

The Project Gutenberg eBook of Kertomuksia kirkkohistorian alalta 2: Keski-aika, by Mauno Rosendal

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kertomuksia kirkkohistorian alalta 2: Keski-aika

Author: Mauno Rosendal

Release date: September 28, 2015 [EBook #50067]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KERTOMUKSIA KIRKKOHISTORIAN ALALTA 2:
KESKI-AIKA ***

II***

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

KERTOMUKSIA KIRKKOHISTORIAN ALALTA II

Keski-aika

Kirj.

M. ROSENDAL

K. F. Kivekäs, Oulu, 1890.

SISÄLLYS:

Toinen osa. Keski-ajan kirkon vaiheita (600-1500).

I. Ensimmäinen aikakausi (600-1073).

I. Muhammed Islamin tunnustajain hävitysretki kristikunnan maissa.

II. Monoteletinen riita. Kuudes yleinen kirkolliskokous
Konstantinopolissa (680).

III. Winfrid eli Bonifacius.

IV. Kaarle Suuren aikakausi.

V. Itäisen kirkon riita kuvista. Johannes Damascenus.

VI. Ansgarius, pohjoismaiden lähetyssaarnaaja.

VII. Paavi Nikolaus I.

VIII. Oppiriitoja yhdeksännellä vuosisadalla.

IX. Kyrillus ja Methodius.

X. "Pimeä" vuosisata.

XI. Hildebrand.

XII. Katsahdus keski-ajan ensimmäiseen aikakauteen.

II. Toinen aikakausi (1073-1309).

1. Paavi Gregorius VII.
- II. Riitaa pyhästä ehtoollisesta. Berengarius Toursilainen.
- III. Ensimmäinen ristiretki.
- IV. Kanterburyn piispa Anselmus.
- V. Abailard ja Heloise.
- VI. Paavikunnan vaiheet kahdennentoista vuosisadan alussa.
- VII. Munkkilaitos. Bernhard Klairvauxlainen.
- VIII. Paavikunnan valta kasvaa.
- IX. Ensimmäinen ristiretki Suomeen.
- X. Tieteellisiä pyrintöjä kahdennentoista vuosisadan loppupuolella.
- XI. Harhaoppisia laikoja. Valduslaiset.
- XII. Kirkon oppi ja jumalanpalvelus.
- XIII. Paavi Innocentius III.
- XIV. Suomen kirkko kahdennentoista vuosisadan lopulla.
- XV. Fransiskus Assisista ja hänen perustamansa munkkikunta.
- XVI. Albigenilais-sodan loppu. Toulousen kirkolliskokous (1229).
Dominikanit.
- XVII. Thüringin kreivitär Elisabet.
- XVIII. Gregorius IX ja Fredrik II. Viides ristiretki.
- XIX. Hohenstaufien perikato taistelussa paavikuntaa vastaan.
- XX. Tuomas piispa ja hänen työnsä Suomen seurakunnan hyväksi.
- XXI. Birger jaarlin ristiretki Suomeen.
- XXII. Kristikunnan viimeiset ponnistukset pyhän maan omistamiseksi.
- XXIII. Kolmannentoista vuosisadan etevimmät tiedemiehet.
Tuomaslaiset ja Skotuslaiset.
- XXIV. Rantamäen piispat.
- XXV. Torkel Knuutinpojan ristiretki Suomeen.
- XXVI. Paavi Bonifacius VIII. Paavinistuun siirretään Avignoniin.
- XXVII. Turun tuomiokirkko.
- XXVIII. Katsahdus keski-ajan toiseen aikakauteen.

III. Kolmas aikakausi (1309-1500).

- I. Avignonin paavikunta.
- II. Neljäntoista vuosisadan etevimmät Mystikot.
- III. Juhana Vikleff.
- IV. Suomen kirkko Avignonin paavikunnan aikana.
- V. "Pyhä" Birgitta.
- VI. Pisan kirkolliskokous.
- VII. Juhana Hus.
- VIII. Kostnitsin kirkolliskokous. Husin viimeinen taistelu.
Hieronymus Pragilaisen marttyyrikuolema.
- IX. Husilaiset. Baselin kirkolliskokous.
- X. Turun piispanistuun viidennentoista vuosisadan alussa.
- XI. Piispa Maunu II Olavinpoika Tavast.
- XII. Tuomas Kempiläinen.
- XIII. Paavikunta keski-ajan iltahämärässä.
- XIV. Böhmin veljet.
- XV. Suomen kirkko viidennentoista vuosisadan lopussa.
- XVI. Juhana Wessel.
- XVII. Girolamo Savonarola.
- XVIII. Katsahdus keski-ajan kolmanteen aikakauteen.

Toinen osa.

Keski-ajan kirkon vaiheita (600-1500).

I.

Ensimmäinen aikakausi (600-1073).

I.

Muhammed. Islamin tunnustajain hävitysretki kristikunnan maissa.

Sinun pitää menemän ylös ja tuleman suurella rajuilmalla, ja sinun pitää oleman niinkuin pilvi, joka maan peittää; sinä ja sinun joukkos, ja kansan paljous sinun kanssas. Hes. 38: 9.

Lounais-Aasiassa, tuossa jumalallisten ihmeiden ikivanhassa maassa, oli kristinuskon valo maailmalle koittanut, siellä oli vanhan ajan kirkko viettänyt juhlapäivänsä. Kirkkohistorian kalliimmat muistot ovat kiinnitetyt näihin seutuihin — eipä kummallista, ettei se kernaasti tahdo niille jäähyväisiään lausua. Vielä keski-ajan kynnykseltä luo se tarkkaavan silmänsä noihin kristinuskon emämaihiin, ikäänkuin etsien, milloin Herran Henki jälleen, niinkuin muinoin noina jaloina aikoina, elähyttäen puhaltaisi sikäläiseen kuolleen kristikuntaan, vaikka hengellisen kuoleman kolko yö jo kauan siellä on toimittanut hävitystyötään ja Henki sieltä poistunut. Ei uskon silmä siellä enää näe Herran töitä, ei erota korva totuuden Hengen ääntä. On meistä kuin näkisimme suuren hautausmaan, jolla veltostunut sukukunta ajattelemattomana liikkuu suurten isien haudoilla. Tähän asti on Kaikkivaltiaan käsi suojellut tämän hautausmaan aita, ei ole pakanamaailman kauhistus vielä päässyt sen muistopatsaita hävittämään. Onko Hän yhä edelleen näitä suurten muistojen pyhiä seutuja varjeleva? Kristikunnan itäistä rajaa liikenee likenemistään myrsky Arabian korpimaista, ja kirkkohistorian täytyy lehdillensä piirtää kertomuksen Islamin hävitysretkestä itäisen kristikunnan muistorikkaissa maissa.

Lounaisen eli n.s. *Onnellisen Arabian* asukkaat harjoittivat jo ikivanhoina aikoina laajaa karavaani- ja merikauppaa. Nämä kauppiat olivat taipuvaiset ylöllisyyteen ja hekumallisuuteen, jota vastoin aavikon paimentolaiset olivat harjaantuneet yksinkertaiseen, vieläpä ankaraankin elämään. Itämaalaisen hehkuva mielikuvitus liittyi tässä kansassa hillitsemättömään verenhimoon, ryöstönhaluun ja taistelukiikkoon. Arabialaisten uskonto oli alussa luonnonuskontoa ja tähtienpalvelusta, vaan siihen oli aikojen kuluessa sekoitettu juutalaisuudesta ja kristityistä harhaopeista saatuja aineksia. Heidän merkillisin kansallistemppeleinsä oli *Kaaba* Mekassa, jonka rakentajaksi eräs vanha tarina väittää Ismaelin. Tämä temppele oli arabialaisten hajalla olevien, usein keskenänsä riitaisten kansallisheimojen yhdyssiteenä. Sinne he läheltä ja kaukaa vaelsivat, tutustuen vähitellen näillä pyhiinvaelluksilla toisiinsa ja siten valmistuen sille ajalle, jona he, kokoontuneina samojen lippujen alle, toimittivat vanhurskaan Jumalan tuomion itäisen kristikunnan mädänneissä oloissa.

V. 571 syntyi tämän kansan keskuudessa *Abul Kasem Muhammed*. Hänen sukunsa velvollisuutena oli vartioida Kaaba temppelin ulkopuolisessa muurissa olevaa kuuluisaa "*mustaa kiveä*". Jos jo tämä seikka oli omiansa luomaan Muhammedin rikkaan mielikuvituksen ja syvämietteisen luonteen uskonnolliseen suuntaan, virkistyi tämä hänen taipumuksensa ennen arvaamattomaan eloon karavaanimatkoilla vieraisissa maissa. Kristittyjen ja Juutalaisten yksijumalaisen uskonnon rinnalla, johon hän näillä retkillä sai luoda silmänsä, esiintyi hänen isänmaansa pakanallinen uskonto hyvin kehnona, hänen kansansa tila aivan alhaisena. Erottuaan meluavan maailman jokapäiväisistä oloista, alkoi Muhammed miettiä, miten hän voisi tehdä kansansa onnelliseksi. Juutalaisten Messias-toivosta ja Jesuksen lupauksesta lähettä Lohduttajan loi Muhammedin rohkea, pakanauden pimittävä mielikuvitus tuon hurjan luulon, että hän, Muhammed se juuri oli, jota maailma kaipasi. Mooseksen ja Kristuksen hän piti profeetoina, vaan itseänsä sanoi hän Jumalan korkeimmaksi profeetaksi, väittäen *Gabriel* enkeliltä saaneensa uusia, erinomaisia ilmoituksia.

Muhammedin opin pääpiirteet, joista kaksi vuotta hänen kuolemansa jälkeen Arabialaisten pyhä, *Koran* niminen kirja muodostettiin, ovat seuraavat: *Allah on Jumala ja Muhammed hänen profeetansa*. Tätä elämää seuraa toinen, jossa uskovaiset saavat "katsella Jumalan kasvoja". Etenkin onnelliseksi pääsevät kaikki, jotka ovat kaatuneet taistelussa Islamin voiton puolesta. Heitä odottaa paratiisi täynnä aistillista iloa ja nautintoa. Jokaisen ihmisen kohtalo on jumalallisessa päätöksessä muuttumattomasti edeltäpäin määrätty. Säilyttäen ympärileikkauksen ja pyhiinvaellukset Mekkaan, määräsi Muhammed paastoomiset, almujen antamiset, rukoukset, pesemiset autuuden saavuttamisen välikappaleiksi. Monivaimoisuus on myönnetty, vaan viinin juominen ja sianlihan syöminen ankarasti kielletyt. — Ei ainoassakaan paikassa koko Koranissa puhuta sanaakaan mielenmuutoksesta. Kaikki säännöt koskevat

vain ulkonaisia seikkoja, koko uskonto on ventovieras synnin ja armon painavalle kysymykselle, sen henki on alusta loppuun kokonaan pakanallista, jos kohta se onkin päässyt kohoamaan yksijumaluuden aatteeseen.

V. 610 alkoi Muhammed syntymäkaupungissaan Mekassa julistaa uutta uskontoaan, joka on tunnettu nimellä Islam. Alussa ei kukaan uskonut häntä, ja hänen täytyi paeta *Medinaan Heinäkuun 15 p. 622*. Vaan tältä ajalta, josta Muhammedilaisten ajanlasku alkaa, saavutti hän arvokkaalla, miellyttävällä käytöksellään ja kauniilla ulkomuodollaan yhä enemmän ystäviä, kunnes hän ennen pitkää lukuisan ja innostuneen sotajoukon päällikkönä marssi Mekkaa vastaan. Kaupunki pakotettiin antautumaan (630), ja Muhammed pyhitti vanhan Kaaban Islamin temppeliksi. Miekka toisessa kädessä, Koran toisessa taivutti voittaja Arabian heimot kuuliaisuuteen. Hänen tavaton menestyksensä sai heidät uskomaan, että hän todellakin oli Jumalan lähettämä, yönluonnollisen voiman tukema profeeta. — Muhammed kuoli V. 632, jättäen innostuttavan muistonsa ja nautintoja lupaavan uskontonsa perinnöksi kansalleen. Hän haudattiin Medinassa, joka tästä syystä tuli Arabialaisten toiseksi kuuluisaksi pyhiinvaelluspaikaksi.

Jo on hetki joutunut, jolloin Islamin sotajoukot tavattoman sotaonnen yllyttäminä ja mitä hurjimman mielikuvituksen kiihottamina, masennettuaan vanhojen uskonveljiensä kapinat, kuolemaa halveksien astuvat Arabian rajojen yli valloittaaksensa maailmaa miekan terällä. Asettuuko itäinen kristikunta vastarintaan tätä vihollista vastaan, puolustaaksensa jalojen muistojen maita ja suurten esi-isien hautoja hävityksen kauhistukselta. Ei, ei! Aavistaen äärettömän syntivelkansa huokaelevat kristityt epätoivossa: "Jumala on meitä vastaan": kaupunki toisensa perästä avaa porttinsa valloittajille. Muhammedin jälkeiset, joita sanotaan *kaliifeiksi*, valloittivat muutaman vuosikymmenen kuluessa *Syyrian, Palestinan, Egyptin, Persian*, ja ennenkuin seitsemäs vuosisata on kulunut umpeen, on koko Pohjois-Afrika Gibraltarin salmeen asti laskettu Islamin raskaan ikeen alle. Sortunut, kukistunut on näiden maiden kristillinen kirkko. Sen jäsenet hylkäävät ennen pitkää nimeksikin Kristuksen, suostuen tunnustamaan Muhammedin oppiin. Ristin merkki, joka näissä maissa niin kauan oli puhunut mykkää, vaan valtaavaa kieltänsä Hänestä, joka on "tie, totuus ja elämä", poistetaan kaikista paikoista, puolikuun tyhjä kuva anastaa sen aseman; itse Jerusalemissa rakennetaan muhammedilainen moskea.

Jo ennen oli Herra siirtänyt kynttiläjalkansa pois näistä seuduista, kun niiden asukkaat eivät enää vaeltaneet isiensä uskossa. Tämän elävältä kuolleen sukupolven nimikristillisyyks oli jo kauan ennustanut perikatoa niille pyhille paikoillekin, missä nämä kynttiläjalat ennen olivat seisoneet. Islamin hävitysretki tasoittaa maahan itse tuon pyhän hautausmaan muistomerkitkin, jotka vielä keskiajan alussa muistuttavat meitä Palestinan, Syyrian, Egyptin ja Pohjois-Afrikan kirkon jaloista päivistä. — Voi sitä kansaa, joka ei uskollisesti säilytä eikä Herran pelvossa kartuta hurskasten esi-isien sille jättämää perintöä! Se kypsytään kypsyy Herran tuomiolle; "katso, teidän huoneenne pitää teille jäämän kylmille."

II.

Monoteletinen riita. Kuudes yleinen kirkolliskokous
Konstantinopolissa (680).

Voi heitä, että he minusta luopuneet ovat! heidän täytyy
turmeltua; sillä he ovat minua vastaan rikkoneet. Hos. 7: 13.

Jo ennenkuin Arabialaiset uhkasivat Itä-Rooman lahonnutta keisarikuntaa, ahdistivat sitä Bulgarialaiset, Avarilaiset ja Persialaiset, ja sisällinen eripuraisuus, ääretön epäsiiveellisyys, kelvottomat hallitsijat — kaikki todistaa, että Justinianus I:sen tälle valtakunnalle hankkima maine oli ainaseksi kuolemaan tuomittu. Harvat keisarit koettivatkaan tätä mainetta millään tavoin suojella, ja ne, joitten hallitus siihen suuntaan tähtäsi, olivat aivan voimattomat keisarikunnan tulevaisuudelle pystyttämään kestäviä tukeita. Yksi näitä oli *Heraklius*. Voitettuaan Persialaiset ja pakotettuaan heidät luopumaan hyökkäyksistään Itä-Roomaa vastaan, koetti tämä keisari auttaa hajoavaa valtakuntaa saattamalla itäisestä kirkosta luopuneita lahkolaisia palajamaan sen yhteyteen. Nämä hänen hankkeensa tarkoittivat etenkin Monofysiittejä (katso I osa), joita löytyi hyvin paljon. Retkellään Persialaisia vastaan oli hän tutustunut näihin ja arveli hyvinkin helpoksi tehtäväksi saada heitä palajamaan kirkon yhteyteen. Hän arvosteli asiaa ainoastaan valtioviisauden kannalta eikä muistanut, että ihmisten uskonnollinen vakuutus siinäkin, missä se erehdyksien pimitämänä ei ole päässyt totuuden valoon, on kallis aarre, josta eivät helposti luovu. Sitä paitse olivat Monofysiitat kärsineet paljon, monen vainon

vaiheissa olivat he harjaantuneet yhä hellemmällä rakkaudella puolustamaan itse niitä erehdyksiäkin, joiden varjot himmensivät heiltä totuuden kirkkaan valon. Tätä heidän rakkauttansa, johon liittyi esisiltä peritty, monen taistelun helteessä yltnyt uskonnollinen kiihko, aikoo Heraklius saada taipumaan muutamilla pintapuolisilla, valtioviisauden sepittämällä uskonopillisilla määräyksillä, keisarillisella mahtisanallaan koettaa hän korjata turmeltuneen kirkon rappiotilaa. Lyhytjärkinen tuuma, turha yritys!

Neuvoteltuaan piispa *Cyruksen* kanssa, jonka hän korotti Aleksandrian patriarkaksi, sekä Konstantinopolin patriarkan *Sergiuksen* kanssa, antoi Heraklius julistaa uuden välittävän opinkaavan, jonka mukaan Kristuksella kyllä olisi kaksi luontoa, vaan ainoastaan *yksi tahto*. Tätä oppia, joka on tunnettu *monoteletismin* nimellä, otti Roomankin piispa *Honorius* kannattaaksensa. Kaikki oikeanskoiset, jotka pystyivät asiaa vähän syvemmin arvostelemaan, huomasivat heti, ettei uusi opinsääntö ollut kuin jo aikoja sitten vääräksi tuomittujen erehdyksien uudistamista. Niin lausui esim. Jerusalemin patriarkka *Sofronius*: "missä kaksi luontoa on, siinä täytyy myöskin olla kaksi tahtoa, jumalallinen ja inhimillinen; joka toisin opettaa, hän sortuu Monofysiittain harha-oppiin, joka ei myönnä Vapahtajalla olleen kuin yksi luonto". Tuo vanha riita syytti uudelleen, paljastaen mitä surkeimmalla tavalla kirkon rappiotilaa. Eivät pysty tämän ajan paimenet jatkamaan menneiden aikojen suurta uskonopillista rakennusta. Asettaaksensa häiriötä julkaisi Heraklius erään Sergiuksen kirjoittaman opinkaavan (638). Siinä suorastaan kiellettiin jokaista puhumastakaan Vapahtajan kahdesta tahdosta. Kiihtymistään kiihtyi riita Herakliuksen kuoleman jälkeen (641). *Johannes IV*, joka Honoriuksen kuoltua oli päässyt Rooman paaviksi, vastusti ankarasti uutta harhaoppia, samoin kuin hänen jälkeisensä *Teodorus*, joka v. 646 julisti Konstantinopolin silloisen piispan *Paavalin* pannaan, tämä kun oli puolustanut monoteletismissä. Hänen seuraajansa paavien istuimella Martinus I oli vielä rohkeampi. Hän kutsui kokoon ensimmäisen *lateraanikokouksen* [Lateraani oli eräs samannimisen perheen Roomassa oleva palatsi, jonka Nero, surmattuaan sanotun suvun viimeisen jäsenen, otti omakseen. Konstantinimisen Suuren sanotaan lahjoittaneen sen Rooman piispoille eli paaveille. Tässä rakennuksessa, jonka läheisyyteen rakennettiin kirkko paaville, pidettiin nuo keski-ajan kuuluisat lateraanikokoukset.] Roomaan v. 649. Se oppi, joka Kristuksen molempien luontojen kera olettaa Hänellä olleen kaksi tahtoa, jumalallinen ja inhimillinen, joista viimmemainittu aina alistuu edellisen alle, julistettiin ainoaksi oikeaksi. Kaikki vastustajat kirottiin samoin kuin kaksi keisari *Konstans II:sen* monoteletismin puolustukseksi julkaisemaa sääntöä. Rooman kohoava hengellinen valta astuu taistelutantereelle vastustamaan Itä-Rooman mädännyttä voimaa, sen keisarein varjovaltaa ja nöyrien hoviteologeihin pintapuolista uskonoppia. On meistä kuin kuuluisimme tuon vanhan Rooman, joka jo aikoja sitten on luovuttanut maallisen valtansa barbaareille, todistavan itäiselle keisarikunnalle ja sen kurjalle kirkolle: minun valtani on vanhan maailman valloista ainoa, joka pysyy: te ette pysty asemaan puolustamaan!

Konstans toimitti lähettäjäitä Roomaan. Niiden tehtävänä oli panna Martinus kahleisiin. Rooman papisto uhkasi väkivallalla puolustaa paavia, vaan tämä vakuutti tuhannen kertaa kernaammin kärsivänsä mitä hyvänsä, kuin suostuvansa verenvuodatuksiin. Hän vietiin nyt vankina Nakson saarelle, missä hänen täytyi kärsiä mitä suurinta puutetta. Nöyrästi hän tyytyi kohtaloonsa, luottaen siihen, että asia, jonka puolesta hän taisteli, oli Herran. Ei ainoatakaan katkeraa sanaa keisaria vastaan kuulu hänen huuliltansa, pyyntönsä on vain, että hänen ystävänsä muistaisivat rukoilla hänen edestänsä. Kirkon suurten marttyyrein uskoko tätä todistajaa kristityn urhoollisuuteen näin kehottaa, vai paavikunnan tulevaan suuruuteenko, jonka enteitä tämä taistelu kentiesi on, pyytää hän meitä silmämme luomaan? Menneiden päivien suuret muistot eivät riitä tukemaan kenenkään uskoa koetusten kovina päivinä — paavikunta ei ole perustava valtaansa kärsimisiin eikä kristilliseen nöyryyteen! Tämän Herran palvelijan voima tulee ylhäältä — Häneltä, jonka Henki kaikkina aikoina vaikuttaa kristikunnassa, saattaen keski-ajankin pimeinä vuosina ainakin muutamia harvoja todistamaan, että tämä kirkko kaiken turmeluksensa uhallakin kuitenkin on Herran seurakunta. — Vuoden kuluttua tuotiin Martinus Konstantinopoliin. Vaikka hän oli hyvin sairas, suljettiin hän vankilaan. Ei kukaan saanut käydä häntä tervehtimässä. Tutkinto oli lyhyt. Martinus tuomittiin majesteetinrikkojana elävänä rikkirevittäväksi. Tätä tuomioa ei kuitenkaan pantu toimeen. Sen sijaan riistettiin Martinukselta vaatteet, hän pantiin koviin kahleisiin ja suljettiin vankilaan, jossa ei ollut kuin suurimpia pahantekijöitä. Näitä ja muita kovia kärsimisiä kristityn mielellä kestätyään, karkoitettiin hän maanpakoon *Kersoniin*, missä hän vihamiestensä väijymänä ja ystäviensä unhottamana vihdoin nälkään kuoli Syyskuun 16 p. 655.

Yhtä kovan kohtalon alaiseksi joutui vanha abboti *Maximus*, joka kaiken voimansa mukaan vastusti monoteletismin erehdyttäviä väitteitä. Hänkin tuotiin kahleissa Konstantinopoliin, missä mahtavat vallanpitäjät uhkauksilla koettivat pakottaa häntä luopumaan mielipiteistään. Maximus oli lähes 80 vuoden ikäinen, hän oli pyhittänyt pitkän elämänsä Herralle, miten hän nyt, kun hänen pelastuksensa hetki ei enää ollut kaukana, taipuisi kieltämään totuutta? Vanhus ajettiin maanpakoon Trakiaan, mistä hän kuitenkin jonkun ajan kuluttua jälleen tuotiin Konstantinopoliin uudelleen tutkittavaksi. Kun hän ei vielä kukaan taipunut hyväksymään hovipappein uskontoa, piiskattiin hän julkisesti vitsoilla, jonka jälkeen mestaaja riisti häneltä kielen ja löi poikki hänen oikean kätensä. Sitten lähetettiin hän taas maanpakoon, jonka koetuksia hänen ei kuitenkaan kanan enää tarvinnut kestää, hän kun pian pääsi

muuttamaan siihen iloon, joka kaikille niille tarjona on, jotka pysyvät uskollisina loppuun asti.

Tällä tavoin ratkasi silloinen itäinen kirkko oppiriitoja, Mikä kauhea kovasydämmisyys, paatumus! Kummastelisimmeko, että vanhurskas Jumala juuri tähän aikaan sallii Arabialaisten sotajoukkojen toimittaa tuota kauheata hävitystä sen onnettomissa maissa?

Martinuksen jälkeiset taipuivat muutamaksi vuodeksi hyväksymään Konstantinopolin hovin laatimaa oppia, vaan ennen pitkää asettui paavi *Adeodotus* jälleen vastarintaan sitä vastaan, vieläpä rikkoi kaiken yhteyden itäisen kirkon kanssa (677). Vasta keisari Konstantinus *Pogonatuksen* aikana solmittiin rauha jälleen v. 680. Silloin kokoontuivat valtakunnan papit Konstantinopoliin *kuudenteen yleiseen kirkolliskokoukseen*, jonka keskustelut päättyivät vasta seuraavana vuonna. Silloisen paavin *Agathoksen* vaikutuksesta, jota kokouksessa edusti kaksi hänen lähettilästään, laadittiin päätös Sofroniuksen, Martinuksen y.m. monoteletismin vastustajain lausumain mielipiteiden mukaan. — Tällä tavoin saatiin kirkollinen yksimielisyys, jos kohta nimeksi vain, vielä ajaksi säilymään. Ainoastaan *Libanonin* vuorella tapaamme pienen Monoteletiläis-yhdistyksen, joka sinne rakentaa luostarin. Tämän luostarin ensimmäisenä abbotina oli *Maro*, jonka mukaan näitä eriuskoisia nimitetään *Marolaisiksi*.

Kuudes yleinen kirkolliskokous on viimeinen, jossa itäinen kirkko vielä yrittää käsitellä noita syviä kysymyksiä, joita kehittämällä se on toimittanut niin sanomattoman paljon hyvää kristikunnalle. Sen voimat ovat nyt uupuneet, sammunut on sen tieteellinen harrastus, ei se enää kelpaa jatkamaan esisien suurta työtä. Muutamia vuosisatoja vielä, joiden vierivät vuodet luovat silmiemme eteen yhä surkeampia todistuksia tämän kirkon kurjasta tilasta sitte kuoleman äänettömyys! Se on Jumalan tuomio. Kauan, kauan sitä viivyttää Hänen pitkämielisyytensä, joka suuri on, vaan ei se sitä lopullisesti estää voi, kun ihmisten sydämmet, tämän maailman ruhtinaan pettäminä paatumistaan paatuvat, eikä Herran kärsivällisyys, ei Hänen armonsa eikä Hänen rangaistuksensa saa niitä parannukseen taivuttaa. Mikä varoittava muistutus kaikille kristityille kansoille! "Jolle paljo annettu on, siltä myös paljo vaaditaan", todistaa "Herra, joka ei anna itseänsä pilkata."

III.

Winfriid eli Bonifacius.

Kiittäkää Herraa, ja saarnatkaat hänen nimeensä, julistakaat hänen töitänsä kansain seassa! Ps. 105: 1.

Kolkko on Herran viljavainio tuolla Alppien pohjoispuolella, minne historia, kerrottuaan vanhan maailman perikadosta, luopi silmämme. Sumut täyttävät ilman, työläs on täällä hengittää, vaikea ihmisjärjen toivoa tulevaisuutta sille kirkolle, joka täällä yön pimeässä koettaa virittää ijankaikkisen elämän valoa. Mutta uskon korva kuulee, miten Herran Henki liikkuu tuon aution maan päällä, se älyää Hänen kaikkivaltiaan äänensä: "tulkoon valkeus". Viitaten tähän pelastuksen Jumalan sanaan, johdattaa kirkkohistoria meitä Keski-Euroopan maihin, kertoaksensa meille, miten pakanuuden pimeys näiltäkin seuduilta vähitellen poistui kristinuskon tieltä.

Jo ennen (katso I osa) on kerrottu lähetystoimen varhaisimmista voitoista Keski-Euroopassa. Seitsemännän vuosisadan kuluessa jatkettiin työtä monessa paikoin väsymättömällä uutteruudella, vaikka siemen hitaasti iti. Kolumbanuksen työtä Allemannien keskuudessa nykyisessä Schweitsissä jatkoi suurella menestyksellä hänen oppilaansa *Gallus* (k. noin 640). Frankilaiset lähetysaarnajat *Emmeran*, *Ruprecht* ja *Korbianus* julistivat evankeliumia Baijerissa; ja Friesiläisten keskuudessa, jotka asuivat nykyisessä Belgiassa ja Alamaissa, työskentelivät frankilaiset *Amandus* ja *Eligius* sekä anglosaksilainen *Willibrord*. Viimmemainitun määräsi paavi v. 696 *Utrechtin* arkkipiispaksi. Mutta Saksanmaan varsinainen lähetysaarnaja oli *Winfriid* eli *Bonifacius*.

Tämä mies syntyi Englannissa noin v. 682. Jo lapsena heräsi hänessä halu kerta päästä papiksi. Vanhemmat, jotka olivat ylhäistä sukua, vastustivat alussa tätä taipumusta, kunnes vihdoin suostuivat. Winfriid sai kasvatuksensa eräässä englantilaisessa luostarissa, jossa hän, suurella menestyksellä opintoja harjoitettuaan, jonkun ajan kuluttua vihittiin papiksi. Luultavasti sai hän jo tähän aikaan nimen Bonifacius. Paitse kotona saarnaamaan olivat nimenomaan tämän ajan papit kutsutut pakanoille julistamaan Kristuksen evankeliumia. Laaja on ala, jonka pakanuus vielä Euroopassa omistaa, työläästi edistyvät kristinuskon tällä alueella siellä täällä perustamat uudisasunnot, monen vihollisen uhkaamina ovat ne monessa paikassa kokonaan kukistua eivätkä voi alaansa laajeutaa: jos milloinkaan tarvitaan nyt uusia voimia lähetystoimen jatkamiseen. Ja elon Herra, jolta ei milloinkaan aseita puutu, löytää niitä

asehuoneestaan keski-ajan pimeänä yönäkin. Hänen Henkensä ja ajan vaatimusten kehottamana lähtee Bonifacius muutamien veljien seurassa luostarin hiljaisuudesta ulos maailmaan julistamaan pelastuksen sanomaa niille, jotka vielä "istuvat pimeydessä ja kuoleman varjon maassa." Me kuulemme hänen jo v. 716 Utrechtin seuduilla saarnaavan evankeliumia *Friesiläisille*. Nämä vastustivat jäykästi kristinuskoa, joka Frankilaisvallan tukemana tahtoi rakentaa salpoja heidän raa'alle pakanalliselle vapaudelleen. Tällä kertaa ei Bonifacius sanottavia vaikuttanut Friesiläisten keskuudessa; jo seuraavana vuonna palasi hän tuntemattomasta syystä Englantiin. Mutta jo v. 718 alkoi hän varustautua uuteen lähetysmatkaan. Saadaksensa luotettavaa kannatusta Frankien ruhtinailta, kääntyi hän paavin puoleen, joka tähän aikaan Longobardien ahdistamana pyrki ystävyydenliittoon etenkin mainittujen ruhtinasten kanssa. Aikansa lapsena kaipasi Bonifacius sitä paitse uskonnollisistakin syistä paavin siunausta, vaikei hän suinkaan ollut altis omistamaan hänelle jumalallista kunnioitusta. Paavikunnan mahtavuuden aika, jolloin kaikki hengelliset nöyrinä polvistuvat "Pietarin jälkeisen" valtaistuimen juuressa, on vielä kaukana, mutta sen enteitä huomaamme jo tähän aikaan etäälläkin Roomasta. Oleskeltuaan lähes vuoden ajan Roomassa ja neuvoteltuaan silloisen paavin Gregorius II:sen kanssa aivoitusta lähetystoimestaan, lähti Bonifacius, varustettuna tämän antamalla valtakirjalla, jossa häntä nimitetään "jumalallisen sanan jakamisen auttajaksi", Friesiläisten maalle keväällä v. 719. Työskenneltyään täällä kolme vuotta, siirtyi hän *Hessiin*. Jo tällä matkalla kasti hän kristinuskoon monta tuhatta pakanaa.

Lukemattomia vaaroja ja kaikenlaisia vaikeuksia täytyi Bonifaciuksen kokea vaikeassa työssään. Kannatus Frankien puolelta oli monesti hyvinkin epäluotettava, pyrkien sitä paitse tuon tuostakin tekemään lähetystointa riippuvaksi kaikenlaisista maallisista tuumista. Bonifacius olisi tahtonut vapaasti, oman vakuutuksensa mukaan toimia kristinuskon eduksi Saksanmaalla, hän pyrki järjestämään sikäläisen kirkon olot omien periaatteittensa mukaan. Tässä tarkoituksessa kääntyi hän täällä löytyvien pappien puoleen, koettaen saada saksalaista lähetystointa mukaantumaan johdonmukaisen, järjestetyn suunnitelman mukaan. Hänen silmänsä näki kauas, vaikka yölliset sumut peittivät maan, hänen tulevaisuuteen tähtäävä valtaava henkensä tarkoitti toisiinsa liittää, kokonaisuudeksi rakentaa alkavan saksalaisen kirkon hajalla olevat, monenkaltaiset ainekset. Juuri tässä järjestämissä onkin hän saavuttanut suurimman maineensa, sillä yhtä vaikeaa kuin tärkeää oli tämä työ, ja suuria on Bonifacius tässä suhteessa toimittanut, vaikka hänen työnsä hedelmät vasta myöhemmin aikoina selvään näkyvät. Etsien puolustusta tämän maailman mahtavia ruhtinaita sekä kehoja pappeja vastaan, kääntyi Bonifacius uudelleen paavin puoleen. Hän saapui Roomaan v. 723. Vakuutettuna miehen kyvystä ja hänen uskollisuudestaan kirkkoa kohtaan, vihki Gregorius hänen piispaksi määräämättä häntä kumminkaan mihinkään erityiseen hiippakuntaan, antoi hänelle suosituskirjeen Frankilaisten hoviin, jota vaadittiin puolustamaan hänen piispallista arvoansa kaikkia vastustajia vastaan. Samankaltaisia kirjeitä kirjoitti paavi myöskin valtakunnan papeille sekä mahtavimmille maallikoille. Kaikissa näissä kirjeissä ilmaisee Gregorius mitä selvimmällä tavalla, minne paavikunta pyrkii. Hän ei ainoastaan *puolla* Bonifaciusta, hän *käskee, vaatii, uhkaa*. Varustettuna näillä puoltokirjeillä, katolisen kirkon kanonisella lakikirjalla sekä pyhänjännöksillä, joita paavi oli hänelle lahjoittanut, palasi Bonifacius työalallensa. Sitä ennen oli hän Pietarin haudalla vannonut paaville sen valan, jolla kaikki Rooman patriarkka-hiippakuntaan kuuluvat piispat sitoutuivat pysymään tälle kirkolle uskollisina. Se kuului: "minä lupaan sinulle, pyhä Pietari, ensimmäinen apostoleista, ja sinun sijaisellesi paavi Gregoriukselle ja hänen seuraajillensa, että minä pysyväisesti tunnustan katolisen kirkon yksyyttä, en millään tavoin suostu mihinkään, joka vastustaa samaa katolisen kirkon yksyyttä, vaan aina käytän voimani sinun kirkkosi hyödyksi, jolle Jumala on antanut voiman sitoa ja päästää, sekä sinun sijaisesi hyväksi. Ja jos kirkkokuntain johtajien järjestys on vastoin isien järjestystä, niin en tahdo pitää mitään yhteyttä semmoisten kanssa, vaan sitä estää, jos estää voin, taikka muussa tapauksessa asian uskollisesti kertoa paaville".

Frankilaisten silloiselta hallitsijalta *Kaarle Martelilta*, jolle hän antoi Gregoriuksen kirjeen, sai Bonifacius suojeluskirjeen lähetystointansa varten. Itse hän eräässä kirjeessä tunnustaa, ettei hän ilman tätä frankilaisruhtinaan suojelusta olisi saanut mitään aikaan. Sen tukemana esiintyi hän Hessiläisten keskuudessa. Heidän maassaan löytyi ikivanha, ukkosen jumalalle pyhitetty tammi, jota sanottiin vahingoittumattomaksi. Taikauskoinen kansa luuli jumalien vihan heti saavuttavan sen, joka uskaltaisi väkivaltaisesti koskea tuohon pyhään puuhun. Bonifacius lähestyi paikkaa suuren väkijoukon häntä seurattessa. Hän tarttui kirveeseen hakataksensa kuuluisaa tammea poikki. Hämmästyneenä katseli kansa, miten iskut tähtäsivät yhä syvempään puun ytimeen, odottaen jumalain kosta tuolle rohkealle piispalle, vaan kun tämä vahingoittumatta jatkoi työtään, kunnes tammi alkoi kallistua ja vihdoin romahti maahan, tunnustivat kaikki saapuvilla olevat jumaliensa mitättömyyden ja antoivat kastaa itsensä kristinuskoon.

Tämän jälkeen kääntyi Bonifacius *Thüringiin*, joka maa jo nimeksi oli kristitty. Kun puuttui kelvollisia pappeja, tuotti hän semmoisia Englannista, missä hänen nimensä oli saavuttanut erinomaisen maineen. Innostuksella liittyi moni hänen kansalaisistaan hänen lähetystyöhönsä. Mainitaanpa muutamia naisiakin, niinkuin pyhä *Tekla* ja *Walborg*. Näiden hoidettaviksi uskoi Bonifacius omat luostarit.

Sillä välin oli Gregorius II kuollut (731). Hänen seuraajansa *Gregorius III*, joka iloiten ihmetteli Bonifaciuksen uskollista ja suurta työtä, vahvisti hänelle ennen annetut valtakirjat, nimitti hänen arkkipiispaksi ja paavin sijaiseksi itäfrankilaisen Saksan kristittyihin seurakuntiin, määräämättä kumminkaan hänelle vakinaista asuinpaikkaa, sekä lähetti hänelle palliumin [Arkkipiispan viitta.] (732). Nyt lähti Bonifacius Baijeriin. Sikäläinen katolinen kirkko oli päässyt verraten suureen kukoistukseen, vaan kaipasi järjestystä ja yhdyshenkeä. Epäilemättä herätti Bonifaciuksen esiintyminen ja hänen tuumansa tässä maassa vastarintaa, koska me vähän tämän jälkeen jälleen tapaamme hänen Roomassa (738). Paavi antoi hänelle puoltokirjeen, jossa Baijerin ja Allemannien piispoja kehoitettiin Bonifaciuksen johdolla kokoontumaan kirkolliskokoukseen. Mutta kun sikäläiset piispat ja luostarit, jotka olivat harjaantuneet oman kansallistapansa mukaan hoitamaan kirkkoa, eivät taipuneet noudattamaan Roomasta tulleita käskyjä, kääntyi Bonifacius Baijerin herttuan puoleen, jonka avulla hänen onnistui niin masentaa vastarinta, että täällä perustettiin neljä uutta hiippakuntaa. Semmoisia syntyi väsymättömän arkkipiispan toimesta myöskin Thüringissä ja Hessissä. Saatuansa nämä valmistavat työt toimeen, alkoi hän uudelleen tuumia kirkolliskokousta. Monien vastuksien perästä onnistui Bonifaciuksen vihdoin saada Saksanmaan *ensimmäinen kirkolliskokous* koolle. Se pidettiin v. 742, tietämätöntä missä. Siinä tehtiin monta varsin tärkeätä, jumalanpalvelusta, kirkkokuria ja siveyttä koskevaa päätöstä.

Huomattava on myös Bonifaciuksen suuri merkitys munkkilaitoksen historiassa. Hänen toimestaan perustettiin monta luostaria, jotka ennen pitkää saavuttivat suuren maineen. Kuuluisin niistä oli *Fuldan* luostari, jonka ensimmäisenä ahbotina oli Bonifaciuksen oppilas *Lullus*. Se perustettiin v. 744 ja pyhitettiin hiljaiselle miettimiselle ja lihan kidutukselle. Vasta myöhemmin alkoivat sikäläiset munkit opintoja harjoittaa.

Väsymättömästä, monesti hyvin vaivaloisesta työstä riutuneina alkoivat Bonifaciuksen voimat uupua. Kummastelisimmeko, että iän vihdoin halasi vakituista asuinpaikkaa, missä rauhassa voisi viettää levottoman elämänpäivänsä illan. Tämä toivo täytettiin, kun Bonifacius v. 745 määrättiin *Mainzin* piispaksi. Hänen arkkipiispakuntaansa kuului 14 hiippakuntaa, joita hän väsymättömällä innolla ja utteruudella hoiti. Mutta nuoruuden muistot heräsivät vastustamattomalla voimalla vanhuksen sydämessä, muistuttaen häntä tuosta hänen suuresta lähetystoimestaan pakanamaissa, joka niin monessa paikassa oli jäänyt aivan puolitekoiseksi. Etenkin muisteli hän usein Friesiläisiä, joiden maassa pakanuuden valta vielä oli murtumaton. Nämä ajatukset eivät myöntäneet hänelle sitä lepoa, johon hänen ikänsä ja asemansa kehottivat. Tuon harmajapäisen vanhuksen silmissä välkkyi jälleen lähetysaarnaajan innostus yhtä kirkkaana, kuin nuoruuden päivinä, eikä aikaakaan, niin näemme hänen vaeltavan Friesiläisten luo. — Oli Kesäkuun 5 p. 755. Bonifacius puhutteli ja neuvoi muutamia vasta kastettuja Friesiläisiä, kun yhtäkkiä joukko pakanoita hyökkäsi esille piilopaikastaan aseet kädessä. Piispan seura, johon kuului 52 miestä, varustautui vastarintaan, vaan tyyneenä lausui tämä: "luopukaat taistelusta, olkaat väkevät Herrassa, väkevät hengessä; älkää peljätkö niitä, jotka ruumiin tappavat, turvatkaat Jumalaan. Jo kauan olen odottanut tätä hetkeä". Kuolemanhetken kauhut eivät vanhukselta himmentäneet ijankaikkisen elämän autuaallista toivoa! Raivosat pakanat poistuivat vasta kun lähetystoimen kaikki miehet olivat, saaneet surmansa. Bonifaciuksen ruumis, joka tavattiin pää nojautuneena evankeliumikirjaan — ainoa ase, jolla hän oli itseään suojellut! — haudattiin hänen monesti ennen lausumansa toivon mukaan Fuldan luostariin.

Näin päätti päivänsä saksalaisen lähetystoimen suurin mies, itä-euroopalaisen kirkon ensimmäinen varsinainen pylväs. Moni on häntä moittinut siitä, että hän kiinnitti saksalaisen kirkon paavikuntaan, jonka kasvavaa, sittemmin niin rasittavaa valtaa hän tällä tavoin suuresti kartutti. Mutta pintapuolinen on tämä arvostelu. Jo ennenkuin Bonifacius esiintyy näyttämöllä on kirkon kehitys suistunut tälle uralle, jota paitse häntä puoltaa semminkin se seikka, että paavikunta oli ainoa ulkomuoto, johon keski-ajan kirkko voi pukeutua säilyäksensä ajan myrskyissä. Että tämä paavikunta ylpeytensä ja maailmallisen mielensä peittämänä aikojen kuluessa kävi yhä enemmän vieraaksi Jesuksen Kristuksen Hengelle, joka on nöyryyden, itsensä- ja maailmankieltämisen Henki, se ei ole niiden syy, jotka rakkaudesta Herraan ja Hänen kirkkoonsa olivat alttiit uhraamaan kaikki kirkon eduksi. Siinäkin, missä ajanhenki saastuttaa tätä heidän rakkauttaan, tulee meidän heitä arvostellessa muistaa, että Jumala katsoo sydämen aivoitukseen ja tuomitsee sen mukaan. Keski-ajankin turmeltuneista oloista, sen maailman rasittamasta, usein kokonaan eksyneestä parannustyöstä kuuluu kuitenkin huokaus "lähestyköön sinun valtakuntas". Se nousee tämä huokaus ijankaikkisen armahtajan puoleen kaikkien niiden sydämmestä, joiden silmämääränä Hänen kunniansa on. He ovat suola, joka estää kirkon mätänemistä, kunnes heidän huokauksensa, joka vuosisatojen vierieissä käy yhä enemmän itsetietoiseksi, synnyttää uskonpuhdistuksen suuren työn. Siihen se tähtää, sitä se valmistaa. Joka muuten luulee esim. Bonifaciuksen ehdottomasti hyväksyneen paavikuntaa, jommoisena tämä hänen aikanaan esiintyi, hän suuresti erehtyy. Uskonpuhdistusta tarkoitti tavallaan hänkin, vaikkei tietysti sanan tavallisimmassa merkityksessä. Niinpä kirjoittaa hän eräässä kirjeessä paaville: "taitamattomat Saksalaiset, Baijerilaiset ja Frankilaiset arvelevat, jos he joskus Roomassa sattumalta näkevät semmoista pahaa [Tarkoittaa lähinnä sitä pakanallista ja epäsiiveellistä tapaa, jolla erästä juhlaa Roomassa vietettiin. Bonifacius

nuhtelee paavia, kun ei tämä estänyt näitä moitittavia menoja.], että papit sitä sallivat; he silloin meitä moittivat ja itse pahentuvat, niin että meidän saarnamme ja meidän opetuksemme tulee estetyksi". Toisessa kirjeessä, jossa hän puhuu, miten vastahakoiset neustrialaiset piispat ovat kutsutut Roomasta vastaanottamaan palliuminsa, moittii hän peittelemättä paavia hänen papeilta kiskomistaan suurista rahasummista. Ei ole paavi hänen silmissään erehtymätön, hän on vain kirkollisen järjestyksen korkein, Jumalan säätämä valvoja.

Uskonpuhdistuksen suurta aatetta valmisti Bonifacius siinäkin, että hän, mikäli hänen oli mahdollista, koetti edistää kansan sivistystä. Jokaiselta papilta vaati hän ainakin niin paljon saksankielen taitoa, että hän tällä kielellä osasi lukea synnintunnustuksen, toimittaa kasteen sekä rukoilla "Isä meidän." Itse Bonifacius hyvin osasi niiden kansojen kieltä, joiden keskuudessa hän lähetyssaarnaajana työskenteli.

Bonifaciuksen luonnetta ja uskonnollista kantaa kuvaavat paraiten hänen kirjeensä ja saarnansa. Rakkauden suuresta käskystä, Jumalan armosta Jeesuksessa Kristuksessa niissä puhutaan, vaan ei milloinkaan pyhimysten eikä paavin avuksihuutamisesta. Lainaamme tähän otteen eräästä hänen saarnastaan. Se on alkuansa kirjoitettu saksaksi, sittemmin käännetty latinaksi. Se pidettiin kääntyneille Friesiläisille.

"Taivaan autuuden on Herra luvannut niille, jotka pitävät Hänen käskynsä; ensin puhuu Hän nöyryydestä: autuaat ovat hengellisesti vaivaiset. Älkäämme pitäkö niitä autuaina, jotka pakosta ovat köyhiä, vaan ne ovat totisesti autuaat, jotka hengellisesti nöyryyvät, vaikka he omistavat paljon maallisia tavaroita, eivätkä anna näiden tavarain vietellä itseään ylpeyteen, vaan nöyryydessä ylistävät Jumalaa, Sillä nöyryys on kaiken maallisenkin hyvän perustus. Ylpeytensä ja tottelemattomuutensa kautta menetti ihminen taivaan valtakunnan, sentähden tulee meidän voittaa se nöyryydellä ja tottelevaisuudella. Autuaat ovat ne, jotka isoovat ja janoovat vanhurskautta — isokaamme niin, ett'emme milloinkaan luulottele itseämme, että olemme täydellisesti vanhurskaat, vaan rukoilkaamme alituisesti Jumalaa lisäämään avujamme. Sillä se, joka luulee itsellään olevan kylliksi vanhurskautta, hän ei isoo vanhurskautta, vaan kopeilee ylpeästi ja on väleen lankeava. Mutta nöyrä on kehittyvä hyveestä toiseen".

IV.

Kaarle Suuren aikakausi.

— Ei minun valtakuntani ole tästä maailmasta. Joh. 18: 36.

Keski-ajan kansoista vetävät etenkin Frankilaiset kirkkohistorian huomion puoleensa. Mutta surkea on heidän historiansa alku. Sisällinen eripuraisuus, alituiset ryöstö- ja valloitus-retket, mitä julmimmat ja kavalimmat salavehkeet ja murhat, joihin semminkin naiset tehokkaasti ottivat osaa, tahrasivat johtavien henkilöiden maineen; raakuus ja kerrassaan pakanallinen mieli vallitsi alamaisissa. Työläs on kristinuskon juurtua tässä kansassa! Valtakunnan mahtavat anastavat itselleen kaiken vallan. Merovingien suvun kelvottomat kuninkaat hallitsevat ainoastaan nimeksi. Etenkin kohosivat mahtaviksi n.s. *majores domi* s.o. kuninkaan hovimestarit, joiden käsissä hallitusohjat olivat. Yksi näitä oli ennen mainittu Kaarle Martel. Hän löi Arapialaiset, jotka, tultuaan Gibraltarin salmen ylitse, v. 711 olivat valloittaneet Espanjan ja nyt uhkasivat läntistäkin kristikuntaa perikadolla, seitsemän päivää kestäneessä kuuluisassa *Poitiersin* tappelussa (752) ja pakotti heidät peräytymään. Kaarlen kuoleman jälkeen (741) jakoivat hänen poikansa *Karlman* ja *Pipin* hovimestarin viran keskenänsä. Edellinen luopui kuitenkin "rakkaudesta Jumalaan ja taivaallisen isänmaan ikävästä" ennen pitkää maailmasta ja sulkeutui Monte-Kassinon luostariin, missä oleskeli elämänsä loppuun asti. Tällä tavoin peri Pipin, historiassa tunnettu liikanimellä "Pieni", yksin isänsä viran. Kuninkaana, vaan ainoastaan nimeksi, oli *Kilderik III*. Frankilaiset, jotka olivat väsyneet varjokuninkaisinsa, valitsivat Pipinin kuninkaaksi, ja valtakunnan piispat vihkivät ja voitelimat hänen vanhan testamentin tavan mukaan (752). Jo sitä ennen oli paavi *Sakarias*, jonka puoleen Pipin oli kääntynyt saadaksensa papistoa hyväksymään aiottua vallankumousta, vakuuttanut siihen suostuvansa. Paavia ahdistivat nimittäin Longobardilaiset, joita vastaan heikko itäinen keisarikunta ei voinut mitään, ja hän etsi maallista puolustusta heitä vastaan. Hänen jälkeisensä *Stefanus II* lähti Franskanmaalle ja voiteli itse p. Denysin tuomiokirkossa Pipinin "kuninkaaksi Jumalan armosta" (754). Juuri tähän aikaan alkoi Longobardilaisten valta käydä paaville yhä vaarallisemmaksi. Heidän sotaisia, saaliinhimoinen kuninkaansa *Aistulf* esiintyi suurella sotajoukolla Roomaan edustalla, uhaten pyhää kaupunkia perikadolla. Hädessään kirjoitti Stefanus Pietarin nimessä Pipinille: "Minä, apostoli Pietari, rukoilen Teitä, Pipin, *Kaarle* ja *Karlman* [Pipinin pojat.], kristillisimmät

kuninkaat, sekä koko Franskan kansaa; Jumalan neitsyellisen äidin ja koko taivaallisen joukon nimessä rukoilen Teitä: pelastakaat kallis Rooman kaupunki! Jos kiirehditte, lupaan teille paraimmat ja loistavimmat asuinsijat taivaassa sekä paratiisin ilon. Älkääät erotko Rooman kansasta, jotta ei Teitä erotettaisi Jumalan valtakunnasta ja ijankaikkisesta elämästä. Enemmän kuin muita kansoja rakastan minä Frankilaisia. Kuulkaat, tulkaat, joutukaat, niin Herra Kristus minun rukoukseni tähden suo Teille pitkän iän, voiton ja ijankaikkisen autuuden pyhimysten ja enkelein luona." Kun ei Pipin näistä rukouksista taipunut, lähti Stefanus häntä tapaamaan. Sydäntalvella 755 kulki hän p. Bernhardin ylitse. Valtakunnan rajalla tulivat häntä vastaanottamaan muutamat ylimykset. Pipinkin saapui paavia vastaan, astui alas ratsunsa selästä ja seurasi vähän matkaa Jalkasin ratsastavaa vierastansa. Erään toisen kertomuksen mukaan esiintyi paavi seuransa kera katumuspukuun puettuna seuraavana päivänä kuninkaan hovissa, heittäytyi hänen jalkainsa juureen, rukoillen Jumalan nimessä apua kirkon vihollisia vastaan. Tässä asemassa odotti hän, kunnes Pipin tarttui hänen käteensä, vaatien häntä nousemaan ylös. Oli miten olikaan: Frankilaisten kuningas johti sotajoukkonsa Pohjois-Italiaan, löi Aistulfin kahdessa tappelussa ja pakotti hänen luopumaan Longobardilaisten valloittamista alueista (755). N.s. eksarkatin sekä Rooman kaupungin lahjoitti Pipin paaville, mutta Itä-Rooman keisari oli kuitenkin vielä nimeksi kysymyksessä olevan alueen korkein suojelusherra. Tämä Itä-Rooman varjovalta katosi kuitenkin ennen pitkää nimeksikin.

Haikein sydämmin on kirkkohistoria lehdillensä piirtänyt kertomuksen näistä tapahtumista. Maalliseen mahtavuuteen pyrkii paavikunta, salaten itseltänsä ja kristikunnalta kirkon Herran sanat: "minun valtakuntani ei ole tästä maailmasta." Surkea on kuulla, miten paavit, saadaksensa maallista valtaansa lisätyksi pienellä maanliuskalla, liehakoiden kohtelevat tämän maailman mahtavia unohtaen kokonaan Hänen, jolta ainoalta heidän tulisi armoa kerjätä. Ja kuitenkin sanovat he itseään Pietarin jälkeisiksi, vieläpä Jesukeen Kristuksen sijaisiksi maan päällä. Ken uskaltaa ajatella sitä tuomioa, jonka he tämän kautta vetivät päällensä?

Pipin pieni kuoli v. 768. Häntä seurasi valtaistuimella hänen poikansa *Kaarle Suuri* (k. 814), joka, veljensä *Karlmanin* eräässä sodassa kaaduttua (771), korotettiin Frankilaisten yksinvaltiaaksi kuninkaaksi. Jos kukaan, on Kaarle ansainnut nimen "Suuri", jonka historia on hänelle antanut. Ihmeteltävän syvään loi hän tarkan silmänsä aikansa tarpeisiin; tavattomalla voimallaan ja nerollaan sai hän epäjärjestyksen ja sekasorron riehuvat aallot niihin määrin asettumaan, että läänityslaitos, tuo keski-ajan ainoa mahdollinen yhteiskunnallinen järjestys, pääsi juurtumaan Itä-Euroopassa; taitavalla kädellä ja tuolla jalolla uskalluksella, josta suuret henkilöt tunnetaan, kynti hän raakaan maahan syviä vakoja henkiselle viljelykselle, kylväen niihin rakkaudella ja valistuneella mielellä sivistyksen siemeniä. Kirkkaana valotornina, jota kuohuvat aallot turhaan koettavat kukistaa, kohoo Kaarle aikansa myrskyisästä, sumujen peittämästä merestä niin valtaavan suurena, ettei hänen vertaistansa hallitsijaa monesti ole löytynyt. Tarkoituksemme ei voi olla koettaa kokonaisuudessaan kuvata tämän merkillisen miehen suurta elämäntyötä; tahdomme ainoastaan viitata Kaarle Suuren merkitykseen kirkkohistoriallisena henkilönä.

Frankilaisten koillisena naapurina oli *Saksilaisten* jo kansainvaelluksen ajoilta kuuluisa *liitto*, johon kuului monta Weserin ja Elben varrella asuvaa kansaa. Täällä vallitsi synkkä yö, pakanuuden ja pimeyden valta. Vapaina pakanoina olivat Saksilaiset tietysti frankilais-kristittyjen olojen mitä katkerimpia vihollisia. Turhaan olivat heikot Merovingit, turhaan heidän hoviherransa koettaneet kuuliaisuuteen taivuttaa tätä vihollista, joka yöllisellä vallallaan uhkasi heidän valtakuntaansa ja sen alkavaa, vielä kerrassaan voimatonta sivistystä. Tähän vaaraan loi Kaarle Suuri silmänsä. V. 772 johti hän sotajoukkonsa Saksilaisia vastaan, valloitti heidän vankan, vapaan pakanuuden rajalla olevan linnansa *Erseburgin* ja pakotti heidät rauhaan, jonka mukaan frankilaisten lähetysaarnajain vapaasti piti saaman julistaa evankeliumia heidän maassaan. Että Kaarle ryhtyi tähän sotaan valtiollisista syistä on silminnähtävä, mutta vaatipa häntä siihen myöskin hänen palava uskonnollinen innostuksensa. Tämä hänen luonteensa vaikutin on nim. hyvin tärkeä, se määrää miltei kaikkien hänen tuumiensa ja tekojensa suunnan ja laadun. Kristitty raamatun mielen mukaan hän ei ollut, sillä maallisiin kiinnitetty, pakanallisen ajatustavan varjostama ja sanan syvimmissä merkityksessä murtumaton oli silminnähtävästi hänen sydämensä. Tähän arvosteluun ottamatta emme kuitenkaan saa jättää sitä tarkkaan huomattavaa seikkaa, että Kaarle eli ja vaikutti aikana, jolloin kristikunta maailman liittolaisena oli eksynyt kauas, kauas ijankaikkisen elämän viittaamalta tieltä. Jokainen henkilö on arvosteltava oman aikansa vaatimusten mukaan. Himmeänä loisti keski-ajan ensimmäisinä vuosisatoina kristinuskon valo maailmassa, siihen kun liittyi niin paljo valevaloa maailman suurelta näyttämöltä. Kirkon päätehtävänä oli saarnata evankeliumia kaikille kansoille. Se avasi ovensa pakanamaailmalle, ja pimeys loi synkät varjonsa sen kaikkeinpyhimpään, kun eivät vartijat valvoneet Siionin muureilla. Jos milloinkaan, niin oli silloin vaikea tarkkaan erottaa Jumalan valtakunnan ja maailman välistä rajaa. Alkava sivistystyö, järjestykseen pyrkivät valtiolliset ja yhteiskunnalliset olot, paavikunta, joka levittää valevaloansa Euroopan itsetietoisuuteen heräjäviin kansoihin — kaikki sulaa yhteen, vaatien itselleen kristityn nimen, joka sen erottaa tuosta raa'asta, kaikelle henkiselle viljelylle kokonaan vieraasta pakanamaailmasta. Heikkona, pimitettynä turvautuu näiden vuosisatojen kristillisyyden maailmaan, jonka

kanssa se voi ystävyydessä olla, se kun ei pysty sille totuuden puhdasta sanaa julistamaan, mutta pelastuksen Jumala varjelee sitä kuitenkin nytkin perikatoon joutumasta. Hän valvoo, kun muut vartijat nukkuvat, valmistuen kaikkivaltiaalla voimallaan vähitellen sitä aikaa, jolloin Hänen valtakuntansa maan päällä alkaa tuntea orjuutensa kahleiden raskaan painon ja Jumalan puhtaan sanan valaisemana särkee ne Hengen miekalla.

Kaarle Suuri ei saanut keskeyttömästi jatkaa valloitus- ja käännättämistyötään Saksilaisten maassa, sillä hänen läsnäoloansa kaivattiin pian muualla. Longobardilasten kuningas *Desiderius* alkoi nim. jatkaa edeltäjänsä hankkeita paavia vastaan. Tähän kehotti häntä sekin seikka, että Kaarle Suuri, paavikunnan suosija, oli luopunut avioliitostaan hänen tyttärensä kanssa. Kaarle marssi sotajoukkoineen Alppien ylitse, valloitti Longobardilaisten pääkaupungin ja teki koko heidän valtakunnastaan, jonka hän laski valtikkansa alle, lopun (774). Pääsiäisjuhlan vietti hän Roomassa, jossa uudisti liiton paavi *Hadrianus I:sen* kanssa ja vahvisti isänsä kirkolle antamat lahjoitukset, vieläpä lisäksi niitä.

Maallisen vallan ja kirkon solmima liitto käy vuosi vuodelta yhä likeisemmäksi. Tähän viittaavat muun ohessa useat taideteokset, jotka juuri näinä aikoina syntyivät Roomassa. Niin kuvaa esim. eräs maalaus Pietaria, jonka istuimen juuressa paavi ja Kaarle Suuri polvistuvat; edelliselle antaa apostoli paavinpuvun hänen arvonsa merkiksi, viimmemainitulle lipun, joka kuvaa kristillisen maallisen vallan voimaa.

Hadrianus I kuoli v. 795, ja Pietarin istuimelle korotettiin *Leo III*. Heti ilmoitti tämä Kaarlelle edeltäjänsä kuolemasta ja omasta paaviksi valitsemisestaan. Myöskin kehotti hän kuningasta vaatimaan Roomalaisilta uskollisuudenvalaa. Kaarle lähetti muutamia ylimyksiä Roomaan, jotka ottivat kansalta valan sekä järjestelivät kirkon ja frankilaisvallan välistä liittoa. Monessa suhteessa merkillinen on se Kaarle Suuren paaville kirjoittama kirje, jonka nämä lähettiläät toivat muassaan Roomaan. Siinä tapaamme muiden kera nämäkin sanat: "meidän tehtävämme on jumalallisen rakkauden avulla miekalla puolustaa Kristuksen pyhää kirkkoa pakanoiden hyökkäyksiltä ja uskottomain hävityksiltä sekä suojella sitä katolisen uskon ylläpitämisellä. Teidän, pyhä isä, tulee kädet korotettuina Jumalan puoleen Mooseksen tavoin kannattaa yrityksiämme, jotta kristityt kansat Teidän välityksenne kautta Jumalan johtamina ja suojelemina kaikkialla ja aina saavuttaisivat voiton, ja Herramme Jesuksen nimi tulisi kirkastetuksi koko maailmassa." Ihmeellistä kristillistä aistia, suurta uskonnollista harrastusta, jaloa valtioviisautta, mutta ajanhengen tahraamaa, Jumalan valtakunnan salaisuuksille vieraantunutta puoliotuutta ilmaisevat nämä sanat.

Ei aikaakaan, ennenkuin Kaarle Suuri oli tilaisuudessa maailmalle osottamaan, että hän oli solminut ystävyyden liiton paavin kanssa. Eräs Hadrianuksen sukulainen *Paskalis*, joka oli nauttinut tämän mitä suurinta suosiota, ryhtyi kapinallisiin hankkeisiin ja murhayrityksiin Leo III:tta vastaan, kun hänen ei onnistunut säilyttää entistä asemaansa paavillisessa hallituksessa. Vietettiin p. Markuksen juhlaa Huhtikuun 25 p. v. 799. Paavi ratsasti juhlasaatossa Rooman kadulla, kun yhtäkkiä kapinoitsijat hyökkäsivät häntä vastaan, tempasivat hänen alas hevosen selästä, riistivät vaatteet hänen yltään ja jättivät hänen räikkäyksistä puolikuolleena kadulle. Ei ainoakaan ihminen korottanut kättänsä puolustaaksensa onnetonta. Hetken kuluttua veivät jumalattomat rauhanhäiritsijät paavin eräseen luostariin, missä he luultavasti aikoivat hänen surmata. Muutamien ystävien avulla onnistui Leon kuitenkin paeta. Hän lähti heti Kaarlelle valittamaan sitä väkivaltaa ja ääretöntä solvausta, jonka alaisena hän oli ollut. Kuningas, jonka sotajoukot juuri näinä vuosina taistelivat tuon tuostakin kapinoitsevia Saksilaisia vastaan, lupasi seuraavana vuonna saapua Roomaan. Leo oleskeli Frankilaisten turvissa syksyyn saakka. Sillävälin hallitsivat kapinalliset vallananastajat Roomassa, kirjoittaen Kaarlelle kirjeitä, joissa maanpakolaisuudessa olevaa paavia syytettiin jos minkälaisista rikoksista. Sitä kummallisempaa, että Leon palajaminen kotia muodostui täydelliseksi voittoretkeksi. Hän otettiin vastaan rajattomalla kunnioituksella ja riemulla.

Uteliaina ja levottomina odottivat Roomalaiset Kaarle Suuren tuloa. Hän saapui Roomaan syksyllä v. 800. Joulukuun 1 päiväksi kutsui hän papiston, aateliston ja porvarit suureen kokoukseen p. Pietarin kirkkoon, missä syytökset paavia vastaan olivat tutkittavat. Puettuna roomalaiseen aatelispukuun esiintyi Kaarle määrättyinä päivinä kirkossa ja piti puheen äänettömälle väkijoukolle. Hän sanoi tulleen asettamaan kirkon häirittyä rauhaa, rankaisemaan sen päämiestä kohtaan tehtyjä rikoksia sekä ratkaisemaan Roomalaisten ja paavin välistä riitaa. Viimmemainitun kysymyksen johdosta lausuiivat saapuvilla olevat piispat yksimielisesti: "emme uskalla olla osallisina apostolisen istuimen tuomitsemisessa, sillä se on kaikkien kirkkojen pää; se ja sen sijainen tuomitsee kaikkia, vaan sitä ei kukaan tuomitse." Paavin syyttäjät eivät voineet mitään todistaa, ja vapaaehtoisesti tarjoutui Leo lisäksi valallakin vakuuttamaan viattomuutensa. Rauhanhäiritsijöitä kohtaan noudatti Kaarle valtiollisista systistä suurta lempeyttä.

Joulunpäivänä nähtiin samassa kirkossa vielä juhlallisempi toimitus. Kun Kaarle jamalanpalveluksen päätyttyä hetken oli polvistunut Pietarin kuvapatsaan edessä, lähestyi häntä paavi kultainen kruunu

kädessä ja laski sen kuninkaan pään päälle. Riemastuneena huusi kansa, niinkuin muinoisille Rooman keisareille: "Kaarlille, hurskaimmalle Augustukselle, Jumalan kruunaamalle suurelle, rauhaa suojelevalle roomalaiselle keisarille, ikää ja voittoa!" Nyt voiteli Leo Kaarlen Länsi-Rooman keisariksi, antoi hänelle kuuluisain keisarein puvun sekä suuteli häntä vanhan tavan mukaan. Tyhjä seremoniaako, roomalaisen ylpeyden hetkistä tyydyttämistäkö tämä vain oli ilman minkäänlaisia historiallisia seurauksia? Asiaa oli tuumittu ja valmistettu jo silloinkin Leo III kävi Kaarlen luona, ja valtakunnan suuret samoin kuin Rooman ylhäiset tiesivät siitä silminnähtävästi jo ennenkuin itse tuo juhlallinen toimitus täytti koko Rooman riemulla. Mutta varma on, ettei yksikään siihen aikaan vielä käsittänyt tämän kruunauksen suurta merkitystä kristikunnan myöhemmille vaiheille, jos kohta muutamat aavistaen siihen suuntaan ajattelivatkin. Länsi-Rooman suuri maine herää kuolleista, sen keisarinkruunun loisto ei ole himmentynyt, vaikka tämä kruunu kauan on ollut kätkeytyneenä tuon kuuluisan keisarikunnan raunioiden alla. Kansat luovat ihailen silmänsä siihen, kunnioittaen sen omistajaa kristikunnan Jumalan voitelemana hallitsijana. Rooma kohoaa uudelleen maailman pääkaupungiksi, jonka hengellistä, keisarin tukemaa valtaa kaikki ovat alttiit kumartaan palvelemaan. Ihmisten keksimä maallinen Kristus-valta salaa, rasittaa, onpa monesti kokonaan tukehuttaa Herran tosi valtakunnan, joka "ei ole tästä maailmasta." Mutta totuuden voittamaton voima on kuitenkin näistäkin pimeyden valtojen varjostamista olosuhteista kerta esiintyvä todistukseksi, ettei se keski-ajan pimeimpinä aikoinakaan sortunut.

Kaarlen sota Saksilaisia vastaan päättyi vasta v. 783. Miehuullisesti olivat nämä puolustaneet vapauttansa ja vanhaa pakanallista uskontoansa frankilaisia sotajoukkoja vastaan. Nyt heidän vihdoin täytyi taipua ja antaa kastaa itsensä. Keski-aika levitti evankeliumia miekka kädessä! Usein tahraisi Kaarle Suurikin tässä "pyhässä sodassa" säälimättömällä julmuudella maineensa. Mutta kaiken inhimillisen turmeluksen uhallakin itivät kuitenkin kristinuskon väkivaltaisesti Saksilaisten maahan kylvämät siemenet siunaukseksi lapsille ja lastenlapsille.

Monessa muussakin sodassa, paitse niissä, joihin tässä sivumennen olemme viitanneet, välkkyi Kaarle Suuren voittoa miekka, hävittäen pakanamaailman uhkaavaa valtaa. Mutta paljoa suuremman maineen kuin näiden sotaisten voittojen kautta on hän saavuttanut voitoillaan henkisen viljavainion suurella taistelutantereella. Kristillisen sivistyksen kartuttaminen oli aina hänen silmämääränsä. Tämä on sitä ihmeellisempää, kun Kaarle oli kasvatettu sotapalvelukseen eikä nuorena itse saanut paljo oppia. Hän esim. vasta vanhana oppi kirjoittamaan. Mutta mitä hänen itse nuorena oli täytynyt kaivata sitä koetti hän kuninkaaksi päästyään voimiaan säästämättä saavuttaa sekä sivistyksen rakkaudesta alamaisilleen runsaalla kädellä jakaa. Paraiten viihtyi hän aikansa jaloimpain tiedemiesten seurassa, tuumien heidän kanssaan tehokkaimmista keinoista raakuuden ja tietämättömyyden poistamiseksi, suuren valtakuntansa korottamiseksi siveyteen ja sivistykseen. Hän perusti monta koulua, jota hän itse tarkasteli, valvoi pappien siveellisyyttä ja vaati heitä hurskauteen sekä tieteellisiin harrastuksiin, toimitti oppineitten ystäviensä kautta kirjoja, vaikutti sivistyttäen ja jalostuttaen kaikkiin oloihin. Kirkkohistoriakin lukee hänen keski-ajan merkillisimpäin henkilöiden joukkoon, todistaen hänen vaikutuksensa kirkon kehkeytymiseen olleen arvaamattoman suuren. Kaarle Suuren aikakauden kirkollisetkin olot ovat monessa suhteessa hänen henkensä muodostamat. Silmäilkäämme likemmin näitä oloja.

Vaikea on meidän uuden ajan ihmisten, jotka sukupolvesta toiseen olemme nauttineet sivistyksen hedelmiä ja esi-isillemme jo kauan saarnattua puhtaan Jumalan sanan siunausta, käsittää, miten pimeä keski-ajan pitkä yö oli. Niidenkin ihmisten siveellinen ja kristillinen kanta, jotka olivat kutsutut muita johtamaan, oli surkean alhainen. Sota- ja metsästysretket, juomingit ja muut hurjat huvitukset olivat monessa paikoin silloisen papiston päätoimena. Työläästi itää hengellisen elämän arka siemen tuossa kaikelle henkiselle viljelylle turmiolisessa ilmanalassa. Suurta on semmoisissa olosuhteissa ajatellakaan tuon raa'an maan viljelemistä, mutta vielä jalompaa käsin tarttua auran ja ryhtyä työhön. Sentähden ansaitsevat kaikki tähän suuntaan viittaavat toimet, kuinka vähäpätöisiltä ja lapsellisilta nämä meidän silmissä sitten näyttänevätkin, mitä suurinta huomiota. Lähtemättömästi ovat niiden henkilöiden nimet, jotka tässä tarkoituksessa astuivat keski-ajan kolkolle viljavainiolle, aikakirjoihin piirretyt. Yksi niistä on Metzian piispan *Krodegangin* (k. 766). Auttaaksensa papiston kurjaa tilaa vaati hän kaikkia hiippakuntansa pappeja elämään yhdessä, luostarintapisessa rakennuksessa, jotta he, erotettuina maailman riehuvista oloista, voisivat auttaa toisiansa tieteellisissä harrastuksissa sekä esimerkillään, etenkin yhteisinä hartaudentehkinä, joiden luku salmistan sanojen mukaan, "seitsemästi päivässä minä kiitän sinua sinun vanhurskautes oikeuden tähden", määrättiin seitsemäksi, kehottaisivat toinen toistansa etsimään sitä mieltä, josta papinviran tosi siunaus valuu. Näitä kokouksia kutsuttiin "capitula" [Krodegangin järjestämistä "capituloista" saivat tuomiokapitulit alkunsa, niinkuin niiden nimikin johtuu tästä sanasta.], sentähden että niissä aina luettiin yksi luku raamatusta. Kaarle Suuri, jonka uskonnollinen harrastus ja rakkaus sivistykseen kannatti kaikkia tähän suuntaan pyrkiviä yrityksiä, koetti kaikin tavoin saada Krodegangin tuumaa käytäntöön. Tämän laatimia sääntöjä korjaeltiin ja täydennettiin, ja Kaarlen pojan *Ludvig Hurskaan* aikana määrättiin niiden noudattaminen laiksi kaikkialla frankilaisvaltakunnassa *Achenin* kokouksessa (816). Monen papin sydämessä heräsi

tämän laitoksen kautta ijankaikkisen elämän painava kysymys, ja keski-ajan vaikea sivistystyö, jota kristinusko tarvitsi välikappaleekseen, virkistyi sen kautta monessa paikoin ennen arvaamattomaan eloon.

Jumalanpalveluksenkin järjestämisen suhteen on Kaarle Suuri vaikuttanut paljon. Hän perusti erityisiä kouluja Gregorius Suuren kirkkoveisun opettamista varten, jotta nuo juhllalliset säveleet pääsisivät Jumalaa ylistämään kansainvaellusten kansojenkin huulilla. Achenin tuomiokirkossa kuultiin Kaarle Suuren aikana germanilaisen kristikunnan ensimmäisten urkujenkin soivan. Ne oli Itä-Rooman keisari Mikael I hänelle lahjoittanut. Senaikuiset kirjailijat kiittävät niiden ääntä valtaavan mahtavaksi ja ihmeen suloiseksi.

Alppien pohjoispuolella löytyvät kirkot olivat tähän aikaan vielä yksinkertaiset ja pienet sekä miltei kaikki puusta. Keskiajan rakennustaide, joka myöhemmin loi niin ihmeteltävän jaloja rakennuksia, oli vielä kehdoissaan. Mutta sitä nähtävämpänä ovat sen sijaan nuo taikauskon ja väärälle uralle eksyneen kristinuskon synnyttämät turmiolliset ilmiöt, jotka myöhempien aikojen rakentamien kirkkojen komeiden holvien suojassa vuosisatojen kuluessa eksyttävät ihmisiä. Ukkosenilman, vihollisen sotajoukon tahi muun onnettomuuden lähestyessä soivat kirkonkellot, joita tältä ajalta ruvettiin käyttämään. Niiden luultiin nim. voivan poistaa pahojen henkien tuhotöitä. Kaarle Suuri kielsi tämän taikauskaisen tavan, niinkuin myös kirkonkellojen "pyhällä öljyllä" voitelemisen ja siunaamisen kolmiyhteisen Jumalan nimeen, jonka tavan taikauskon varjostama, henkimaailman salaisuuksille vieraantunut kristinusko oli keksinyt. Kuinka suuressa määrässä hän oli päässyt kohoamaan aikansa katsantotavan yli, todistaa muun ohessa myös hänen käsityksensä kirkonkuvista. Kuten vasta saamme nähdä, riideltiin itäisessä kirkossa juuri hänen aikanaan tästä asiasta, ja yhä suuremmalla innostuksella vaativat Konstantinopolin kristityt, sekä oppimattomat että oppineet, itselleen oikeutta saada kuvia palvella. Kun tähän vielä lisäämme, että sama eksyttävä tapa jo Gregorius Suuren ajoista alkaen runsain käsin oli kylvänyt myrkyllisiä siemeniään läntisenkin kirkon jumalanpalvelukseen, täytyy meidän todellakin ihmetellä Kaarle Suuren käytöstä tämän kysymyksen suhteen. Hänen kehotuksestaan kirjoitti hänen oppinut ystävänsä *Alkuin* (k. 804) kirjan, jossa muun ohessa huomautetaan siitä, ettei Jumalan ja pyhimysten töitä voida aistillisesti kuvata, ne kun ovat hengellistä laatua. "Niillä mahtanee olla kehno muisti, joita ei kuvien välityksettä voi saada Jumalaa kiittäen palvelemaan, niiden henki on epäilemättä heikko, jotka eivät kuvien avutta pääse kohoamaan aistillisuuden yli. Yleensä ei Jumala ole etsittävä näkyväisistä, vaan sydäimestä; salaisuutemme ovat hengellistä laatua," kirjoittaa hän. Mutta toiselta puolen ei Kaarle Suuri myöskään tahtonut millään tavoin kannattaa vastapuolueen, etenkin itäisessä kirkossa raakaan väkivaltaisuuteen pukeutuvaa vaatimusta, että kysymyksessä olevan paheen estämiseksi kaikki kuvat ja koristukset olivat kirkoista poistettavat. Hänen kauneudenaistinsa tarjosi tässä kohden, niinkuin monessa muussakin suhteessa, kättä hänen valistuneelle uskonnolliselle käsitykselleen. Vaikka paavi Hadrianus I, joka puolusti kuvien palvelemista kirkoissa, julkisesti vastusti Alkuinin kirjaa, pysyi Kaarle mielipiteissään, koettaen saada frankilaisen kirkon pappeja niitä noudattamaan. V. 794 pidettiin tässä tarkoituksessa kirkolliskokous *Frankfurt am Mainissa*. Siellä päätettiin, että kirkkoja kyllä saisi kuvilla kaunistaa, vaan kuvien palveleminen kiellettiin jyrkästi. Ei pääse ajanhengen mahtava virta tempaamaan mukaansa kaikkia oloja, niinkauan kuin Kaarle Suuren voimallinen käsi sille salpoja rakentaa; kun tämä käsi hervosi, kävi kuvainpalveleminen länsimaissa yhä yleisemmäksi.

Olemme maininneet *Alkuinin* nimen. Hän syntyi *Yorkin* kaupungissa Euglandissa v. 735. Ensimmäiset tietonsa kokosi hän kotikaupunkinsa piispankoulussa, jonka johtajaksi hän, kehitettyään sivistystään matkoilla Franskassa ja Italiassa, pääsi. Kun hän jonkun ajan kuluttua jälleen lähti ulkomaille, tapasi hän Kaarle Suuren Paviassa y. 781. Tämä oli ennen kuullut mitä kiitettävimpiä arvosteluja miehen opista ja kyvystä ja pyysi häntä muuttamaan Franskaan. Alkuin piti kutsumusta Jumalan viittauksena ja saapui seuraavana vuonna muutamien oppilastensa kera Kaarle Suuren hoviin. Jo sitä ennen oli sivistystä harrastava frankilaiskuningas kutsunut luoksensa muita oppineita, joista etenkin *Paavali Warnefrid* ja *Pietari Pisalainen* ovat saavuttaneet suuren maineen. Kaarle Suuren hovi tuli ennen pitkää ajan sivistystyön keskustaksi, josta valon säteet herättäen ja virkistyttäen levisivät kaikkialle. Olemme jo viitanneet Alkuinin tarkkaan, ajan turmeltunutta henkeä vastustavaan uskonnolliseen aistiin. Vielä selvempänä esiintyy tämä kuitenkin hänen p. raamatusta lausumistaan mielipiteistä. Niinpä kirjoitti hän eräälle englantilaiselle piispalle: "pyhä raamattu olkoon usein sinun kädessäsi, jotta itse saisit ravintoa sielullesi ja voisit johdattaa muita laiturille." Muuan toinen hänen Kanterburyn seurakunnalle kirjoittamansa kirje päättyy näillä sanoilla: "Ilman raamattua ei voi löytyä mitään tietoa Jumalasta. Jos sokea taluttaa sokeata, niin he molemmat lankeavat kuoppaan. Hankkikaat itsellenne opettajia, jotka teille raamattua opettavat, jotta ei totuuden lähde teidän keskuudessanne kuivuisi. Kun rukoilemme, puhumme me Jumalan kanssa, kun luemme Hänen sanaansa, puhuu Hän meidän kanssamme." Oudon kirkasta valoa säteilee näistä sanoista meitä kohtaan kahdeksannen vuosisadan pimeästä yöstä!

Kaarle Suuren kehotuksesta toimitti Alkuin raamatunselityksiä, jotka kaikki huomauttavat meitä miehen nerosta ja kristillisestä mielestä, jos niitä nimittäin arvostellaan *hänen* aikansa kehityskannan

mukaan.

Ihmeteltävä on tosiaan tuo väsymätön harrastus kristillisen sivistyksen korottamiseksi, jonka tähän aikaan tapaamme Kaarle Suuren hovissa. Sen tuloksena oli monen muun siellä silloin syntyneen ansiokkaan teoksen kera myöskin eräs *postilla* eli saarnakirja, johon mukaelemalla oli koottu vanhan kirkon suurimpain saarnaajain saarnoja. Sen toimitti Warnefrid, Kaarle Suuren pyynnöstä. Kirjan silmämääränä oli estää saarnaa pappien oppimattomuuden ja epäkristillisen mielen vuoksi suistumasta väärälle uralle tahi kerrassaan vaikenemasta. Ei olisi valistunut keisari tähän yritykseen saattanut valita parempaa apumiestä. Sydämmestään harrasti myös Alkuin puhtaan Jumalan sanan julistamista kansalle. Eikä kukaan ollut alttiimpi kuin hän käymään käsiksi niiden esteiden poistamiseksi, jotka hidastuttivat ja estivät evankeliumin sanaa löytämästä tietä ihmisten sydämiin. Papinvirka oli hänen silmissään pyhä tämän sanan oikeassa merkityksessä, kansan johtaminen pimeydestä totuuden ihmeelliseen valoon kaikista toimista kalliin. Kauniisti kirjoittaa Alkuin Orleansin piispalle *Teodulfille*, joka vasta oli saanut palliuminsa Roomasta: "niinkuin kalliitten kivien loisto kaunistaa kuninkaan kruunua, niin tulee saarnakyvyn jalostuttaa piispanviittaa. Muista, että papillisen arvon kieli on taivaan valtakunnan avain. Sentähden, älä lepää, vaikene, äläkä pelkää puhua, sillä Kristus itse seuraa sinua työssäsi ja matkoillasi. Eloa on paljo, mutta vähä työntekijöitä; sitä ahkerampien tulee näiden harvojen olla."

Yksissä Alkuinin ja muiden tieteellisyyttä ja kristillisyyttä harrastavien ystäviensä kanssa valvoi Kaarle Suuri tarkkaan valtakuntansa pappien elämää. Kelvottomat erotettiin virastaan, joll'eivät varotukset ja nuhteet auttaneet. Yleensä käytti keisari säälimätöntä ankaruutta missä vain huomasi, että hänen säättämiään lakeja laiminlyötiin tahi niiden noudattamista kierrellen kartettiin. Kirkon kuri, jonka määräyksiä vanhan ajan viimeiset epäsiiveelliset vuosisadat, kristinuskon trnrmeltuminen sekä kansainvaelluksen myrskyt olivat heikontaneet, määrättiin hyvinkin ankaraksi, jokaisen täytyi oppia ainakin "Isä meidän" ja apostolinen uskontunnustus äidinkielellään ulkoa, Huolimattomia pakotettiin tottelemaan paastolla, vieläpä ruumiinrangaistuksillakin.

Tehokkaasti otti Kaarle Suuri osaa oppiriitoihinkin, mikäli niitä hänen aikanaan ilmaantui. Itäinen kirkko, jonka tehtävänä kristillisen opin puolustaminen ja kehittäminen oli ollut, ei enään pystynyt tätä suurta tehtäväänsä jatkamaan. Totuuden Henki oli siitä poistunut; se oli vanhentunut, väsynyt. Sen laatimista opinsuunnitelmista kaipasi etenkin oppi Pyhästä Hengestä täydentämistä. Kirkkoisä Augustinus oli kehittänyt toisen yleisen kirkolliskokouksen päätöstä, ja viidennellä vuosisadalla syntyneeseen Atanasiuksen uskontunnustukseen (I osa) tehtiin se lisäys, että P. Henki käy ulos myöskin Pojasta. Suuren kirkkoisän käsitys tästä syvästä totuudesta on aivan raamatunmukainen, jos kysymystä Jumalan sanan valossa tarkastetaan. Jesus kyllä sanoi opetuslapsilleen: "koska Lohduttaja tulee, jonka minä teille Isältä lähetän, totuuden Henki, joka *Isästä käy ulos*, se on minusta todistava", vaan sama Herra on myöskin lausunut "Isä ja minä olemme yksi," siten selvään viitaten siihen, että Isän Henki myöskin käy ulos Pojasta, ja samaa todistaa koko raamatun oppi Jumalan kolminaisuudesta. Vaan tälle kannalle ei menneiden aikojen laatiimiin, kaavoihin jähmettynyt itäisen kirkon oppi päässyt kohoamaan. Se riippui yksipuolisesti Konstantinopolin kokouksen päätöksessä, syyttäen läntistä kirkkoa Nicaealais-Konstantinopolilaisen tunnustuksen väärentämisestä. Asiaa tutkittiin ensi kerran ennen mainitussa Toledon kokouksessa (589), missä kuningas Reccared teki uskontunnustuksen (I osa) uuden tunnustuksen mukaan. Tästä alkaen tuli tämä tunnustus yleiseksi tavaksi länsimaissa. Kaarle suuren aikana keskusteltiin ja kirjoitettiin paljon tämän riitakysymyksen johdosta, josta itäinen kirkko tuon tuostakin moittien muistutti. Frankfurt am Mainin kokous hyväksyi lisäyksen "Pyhä Henki käy ulos myöskin Pojasta," ja *Achenin kokous* vahvisti tämän päätöksen, julistaen sen läntisen kirkon opiksi v. 809. Tähän riitaan otti Alkuin tehokkaasti osaa. Leo III hyväksyi itse opin, vaan koetti estää lisäyksen ottamista Nicaealais-Konstantinopolilaiseen tunnustukseen.

Vaikka Arabialaiset olivat laskeneet suurimman osan Espanjaa valtansa alle, koetti sikäläinen kristikunta säilyttää kirkkoansa ja kristillistä tunnustustaan joutumasta perikatoon. Tämä onnistuikin Kaikkivaltiaan armosta, vaikka valloittajien ies oli raskas. Vaan luonnollista on, että sen vaikutus on huomattava monessa suhteessa. Itse kristillisen opinkin alalla ilmaantuivat seuraukset jo varhain. Arabialaiset pilkkasivat tätä oppia muun ohessa siitakin, että se väitti Jumalalla olevan pojan. Kun tämän lisäksi otamme huomioon, etteivät Länsi-Gotilaiset monofysiittillisen riidan vaiheissa, kuten kirkko yleensä, olleet hyljänneet Teodorus Mopsvestialaisen teoksia, joissa Vapahtajan luonnot hyvin jyrkkään toisistaan erotetaan, vaan päinvastoin mieltymyksellä olivat lukeneet niiden latinalaista käännöstä, ei ole kummallista, että Nestoriuksen opista muistuttava harhaoppi täälläkin syntyi. V. 785 esiintyi Toledon piispa *Elipandus* oppilaansa *Felixin* puolustamana sillä väitöksellä, ettei Jesus olekaan Jumalan Poika sanan varsinaisessa merkityksessä. "Maria" — niin hän opetti — "oli vain Jumalan palvelija eikä semmoisena saattanut synnyttääkään kuin ainoastaan palvelijan." Opettaen, että Vapahtaja vasta koko maallisen elämänsä aikana osotetun kuuliaisuutensa vuoksi palvelijan asemasta oli korotettu Jumalan Pojaksi sanan täydellisessä merkityksessä, sortui Elipandus Nestoriuksen erehetykseen. Tätä uutta harhaoppia, joka kirkkohistoriassa on tunnettu *Adoptianism* nimellä,

vastustivat Kaarle Suuren teologit. Sekä Warnefrid että Pietari Pisalainen kirjoittivat sen edustajia vastaan. Frankfurt am Mainin jo ennen mainittu kokous, johon oli saapunut 300 piispaa, hylkäsi miltei yksimielisesti Adoptianismin (794). Feliks taipui peruuttamaan mielipiteensä, turhaan koetettuaan niitä puolustaa 9 päivää kestäneessä väittelyssä Achenin kokouksessa (799), missä nerokas Alkuin kumosi kaikki hänen vastaväitöksensä. Elipandus sitävastoin pysyi erehdyksessään kuolemaansa asti.

Voitollisesti taisteli läntinen kirkko harhaoppisuutta vastaan Kaarle Suuren aikana, jos nim. pidämme silmällä ainoastaan kahden viimmemainitun erehdyksen poistamista. Mutta jos luomme silmämme syvempään senaikuisen kirkon tilaan, ei arvostelumme ole sama. Keski-ajan yö ei kyllä enää ole niin pimeä kuin edellisenä vuosisatana: sen taivaalla välkkyy moni kirkaskin tähti, luoden kristillisen sivistyksen valoa kaukaisiin maihin; mutta ikäänkuin aavistaen tuon syntyvän maallisen Kristus-valtakunnan kykenemättömyyttä oikein hoitamaan noita kalliita armonvälikkappaleita, jotka Herra kirkollensa on uskonut, uupuu kristikunnan ijankaikkisuuden toivo, etsien lohdutustaan maallisissa. Tyydyttäen itseänsä sillä pettäväällä lohdutuksella, että yön himmeä valta on päivän kirkkautta, ei tämä aika aavistakaan, miten kova taistelu vielä on oleva, kun kristikunta herää unestaan. Mutta näinäkin öisinä hetkinä, valmistaa kaikkivaltias Jumala näkymättömän valtakuntansa voittoa maan päällä, käyttäen kaikkia voimia, itse niitäkin, jotka silminnähtävästi vastustavat Häntä, viisasten tarkoitustensa perille saattamiseksi. — "Hänen neuvonsa on ihmeellinen, ja sen jalosti toimittaa."

V.

Itäisen kirkon riita kuvista. Johannes Damascenus.

Ei sinun pidä tekemän sinulle kuvaa, eikä jonkun muotoa, ei niitten kuin ylhäällä taivaassa ovat, eli niitten, jotka alhaalla ovat maan päällä, eikä niitten, jotka vesissä maan alla ovat.

Ei sinun pidä kumartaman niitä eikä myös palveleman niitä. 2
Moos. 20: 4-5.

Vaiennut on jo aikoja sitten itäisen kirkon suurten saarnaajain ääni, lakastunut sen hengellinen elämä, sammunut sen kirkas valo. Semminkin on Konstantinopolin seurakunta, lyötyään tuuleen Krysostomuksen valtaavan herätysshuodon, vaipunut yhä sitkeämpään uneen. Vaikka mahtavat viholliset kaikkialta uhkaavat valtakunnan rajoja, vaikka karttuva henkinen ja aineellinen kurjuus päivä päivältä yhä julkisemmin pilkaten nuhtelee tuota ulkonaista prameutta, joka maailmalta koettaa salata sen surkean tilan, ei nöyryy sikäläinen kristikunta parannusta tekemään, vaan kokoo mielettömän kevytmielisyyden hurmaamana syntiä synnille. Pimittymistään se pimittyy, eksyen jos minkäkaltaisiin hullutuksiin. Paljo kyllä keskustellaan keski-ajan ensimmäisinä vuosisatoina uskonnollisista asioista itäisessä kristikunnassa, ja etenkin Konstantinopolissa ovat ihmiset puuhassa, vaan millainen on tämä puuha, mikä on keskustelun esineenä? Ei meidän tarvitse kuin silmällä jumalanpalvelusta, jommoisena se tähän aikaan ilmaantuu pääkaupunginkin kirkoissa, tietääksemme, ettei totuuden Henki ole vaikuttanut sitä levottomuutta, joka kaikkialla on nähtävänä. Seuratkaamme noita suurilukuisia väkijoukkoja kirkkoon. Mitä siellä kuulemme, mitä näemme? Saarna on väsyttävää ja pintapuolista, se koettaa miellyttää kuulijoita, vaan ei herättää, se nukuttaa, vaan ei lohduta ketään, jonka sydämessä vielä kytee ijankaikkisen elämän kipinä. Sointuvana kaikuu veisu urkujen ja muiden soitokoneiden säestämänä, mutta se ei ilmaise hengen kohoamista Herran puoleen, vaan sielullisen elämän nautinnonhimoista eloa. Kirkko on komeasti rakennettu, sitä valaisee lukemattomain kynttiläin valo, mutta uskon silmä ei erota kuin pimeyttä vain. Henkimaailman salaisuudet eivät täällä viihdy ihmisten sydämissä, vaikka lukemattomat kuvaukset, toinen toista viehättävämpiä, kaunistavat seiniä, kehottaen heitä pitämään kanssakäymistään taivaassa ja viihtymään noiden suurten uskonsankarien elämänvaiheita tutkimassa, niistä oppiaksensa, millä tiellä syntinen ihminen pääsee tästä ajallisesta, synnin turmelemasta varjoelämästä taivaan kirkkauteen ja iloon. Nämä kuvat eivät ole se "suuri todistusten joukko", josta apostoli puhuu, eivät ne saa ihmisiä "panemaan pois kuormaa ja syntiä", ne päinvastoin kahlehtivat heidän henkensä ja himmentävät heiltä uskon silmän. Tuossa polvistuu vanhus pyhimyskuvan edessä, huokaaeele ja rukoilee *siltä* apua. Tuossa koskettaa äiti sairaan lapsensa vaipalla pyhän neitsyn kuvaa, jotta siitä vuotava Ihmeitätekevä voima parantaisi hänen lemmittynsä. Toisesta maalauksesta karvii joku salaa maalia, sekoittaaksensa sitä ehtoollisviiniin, jotta sakramentin voima olisi suurempi, toisen kuvatun pyhimyksen kättä tavottaa muuan ehtoollisleivällä, hankkiakseen tälle leivälle todellista siunausta. Ja tämä on Krysostomuksen kirkko, marttyyrein lasten jumalanpalvelusta! Kuinka kauhean surkea on nyt tämän kirkon tila!

Muhammedilaisetkin, jotka, valloitettuaan itäisen kristikunnan maita, kummastellen katselivat tätä ristiinnaulitun Herran tunnustajain taikauskoa ja julki pakanallista jumalanpalvelusta, pilkkasivat heitä ylönkatseellisesti, mutta ei avannut sekään kristittyjen silmiä. Kuvainpalveleminen kävi yhä yleisemmäksi, pukeutuen mitä törkeimpiin muotoihin. V. 726 ryhtyi keisari *Leo III Isaurialainen*, joka jo kauan inholla oli katsellut tämän paheen karttuvaa valtaa, kuten näyttää tehokkaisinkin toimiin, rakentaakseen taikauskolle kestävätkä salvat. Hän näet kielsi lainsäädännöllä kuvainpalveluksen, vannaen Hiskian tavoin poistavansa tämän pakanallisen tavan Herran seurakunnasta. Mutta hän erehtyi, olettaessaan keisarillisen mahtisanan voivan muuttaa ihmisten mieliä. Turhaan käski hän ripustaa kuvat niin korkealle, ettei kukaan voisi niihin käsin koskea, turhaan antoi hän joukottain hävittää niitä: kansan sydän oli niin kiintynyt tuohon taikauskoiseen tapaan, että sen väkivaltainen estäminen ainoastaan tuotti sille uusia puolustajia. Kaksi puoluetta, *kuvainpalvelijat* ja *kuvainraastajat* taistelevat tästä alkaen verivihollisina toinen toistansa vastaan, kuluttaen hurjassa vimmassaan onnettoman keisarikunnan viimeisiä voimia ja tuoden ilmi mitä kamalimpien intohimojen purkauksia. Länsimaissa, missä pyhänjäännöksiä ja kuvia oli ruvettu pitämään yhä suuremmassa arvossa, jos kohta tämän kunnioituksen takana piilevä taikausko ei täällä vielä ollut pukeutunut yhtä törkeään muotoon kuin itämaissa, seurattiin keisarin toimia suurella mielipahalla. Paavit, jotka eivät enää saattaneet turvautua horjuvaan bysantinolaiseen keisarikuntaan, uskalsivat julkisesti vastustaa kuvien halveksimista. Gregorius III piti kirkolliskokouksen Roomassa v. 732, jossa kaikki kuvienraastajat kirottiin. Turhaan koetti keisari kukistaa uppiniskaista paavia. Hänen ankarat uhkauksensa, vaikuttivat ainoastaan sen, että side, joka vielä yhdisti Rooman itäiseen keisarikuntaan, höltymistään höltyi. Leon voimakas poika *Konstantinus V Kypronimus* astui isänsä jälkiä. Hän piti kirkolliskokouksen *Konstantinopolissa* (754), jonka päätöksen mukaan kaikki pyhimyskuvat olivat poistettavat sekä kirkoista että kodeista, "Kirodot, kirodot olkoot kaikki kuvienpalvelijat" — niin huudettiin tässä tilaisuudessa — "perkele vihaa kirkon kauneutta, senvuoksi on hän tuonut siihen tämän uuden epäjumalanpalveluksen; ainoa Kristuksen kuvaus on Herran ehtoollinen." Päätös pantiin toimeen heti. Pyhäinkuvat joko riistettiin pois kirkonseinistä tahi maalattiin uudestaan kuvaamaan maisemia, metsästysmatkoja y.m.s. Vastapuolueen kiihko yltyi entistä hurjemmaksi, ja uhkaava kapina, johon tyytymättömät papit ja munkit, käsityöläiset, taiteilijat, vieläpä naisetkin ottivat osaa, syntyi Konstantinopolissa. Se masennettiin valovoimalla ja uppiniskaiset rangaistiin säälimättä kuolemalla, maanpaolla tahi vankilalla, mutta vaikka hetkeksi näytti kuin olisi keisari voittanut, paljastivat hänen väkivaltaiset toimensa, kuinka kiitettävä niiden tarkoitus sitten olikaan, ennen pitkää voimattomuutensa. Konstantinuksen poika *Leo IV* oli kyllä kuvainraastaja vaan kun tämän puoliso *Irene*, jonka käsiin hallitusohjat Leon kuoltua joutuivat, vapaasti pääsi mielipiteitään ilmaisemaan, kääntyi voitto kerrassaan kuvainpalvelijain puolelle. Tämä keisarinna liittyi nimittäin julman ja vallanhimoisen naisen rajattomalla kiivaudella heihin. V. 787 kutsui hän kokoon kirkolliskokouksen *Nicaean*. Täällä kumottiin edellisten hallitsijain ja kirkolliskokousten päätökset ja kirkolle annettiin kuvat takaisin. Nyt saivat munkit jälleen työnansiota; he toimittivat uusia, entisiä komeampia kuvia kirkkoihin, ja hetkeksi säikähtynyt taikausko astui ylpeänä julkisuuteen kiittämään pyhimyksiä voitosta. Mutta eläköön-huutojen kaikuessa keisarinnan kunniaksi, loi kuoleman yö synkät varjonsa itäisen kirkon turmeltuneisiin oloihin, ennustaen sille yhä kolkompaa tulevaisuutta. Ne harvat ponnistukset, jotka vielä tehtiin kuvien palvelemisen poistamiseksi, olivat yhtä turhat kuin voimattomat. Keisarinna Teodora lopetti tämän surkean taistelun hyväksymällä kuvien palveluksen. Helmikuun 19 p. 842 nähtiin hänen tuhansien tulisoittojen valaisemassa juhlasaatossa kulkevan uudestaan koristettuun Sofiankirkkoon, siellä riemastuneen väkijoukon kanssa viettääksensä "puhdasoppisuuden" voittoa. Vielä tänä päivänä viettää itäinen kirkko n.s. "*ortodoksian juhlaa*" tämän tapahtuman muistoksi.

Katsellessamme tämän riidan surkeita vaiheita, olemme tuon tuostakin alttiit kysymään: eikö jo joku uskonsankari astu esille totuuden voimallisella sanalla herättämään tuota onnetonta kirkkoa uuteen eloon? Mutta turhaan etsimme tämmöistä henkilöä. Ainoa mies, joka senaikudessa itäisessä kristikunnassa on omiaan herättämään suurempaa huomiota, on *Johannes Damascenus* (k. noin 760), vaan mikään uskonsankari ja valistunut kristitty hän ei ollut. Hän oli kyllä siihen aikaan tavattomalla opillaan saavuttanut suurenkin maineen, vaikkei hän luonut mitään uutta, vaan ainoastaan taitavasti toisiinsa sovitteli suurten kirkkoisien mietelmiä, mutta ei oikeuta tämä seikka vielä meitä häneltä odottamaan mitään todellisesti jaloa ja suurta. Eikä kelpaa miehen runollinen mieli, joka sepitteli kauniitakin virsiä, hänestä muodostamaan uskonpuhdistajaa. Hänen runoilijakykynsä paraat tuotteet ovat heikkouden voimatonta valitusta tämän elämän viheliäisyydestä. Eivät riitä oppineimmankaan teologin tiedot eikä suurimmankaan runoilijan nero luomaan uskonsankaria, joka Jumalan sanan valaisemana näkee aikansa kipeimmät tarpeet ja Hengen voimalla taistelee niitä vastaan.

Ei meidän tarvitse kuin silmäillä Johannes Damascenuksen esiintymistä kuvariidassa, tietääksemme, että hän kaiken maineensa uhalla oli kerrassaan kelvoton ohjaamaan eksynyttä kristikuntaa oikealle uralle. Niinpä kirjoitti hän kuvain puolustukseksi muun ohessa seuraavat sanat: "Vanhan testamentin aikana Jumala kyllä kielsi kansaansa kuvia käyttämästä, mutta me kristityt emme enää ole lain orjuuden alla. Juutalaisilta oli Jumala salattu, meille kristityille on Isä ilmoittanut itsensä Kristuksessa. Kristus itse on näkymättömän Jumalan kuva; Hänessä näemme Ijankaikkisen kasvot. Kaikkialla pyhässä

raamatussa alistuu Jumala puhumaan meille kuvallisesti, miksemme siis olisi oikeutetut kuvaamaan Kristusta, joka itsekin on Jumalan kuva? Jos me ajattelemme Jumalaa kuvallisesti ja puhumme Hänestä vertauksen tavoin, emmekö saisi jumaluutta aistillisesti nähtäväksikin kuvata?" Leo Isaurialaisen kuvainpalvelijoita hätyyttäessä, kirjoitti sama mies erään köyhän nimessä: "En jaksa ostaa kirjoja. Kun saavun kirkkoon, on sydämeni täynnä maallisia ajatuksia, mutta kirkon loistavat värit viehättävät minua, niinkuin kukkiva nurmi: ennenkuin huomaankaan, suikahtaa Jumalan kunnia sieluuni. Minä näen marttyyrien kruunun ja tunnen sydämessäni pyhän tulen, joka vaatii minua kilvoittelemaan, niinkuin he kilvoittelivat. Minä polvistun, palvelen Jumalaa marttyyreissä ja vastaanotan pelastuksen. Herra sanoi opetuslapsiaan autuaiksi, he kun näkivät ja kuulivat niin paljon; samankaltaista autuutta pääsemme me kuvien kautta nauttimaan." Ei kukaan meistä ole altis hyväksymään tällaisia sanoja, ja epäilemättä arvostelemme yksimielisesti sen kirkon tilaa, jonka etevin edustaja puhuu tähän tapaan, hyvin surkeaksi. Olkoon vain jokainen varoillansa, jotta ei meidän aikamme kuvainpalvelus, joka niin monessa paikoin on alentanut taiteen tuon pakanallisen riemuhuudon "suuri on Efesilaisten Diana" palvelijaksi, pääsisi tahraamaan hänen arvosteluansa.

VI.

Ansgarius, pohjoismaiden lähetyssaarnaaja.

O kuinka suloiset ovat evankeliumin saarnaajain jalat vuorilla, jotka rauhaa julistavat, jotka hyvää saarnaavat, autuuden ilmoittavat. Jes. 53: 7.

Jo kauan olivat kaukaisen pohjolan pakanalliset asukkaat viikinkiretkillään häirinneet kristityn Euroopan rantamaita. Heidän nimensä herätti pelkoa kaikkialla, missä se mainittiin, sillä ryöstön ja hävityksen oma oli jokainen paikka, jonne he laivoillaan saapuivat, Ei kukaan ruhtinas uskaltanut varustaa sotajoukkoa, taivuttaaksensa kuuliaisuuteen heidän vapaita, hyisten ja sumujen peittämien merten suojelemia rannikkoja. Kristinusko oli ainoa voima, joka saattoi asettaa viikinkien hillitsemätöntä taistelunhalua ja saaliinhimoa. Jo Kaarle Suuri oli tuuminut lähetysetkeä skandinaviaलाईisiin maihin, mutta vasta hänen poikansa keisari *Ludvig Hurskaan* aikana toteutuivat nämä hankkeet. Viimmemainitun hovissa tapaamme noin v. 826 tanskalaisen kuninkaan nimeltä *Harald*. Hän on paennut Franskaan, saadaksensa täältä apua valtaistuintaan uhkaavaa kapinallista hanketta vastaan. Ludvig lupasi auttaa maanpakolaista kuningasta, jos tämä puolestaan antaisi kastaa itsensä sekä suostuisi kristinuskon levittämiseen Tanskassa. Harald myöntyi, antoi kastaa itsensä (826) ja palasi samana vuonna kahden lähetyssaarnaajan seuraamana takaisin valtakuntaansa. Toinen näistä oli *Ansgarius*, jolle historia on omistanut nimen "pohjoismaiden apostoli."

Tämän merkillisen miehen aikuisemmista elämänvaiheista tiedämme hyvin vähän. Sen verran on kuitenkin saatu selville, että Ansgarius sai ensimmäiset tietonsa *Korbein* jo siihen aikaan kuuluisassa luostarissa, missä hän jo nuorena harjaantui itsensäkieltämiseen ja rukouksiin. Kaarle Suuren kuoleman kerrotaan tehneen häneen syvän vaikutuksen. Hän oli nähnyt mainion keisarin ja ihailut hänen kruununsa loistoa. "Kuolema ei säästänyt häntäkään, katoavaista on maailman kunnia, kaikki on turhuutta", ajatteli hän, päättäen tästälähin pyhittää elämänsä yksin Herralle. Vielä voimallisemmin kehotti häntä siihen kuitenkin eräs toinen seikka. Korbein luostarin munkkien kera oli Ansgarius vasta viettänyt Helluntain pyhää juhlaa, kun hän eräänä yönä näki yhtä kauniin kuin ihmeellisen unen. Hän oli sairastavinaan viimeistä tautiaan. Pietari ja Johannes Kastaja seisoivat hänen kuolinvuoteensa ääressä. Nämä veivät hänen sielunsa hiljaa, ensin valtaavaan kirkkauteen, sitten kiirastuleen, missä hänen täytyi tuskitella kolme päivää. Ne päivät olivat hänestä niin pitkät kuin tuhat vuotta. Sitten tulivat jälleen nuo molemmat Herran valitut ja veivät hänen sanomattoman kirkkauden läpi taivaasen. Täällä oli pyhien lukematon joukko; kaikki loivat silmänsä itäänpäin. Keskellä seiso i 24 vanhinta. Herrasta valuva, taivaankaaren muotoinen kirkkaus ympäröi heitä, ja sanomattoman kauniilta kaikui heidän ylistysvirtensä. Itäänpäin oli sanomaton kirkkaus, ääretön kuni rannaton meri, valkeutta valkeudessa, ilman alkua ja loppua. Siihen katosivat aurinko ja kuu, mutta sen loisto oli sanomattoman lohduttavaa. Kun Ansgarius autuaallisten tunteitten valtaamana katseli tätä kirkkautta ja hänen sydämensä huoka eli "tuolla asuu Jumala", oli hän kirkkaudesta kuulevinaan äänen, joka hänelle sanoi: "lähde ja palaja sitten minun luokseni." Pietari ja Johannes astuivat jälleen esille ja toivat hänen sielunsa ruumiiseen. "Matkalla" — niin lopettaa Ansgarius kertomuksensa — "he eivät lausuneet ainoatakaan sanaa, vaan he katsoivat minuun hellemin, kuin yksikään äiti ainoaan poikaansa." — Itse piti Ansgarius tätä enemmän näkynä, välittömänä jumalallisena ilmestyksenä, kuin unena, ja siitä hetkestä oli marttyyrikruunun saavuttaminen hänen hartain maallinen toivonsa.

Arvostelkoot meidän aikamme henkimaailman salaisuuksille vieraantuneet järki-ihmiset tätä hänen aavistavaa käsitystään miten lapselliseksi tahansa — jonka sydän sykkii ijankaikkisen autuuden toivosta, hän ei ole altis ajattelemaan samaan tapaan. Haihtukoot tämän maailman suruttomain lasten unelmat unohduksen pimeään — ne ovat katoavaiset, niinkuin se maailma, jonka pettävät ilmiöt mielikuvituksen kuvastimessa niissä näkyi: joka valvoo ja nukkuu Herrassa, hän elää henkimaailman yli-ilmoissa, joskus nähdenkin ja kuullen sanomattomia. Tällä emme suinkaan ehdottomasti tahdo väittää Ansgariuksen unta näyksi, mutta että Herra tuona merkillisenä yönä, jonka kalliit muistot sittemmin monessa ahdingossa ja kärsimisessä poistivat epäuskon sumut hänen sydämestään, oli häntä erinomaisen lähellä, sen todistaa hänen jalo elämäntyönsä, jonka vaiheita nyt lähdemme silmäilemään.

Silminnähtävästi ei Ansgarius saanut sanottavia toimitetuksi Juutinmaalla. Kuitenkin onnistui hänen täällä perustaa koulu, jossa vapaiksi ostetuille orjille opetettiin kristinuskon päätötuuksia, jotta nämä voisivat lähetyssaarnaajina toimia pakanallisten kansalaistensa keskuudessa. Levittäessään evankeliumin valoa Tanskassa, sai Ansgarius yhtäkkiä keisari Ludvigilta kehotuksen lähteä Ruotsiin. Erään kertomuksen mukaan, joka kuitenkin on vähän epäluotettava, oli viimeksimainitusta maasta saapunut lähetystö pyytänyt keisaria toimittamaan lähetyssaarnaajia sinne, koska moni Ruotsalainen halusi ruveta kristityksi, ja heidän kuninkaansa oli taipuvainen laskemaan lähetyssaarnaajia maahansa. Epäilyksettä suostui Ansgarius lähtemään. Häntä seurasi eräs toinen lähetyssaarnaaja nimeltä *Witmar* sekä muutamia muita apulaisia. Matkalla joutui laiva viikinkien käsiin. Ansgarius ja hänen kumppaninsa menettivät kaikki matkavaransa, muun ohessa ne lahjat, jotka Ludvig Hurskas oli pyytänyt heitä viemään Ruotsin kuninkaalle. Miltei kaikkien toivo oli kokonaan sammua: he vaativat Ansgariusta palajamaan takaisin. Mutta tämä ei horjunut. Uskonsankarin luottamuksella lausui hän: "minä annan sieluni ja ruumiini Herran käsiin." Uiden ja kahlaten saavuttuaan eräisen saareen, jatkoivat he nyt vaivaloista ja vaarallista matkaansa, osittain jalkasin synkkiä metsiä ja asumattomia erämaita, osittain meritse laivoilla ja veneillä. Korutonta oli tämä retki, kaikenkaltaiset hankaluudet ja vastukset, joita ei maailma silloin tuntenut eikä nyt aavistakaan, tekivät noiden yksinäisten matkustajain askeleet monesti hyvinkin raskaiksi, mutta kunnian ja voiman Jumala oli heidän kanssansa ja antoi heille enemmän, kuin maailma voi antaa. Vielä samana vuonna (829) saapuivat he Ruotsiin, missä kuningas *Björn* ja ruhtinas *Hergeir* ystävällisesti ottivat heitä vastaan. Paikkaa kutsutaan senaikuisissa kertomuksissa nimellä *Birka*, luultavasti nykyisen Sigtunan seutu. Sekä kuningas että Hergeir antoivat kastaa itsensä, ja viimeksimainitun maatilalla rakennettiin nyt Ruotsin ensimmäinen kirkko. Puolitoista vuotta työskenneltyään tämän Ruotsinmaan ensimmäisen kristillisen seurakunnan hyväksi, palasivat Ansgarius ja Witmar Franskaan.

Jo Kaarle Suuri oli Elben pohjoispuolella olevista maakunnista aikonut muodostaa itsenäisen hiippakunnan. Ludvig Hurskas pani tämän tuuman käytäntöön. Siten syntyi *Hamburgin* hiippakunta, jonka ensimmäiseksi piispaksi Ansgarius määrättiin (831). Suurella juhlallisuudella vihki Metzin arkkipiispa hänen tähän virkaan, ja paavi *Gregorius IV*, jonka luona Ansgarius keisarin kehotuksesta kävi Roomassa, antoi hänelle palliumin sekä nimitti hänen paavin istuimen lähettilääksi pohjoismaissa.

Hamburgin hiippakunta oli laajin koko kristikunnassa. Se oli ainakin aluksi suurimmaksi osaksi ainoastaan lähetystoimenaluetta ja vaati johtajaltaan väsymätöntä ahkeruutta ja uhraavaisuutta. Ansgarius täytti nämä vaatimukset alttiiksiantavaisen kristityn nöyrän urhoollisella mielellä. Monesti kyllä hänen uskonsa alkoi uupua, monesti se peittyi epätoivon pimeään, mutta semmoisinkin aikoina loi hän silmänsä tuonne ylös, mistä Herran kirkkaus ennen niin ihmeen ihanasti oli säteilyt valoansa hänen sydämeensä, ja marttyyrikuoleman suuri voitto, jota hän yhä hartaammin odotti, tuki jälleen hänen horjuvaa toivoansa. Etenkin raskas oli hänelle vuosi 838. Hän sai nim, silloin sen surusanoman Ruotsista, että pakanat, surmattuaan erään hänen sinne lähettämän lähetyssaarnaajan olivat karkottaneet kaikki evankeliumin saarnaajat maasta, Samaan aikaan saapui suuri viikinkijoukko Hamburgiin. Sikäläinen luostari ja kirkko — kumpikin oli syntynyt Ansgariuksen toimesta — hävitettiin ja koko kaupunki poltettiin. Piispa menetti kaiken omaisuutensa, muun ohessa kalliin, Ludvig Hurskaan hänelle lahjoittaman kirjaston, ja hänen täytyi nyt koditonna etsiä turvaa mistä sai. Eräs rikas leski lahjoitti hänelle pienen maatiluksen, Verdenin hiippakunnassa muutamia penikulmia Hamburgista, ja täältä Ansgarius muutamia vuosia köyhänä ja nöyränä hoiti suurta hiippakuntaansa. Vasta kun Bremenin piispa v. 847 kuoli, koitti hänelle maallisessa suhteessa turvallisempi aika. Mainzissa v. 848 pidetyn kirkolliskokouksen päätöksen mukaan yhdistettiin nimittäin avonaiseksi jäänyt hiippakunta Hamburgin hiippakuntaan, ja Ansgarius pääsi muuttamaan *Bremeniin* (849).

Haikein sydämmin muisti Ansgarius monesti Birkan nuorta seurakuntaa, joka pakanuuden ahdistamana taisteli kovaa taisteluaan kaukana pohjolassa. Turhaan kehoitettuaan sieltä paenneita lähetyssaarnaajia palajamaan työnsälleen, päätti hän itse lähteä. Tanskan kuningas Eerik, jonka suosion hän suuressa määrässä oli saavuttanut, auttoi häntä matkaa varten, ja v. 853 saapui Ansgarius muutamien miesten kera toisen kerran Birkaan. Surkealta näytti sikäläisen seurakunnan tulevaisuus. Kaikkialta uhkasi pakanuuden murtumaton valta, ja kristinuskosta näkyi tuskin jälkiäkään. Vaan Ansgariuksen usko ei horjunut, ylönluonnollisen voiman tukemana vastasi hän seuralaisilleen, kun

nämä kehottivat häntä luopumaan yrityksestä: "kernaammin minä kärsin vaikka kuoleman." Kuninkaana siihen aikaan oli *Olov* niminen mies. Hänen luoksensa lähti nyt Ansgarius. Annettuaan hänelle kirjeen ja lahjoja sekä keisarilta että Tanskan kuninkaalta, sai Ansgarius Olovin niihin määrin suostumaan kristinuskon saarnaamiseen Ruotsissa, että hän lupasi ottaa tämän kysymyksen keskusteltavaksi pian kokoontuvissa kansankäräjissä, Vaan miten oli tämä kansa, joka vasta oli sammuttanut pakanallisen kostonhimonsa lähetyssaarnaajan vereen sekä karkottanut maastansa uuden uskon julistajat, vastaanottava Ansgariuksen rohkean pyynnön? Hurjat huudot vanhojen jumalien puolustukseksi kuuluivat käräjissä miltei kaikkien huulilta, ennustaen perikatoa Ansgariuksen työlle. Vihdoin sai eräs vanha mies sananvuoroa. Hän lausui: "kuulkaat minua, kuningas ja kaikki muut. Kristittyin jumalasta tietää joka mies, että hän on hyvä auttamaan, sen on moni meistä kokenut ollessaan hädässä merellä tahi muussa vaarassa. Miksi tahtoisimme kaivata häntä tahi, niinkuin moni tekee, etsiä häntä kaukaisista vieraista maista. Ottakaamme vastaan sen jumalan palvelijat, joka on kaikkia muita jumalia voimallisempi ja jonka suosio on hyvä ainakin silloin, kun omat jumalamme osottavat itsensä heikoiksi." Kilpien kalske seurasi näitä sanoja todistukseksi, että puhuja oli puhunut kansan mieliksi, eikä aikaakaan, niin nähtiin Birkan hävitetyn kirkon raunioilla uusi samankaltainen rakennus. Pian rakennettiin muitakin kirkkoja Ruotsissa, missä lähetyssaarnaajat saivat luvan vapaasti julistaa ristiinnaulitun Herran evankeliumia. Uskottuaan sikäläiset kristityt *Eribertin*, Ruotsin ensimmäisen piispan hoidettaviksi, palasi Ansgarius kotiin.

Keski-ajan pimeinä vuosisatoina, jolloin maailmallinen mieli, hengellinen pimeys ja lukemattomat erehdykset niin yleisesti tahraavat Herran palvelijain maineen, on virkistytävää tavata ainakin muutamia, joiden silmistä ijankaikkisen elämän suuri salaisuus kirkkaana säteilee. Ansgarius on yksi näitä harvoja. Usein kyllä hänen kyneleensä meiltä himmentävät tämän valon, vaan älkäämme silti epäillen arvostelko hänen uskoansa. Ei hän sitä sure, että hän on käyttänyt kaikki tulonsa luostarein perustamiseen ja kirkkojen rakentamiseen, niin että hänen vanhoilla päivillä joskus täytyy puutettaki nähdä, eikä valita hän sitä, että hänen ankara, munkintapainen elämänsä on tehnyt hänen ruumiillisesti heikoksi ja sairaaksi. Ansgarius on pyhittänyt elämänsä Herralle, Hänen valtakuntansa aarteita hän kokoo, Hänen vanhurskauttansa hän isoo ja janoo, katuvaisen syntisen sairautta hän valittaa. Eikä antaudu hän epätoivoon, vaikka nuo monet nuorukaiset, jotka hän on ostanut orjista vapaiksi ja sittemmin perustamisissaan kouluissa kasvattanut lähetystointia varten, monesti huonostikin palkitsevat hänen alttiiksiantavaisen rakkautensa monet vaivat ja uhraukset, sillä Hän tietää, että jos ihmiset vaikenevat, niin kivet todistavat. Hän luottaa turvallisesti siihen, että Jumalan valtakunnan voitto, joka on hänen kalliin toivonsa, on varma, kuinka kauhean voimallinen pakanuuden ja pimeyden valta maan päällä sitten vielä onkin. Aivan toisesta lähteestä valuvat ne kyneleet, jotka tuon tuostakin näkyvät tuon väsyneen matkamiehen rypistyneillä poskilla, Ansgariuksen seuraaja Hamburg-Bremenin arkkipiispanistuimella, *Rimbertus*, joka on kirjoittanut hänen elämäkertansa, kertoo hänen vuosi vuodelta yhä kiiruumin noilla lyhyeillä välitunneillaan, jolloin hän oli vapaana työstä, kiirehtineen yksinäiseen huoneeseensa, tuohon "surujensa kammioon" siellä rukouksissa Herran edessä koti-ikävänsä kyneleitä vuodattamaan. Täytyikö hänen luopua marttyyrikuoleman toivosta, tuosta nuoruutensa kalliista morsiamesta, joka oli hänelle rakkaampi kuin kukaan ihminen olisi voinut olla? Kova oli taistelu, mutta ei sortunut vanhus epäuskon valtaan. Yhä paremmin harjaantui hän käyttämään niitä sota-aseita, jotka Herra on omillensa uskonut, kunnes hän voitti. Luopuen toivostaan, huokasi hän nöyrepänä kuin milloinkaan ennen: "Herra, Sinä noudatat oikeutta, ja Sinun tuomiosi on oikea." — Kului muutamia vuosia, joiden vaiheissa vanhus yhtä väsymättömästi kuin ennen hoiti painavaa paimentointansa. Yhä suuremmalla kunnioituksella katselivat hänen ystävänsä hänen Herralle pyhitetyn elämänsä iltaa, joka ihmeen kauniina lähestyi loppuansa. Syksyllä v. 864 sairastui Ansgarius kovaan tautiin. Se oli hänen viimeinen tautinsa, mutta sitä kesti neljä kuukautta. Nöyränä, katuvaisena syntisenä, vaan uskollisen Herran kilvoittelijan lujassa toivossa odotti hän pelastuksensa suurta päivää. Se joutui Helmikuun 3 p:nä 865. Muutama hetki, ennenkuin vanhuksen elämä sammui, kuultiin hänen huuliltansa nämä sanat: "Herra, Sinun hyvytyesi tähden, muista minua armosi jälkeen! Jumala ole minulle syntiselle armollinen! Sinun käsiisi annan minä henkeni, Sinä lunastit minun, Herra, Sinä uskollinen Jumala!" Ne olivat hänen viimeiset sanansa.

VII.

Paavi Nikolaus I.

Kaarle Suuren luoma frankilainen keisarikunta ei kauan pysynyt koossa. Jo hänen poikansa Ludvig Hurskas (k. 840) jakoi sen kolmelle pojallensa, *Lotar I:lle*, *Kaarle Paljaspäälle* ja *Ludvig Saksalaiselle* (817). Pahasti kohdeltuaan heikkoo, vaan hyväntahtoista isäänsä, jota he monesti sodallakin hätyyttivät, sekä taisteltuaan kauan keskenänsä riidanalaisista alueista, suostuivat nämä vihdoin *Verdunin jakoliittoon* (843). Lotar sai keisarinarvon, Lotringin ja italialaiset maat, Kaarle Franskan ja Ludvig Saksan. Kaikki kolme hallitsivat valtakuntiansa aivan itsenäisesti, ja tästä alkaen kulkivat germanilaiset ja roomanilaiset kansat kehityksessään eri teitä. Kirkon edustajat, jotka olivat harjaantuneet turvautumaan maalliseen valtaan, eivät hyväksyneet tätä "Jumalan valtakunnan" hajoittamista, vaan turhat olivat heidän ponnistuksensa säilyttää Kaarle Suuren valtakuntaa. Hajonneen maallisen vallan liitosta ei kirkko kuitenkaan luopunut, se tahtoi yhä edelleen säilyttää Länsi-Rooman keisarin kruunua tämän liiton merkiksi. Mutta päivä päivältä paljasti kirkollisen ja maallisen vallan ystävyys yhä selvemmin heikkouttansa, mahdottomuuttansa, kun nimittäin kumpikin itsekkäisyytensä kiihoittamana pyrki kaikki määräämään. Alkamaisillaan on tuo pitkä taistelu keisarikunnan ja paavikunnan välillä, jonka vaihtelevat vaiheet täyttävät niin monta lehteä keski-ajan historiassa.

V. 858 astui *Nikolaus I* Pietarin istuimelle. Hän on ensimmäinen paavi, jonka pään päällä kruunu välkky, ennustaen suurta maallista valtaa kristikunnan ylimmälle edustajalle, vaan samalla vallanhimon ja ylpeyden turmiollista pahetta sille valtakunnalle, joka ei ole tästä maailmasta ja jonka alamaisten ensimmäinen ja viimeinen ominaisuus on nöyryys. Eräs senaikuinen kirjailija lausuu tästä miehestä: "Gregorius I:sen päivistä asti ei ole Pietarin istuimella istunut Nikolauksen vertaista ylimmäispappia; kuninkaita ja tiranneja on hän kukistanut ja herrana hallinnut; hurskaille papeille osotti hän isän sydäntä, tunnottomille oli hän kauhistuksena, niin että todella saattaa sanoa uuden Eliaan esiintyneen hänessä." Niihin määrin asti kannatettiin jo siihen aikaan sitä antikristuksen henkeä, joka, ollen liitossa maailman kanssa, luo paavikunnan mahtavuuden-ajan ja vuosisatojen kuluessa salaa kristikunnalta ristin Herran evankeliumin salaisuuden. Tämän hengen palveluksessa toimi Nikolauskin, vaikka hänen oikeutta harrastava luonteensa ja monessa suhteessa jalot tuumansa sekä hänen siveellinen elämänsä ovat omiaan herättämään meissä kunnioitustakin. Missä määrässä hän itse oli syypää tuohon hengelliseen sokeuteen ja arveluttavaan erehdykseen, jonka kannattajana hän niin tehokkaasti on ollut osallisena kirkon maallisen vallan korottamisessa, sitä emme uskalla — sen tietää yksin Hän, joka "tutkii sydämet ja munaskuut."

Lotar I:sen pojan, kuningas Lotar II:sen käytös puolisoansa *Teutebergaa* kohtaan antoi Nikolaus I:lle ensiksi aiheita osottamaan paavillista valtaansa. Asian laita oli seuraava. Lotar oli mieltynyt eräasen naiseen ja voidaksensa naida hänen, syytti hän puolisoansa uskottomuudesta. Vaikka Teuteberga ajan taikauskaisen tavan vaatimusten mukaan oli alistunut n.s. "*jumalantuomion*" tutkittavaksi ja todistanut syyttömyytensä, kun kuuma vesi ei häntä vahingoittanut, vaati kuitenkin julma Lotar eroa avioliitostaan, väittäen hänen jumalantuomiossa petosta harjoittaneen. Kun valtakunnan piispat eivät suostuneet julistamaan kuninkaan avioliittoa peruutetuksi, antoi tämä vangita kuningattaren, joka vihdoin, kauan kärsittyään säälimätöntä kohtelua, kidutusten pakottamana häytyi tunnustamaan itsensä syylliseksi. Teuteberga vedettiin kirkollisen oikeuden eteen, joka pidettiin Achenissa (860). Sitä johtamassa olivat, paitse tuo kuninkaan lemmitty, kuningattareksi pyrkivä nainen, arkkipiispat Guntar ja Thiedgaud, jotka kuningas oli rahalla ostanut. Teuteberga julistettiin syylliseksi ja kuningas vapautettiin avioliitostaan. Mutta vaikka toinenkin samassa kaupungissa pidetty kokous vahvisti tämän päätöksen, löytyi kuitenkin niitä, jotka kristillisen siveyden nimessä ja säälliväisyydestä syytöntä Teutebergaa kohtaan, ankarasti vastustivat Lotarin aiottua uutta avioliittoa. Pakottaaksensa moitetta vaikenemaan vetosi tämä paaviin, pyytäen häntä vahvistamaan Achenin kokouksen päätöstä. Nikolaus I ei ollut se mies, joka asiaa tutkimatta tuomitsi kuninkaallekaan mieliksi. Vaikka nuo Lotarin ostamat yllämainitut piispat saapuivat Roomaan ja imartelijain mitä taitavimmalla viekkauksella koettivat puolustaa ruhtinaansa vaatimuksia, ei paavi sittenkään pettynyt. Hän antoi Roomassa tutkia asiaa sillä seurauksella, että Lotar sai käskyn uudistaa Teutebergan kanssa solmimansa avioliiton. Sitä paitse erotti Nikolaus Guntarin ja Thiedgaudin heidän viroistansa sekä vaati kuninkaan syrjäväimöä Roomaan kirkollisoikeuden rangaistavaksi. Lotar raivosi, virastaan erotetut arkkipiispat tuumivat kosta, mutta kristikunta loi kunnioittaen silmänsä "Pietarin jälkeiseen", joka ketään pelkäämättä valvoi totuutta ja oikeutta. Jonkun ajan kuluttua nähtiin Lotarin veljen, keisari *Ludvig II:sen* sotajoukolla lähestyvän pyhää kaupunkia, pakottaaksensa Nikolausta peruuttamaan mainituista päätöksistä, vaan paavi löysi turvapaikan Pietarinkirkossa, minne keisari ei miekka kädessä uskaltanut häntä seurata; eikä aikaakaan, niin täytyi Lotarin kirkon mahtavalta ruhtinaalta pyytää anteeksi tästä veljensä väkivaltaisesta hankkeesta, johon hän oli syypäänä, sekä suostua antamaan kirkon siunauksella uudestaan vahvistaa avioliittonsa Teutebergan kanssa. Hän kyllä sittemmin koetti kavaluudella saavuttaa mitä ei väkivalta ollut voinut hänelle hankkia, kun hän pakotti Teutebergan itse paavilta pyytämään avioeroa, mutta Nikolauksen tarkka silmä huomasi heti tämänkin petoksen. Hän vastasi kuningattaren kirjeeseen kehottamalla häntä kunnioittamaan Jumalaa ja totuutta ja pysymään avioliitossaan, miten onneton tämä sitten olikaan. Lisäksi toimitti hän Saksan ja Franskan hoveihin lähettiläitä, joiden tehtävänä oli ankarasti kieltää jokaista sekaantumasta Lotarin avioliittokysymykseen. Ainoana tuomarina — niin nämä lähettiläät lausuvat — on tässäkin asiassa paavi.

Tarkkaan piti Nikolaus I huolta siitä, ettei arkkipiispojen valta pääsisi kohoamaan liika mahtavaksi. Estellen sitä sortoa ja väkivaltaista kohtelua, jota piispojen usein täytyi arkkipiispoiltaan kokea, koetti tämä paavi niin likeisesti kuin mahdollista liittää ensimmäituita Roomaan, jotta pyhän kaupungin ja sen hengellisen johtajan merkitys kristikunnan keskipisteenä ja päänä yhä selvemmin esiintyisi. Niin hän esim. pakotti Reimsin uppiniskaisen piispan *Hinkmarin*, joka paaville asiasta mitään ilmoittamatta oli erottanut erään piispan hänen virastaan, peruuttamaan tämän tuomion. Hinkmarin arvo supistui Nikolauksen kunnian rinnalla tämän kautta kaikkien silmissä hyvinkin pieneksi, ja paavin valta, jonka karttuvaa voimaa kristikunta jo kauan oli harjaantunut ihmetellen kunnioittamaan, sai tämänkin tapauksen kautta uuden tukeen. Juuri se seikka, että papisto, sekä kirkon ylhäiset että sen alhaisemmat palvelijat, vähitellen taipui kaikissa asioissa ennen kaikkea kysymään neuvoa Roomasta, on arvaamattoman suuressa määrässä kartuttanut paavien kasvavaa valtaa.

"Mutta" — niin saattoi moni eperöiden kysellä — "millä oikeudella vaatii Rooman piispa itselleen tuommoista, ennen aavistamatonta valtaa?" Tähänkin kysymykseen on paavikunta keksinyt vastauksen. Vaatimuksiaan tukemaan veti Nikolaus I esille erään muka hyvinkin vanhan kirkkolakeja sisältävän kirjan. Sitä väitettiin Sevillan arvokkaan, yleisesti kunnioitetun piispan *Isidoruksen* (k. 636) tekemäksi, vaikka se silminnähävästi oli saanut alkunsa toisten toimesta. Luultavasti syntyivät nämä n.s. *Isidorilaiset vale-dekretalit*, joilla paavikunta Nikolaus I:sen ajoilta alkaen monta vuosisataa [Vasta uskonpuhdistuksen aikoina paljasti tutkimus tämän petoksen.] petti kristikuntaa, vasta yhdeksännellä vuosisadalla frankilaisessa kirkossa. Tätä petosta ei pystynyt keski-aika toteennäyttämään. Silloisen kristikunnan alhainen kristillinen ja tieteellinen kanta oli päinvastoin altis uskomaan, että kysymyksessä oleva lakikokoelma oli oikea, vaikka suurin osa siinä löytyviä sääntöjä, joiden rohkeasti väitetään syntyneen kirkon vanhimpina aikoina, silminnähävästi vasta paljon myöhemmin keksittiin. Isidorilaisten vale-dekretalein tarkoitus on koettaa näyttää toteen, että paavi Pietarin seuraajana on kirkon johtaja ja Kristuksen sijainen maan päällä, ja että kaikkien ehdottomasti tulee häntä kunnioittaa ja totella. Näin ovat apostolit itse muka säätäneet, samalla kuin he myönsivät papistolle, "hengellisille" yleensä, äärettömän paljoa suuremman vallan kuin "lihallisilla", maallikoilla voi olla. Jos esim. joku maallikko, vaikka itse keisari, asettuu vastarintaan pappia vastaan, tekee hän kuolemansynnin. — Näitä ynnä muita samaan suuntaan tähtääviä määräyksiä sisältävät vale-dekretalit. Miten kauas on kristikunta eksynyt Jumalan sanan kirkkaasta valosta, kun se ei näin julkista petosta huomaa! Jo kauan on tämän maailman jumala sitä nukutellut suruttomuuden uneen; yhä rohkeammin on hän tästälähin esiintyvä. Mikä varottava esimerkki meidänkin aikamme kirkolle! Ei riitä protestanttinen uskonnustus meitä suojelemaan sielunvihollisen petollisilta vehkeiltä. Kavalammin kuin milloinkaan koettaa hän saada meitä tyytymään nimikristillisyyteen, joka on ystävyydessä maailman kanssa, lainaten jos minkäkaltaisille ilmiöille kristillisen nimen. Herra yksin voi meitä auttaa, ja Hän auttaa kaikkia niitä, jotka kieltäen itsensä suostuvat seuraamaan ristin Herraa ristin tiellä. Keski-ajan kirkko poikkesi tältä tieltä mukavampia polkuja vaeltamaan. Paavikunnan lukemattomat erehdykset ilmaisevat meille seuraukset.

Itäisenkin kirkon oloihin sekaantui Nikolaus I, vaatien sikäläistäkin kristikuntaa tunnustamaan paavikunnan kohoavaa valtaa. Nuoren Itä-Rooman keisarin *Mikael III:n* setä *Bardas*, jonka inhottavan epäsiiveellinen elämä herätti mielipahaa Konstantinopolissakin, oli saavuttanut suuren vallan hallituksessa. Kaupungin kunnioitettava patriarkka *Ignatius* moitti saarnoissaan hovin jumalattomuutta sekä sulki Bardaan oikeudesta käydä Herran ehtoollisella. On meistä kuin kuulisimme kaiun Krysostomuksen jalosta todistuksesta Herrasta! — Mahtava hoviherra mielti koston. Hänen toimestaan erotettiin Ignatius virastaan (859) ja hänen puolustajansa joutuivat kovan sorron ja vainon alaisiksi. Patriarkaksi korotettiin *Fotius*, keisarillisen henkivartiaston entinen päällikkö. Tämä oli kyllä hyvin oppinut mies ja on kirjailijana uskonnollisella alalla tiedemiehenä saavuttanut hyvinkin suuren maineen, vaan hänen kristillisyytensä oli enemmän kuin epäiltävä. Sitä paitse oli aivan kirkkolakia vastaan korottaa maallikkoa niin korkeaan kirkolliseen virkaan. Fotiuksen patriarkaksi-määräämistä ei nim. voitu puolustaa sillä, että hän sitä ennen yhtäkkiä oli läpikäynyt pappisviran alimmat asteet. Asettaaksensa Ignatiuksen ystävään vihaa pyysi hovi Nikolaus I:tä riitaa ratkaisemaan. Tämä lähetti kaksi lähettilästä Konstantinopoliin. Heidän läsnäollessaan tutki täällä pidetty kirkolliskokous, johon oli saapunut 300 piispaa, asiaa. Yksimielisesti vahvistettiin Fotiuksen vaali — keisarin uhkaukset ja rahat saivat totuuden, itse Nikolaus I:sen lähettiläidenkin vastalauseet vaikenemaan. Nyt vetosi Ignatiuksen paaviin, joka antoi Roomaan v. 863 kokoontuneen kirkolliskokouksen tutkia Fotiuksen ja Ignatiuksen välistä riitaa. Seurauksena oli, että Nikolaus julisti viimeksimainitun Konstantinopolin ainoaksi lailliseksi patriarkaksi, julisti Fotiuksen pannaan, rikkoi kaiken yhteyden hänen puolueensa kanssa sekä erotti viroistaan nuo molemmat Konstantinopolissa käyttämänsä lähettiläät. Fotius vastasi vastapannalla, jossa hän, huomauttaen läntisen kirkon menetyksestä toisen yleisen kirkolliskokouksen päätöksen suhteen, syytti sitä harhaoppisuudesta.

Jo kauan oli ylpeyden virittämä ja kaikenkaltaisten paheiden kartuttama eripuraisuus vieroittanut läntistä ja itäistä kirkkoa toisistansa. Nikolaus I:sen ja Fotiuksen välinen riita ilmaisee jo selvään, että tuo heikko niiden välillä vielä nimeksi oleva yhdysside ennen pitkää kokonaan katkeaa. Ei ole

Nikolauskaan syytön tähän eroon, vaikka hän puolustaa oikeaa asiaa vastustaessaan Fotiuksen itsekkäisiä vaatimuksia. Sanottakoon hänestä mitä tahansa, ja esiintyköön hän vaikka kuinka jalona oikeuden puolustajana: hänen jaloutensa on ylpeän kirkkoruhtinaan jaloutta eikä nöyrän Herran palvelijan tosi suuruutta. Näyttäköön paavikunnan nyt alkava mahtavuus vaikka kuinka voimalliselta, ja olkoon sen historiallinen tehtävä kuinka tärkeä tahansa: heikko se kuitenkin on, kelvoton tyydyttämään ihmishengen tosi tarvetta, Ennenkuin keski-ajan vuosisadat kuluvat umpeen, on historian paavikunnasta lausuma vahvistava Herran sanan horjumattoman todistuksen: "Jumala seisoo ylpeitä vastaan, mutta nöyrille antaa Hän armon." — Nikolaus I kuoli v. 867.

VIII.

Oppiriitoja yhdeksännellä vuosisadalla.

Älkäätkä henkeä sammuttako. Älkäätkä profetiaa katsoko ylöns.

Koetelkaat kaikki, ja pitäkäätkä se, kuin hyvä on. 1 Thess. 5: 19-21.

Ihmishengen syvää tarvetta päästä vapautumaan tietämättömyyden siteistä ei keski-ajan pimeä yökään voinut kokonaan nukuttaa. Jo varhain ilmaantui siellä täällä tieteellisiä harrastuksia, niinkuin esim. Kaarle Suuren hovissa, ennustaen valosampaa aikaa ihmiskunnan suurelle sivistystyölle, jota kansainvaelluksen myrskyt olivat perikadolla uhanneet, Mutta kun tämän ajan tiedemiehet luonnollisista syistä miltei kaikki toimivat uskonnollisella alalla, on selvä, että kristillinen oppi ennen pitkää joutui väittelyn esineeksi. Täten syntyi jo varhain oppiriitojakin, miten kykenemätön silloinen kristikunta olikin niitä käsittelemään.

Eräs saksalainen kreivi oli jättänyt nuoren poikansa *Gottschalkin* Fuldan luostariin siellä munkiksi kasvatettavaksi. Mutta nuorukainen alkoi ikävöidä vapautta ja pyysi päästä vapaaksi munkkilupauksestaan. Mainzin kirkolliskokous hyväksyi hänen pyyntönsä (829), vaan Fuldan silloinen abboti, oppinut *Rabanus Maurus* (k. 856) lausui ankaran vastalauseen kokouksen päätöstä vastaan. Haikein sydämmin lähti Gottschalk Franskaan, missä hän alkoi tutkia Augustinuksen teoksia. Suuren kirkkoisän syvät mietteet tekivät häneen valtaavan vaikutuksen, kehottaen häntä uskonopillisiin tutkimuksiin. Etenkin veti armonvalitsemisoppi hänen huomionsa puoleensa, Niinkuin ennen on kerrottu, ei Augustinus rohjennut lausua oppinsa jyrkkää johtopäätöstä tämän kysymyksen suhteen. Puolitekoisena oli myöskin Arausion kokous (I osa) jättänyt tämän opinkohdan myöhempien aikojen tutkittavaksi. Gottschalk oli ensimmäinen, joka keski-ajan kuluessa ryhtyi sitä käsittelemään. Perustaen mietteensä siihen totuuteen, että Jumala on muuttumaton, puolusti hän jyrkästi oppia kahdenlaisesta edeltäpäin-määräämisestä, sanoen Jumalan ehdottomasti valinnee toiset autuuteen, toiset kadotukseen. Itse teossa hän hyvin vähän eroaa Augustinuksesta, vaikka hän käyttää toisenkaltaisia sanoja ja lausetapoja. Rabanus Maurus, joka sillä välin oli päässyt Mainzin arkkipiispaksi, tarttui kynään ja kirjoitti Gottschalkia vastaan ankaran kirjan. Puolustaaksensa itseänsä siinä löytyviä syytöksiä vastaan, joista useat olivat kerrassaan perusteettomat, saapui tämä Mainziin (848.) Rabanus Maurus kutsui seudun etevimmät papit ja maallikot kokoukseen, joka oli tutkiva Gottschalkin kirjallisesti sepitettyä vastalauseetta. Kokous, jonka puheenjohtajana Rabanus Maurus itse oli, tuomitsi Gottschalkin opin harhaopiksi; hän itse lähetettiin arkkipiispansa, ennenmainitun Reimsin piispan Hinkmarin valvottavaksi. Tämä oli suvaitsematon ja vallanhimoinen mies, — häneltä ei Gottschalk voinut odottaa minkäänlaista sääliväisyyttä. *Chiersyssa* v. 849 pidetty kokous tuomitsi onnetoman uudelleen, turhaan koetettuaan pakottaa häntä peruuttamaan mielipiteitään. Eikä siinä kylliksi. Keski-ajan suvaitsemattomuus kaikkia niitä kohtaan, jotka uskalsivat lausua kirkonopista poikkeavia mielipiteitä, ryhtyy jo tähän aikaan väkivaltaisiin toimiin. Kärsittyään kovia kidutuksia, suljettiin Gottschalk puolikuolleena eräsen luostariin. Ei kukaan koettanutkaan häntä Jumalan sanalla neuvoa ja oikealle uralle ohjata, häntä vain uhattiin, kidutettiin. Kummastelisimmeko, että hän eksyi pitämään kärsimisiään marttyyrin kärsimisinä ja että hän, totuutta kuin hän etsi, jyrkästi puolusti mielipiteitään? Turhaan vetosi Gottschalk paaviin; ei sieltäkään apua tullut. — Monta vuotta kärsittyään mitä kovinta kohtelua, tunsikin hän vapauttamishetkensä vihdoinkin lähestyvän. Hän kääntyi Hinkmarin puoleen, rukoillen häneltä Herran ehtoollista. Ei hetyntyt arkkipiispan sydän tästäkään. Gottschalk sai sen vastauksen, ettei kirkko voi hänelle minkäänlaista apua suoda, ei sitäkään, että se siunaisi hänen ruumiinsa haudan lepoon, kun hän ei harhaoppiansa peruuttanut. Mielipiteitään muuttamatta kuoli hän ihmisten vainoomana ja kirkon hylkäämänä v. 868.

Niiden joukossa, jotka tarttuivat kynään, kumotaksensa Gottschalkin eksyttäviä mietteitä, oli myöskin

Johannes Skotilainen Erigena (k. 891). Tämä mies, joka nerollaan ja opillaan on saavuttanut suuren maineen, oli syntyperältään skottlantilainen. Kasvatuksensa sai hän luultavasti jossakussa irlantilaisessa luostarissa ja harjaantui jo nuorena syvämielisen miettimisen vaikeaan työhön. Ja pitkälle hän pääsi tässä työssä, syvään hänen neronsa tunkeutui, jos hänen mietteitensä ihmisjärjen vaalia punnitaan. Johannes Skotilaisesta tuli ajattelija, jonka vertaista ei joka aika synnytä: keski-ajan vaikea sivistystyö on hänelle suurella kiitollisuudenvellassa. Mutta jos tätä merkillistä miestä arvostellaan kristinuskon valossa, täytyy meidän todistaa, että hän arveluttavassa määrässä eksyi Jumalan sanan osottamalta tieltä ja sekoitti kirkon oppiin hyvinkin vaarallisia aineksia. Paljon oli hän Herralta saanut, mutta sitä suurempi on myöskin hänen vastuunalaisuutensa, kun hän ei käyttänyt rikkaita lahjojaan, rakentaaksensa Jumalan valtakuntaa yksin Hänen sanansa kalliolle. Turvaten omaan ajatuskykyynsä, "sammutti hän itseltänsä hengen", eksyttäen monta, jolle Jumala suuret lahjat antoi, "lihassa kylvämään." Ei hän raamatusta halveksien puhu, se on kyllä totta, kyllä hän siitä viisautta tahtoo ammentaa ja ahkeraan hän sitä viljelee, vaan hän ei nöyränä alistu Pyhän Hengen koulun vaatimusten alle, ei tyydy opetuslapsen alhaiseen asemaan, ja senvuoksi hän eksyy, pimittyy, miten suuri hänen neronsa sitten onkin. Johannes Skotilainen antautui mielikuvituksensa ja järkensä johdatettaville, selittäen raamattua aivan mielivaltaisesti ja sortuen tällä tiellä mitä arveluttavimpiin erehdyksiin. Jumala on hänen käsityksensä mukaan puhdas oleminen, ehdottomasti määräämätön, itsellensäkin salaisuus. Luominen on vain Jumalan laajentumista: Jumala on kaikessa ja kaikki on Jumala. Maailma ei siis hänestä ole Jumalan luoma, se on Hänen ilmoitustaan, jumaluuden näkymättömän olemuksen kuvastumista. Vaikka Johannes Skotilaisen ajatukset siis silmännähtävästi eksyvät panteismin ansaan, jossa ne eivät enää erota maailman yli korotettua Jumalaa Hänen luomastansa maailmasta, löytyy hänen kirjoituksissaan tuon tuostakin kohtia, jotka selvään ilmaisevat hänen syvämielisen henkensä tarvetta seurustella elävän, persoonallisen Jumalan kanssa. "Oi Jumala" huokaelee hän: "sinä meidän pelastuksemme ja sovintomme, anna meille armoa, kirkasta valosi niille, jotka täältä varjojen maalla sinua etsivät, korota kätesi meille heikoille, sillä ilman sitä ei taida kukaan luoksesi tulla, puhkaise pilvet ja anna meidän luoda silmämme Sinun näkemiseesi, Sinun lepoosi!" Mutta niin kestäväillä siteillä oli hänen oma viisautensa hänen vanginnut, ettei hän päässyt orjuudesta vapauteen. Ainoastaan nöyriä, katuvaaisia syntisiä, jotka eivät tahdo säilyttää mitään omaa, ohjaa totuuden Henki kirkkaudesta toiseen; syvämielteisimmänkin tiedemiehen nero on eksytysten aavalla merellä keho opas. Kyllä puhuu Johannes Skotilainen synnistäkin, osottaen, ettei hän ole saattanut ummistaa silmiään siltä surkealta totuudelta, että maailman turmelus on suuri, mutta kun hän tyytyy tuohon yleiseen todistukseen synnistä, joka ei semmoisena vielä ole altis näkemään oman sydämen surkeata tilaa, niin hän jää eksytystensä pimeyteen, vieläpä eksyy yhä kauemmas oikealta tieltä. Moni yksinkertainen ja oppimaton on löytänyt mitä tämä suuri ajattelija lukemattomain muiden kera turhaan on etsinyt. Ja miksi? Selityksen antaa Hän, joka luoden silmänsä taivasta kohti lausui: "minä kiitän sinua, Isä, taivaan ja maan Herra, ettäs olet kätkenyt nämä viisailta ja toimellisilta, ja olet ne ilmoittanut pienille."

Omituinen on Johannes Skotilaisen käsitys Jumalan sanasta. "Raamatun rikkaus on loppumaton; monikarvaisena kuin riikinkukon höyhenet se kuvastuu" lausuu hän, myöntäen oikeaksi jos kuinka rohkeasti kuvannollisen raamatun selityksen. Jo vanhan kirkon aikoina saavutti raamatun mielivalentainen selittäminen monesti hyvinkin suuren vallan, ja nuo suuret kirkkoisätkin eksyivät joskus, niinkuin esim. Origines, tälle uralle, vaan tuskin oli vielä kukaan rohkeammin kuin Johannes Skotilainen selitelty kirjojen kirjaa. Jokaisella raamatunlauseella on hänen käsityksensä mukaan lukemattoman monta eri merkitystä. Perustuen tähän vaaralliseen erehdykseen, lausuu hän tuon tuostakin mitä kummallisimpia mietteitä raamatun selvimmistäkin totuuksista. Niin sanoo hän esim. luomishistoriaa käsitteen "ihminen" eri asteiden kuvannolliseksi esitykseksi, hyvän ja pahan tiedon puu paratiisissa on laki, paratiisin vaimo kuvaa lihallista mieltä, Herran sanat: "kivulla pitää sinun lapsia synnyttämän", merkitsevät: ainoastaan monen vaivaloisen johtopäätöksen kautta voitte tämän jälkeen päästä totuuden tietoon j.n.e. Tämän ajallisen elämän tarkoitusta kuvaa hän seuraavaan tapaan: Samassa määrässä kuin synty sortuu, pääsee kaikki sulamaan yhteen Jumalan kanssa. Yhtä vähän kuin soittajaisissa toisistansa voi erottaa eri soittokoneiden säveleitä, tahi valaistussa salissa noita lukemattomia valonsäteitä itse valon lähteistä, yhtä vähän saattaa maailman silloin Jumalasta erottaa.

Kuinka syviä mietteitä me tapaammekin Johannes Skotilaisen kirjoissa, miten kauas hän tiedemiehenä ja ajattelijana onkin ehtinyt aikansa edelle: paljon vahinkoa on hän tehnyt Jesuksen Kristuksen viljavainiolla. Sovittaen kristinuskoa oman filosofiin järjestelmänsä kaavoihin, on hän eksynyt järkensä mitan mukaan arvostelevaan Häntä, "jonka ajatukset eivät ole meidän ajatuksemme", ja onnistuaksensa tässä työssä on hän mielikuvituksensa avulla raamatusta poistanut kaikki esteet, jotka kielsivät häntä olettamasta ihmisjärjen kykyä ja merkitystä raamatun arvoiseksi. Käsitys synnistä ja armosta, Kristuksen persoona ja lunastustyö, Jumalan kolminaisuus, sanalla sanoen Jumalan sanan kaikki syvimmat totuudet haihtuvat hänen järjestelmässään mielikuvituksen sumuihin, missä kuolemattoman ihmishengen tulevaisuuden toivo perustuksetta, sisällyksettä koditonna häälly sinne tänne, ja ijankaikkinen elämä kadottaa kaiken todellisuutensa. Ei voi tällainen ajattelija, miten ihmeteltävä hänen tieteellinen kantansa sitten monessa suhteessa onkin, ohjata eksyvää aikakauttansa oikealle tielle, ei kelpaa hän Jumalan välikappaleeksi johdattamaan etsiviä sieluja pimeydestä Herran

ihmeelliseen valoon. Suotta hän esim. kirjoitti Gottschalkia vastaan, sillä hänen oma käsityksensä synnistä ja armosta oli paljoo pintapuolisempi kuin tämän olikaan. Hän vain lisäsi häiriötä, eksytti ihmisiä, esimerkillään houkutellen heitä yhä enemmän laiminlyömään jumalallisen sanan oikeata tutkimista. On kyllä totta, ettei Johannes Skotilainen omalle aikakaudelleen tuottanut aivan paljo vahinkoa, hän kun oli siksi syvämielinen ja tieteellisesti oppinut, ettei häntä silloin vielä ensinkään käsitetty, vaan myöhempien aikojen uskonoppi oli sitä suuremmassa vaarassa eksyä samoja eksyttäviä jälkiä vaeltamaan, kuin hänen neronsa keksimä tie oli viehättävä ja taitavasti viitoitettu.

Samaan aikaan kuin Gottschalkin synnyttämä riita häiritsi kirkkoa ja Johannes Skotilainen kylvi filosofiansa vaarallisia siemeniä sen maahan, veti eräs toinenkin harhaoppi yhä suuremmassa määrässä kaikkien ajattelevien huomion puoleensa. Se koski Herran ehtoollista. V. 831 julkasi Korbein luostarin silloinen abboti *Paschasius Radbertus* (k. 865) "Herran ruumiista ja verestä" nimisen kirjan, joka oli omiansa suistamaan oppia Herran pyhästä ehtoollisesta kerrassaan väärälle uralle. Aluksi ei tämä kirja herättänyt mitään suurempaa huomiota, mutta kun saman luostarin munkki *Ratramnus*, joka vihasi esimiestänsä ja pyrki hänen sijallensa, v. 844 kirjoitti vastakirjan, koettaen saada Radbertusta epäluulon alaiseksi, syntyi asiasta vilkas ja kiivas kiista. Tässä tulee meidän huomata, että oppi Herran ehtoollisesta vielä oli kehittämättä, sekä että Radbertuksen ja hänen vastustajainsa toisistaan eriäviä mielipiteitä tapaamme jo kirkkoisien kirjoissa. Nyt syntyvä riita ei siis edusta uusia mielipiteitä, vaan jo aikoja sitten kuultuja, mietteitä, vaikka niiden kokoaminen ja muodostaminen vastakkaisten ja keskenään riitaisten puolueitten väitteiksi antaa niille omituisen, vanhan ajan käsitystavasta jossain määrin eroavan muodon. — Mukaantuen aikansa aistillisuuteen uupuneen katsantotavan mukaan, opetti Radbertus, että Herran ruumis ja veri pyhässä ehtoollisessa papillisen siunauksen kautta *muuttuvat* Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Jotta eivät ihmiset kammoksuisi syödä ja juoda Herran ruumista ja verta — niin hän käsitti tämän salaisuuden — säilyttävät ehtoollisaineet alkuperäisen ulkomuotonsa, hajunsa ja makunsa, vaikka ne täydellisesti ovat muuttuneet, Radbertuksen ehtoollisoppi eksyy tämän lisäksi toisessakin kohden. Hän näet väittää, että ainoastaan uudestasynntyneet Kristuksen ruumiin jäsenet voivat kohota siihen korkeuteen, jossa tämä kallis armonlahja on tarjona; uskottomat eivät ensinkään nauti Herran ruumista ja verta. Hänen opissaan yhtyvät sittemmin aivan vastakkaisten puolueitten mielipiteet. — Vastustaessaan abbotiansa, huomautti Ratramnus siitä, että Herran ehtoollisessa löytyy jotain näkymätöntä, jota vain uskon silmä näkee. "Tuo pyhä ruoka alttarilla ei ole Herran varsinainen ruumis, vaan tämän ruumiin kuva, samassa merkityksessä kuin leipä kuvaa Kristuksen uskovaista seurakuntaa," kirjotti hän, siten kieltäen Herran ruumiillisen läsnäolon ehtoollisessa.

Vaikka ajan etevimmät teologit, Rabanus Maurus, Johannes Skotilainen y.m. asettuivat Ratramnuksen puolelle, vastustaaksensa Radbertuksen eksyttäviä väitteitä, saavuttivat nämä aikojen kuluessa yhä enemmän kannatusta, kunnes hänen ehtoollisoppinsa n.s. *transubstantiationioppi* (muuttumisoppi), kuten vasta saamme nähdä, ennen pitkää määrättiin kirkon opiksi. Turhaan huomautettiin jo tähän aikaan sitä vastaan: Jos meidän täytyy kaikki nähdä voidaksemme uskoa, eihän sitten uskoa ensinkään enää tarvitakaan, — keski-aika ei jaksa näkemättä uskoa, se luottaa kernaammin jos minkälaisiin, aistillisuuden orjuuteen sortaviin kertomuksiin, kuvauksiin ja toimituksiin, kuin Herran sanan horjumattomiin todistuksiin. Kummastelisimmeko, että se eksymistään eksyi?

IX.

Kyrillys ja Methodius.

Peljätköön Herraa kaikki maa: häntä peljätköön kaikki maan piirin asuvaset. Ps. 33: 8.

Jo kuudennella ja sittemmin kahdeksannella vuosisadalla oli *slavilaisia* uudisasukkaita Tonavan pohjoispuolelta muuttanut tämän virran eteläpuolella oleviin maihin. Kreikkalaisen kirkon toimesta pääsivät nämä vähitellen kristinuskon osallisuuteen, ja sama kirkko rupesi tähän aikaan julistamaan pelastuksen sanomaa myöskin Itä-Roman keisarikunnan rajojen ulkopuolella asuville slavilaisille kansoille. Tämänkin lähetystoimen syrjäinen työ on säilyvä kirkkohistorian lehdillä, vaikei se ole omiansa herättämään niiden huomiota, jotka arvostelevat ihmiskunnan menneitä vaiheita ulkonaisesti loistavain urotöiden pettävän mitan mukaan. Etenkin muistettavat ovat veljekset *Kyrillus* ja *Methodius*, joille historia on omistanut nimen "Slavilaisten apostolit".

Kertomuksen mukaan olivat nämä miehet kotoisin Thessalonikasta. He olivat ylhäistä sukua ja hyvin rikkaita. Kyrillus sai kasvatuksensa Konstantinopolissa. Tuo mahtava, hovin suosima ja oppinut Fotius

oli hänen opettajansa, ja loistava tulevaisuus oli hänellä maailmassa tarjona, vaan ijankaikkisen elämän valo, joka pääkaupungin silloisen turmeluksen uhallakin oli löytänyt tien hänen sydämeensä, vaati häntä myymään kaiken tämän ja pyhittämään elämänsä sille Herralle, jonka valtakunnan aarteet eivät ole löydettävissä kuin itsensäkieltämisen ja alentumisen lihalle ja verelle vaikealla tiellä. Hän antoi vihkiä itsensä papiksi ja oleskeli jonkun ajan eräässä luostarissa. Myöhemmin tapaamme hänen erakkona vuoriseudussa, yksinäisyydessä miettimässä tulevaisuuttansa. Tänne saapui hänen veljensä Metodiuskin, joka, kyllästytneenä tämän maailman lumoaaviin lupauksiin, oli luopunut korkeasta valtionvirastaan, palveluksensa yksin Herraa. Työttömyydessä eivät veljekset kuitenkaan aio aikaansa viettää, he tahtovat uhrata kaikki voimansa julistaaksensa pakanoillekin sitä pelastuksen sanomaa, joka niin monesti oli täyttänyt heidän sydämensä sanomattomalla ilolla. Ensin loivat he silmänsä Mustanmeren pohjoispuolella asuviin *Katsarilaisiin*, jotka v. 838 olivat solmineet jonkunlaisen liiton Itä-Rooman kanssa. Tämän pakanallisen kansan keskuudessa löytyi jo ennestään ainakin muutamia kristityitä, mutta Jumalan valtakunnan tulevaisuus siellä näytti hyvinkin kolkolta. Paitse pakanuuden vastustusta täytyi nim. sikäläisen kristinuskon kestää myöskin Juutalaisten ja Muhammedilaisten yrityksiä levittää uskontoansa näillä seuduin. Aavistaen vaikean asemansa, lähettivät Katsarilaiset keisari Mikael III:lle näin kuuluvan kirjeen: "Lähetä meille oppinut mies, joka meitä voi neuvoa katolisessa uskossa, sillä milloin koettavat Juutalaiset, milloin Muhammedilaiset meille uskontoansa tyrkyttää, vaan emme tiedä, minne kääntyä. Sentähden olemme päättäneet kysyä neuvoa korkeimmalta ja katoliselta keisarilta." Nyt sai Kyrillus, jota myöskin kutsutaan nimellä Konstantinus, kehotuksen saarnata evankeliumia Krimin niemimaalla. Hän lähti matkalle, oppi Katsarilaisten kieltä ja toimitti jonkun ajan lähetyssaarnaajan vaikeata työtä heidän keskuudessaan. Epäilemättä oli tämän lähetysmatkan näkyvä tulos, josta muuten emme mitään varmuudella tiedä, hyvin vähäpätöinen. Ostettuaan muutamia orjia vapaiksi, kasvattaaksensa näitä sikäläisen lähetystoimen jatkajiksi, palasi Kyrillus kotimaahansa, jättäen Katsarilaisten pakanalliseen maahan kylvämänsä ijankaikkisen elämän sanat elon Herran siunattaviksi. — Samaan aikaan levisi kristinuskon valo *Bulgariaankin*. Sikäläisen ruhtinaan *Bogoriksen* kerrotaan antaneen kastaa itsensä, kun hänelle näytettiin erään munkin *Methodiuksen* maalaama taulu, joka kuvasi ijankaikkisen kadotuksen, tuskia. Oliko tämä Methodius Kyrilluksen veli, vai toinen mies, sitä ei varmuudella tiedetä. Itse kertomus Bogoriksen kääntymisestäkin kätkeytyy, niinkuin tämän lähetystoimen vaiheet yleensä tarujen hämärään.

Luotettavammat tiedot on meillä Kyrilluksen ja hänen veljensä Methodiuksen vaikutuksesta Mährissä. Tämä maa oli Kaarle Suuren aikana joutunut frankilaisvallan alle, ja sen pieni kristillinen seurakunta, jota maan pakanalliset asukkaat uhkasivat perikadolla, oli uskottu Salzburgin piispan valvottavaksi. Kun mähriläinen ruhtinas *Radislaw*, joka vihasi Frankilaisia, kääntyi kreikkalaisen kirkon puoleen, saadaksensa lähetyssaarnaajia kansaansa opettamaan, saapuivat Kyrillus ja Methodius keisari Mikael III:n kehotuksesta hänen maahansa (862). Heidän vaikutuksensa Mährissä osottaa selvästi, minkätähden historia heille on omistanut kunnianimen "Slavilaisten apostolit." Väsymättömällä ahkeruudella koetti etenkin Kyrillus oppia Maurilaisten kieltä, voidaksensa menestyksellä toimia heidän keskuudessaan. Hän perehtyikin siihen niihin määrin, että hän ennen pitkää hankki heille slavilaisen aapiston sekä käänsi ainakin suurimman osan raamattua ja tärkeimmät jumalanpalveluksessa tarvittavat kirjat tälle kielelle. Kyrilluksen nimi on siis slavilaisen kirjallisuushistoriankin ensimmäinen nimi. Näiden vaiheiden ohessa oli Radislaw muuttuneiden valtiollisten olojen vuoksi alkanut lähestyä läntisiä naapurikansoja ja latinalaista kirkkoa. Näin asiain ollen päättivät Kyrillus ja Methodius, jotka ilolla näkivät, miten heidän työnsä Mährissä alkoi kantaa hedelmiä, lähteä Roomaan suostuaksensa paavin kanssa lähetystoimensa jatkamisesta. *Hadrianus II* ei tahtonut loukata Slavilaisten mainehikkaita lähetyssaarnaajia, joiden alttiiksiantavaisesta kristillisyydestä ja kyvystä ei saattanut olla kuin yksi mieli, vaikka heidän uskonnollinen katsantotapansa muutamissa kohdissa poikkesi latinalaisessa kirkossa vallitsevista mielipiteistä, eikä määrännyt heille uusia ohjesääntöjä noudatettaviksi. Methodius sai esteettömäsi itse Roomassakin toimittaa messun Slavilaisten kielellä. Kyrillus jäi Roomaan, hänen voimansa olivat jo uupuneet. Hän kuoli samana vuonna (867) eräässä luostarissa. Methodius sitä vastoin, jonka paavi v. 868 vihki Mährin arkkipiispaksi, palasi jälleen työalallensa. Innostuksella ja voimalla ryhtyi hän työtänsä jatkamaan, julistaen suurella menestyksellä evankeliumin sanomaa pakanoille, sekä neuvoen, varottaen, vahvistaen niitä, jotka jo olivat kastetut kristinuskoon. Arvaamattoman suuressa määrässä edistyi hänen työtänsä se seikka, että hän toimitti jumalanpalvelusta kansan omalla kielellä. Läntisen kirkon tänne toimittamat lähetyssaarnaajat ja papit sitä vastoin eivät nähneet mitään sanottavia hedelmiä työstään, sillä he eivät poikenneet kirkkonsa tavasta, vaan säilyttivät itsepäisesti latinaa kirkkokielenä. Eikä siinä kylliksi. Ennen pitkää alkoivat he kadehtia Methodiuksen voittoja, ja syyttivät häntä Roomassa harhaoppisuudesta, kun hän näet ei tunnustanut Pyhän Hengen käyvän ulos myöskin Pojasta, sekä soimasivat häntä uutistenpuuhaajaksi, joka halveksi kirkon kieltä ja loukkasi uskonnon pyhyyttä käyttämällä raakaa slavilaista kieltä jumalanpalveluksessa. Paavi *Juhana VIII* kutsui Methodiuksen Roomaan tekemään tiliä toimestaan (879). Aluksi oli Juhana hyvinkin altis noudattamaan piispan vihamiesten vaatimuksia, ja hänen tarkoituksensa oli silminnähävästi pakottaa Methodiusta luopumaan slavilaisen kielen käyttämisestä jumalanpalveluksessa ja muissa kirkollisissa toimituksissa, vaan jota kauemmin hän mielti asiaa ja keskusteli etevän määriläis-piispan kanssa, sitä selvemmin hän huomasi, ettei hän tässä saanut laatia

yrkkää kieltoa. Vaikkei Methodius taipunut myöntämään latinalaisen kirkon oppia Pyhästä Hengestä ainakaan täydellisesti oikeaksi, myönsi paavi hänelle oikeuden vaatia slavilaista kieltä käytettäväksi Mährin kirkoissa. Kuitenkin tuli pappien ensin lukea evankeliumi latinaksi, jonka jälkeen se oli käännettävä kansan kielelle. Jos ruhtinas kernaammin kuunteli latinankielistä kuin slavilaista messua, tuli papin toimittaa se latinaksi. Kuinka mieltynyt Juhana muuten oli Methodiukseen ja hänen työhönsä, näkyy muun ohessa eräästä hänen v. 880 kirjoittamastaan kirjeestä, jossa muiden kera löytyvät nämäkin sanat: "sitä aapistoa, jonka eräs filosofi Konstantinus [Kyrillus] on keksinyt, jotta Jumalan ylistys säällisesti kaikuisi silläkin kielellä, kiitämme täydestä syystä. Sillä p. raamattu kehottaa meitä ylistämään Herraa, ei ainoastaan kolmella kielellä [Jumalanpalveluksen kieliksi kelpaavina pidettiin ainoastaan heprean, kreikan ja latinan kieliä.] vaan kaikilla kielillä ja murteilla. Apostolikin kehottaa meitä rakentamaan seurakuntaa kielillä-puhumisella."

Ilmielin palasi Methodius Mähriin työtänsä jatkamaan, vaan ei aikaakaan, ennenkuin uusia esteitä ja vaikeuksia ilmaantui. Hän oli nim. tuonut muassaan piispa *Vichingin*, toivoen hänestä paljon hyvää, mutta nämä toiveet pettyivät piankin. Viching liittyi esimiehensä vastustajiin ja hänen onnistui saada Radislawin jälkeisen, ruhtinas *Swatoplukinkin* puolellensa, niin että Methodius ja hänen ystävänsä joutuivat vähemmistöön. Väsymätön arkkipiispa ei kuitenkaan suostunut minkäänlaisiin myönnytyksiin, vaikka hänen asemansa monesti oli hyvinkin vaikea. Methodius erotti Vichingin hänen virastaan sekä julisti Swatoplukin pannaan, vaan eivät nämäkään keinot auttaneet, kun samaan aikaan muutkin valtiolliset syyt liittyivät estämään hänen työtänsä. Mitä hän näissä vaiheissa kärsi, sitä ei ole historia lehdillensä säilyttänyt. Methodiuksen kävi samoin, kuin jalojen henkilöiden usein käy: hänen elämänsä työ kävi yhä raskaammaksi, jota heikoimmiksi hänen voimansa riutuivat. Ihmiset eivät mitanneet hänen tuskaansa eivätkä lukeneet hänen kyyneleitänsä, yhtä vähän kuin hän itse oli altis suruansa heille valittamaan, vaan sitä rakkaammaksi kävi hänelle Herra. Ja vaikka Methodiuksen täytyikin nähdä, että hänen jalot toimensa säilyttää kansan kieltä jumalanpalveluksen kielenä olivat tuomitut kuolemaan hänen kanssansa, vaikka ei kukaan ole jälkimaailmalle kertonut hänen viimeisistä toivottomista ponnistuksistaan, ja vaikka pintapuolisuus, kaivaten historiallisia todistuksia, etenkin semmoisia, jotka olisivat omiansa sen vaatimuksia tyydyttämään, ei ole altis häntä kunnioittaen muistamaan, pysyy horjumattomana Herran todistus: "— koska kaikkalainen rangaistus käsissä on, niin ei se käy meille iloksi, vaan murheeksi; mutta sitte antaa hän rauhallisen vanhurskauden hedelmän niille, jotka siinä harjoitetut ovat." Methodiuksen kuolinvuotena pitävät toiset vuotta 885, toiset 892.

Mähriläis-valtakunta hajosi v. 908, jolloin toinen puoli siitä yhdistettiin Unkariin, toinen Böhmiin. Mutta äidinkielenä jumalanpalvelus säilyi monessa paikoin todistukseksi, ettei Kyrilluksen ja Methodiuksen jalo aate voinut kokonaan joutua perikatoon.

X.

"Pimeä vuosisata."

Me haparoitsimme seiiniä, niinkuin sokiat, ja pitelimme niinkuin ne, joilla ei silmiä ole; me loukkaamme itsemme puolipäivänä niinkuin hämärissä, me olemme pimeydessä niinkuin kuolleet. Jes. 59:10.

Jos paavikunta yhdeksännellä vuosisadalla oli kohonnut ennen aavistamattomaan mahtavuuteen, paljastaa kymmenennen vuosisadan historia mitä kauheimmalla tavalla sen perikadon enteitä. Vanhan pakanallisen Rooman kurjimpien hallitsijain epäsiiveellisyys ei luo silmiemme eteen inhottavampaa turmelusta, kuin "pyhän kaupungin" ja kristikunnan hengellisten ruhtinasten elämä kymmenennen vuosisadan pimeinä vuosina. Häveliäisyys kätkee kernaasti unohduksen pimeään tämän paavikunnan ulkonaisestikin niin kauhean surkean alentumisajan, mutta historian tuomitseva valo valaisee pimeän, vaatien meitä silmäilemään sitä lokaista, kaikkien intohimojen likaamaa tietä, jota kymmenennen vuosisadan paavit vaelsivat ijankaikkisuutta kohti. Se on opettava meille, tämä tie, miten epäluotettava kaikki ihmiskunnia ja voima on, se on muistuttava meitä siitä, että paavikunta, vaikka tämä sittemmin kohoaa vielä korkeammalle kunnian kukkuloille kuin milloinkaan ennen, rakentaa huonolle perustukselle ja että sen kunnia noina vasta koittavan loiston ja mahtavuuden aikoinakaan ei ole kuin tyhjä varjo vain.

Kaarle Suuren suku ei milloinkaan luopunut vaatimuksistaan hallita kirkkoa, vaan yhä kehnommiksi kävivät heidän yrityksensä säilyttää tätä valtaa. Kun *Kaarle Paksu*, joka yhdeksi valtakunnaksi yhdisti suuren kantaisänsä hallitsemat maat, v. 888 erotettiin hallitsijavirastaan ja tuo suuri valtakunta jälleen

hajosi, oli tämä suku jo ehtinyt hautansa partaille. Se sammui Saksassa jo v. 911, josta alkaen tämän maan uusi hallitsijasuku yhä suuremmalla menestyksellä sekaantuu kirkon hallitukseen. Paavikunta, joka Karolingein sortuessa ajaksi pääsi riippumattomaksi keisareista, joutui sensijaan vielä vaarallisemman vallan orjaksi. Italiassa taistelivat keskenänsä riitaiset aatelissuvut herruudesta, ja näiden mielivallasta riippuivat paavit kokonaan, koettamattakaan säilyttää kunniaansa ja piispallista arvoansa, V. 915 kruunasi paavi *Juhana X* Friaulin herttuan *Berengarin*, joka voitettuaan vastustajansa oli päässyt Italian herraksi, Länsi-Rooman keisariksi. Uutta hallitsijaa vastustamaan syntyi toinen puolue, jonka johtajina olivat Toskanan kreivi *Adalbert* ja hänen lemmittynsä tuo siveettömyydestään kuuluisa *Teodora* sekä hänen irstaiset tyttärensä *Teodora* ja *Marozia*. Saavuttaaksensa suurempaa valtaa pitivät nämä tarkkaan silmällä paavikuntaa, jonka edustajat he ennen pitkää kokonaan kietoivat; verkkoihinsa. Asettaen paavin istuimelle lemmittyjänsä, jotka julkisesti rypöivät kaikissa paheissa, syöksivät nämä kurjat ihmiset paavin istuimen mitä inhottavimpaan lokaan. Tämänaikuisten paavien joukossa, joiden nimenä tavallisesti oli Juhana [Kertomus että mieheksi pukeutunut nainenkin tähän aikaan olisi ollut paavina on silminnähtävästi peruuton. Hänen nimensä olisi ollut *Johanna*, vaan tällä nimityksellä tarkoitetaan mahdollisesti kaikkia noita kurjia Juhana nimisiä paaveja, jotka tuon inhottavan naisvallan suojelemina toinen toisensa jälkeen istuivat "Pietarin istuimella."], näemme muiden kelvottomain kirkonjohtajien kera myöskin Marozian pojan, Juhana XI. Hänen aikanaan kasvoi hävyttömyys kauhean suureksi, vaan vieläkin julkisemmin rohkeni hänen seuraajansa *Juhana XII*, joka ainoastaan 19 vuoden ikäisenä, vaan perehtyneenä jos minkälaiseen siveettömyyteen, v. 955 korotettiin paaviksi, tyydyttää himojansa. Italialaisetkin, jotka näinä jumalattomina aikoina kyllä olivat tottuneet kaikenlaisiin paheisiin, puhuivat hänestä inholla. Laterani-palatsi tehtiin siveettömyyden ja törkeän Jumalan pilkan kodiksi, ja Rooman maine tahraantui kristikunnan silmissä niihin määrin asti, ettei yksikään siveellinen nainen enää kehdannut pyhiinvaeltajana kaupunkia lähestyä. Muuten on *Juhana XII* (hänen alkuperäinen nimensä oli Oktavianus) ensimmäinen paavi, joka, astuttuaan "Pietarin istuimelle", muutti nimensä, kuten paavit sittemmin tekivät. Tahtoiko hän tällä jossain määrin salata kehnoa maineitaan, vai koettiko hän sillä erottaa virkansa arvoa epäsiiveellisestä elämästään, sitä emme tiedä, vaan varma on, että hän syöksi paavikunnan perikadon partaille. Sitä oudompaa on meistä, että Saksan mainio kuningas *Otto I Suuri* alensi itsensä polvistumaan tällaisen paavin jalkain juuressa. Mutta maailman kunnia häikäsi hänen silmiänsä, valtioviisaus ohjasi hänen askeleensa. Miten me ruhtinailta odottaisimme kristillistä mieltä, kun kirkon johtavat henkilöt tallaavat kaiken siveyden jalkojensa alle? — Berengarin ahdistamana oli Juhana XII kääntynyt Oton puoleen saadaksensa häneltä apua. Tämä älysi, miten sopiva tilaisuus oli vahvistaa valtaansa ja hankkia itselleen keisarikruunun. Hän saapui syksyllä v. 961 Italiaan, jonka maan hän jo ennen oli valloittanut. Berengarin puolue luopui johtajastaan, kaikki kaupungit ja linnat avasivat Otolle porttinsa. Helmikuussa v. 962 tuli hän Roomaan, missä Juhana XII kruunasi hänen Rooman keisariksi. Mutta tuskin oli Otto lähtenyt pois Italiasta, ennenkuin uskonon heittiö liittyi Berengariin, koettaen yksissä hänen kanssaan saada Saksalaisten vihollisia sotaan keisaria vastaan. Vaan tyhjiin nämä hankkeet raukesivat. Jo seuraavana vuonna välkkyi jälleen Oton voittoisa miekka Italiassa. Hän saapui Roomaan, piti Pietarinkirkossa kirkolliskokouksen, joka oli tutkiva paavia vastaan tehtyjä kanteita. Itse oli hän puheenjohtajana. Säälän Juhana XII nuoruutta, lausui keisari: "hän on vielä lapsi, kentiesi hän parantaa tapojansa"; mutta kun paavi ei ensinkään saapunutkaan kokoukseen, vaikka häntä vaatimalla pyydettiin tulemaan, vaan sen sijaan käytti itsensä mitä röyhkeimmällä tavalla, loppui Oton kärsivällisyys. Ankaruuteen kehottivat häntä sitä paitse läsnäolijani huudot: "hän on kentiesi metsästysretkellä," "hän on susi lammassvaatteissa" y.m.s., sekä nuo kauheat syytökset, jotka kaikkialta lausuttiin kirkon korkeinta edustajaa vastaan. Otto erotti Juhanan hänen virastaan ja määräsi kansan ja papiston jo ennen valitsemansa Leo XIII:n paaviksi. Samassa tilaisuudessa vannotti hän Roomalaisia: "ett'eivät he enää milloinkaan saisi valita eikä vihkiä paavia ilman keisarin nimenomaista suostumusta ja vahvistusta." Roomalaiset kyllä tuon tuostakin koettivat päästä vapaiksi tästä keisarin "suojelusherruudesta," mutta Oton miekka ja hänen ankarat rangaistuksensa pakottivat heitä joka kerta luopumaan näistä yrityksistä. Noiden rettelöiden vaiheissa onnistui kyllä Juhana XII:n lyhyeksi ajaksi saada virkansa takaisin, mutta hänen armonaikansa olikin jo lopussa. V. 964 tempasi vanhurskaan Jumalan kosto hänen korkeamman oikeuden tuomittavaksi. Äkillinen halvauksenisku teki lopun hänen kurjasta elämästään, hänen paraikaa täyttäänsä synteinsä kauheata mittaa.

Otto Suuri kuoli v. 973. Hänen jälkeistensä oli monesti hyvinkin työläs säilyttää saksalaista valtaa Italiassa, vaan paavikunnan yhä jatkuva kurja tila oli kuitenkin omiansa estämään kirkkoa ryhtymästä mihinkään tehokkaisiin toimiin keisarein uhkaavaa valtaa vastaan. Paavikunnan mainetta halventamaan ja sen oikeuksia loukkaamaan esiintyi nyt Franskankin kuningas *Hugo Kapet*. Hän oli Karolingien suvun sammuttua Franskassa v. 987 päässyt tämän valtakunnan kuninkaaksi, vaan Reimsin piispa *Arnulf* oli koettanut auttaa erästä Karolingein suvun polvelaista valtaistuimelle. Hugo vaati paavi *Juhana XV:tä* erottamaan kapinallista piispaa hänen virastaan. Kun ei rangaistuksesta mitään kuulunut, päätti kuningas itse asettua tuomariksi. Hän kutsui kokoon kirkolliskokouksen Reimsiin v. 991. Huomattavat ovat Sensin piispan tässä tilaisuudessa lausumat sanat: "Ken on paavi komeassa puvussa ja loistava kruunu päänsä päällä? Jos häneltä puuttuu rakkautta ja hän ainoastaan kerskaelee opistansa, niin on hän antikristus, joka on ottanut asuaksensa Jumalan temppelissä; mutta jos häneltä puuttuu oppiakkin,

niin hän on mykkä epäjumala, kuvapatsas, jolta ei kenenkään tulisi neuvoa kysyä." Huolimatta paavista erotti kokous Arnaulfin hänen virastaan, jonka sai oppinut *Gerbert*. Tämän kyllä täytyi jonkun vuoden kuluttua luopua piispanistuimestaan, kun paavi, jonka käskyä hän alussa vastusti, kutsuen häntä "Rooman syntinen piispa, joka on pidettävä huppanana ja pakanana", sai kannatusta taikauskaiselta kansalta, mutta tuntuja iskuja oli paavikunta tässäkin riidassa saanut. Kaikkialta kuulemme moitetta, kuka tahansa uskaltaa asettua paavia vastustamaan, tämän maailman mahtavat hallitsevat mielensä mukaan paavikuntaa, jonka valtaa sitä paitse turmeluksen kauhea rutto lannistuttaa, masentaa! Onko sen mahtavuudenaika jo mennyt, kuolemanenteitäkö nämä kaikki ovat? Jos milloinkaan, niin olemme kymmenennen vuosisadan surkeita vaiheita silmäillessämme oikeutetut näin kysymään. Turhaan koettaa *Sylvester II* (999-1003) korottaa paavikunnan sortuvaa valtaa: hänen kuoltuansa syöksyi se jälleen turmeluksen syvyyteen, luoden uudestaan silmiemme eteen tuota loppumatonta kurjuutta, joka jo toista vuosisataa on ollut sen ainoana tuntomerkkinä. Ja ikäänkuin aavistaen äärettömän syntivelkansa huokaelee kristikunta, kun kymmenennen vuosisadan ilta joutuu: "nyt tulee maailman loppu ja viimeinen tuomio." Pellot heitettiin kylvämättä, rakennustyöt keskeytyivät, ja muut maalliset toimet jäivät sikseen, sillä yleisesti luultiin, että maailman loppu oli käsissä. Tietämättömyys ennusti ja taikausko uskoi vuotta 1000 aikojen viimeiseksi vuodeksi. Mikä varoittava muistutus, mikä voimallinen herätysaarna itse tämä erehdyskin! Mutta kun tuo kammoksuttu vuosi oli kulunut umpeen, ei kristikunnan katseessa näkynyt katumuksen kyynelten jälkiä, vaan kevytmielisyyden iloa siitä että vaara muka oli ohitse. Luopunut on kirkko morsiuslupauksestaan; se ei enää, niinkuin menneinä päivinä, odota ylkänsä tuloa ilosta sykkivin sydämmin, se pelkää, kammoksuu sitä nyt!

Kymmenettä vuosisataa kutsutaan täydestä syystä "pimeäksi vuosisadaksi." Jos jo yksin silloisen paavikunnan surkea tila oikeuttaisi meitä käyttämään tätä nimitystä, esiintyy se yhä enemmän oikeutettuna, jos luomme silmämme siihen kristikuntaan, joka "sokeana haparoitsee" tuon tahratun "Pietarin istuimen" juuressa. Menneiden aikojen tieteelliset harrastukset ovat miltei kerrassaan lakanneet: kymmenes vuosisata ei synnytä, ainoatakaan etevää tiedemiestä, joka pystyisi jatkamaan edellisen vuosisadan suurella vaivalla ja nerokkailla ponnistuksilla aljettua sivistystyötä. Jo alkoi aamu koittaa, kun yhdeksännen vuosisadan tähdet sammuiivat keskiajan taivaalla, vaan yö tulikin, ja vaikka se, oli pitkä, ei syytynyt uusia tähtiä virittämään uutta valoa. Turhaan koettaa jumalanpalvelus pukeutua entistä viehättävämpään ulkomuotoon, pyytäen kauniilla maalauksilla ja sointuvammalla veisulla kehottaa kristikuntaa hartauteen, turhaan rakennetaan komeimpia kirkkoja, joihin kootaan yhä enemmän pyhäinjäännöksiä muistuttamaan menneiden aikojen jaloista Herran tunnustajista: taikausko, hengellinen sokeus ja maallisiin kiintynyt mieli sekoittaa myrkkyytänsä kaikkiin oloihin, estäen niitäkin, jotka halusivat pelastusta ja vapautta, sammuttamasta ijankaikkisuuden janoansa. Tämän maailman kaavoihin pakotetaan kristinuskon ilmiöt toinen toisensa perästä. Ei siinä kylliksi, että paavi yhä suuremmassa määrässä tuli riippuvaksi keisarista; arkkipiispatkin ja piispat sortuivat läänityslaitoksen orjuuttavaan palvelukseen, kun he ruhtinailta vastaanottivat suuria maanalueita, joita he kyllä rikkaina kirkonruhtinaina monesti hallitsivat hyvinkin vapaasti, vaan jotka myöskin velvottivat heitä maksamaan veroa sekä sotapalveluksella ja muilla kuuliaisuudenosotuksilla nöyrästi palvelemaan läänitysherrojaan. Sormus ja sauva, jonka he n.s. *investiturin* kautta virkaan astuessaan näiltä saivat, kuvasivat tätä pappissäätyä alentavaa orjuutta. Jota suuremmassa määrässä papiston maailmallinen mieli houkutteli sitä halajamaan korkeita ja tuottavia virkoja, sitä tavallisemmaksi tuli myöskin tuo turmiollinen *simonia* [Nimi johtuu Simonista, joka apostoleilta pyysi rahalla ostaa voimaa tehdä ihmisiä osallisiksi Pyhän Hengen lahjasta (Apost. T. 1. 8).] eli hengellisten virkojen rahasta myyminen. Millaisia nuo ostetut arkkipiispat ja piispat olivat, miten he saarnasivat parannusta mahtaville suosijoilleensa ja lukuisille alamaisille, joiden uskollisuudesta heidän asemansa monesti kokonaan riippui, on helppo käsittää. Miten surkea papiston tila oli, käy selville esim. Veronan piispan *Rateriuksen* (k. 974) erästä meille säilyneestä kertomuksesta. Hän taisteli kiitettävällä innolla ja voimalla kirkon ja sen palvelijain karttuvaa turmelusta vastaan, jonka vuoksi hän saikin paljon kärsiä. Lainaamme tähän otteen hänen kertomuksestaan:

"Mitkä tuskat odottanevatkaan niitä, jotka laiminlyövät heille uskotun lauman ruokkimisen eivätkä lakkaa rypömästä paheiden loassa. Heidän alituisena toimenansa ovat maailmalliset hovit, metsästyksiset ja linnunpyynnit — he vieraantumistaan vieraantuvat raamatulle. He tietävät paremmin, paljonko pelissä erehtyminen maksaa, kuin mitä pelastustotuus vaatii. He pitävät enemmän näyttelijöistä kuin papeista, enemmän vekkuleista kuin hengellisistä, enemmän juomareista kuin tiedemiehistä, enemmän irstaisista kuin kainoista ihmisistä. He halajavat kreikkalaisia koristuksia, babylonialaista komeutta ja ulkomaalaista loistoa. Heidän ateriansa ovat monet ja vaihtelevaiset; joka niissä rohkein on, hän on etevin, arin herkkusuu paras, suurin ahmatti kiitettävin. Viinin nauttimisesta pullistunein poskin istahtavat he kuorsuvien, kultaisten ohjasten ja hopeaketjujen koristamien oristen selkään, samoten kaikenkaltaisiin humalan määräämiin huveihin. Ei silloin muisteta Häntä, joka istui aasin selässä suurena ja taistelussa voimallisena. Maailman kuninkaita koetetaan voittaa loistossa, vaan ei suinkaan pyritä apostolein kaltaisiksi köyhyydessä."

Jos luomme silmämme luostareihin, huomaamme piankin, että ajan yleinen turmelus on rohjennut

astua näidenkin itsensäkieltämisten ja rukousten hiljaisten turvapaikkojen kynnyksen yli. Abbotina on usein joku siveetön maallikko, joka ylöllisellä ja hävyttömällä esimerkillään houkuttelee munkit pitkälle turmeluksen tiellä. Naisluostareihinkin pääsevät ennenpitkää juurtumaan kaikenkalaiset paheet, joita ei nunnien menneiltä ajoilta peritty pyhyiden maine enää riitä salaamaan. Arveluttavan usein on esim. näiden maailmasta eronneiden naisten pyhiinvaellukset Roomaan sitä laatua, että aivan toinen nimi paljon paremmin soveltuisi heidän matkoilleen. Mutta totuuden Henki, joka pimeimpinäkin aikoina vaikuttaa seurakunnassa, ei nytkään ole poistunut kirkosta. Jos tarkkaan tutkimme kymmenennen vuosisadan vaiheita, huomaamme kaiken tuon äärettömän turmeluksen uhallakin paremman ajan enteitä. Juuri luostarein muurien sisässä kytee vielä siellä täällä ijankaikkisen elämän liekki, ja kirkon surkeata tilaa katselevat näistä vakaalle miettimiselle pyhitetyistä laitoksista ainakin muutamat hurskaat kyynelsilmin. Eikä ilmaise tämä hiljainen suru ainoastaan heikkoutta, voimattomuutta! Näissä kyöneleissä kuvastuu ajan omatunto, joka Herran armosta ei ole päässyt kokonaan nukkumaan.

Kaukaisessa Englannissa, missä kuningas *Alfred Suuri* (871-890) jalolla sivistystyöllään oli koettanut auttaa tuota vanhaa kristillistä sivistystä, jonka Tanskalaisten ryöstöretket olivat miltei kokonaan hävittäneet, uuteen eloon, näemme kymmenennen vuosisadan pimeässä jalon *Dunstanin* taistelevan raakuutta ja siveettömyyttä vastaan. Tämä merkillinen mies oli saanut kasvatuksensa Glastonburyn luostarissa, missä hän ennen pitkää herätti huomiota nerollaan ja hurskaalla elämällään. Kun hänen kadehtijansa moittivat häntä siitä, että hän niin ahkeraan kokoeli itselleen maallisia tietoja, päätti hän uhrata kaiken aikansa raamatun tutkimiseen. Jos hänen maineensa jo tähän aikaan oli suuri, kasvoi se nyt kasvamistaan, kun hän lisäksi sai laajemman vaikutusalankin. Oltuaan jonkun aikaa hovin rippisänä, määrättiin hän nim. jo v. 942 Glastonburyn luostarin abbotiksi. Dunstan oli yksi noita harvoja, joita ajan voimallinen virta ei jaksanut temmata muassaan. Jota suurempi turmelus kaikkialla oli, sitä miehuullisemmin hän asettui vastarintaan. Hänen kädessään loisti sivistyksen ja kristillisyyden tulisoitto, uhaten polttaa tuhaksi nuo nimikristillisyyden ja siveettömyyden kehnot majat, joita tähän aikaan runsaasti löytyi hänen isänmaassaan. Kyllä koettivat ihmiset monesti turmeluksen mereen sammuttaa tätä tulisoittoa, vaan yritykset eivät onnistuneet, sillä sitä piteli rautainen käsi, josta sitä ei ollut helppo temmata pois. Harvinaisella voimalla ja uskonnollisella innostuksella perkkasi Dunstan omansa ja monen muun englantilaisen luostarin, korottaen isänmaansa munkkielämän korkealle kannalle. Profeetan pyhällä kiivaudella saarnasi hän elämällään ja työllään niin jalosti ajan turmelusta vastaan, että kaiku kuului kaukasiinkin maihin. Ja jos hän ei aina säilyttänyt tuota kristillistä malttia ja tosi viisautta, josta Herran valistuneet välikappaleet tunnetaan, niin siunasi armon Jumala kuitenkin hänen työtään, kasvattaen hänen kylvöstään rikkaita hedelmiä vielä syntymättömien sukupolvien hyväksi. Kuningas *Edwy*, jonka avioliittoa erään sukulaisen kanssa Dunstan oli ankarasti moittinut ja laittomaksi julistanut, ajoi hänen maanpakolaisuuteen ja ryhtyi sitten hävittämään tuon ankaran uskonpuhdistajan työtä. Mutta kansa nosti kapinan kuningasta vastaan, ja tämän täytyi kutsua ankara munkki kotia. *Barfordissa* v. 959 pidetty kirkolliskokous nimitti Dunstanin suuren hiippakunnan piispaksi ja seuraavana vuonna korotettiin hän Kanterburyn arkkipiispaksi. Tässä virassa on hän vaikuttanut sanomattoman paljon hyvää siunaukseksi Englannin kirkolle. Hän hoiti sitä väsymättömällä voimalla kuolemaansa asti v. 988. — Katsellessamme Dunstanin voitollista taistelua jumalattomuuden ruttoa vastaan, on meistä kuin kymmenennen vuosisadan pimeässä kuulisimme suuren Paimenen äänen: "minä olen teitä läsnä joka päivä maailman loppuun asti."

Vielä suuremman merkityksen kuin Englannissa saavutti munkkilaitos eräässä toisessa maassa. Tarkoitamme *Burgundia*, missä kreivi *Berno* v. 909 perusti *Klugnyn* kuuluisan luostarin. Se asetettiin välittömästi paavin suojeluksen alaiseksi, eikä siis riippunut, niinkuin tämän ajan luostarit yleensä, kenenkään piispan tahi mahtavan ruhtinaan mielivaltaisista määräyksistä. Abboteinsa *Odon* ja *Odilon* johtamana kasvoi Klugnyn luostarin maine ennen pitkää arvaamattoman suureksi. Kaikki kiittivät sen viehättävän kaunista jumalanpalvelusta ja sen munkkien ankaran siveellistä elämää. Jonkun ajan kuluttua liittyi luostari toisensa perästä lähellä Klugnyn seutuja ja kaukanakin niistä liittoon tämän luostarin kanssa, muodostaen sääntönsä ja alistaen elämänsä sen määräysten mukaan. Arvaamattoman suuresta merkityksestä on tämä liitto kristikunnan kehitykselle. Sen silmämääränä oli kirkon vapauttaminen tuosta kurjasta alentumisentalasta, johon etenkin kymmenennen vuosisadan surkeat olot olivat sen sortaneet. Jo seuraavan vuosisadan vaiheet tietävät kertoa suuria tästä yhdistyksestä, johon ennen pitkää kuului 2000 luostaria. Tässä huomautamme vain siitä, että Klugnyn luostarista astui esille se mies, jonka hallitsemana paavikunta kohosi ennen tuntemattomaan mahtavuuteen.

Ennenkuin kymmenennen vuosisadan aurinko menee maille, näemme sen valossa, miten kristinuskon siemenet alkavat itää kirkkohistorialle vielä aivan vähän tunnetuissa, vieläpä kokonaan vieraisakin maissa. Se lupaa, tämä aurinko, laskiessaan enemmän kuin puolipäivän sumuisina hetkinä. V. 972 kastettiin Tanskan ensimmäinen kuningas *Harald Sinihammas*, ja hänen Englannissa kasvatettu poikansa *Knut Suuren* aikana vakaantui kristinuskoksi Tanskassa. Samaan aikaan työskentelivät anglosaksilaiset lähetyssaarnaajat Norjassa sillä menestyksellä, että valtakunnan kuninkaatkin alkoivat masentaa pakanoitteiden vastarintaa. *Olov Tryggvason* (996-1000) pakotti alamaisensa kristinuskoon valitettavasti monesti hyvinkin väkivaltaisilla keinoilla. Kaukaiseen *Islantiin*, vieläpä *Grönlantiinkin* ehti

jo tähän aikaan pelastuksen sanoma todistukseksi, ettei pimeinkään aika voi tyhjäksi tehdä Herran sanaa, joka todistaa: — "kaikki pakanain luodot pitää Häntä kumartaman, kukin paikastansa". — Ruotsin toinen kuuluisa lähetyssaarnaaja oli "pyhä" *Sigfrid*, joka v. 1007 kastoi *Olov Sylikuninkaan*. — V. 973 asetettiin piispanistuin *Pragin* kaupunkiin Böhmiin, johon maahan kristinusko Mähristä oli levinnyt. Samaan aikaan valaisivat evankeliumin ensimmäiset säteet myös *Unkarin* ja *Puolan* asukkaita, "taivuttaen heidänkin jalkansa" pakanuuden pimeiltä poluilta "rauhan tielle."

Kymmenennen vuosisadan historiaan kuuluu myöskin kertomus sen kansan kääntymisestä, joka nykyjään muodostaa maailman suurimman valtakunnan. Vielä kauan sen jälkeen kuin *Rurik* v. 862 perusti *Venäjän* valtakunnan, kätkeytyi sen asukasten vaiheet pakanuuden pimeään. Muhammedilaiset uhkasivat uskonnolla riistää tältä kansalta sen tulevaisuuden suuren tehtävän olla kristinuskon itäisenä suojelusmuurina pakanamaailmaa vastaan. Mutta kaikkivaltias Jumala, joka hallitsee kansojen vaiheet, ei sitä sallinut. Kristinuskon ensimmäiset vaiheet Venäjällä ovat seuraavat. Ruhtinas *Igorin* leski *Olga* lähti v. 955 Konstantinopoliin, missä hän kastettiin kristinuskoon. Hänen poikansa poika oli *Wladimir*, tunnettu liikanimellä "suuri", jonka aikana Venäjän kansa kääntyi kristinuskoon. Tämän ruhtinaan elämä ei suinkaan ollut omiansa ennustamaan mitään hyvää kristinuskolle. Wladimir oli julma, hänellä oli 800 vaimoa ja hän oli hyvin mieltynyt kansansa pakanallisiin jumaliin. Hänen kääntymisestään kertoo historia seuraavaa. Sekä kristityt että juutalaiset ja muhammedilaiset lähetyssaarnaajat olivat saapuneet Wladimirin luokse, kaikki kehottaen häntä kääntymään uskontoonsa. Muhammedilaisille vastasi ruhtinas: "me emme saata elää viinatta", ja kun Juutalaiset hänelle kertoivat, miten heidän Jumalansa viha oli hajottanut heidät kaikkiin maihin, tiuskasi hän: "te Jumalan hylkäämät uskallatte tulla muita neuvomaan; me emme tahdo menettää isänmaatamme". Läntisen kirkon lähetyssaarnaajille lausui Wladimir: "meidän esi-isämme eivät ole uskoneet paaviin", eikä miellyttänyt häntä itäisenkään kirkon tänne lähettämä oppinut, vaikka tämä kyllä koetti parastansa tehdä. Kuitenkin päätti Wladimir lähettää muutamia luotettavia miehiä omin silmin tutkimaan, mikä hänelle tarjotuista uskonnoista olisi paras. Kun nämä palasivat matkaltansa, kertoivat he ihastuksella kreikkalaisen kirkon loistavasta jumalanpalveluksesta, jota Sofian kirkossa ihmetellen olivat ihailleet, sekä lausui: "jos kreikkalainen laki ei olisi kaikkia muita parempi, niin ei suinkaan sinun kantaäitisi Olga, tuo ihmisistä viisain, olisi päättänyt antautua sen turviin". Nyt kokosi Wladimir suuren sotajoukon, marssi Kersoniin, jonka hän valloitti, ja vaati nyt Konstantinopolin hovilta keisarin sisarta *Annaa* puolisoikseen. Vaatimukseen suostuttiin, luvattiinpa uhkaavalle vieraalle vielä ehdottomasti taivaan valtakunnan autuus, jos Wladimir antaisi kastaa itsensä kristinuskoon. Muukalainen ei enää epäillyt, vaan antoi itsensä kastaa (988), toi pelosta vapisevan morsiamensa *Kieviin*, ajoi pois kaikki vaimonsa ja ryhtyi heti kansansa kääntämiseen. Kaikki epäjumalankuvat hävitettiin, mikä milläkin tavalla, ja kansa, ylhäiset ja alhaiset, miehet, naiset, lapset — kaikki saivat määrättyllä hetkellä käskyn astua Dnjepervirtaan. Kreikkalaiset papit, jotka Wladimir oli tuonut muassaan, lukivat rukoukset, ja kun kansa tällä tavoin oli kastettu, siunasi Wladimir "uusia lapsiaan". Tällainen on kertomus — miksi koettaisimme sitä koristella? Ihmeiden Jumala, jonka sallimuksesta tämä tapahtui, voi saada evankeliuminsa valoa säteilemään tuhansiin sydämiin, jos alku näyttäisikin vaikka kuinka arvottomalta ja kehnolta!

Väsyneenä, nimettömän turmeluksen rasittamana uupui kymmenes vuosisata hautaansa. Mutta ei sekään siirtynyt pois, opettamatta meille paljon. Sen vaiheet säilyvät historian lehdillä, kertoen kaikille, jotka tahtovat niistä jotain oppia, suuria Jumalan vanhurskaudesta ja armosta.

XI.

Hildebrand.

Totisesti on sula petos kukkuloilla ja kaikilla vuorilla: totisesti on Israelin autuus ainoassa Herrassa meidän Jumalassamme. Jer. 3: 23.

V. 1033 astui *Benediktus IX* paavien istuimelle. Hän oli vasta 12 vuoden ikäinen, mutta harjaantunut jos minkälaisiin synteihin. Roomalaisetkin, joiden siveellisyydentunteet kyllä olivat veltostuneet kymmenennen vuosisadan turmeltuneissa oloissa, katselivat mielikarvauksella kuuluisan piispanistuimensa rappiotilaa. He karkoittivat Benediktuksen ja valitsivat hänen sijaansa *Sylvester III:n* (1044). Mutta jo muutaman viikon kuluttua palasi Benediktus Roomaan ja valloitti lateranipalatsin. Kevytmielisen lapsen tavoin möi hän sitten kruununsa *Gregorius VI:lle*, joka suostui tähän simoniakauppaan pelastaaksensa paavikuntaa perikadosta. Eikä siinä kylliksi. Jonkun ajan kuluttua alkoi Benediktus katua kauppaa ja esiintyä paavina jälleen. Gregorius ei luopunut virastaan, ja kun Sylvesterkin puolestaan piti itseään ainoana oikeutettuna "Pietarin jälkeisenä", oli siis Roomassa

yhtäältä kolme paavia. Syvään on paavikunta vaipunut!

Saksan kuninkaana oli tähän aikaan Henrik III. Hän oli vakava, älykäs ja oikeutta harrastava ruhtinas, ja sitä paitsi oli hänen sydämmensä altis kannattamaan ajan paraita uskonnollisia pyrinnoita. Vallanhimonsa ja maallisen mielensä pimitämänä hän ei kyllä näe, että Herra yksin voi auttaa kristikuntaa sen surkeasta tilasta, mutta hän koettaa kumminkin rakentaa salpoja tuolle äärettömälle sekasorrolle ja siveettömyydelle, joka uhkaa kaikki turmella ja ansaitsee tästäkin syystä kunnioitusta. Vahvistettuaan valtaansa sekä idässä, pohjassa että lännessä, esiintyi Henrik Italiassa v. 1046. *Sutris* pidetty kirkolliskokous erotti kaikki kolme simoniaan vikapäätä paavia heidän virastaan ja valitsi uuden, joka sitten Pietarinkirkossa kruunasi Henrikin Rooman keisariksi. Mieltymys oli niin yleinen, että Roomalaiset, sekä hengellinen sääty että maallikot, vapaaehtoisesti tarjosivat keisarille Pietarin istuimen isännöyden. Lisäksi tehtiin se päätös, ettei vastedes ilman keisarin suostumusta paavia valittaisi eikä vihittäisi. Näin oli paavikunta siis kerrassaan joutunut maallisen vallan alamaiseksi; keisari yksin asetti seuraavat paavit heidän virkaansa. Kun esimerkiksi v. 1047 paavinistuini joutui avonaiseksi, kääntyivät Roomalaiset Henrik III:n puoleen, pyytäen häntä määräämään uuden paavin. Ei ollut keisari hidaskannattamaan tätä pyyntöä, sillä hän pyrki kaikkialla vahvistamaan kasvavaa valtaansa. Hän asetti erään sukulaisensa, Toulain piispan *Brunon*, joka paavina on tunnettu nimellä *Leo IX*, kirkon johtajaksi. Vaan jo onkin se aika koittamassa, jolloin paavikunta herää pitkästä unestaan ja alkaa taistella vapauttamisensa puolesta. Kun Leo IX saapui Roomaan, oli hänen muassaan se mies, jonka valtaava henki ja rautainen tahto oli johtava kirkon kehityksen uudelle uralle. Tämä mies oli munkki *Hildebrand*.

Tähän nimeen liittyvät ikäänkuin keskipisteeseen senaikuisen kristikunnan jaloimmat aatteet, asettaen historian näyttämölle miehen, jonka vertaista ei joka aika synnytä. — — Hildebrand syntyi talonpoikaisista vanhemmista pienellä maatilalla Toskanassa lähellä *Soanan* kaupunkia. Ensimmäisen kasvatuksensa sai hän eräässä Rooman luostarissa, missä hän alusta alkaen harjaantui ankaruuteen itseänsä kohtaan. Täällä hän myöskin tutustui Klugnyn veljeskunnan mielteisiin. ja nuori munkki päätti uhrata kaikki voimansa niiden toteuttamiselle. Hänen heikko, pienenlainen ruumiinsa ei luvannut paljoa, vaan sitä enemmän tuo verraton äly ja miltei masentumaton tahdon lujuus, jotka jo tähän aikaan hänessä ilmaantuivat. Kun jalomielinen Gregorius VI, joka Sutrin kokouksessa nöyrästi tunnusti itsensä kelvottomaksi istumaan Pietarin istuimella, hän kun oli simoniaan vikapää, lähti pois Roomasta, seurasi Hildebrand häntä maanpakolaisuuteen. Hän ei saattanut ottaa osaa Roomalaisten riemuun, sillä tuo maallisen vallan tukema ja hallitsema paavikunta ei hänestä ollut kuin surkeata ivaa vain. Sydämmestään hän suree kirkon kurjaa tilaa, jos kukaan, niin toivoo juuri hän parempaa tulevaisuutta Herran seurakunnalle ja aikoo panna viimeiset voimansa alttiiksi tälle suurelle työlle; vaan maallisen vallan apuun kirkko ei saa turvata, se on päinvastoin vapaana tämänkin orjuutensa alentavista kahleista omin voimin kohoava alentumisensa syvyydestä kunniaan ja mahtavuuteen. Tämä aate saa Hildebrandin sydämmen sykkimään, vaan hän on vaiti vielä. Suurten nerojen tavoin vartoo hän maltillisesti aikaansa. Klugnyn luostarista, missä hän tähän aikaan oleskeli, loi hän silmänsä avaraan maailmaan, ja paljon ilmaisi tämä katse! Siinä välkkyi suuri lupaus uudelle, vasta heräjäville aikakaudelle: "minä olen poistava turmeluksen kristikunnasta, särkevä kirkon orjuuden kahleet ja korottava paavikunnan kaikkia valtakuntia, itse keisarikuntaakin mahtavamman vallan kunniankukkulalle." Ajatus on monessa suhteessa jalo, sitä ei kukaan pysty kieltämään, vaan onko se kristillinen, se on toinen kysymys. Monesti oli Hildebrand tyytymättömänä tuohon ulkonaiseen itsensäkieltämiseen, jolla keski-ajan ihmiset yhä yleisemmin jo tähän aikaan koettivat Jumalalle kelvata, huokaellut Herran puoleen: "armahda Herra minua syntistä?" vaan tähän kerjäläisiasemaan hän ei milloinkaan päässyt perin pohjin perehtymään. Hänen sydämmensä pohjassa on ylpeys murtumatonna, se pimitää hänen silmänsä ja eksyttää hänen askeleensa pois rauhan tieltä. Mahtavaksi maailman silmissä hän kyllä kohoaa, vaan "suureksi Herran edessä" hän ei pääse. Pyrkimässään vapauttaa kirkkoa maallisen vallan orjuudesta, laskee hän kristikunnan sensijaan paavien raskaan ikeen alle. Hyvän tarkoituksensa jalostuttamana eksyy hän ylpeytensä ja ajanhengen pettämänä odottamaan apua paavilta, unohtaen, että Herran valtakunta on hengellinen valtakunta, jonka turvana ja väkevyytenä Hän yksin saattaa olla. Suuret lahjat oli Jumala tälle miehelle uskonut. Jo Hildebrandin ensimmäiset askeleet historian näyttämöllä viittaavat selvään siihen, että hän ennen pitkää tuntuvasti on koskeva kirkon, tuon maailman sumuisella merellä purjehtivan suuren laivan peräsimeen, vaan ei ole vaikea heti aavistaa, että hän on ohjaava sen kulkua väärälle uralle. Ajan turmelusta vastaan on hän taisteleva, vaan pystymättä ihmisten sydämmistä hävittämään tämän turmeluksen myrkyllistä juurta, sillä hän ei ole taisteleva nöyrän kristityn hengellisillä aseilla, vaan vallanhimoisen, maailmallisen mielen eksyttämän hallitsijan tavoin. Marttyyrikunnan kirkkaus ei ole valaiseva hänen elämäntyötänsä, sen koristuksena on oleva paavikunnan himmeä loisto.

Matkallansa Roomaan tutustui Leo IX Hildebrandiin. Miehen vakaa käytös ja hänen etevät lahjansa tekivät kristikunnan uuteen ylipaimeneen syvän vaikutuksen, ja hän pyysi Hildebrandia seuraamaan muassaan Roomaan. Munkki mieltien epäili — se oli koko kristikunnalle ratkaiseva hetki! Hildebrand suostui, vaan sillä ehdolla, että paavi katumuspuvussa saapuisi Roomaan, siten tunnustaen väärällä

tiellä päässeensä virkaansa, sekä alistuisi kansan valittavaksi kirkossa vallinneen vanhan säännön mukaan. Leo myöntyi tähän. Kunnioittaen, ylistäen tervehtivät Roomalaiset (1048) uutta paaviansa, joka näin nöyränä, ainoastaan halvan munkin seuraamana, astui virkaansa; he eivät nähneet, että tuon näennäisen nöyryyden vaipan alla piileili vallanhimoisempia ja ylpeämpiä aatteita, kuin paavikunta milloinkaan ennen oli edustanut.

Tästä hetkestä alkaen on Hildebrand paavikunnan johtajana, vaikkei kukaan hänen valtaansa vielä aavistakaan. Verrattomalla taidolla salaa hän Leolta ja tämän jälkeisiltäkin, miten hän käyttää heitä tuumiensa perillesaattamisen välikappaleina, luulotellen heille, että he toimivat aivan itsenäisesti. Jo v. 1049, kun Roomalaiset olivat valinneet Leon paaviksi, alkavat Hildebrandin tuumat vähitellen esiintyä. Useat Italian, Franskan ja Saksan piispoista erotettiin nim. simonian vuoksi viroistaan. Yleensä noudatettiin suurta malttia ja varovaisuutta, niin että esim. katuvaiset piispat saivat pienemmän rangaistuksen. Kaikkiällä saavuttivat nämä uudistamishankkeet kansan kannatusta, eikä keisarikkaan niitä vastustanut, niin kauan kuin hän luuli vallitsevansa paavia. Kymmenen vuotta myöhemmin ryhtyi Hildebrand vielä tehokkaampiin toimiin korottaaksensa paavikunnan kasvavaa valtaa. Paavi *Nikolaus II:sen* Roomassa v. 1059 pitämässä kokouksessa sai hän näet sen päätöksen laadituksi, että n.s. *kardinaalikunta* vastedes valitsisi paavin. Tähän kuuluivat ainoastaan *kardinaalit* s.o. Rooman kaupungin pääkirkkojen papit ja lähiseudun piispat. Tarkoitus on selvä: Hildebrand tahtoo tehdä "Pietarin jälkeisen" vaalin riippumattomaksi niin keisarin vahvistuksesta kuin roomalaisten ylimyssukujen vaikutuksesta. Tästä alkaen rupesivat paavit käyttämään kaksoiskruunua [14:nen vuosisadan alulla tuli kolmoiskruunu käytäntöön.] ilmaisemaan sitä aatetta, että "Jumala ja p. Pietari olivat vallan suorastaan jättäneet Rooman piispoille." Maalliseen mahtavuuteen ja loistoon pyrkii paavi, vaan ei sen Herran kaltaiseksi, jonka koristuksena oli orjantappurakruunu!

Kun Nikolaus II v. 1061 kuoli, koettivat Hildebrandin vastustajat saada Henrik III:n leskeä *Agnesta*, joka poikansa *Henrik IV:n* alaikäisyyden aikana hallitsi Saksassa, määräämään uuden paavin. Pelkäämättä Saksan uppiniskaisen papiston vastarintaa, jota Rooman ja Lombardian ylimykset voimakkaasti tukivat ja Kölnin mahtava piispa Hanno johti, sai Hildebrand kuitenkin aikaan, että kardinaalit valitsivat *Aleksanteri II:sen* paaviksi. Agnes vastusti, Baselissa pidetty kirkolliskokous valitsi *Honorius II:sen* vastapaaviksi, tämä saapui voittajana Roomaan, vaan tämäkin uhkaava vaara muuttui ennen pitkää Hildebrandin täydelliseksi voitoksi. Hanno, joka näiden vaiheiden ohessa oli päässyt Agneksen sijaan Saksan perintöruhtinaan holhojaksi, alkoi nim. käyttää suurta valtaansa sovinnon toimeen saamiseksi, ja *Augsburgissa* v. 1062 pidetty kirkolliskokous hyväksyi Aleksanterin paaviksi valitsemista. Roomassa kasvoi Hildebrandin maine päivä päivältä, ja että Lombardiankin pappien ja ylimysten vastustus alkoi masentua, todistaa se seikka, että jo v. 1064 myöskin *Mantuan* kirkolliskokous vahvisti Aleksanteri II:sen vaalin. Monien vaikeuksien ja taistelujen vaiheissa on Hildebrandin aate vapauttaa kirkko maallisen vallan herruudesta ja korottaa paavi kaikkien valtakuntien korkeimmaksi hallitsijaksi kypsynt, vakaantunut. Muutamia vuosia vain, ja hän on istuva paavien istuimella voimallisempänä kuin kukaan ennen häntä. Mennyt on paavikunnan niin sanoaksemme alaikäisyyden aika, sen mahtavuuden aika on jo käsissä, Seisoessamme näiden aikakausien rajalla, sopii meidän tarkastaa niitä periaatteita, joiden mukaan paavikuuta aikoo maailmaa hallita. Niiden pääpiirteet löydämme Hildebrandin kirjeistä, joista tähän lainaamme muutamia otteita:

"Maailmaa valaisemassa on kaksi valoa: suuri valo, aurinko, ja pieni valo, kuu. Apostolinen valta on aurinko, ruhtinaan valta on kuu. Niinkuin kuu loistaa ainoastaan auringon valolla, niin ovat keisarit, kuninkaat ja ruhtinaat olemassa ainoastaan paavin kautta, joka on saanut valtansa Jumalalta. — Paavi on Jumalan sijainen, hän maailman valtakuntia ohjaa; ilman häntä ei ole mitään valtakuntaa, ilman häntä joutuu kaikki herruus häviöön niinkuin vuotava laiva. Niinkuin maalliset asiat kuuluvat keisarin vaikutusalaan, niin kuuluvat Jumalan asiat paavin toimintapiiriin. Paavi siis irrottakoon alttarin palvelijat niistä siteistä, joilla maallinen valta heitä kahlehtii. — Koska paavi on Jumalasta, on kaikki hänen vallassaan; kaikki maalliset asiat ovat alistettavat hänen tuomittavikseen. Hänen tulee opettaa, kehottaa, rangaista, ojentaa, tuomita ja päättää. Kirkko on Jumalan tuomioistuim, se tutkii ihmisten synnit; se osottaa vanhurskauden tien ja on Jumalan sormi. Korkea ja mahtava on paavin asema, sillä kirjoitettu on: 'sinä olet Pietari, ja tälle kalliolle tahdon minä rakentaa seurakuntani, eikä helvetin porttien pidä sitä voittaman. Ja minä annan sinulle taivaan valtakunnan avaimet, ja mitä sinä maan päällä sidot, sen pitää sidotun oleman taivaissa, ja mitä sinä päästät maan päällä, sen pitää oleman päästetyn taivaissa.' Niin puhui Jesus Kristus Pietarille; Pietarista alkoi roomalainen kirkko, jolla on päästävä voima, ja Pietariin perustuu Kristuksen kirkko. Emäkirkkona hallitsee Rooman kirkko kaikkia muita kirkkoja ja kaikkia niiden jäseniä, keisareita, kuninkaita, ruhtinaita, arkkipiispoja, piispoja, abboteja ja muita uskovaisia," — Pian on maailma kokeva, millä tavoin Hildebrand on toteuttava nämä periaatteet.

Hildebrandin ohjatessa paavikuntaa sille uudelle uralle, johon olemme viitanneet, katkesi lopullisesti se heikko side, joka tähän saakka oli yhdistänyt latinalaisen ja kreikkalaisen kirkon toisiinsa. Kylmä on väli jo kauan ollut, kateus, ylpeys ja alituiset riidat ovat jo aikoja sitten uhanneet kahtia jakaa Herran

yhtä seurakuntaa, vaan yhteys niiden välillä säilyy kuitenkin, jos kohta ainoastaan nimeksi, vielä kahdennentoista vuosisadan alussa. Onko tämä yhdysside yhä edelleenkin kestävä? Vastauksen antavat paavikunnan yhä ylpeämmät ja jyrkemmät vaatimukset, jotka eivät suinkaan ole omiansa vahvistamaan tuota kirkkojen välistä heikkoa ystävyyttä. Juuri nyt on aika tullut, jolloin kummankin kirkon johtavat henkilöt rohkeasti esiintyvät erottamaan mitä Jumala on yhdistänyt. V. 1024 koettivat Kreikkalaiset saada paavia vertaiseksensa tunnustamaan Konstantinopolin patriarkkaa. Turha oli tämä yritys, se herätti vain katkeruutta italialaisessa papistossa, joka nyt olisi rikkonut kaiken yhteyden Kreikkalaisten kanssa, ellei Konstantinopolin keisari valtiollisista syistä kaikin tavoin olisi koettanut rauhaa säilyttää. Riita asettui vielä tällä kerralla, kunnes se muutaman vuosikymmenen kuluttua jälleen leimahti ilmituleen. Ulkonainen syy oli seuraava. Konstantinopolin patriarkka *Mikael Cerularus* oli muutamista bulgarialaisista luostareista ja kirkoista poistanut latinalaisen jumalanpalveluksen menoja, joita tässä maassa siellä täällä vielä säilyi muistona läntisen kirkon lähetyssaarnaajain toimesta näilläkin seuduilla. Sitä paitse kirjoitti hän eräälle italialaiselle piispalle kirjeen, jossa hän moittien puhui läntisen kirkon "harhaoppisuudesta." Vielä kiivaampi oli bulgarialaisen piispan Leon samaan aikaan kirjoittama kirje. Se vaati jyrkästi latinalaista kirkkoa heti luopumaan happamattoman leivän käyttämisestä Herran ehtoollisessa (tämä oli muka juutalaista harhaoppisuutta) y.m. muka eksyttävistä ja syntisistä tavoista, jotta Kreikkalaisten ja Latinalaisten usko olisi sama. Kumma kyllä ei puhuta mitään tuosta vanhasta, oppia Pyhästä Hengestä koskevasta riitakysymyksestä. Kardinaali Humbert, joka sai käsiinsä viimmemainitun kirjeen, antoi sen latinaksi käännettynä Leo IX:lle. Tämä kirjoitutti pitkän vastalauseen, huomauttaen muun ohessa siitäkkin, että Rooman kreikkalaisten kirkkojen jumalanpalveluksessa seurattiin kreikkalaisen kirkon ohjeita, sekä muistuttaen ulkonaisten tapojen vähäpätöisyydestä. Vaan turhat olivat kaikki sovinnolliset puheet: uusia, yhä maltittomampia kirjoituksia ilmaantui kummaltakin puolelta, ja kiihtymistään kiihtyi riita. Keisari kyllä koetti hieroa sovintoa, vaan kun paavin Konstantinopoliin lähettämät lähettäjä entistä jyrkemmässä muodossa esittivät latinalaisen kirkon vaatimuksia, ja Konstantinopolin patriarkka vastasi samaan tapaan, oli ratkaiseva hetki tullut. Roomalaisen lähetystön johtaja, kardinaali Humbert laski juhlallisesti papiston ja suuren väkijoukon läsnäollessa Sofiankirkon alttarille näin kuuluvan kirjoituksen; "Kirottu olkoon Mikael, joka nimittää itseään patriarkaksi, kaikkine puolustajineen, kirottu himon noidan, Ariuksen, Donotuksen ja Manin puoluelaiden, kaikkien Jumalan vihollisten, perkeleen ja hänen enkeliensä kera." Kolmesti kerrottu "amen" päätti kirjoituksen, vakuuttaen, että kirkkojen yhteys ainaseksi oli rikottu. Tämä tapahtui Heinäkuun 16 p. 1054.

Tästä alkaen ovat latinalainen ja kreikkalainen kirkko ventovieraat toisillensa. Viimmemainittu jää vastedes miltei kerrassaan historian ulkopuolelle, jähmettyen menneiltä ajoilta perittyjen ulkomuotojen kaavaan, sillä historia kertoo elämästä, ja täällä vallitsee kuolema. Aivan väärälle uralle on latinalaisenkin kirkon kehitys suistunut, mutta sen helmassa itää kuitenkin uskonpuhdistuksen siemen, ja sentähden on sillä historia. Erotus on suuri, arvaamattoman suuri! Mutta kun keski-ajan toisen aikakauden kynnykseltä luomme silmämme niihin maihin, joissa profeetat ja apostolit saarnasivat ja Herra itse kerta vaelsi, ja joissa sittemmin niin monet kristikunnan jaloimmista edustajista taistelivat totuuden suurta taistelua, niin vaativat nuo kristikunnan paraat muistot, joiden loisto ei vuosisatojen etäisyys konsanaan ole himmentävä, meitä vuodattamaan kiitollisuuden ja rakkauden kyneleitä, ja luovuttaen tuomion Herralle, rukoilemme Häneltä vielä näinä viimeisinä aikoina armoa sille kirkolle, jossa taivaan valtakunnan kunnia muinoin säteili niin ihmeen kirkkaana.

XII.

Katsahdus keski-ajan ensimmäiseen aikakauteen.

Voi luopuvaisia lapsia! sanoo Herra: jotka ilman minua neuvoa pitävät, ja ilman minun henkeäni varjelusta, etsivät, kokoovat syntiä synnin päälle;

Ne jotka menevät alas Egyptiin ja ei kysy minun suultani, varustaaksensa itsensä Faraon voimalla ja varjellaksensa heitänsä Egyptin varjolla. Jes. 30: 1-2.

Raakuuden ja eksytysten sumuihin peittyvät ihmiskunnan vaiheet, kun vanha maailma luovuttaa valtansa kansainvaellusten sivistymättömille kansoille. Perinpohjainen muutos tapahtui silloin ihmiskunnan kehkeyttämisessä — käänne, jonka seuraukset ovat nähtävinä kaikkialla. Olemme nähneet, miten kirkonkin olot keski-ajan ensimmäisenä aikakautena muuttuivat kerrassaan toisiksi. Ei siinä kylliksi, että kansan oppimattomuus ja raakuus vuosisatojen kuluessa rakentaa miltei voittamattomia

esteitä kristinuskon tehtävälle: kaikenkaltaiset erehdykset kristikunnan katsantotavassa suistavat kirkon opinkin alusta alkaen aivan väärälle tielle, estäen totuuden valoa valaisemasta ihmisten sydämiä. Suurimmaksi osaksi oli keskiaika perinyt nämä erehdykset vanhalta kirkolta, vaikkei niiden turmelusta tuottava vaikutus vielä silloin selvään näkynyt. Kansainvaelluksen pakanallisissa kansoissa itivät eksytysten siemenet sitä nopeammin, jota vähemmän he voivat hyväksensä käyttää niitä syviä totuuksia, jotka estivät vanhan ajan kristityitä kokonaan unohtamasta noiden suurten uskonsankarein katsantotapaa ja opetusta. Sydämessään kyllä kristityt jo vanhan ajan loppupuolella suurimmaksi osaksi ovat luopuneet esi-isiensä elävästä Jumalasta ja alkaneet epäjumalia palvella, vaan monta vuosisataa kului umpeen, ennenkuin he kaikkien nähden rohkenivat polvistua mykkäin epäjumalten edessä. Tämä tapahtuu vasta keski-ajan öisinä vuosisatoina, jolloin kristikunta jo on ehtinyt vieraantua sille totuudelle, että "Jumala on henki ja jotka häntä rukoilevat, niiden pitää hengessä ja totuudessa häntä rukoileman." Silloin uupuvat ihmisten ajatukset henkimaailman yli-ilmoista aistillisuuteen, ja heidän pakanallinen katsantotapansa pukee uskonnon totuudet mielikuvituksen ja taikauskon kutomiin kirjaviiniin vaatteisiin. Eksyessään tälle uralle, vieraantuu kristikunta vieraantumistaan pelastuksen syvälle, ihmissydämmen salaisimpiin piilopaikkoihin tähtäävälle totuudelle, tyytyen noudattamaan ulkonaista tekopyhyyttä, joka on tosi parannuksen vaarallisin este. Yhä pintapuolisemmaksi käy käsitys synnistä ja Jumalan vanhurskaudesta, oikea Kristus on tuntematon ja Hänen välittäjä-asemalleen asettaa keski-aika lukemattomia pyhimyksiä, joiden esirukoukset ja pyhä vaellus muka riittävät korvaamaan mitä kristittyjen parannuksesta vielä puuttuu. Augustinuksen syvä oppi synnistä ja armosta unohtuu unohtumistaan: semipelagiukselaisuus juurtuu ihmisten sydämiin. Jo varhain eksyi kristillinen opetus tälle uralle, nukuttaen kristikuntaa luuloukon uneen. Todistuksena on esim. eräs Noyonin yleisesti kunnioitetun piispan *Elegiuksen* (k. 659) saarna, joka päättyy seuraaviin neuvoihin: "Se on siis hyvä kristitty, joka ei usko pyhänjäännösten ihmeitä tekevään vaikutukseen eikä perkeleen keksintöihin, joka pesee vieraansa jalat, usein käy kirkossa eikä nauti mitään maan hedelmistä, ennenkuin hän on uhrannut osan niitä; joka ei käytä väärää rahoa ja mittoja eikä ota liikakorkoa, elää siveästi ja kehottaa poikiaan siveyteen ja jumalanpelkoon; joka oppii ulkoa apostolisen uskontunnustuksen ja 'Isä meidän' sekä opettaa ne lapsilleen. Joka tekee kaiken tämän, hän on totisesti hyvä kristitty. Veljeni, te olette kuulleet, kutka ovat hyviä kristityitä. Ahkeroitkaat siis, ettei Kristuksen nimi olisi hedelmättömänä teissä. Miettikää aina Jumalan käskyjä ja täyttäkää ne. Ostakaat sielunne vapaiksi rangaistuksista, niin kauan kuin teillä vielä on välikappaleita, joilla vapaiksi saatatte päästä. Antakaat almuja varojenne mukaan, säilyttäkää keskinäinen rauha ja rakkaus, paetkaat valetta, kammoksukaat väärää valaa, älkää lausuko väärää todistusta, älkää varastako, maksakaat kymmenykset, lahjoittakaat varanne mukaan vaksikynttilöitä pyhille paikoille, kätkekää muistiinne apostolinen uskontunnustus ja 'Isä meidän'. Tulkaat usein kirkkoon, anokaat nöyrinä pyhimysten esirukousta. Pyhittäkää Herran päivää karttamalla työtä. Rakastakaat lähimmäistänne niinkuin itseänne. Jos olette kaiken tämän täyttäneet, niin saatatte kerta turvallisesti astua Jumalan tuomioistuimen eteen ja lausua Hänelle: Herra anna meille, sillä me olemme antaneet, armahda meitä, sillä me olemme lähimmäistämme armahtaneet. Me olemme tehneet sen, minkä Sinä olet käskenyt. Anna meille nyt mitä luvannut olet." — Kyllä niitäkin löytyi, jotka koettivat ohjata saarnaa oikeaan suuntaan, viitaten raamatun sanan muuttumattomiin ohjeisiin ja kehottaen pappeja ahkeraan sitä viljelemään, jotta he voisivat johdattaa sanankuulijoitaan sen Herran tykö, joka on meidän ainoa turvamme elämässä ja kuolemassa, vaan ajan turmeltunut henki esti ihmisiä tätä hyvää neuvoa noudattamasta. Alkuinin jalot opetukset, Kaarle Suuren pyrinnot y.m. senkaltaiset yritykset, joiden tarkoituksena oli saada kristikuntaa perehtymään kristinuskon todellisuuteen, unohtuivat ennen pitkää. Yhtä vieraat kuin keski-ajan ihmiset olivat sivistykselle ja henkiselle viljelylle yleensä, olivat he myös uskonnon syville salaisuuksille. Tyytyen ulkomuotojen noudantaan, liikkuu kristikunnan uskonnollinen katsantotapa pinnalla kykenemättä tunkeutua syvempään. Poikkeuksia kyllä löytyy, vaan harvassa. Keski-ajan ihmiset yleensä eivät suinkaan ole alttiit puhumaan siihen tapaan kuin esim. ennen mainittu RATHERIUS. Nuhdellen aikansa turmelusta, jota vastaan hän miehuullisesti taisteli, lausuu hän muun ohessa "joka uskoo Kristukseen, hän tekee ihmeitä oman parannuksensa suhteen. Niinkuin Kristus astui ylös taivaasen, niin tulee meidänkin uskossa kohota sinne. Syntimmeikin saattavat meille muuttua taivaasen johtavien tikapuitten astuimiksi, jos ne poljemme jalkojemme alle. Ne korottavat meitä, jos ovat meidän allamme, ne alentavat meitä, jos me olemme niiden alla. Se, joka puolustaa syntejensä ja jota imartelijat ylistävät, ei milloinkaan pääse itseänsä tuntemaan, ja se, joka ei koskaan tunne itseänsä kuolleeksi, ei konsanaan ole elävä. Jos tahdomme välttää ijankaikkista kuolemaa, niin älkäämme uskoko niitä, jotka meitä imarrellen kiittävät, vaan tuomitkaamme itseämme synneistämme ja älkäämme suuttuko, kun muut nuhtelevat meitä niistä." Näissä sanoissa ilmaantuu tosi parannuksen mieltä, samalla kuin ne viittaavat uskon salaisuuteen, osottaen keneltä syntinen ihminen saa voimaa taistella syntiä vastaan.

Se muuttumaton totuus, että tie taivaasen on ristin tie, ei kyllä tämänkään aikakauden ihmisiltä ollut kokonaan salattu, mutta kun ei totuuden Henki saanut heille tätä totuutta selittää, eksyivät he itse määräämään itsensäkieltämisen laadun ja mitan. Siitä nuo lukemattomat säännöt, jotka viitoittavat tämän aikakauden parannustyön mutkaiset polut. Ja kuinka rasittavaa tämä parannustyö monesti onkin, ei se kuitenkaan ole omiansa nöyryttämään kristikuntaa vanhurskaalta Jumalalta armoa kerjäämään,

sillä se nukuttaa ihmisten omaatuntoa ja neuvoo heitä turvaamaan papistoon, joka sitoo ja päästää, sulkee taivaan oven ja avaa sen. Ei pappien epäsiiveellisyys, joka monesti on aivan rajaton, ei paavinkaan jumalaton elämä, jonka vertaista turmelusta ei kristikunta milloinkaan ennen ole nähnyt, riitä vähentämään kansan kunnioitusta kirkkoa ja sen paimenia kohtaan. Joukottain vaeltavat ihmiset Roomaan, vaikka nämä pyhiinvaellukset ryöstävät lukemattomilta heidän siveytensä ja onnensa — kirkko vastaa kaikesta, ja papit antavat anteeksi!

Samoihin määrin kuin ihmiset laiminlöivät tuota kristittyjen kallista oikeutta "pitää kanssakäymistään taivaassa", minne nuo suuret uskonsankarit, kilvoiteltuaan täällä uskollisesti loppuun asti, olivat muuttaneet, tyytyivät he seurustelemaan näiden kanssa taikauskon neuvomalla tavalla. Yhä ahkerammin alettiin koota pyhänjäännöksiä, joilla monesti harjoitettiin mitä petollisinta kauppaa. Kun tosi usko poistuu ihmisten sydämmistä, ovat he alttiit uskomaan jos minkälaisia hullutuksia. Niin näytettiin Mantuassa jo v. 804 Kristuksen verta, ja Saksan kuninkaan *Henrik I:sen* kerrottiin v. 935 saaneen sen keihään, jolla Kristuksen kylki avattiin, sekä naulat, joilla Herra kiinnitettiin ristin puuhun! Samaan aikaan syntyi uusi, menneille ajoille aivan tuntematon taikauskoinen tapa. Hurskasten ruumiit eivät enää saaneet rauhassa levätä haudoissa, vaan kaivettiin esille säilytettäväksi ja palveltaviksi. Usein joutuivat ihmiset kerrassaan raivoon, kootessaan itselleen tämmöistä omaisuutta. Oleskellessaan Ranskassa pelasti pyhä *Romuald* tön tuskin henkensä, kun sikäläiset ihmiset, peläten etteivät miehen kuoltua saisi hänen ruumistaan käsiinsä, aikoivat hänen surmata. Rooma ei suinkaan koeta estää tätä taikauskon yhä karttuvaa valtaa. Se tietää, miten tehokas välikappale kansojen raakuus ja tietämättömyys on paavikunnan mahtavaksi saattamiseen, ja koettaa sitä päinvastoin kehittää tarkoitustensa mukaan. Hävyttömämmin kuin missään muualla harjoitettiin kristikunnan pääkaupungissa petosta pyhänjäännöksillä, ostettiin ja myytiin, niin että juuri tähän aikaan syntyi tuo sattuva lauseparsi: "Muinoin sinä Rooma hirmuisilla käsillä surmasit pyhät, nyt rikastut myymällä heidän luitaan." Harvat uskalsivat vastustaa tätä törkeätä väärinkäytöstä ja epäjumalanpalvelusta. Ne, jotka korottivat ääntänsä sitä vastaan, ansaitsevat sitä suurempaa kunnioitusta, jota harvemmassa heitä löytyy. Sentähden emme saa unohtaa Lyonin arkkipiispaa *Agobardia*, joka miehuullisesti vastusti aikansa taikauskaisia tapoja. Vielä kuuluisampi on Turinin piispa *Klaudius*. Perustuen Augustinukseen, jonka teoksista hän oli oppinut, että ihminen pelastetaan ainoastaan Jumalan armosta, saarnasi hän voimallisesti kaikkea tekopyhyyttä vastaan. Rohkeasti hän lausui paavista: "minä tunnustan paavin apostoliseksi, jos hän toimittaa apostolein töitä", ja pelkäämättä Roomaa poisti hän kirkostaan koristukset ja pyhänjäännökset, jotta kansan ääretön taikausko edes jossain määrin asettuisi. Mutta ettei ollut toivomistakaan, että eksynyt kristikunta välehen luopuisi taikauskonsa erehdyksistä, sen näemme selvään siitakin, että Klugnyn luostarissakin, joka niin monessa suhteessa on edellä aikaansa, harjoitettiin mitä kummallisimpia uskonnollisia tapoja. Niin esim. sikäläiset munkit valmistivat Herran ehtoollisleipää seuraavalla tavalla. Kylvö toimitettiin suurilla juhlallisuuksilla, kellojen soidessa ja munkkien veisatessa. Kun elon aika joutui, poimivat hurskaimmat veljet sadon jyvät jyvältä. Ennen kuin jyvät jauhettiin, pestiin myllynkivet hyvin huolellisesti, jotta ei mitään saastuttavaa sekaantuisi tuohon pyhään leipään. Kun kivet olivat tarkkaan peitettyt, puukeutui se munkki, joka oli valittu jauhamaan jyviä, valkoiisiin vaatteisiin, ja hiljaa rukoillen toimitti hän sitten tehtävänsä. Samaa tarkkuutta noudatettiin jauhoja seisottaessa sekä sitten leivottaessa. — Ei päässyt Herran ehtoollisen suuri hengellinen salaisuus tällä tiellä kirkastumaan uskon omistettavaksi!

Yhtä höllä kuin kirkonkuri usein oli todellisten syntein suhteen, yhtä säälimättömästi rangaistiin kaikkia niitä, jotka eivät, ehdottomasti alistuneet kirkon vaatimusten alle, olivat nämä vaatimukset sitten miten erehdyttävät ja väärät tahansa. Gottschalkin kohtalo on kylliksi osottamaan, millä tavalla keski-aika on kohteleva niitä, jotka uskaltavat julki lausua yleisestä uskonnollisesta katsantotavasta poikkeavia mielipiteitä. Löytyi kahdenlainen pannaanjulistaminen eli kiroominen. Toinen oli lieveämpää laatua ja sen sai piispa langettaa. Se erotti syllisen jumalanpalveluksesta ja Herran ehtoollisen nauttimisesta. Ankarampi panna, joka sulki rikoksellisen kaikkien kirkollisten, valtiollisten ja yhteiskunnallisten oikeuksien osallisuudesta, sai arkkipiispa yksissä kirkolliskokouksen kanssa julistaa. Vähitellen anasti paavi yksin itselleen tämänkin oikeuden. Metsäneläimiä turvattomampi oli se, joka sortui tämän pannan alle. Häneltä suljettiin joka ovi, häntä pakenivat kaikki niinkuin ruttoa. Joka häntä jollain tavoin armahti, oli vikapää samaan rangaistukseen. Että tuomio kohtasi kirkon paraita jäseniä, sitä ei tarvinne mainita. Ja kristikunta totteli uskaltamatta ja tahtomattakaan hiiskata sanaakaan papiston monesti aivan mielivaltaista menettelyä vastaan. Joskus sattui, että koko maakunta joutui kirouksen alaiseksi. Silloin vaikenivat kirkonkellot, jumalanpalvelus lakkautettiin, ruumiita ei siunattu hautaan, ei kastettu lapsia eikä vihitty avioliittoja, kunnes ihmiset olivat alttiit tekemään mitä tahansa päästäksensä kirkon armoihin jälleen.

Mutta kaiken pimeyden ja turmeluksen uhallakin, leviää Kristuksen evankeliumi kaukasiin maihin, kukistaen epäjumalien alttarit, sivistyttäen tapoja ja virittäen ijankaikkisen elämän toivoa lukemattomissa sydämissä. Miten mielivaltaiset kirkon määräykset usein olivatkin, tuottivat ne monesti arvaamattoman suurta siunausta keski-ajan raa'oilte, puoli pakanallisille kansoille. Semmoinen oli esim. v. 1041 käytäntöön astunut sääntö "*Jumalan rauhasta*", joka määräsi, että "keskiviikkoillasta

maanantaiaamuun auringon nousuun asti kaikkien kristittyjen, ystävien ja vihollisten, naapurien ja vierasten kesken tulisi vallita pyhä ja loukkaamaton rauha, niin että jokainen niinä neljänä päivänä ja viitenä yönä saisi joka hetki nauttia täydellistä turvallisuutta ja vapaana kaikesta pelosta jumalallisen rauhan turvissa tehdä, mitä hänen tulee tehdä." Mutta valitettavasti kirkko "ilman Jumalatta pitää neuvoa," laatiessaan lakejaan. Se ei etsi "Hänen henkensä varjelusta", vaan hakee turvaa muualta. Juuri tuo onneton ystävyys maailman kanssa, joka vihdoin korottaa kristikunnan ylipaimenen puolijumalaksi, jota ihmiset sitten vuosisatojen kuluessa polvistuen palvelevat, on eksyttävä Herran seurakuntaa yhä kauemmas oikealta tieltä. Jo Konstantinus Suuren ajoista asti on kirkko harjaantunut "menemään alas Egyptiin" etsiäksensä puolustusta vaaroissa, apua hädässä. Keski-aika kulkee ahkeraan samaa kiellettyä tietä, se kun ei yön pimeässä enää löydä elävää Jumalaa, joka on meidän linnamme ja kalliomme. Hän "asuu korkeudessa ja pyhydessä ja niiden tykönä, joilla särjetty ja nöyrä sydän on," vaan tempeleissä estävät kuvat ja koristukset, kuollut saarna ja lukemattomat erehdykset ihmisiä Häntä löytämästä, ja Pyhän Hengen särkemiä sydämiä löytyy niin vähän. Sentähden ei keski-ajan kristikunta luo silmäänsä korkeuteen, turvaten yksin Häneen, joka siellä asuu. Se etsii neuvoa, valoa, lohdutusta ja rauhaa paavilta, joka on maailman kanssa liitossa silloinkin, kun hän taistelee kuninkaita vastaan. Sillä Jesuksen Kristuksen Henki, joka on nöyryyden ja itsensäkieltämisen henki, ei ohjaa häntä, vaan maailman henki, ylpeyden ja kunnianhimon henki. Orjuuteen, vaan ei vapauteen, hän johdattaa, "Egyptin varjojen" sumuihin, vaan ei lupauksen maahan.

Milloin on Herra jälleen herättävä kalliisti lunastettua seurakuntaansa tuosta pettävästä unesta? "En minä jätä teitä orvoiksi" kuuluu näinäkin pimeinä vuosisatoina Hänen lupauksensa, "jonka suussa ei petosta löytty."

Minun kansani on tullut kadonneeksi
laumaksi; heidän paimenensa ovat heidän vieteleet
ja antaneet heidän eksyksissä kävellä vuorilla, niin että
he ovat vuorilta menneet kukkuloille, ja
ovat unohtaneet majansa.

Jer. 50: 6.

Toinen aikakausi (1073-1309).

I.

Paavi Gregorius VII.

Sinun ylpeydet ja sinun sydämes koreus on sinun pettänyt, että sinä asut vuorten raoissa, ja vallitset korkeat vuoret. Jos sinä tekisit pesäs niin korkiaksi kuin kotka, niin minä kuitenkin sieltä sinun kukistan, sanoo Herra. Jer. 49: 16.

Huhtikuun 22 p. 1073 kokoontui papisto Lateraani-kirkkoon siunaamaan paavi Aleksanteri II:sen ruumista haudan rauhaan. Suuri kansanpaljous oli saapunut juhlallisuutta katsomaan. Hildebrand luki messun. Kun hän oli päättänyt toimituksen, kuului yhtäkkiä väkijoukosta ääni: "Hildebrand olkoon paavina, pyhä Pietari valitsee hänen." Hämmästyneenä vetäysi Hildebrand syrjään, koettaen silminnähtävästi estää äkkiarvaamatonta ja säännötöntä vaalia, vaan kardinaali *Hugo* korotti äänensä, julistaen hänen kardinaalikunnan nimessä paaviksi nimellä *Gregorius VII*. Kaikki kardinaalit kannattivat esitystä, huutaen innostuneina: "me olemme valinneet hänen, tahdotteko häntä?" "Tahdomme" kaikui riemastuneen kansan joukosta, Hildebrand puettiin heti paavinviittaansa, kruunu pantiin hänen päähänsä ja hän asetettiin paavien istuimelle. Kyyneleet valuvat Hildebrandin silmistä, hän näyttää uupuvan arvonsa painon alle. Valtioviisauttako tämä on, teeskentelyäkö vain? Väärin häntä arvostelisimme, jos niin päättäisimme. Jos kukaan, on Gregorius VII kyllä järjen mies, jonka käytöstä valtioviisauden vaatimukset mitä johdonmukaisimmalla tavalla ohjaavat, vaan sydämensä tunteita ei hänkään aina voi salata. Noissa hänen kyneleissään kuvastuvat vielä munkkielämän koruttomat päivät rukouksineen, lupauksineen, toiveineen, ja monet ristiriitaiset ajatukset taistelevat tällä hetkellä hänen sydämessään, vaatien häntä tunnustamaan ihmisvoimaa mitättömäksi, ihmiskunniaa turhaksi. Ja tuolle perustukselle on hän kuitenkin rakentava tulevaisuutensa. Onko rakennus seisova?

"Jumalan kunniaa ei yksikään ruhtinas rakasta; Roomalaiset, Lombardialaiset, Normannilaiset ovat Juutalaisia ja pakanoita pahemmat, ja minua itseä painaa synteini taakka enkä näe pelastusta missään muualla kuin Jesuksen armossa." Nämä sanat, jotka tapaamme paavi Gregorius VII ensimmäisessä kirjeessä, ilmaisevat, ettei kirkon uusi ylipaimen ole välinpitämätön kirkon turmeluksen suhteen. Hän ryhtyykin heti työhön, mutta valitettavasti pukeutuu hän oman voimansa heikkoon asepukuun, suistaen taistelun jo alusta alkaen väärälle uralle.

Yhä julkisemmaksi oli moite papiston turmeluksesta ja maailmallisesta mielestä tullut, yhä kuuluvammin vaati ajanhenki kirkon johtavia henkilöitä lyhtyvänsä tehokkaisiin toimiin tämän paheen poistamiseksi. Vaan millä tavoin olivat papit irroitettavat tämän maailman turhista menoista, joissa miltei kaikki tuhlasivat aikansa ja vieraantumistaan vieraantuivat kalliin virkansa vaatimuksille? Gregorius tiesi, että yleinen mielipide jo aikoja sitten vaatimalla oli vaatinut kirkon opettajia luopumaan avio- ja perhe-elämän huolista, jotta he esteettömästi voisivat uhrata kaiken aikansa seurakuutansa palvelukseen. Jo monta vuotta oli hän ankaran munkin innolla kannattanut tätä käsitystä ja työskennellyt sen eduksi, mutta vasta paaviksi päästyään saattoi hän pukea tuumansa ehdottomasti noudatettavan lain muotoon. Ajanhenki, jonka palvelukseen hän on antautunut, estää häntä kysymästä neuvoa Jumalan sanalta ja säälimästä lukemattomien ihmisten hellimpiä tunteita. V. 1074 kutsui Gregorius kokoon kirkolliskokouksen Roomaan. Täällä vahvistettiin kirkon jo monesti ennen laatimat päätökset pappien naimattomuudesta. Ei siinä kylliksi, että papiksi pyrkiväin tuli sitoutua naimattomuuteen, — jokaisen naiseen papin täytyi heti luopua vaimostaan. Joka ei siihen suostunut, oli virastaan erotettava. Tämä laki julistettiin koko kristikunnassa. Monessa paikoin herätti se mitä katkerinta mielipahaa, kaikkialla levottomuutta. Etenkin oli vastarinta ankara Saksassa. Monen sikkäläisen piispan keskeytti kansa huudoilla ja kivien heittämisillä, hänen julistaessaan paavin käskyä. Mutta Gregorius pysyi jäykästi vaatimuksissaan. Turhaan uhkasivat kapinalliset hankkeet hänen tuumaansa — hän ei horjunut; turhaan vedottiin järjellisiin syihin ja raamatun todistukseen — hän ei luopunut mielipiteestään eikä peruuttanut sanojaan. Rukouksiin, selityksiin, uhkauksiin vastasi hän käskemällä, vaatimalla. Gregoriuksen vastuunalaisuus on sitä suurempi, kuin hän monesti sai kuulla vastaväitteitä, joiden pätevyyttä hänen omatuntonsa ei saattanut kieltää. Niinpä lausuvat esim. Saksan papit eräässä tilaisuudessa: "koska paavi unohtaa Herran Math. 19: 12 lausuman sanan, 'jota eivät kaikki käsitä, mutta ne, joille se annettu on', koska paavi kokonaan unohtaa sekä tämän sanan että Paavalin todistuksen (1 Kor. 7: 9), niin tahtoo hän tirannin kovuudella pakottaa ihmisiä elämään enkelein tavoin. Lyödessään tuuleen luonnonlakienkin selvät opetukset, avaa hän irstaisuudelle oven selki seljälleen. Ellei paavi suostu peruuttamaan näitä päätöksiä, on hän kokeva, että papit kernaammin luopuvat virastaan kuin vainioistaan, ja silloin hän koettakoon ihmisten sijaan, joita hän pitää liika syntisinä hoitamaan papinvirkaa, saada enkeleitä seurakuntia johtamaan." — Vaikka Gregoriuksen rohkeus ja hänen luottamuksensa itseensä monesti täytyi kokea mitä jyrkintä vastustusta, kävi pappien naimattomuus vuosi vuodelta yhä yleisemmäksi tavaksi kristikunnassa.

Tuskin oli naineiden pappien vastarinta vähän alkanut lannistua, ennenkuin Gregorius antautui toiseen vielä vaarallisempaan taisteluun. Hän ryhtyi nim. mitä jyrkimpiin toimiin poistaaksensa simonian turmiollista pahetta kristikunnasta. Ankarasti kiellettyään jokaista, ken tämä sitten olikaan, myymästä tahi ostamasta hengellisiä virkoja, kutsui hän v. 1075 kirkolliskokouksen Roomaan tutkiaksensa tuota ruhtinasten ja muiden mahtavain maallikkojen anastamaa oikeutta sauvan ja sormuksen lahjoittamalla tehdä kirkon palvelijoita maallisen vallan vasalleiksi. Gregoriuksen tarkoitus on vapauttaa kirkko tämän maailman mahtavain vaarallisesta orjuudesta, mutta kun hän aikoo heiltä riistää investituroikeuden, unohtaa hän, mistä tämä kirkolle niin vahingollinen tapa on alkunsa saanut. Se perustuu pappien vallanhimoon ja maailmalliseen mieleen, joka jo satoja vuosia on harjoittanut heitä etsimään tämän maailman kunniaa ja rikkautta. Ensimmäisenä heistä on paavi pyrkinyt maalliseen valtaan, ja muut ovat noudattaneet hänen esimerkkiään. Siten on papisto takertunut keski-ajan monimutkaisten yhteiskunnallisten olojen pauloihin. Valtiolliselta kannalta oli aivan luonnollista, että papit omistivat maansa samojen periaatteiden mukaan kuin kaikki muutkin; kun he kerta olivat maailmaan eksyneet, tuli heidän myös tyytyä niihin sääntöihin, joiden mukaan tämän maailman aarteita siihen aikaan koottiin ja säilytettiin. Jos he kieltäen itsensä olisivat maistaan luopuneet, niin he samalla olisivat riistäneet maallisen vallan ikeen niskoiltansa ja päässeet vapaiksi loukkaamatta valtion oikeuksia. Vaan tähän he eivät suinkaan olleet alttiit, ja viimeisenä kaikista olisi paavi siihen suostunut. Kun Gregorius pyrki vapaaksi maallisen vallan herruudesta ja koetti saada kirkkoa ja papistoa riippumattomiksi läänityslaitoksen säännöistä luovuttamatta vähintäkään niistä eduista, joita kristikunnan hengelliset palvelijat maailman liittolaisina nauttivat, syöksi hän kirkon pitkälliseen taisteluun, jonka vaiheet usein mitä selvimmällä tavalla osottavat, miten kauas Herran seurakunta on eksynyt elämän kapealta tieltä.

Ennen pitkää sai kristikunta kokea, mitä Rooman kokous oli päättänyt. Kaikissa maissa antoi Gregorius julistaa, ettei yksikään piispa eikä abboti vatedes saisi sitoutua keisarin, kuninkaan, herttuan tahi kenenkään muun maallisen herran vasalliksi eikä siis heiltä myöskään vastaanottaa sauvaa ja sormusta. Aluksi näytti uusi laki kerrassaan voimattomalta: kaikkialla harjoitettiin simoniaa ja

investituria niinkuin ennenkin. Gregoriuksen valtioviisautta älysi, missä taistelu oli alottettava. Tyyneesti jättäen Franskan kuninkaan *Filipin* rauhassa toimimaan esi-isänsä tavoin ja tyytyen äänetönnä siihenkin, että *Wilhelm Walloittaja* yhtä vähän huoli coelibatisäännöstä kuin simonia- ja investituriilaista, loi hän silmänsä Saksaan, aikoen ensin taivuttaa kuuliaisuuteen sen nuorta ruhtinasta *Henrik IV:ttä*, joka, päästyään täysi-ikäiseksi, v. 1065 oli saanut hallitusohjat käsiinsä. Tämä ruhtinas omisti kyllä hyviäkin ominaisuuksia, vaan oli jo varhain vallanhimoisen Hannon y.m. huonon kasvatuksen alaisena harjaantunut maltittomuuteen, huikentelevaisuuteen, irstaisuuteen ynnä muihin paheisiin, jotka ennustivat monta estettä Gregoriuksen tuumille. Lisäksi sai tämä kokea, että Henrik, joka vasta voitollisesti oli masentanut Saksilaisten kapinan, Saksan tyytymättömän papiston tukemana röyhkeästi tallasi paavin julistamat lait jalkojensa alle sekä että hän, liittyen Lombardilaisten kapinallisiin hankkeisiin Roomaa vastaan, pyrki anastamaan itsellensä loistavamman keisarinkruunun kuin kukaan ennen häntä oli kantanut. Taistelu oli välttämätön. Lähettilästen kautta uhkasi Gregorius sulkea Henrikin kirkon yhteydestä, ellei tämä selvästi näyttäisi muuttaneensa mieltään, sovittaisi niitä rikoksia, joista häntä yleisesti syytettiin, sekä karkoittaisi luotaan kirkonkiroukseen julistetut piispat ja neuvonantajat. Ja tähän toimeen ryhtyi Gregorius, *normannilaisherttuan Robert Guiskardin*, jonka hän, levittäessään valtaansa Etelä-Italiassa, oli pannaan julistanut, häntä ahdistaa — siihen aikaan, jolloin Henrik oli kunniansa kukkuloilla, ja Lombardialaisten kiihko paavin kasvavaa valtaa vastaan kiivaimmallaan. Näin huonojen enteiden uhkaamana ei olisi moni rohjennut taisteluun antautua.

Henrik suuttui silmittömästi. Hän kutsui kokouksen Wormsiin. Se avattiin Tammikuun 24 p. 1076. Kardinaali Hugo — sama mies, joka oli julistanut Gregoriuksen paaviksi, vaan sittemmin, kun ei saanut toivottua palkintoa, luopunut hänestä — ehdotti nyt, että hän oli virastaan erotettava, "koska hän käytti valtaansa mielivaltaisesti, ryhtyen yhä vahingollisimpiin uudistustoimiin". Kaikkien läsnäolevien piispojen allekirjoittamana lähetettiin päätös Roomaan. Siihen liitti Henrik omakätisen kirjeen, jossa Gregoriuksen "laiton paaviksi-valitseminen", hänen "huono elämänsä ja omavaltainen hallituksensa" todistettiin vielä ankarammilla ja valheellisemmilla syytöksillä kuin itse pääkirjoituksessa. Kokouksen lähetystö saapui Roomaan paastonaikana, Gregoriuksen paraikaa johtaessa suurta kokousta lateraanipalatsissa. Tyyneenä kuunteli paavi keisarin kirjettä, joka alkoi tähän tapaan: "Henrik Jumalan armosta Hildebrandille, joka ei enää ole paavi, vaan petollinen munkki! Tämmöisen tervehdyksen olet sinä ansainnut. Sinä olet polkenut piispoja ja pappeja jalkasi alla ja siten päässyt rahvaan suosioon." Töin tuskin sai Gregorius kansan estetyksi surmaamasta keisarillista lähettilästä, jonka kädestä hän nyt otti kirjeen lukien sen maltillisesti loppuun. Se päättyi seuraavilla sanoilla: "Sentähden, astu alas istuimeltasi sinä, jonka tämä meidän käskymme ja piispojen tuomio on tuominut, ja luovuta apostolinen istuin toiselle, joka ei väkivaltaisilla toimilla solvaa uskonnon pyhyyttä ja joka julistaa Pietarin puhdasta oppia. Minä, kuningas Henrik Jumalan armosta, ja kaikki meidän piispamme vaatien käskemme: astu alas, alas." Gregorius ei säikähtynyt, Hän ryhtyi heti arvaamattoman rohkeisiin keinoihin. Julistaen kuninkaan sekä ne, jotka tavalla tahi toisella olivat ottaneet osaa tähän tuumaan, pannaan, vapautti hän lisäksi Henrikin alamaiset heidän uskollisuudenvälästä. Monessa kohden merkillinen on se Gregoriuksen kirje, joka oli maailmalle ilmaiseva tämän päätöksen. Se kuuluu:

"Autuas Pietari, sinä apostolein ruhtinas, kallista hurskaat korvasi meidän puoleemme ja kuule minua, sinun palvelijaasi, jota hänen lapsuudestaan tähän päivään asti olet ravinnut sekä vapahtanut pahojen vallasta, jotka ovat vihanneet ja vieläkin vihaavat minua uskollisuuteni tähden sinua kohtaan. Sinä sekä minun hallitsijattareui, Jumalan äiti, sinun veljesi autuas Paavali ja kaikki pyhimykset ovat minun todistajinani, että pyhä roomalainen kirkkosi vasten tahtoani on kutsunut minun hallitsemaan itseänsä, sekä etten ole lukenut saaliiksi astua sinun istuimellesi, että päinvastoin kernaammin olen halannut pyhiinvaeltajana päättää päiväni kuin maailmallisen kunnianhimon ohjaamana anastaa sinun paikkaasi. Minä uskon sentähden, että armosta eikä suinkaan minun hyvien tekojeni tähden on sinulle kelpannut ja vielä kelpaa, että se kristitty kansa, joka etenkin on minulle uskottu, myöskin etupäässä on minua totteleva sinun käskyläisenäsi ja että Jumala sinun tähtesi on uskonut minulle vallan sitoa ja päästää taivaassa ja maan päällä. Luottaen tähän ja suojellen kirkon kunniaa ja turvaa kiellän minä, kaikkivaltiaan Jumalan, Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimessä ja sinun valtasi ja arvosi voimalla, kuningas Henrikin, keisari Henrikin pojan, joka äärettömässä ylpeydessään on nostanut kapinan kirkkoa vastaan, hallitsemasta Saksan ja Italian valtakuntia ja vapautan kaikki kristityt heidän hänelle valalla vakuuttamastaan kuuliaisuudesta sekä kiellän heitä häntä koskaan kuninkaana palvelemasta, sillä se, joka koettaa alentaa kirkkosi kunniaa, hän ei ansaitse sitä kunniaa, joka hänellä näennäisesti on. Ja koskei hän kristityn tavoin ole tahtonut totella eikä ole palannut Jumalan tykö, jonka hän on hyljännyt, vaan päinvastoin seurustelee pannaan julistettujen kanssa, on vikapäänä moneen epärehelliseen tekoon, sekä ylönkatsoo niitä varoituksia, joita hänen pelastukseksensä ja sinun todistajana ollessasi olen hänelle kirjallisesti lähettänyt, ja on eronnut sinun kirkkostasi kylvääksensä siihen eripuraisuutta, niin minä sinun sijaisenasidon hänen pannan siteillä, ja turvaten sinuun sidon hänen niin, että kansat saavat tietää ja kokea, että sinä olet Pietari, ja että elävän Jumalan Poika on rakentanut kirkkonsa niin, etteivät helvetin portit voi sitä voittaa."

Näin rohkeita sanoja ei kukaan paavi vielä ollut uskaltanut lausua. Gregoriuksen ystävätkin kysyivät

eperöiden: "onko paavi oikeutettu vapauttamaan alamaisia heidän uskollisuudenvalastaan, kehottamaan kansoja kapinaan laillista esivaltaa vastaan?" Niinpä esim. Verdunin piispa *Teoderik* eräässä Gregoriukselle kirjoittamassaan kirjeessä huomautti Josuasta, joka ei vapauttanut Israelin lapsia heidän uskottomille Gibeonilaisille vannomastaan valasta (Jos. 9). Hildebrandilaisuuden jyrkimmät kannattajat viittasivat paavin valtaan sulkea kirkon yhteydestä jokaisen tottelemattoman, oli tämä sitten vaikka kuinka mahtava ruhtinas, sekä muistuttivat siitä, että koska kirkon lait estivät kaikkia seurustelemasta pannaan tuomitun kanssa, niin oli semmoista hallitsijaa totteleminen vielä ankarammin kielletty. Mutta ontuva oli tämä puolustus, eivätkä menneiden aikojen esimerkitkään, joilla sitä koetettiin tukea, olleet kylliksi pätevä. Kun esim. viitattiin Sakaria paaviin, joka erotti viimeisen Merovingin hallituksesta, niin unohdettiin, ettei hän ollut oikeutettu sitä tekemään; ja kun koetettiin puolustaa Gregoriuksen tekoa Ambrosiuksen esimerkillä, niin ei otettu huomioon, että tämä mainio piispa kyllä sulki Teodosiuksen kirkon yhteydestä, vaan ei suinkaan syössyt häntä valtaistuimelta. Tällaisiin ristiriitaisuuksiin takertui paavikunta, koettaessaan anastaa kirkolle maallista valtaa. Miten onneton on sen maailman kanssa solmima liitto aina ollut!

Henrikistä luopuneet kapinalliset ruhtinaat alkoivat pitää paavia paraana liittolaisenaan ja iloitsivat kuninkaansa kohtalosta. Tämän täytyi nöyryä, miten ylpeästi hän vastikään olikin esiintynyt. *Oppenheimiin* Lokakuussa v. 1076 kokoontuneille ruhtinaille, jotka eivät kuitenkaan olleet uskaltaneet ryhtyä uuteen kuninkaanvaaliin, kun ei Klugnun luostarikaan tätä heidän tuumaansa kannattanut, täytyi hänen myöntää rikkoneensa apostolista istuinta vastaan, luvata julkisesti tehdä parannus sekä kaikissa asioissa alistua paavin vallan alaiseksi. Muut häntä vastaan tehdyt syytökset vakuutti kuningas todistavansa perättömiksi joko todistajain kautta tahi jumalan-tuomiolla; jos hänen ei onnistuisi tällä tavoin näyttää toteen viattomuuttaan, oli hän altis katumusteilla korvaamaan kaikki. Synninpäästö, jonka ainoastaan paavi voi julistaa, oli tapahtuva viimmestä Helmikuun 22 p. v. 1077. Lisäksi päätettiin kutsua Gregorius Helmikuun 4 p. Augsburgissa pidettäviin herrain-päiviin ratkaisemaan ruhtinasten ja kuninkaan välistä riitaa sekä tuomitsemaan viimmemainitun rikosasiassa.

Kopeana voitostaan, vaan viisaan valtiomiehen varovaisuuden ohjaamana, jätti Gregorius Rooman matkustaaksensa Augsburgiin. Vaan myöskin Henrik oli lähtenyt matkalle. Pannan kirous painoi häntä, eikä hän jaksanut odottaa, kunnes paavi saapuisi Saksaan. Sydäntalvella oli turvaton ruhtinas puolisonsa ja pienen poikansa seurassa monen koetuksen ja vaaran kestettyään päässyt Alppien ylitse ja oli nyt Italiassa. Paavikunnan vihamiehet Lombardiassa liittyivät joukottain Henriikkiin, niin että varovaisuus kehotti Gregoriusta etsimään turvaa *Kanossan* vankassa linnassa Modenassa. Sen omisti hurskas kreivitär *Mathilda*, joka oli Gregoriuksen innokkaimpia puolustajia ja tehokkaasti kannatti hänen periaatteitansa. Turhaan tarjosivat Lombardian ylimykset, Henrikille apua: hän ei nyt tahtonut tietääkään muusta kuin miten pääsisi paavin armoihin jälleen. Tammikuun 25 p. 1077 nähtiin Kanossan linnanpihalla outo näky. Siellä seisoj katumuspukuun puettuna Saksanmaan vasta niin mahtava kuningas avojaloin talven kylmässä, rukoillen pienen seurueensa kera päästäksensä paavin puheille. Kolme päivää täytyi hänen odottaa, ennenkuin Gregorius vihdoin laski hänen luoksensa. Kyyneleet nousivat tuon ylpeän paavinkin silmiin, hänen katsellessaan jalkainsa juuressa polvistuvaa, armoa kerjäävää kuninkaallista perhettä. Valtasiko Gregoriuksen loistava voitto, jonka vertaista paavikunta tuskin on historiansa lehdille piirtänyt, niihin määrin hänen sydämensä, ettei hän saattanut kyyneleitään hillitä, vai säälikö hän noita onnettomia? Miten jalomielisiksi moni kentiesi olisi olettamaan hänen tunteitaan tällä hetkellä: katumuksen kyyneleitä hän ei vuodata, sille rakkaudelle, joka ei käytä itseänsä sopimattomasti, ei omaansa etsi, ei vihaan syty, ei pahaa ajattele, ei hän sydäntänsä avaa!

Gregorius vei katuvaiset vieraansa kirkkoon, rukoili heidän puolestaan, suuteli heitä sekä luki messun. Sitten otti hän ehtoollisleivän käteensä, mursi sen ja lausui: "hyvin tiedän, että moni syyttää minua simoniasta, väittäen minun sillä tavoin päässeen paaviksi, mutta Jumala on todistajani, että olen syytön. Todistukseksi nautin nyt Herran ruumista, jotta kaikkivaltias Jumala minun päästäisi, jos syytön olen, taikka äkillisen kuoleman kautta tempaisi minun pois, jos olen syyllinen." Levollisesti nautittuaan sakramentin, kehotti hän Henriikkiä samanlaisen jumalan-tuomion kautta todistamaan viattomuuttaan, vaan tämä ei suostunut. Miten inhottavan vaikutuksen tekee tämä kertomus, kun muistamme, että Gregorius varmaan tiesi kuninkaan olleen vikapään moneen rikokseen! Kristikunnan ylipaimen rohkenee alttarilla siunattu leipä kädessään esiintyä valtioviisauden kujeiden mukaan!

Ennen pitkää muuttuivat olot. Saksan papiston ja Lombardialaisten yllyttämänä alkoi Henrik katua paavin kanssa tekemäänsä sopimusta ja tarttui aseisiin. Mutta kun Saksan ruhtinaat valittivat *Rudolf Schwabilaisen* kuninkaaksi, palasi Henrik Saksaan, jonka verinen sisällinen sota ennen pitkää täytti kauhuillaan. Huolellisesti salasi Gregorius, kumpaako ruhtinasta hän oikeastaan kannatti. Valtioviisaus määrää nytkin hänen käytöksensä, hän odottaa, kunnes sodan ratkaiseva hetki on tullut. Täydellä syyllä lausui Neuburgin piispa *Woltram*, sodan hävittäessään hänen isänmaataan: "jos ruhtinaat olisivat pitäneet keisarille vannomansa valan, niin ei valtakunnan olisi tarvinnut kärsiä tätä eripuraisuutta, joka on tuottanut kirkolle ja valtiolle tämän turmiollisen sodan." Jo on voitto Rudolfin puolella, ja Gregorius

julistaa Henrikin uudestaan pannaan, vaan ei aikaakaan ennenkuin Rudolf saa surmansa *Merseburgin* tappelussa v. 1080, ja paavin kostonhimoinen vastustaja seisoo voittajana taistelutantereella. Jo sitä ennen oli Henrik marssittanut sotajoukkonsa Italiaan, sekä *Bresciassa* pidetyssä kokouksessa erottanut Gregoriuksen hänen virastaan ja määrännyt *Klemens III:n* paaviksi. Saatuansa täydellisen voiton vastustajistaan, lähestyi hän uhkaavana Roomaa. Kaksi vuotta raivosi sota Tiberin rannoilla sekä Etrurian ja Latiumin vuoristossa, kunnes pyhä kaupunki vihdoinkin antautui Henrikille (1083). Gregoriuksen täytyi paeta Enkelilinnan muurien turviin. Mutta turhaan tarjosi Henrik hänelle sovintoa, voittajana hän siihen olisi saattanut suostua, vaan voitettuna ei konsanaan. Periaatteellensa uskollisena aikoo hän elämänsä loppuun asti taistella nöyryyttääksensä valtioa kirkon kuuliaiseksi palvelijaksi. Tällöinen tahdon lujuus, jota eivät kovimmatkaan iskut voi masentaa, olisi omiansa herättämään meissä mitä suurinta kunnioitusta, ellei Gregoriuksen aate olisi kirkon pyhälle tarkoitukselle ventovieras ja ellei hän, koettaessaan sitä toteuttaa, käyttäisi kiellettyjä välikappaleita. Niinpä turvaa hän nytkin maailmaan, vieraantumistaan vieraantuen sille totuudelle, ettei Jesuksen Kristuksen valtakunta, jonka puolesta hän luulee taistelevansa, ole tästä maailmasta. Hän näet kutsui avuksensa pannasta vapautetun normannilais-herttuan Robertin, jonka vallassa Etelä-Italia siihen aikaan oli. Tämä kyllä vaati mahdottoman suurta korvausta, vaan kun eivät muut keinot auttaneet, suostui Gregorius vallanhimoisen herttuan vaatimuksiin. Jo istui Klemens III "Pietarin istuimella," jo oli Henrik uudelta paavilta saanut keisarinkruunun ja varmana voitostaan lähtenyt pois Roomasta, kun Normannilaisten sotajoukot lähestyivät pyhää kaupunkia. Keisarin tänne jättämä sotajoukko lyötiin ja Gregorius vapautettiin Saksalaisten käsistä. Mutta ennenkuin voittajat lähtivät pois, hävittivät he Roomaa mitä kauheimmalla tavalla. Ken oli syypää verenvuodatukseen, kenen tähden nuo lukemattomat, jotka nyt vaikeroiden kodittomina kulkivat ryöstetyn kaupungin kaduilla, olivat sukulaisensa ja omaisuutensa menettäneet? Roomalaisten viha kääntyi paavia vastaan, ja tämän täytyi paeta Normannilaisten turviin (1084). Epäluotettava on maailman ystävyys, katoava sen kunnia!

Mitä mieltä maanpakolainen tuolla syrjäisessä *Salernon* kaupungissa? Hänen ruumiin voimansa ovat riutuneet, hänen toiveensa joskus vielä päästä "pyhään kaupunkiin" peittyvät toivottomuuden sumuihin; hän viettää aikaansa rukouksilla ja lukemisella. Mutta viimeiseen hetkeensä asti on hän sama murtumaton Gregorius VII kuin ennenkin, päästään ja sitoen vielä kuolinpäivänensä. Kun hänen viimeinen hetkensä Toukokuun 25 p. 1085 joutui, lausui hän nämä sanat: "minä olen rakastanut oikeutta ja vihannut vääryyttä, sentähden kuolen maanpakolaisena."

"Korkeaksi niinkuin kotka oli hän pesänsä tehnyt," mutta Jumala "kukisti hänen." Gregoriuksen täytyi kuolla voitettuna. Jos edes hänen elämänsä viimeiset kovet vuodet olisivat nöyryyttäneet hänen sydämensä, niin kentiesi olisi Herran armo avannut hänen silmänsä näkemään, miten horjuva se perustus oli, jolle kirkko jo kauan oli tulevaisuutensa rakentanut. Kuinka jalon opetuksen olisi Gregorius siinä tapauksessa jättänyt perinnöksi tuleville sukupolville, jotka sen sijaan eksyivät yhä rohkeammin kannattamaan hänen turmiollista, epäkristillistä aatettaan. Hänen rohkeat toiveensa kyllä toteutuvat: keisarit ja kuninkaat polvistuvat ennen pitkää paavien valtaistuimen juuressa, mutta juuri tuon loistavan vaipan alla, johon Siionin muurein Herrasta luopuneiden vartijain kunnianhimo ja maailmallinen mieli kirkon pukevat, kärsii taivaan valtakunta vaarallisempaa ja kovempaa väkivaltaa kuin milloinkaan ennen.

II.

Riitaa pyhästä ehtoollisesta. Berengarius Toursilainen.

Joka pelkää ihmisiä, hän tulee lankeemukseen; mutta joka luottaa itsensä Herraan, hän tulee pidetyksi ylös. San. l. 29: 25.

Muistaessamme Herran sanoja: "ottakaat, syökää: tämä on minun ruumiini, — — juokaat tästä kaikki; sillä tämä on minun vereni, sen uuden testamentin, joka monen tähden vuodatetaan syntein anteeksi antamiseksi," ja ajatellessamme sitä tilaisuutta, jossa Hän ne lausui, on meistä kuin olisimme turvallisessa satamassa, jonka taivaallista rauhaa tämän elämän riehuvat taistelut paeten karttavat. Ja kuitenkin — kuinka monesti ovat ihmiset mitä katkerimman vihan valtaamina taistellen väitelleet näistä sanoista, epäuskonsa eksytyksillä häiriten sitä rakkautta ja rauhaa, jota Herra semminkin pyhän ehtoollispöytänsä ääressä tahtoo suojella. Keski-aikakin, joka niin kauan pysyi vieraana uskonopillisille kysymyksille, rupesi, kuten tiedämme, jo varhain kiistellen väittelemään Herran ehtoollisen salaisuudesta. Radbertuksen eksyttävät mielipiteet pääsivät voitolle, merkiten että kirkon ehtoollisoppi alusta alkaen oli suistunut väärälle uralle. Vastaväitökset olivat laimeat ja vaikenivat ennen pitkää

kokonaan, osottaen että aika kannatti tuota aineellismielistä katsantotapaa, joka on Radbertuksen ehtoollisopin huomattavimpana tuntomerkinä. Vaan että kuitenkin totuuden Henki tämänkin opin suhteen teki työtä Herran seurakunnassa, sen todistaa muiden esimerkkein ohessa *Berengarius Toursilaisen* esiintyminen, jota nyt lähdemme silmäilemään.

Tämä mies syntyi *Toursissa* yhdennentoista vuosisadan alkupuolella. Jo varhain perehtyi hän Augustinuksen syviin mietteisiin, jota paitse hän vuosi vuodelta osotti yhä suurempaa itsenäisyyttä ja rohkeuttakin kirkossa vallitsevien mielipiteiden suhteen. Luettuaan Ratramnuksen Radbertusta vastaan kirjoittaman kirjan, alkoi hän vastustaa aikansa käsitystä Herran ehtoollisesta. Hän kirjoitti *Bek* nimisen luostarin silloiselle abbotille *Langfrankille*, jonka kanssa hän ennen oli ollut ystävytydessä, kirjeen moittien häntä siitä, että hän kannatti Radbertuksen kehnoa ja väärää oppia. Tämä kirje tuli pian yleisesti tunnetuksi, ja kammoksuen puhuttiin monessa paikoin Berengariuksen "harhaoppisuudesta." Roomassa v. 1050 pidetty kirkolliskokous kirosi hänen, samoin kuin Vercelliin samana vuonna kokoontuneet Piemontin piispat. Berengarius ei ollut saapuvilla kummassakaan tilaisuudessa. Neljä vuotta myöhemmin kävi Hildebrand paavin lähettiläänä *Toursissa*. Hän piti siellä kirkolliskokouksen, jonka tarkoituksena muun ohessa oli tutkia Berengariuksen oppia. Keskustelu kävi alussa niin kiivaaksi, että riitakysymyksen puolueeton arvosteleminen näytti miltei mahdottomalta, vaan Hildebrandin onnistui kuitenkin saada Berengariuksen kiivaammatkin vastustajat niihin määrin tyytymään, että tämä sai mielipiteitään puolustaa. Silmännähtävästi oli paavikunnan mahtava johtaja mieltynyt Berengariukseen, vaikka hän esiintyi hyvin varovasti, sovittaen mielipiteensä valtiovaiisauden vaatimusten mukaan. Vedettiin esille latinalaisen kirkon kuuluisimpain kirkkoisain, Ambrosiuksen, Hieronymuksen ja Augustinuksen teokset, jotka eivät suinkaan antaneet tuetta Radbertuksen käsitykselle. Vastustajat vaikenivat, ja kun Berengarius lisäksi myönsi Kristuksen ruumiin ja veren läsnäolon Herran ehtoollisessa, jätettiin hän sillä kertaa rauhaan. Ellei olisi tyydytty ainoastaan yleisiin viittauksiin, ei hän suinkaan näin helpolla olisi päässyt.

Jota syvempään Berengarius tunkeutui pyhän ehtoollisen salaisuuteen, sitä selvemmin hän näki, miten arveluttavan väärälle tielle kirkon oppi tämän tärkeän kysymyksen suhteen oli eksynyt. Siihen väitteeseen, että leipä ja viini papin siunauksen kautta muka muuttuvat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi, ei löytänyt hän mistään pätevää perustusta; sen oli selvään pintapuolinen mielikuvitus keksinyt ja aineellismielinen ajanhenki, joka ei jaksanut kohota uskon hengellisyyteen, oikeaksi olettanut. Berengariuksen käsityksen mukaan pyhittää papin siunaus leivän ja viinin Herran kärsimisen ja kuoleman hedelmän säilyttimiksi; *uskovaiset* vastaanottavat näiden välikappalten kautta Kristuksen ruumiin ja veren, jonka kalliin lahjan hengellinen nauttiminen heille pyhässä ehtoollisessa on tarjona. Jos vertaamme hänen lauseitaan Langfrankin vastaväitteisiin ja aikakauden yleiseen käsitykseen, täytyy meidän myöntää hänen edustavan jaloja mielipiteitä, jos kohta hän selvästi kallistuu siihen erehdykseen, johon sittemmin reformeerattu kirkko yleensä ja etenkin Kalvin eksyi. Vaan toinen kysymys on, onko Berengarius myöskin urhoollisesti puolustava oppiansa yhä suvaitsemattomammaksi käynnyttä kirkkoa vastaan, Päivä päivältä herättävät hänen väittelynsä vastapuolueen lukuisain edustajain kanssa yhä suurempaa huomiota, riita kiihtyy kiihtymistään — onko Berengarius kestävä taistelussa?

V. 1059 matkusti Berengarius Roomaan saadaksensa puolustusta paavilta ja Hildebrandilta. Hän luotti semminkin viimmemainittuun, joka oli osottanut hänelle ystävytyttä ja silmännähtävästi ystävällisessä tarkoituksessa oli kehottanut häntä luonansa käymään. Silloinen paavi Nikolaus II kutsui heti kokoon kirkolliskokouksen, joka oli tutkiva Berengariuksen oppia. Hildebrandin tarkka silmä älysi heti, että yleinen mielipide oli hänen ystävänsä vastaan. Hän seisoo tähän aikaan paavinistuimen portailla, odottaen vain tilaisuutta, jolloin hän yksin saisi hallitusohjat käsiinsä: hän on kyllä vakuutettu siitä, että Berengarius on oikeassa, vaan ei lausu hän ainoatakaan sanaa tämän puolustukseksi. Kardinaali Humbert astuu esille, esittäen mitä jyrkimmässä opinkaavassa katoollisen kirkon ehtoollisopin: "leipä ja viini alttarilla ei papin siunauksen jälkeen enää ole kuin ainoastaan Herran ruumista ja verta, jota ehtoollisvieras hampailaan pureskelee ja nielee." Berengariusta uhattiin tuskallisella kuolemalla, ellei hän heti peruuttaisi oppiansa ja valalla vakuuttaisi tunnustavansa Humbertin esittämää oppia oikeaksi. Hän hämmästy — paljon maksoi totuuden puolustus! Toisella puolella Herran kysymys: oletko altis uhraamaan kaikki minun tähteni, toisella marttyyrikuoleman kauhut! Berengarius horjui hetkisen ja — vannoi!

Palattuaan Franskaan, peruutti hän katkerain omantunnon nuhteiden rasittamana onnettoman tekonsa ja kirjoitti Humbertiä vastaan ankaria sanoja, kutsuen häntä muun ohessa antikristuksen jäseneksi. Sitä paitse kehitteli hän oppiansa muutamissa kirjoissa, osottaen mitä selvimmillä todistuksilla, kuinka väärät kirkon edustamat mielipiteet olivat. Vastustajat kiivastumistaan kiivastuivat, niin että Berengarius töin tuskin pääsi *Poit'ersissä* v. 1075 pidetyn kokouksen käsistä.

Näiden vaiheiden ohessa oli Hildebrand, kuten tiedämme, astunut paavinistuimelle. Säälän Berengariusta koetti hän välittää. Tässä tarkoituksessa kutsui hän kokoon uuden kirkolliskokouksen Roomaan v. 1079. Muutamia päiviä ennenkuin Berengariuksen kristikunnan pääkaupungissa uudelleen

tuli esiintyä, sai hän paavilta näin kuuluvan kirjeen: "en epäile, että käsität Kristuksen uhrin oikein, vaan koska minun tapani on kysyä neuvoa neitsy Marialla, niin olen kehottanut erästä munkkia rukouksilla ja paastoomisilla koettaa Marialta saada tietää, miten minun tässä asiassa tulee käyttäytyä." Huonoja enteitä Berengariukselle! Mutta Herra itse tarjoutui häntä auttamaan, hänen horjuvaa uskoansa tukemaan! Onko ihmispelko tälläkin kertaa sortava hänen lankeemukseen, vai onko hän luottaen Herraan marttyyrin verellä piirtävä muistonsa kirkkohistorian lehdille? — Turhaan koetti Berengarius puolustaa mielipiteitään, turhaan vetosi hän Gregoriuksen entisiin lupauksiin: mahtavan paavin ankaruudella vaati tämä häntä luopumaan mielipiteistään ja vannomalla vakuuttamaan aina pysyvänsä kokouksen määräämässä opissa. Lisäksi kiellettiin häntä milloinkaan enään kirjoittamasta tahi muulla tavoin väittelemästä tästä kysymyksestä. Paavikunnan loisto painoi hänen uskonsa maahan: hän vannoi ja lupasi totella.

Ja hän tottelikin. Ei enää kuulu hänen ääntänsä kokouksissa ja kynänsä on hän ainaiseksi laskenut pois. Ainoastaan hänen rauhottomassa sydämissään riehuu taistelu, vaatien häntä usein vuodattamaan katumuksen katkeria kyyneleitä. Côme saarella lähellä Toursia, minne hän on vetäytynyt karttaaksensa ihmisten seuraa, taistelee hän kovaa taisteluaan yksinänsä. Maailma ei siitä tiedä, eikä historiakaan meille siitä mitään kerro, vaikka se päättyi vasta v. 1088, jolloin taistelijan riutuneet voimat uupuivat.

Berengariuksen esiintyminen olisi voinut virittää kirkasta valoa keski-ajan pimeässä, jos hän ihmisiä pelkäämättä olisi taistellut sen totuuden puolesta, jota hän oli kutsuttu julistamaan ja Jesuksen veritodistajana puolustamaan; — mutta lopullinen tuomio on sen Herran, joka ei ansion mukaan tuomitse katuvaaisia syntisiä.

III.

Ensimmäinen ristiretki.

Jesus sanoi —; — se aika tulee ettette tällä vuorella eikä Jerusalemissa Isää rukoile.

— — — totiset rukoilijat rukoilevat Isää hengessä ja totuudessa. Joh. 4: 21, 23.

Gregorius VII:nen tuuma korottaa kirkko maailman mahtavimmaksi valtakunnaksi näytti olevan tuomittu kuolemaan tuon rohkean edustajansa kera. Hänen seuraajansa *Viktor III:tta* ahdisti keisarin asettama vastapaavi *Klemens III*, ja tämän valta tuntui vielä seuraavan paavin *Urbanus II:sen* (1088-1099) hallituksen alussa hyvinkin haitalliselta. Mutta juuri siihen aikaan sattui tapahtuma, joka arvaamattoman suuressa määrässä oli tukeva Gregoriuksen aatetta. Alkamaisillaan on nim. ristiretkien aikakausi, tuo merkillinen, keski-ajan omituista luonnetta niin selvään ilmaiseva aika uskonnollisine innostuksineen, rohkeine toiveineen, urhoollisine sankareineen, voittoineen ja tappioineen. Kaikkialla kristikunnassa kaikuu huuto: "Jumala tahtoo." Se kokoo lukemattomat joukot ristin lippujen alle, ja johdattaa heidän askeleensa pyhään maahan, joka on vapauttettava pakanain vallasta. "Kristuksen sijainen" elähyttää näitä "pyhiä retkiä" siunauksillaan, lupauksillaan, ja paavikunnan arvo kasvaa kasvamistaan kansojen silmissä.

Niinkuin tiedämme, harjaantuivat kristityt jo varhain vaeltamaan niille seuduille, joihin kristinuskon kalliimmat muistot ovat kiinnitettyt. Nämä pyhiinvaellukset eivät lakanneet, vaikka pyhä maa joutui muhammedilaisten käsiin ja pakanalliset menot ennen pitkää solvaten havittelivat itse Jerusalemiakin. Päinvastoin on juuri keski-ajan rohkea, näkyväisiin juurtunut mielikuvitus ja eksynyt uskonnollinen innostus omiansa pitämään niitä vireellä, vieläpä kartuttamaan niitä ennen arvaamattomassa määrässä. Mutta jo Arabialaisten omistaessa nämä seudut, oli pyhiinvaeltajain asema monesti hyvinkin vaikea ja vaarallinen. Ei siinä kylliksi, että heidän täytyi kokea, miten pakanuuden kauhistus oli rakentanut majansa noiden kallisten muistojen pyhimpiin paikkoihin: lukemattomilta ryöstivät maan saaliinhimoiset omistajat kaiken omaisuuden, toisia kidutettiin tahi surmattiin mitä julmimmalla tavalla. Vielä vaikeimmiksi kävivät nämä pyhiinvaellukset, kun ennen tuntemattomat, Keski-Aasiasta historian näyttämölle astuneet Islamin uskoon kääntyneet kansanheimot alkoivat taistella Arabialaisten jo sitä ennen eri osiin hajonneen vallan kanssa Länsi-Aasian omistamisesta. Alituisten sotien julmuudet täyttivät kristinuskon emämaat kauhuillaan, uhaten surmalla niitä, jotka uskalsivat lähestyä pyhää maata. Voimaton bysantinolainen keisarikunta ei yrittänytkaan suojella kristittyjen pyhiinvaelluksia,

vaikka sen oma turvallisuus nyt, jos milloinkaan, vaati sitä ryhtymään tehokkaisiin toimiin rajoiltaan poistaakseen tuota uhkaavaa vaaraa. Etenkin kun *seldscukkilais-turkkilaiset* alkoivat levittää valtaansa Länsi-Aasiassa, kävi heikon keisarikunnan tila hyvinkin turvattomaksi. Hädässään kääntyi Konstantinopolin keisari *Aleksius Komnenus* länsimaiden puoleen, rukoillen apua pakanain uhkaamalle valtakunnalleen, jonka kuuluisa pääkaupunki komeine kirkkoineen ja kalliine pyhänjäänöksineen oli joutua uskottomain käsiin. Samaan aikaan kertoi eräs Palestinaasta palannut munkki *Pietari Amiensilainen*, kulki aasin selässä maasta toiseen, kaupungista kaupunkiin, siitä kauheasta väkivallasta ja häväistyksestä, jonka alaisina pyhiinvaeltajat olivat, kehottaen innostuttavilla puheillaan länsimaiden kristityitä vapauttamaan Jerusalemia ja turvaamaan niitä, jotka uskonnollisen innostuksensa vaatimina halusivat vaeltaa muistojen pyhään maahan.

Kun yön varjot peittävät maan, miten oudon kauniilta ja ihmeen viehättävältä näyttää kaikki kuutamon himmeässä valossa! Hengellisen yön pimittämänä, jota eksynyt kristinusko osittain vain valaisee, luulee keski-aika näkevänsä jos minkälaisia ihmeitä tuolla kaukana lupauksen pyhässä maassa. Pietari Amiensilaisen sanat kehottavat vastustamattomalla voimalla sen sotaisiin urretöihin ja rohkeisiin seikkailuretkiin alttiita lapsia taisteluun kristinuskon sortajia vastaan. Läheltä ja kaukaa kokoontui ihmisiä hänen ympärillensä, ja jo v. 1096 johti hän innostunutta väkijoukkoa itään päin vapauttamaan pyhää maata pakanain käsistä. Aseet olivat huonot, eväät samoin, järjestys kehno, useimmat eivät tienneet matkan suuntaakaan, mutta hartautensa tahi oikeammin hehkuvan kiihkonsa innostuttamana kulki tuo kirjava joukko, johon kuului jos jonkinlaista väkeä, eteenpäin, karttuen matkalla päivä päivältä yhä lukuisammaksi. Rukous oli sille muka kaikki tarpeet hankkiva, innostus poistava kaikki esteet sen tieltä! Mutta joka olettaa näiden ihmisten kulkeneen eteenpäin nimenomaan kristinuskon turvissa, hän suuresti erehtyy. Varain puute sai heidät ennen pitkää kerjäämään, varastamaan ja ryöstämään; eripuraisuus, alituiset riidat ja kaikenkalaiset paheet, joihin he yhä julkisemmin antautuivat, paljastavat mitä surkeimmalla tavalla sen totuuden, etteivät nämä ihmiset vaeltaneet valkeudessa Jumalan kasvoin edessä, vaikka heidän matkansa kulki Herran haudalle. Luonnollisena seurauksena oli, että ne kansat, joiden maiden kautta he matkustivat, tarttuivat aseisiin heitä vastustaaksensa ja surmasivat heitä joukottain. Vähitellen ehtivät kuitenkin eri laumojen jäännökset toinen toisensa perästä Konstantinopoliin, minne samaan aikaan meritse tulleita joukkoja Pohjois-Italiasta saapui. Kaikkiastaan oli heidän lukunsa noin 100,000 henkeä. Keisari, jolle nämä ryöstönhimoiset vieraat; pian alkoivat käydä hyvinkin vaivaloiksi, sai heidät siirtymään salmen toiselle puolelle, vaan täällä heidän asemansa tuli hyvin tukalaksi. Kateus ja riita, puutteet, taudit ja kaikenlaiset muut rasitukset, joita kotoa lähdeittäessä ei oltu ehditty lukuun ottaa, heikonsivat heidän jo ennen järjestyksettömiä rivejään. Sitä paitsi ahdistivat heitä Seldscukkilaiset päivä päivältä yhä kauheammin. Turhaan korotti Pietari Amiensilainen äänensä, kuvaten seuralaisilleen matkan suurta tarkoitusta ja kehottaen heitä luottamaan Jumalan ihmeitä tekevään voimaan: ei kukaan häntä enää uskonut, todellisuuden ankaruus karkoitti mielikuvituksen luomat kauniit unelmat. Toivotonna vetäytyi vanhus Konstantinopoliin, ja ristijoukko hajosi ennen pitkää kokonaan. Ainoastaan muutamat kokivat yksitellen pyrkiä Jerusalemiin.

Näiden vaiheiden ohessa ja kaikkien noiden surkeiden uutisten uhallakin, joita näiden etujoukkojen kurjalta matkalta palanneet, kotia saavuttuaan, kertoivat vaivoistaan ja kärsimisistään, oli kuitenkin järjestetty ristijoukko kokoontunut lippujen alle ja seisoi jo valmiina lähtemään matkalle. Sitä eivät tukeneet ainoastaan Pietari Amiensilaisen innostuttavat puheet ja lupaukset, se oli hyvästi varustettu, päällikköjen johtama sotajoukko, joka miekka kädessä aikoi taistella ja voittaa. Vaan että sekin lähti matkalle kristinuskon nimessä, todisti tuo sotilasten oikeaan olkapäähän ommeltu punainen ristinmerkki ja heidän uskonnollista innostusta säteilevät silmänsä. Paavi Urbanus II on pitänyt kirkolliskokouksia Piacenzassa ja Klermontissa v. 1095 — kirkon korkein johtaja on itse kauniilla puheilla kehottanut kristikuntaa valloittamaan nuo pyhät paikat, luvaten syntien-anteeksiantamista ja siunausta tässä ja tulevassa elämässä kaikille, jotka, noudattaen Herran sanoja, "ottivat ristin päällensä." Väärin on väitetty Pietari Amiensilaisen koonneen ensimmäisen ristiretken osanottajat lippujen alle: paavin sanat vaikuttivat verrattoman paljon enemmän. Kun "Kristuksen sijainen," jonka tahtoa kristikunta jo kauan oli harjaantunut kunnioittaen tottelemaan, itse puolusti yritystä ja kehotti siihen, silloin ei kukaan enää epäillyt, että "se oli Jumalan tahto." Ruhtinasten taistelunhalu ja maineenhimo innostui hillitsemättömäksi, ja kaikki nuo lukemattomat yksityiset edut, joita ajan rohkea mielikuvitus kuvasi jos kuinka suuriksi, sai tuo yleinen uskonnollinen hurmaus sopimaan yhteen kristinuskon kanssa.

Eri osissa lähestyivät ristijoukot Konstantinopolia. Niiden johtajista mainittakoot Ala-Lotringin herttua *Gottfrid Bouillonilainen* ja veljensä *Balduin*, Franskan kuninkaan veli *Hugo Vermandoista*, Flanderin kreivi *Robert*, Tarentumin ruhtinas *Bohemund*, Robert Guiskardin poika, hänen serkkunsa *Tankred* sekä Toulousen kreivi *Raimund*. Yhteensä oli varsinainen sotajoukko noin 300,000 miehen suuruinen; jos vaimot ja lapsetkin, jotka useat olivat ottaneet mukaansa, lasketaan, karttuu ensimmäiseen ristiretkeen osanottajain luku tavattoman suureksi. Kun kaikki nämä 1096 vuoden lopussa ja seuraavana keväänä lähestyivät Konstantinopolia, hämmästyti keisari Aleksius. Sopisi olettaa

hänen koettaneen ristiretkeläisiä kaikin tavoin auttaa, vaan sitä hän ei suinkaan tehnyt. Päinvastoin viivytelti hän ruhtinaita kaikenlaisilla estelemisillä ja vaatimuksilla, niin että vihdoinkin joutui ilmi sotaan Gottfrid Bouillonilaisen kanssa. Vaan jota kurjemmin mädännyt keisarikunta etujansa valvoi, sitä rohkeammin kulkivat ristijoukot eteenpäin. Monet vaivat ja taistelut Seldsukkilaisia vastaan hidastuttivat kyllä heidän matkaansa, vaan urhoollisuus ja tuo yleinen innostus, jonka monet muistorikkaat paikat ja nimet herättivät uuteen voimaan, avasivat ristijoukolle jo v. 1098 kuuluisan Antiokian portit. Mutta nyt vasta vastukset alkoivat. Tuskin olivat kristityt päässeet viimmemainittuun kaupunkiin, ennenkuin 300,000 miehen suuruinen vihollinen sotajoukko saapui paikalle ja rupesi heitä piirittämään. Sen johtajana oli Mosulin sulttaani *Kerbog*, johon Alepon, Damaskuksen ja Jerusalemin ruhtinaat olivat liittyneet. Kristittyjen urhoollisuus horjui: oliko Jumala heidät hyljännyt? Yhtäkkiä kuului huuto: "pyhä keihäs on löydetty," ja katumuksen kyyneleitä vuodattaen katselivat piiritetyt retkeläiset sitä keihästä, jonka terä muka kerta oli tunkeunut Kristuksen pyhään kylkeen. Hätä oli keksinyt keinon, ja taikausko uskoi. Kaikki nauttivat Herran ehtoollista, ja vastustamattoman innostuksen valtaamina tekivät kristityt rynnäköön vihollista vastaan. Piispa *Ademar* ja muut papit kulkivat edellä huutaen: "Jumala tahtoo sen," ja Turkkilaisten rivit, jotka eivät voineet aavistaakaan tätä äkkiarvaamatonta ja ylöns rohkeata hyökkäystä, murtuivat. Kristityt voittivat äärettömät saaliit, ja heidän uskalluksensa varmeni jälleen, jota vastoin muhammedilaiset antautuivat toivottomuuteen. Kerrotaanpa, että 300 Kerbogan sotamiestä kääntyi kristinuskoon tämän Jesuksen tunnustajain ihmeellisen voiton jälkeen. Vaan kovia vastuksia oli kristityillä vieläkin. Suurin näistä oli epäilemättä ruhtinasten eripuraisuus, joka oli saanut heitä perustamaan valtakuntia valloitetuissa seuduissa ja nyt uhkasi tehdä lopun koko ristiretkestä, ennenkuin sotajoukko oli saapunutkaan matkansa perille. Mutta retkeläisten palava into kehotti eteenpäin, kunnes vihdoinkin saavuttiin Emauksen kukkuloille. Nyt ei riemastuksella enää ollut rajoja. Tuolla näkyi pyhä kaupunki, tuolla nuo pyhistä pyhimmät paikat! Kristityt lankesivat maahan, kiittäen ja ylistäen Jumalaa. Kaikkien silmät vuodattivat kyyneleitä, ja "Jerusalem, Jerusalem" oli ainoa sana, joka kuului sotilasten huuilta. Pieneksi oli sotajoukko supistunut — se ei lukenut kuin 22,000 miestä — ja puolikuun merkki kaupungin muureilla, muhammedilaiset moskeat niiden sisäpuolella sekä etenkin nuo sotaiset varustukset kaikkialla puhuivat todellisuuden ankaraa kieltä, mutta pyhän kaupungin kalliit muistot, joita uskottomat solvaten tallasivat jalkojensa alla, kehottivat vielä vastustamattomammalla voimalla taisteluun. Heti ryhdyttiin piiritykseen, ja Heinäkuun 15 p. 1099, eräänä perjantaina, kello 3 i.p. eli samana hetkenä, jolloin Herra kuoli ristillä, ryntäsi ristijoukko kaupunkiin. Kristittyjen voitto-riemu antautui ennen pitkää mitä säälimättömimmän kostonhimon hirmutöihin: 70,000 muhammedilaisen, suurimmaksi osaksi naisten ja lasten veri juoksi tulvana kaduilla! Vasta kun tämä julma toimi oli lopetettu, laskivat voittajat aseensa pois ja vaelsivat hartaina ylösnousemisen kirkkoon, missä he itkivät katumuksen kyyneleitä ja kiittivät Jumalaa.

Jerusalemin kristityn valtakunnan ensimmäiseksi kuninkaaksi valittiin Toulousen Raimund, mutta kun hän ei suostunut ruhtinaan kruunua kantamaan siinä kaupungissa, jossa Herra orjantappurakruunun seppelöimänä oli kärsinyt kuoleman, tarjottiin hallitus Gottfrid Bouillonilaiselle, joka otti arvonimekseen "pyhän haudan suojelija." Vasta veljensä Balduin, joka hänen kuolemansa jälkeen v. 1100 pääsi valtakunnan hallitsijaksi, otti itselleen kuninkaan nimen.

Vapaasti halveksikoot meidän realistisen aikakautemme orjat, jotka ovat niin alttiit käsittämään historian urotöitä hyödyn, markan ja pennin määräämään arvon mukaan, tätä yritystä: joka pystyy asettumaan menneiden aikojen kannalle, hän arvostelee asiaa toisin. Ainoastaan pintapuolisuus ja oppimattomuus pysyvät välinpitämättöminä aatteiden suurelle taistelulle ja niiden ihmisten uhrauksille, jotka tässä taistelussa ovat panneet kaikki alttiiksi. Ja jos se aate, jonka innostuttamina Balduin, Tankred, Gottfrid sekä lukemattomat muut sankarit lähtivät uskottomain käsistä Jerusalemia miekan terällä valloittamaan, onkin ristiriidassa kristinuskon vaatimusten kanssa, niin emme silti saa halveksien unohtaa tämän merkillisen retken vaiheita, sillä ne opettavat meille paljon. Haikein sydämmin näemme, miten kristikunta maailman kanssa solmimansa liiton raskaan ikeen alla on uupunut näihin maallisiin. Sielulliset tunteet ja maalliset toiveet himmentävät siltä henkimaailman salaisuudet, eksyttäen sitä etsimään taivaan valtakunnan aarteita maan päältä. Ja tämä on sitä surkeampaa, jota enemmän keski-aika uhraa löytääksensä mitä se kaivaten hakee. Turhaan se Jerusalemissa vuodattaa katumuksen kyyneleitä, turhaan se siellä huokaa Jumalan puoleen, sillä eivät kelpaa senkaltaiset uhrit Hänelle, joka on "henki" ja jota tulee lähestyä "hengessä ja totuudessa." Mikä varoittava esimerkki meidän aikamme kristityille, jotka niin kernaasti antautuvat sielullisten tunteiden ja luuloukon pettäväin unelmain helmaan! Erotus on vain se, että keski-aika oli altis uhraamaan paljon uskonsa edestä, jota vastoin meidän aikamme luulokristityt suurimmaksi osaksi kammoksuvat kaikenkaltaista itsensäkieltämistä. Kummanko velka on oleva suurempi sen Herran tuomioistuimen edessä, joka tutkii sydämet ja munaskuut?

IV.

Kanterburyn piispa Anselmus.

Älköön kenkään itseänsä pettäkö: jos joku teistä itsensä luulee viisaaksi tässä maailmassa, se tulkoon tyhmäksi, että hän viisaaksi tulis. 1 Kor. 3: 18.

Jota enemmän aika edistyi, sitä suuremmaksi kävi myöskin kristikunnan tiedonhalu. Vaan hitaasti kehittyi tiede keski-ajan kolkkoina vuosisatoina. Ainoat oppilaitokset olivat pitkään aikaan luostari- ja katedraaliskoulut, eikä niissä käsitelty kuin tieteiden alkeita. Edelliset koulut olivat yhdistetyt luostareihin, viimmemainitut syntyivät ja kehittyivät piispanistuinten turvassa. Mutta miten alkuperäiset nämä oppilaitokset olivatkin, kokoontui niihin aikojen kuluessa yhä enemmän oppilaita. Etenkin suureksi kasvoi semmoisen koulun oppilasluku, jonka johtava opettaja oli saavuttanut tavallista suuremman maineen. Näissä oppilaitoksissa sai vähitellen alkunsa sekin tieteellinen harrastus, joka, tunnettuna *Skolastisuuden* [Nimi johtuu latinalaisesta sanasta schola = koulu.] nimellä, on niin arvaamattoman suuresta merkityksestä kirkon kehitykselle.

Skolastikot koettivat järjestää ja tieteellisesti käsitellä kirkon oppia, jommoisena tämä oli olemassa silloisessa uskonnollisessa katsantotavassa. Esityksensä muodon lainasivat he Aristoteleksen teoksista. Ei siinä kylliksi, että he ottivat puolustaaksensa kirkon p. raamatusta saatuja opinmääräyksiä: kaikkia noita lukemattomia erehdyksiä, jotka aikojen kuluessa olivat sekaantuneet kristilliseen tunnustukseen ja jo kauan olivat eksyttäneet kristikuntaa, pidettiin yhtä suurena arvossa, ja asettuen turmeltuneen ajanhengen palvelukseen tarjoutui tiede niitä ehdottomasti oikeiksi todistamaan. Skolastikkojen suurena tehtävänä oli luoda keski-ajan uskonnollinen tiede, koota sekä kokonaisuudeksi järjestää ijankaikkisen totuuden hajalla olevat ainekset, mutta kun he eivät alistaneet kirkon oppia raamatun sanan arvosteltavaksi, korjattavaksi ja tuomittavaksi, vaan päinvastoin pitivät kirkkoisien teoksia, paavien julistuksia ja kirkolliskokousten päätöksiä tämän sanan arvoisina, eksyivät he jo alusta alkaen väärälle uralle, kietoutuen aikojen kuluessa yhä arveluttavampiin ristiriitaisuuksiin. He kyllä harjaantuivat sukkelaan todistamistapaan, joka ihmisiltä kauan salasi, miten petollinen ja pintapuolinen heidän viisautensa oli, mutta jota rohkeammin he alkoivat käyttää tämänkaltaisia keinoja, sitä selvemmin he myöskin paljastivat kykenemättömyytensä tyydyttää kristikunnan kipeintä tarvetta. Herättämällä tieteellistä harrastusta ja esimerkiksi kehottaen ihmisiä mieltien tarkastamaan kristinuskon syviä totuuksia on skolastisuus valmistanut tietä uskonpuhdistukselle, mutta toiselta puolen on sen oma kehnous, jota ei kaikki sen oppi eivätkä nuo sukkelat tieteelliset kujeet riittäneet salaamaan, herättämistään herätellyt kristikuntaa luulouden ja valeviisauden petollisesta unesta ja vaatimalla vaatinut sitä Jumalan eksymättömän sanan ohjeiden mukaan etsimään totuuden kallista aarretta, joka vuosisatojen pölyn peittämänä oli miltei tietämättömiin kadonnut. Viimmemainitussakin suhteessa ovat skolastikot jouduttaneet uskonpuhdistuksen suurta aikaa.

Aivan väärin olisi kuitenkin väittää kaikkien skolastikkojen nimenomaan edustaneen niitä erehdyksiä, joihin olemme viitanneet, päinvastoin tapaamme heissä monta jaloa henkilöä, joiden elämäntyö on omiaan herättämään meissä ehdotonta kunnioitusta. Todistuksena on esim. Kanterburyn piispa *Anselmus*.

Tämä mies oli kotosin Piemontista. Jo nuorena halusi hän ruveta munkiksi, vaan isänsä koetti kaikin tavoin tukehtuttaa tätä taipumusta ja saada poikaansa viihtymään maailman iloisissa oloissa. Kova oli Anselmuksen taistelu. Kodin joutavat iltaseurat ja muut synnilliset huvitukset iskivät syviä haavoja hänen heränneeseen omaantuntoonsa, eikä hän voinut kenellekään huoliaan ilmaista, sillä ei kukaan olisi häntä ymmärtänyt. Miten monen lapsen sydämmestä on vanhempain ja sukulaisten kevytmielinen seuraelämä säälimättä ryöstänyt kaiken tosi-ilon, kuinka monen heikko usko on joutunut haaksirikkoon oman kodin kevytmielisyyden muodostamalla karilla! Anselmus oli noita harvoja, jotka eivät lapsinakaan saata mieltä tämän maailman joutaviin menoihin, vaan vaistomaisesti niitä kammoksuvat. Päästyään sitten käsittämään elämän ja kuoleman suurta kysymystä, halasi hän päivä päivältä yhä hartaammin päästä pois, kauvas pois. Kodin myrkyttävää ilmaa hän ei enää saata hengittää, se tuottaa — sen hän tuntee — hänelle ennen pitkää ijankaikkisen kuoleman, ja nuo kiiltävät lattiat polttavat hänen jalkojaan: hänen täytyy lähteä! Ilman varoja pakeni nuorukainen eräänä yönä isänsä rikkaasta kodista. Sinne hän jätti suuren perintönsä etsiäksensä toista ja parempaa. Kolme vuotta oli hän koditonna, kulkien paikasta toiseen. Vihdoin saapui hän matkoillaan Normandiaan. Täällä sai hän kuulla Bekin luostarista, jonka johtajana Langfrank siihen aikaan oli. Tähän paikkaan mieltä rauhaa etsivä nuorukainen. Oltuaan jonkun ajan luostarin oppilaana, pääsi Anselmus munkiksi v. 1060. "Täällä on minun leposijani oleva" huudahti hän "täällä on Jumala yksin oleva minun pyrintöni päämääränä, Hänen rakkautensa minun tutkimiseni esineenä, Hänen autuaallinen ja elävä muistonsa minun lohdukseni ja iloni." Tämä toivo ei kuitenkaan toteutunut. Vuodesta 1078 hoidettuaan Bekin luostarin

abbotinvirkaa, kutsuttiin Anselmus v. 1093 Kanterburyn piispaksi. Hän kyllä koetti saada jäädä rakkaasen luostariinsa, etenkin koska hän sitä paitse hyvin tiesi, miten vaikea piispanviran hoitaminen investuririidan riehuvissa vaiheissa oli, vaan kun kaikki vastaväitökset olivat turhat, täytyi hänen jättää hyvästi sille kodille, jossa hän niin kauan kenenkään häntä häiritsemättä oli saanut toimittaa miettimisen hiljaista, Jumalalle pyhitettyä työtä. Anselmus muutti Kanterburyyn, jonka suuren hiippakunnan piispanvirkaa hän sitten uskollisesti toimitti kuolemaansa asti v. 1109.

Vaikka Anselmus hyvin taitavasti hoiti hänelle uskotut virat, vaikka hän voimiaan säästämättä ja etuaan katsomatta aina oli altis uhraamaan kaikki sen Herran kunniaksi, jonka palveluksessa hän oli, sekä koko elämässään kuvaa kotia pyrkivän kristityn muukalaisuutta täällä synnin maailmassa, ei tämä kaikki olisi riittänyt valmistamaan hänen nimelleen sijaa kirkkohistorian lehdille. Ellei hän olisi muuta toimittanut, niin olisi hänen muistonsa lukemattomien muiden samankaltaisten kera, historian unohtamana, tunnettuna ainoastaan Hänelle, joka ei pidätä armonsa palkkaa ainoaltakaan viinämäkensä uskolliselta työntekijältä, miten vähäpätöinen heidän työnsä sitten ihmisten silmissä olikin; mutta Anselmuksen elämäntyö on siksi julkista laatua, sen vaikutus niin tuntuva kirkon kehityksessä, että ainoastaan oppimattomuus on oikeutettu pysymään sille vieraana. Hän oli tiedemies ja ajattelija, jonka vertaista ei joka aika synnytä, ja sitä paitse yksi noita harvoja, jotka, itse totuutta etsien, ovat asettaneet kaikki voimansa sen palvelukseen. Kuulkaamme muutamia hänen mietteitään:

"En koeta käsittää voidakseni uskoa, vaan minä uskon, jotta voisin älytä. Sillä senkin uskon, että uskon kautta voin päästä käsittämään. Älköön kristitty vältellen kiistelmä, ettei niin ole kuin katolinen kirkko uskoo ja tunnustaa, vaan epäilyksettä tulee hänen riippua tässä uskossa ja elää sen mukaan sekä, mikäli hän voi, nöyrästi tutkia, miksi niin on. Jos hän voi käsittää, miksi asian laita on semmoinen, niin hän siitä kiittää Jumalaa; jos ei, niin älköön hän asettuko vastustamaan, vaan kumartuen hän palvelkoon Jumalaa. Ensin tulee meidän uskon kautta puhdistaa sydämmemme, masentaa lihallisuutemme, elää Hengen mukaan, ennenkuin antaamme keskusteluun uskon syvyyksistä. Joka ei usko, häneltä puuttuu kokemusta, eikä hän mitään älyä". — Jos kaikki uskonopin kirjailijat, noudattaen Anselmuksen neuvoa, olisivat asettaneet ylpeän järkensä nöyrän uskon palvelukseen, niin olisi epäilemättä moni syvämielinen lause, joka eksytti lukemattomat ihmisviisauden pettäväällä valevalolla, saanut toisen sisällyksen ja kelvannut ohjaamaan ihmisten askeleita rauhan tielle. Vaan ollen pettyneen aikansa lapsi, ei pääse Anselmuskaan vapaaksi silloisen kristikunnan alentavasta orjuudesta, joka vaatii häntä olettamaan kirkon oppia raamatun sanan arvoiseksi. Hän ei jaksa murtaa näitä kahleita, ei uskalla tämmöistä taistelua ajatellakaan, vaan kantaa kahleita nöyränä, vieläpä pitää tätä alentavaa orjuutta, joka estää häntä edistymästä totuudessa, Jumalan ehdottomana vaatimuksena. — Miten kauhean suuri on valheen hengen valta keski-ajan kristikunnassa, kun jaloimmatkaan henkilöt eivät uskalla asettautua taisteluun sitä vastaan!

Ihmeteltävän neronsa ohjaamana on Anselmus luonut, n.s. *ontologisen todistuksen* Jumalan olemisesta. Jo ennenkuin hän rupesi sitä miettimään, oli hän eri teoksessa ehdottomasti korkeimman olennon käsitteestä kehittänyt opin Jumalasta. Vaan oliko tämä käsite olemassa ainoastaan hänen käsityksessään ja puuttuiko siltä todellinen oleminen? Syvä oli kysymys, vaan jota vaikeampaa laatua se oli, sitä viehättävämmällä voimalla vaati se ajattelijaa panemaan kaikki voimansa alttiiksi; jotta hän voisi päästä sen salaisuuksien perille. Anselmus mietti lakkaamatta, hän valvoi monet yöt, kunnes vihdoin luuli keksineensä vaikean arvoituksensa selityksen. Jos kohta tämä selitys onkin ontuva, on se aina puolustava paikkansa kirkkohistorian lehdillä, sillä se on tieteen kauniimpia muistopatsaita keski-ajan henkisistä voitoista köyhällä maalla. Anselmuksen todistus kuuluu: "Se, jota suurempaa ei voida ajatella, ei saata olla olemassa ainoastaan ihmisen mielikuvituksessa. Sillä siinä tapauksessa voi sitäkin käsittää olevaksi, joka on suurempi. Tämä on niin totta, että vastakohta on mahdoton. Siinä suhteessa on viimeksi ajateltu suurempi kuin se, jota ei saata pitää olevana. Ensinmainittu on Jumala, jota ei ajatus voi pitää olemattomana."

Siihen aikaan oli tieteellinen kiista yleiskäsitteiden suhteesta todellisuuteen vetänyt yhä enemmän huomiota puoleensa. Toiset väittivät, etteivät nämä yleiskäsitteet ole kuin tyhjiä nimiä vain, toiset puolustivat niiden todellisuutta. Edellisen mielipiteen kannattajat ovat tunnetut nimellä *nominalistat*, viimeksimainittu edustajia kutsutaan *realistoiksi*. Ajanhengen pakottamana siirtyi riita ennen pitkää uskonnollisellekin alalle, Nominalista *Roscellinus* alkoi sovitella mielipiteitään Jumalan kolminaisuuteen, uhaten suistaa koko tämän opin aivan väärälle uralle. Asettuen realismin kannalle, taisteli Anselmus voitollisesti häntä vastaan, lausuen monta syvää ja mietittävää sanaa, samoin kuin hän kolminaisuusopin suhteen muissakin tilaisuuksissa jalosti puolusti mainettansa ajattelijana, ja kristittyinä.

Kirjassaan "Miksi tuli Jumala ihmiseksi?" koettaa Anselmus kehittää pelastuksen suurta kysymystä. Jos kohta ei käy kieltäminen hänen tässäkin teoksessaan osottavan suurta syvämielteisyyttä ja esiintuovan uusia näkökohtia, on meidän toiselta puolen myöntäminen hänen eksyneenkin käsitellessään tätä salaisuuksien salaisuutta. Vasten aikansa pintapuolisen vanhurskauttamisopin tekopyhyyttä, johon etenkin munkkilaitos yhä selvemmin sortui, puolustaa hän vakaasti sitä

peruuttamatonta totuutta, ettei syntien anteeksiantamista voi löytyä ilman Kristuksen täydellistä sovintouhria, jolla Hän maksoi syntivelkamme Jumalalle. Mitä moni vanhan kirkon jaloimmista edustajista, niinkuin Atanasius, Krysostomus, Augustinus y.m., aavistivat, on Anselmus järjestetyn opin muodossa kehittänyt, käsitellessään kysymystä Herran sovintokuolemasta. Hänen esiintymisensä tämän kysymyksen suhteen on semminkin siitä syystä huomattava, että hän vastustaa tuota aikansa väärää käsitystä, jonka mukaan Kristuksen kärsiminen on pidettävä perkeleelle maksettuna lunnaana. Myöntää kyllä täytyy, että hän yksipuolisesti puhuu Herran kuolemasta, jättäen syrjään Hänen elämänsä maan päällä, sekä että hän käsittää koko kysymyksen nimenomaan laillisen oikeudenkäynnin kannalta, jossa ei ole sijaa Jumalan armahtavalle rakkaudelle, joka kuitenkin on pelastustyön vaikutin ja sisin ydin, vaan Anselmuksen kirja ansaitsee kuitenkin mitä suurinta huomiota, sillä se sisältää monta ihmeteltävän syvää mietettä ja on epäilemättä monessa suhteessa vaikuttanut paljon hyvää, valmistaen tietä uskonpuhdistukselle.

Anselmuksen elämäntyö ei ole omiansa herättämään niiden huomiota, jotka arvostelevat historian ilmiöitä ulkonaisesti loistavain urotöiden mukaan. Hän toimitti hiljaisen miettimisen korutonta työtä, eikä miellytä tällainen työ niitä, jotka ovat uupuneet näihin näkyväisiin ja joiden ajatukset aina hiipivät maata myöten. He eivät älyä, että nuo suuret aatteet, joiden taistelussa ihmiskunnan vaiheet ratkaistaan, syntyvät ja kypsyvät ajatuksen hiljaisissa ahjoissa. Mitä skolastisuuden perustaja Anselmus yksinäisyydessä, kaukana riehuvan maailman meluavista oloista, kirjojensa ääressä mietti, se antoi sittemmin aihetta moneen suureen ja ratkaisevaan taisteluun. Sentähden on hänen nimensä aina säilyvä kirkkohistorian lehdillä. Ja jos hän monessa kohden erehtyikin, on hänen vaatimattomuutensa ja nöyryytensä, jotka estivät häntä unohtamasta, että uskon salaisuudet ovat ihmisjärkeä suuremmat, meitä muistuttamassa, kenen palveluksessa hän on. "Jumala seisoo ylpeitä vastaan, mutta nöyrille antaa hän armon" todistaa Herran sana.

V.

Abailard ja Heloise.

Jokaisen teko tulee julkiseksi; sillä se päivä sen on selittävä, joka tulessa ilmaantuu: ja minkäkaltainen kunkin teko on, sen tuli koettelee.

Jos jonkun teko pysyy, kuin hän sen (Kristuksen) päälle rakentanut on, niin hän saa palkan:

Jos jonkun teko palaa, niin hän saa vahingon; mutta hän tulee itse autuaaksi, kuitenkin niinkuin tulen kautta. 1 Kor. 3: 13-15.

Jota kauemmin ihmiskunta oli haparoinnut oppimattomuuden pimeässä, sitä vilkkaammin pyrki vihdoin heräjävä tiedonhalu levittämään valoa keski-ajan yöhön. Kahdennentoista vuosisadan alkupuolella näemme nuorukaisten ja miesten kilvan rientävän jonkun kuuluisan opettajan luokse ammentamaan oppia ja viisautta hänen puheistaan ja esitelmistään. Tämä oli sitä välttämättömämpää, jota vaikeampi ihmisten oli hankkia itselleen kirjoja. Luonnollista oli, että ne jotka tiedonhalunsa kehottamina täten kokoontuivat samaan paikkaan, liittyivät toisiinsa ja ennen pitkää muodostivat yhdistysliiton. Olihan sitä paitse juuri tämä aika kuntayhdistysten aika, jolloin papit, ritarit, käsityöläiset y.m. edustivat pieniä yhteiskuntia, ja luonnollista oli, että nekin, jotka yhteinen tiedonhalu oli koonnut yhteen paikkaan, ennen pitkää saivat erityiset lakinsa ja omituisen hallitusmuotonsa. Täten syntyivät yliopistot. Huomattava on, ettei näissä oppilaitoksissa kaikkia tieteitä viljelty, vaan toisissa tutkittiin toisia, toisissa muita oppiaineita. Niin oli keskiajan toisella aikakaudella esim. *Salernon* yliopisto lääketieteen kuuluisa koti, *Bolognassa* harjoitettiin lakitiedettä, ja *Pariisin* yliopisto saavutti suuren maineensa uskonopin ja filosofian tutkimisen alalla. Jo varhain vetää viimmemainittu opinahjo kirkkohistorian huomion puoleensa Sen vireä henkinen työ ja harvinaisen varhainen kukoistus viittaa loistavaan tulevaisuuteen.

Niistä opettajista, jotka kahdennentoista vuosisadan alussa Pariisissa levittivät tieteen valoa, on *Pietari Abailard* kuuluisin. Sammumaton tiedonhalu vaati häntäkin jo nuorena luopumaan rikkaasta kodistaan ja suuresta perinnöstään. Saavuttuaan Pariisiin, missä hän muun ohessa kuunteli mainion *Wilhelm Champeauxlaisen* luentoja, himmensi hän etevillä lahjoillaan ennen pitkää kaikkien maineen. Ei aikaakaan, niin syntyi hänen ja Wilhelmin välillä erimielisyyttä. Se kasvoi viimmemainituksessa valeen kateudeksi ja vihaksi, kuu Abailard voitti opettajansa monessa väittelystä, Abailardin ympärille

kokoontui päivä päivältä yhä runsaammin oppilaita, niin että hän jo siihen aikaan, vaikka hänen oppiaikansa oli ollut hyvin lyhyt, saattoi perustaa oman koulun ensin *Meluniin*, sitten *Corbeiliin*. Wilhelmin oppisalit sitä vastoin jäivät tyhjiksi. Epäilemättä puuttui Abailardilta perusteellisia tietoja ja sitä syvyyttä, josta tiedemies sanan oikeassa merkityksessä tunnetaan, mutta hänen terävä järkensä ja vilkas ajatusjuoksunsa, hänen sukkeluutensa ja innostunut esitystapansa sekä ennen kaikkea tuo hänen verraton puhelahjansa, joka puki hänen ajatuksensa mitä viehättävimpään muotoon — kaikki oli omiansa lumoamaan hänen kuulijakuntaansa ja kartuttamaan sen lukua. Sitä paitse oli hän nuori ja ulkomuodoltaan kaunis. Mutta ventovieras oli Abailard siihen aikaan vielä taivaan valtakunnan salaisuuksille. Hän kyllä eli nuhteettomasti, oli monessa suhteessa ankarakin itseänsä kohtaan, mutta vaikka hänen ajatuksensa viihtyivät aatemaailman yli-ilmoissa, oli hän kaukana Herrasta ja Hänen totuudestaan. Pääasiallisesti tutkikin hän siihen aikaan logiikkaa.

Jonkun ajan kuluttua asettui Abailard jälleen Pariisiin, missä alkoi pitää luentoja filosofiassa ja teologiassa. Jos hänen maineensa jo ennen oli ollut suuri, kasvoi se etenkin tästä alkaen kasvamistaan. Kaikkialta saapui hänen luoksensa tiedonhaluisia nuorukaisia ihailemaan nuoren opettajan loistavia esitelmiä, mutta tähän aikaan sattui myöskin ratkaiseva käänne Abailardin elämässä. Eräs vanha tuomioherra *Fulbert*, jonka talossa hän asui, valitsi hänen veljensätyttären *Heloisen* opettajaksi. Ei ollut vielä kukaan niin innostuneena seurannut Abailardia tieteiden viehättäville nurmikoille, kuin tämä oppilas. Heloise oli nuori, kaunis ja erinomaisen lahjakas: hän valloitti ennen pitkää opettajansa sydämen ja antautui itsekin kokonaan maallisen rakkautensa valtaan. Kirkkohistoria luovuttaa kernaasti romaanikirjallisuudelle kertomuksen tämän rakkauden vaiheista, se vain mainitsee pääkohdat osottaaksensa, miten väärälle uralle silloinen kristillinen katsantotapa oli eksynyt. Sama aika, joka innostuneena kuunteli trubaduuriin hehkuvia lemmlauluja, kielsi pappeja rupeamasta avioliittoon. Kristikunta on vieraantunut sille totuudelle, että ainoastaan se, "joka vähemmässä on uskollinen, se on myös paljon uskollinen." Unohtumistaan unohtuvat Jumalan säätämät lait, ihmisiä sääntöt astuvat niiden sijalle, määräten ulkonaisesti loistavan jumalanpalveluksen, silmiinpistävän itsensäkieltämisen ja erinomaiset teot kristillisyyden nimenomaisiksi tuntomerkeiksi. Ja kun tähän väärään katsantotapaan vielä liittyy sekin erehdys, että muka koko maailma on kristitty, että kaikki henkiset riennot ja pyrinnot, jotka vain jollain tavoin viittaavat edistymiseen, ovat kristillisyyden varsinaisia ilmiöitä, niin eivät ihmiset enää erota Jumalan valtakunnan ja maailman välistä rajaa, vaan antautuvat yhä rohkeammin ajanhengen palvelukseen. Tuo menneiden aikojen nöyrä kuuliaisuus Herran muuttumattomille vaatimuksille eksyy Jumalan sanan osottamalta tieltä, sortuen totuuden vapaudesta mielikuvituksen ja luuloukon orjuuteen. Niinpä kirjoittaa Heloise, jonka syntiin sortuneen rakkauden Fulbertin raaka julmuus ja vanhurskaan Jumalan sallimus ainaseksi oli suruun kätkenyt, lemmityllensä: "Jumala tietää, että kaikissa elämän vaiheissa tähän asti olen enemmän peljännyt sinun kuin Jumalan loukkaamista: haluni on olla enemmän sinulle mieliksi kuin Hänelle. Sinun käskysi on minun saattanut uskonnon pitämiseen eikä jumalallisuuden rakkaus." Suojellaksensa armastansa Fulbertin vihalta oli Abailard kyllä saanut rakastettunsa suostumaan avioliittoon, mutta heidän romanttinen rakkautensa salaa heiltä kokonaan kristillisen perhe-elämän pyhyden. Sitä paitse oli Heloise aina vastustanut heidän avioliittoon menemistään etenkin siitä syystä, että se ajan käsityksen mukaan olisi himmentänyt Abailardin mainetta tiedemiehenä.

Sortuneena, vaan nöyrästi tunnustaen syntinsä, asettui Abailard, erottuaan Heloisesta, pyhän Denysin luostariin. Itse hän myöhemmin tunnusti vetäytyneensä yksinäisyyteen enemmän kovan onnensa kuin hurskauden vaatimana. Kaikki kehotti häntä nyt antaamaan yksin uskonopin tutkimiseen. Haikein sydämmin ryhtyi Abailard tähän työhön, etsien siitä sitä lohdutusta, jota hän kaipasi. Mutta tällä tiellä ei hän lepoa saavuttanut, sillä tosi rauha on löydettävissä ainoastaan Jesuksessa Kristuksessa. Hän yksin "on meille Jumalalta tehty viisaudeksi, ja vanhurskaudeksi, ja pyhitykseksi, ja lunastukseksi." Abailard kyllä tavallansa perusti työnsä tälle kalliolle, vaan kun hän ei itse tuntenut Herraa, tuli rakennus huonoksi. Järkensä ohjaamana "rakensi" hän tälle perustukselle "heiniä ja olkia," jotka jo historian tuomio on tuhaksi polttanut.

Moni kirkkohistorioitsija on pitänyt Abailardin nimenomaan skeptillisen filosofian edustajana, arvellen hänen perustaneen uskonoppinsa siihen väitteeseen, että muka kaikki tosi uskonnollinen tiede saa alkunsa epäilyksestä; vaan tämä arvostelu on silminnähävästi väärä. Semmoinen epäilijä Abailard ei ollut. Hän kyllä järjenmukaisesti käsittelee uskon salaisuuksia ja selittää monesti raamattua aivan mielivaltaisesti, suoden epäilevälle ajatukselleen usein arveluttavan suurta valtaa, vaan tämä hänen epäilynsä koskee kuitenkin pääasiallisesti kirkon oppia. Kirkkoisien usein keskenään riitaisista väitteistä ja silloisen kirkon väärästä tunnustuksesta pyrkii hän apostolein ja Kristuksen oppiin, jonka verratonta ylevyyttä hän ainakin aavistaa, jos kohta hän ei pääse sitä omistamaan. Abailard edustaa sitä skolastisuutta, jonka tehtävänä on saada kristikuntaa epäilemään kirkon opin totuutta, ja tärkeä on senvuoksi hänen merkityksensä, vaikka hän valitettavasti ei ole pystynyt antamaan kristikunnalle mitään sen opin sijaan, jonka tukeita hän koettaa saada horjumaan. Päinvastoin on hän väärentänyt muuttumattomasti oikeitakin opinkohtia, kuten esim. kolminaisuus-oppia, sekä käsitellyt toisia niin pintapuolisesti, ettei häntä mitenkään voi lukea niiden joukkoon, jotka suoranaisesti ovat valmistaaneet

uskonpuhdistuksen suurta työtä. Kuitenkin ansaitsevat muutamat kohdat hänen opistaan huomiota valoisamman ajan enteinä. Vastustaan Anselmuksen yksipuolista käsitystä Herran sovintokuoleman merkityksestä, teroittaa Abailard esim. sitä totuutta, että tämä kuolema tarkoittaa herättää meissä rakkautta Häneen, joka ensin on meitä rakastanut, jota paitse hän huomauttaa Jesuksen pyhästä mielestä, josta sovintouhrin ijankaikkinen voima riippuu. Miten yksipuolinen ja pintapuolinen hänen käsityksensä pelastustyöstä onkin, on viimmemainittu kohta kuitenkin, samoin kuin muutamat muut hänen oppinsa valonsäteet, omiaan kaukaa ennustamaan parempaa tulevaisuutta uskonopin tieteelliselle kehitykselle.

Abailard oli erinomaisen tuottelias kirjailija. Hänen kirjoituksistaan mainittakoot "Roomalaiskirjeen selitys" sekä hänen kirjeensä, joista viimmemainituista "Kertomus Abailardin onnettomuuksista" on merkillisin. Hän tunnustaa tässä eräälle onnettomalle ystävälleen kirjoittamassaan kirjeessä elämänsä erehdykset ja synnit. Rehellisyyttä, Herran armon kaipua ilmaisee joka rivi, ja kirjoittajan elävä itsensätunteminen todistaa, ettei hän ole sulkenut sydäntään Pyhän Hengen nuhteilta. Kirje muistuttaa Augustinuksen "Tunnustuksista."

Pyhän Denysin luostarissa heräsi vilkas henkinen elämä, kuuluisan Abailardin sinne muutettua. Vuosina 1118-1121 piti hän täällä eräässä syrjäisessä huoneessa luentoja jumaluusopissa. Kuulijakuntansa kasvoi päivä päivältä. Mutta Abailardin lukuisat vihamiehet olivat valveilla. Epäilemättä oli heillä syytä vastustaa hänen harhaoppisuuttaan, vaan silminnähävästi oli heidän häntä vastaan nostamansa kanteen varsinaisena vaikuttimena heidän oma halpamielisyytensä. He kadehtivat Abailardin jälleen kasvavaa mainetta ja koettivat siitä syystä häntä masentaa. V. 1121 pidettiin kokous *Soissonsissa*. Sinne kutsuttiin Abailard vastaamaan opistaan. Tutkinto oli lyhyt ja aivan pintapuolinen. Abailard ei saanut puolustaa mielipiteitään, sillä vihamiehet pelkäsivät syytetyn tavatonta väittelijäkykyä. Tuomio julistettiin heti. Abailard pakotettiin itse polttamaan erään kirjansa, jossa hän oli käsitellyt kolminaisuus-oppia, sekä suljettiin pyhän Denysin luostarin vankilaan. Jonkun ajan kuluttua pääsi hän kyllä vapaaksi, vaan munkkien katkera viha väijyi häntä, niin että hänen ennen pitkää täytyi paeta luostaristaan. Pakomatallaan saapui hän eräaseen *Klairvauxen* seuduilla olevaan viehättävän kauniiseen laaksoon. Ainoastaan yksi uskollinen ystävä oli häntä seurannut. Seutu miellytti pakolaisia, ja he heti ryhtyivät työhön tänne rakentaaksensa itsellensä asumusta. Puunoksista rakensivat he pienen majan, jossa jonkun aikaa viettivät erakkoelämää. Mutta tuskin saivat Abailardin oppilaat tietoa hänen piilopaikastaan, ennenkuin heitä sadottain alkoi saapua hänen luoksensa. Tuon yksinäisen majan ympärille, jolle pakolainen oli antanut nimeksi "Parakleitos" (Lohduttaja), syntyi monta uutta, ja väleen oli vilkas henkinen työ kotiutunut tähän vasta autioon seutuun.

Siihen aikaan oli Heloise *Argenteulin* luostarin johtajattarena. Turhaan oli hän koettanut masentaa tunteitaan: eivät saaneet nunnaelämän huolet, eivät rukoukset eikä parannustyöt maallisen rakkauden liekkiä sammutetuksi hänen sydämessään. Ei sekään näy muuttaneen hänen mieltään, että hän joutui kodittomaksi, kun näet hänen luostarinsa lakkautettiin. Aina hän vain muisteli Abailardia, seuraten levottomana tämän lukuisain vihamiesten hankkeita. Mutta pelastuksen Jumala oli kuitenkin hänenkin kanssaan, vetäen häntä puoleensa äärettömällä rakkaudellaan. Peläten vihamiestensä väijyvää vihaa, vastaanotti Abailard tähän aikaan pyhän *Gildaan* luostarin abbotinviran, jonka sikäläiset munkit hänelle tarjosivat. Tällä tavoin jäi "Parakleitos" kylmille. Abailard antoi sen onnettomalle vaimolleen ja hänen nunnilleen kodiksi. Tänne siirtyi nyt Heloise huolineen, taisteluineen. Onko hän milloinkaan vapautuva, onko hän konsanaan löytävä sitä rauhaa, jota hän kaivaten etsii? Eräässä Abailardille kirjoittamassaan kirjeessä kuulemme hänen miltei toivotonna valittavan: "Oi, jos voisin tehdä semmoista parannusta, joka Jumalalle kelpaa! Mutta huolissani, unessa, messussa muistelen vain sinun rakkauttasi. Minä, jonka tulisi syntejäni surra, huokaelen ainoastaan sitä, jonka olen kadottanut. Minä viheliäinen ihminen, kuka päästää minun tästä kuoleman ruumiista." Mutta näistä toivottomista sanoista säteilee kuitenkin salattu toivo. Sen on syyttänyt sen Herran rakkaus, jonka sana vakuuttaa: "Särjettyä ruokoa ei hänen pidä murentaman, ja suitsevaa kynttilänsydäntä ei pidä hänen sammuttaman." Abailard vastasi: "— — — minä olin ansainnut kuoleman ja sain elämän. Sinua valmistaa Herra kiusausten kautta kruunua perimään. Luo, sisareni, silmäsi ijankaikkiseen Ylkääsi, itke Hänen ristinsä juuressa! Hän, joka osti sinun verellensä, rakastaa sinua, vaan en minä. Sillä ei ollut minun lempeni rakkautta. Herra, sinä uskollinen Jumala, joka yhdistit meidät ja armosta erotit meidät toisistamme, yhdistä meidät ijankaikkisesti taivaassasi. — Niin, elä onnellisena Kristuksessa, Kristuksen morsian, ja elä Kristukselle! Amen."

Näin puhdistui Abailardin ja Heloisen rakkaus puhdistumistaan kärsimisten pätsissä, Pyhän Hengen koulussa. Herra on ihmissydäntä voimallisempi! Abailardin ja Heloisen kirjeenvaihto koskee tästä alkaen luostarein tilan parantamista ja niiden asukasten korottamista korkeampaan sivistykseen sekä puhtaampaan siveyteen ja todellisempaan jumalanpelkoon. Suurella kunnioituksella puhuu Abailard näissä kirjeissä naisen tehtävästä Jumalan valtakunnassa maan päällä. Niitä lukiessamme täytyy meidän todellakin ihmetellä tämän keski-ajan miehen ihmeellisen tarkkaa aistia.

Mutta vielä eksyi Abailard mielikuvituksensa ja maailman osottamalle tielle. Hän tarttui jälleen

kynään saavuttaaksensa mainetta, alkoi taasen mieltyä yhä karttuvan kuulijakuntansa kunnianosotuksiin. Hänen silmässään ei enää näkynyt katumuksen terveellisiä kyneleitä: siinä hehkui jälleen vanhan ihmisen innostuksen vaarallinen tuli. Vaan jota suuremmaksi hänen maineensa kasvoi, sitä levottomammiksi kävivät hänen lukuisat vastustajansa. He alkoivat häntä jälleen soimata harhaoppiseksi, vaatien asianomaisia vihdoinkin ryhtymään tehokkaisiin toimiin, jotta tuo puhdasoppisuuden vaarallinen häiritsijä vihdoinkin saataisiin vaikenemaan. Abailard vetosi kirkolliskokoukseen. Semmoinen kutsuttiinkin heti koolle: v. 1140 saapui suuri joukko pappia *Sensin* tuomiokirkkoon, missä Abailardin harhaoppisuus lopullisesti oli tutkittava. Uteliasuus oli koonnut tavattoman paljon kansaa kaupunkiin; Franskan kuningaskin oli kokouksessa saapuvilla. Syytöksiä johtamassa oli ajan etevin henkilö, *Bernhard Klairvauxlainen*, joka tässä tilaisuudessa kaiken hurskautensa uhalla sortui toimittamaan enemmän itsekkäisen vihollisen kuin puolueettoman totuuden vartijan virkaa. Jo niistä saarnoista, joilla tämä valmisti kokousta, saattoi Abailard helposti arvata, miten hänen asiansa oli päättyvä. Tuomio kuului: Abailardin kirjat ovat poltettavat, hän itse erotettava kirkon yhteydestä sekä suljettava vankilaan. Paavi vahvisti tämän päätöksen.

Haikein sydämmin oli Abailard jo ennenkuin tuomio julkaistiin lähtenyt Roomaan, saadaksensa kannatusta paavilta. Vaan hän oli jo vanha ja kivulloinen eikä kestänyt matkan vaivoja. Hänen täytyi jäädä Klugнын luostariin, jonka abboti *Pietari Kunnianarvoinen* rakkaudella otti hänen vastaan. Pelastuksen Jumala esti väsynyttä matkamiestä, jonka uskon kehno alus eksytysten aavalla merellä oli joutua kokonaan haaksirikkoon, turvaamasta ihmisten apuun ja veti häntä Pyhän Hengen voimalla Poikansa luokse, jonka armo yksin meille turvan suo elämän myrskyissä ja kuoleman taistelussa. Abailard rupesi opettamaan Pietarin munkkeja, mutta enemmän aikansa käytti hän rukouksiin ja hiljaisiin miettimisiin. Ennen oli hänen maailmallista innostusta hehkuva katseensa etsinyt suurta kuulijakuntaa, nyt sammuttelivat katumuksen kyneleet tuota saastaista loistoa, ja Hän, joka on "maailman valkeus", viritti yksinäisyydessä taistelevan vanhuksen silmiin ijankaikkisuuden toivon hiljaista valoa. Pietari Kunnianarvoisen onnistui hankkia vieraalleen paavin anteeksiantamisen, joka vapautti onnettoman Sensin kirkolliskokouksen kiroustuomiosta, niin että hän sai nauttia ulkonaista rauhaa elämänsä loppuun. Pitkäksi ajaksi Abailard ei enää tätä rauhaa tarvinnutkaan, sillä jo oli hänen eronsa hetki lähellä. Kun hänen voimansa riutumistaan riutuivat, lähetti Pietari hänen *Marselluksen* luostariin, toivoen hänen vielä paranevan sen terveellisessä ilmassa. Mutta Jumala, jolta tämä monen tuulen ajelehtama, kovien kärsimisten mies yhä hartaammin rukoili apua, oli toisin päättänyt. V. 1142 pääsi Abailard siihen lepoon, jota eivät ajan myrskyt enää häiritse. Lepoon? Täynnä erehdyksiä oli hänen elämänsä, ja hänen lausumansa uskonnolliset mielipiteet ovat viimeiseen asti omiansa herättämään meissä epäilystä hänen lopullisen kohtalonsa suhteen, mutta vaikka hänen elämäntyönsä onkin tuomittu poltettavaksi, koska hän opissaan on eksynyt kauas raamatun osottamalta tieltä, ja vaikka hän itse järkensä pettämänä "sai vahingon," sammui hänen vaihteleva maallinen elämänsä viittaamalla sen Herran armoon, joka voi tällaisetkin pelastaa, jos kohta "niinkuin tulen kautta." Abailardin viimeinen, vähää ennen hänen kuolemaansa Heloiselle kirjoittama kirje päättyy näillä sanoilla: "— — Tämä on minun uskoni. Raivoavat myrskyt eivät tempaa minua muassaan, sillä minä perustan toivoni Kristus-kalliolle. Hänen nimensä on ainoa nimi, jossa tahdon autuaaksi tulla. Usko se minusta, sisareni, ja karkoita kaikki epäilykset sydämestäsi." Pietari Kunnianarvoinen, jolta Heloise vähän myöhemmin sai kirjeen rakkaan ystävänsä kuolemasta, vakuuttaa myöskin tämän turvautuneen ainoastaan Kristukseen.

Abailard haudattiin "Parakleitoon". Vasta 22 vuotta myöhemmin kaivettiin hänen hautansa viereen Heloisen viimeinen maallinen lepokammio.

VI.

Paavikunnan vaiheet kahdennentoista vuosisadan alussa.

— kaikki kuin maailmassa on, lihan himo, silmäin pyyntö ja elämän koreus, ei se ole Isästä, vaan se on maailmasta.

Ja maailma katoa ja hänen himonsa; mutta joka tekee Jumalan tahdon, se pysyy ijankaikkisesti. 1 Joh. 2: 16-17.

Keski-ajan toinen aikakausi on paavikunnan mahtavuuden aika, emmekä voi käsittää tämän aikakauden kirkkoa ottamatta huomioon, miten "Pietarin jälkeiset" vuosi vuodelta anastivat itselleen yhä suurempaa valtaa. Täydellinen kertomus sen pitkän taistelun vaiheista, joka korottaa paavikunnan

maallisen kunnian kukkuloille, ei kuitenkaan olisi paikoillaan kirkkohistoriassa, koska tämän päätehtävänä on kuvata niitä ilmiöitä, joihin Herran tosi seurakunnan tulevaisuus ja voitto liittyy. Miten ulkonaisesti mahtava paavikunta onkin, on se tuomittu kuolemaan, sillä "maailma katoa ja hänen himonsa". Herran sana todistaa, että ainoastaan "se joka tekee Jumalan tahdon, pysyy ijankaikkisesti." Tämän sanan valossa kadottaa kaikki maallinen loisto lumousvoimansa, ja jos sen ohjaamina tahdomme seurata Jesuksen Kristuksen valtakunnan vaiheita maan päällä, käypi itse paavikunnan jättiläistaistelu maallisen vallan edustajia vastaan arvottomaksi ja me tyydymme kernaasti kertomukseen, joka meille kuvaa ainoastaan tämän taistelun pääpiirteet.

Niinkuin ennen on kerrottu, korotti ensimmäinen ristiretki arvaamattoman suuressa määrässä paavikunnan arvoa silloisen kristikunnan silmissä. Urbanus II:sen seuraaja *Paskalis II* (1099-1118) riitaantui *Henrik IV:n*en pojan, Saksan kuninkaan *Henrik V:n*en (1106-1125) kanssa, jonka isäänsä vastaan nostamaa kapinaa hän oli kannattanut. Riidan syynä oli tuo vielä ratkaisematon investiturikysymys. Henrik marssitti sotajoukkonsa Italiaan. V. 1110 tehtiin sopimus *Sutris*ssa. Paavi myöntyi siihen, että papiston tulisi luopua tiluksistaan ja tyytyä kymmenyksiin sekä maallikkojen vapaaehtoisiin lahjoihin, kuitenkin sillä ehdolla, että papit siihen suostuisivat. Henrik puolestaan lupasi luopua investiturista.

116

Gregorius VII:nen aate vapauttaa kirkko maailman orjuudesta ilmenee tässä rauhanesityksessä puhtaampana kuin milloinkaan ennen. Miten onnellista, jos se tässä muodossa olisi päässyt toteutumaan! Mutta viekas Henrik, joka vasta oli saanut keisarikruunun, älysi aivan hyvin, että paavin myöntymys herättäisi mitä kiivainta tyytymättömyyttä kaikkialla Saksassa. Piispat hylkäsivät sopimuksen, soimaten paavia kirkon pettäjäksi. Paskalis esitti nyt Henrikille uusia sovinnonehtoja. Hän näet luovutti mahtavalle vastustajalleen investiturioikeuden, kieltäen maalliselta vallalta ainoastaan simonian. Mutta tämä vain herätti suurempaa mielihapaa paavikunnan mahtavuuden puolustajissa. Vaikka Paskalis julkisessa samana vuonna pidetyssä lateraanikokouksessa tunnusti "ehtyneensä," oli pappien viha häntä kohtaan leppymätön, kun hän ei peruuttanut keisarille antamaansa lupausta. Huolimatta paavin tahdosta julistivat kardinaalit Henrikin pannaan. Tämä saapui sotajoukon kanssa Roomaan 1116, Paskalis pakeni kaupungista ja kuoli maanpakolaisena kaksi vuotta myöhemmin.

Seuraava paavi *Gelasius II* ei pystynyt asemaansa puolustamaan. Hän hallitsi ainoastaan yhden vuoden, jonka kuluessa hänen tuon tuostakin täytyi paeta kaupungista karttaaksensa tyytymättömäin Roomalaisten vihaa. Vasta hänen seuraajansa *Kalikstus II* saavutti niin vakaan aseman Roomassa, että hän uskalsi jatkaa investituri- ja maallista taistelua. Hylättyään keisarin ehdottaman sovinnonesityksen, kutsui hän kokoon kirkolliskokouksen *Rheimsiin* (1119). Se julisti Henrikin pannaan ja erotti hänen hallituksestaan. Mutta ihmiset olivat jo väsyneet noihin maallisen vallan ja paavikunnan alituisiin taisteluihin, yhä julkisemmin alkoi ajanhenki vaatia niiden lopettamista. Chartresin piispa *Ivo*, Vendomin luostarin abboti *Gottfrid* y.m. etivät kirjailijat vastustivat Gregorius VII:nen halveksivaa käsitystä valtiosta sekä muistuttivat Herran sanoista: "antakaat keisarille, kuin keisarin ovat, ja Jumalalle, kuin Jumalan ovat." Miten todellisilta nämä väitteet näyttävätkin, semminkin kun niiden puolustukseksi vedetään raamatun pyhät sanat, ilmaisevat ne mitä selvimmällä tavalla kristikunnan maailmallista katsantotapaa, joka ei suinkaan ole altis ehdottomasti noudattamaan Jesuksen muuttumatonta todistusta: "minun valtakuntani ei ole tästä maailmasta." Herran seurakunnan opettajain maallinen valta on säilytettävä, vaikka kohta se ei saa sortaa valtion oikeuksia tämä on ajanhengen vaatimus. Papit ovat jo liiaksi kauan harjaantuneet palvelemaan "Jumalaa ja mammonaa" tahtoaksensa luopua niistä tiluksista ja maallisista eduista, joissa "lihan himo, ja silmäin pyyntö, ja elämän koreus" saa tyydytystä, ja jos kukaan, on paavi mieltynyt siihen ulkonaiseen mahtavuuteen ja loistoon, johon kristikunnan, turmelus on hänen korottanut. Kirkon maallinen valta on siis säilytettävä, ystävyysliitto tämän maailman mahtavain kanssa solmittava. Tällaiset ajatukset ohjasivat kristikuntaa, kun tuo pitkälinen investituri- ja maallista taistelu vihdoinkin lähentyi loppuunsa. V. 1122 selvitti *Wormsin sovinto* riidan niin, "että piispat ja abbotit vastedes vapaasti valittaisiin keisarin tahi hänen asiamiehensä läsnäollessa, jonka jälkeen keisarin tuli antaa heille *valtikka; sormuksen* ja *sauvan* antamisesta sitävastoin tulisi hänen luopua, koska ne olivat hengellisen viran merkkejä."

Täten olivat siis valtaistuun ja alttari solmineet liiton. Keisari ja paavi olivat jälleen muutaman vuoden kuluessa hyvässä sovussa keskenänsä, mutta ettei rauhaa voinut kauan kestää, sitä ei ollut vaikea ennustaa. Paavikunta on astunut maallisten valtakuntien näyttämölle, sillä on paljon maallisia etuja valvottavina, ja Gregorius VII:nen ylpeän vallanhimoinen aate elähyttää sitä yhä edelleen. Vaikka sen täytyykin Wormsin sovinnossa osaksi luopua vaatimuksistaan, ei ole se silti vastedes tyytyvä yhtä vähään. Se on polvistunut tämän maailman jumalan eteen, ja hän on luvannut sille kaikki antaa. Jota enemmän maallisia tavaroita paavikunta omistaa, sitä enemmän se halajaa niitä. Ja kuitenkin sanoo se edustavansa Häntä, joka lausui: "mene pois saatana" ja joka maan päällä vaeltaessaan oli niin köyhä, että Hän itsestään todisti: "ketuilla on luolat ja taivaan linnuilla on pesät, mutta Ihmisen Pojalla ei ole, kuhunka hän päänsä kallistaa." Kauas on totuuden Henki poistunut kristikunnan mahtavista

VII.

Munkkilaitos. Bernhard Klairvauxlainen.

— ei Jumalan valtakunta ole ruoka ja juoma, mutta vanhurskaus ja rauha, ja ilo Pyhässä Hengessä.

Sillä joka niissä Kristusta palvelee, hän on Jumalalle otollinen.
Room. 14: 17-18.

Jota suuremmissa määrässä kristikunnan karttuva turmelus alkoi levittää ruttoansa kaikkialle, sitä enemmän kannatusta saavutti munkkilaitos kaikilta, jotka harrastivat kirkon parasta. Älkäämme halveksien tuomitko noita lukemattomia nuorukaisia ja naisia, jotka luostarein rauhallisten muurien suojelemina pyytävät pyhittää elämänsä Herralle. He erehtyvät, luullessaan saavuttavansa paremman vanhurskauden näissä hiljaisissa, jokapäiväisen elämän toimilta suljetuissa kodeissa; lukemattomat eksytykset, monet aavistamattomat kiusaukset ja paheet ennustavat ennen pitkää, että munkkilaitos alusta alkaen on rakentanut väärälle perustukselle, mutta ei ole kukaan silti oikeutettu arvostelemaan tätä keski-ajan merkillistä ilmiötä ja sen edustajia ainoastaan tältä kannalta. Päinvastoin tulee meidän aina myöntää, että itse tämä aate, jonka innostuttamana lukemattomat luopuvat maallisista tavaroista ja toiveista, kunniaista, nautinnoista, sukulaisista ja ystäväistä, sanalla sanoen kaikesta, joka tarjoaa ihmiselle iloa tässä maailmassa, kertoo suuria keski-ajan eksyneistä lapsista. Jos moni heistä itsekkäisistä syistä vetäytyikin luostariin, ei kukaan voi kieltää useampain pukeutuneen munkin tahi nunnan halpaan pukuun saavuttaaksensa sitä rauhaa, jota ei maailma voi antaa ja sitä pyhitystä, jota paitse ei yksikään saa Jumalaa nähdä. He ovat *tahtoneet* luopua kaikesta Herran tähden ja kieltäen itsensä seurata Jesusta ristin tiellä. Ken uskaltaa tuomita näitä ihmisiä, vaikka he erehtyivät? Sitä paitse todistaa kirkkohistoria, että juuri luostareissa keski-ajan jaloimmat ajatukset syntyivät, virittäen valoa pimeässä ja saarnaten parannusta Herran langenneelle seurakunnalle. Sentähden on munkkilaitos keski-ajan huomattavimpia ilmiöitä, jonka vaiheilta emme saa silmiämme ummistaa.

Klugnyn munkkikunta, joka menneinä aikoina niin tehokkaasti oli ottanut osaa kirkon puhdistamiseen ja pappien korottamiseen parempaan siveyteen, alkoi vähitellen itse taantua ja turmeltua. Samoin kävi Benediktinuslaistenkin. Pyhällä elämällään olivat nämä munkkikunnat nim. saavuttaneet maailmallistenkin ihmisten kunnioitusta, ja heidän luostarinsa saivat vuosi vuodelta yhä runsaampia lahjoja noilta lukemattomilta, jotka tällä tavoin luulivat voivansa sovittaa syntejensä. Mutta samassa määrässä kuin luostarit rikastuivat, antautuivat munkit ylöllisyyteen, ja tämä pahe synnytti ennen pitkää toisia. Abbotit eivät enää esiintyneet nöyrinä ja vaatimattomina, vaan, pukeutuen piispan pukuun, etsivät he sitä kunniaa, jota maailma rakastaa ja jonka orjiksi kirkon opettajat yhä yleisemmin sortuivat. Kyllä koettivat muutamat etevät abbotit estää turmeluksen ruttoa ja saada munkkikuntia palajamaan menneiden aikojen ankaran yksinkertaiseen elämään, vaan työläs oli heidän rakentaa salpoja turmeluksen tulvalle. Tähän suuntaan työskenteli Klugnyn luostarin ennen mainittu abboti *Pietari Kunnianarvoinen* (k. 1156), jonka luostarissa Abailard sai turvan vanhoilla päivillään. Haikein sydämmin oli hän kokenut, miten munkit vain turvasivat munkkielämän näennäiseen pyhyteen, jonka pintapuolisuuden heidän päivä päivältä karttuva siveettömyytensä mitä törkeimmällä tavalla paljasti, ja vaati heitä luopumaan ylöllisyydestä ja muista synneistä, viitaten sydämen parannukseen, jota paitse kaikki jumalanpalvelus ei ole kuin valhetta vain. Niinpä kirjoitti hän eräälle erakolle: "tuo ulkonainen eroaminen maailmasta ei ole sinua hyödyttävä, jos sinulta puuttuu ainoa sydämesi syvyydestä tulvaavaa pahaa vastustava suojelusmuuri. Tämä muuri on Vapahtaja. Hänen yhteydessään on sinulla turva vihollisia vastaan". Huomiota ansaitsee myös *Bingenin* luostarin perustajatar ja johtajatar *Hildegard* (k. 1178), jonka varoittava ääni monesti vaati kristikuntaa taisteluun karttuvaa turmelusta vastaan. Tämän merkillisen naisen heikossa ja rujostuneessa ruumiissa asui ylevä, ylhäältä syntynyt henki, joka profetissan pyhällä kiivaudella yhtä rohkeasti nuhteli ylhäisten kuin alhaisten syntejä. Hänen Hengen koulussa kirkastunut silmänsä näki selvemmin kuin tavallisten ihmisten ajan paheet; jumalattomat pelkäsivät häntä, hurskaat miltei jumaloiden häntä kunnioittivat. Bernhard Klairvauxlainen, joka kävi hänen luonansa Bingenin luostarisia, lausui hänestä: "tässä hurskaassa neitsyessä on profeetan henki jälleen tullut voimalliseksi".

Vanhempien munkkiyhdistysten turmelus, kristikunnan yhä karttuva maailmallinen mieli vaativat ja keski-ajan taipumus miettimiseen ja haaveksivaan mielikuvitukseen saivat monen hurskaan miehen ja

naisen miettimään uusien munkkikuntien perustamista. Jo toisella aikakaudella syntyi semmoisia, joista muutamat tässä mainittakoot.

V. 1080 vetäytyi Reimsin katedralikoulun rehtori, tuomioherra *Bruno*, joka ei jaksanut katsella siveettömän piispansa hurjaa elämää, muutamien ystäviensä kera Kartreuseen, [Lat. Cartusia, josta sanasta tämän munkkikunnan nimi johtuu.] missä he rakensivat itselleen majoja elääksensä täällä kaukana meluavan maailman syntisistä oloista. Heidän ankara, yksinkertainen ja pyhitystä harrastava elämänsä, jonka vertaista näihin aikoihin tuskin missään nähtiin, teki heidän ennen pitkää hyvinkin kuuluisiksi. Niinpä kutsui Urbanus II näiden munkkien johtajan luoksensa, voidaksensa tämän ankaran munkin avulla ylläpitää kirkonkuria, mutta Bruno ei saattanut kauan oleskella paavin ylöllisessä hovissa, vaan lähti Kalabriaan. Siellä perusti hän toisen luostarinsa vähää ennen kuolemaansa 1101. Hänen ruumiinsa vietiin Kartreusen emäluostariin. *Kartusianein* munkkikunta, joka ennen pitkää omisti monta luostaria, on tunnettu ankarasta kuristaan. Munkit eivät saaneet syödä muuta ruokaa kuin leipää ja palkohedelmiä, ja heidän pukunsa oli tehty karvoista. Jumalanpalvelus oli aivan korutonta: kaikki kalliit astiatkin olivat kielletyt. Puhuminen oli miten mahdollista kartettava. Jotta kaikki häiritsemättä voisivat pyhittää elämänsä Herralle, ei saanut kukaan ääneen rukoillakaan. Mutta työnteko ei ollut kielletty, ja Kartusianit käyttivätkin kaiken joutilaan aikansa siihen. Paljon ovat he hyödyttäneet ihmiskuntaa muun ohessa kirjojen puhtaaksi kirjoittamisella.

Keski-aika on herättänyt eloon apostolisen aikakauden armeliasuus-laitokset. Eräs kova rutto, jota luultiin pahojen henkien vaikuttamaksi, uhkasi uhrikseen vaatia myöskin franskalaisen kreivin *Gastonin* pojan. Hädässään kääntyi isä rukouksissa pyhän Antoniuksen puoleen, sillä häntä arveltiin ainoaksi, joka voisi tuota kauheata tautia masentaa. Jos poika paranisi, lupasi Gaston rakentaa sairaskodin pyhimyksen kunniaksi. Jumala katsoi armosta onnettoman isän puoleen, vaikka tämä taikauskonsa pimittämällä ei rukoillutkaan ainoaa auttajaa avuksensa. Gastonin poika jäi eloon. Heti ryhtyi kreivi lupaustaan täyttämään. Hän rakensi sairashuoneen ja sen läheisyyteen kirkon. Eikä siinä kylliksi. Isä ja poika pukeutuivat munkinpukuun, päättäen tästälähin uhrata elämänsä sairasten hoitamiseen. Päivä päivältä liittyi heihin muita samanmielisiä, niin että he ennen pitkää muodostivat munkkiyhdistyksen. Se on tunnettu nimellä *Antonius-veljet* ja sai paavin vahvistuksen v. 1096.

Kuuluisin kaikista tähän aikaan syntyneistä munkkiyhdistyksistä on *Cisterciensien* veljeyskunta. Tyytymättömänä *p. Mikaëlin* luostarin höllään kuriin, erosi eräs *Robert* niminen munkki tästä luostarista perustaaksensa uuden. Kaksikymmentä samanmielistä veljeä seurasi häntä. He asettuivat autioon *Citeaux* (Cistercium) paikkaan Dijonissa (1098). Paavi Paskalis II vahvisti heidän sääntönsä, jotka olivat niin ankarat, että alussa ainoastaan harvat olivat alttiit rupeamaan tämän munkkiyhdistyksen jäseniksi. Nämä säännöt, jotka luostarin kolmas abboti *Tapani Harding* järjesti, säätivät muun ohessa, ettei Cisterciensein kirkoissa saanut löytyä mitään kalliita koristuksia eikä muita maalauksiakaan kuin Kristuksen kuva. — Ei siinä kylliksi, etteivät nämä munkit saaneet mitään omistaa: heidän luostarinsakin olivat velvoitetut ehdottomaan köyhyyteen.

Eräänä päivänä v. 1113 kolkutti muuan kalpea nuorukainen Citeauxen portille, pyytäen päästä munkiksi tähän luostariin, jonka sääntöjä hän oli kuullut kiitettävän ankarammiksi kuin minkään muun. Ei lausunut hän monta sanaa, mutta hänen kauniissa silmissään välkkyi innostuksen pyhä tuli, kirkastaen hänen sydämensä hartaimman toiveen: kuolla synnille ja elää Jumalalle. Eikä tarvinnut Citeauxen ankarain munkkien, joille kaikki kevytmielisyys ja pintapuolisuus oli kauhistus, katua että avasivat luostarinsa oven tälle nuorukaiselle. Hän on, tämä nuorukainen, saattava Cisterciensein munkkikunnan arvaamattoman kuuluisaksi, ja hänen maineensa on leviävä kaukaisimpiin maihin, kaikkialla herättäen mitä suurinta kunnioitusta. Hän on oleva yksi noita harvoja, joiden historia on heidän aikakautensa historia. — Silmäilkäämme tämän merkillisen miehen elämänvaiheita.

Pyhä Bernhard eli *Bernhard Klairvauxlainen* syntyi Burundissa lähellä Dijonia v. 1091. Varhain kuoli hurskas äitinsä, mutta ne siemenet, joita hän oli lapseensa kylvänyt, itivät vakaan ja syvämielteen Bernhardin sydämessä, harjoittaen hänen ajatuksiaan jo varhain viihtymään henkimaailman yli-ilmassa. Vieraantumistaan vieraantui hän maallisen elämän huolille ja toimille, yhä hartaammin hän halasi päästä niistä kokonaan vapaaksi. Tämöiseen sydämeen ei voinut munkkielämän Jumalalle pyhitetty hiljaisuus ja salaperäinen lumousvoima olla vaikuttamatta. Bernhardin päätös oli pian tehty. Se johdatti hänen askeleensa Citeauxen luostariin. Muutamien vuosien perästä sai nuorukaisen syvä uskonnollinen innostus, jonka valtaavaa kehitystä ainoastaan pintapuoliset saattoivat välinpitämättöminä seurata, hänen isänsä, veljensä ja sisarensakin jättämään hyvästi maailmalle ja siirtymään luostarein pyhien muurien turviin.

Ei ollut Bernhard kauan oleskellut Citeauxen luostarissa, ennenkuin siihen alkoi tulla yhä enemmän munkkeja. Pian kävi tila liika ahtaaksi, jonka vuoksi Bernhard 12 munkin kera asettui eräseen syrjäiseen Aube-joen laaksoon, missä perusti Klairveauxen luostarin. Hän valittiin sen ensimmäiseksi abbotiksi, vaikka hän siihen aikaan ei ollut kuin 24 vuoden ikäinen. Jo ennenkuin Bernhard kuoli, kuului tähän luostariin 700 munkkia. Äänetön hiljaisuus vallitsi seudussa kaikkialla. Ainoastaan lintujen

viserrys ja silloin tällöin muutamat hiljaiset virrensäveleet liittivät äänensä ahkerain munkkien työnasetten kolinaan. Bernhard johti työtä yhtä huolellisesti kuin munkkien hartaudenharjoituksia ja jumalanpalvelusta. Itse luostarin taloudestakin, sen tuloista ja menoista, teki hän tarkat tilit. Hän piti tätäkin tointa Jumalan hänelle uskomana pyhänä velvollisuutena, jota hänen tuli sitä huolellisemmin toimittaa, jota vastahakoisemmalta se hänestä, tuosta rukouksen ja syvän miettimisen ahkerasta harjoittajasta, monesti tuntui.

Jo varhain saavutti Cistersiensien munkkikunta tavattoman maineen ja kukoistuksen, niin että veljeskunta kolmannelatoista vuosisadalla omisti luostaria läntisen kristikunnan kaikissa maissa. Niitä löytyi kaikkiaan noin 8000. Kaikki nämä luostarit, joista useimmat olivat nunnaluostareita, tunnustivat Bernhardin varsinaiseksi perustajakseen, ja varmaan onkin hänen valtaava henkensä, jonka vaikutus on niin silminnähtävä koko aikakauden vaiheissa, arvaamattoman suuressa määrässä elähyttänyt Cistersiensein munkkikuntaa, jonka jäseniä jo Bernhardin aikana kutsutuinkin *Bernhardineiksi*.

Bernhardin nimeen liittyy keski-ajan *Mystisyyden* varsinainen synty. Tämä merkillinen uskonnollinen katsantotapa, jonka edustajat ovat saavuttaneet niin kuuluisan nimen kirkkohistoriassa, on skolastisuuden vastakohta. Se tunnetaan tuosta syvämietteisestä, haaveksivan uneksivasta pyrkimisestään, jonka silmämääränä on päästä välittömään yhteyteen jumaluuden kanssa. Skolastikot perustuivat järjen voimaan, ajatustaitoon ja sukkelaan puheviisauteen. *Mystikot* sitä vastoin ihmissydämen sisälliseen, salaperäiseen valoon, jonka ohjaamina he pyrkivät kohota aistillisuuden synnin varjostamista olosuhteista henkimaailman yli-ilmoihin. Niinkuin olemme maininneet, valmistivat edelliset tietä uskonpuhdistukselle virittämällä tieteen valoa sekä paljastamalla dialektisillä kujeillaan, miten väärä se puolustus oli, jolla he koettivat toisiinsa sovittaa kirkon keskenään riitaisia, pyhästä raamatusta yhä kauemmas poikkeavia opinkohtia. Mystikot sitä vastoin kehottivat opillaan ja esimerkillään ihmisiä luomaan silmänsä oman sydämen salaisuuksiin, jotta he tällä tiellä harjaantuisivat kohoamaan henkimaailmaan, jonka keskus on Jumala. Epäilemättä oli tässä uskonnollisessa katsantotavassa paljo jaloa ja syvää totuutta, jota ei skolastilaisuuden pintapuolisuuteen taipuva, hedelmättömiin kiistoihin ja väittelyihin tuon tuostakin eksyvä viisaus aavistanutkaan, ja varmaan on mystisyys pitämällä vireellä sammuvaa uskonnollista tunnetta ja sydämen hartautta ollut skolastisuuden edustaman järjen uskonnon terveellisenä vastakohtana, vaan ei kelvannut sekään ohjaamaan eksynyttä kristikuntaa oikealle tielle. Raamatun pyhä sana, joka on "meidän jalkaimme kynttilä ja valo meidän tiellämme", ei näet saanut pitää mystikkojen haaveksivaa mielikuvitusta kurissa, ei päässyt yksin virittämään, kasvattamaan ja puhdistaan kehittämään heidän uskoansa, vaan tuo oma suureksi luultu valistus, "sisällinen sana" eli "valo," jonka ohjattaviksi he tuon tuostakin eksyivät, salasi heiltä totuuden oikean tien. Sitä paitse perustuivat he 5:llä vuosisadalla syntyneisiin *Dionysius Areopagitan* kirjoittamiksi väitettyihin teoksiin, joissa itämaalaisten panteismi oli jäänyt perinnöksi tuleville sukupolville. Läntinen kristikunta tutustui näihin teoksiin Johannes Skotilaisen kautta, joka käänsi ne latinaksi. Niiden johtavana aatteena on se väite, että kaikki tosi oleminen on jumaluudessa, niin että kaikki Jumalan ulkopuolella on vain tyhjää, itsenäistä olemista kaipaavaa varjoa. Panteistillis-uusplatonilainen filosofia koettaa näissä teoksissa pukeutua kristilliseen muotoon, kehottaen kristityitä mietiskelevän tutkimisen kautta perehtymään jumaluuden välittömään tuntemiseen. Tällöinen kristinusko jääpi kokonaan vieraaksi synnin ja armon painavalle kysymykselle, jota paitse se vieraantumistaan vieraantuu niille velvollisuuksille, jotka pelastuksen Jumala on määrännyt ihmisten noudatettaviksi käytännöllisen elämän alalla. Augustinuksen oppi oli kuitenkin siksi syvään juurtunut läntisen kristikunnan katsantotapaan, ettei tämä saattanut käydä aivan välinpitämättömäksi kristinuskon tehtävälle jokapäiväisen elämän suhteen, jonka vuoksi länsimaalaiset mystikot välittömän miettimisensä ohessa koettivat virittää käytännöllistäkin kristinuskoa. Ja juuri tämän viimmemainitun tarkoituksen palveluksessa ovat heidän syvät mietteensä monesti olleet arvaamattoman suureksi siunaukseksi keskiajan pimitetyille, monen tuulen ajelehtamille ihmisille. Semminkin on Bernhard Clairvauxlainen tehokkaasti ottanut osaa aikansa käytännölliseenkin kristinuskoon, vaatiens ihmisiä kaikkialla luopumaan synnistä ja vaeltamaan valkeudessa Jumalan edessä. Ennenkuin lähdemme silmäilemään, miten tarkkaan tämä merkillinen mies seurasi aikansa hengellisiä pyrintöjä, niin seuratkamme häntä yksinäisyyteen tutustuaksemme niihin mietteisiin, joihin hän munkkikammionsa hiljaisuudessa uskonnollista innostusta säteilevin silmin antautui.

"Suurin on se," lausuu hän, autuaallisen tunteen valtaamana, "joka hyläten näkyväisten esineiden ja aistimensa välityksen, mikäli tämä inhimilliselle heikkoudelle on sallittu, joskus äkkiä kohoaa korkeuteen eikä ainoastaan vähitellen, aste asteelta." Tähän väitteeseen johtuu Bernhard, ajatellen Paavali apostolin näkyä (2 Kor. 12: 4), vaan ei hän silti *miettimistä* halveksi. Päinvastoin antaa hän sille suurta arvoa ja kehittää tarkkaan sen käsitettä. Hän erottaa siinä kolme astetta: se miettiminen, joka käytännöllisesti järjestää inhimilliset, käyttäen niitä lähimmäisen hyödyksi; yksinkertainen miettiminen, joka varovasti tutkii esineet löytääksensä niissä Jumalan jälkiä. Korkein on "spekulatiivinen" miettiminen, joka Herran sille suoman armon mukaan inhimillisistä oloista vetäytyy itseensä tarkataksensa Jumalaa. Miten syvät nämä mietteet ovatkin ja kuinka oikea Bernhardin oppi, että paljas luulo, joka ei mitään varmaa omista, on tarkkaan erotettava *uskosta* ja jumalallisten kysymysten

selvästä käsittämisestä, onkin, eksyy hän epäilemättä itse tuon tuostakin juuri luulojensa valtaan, jotka häneltä himmentävät taivaan valtakunnan salaisuudet. Vaan toiselta puolen on mahdoton kieltää hänen viettäneen noita tosi onnellisia hetkiäkin, joina uskovainen jo täällä voi nauttia Herran suloista läsnäoloa. Jumalallisen rakkauden salaisuus kirkastui monesti hänellekin ja hän sai kokea, miten "Sana korkeudesta alentaa itsensä inhimillisen luonnon omistettavaksi, ja miten Jumalan rakkaus korottaa ihmisen taivaallisen Yljän yhteyteen." Todistuksena ovat hänen omat sanansa, joiden todellisuutta emme ole oikeutetut epäillen hylkäämään. Hän lausuu: "usein tuli Herra sisään minun sydämeeni, enkä aina huomannut, milloin Hän tuli sieluuni. En tiedä, mistä Hän tuli enkä minne Hän meni, kun Hän lähti ulos. Mutta mistä tiedän, että Hän on sydämessäni? Hän on elävä ja Hän tekee työtä, Hän liikuttaa, taivuttaa, haavoittaa sydäntäni, joka on kivenkova. Hän ilmoittaa itsensä minulle herättämillään liikutuksilla. Ainoastaan sydämeni liikutuksista tunsin Hänen läsnäolonsa, paheiden ja himojen pakenemisesta huomasin hänen voimansa."

Bernhardin mystisismi on vielä raittiimpi ja puhtaampi kuin myöhempien aikojen mystikkojen, joista useat eksyivät arveluttavan pitkälle panteismin vaarallisille poluille. Mutta tämän eksytyksen juuret ovat jo havaittavina hänen teoksissaan.

Niinkuin tiedämme, oli paavikunta Bernhardin aikoina saavuttanut suuren mahtavuuden. Mutta sen sisällinen heikkous paljastaa nytkin, miten horjuva sen perustus oli. Niin esim. taistelivat juuri tähän aikaan *Aneketus II* ja *Innocentius II* kahdeksan vuotta keskenään Pietarin istuimen omistamisesta, herättäen tyytymättömyyttä Roomalaisissa, levottomuutta ja surua kaikkialla kristikunnassa. Semminkin koski häiriö kipeästi Bernhardiin, joka sydämessään oli vakuutettu siitä, että Rooman piispan arvo perustui apostoliseen säätämään. "Miten katkera on elää" huudahtaa hän "paljoa vaikeampaa kuin silloin, jolloin marttyyrit vuodattivat verensä, ja kirkko taisteli harhaoppisuutta vastaan. Silloin uhkasi ulkoa vaara kirkkoa, nyt väijyy se kirkossa." Puolustaen Innocentiusta, joka jonkun ajan oleskelikin hänen luonansa, koetti Bernhard kaikkialla saada riitaa ja siitä riippuvaa häiriötä asettumaan. Kun esim. eräs mahtava kreivi, joka vehkeillään ja vallanhimoisilla tarkoituksillaan viritteli eripuraisuutta puolueiden välillä, lähestyi kirkkoa, missä Bernhard toimitti jumalanpalvelusta, riensi tämä kiivautta sädehtivin silmin ja ehtoollisleipä kädessään häntä vastaan, lausuen: "Jumalan palvelijain joukko rukoili sinua luopumaan onnettomasta taistelusta, mutta sinä ylönkatsoit heitä. Nyt tulee neitsyen Poika, kirkon Herra ja pää, Hän jota sinä vainoot. Katso tässä (leivässä) on tuomari, uskallatko Häntäkin halveksia, niinkuin olet halveksinut Hänen palvelijoitaan?" Ikäänkuin halvauksen masentamana vaipui kreivi maahan. Yhtä valtaavan vaikutuksen teki Bernhardin vakaa esiintyminen kaikkiin, joiden läheisyyteen hän tuli, ja hänen sanojensa paljas kaiku herätti mitä ehdottominta kunnioitusta etäälläkin asuvissa. Hän oli yksi noita omituisen viehättäviä henkilöitä, joiden rukouksia ihmiset eivät saata vastustaa ja joiden vihaa he pelkäävät. Innocentius pääsi paavien istuimelle (1138). — — Mutta kristikunnan sydämessä kyti sammumaton tuli, jota ei suurinkaan nero jaksanut hillitä eikä viisainkaan ajattelija pystynyt sammuttamaan. Tyytymättömyys paavikuntaan ilmaantuu jo Bernhardin aikoina hyvinkin selvästi, vaikei se silloin vielä älyä käyttää oikeita aseita ja siitä syystä on voimaton. Aikansa lapsena on Bernhard käynyt käsiksi tämän tulen tukehuttamiseen, hän kun ei erota itse sitä suurta päämäärää, johon se ennustaen viittaa, niistä väkivaltaisista, itsekkäisyyden tahraamista keinoista, joihin sen edustajat turvaavat. Tuskin oli Innocentius päässyt paaviksi, ennenkuin paavikuntaa uhkaava kapinallinen liike syntyi Roomassa. Sen johtajana oli *Arnold Brescialainen*. Hän oli ollut Abailardin oppilaana, ja hänen rohkea mielikuvituksensa ja uskonnollinen innostuksensa kiihoittivat häntä kiihottamistaan taisteluun kristikunnan turmelusta vastaan. Kirkon oppia ei hän aio korjata, sillä hän silmännähtävästi ei tiedä, miten väärä se monessa kohden on, mutta sen hän älyää, että papiston elämä on mitä hirvittävimmissä ristiriitaisuudessa sen sanan kanssa, jota he saarnaavat. Apostolisen kirkon esikuva silmiensä edessä moitti Arnold semminkin paavin ja papiston maallista rikkautta ja mahtavuutta, ja hänen oma ankaran vakaa, Herralle pyhitetty elämänsä sekä verraton puhelahjansa kokosi hänelle ennen pitkää lukemattomia innostuneita puolustajia. Hänen hankkeitaan puolustamassa oli sitä paitse lombardialaisten kaupunkien vapaudenpyrinnöt, joita Pohjois-Italian piispat, säilyttäöksensä suuria tulojaan, karsain silmin katselivat. Brescian piispa syytti häntä Roomassa kapinallisten puolueiden toimeensaamisesta, ja Arnold sai paavilta käskyn poistua Italiasta. Hän totteli, mutta jo oli hänen oppinsa ehtinyt heittää kipinöitä pyhään kaupunkiin, mistä kapinan hävittävä tuli pian karkoitti paavin. Käyttäen tilaisuutta, saapui Arnold Roomaan (1140), innostuttaen sen kansaa hehkuvilla puheillaan ja kehottaen heitä herättämään eloon tasavallan jaloja aikoja. Vasta paavi *Eugenius III:n* (1145-1153) onnistui masentaa tämä kapina, mutta siinä ilmaantuneet mielipiteet kyivät monessa paikoin, ennustaen perikatoa paavikunnan maalliselle mahtavuudelle.

Tähän taisteluun otti Bernhard tehokkaasti osaa. Hän vastusti ankarasti Arnoldin hankkeita. Mutta kyllä näki hänkin selvästi, että paavikunta oli eksynyt aivan väärälle uralle, etsiessään turvaa maailmalta. Niinpä kirjoitti hän Eugenius III:lle, joka v. 1149 maanpakolaisuudestaan saapui Roomaan, muiden ohessa seuraavat ihmeen valoivat sanat: "älkөөn mikään olko sinulle kauheampaa kuin vallanhimo, jotta ei hän, jonka istuimella istut, sinua kieltäisi. Tämä on Pietari, josta ei tiedetä, että hän silkin, kalliitten kivien ja kullan koristamana, sotamiesten ja meluavain palvelijain saattamana valkoisen

hevosen selässä olisi kulkenut paikasta toiseen. Tässä kohden et ole noudattanut Pietarin, vaan Konstantinuksen esimerkkiä. Turhaan koetat hallitsijana olla apostolin seuraajana tahi apostolin seuraajana hallita. Jommastakummasta täytyy sinun luopua. Jos kumpaakin halajat, olet kaikki menettävä." Se kirja, jossa nämät sana löytyvät, sisältää sitä paitse merkillisiä neuvoja paavikunnan hoitamisen suhteen. Silminnähtävästi älysi Bernhard, miten paavikunta likenemistään likeni perikadon syvyyttä, jos se ei luopuisi noista vallanhimoisista yrityksistään, joiden pettämänä se jo kauan oli turmellut kristikuntaa.

Bernhardin luonteeseen on keski-ajan ritarillinen henki painanut leimansa. Vaikka hän on hiljaisen miettimisen mies, itsensä kieltämiseen harjaantunut munkki, loistaa hänen silmistään tämän maailman aseisin luottautuvan urhoollisuuden uljas tuli. Tuo kuuluu oudolta, vaan jos asiaa likemmin tarkkaamme, ei ole selitys vaikea. Vuosisatojen kuluessa on kristikunta harjaantunut mukaantumaan tämän maailman katsantotavan mukaan, sen uskoa ovat jo kauan mielikuvituksen haaveet saastuttaneet, sen eksynyt toivo ei jaksa kohota ijankaikkisuuden henkipiiriin, vaan etsii väsyneenä tukeita aistillisuudesta, sen rakkaus Herraan ei pääse vapautumaan lihallisuuden orjuudesta. Bernhardkin oli aikansa lapsi. Hän kyllä kaivaten halasi päästä tuohon taivaalliseen Jerusalemiin, missä kristityn koti on, vaan maalliseen Jerusalemiin eksyivät hänen ajatuksensa tuon tuostakin, vaatien häntä kannattamaan tuota kristikunnan yleistä innostusta, jonka pyhän maan omistaminen oli kaikkialla herättänyt. Jota vaikeammaksi kristittyjen Palestiinassa perustaman valtakunnan säilyttäminen kävi, sitä suurempiin ponnistuksiin oli ryhdyttävä. Bernhard on tässäkin kohden ollut ajanhengen voimallisena äänenkannattajana, hän on tehokkaammin kuin kukaan muu virittänyt kristikunnan uskottomain hyökkäyksistä ja voitoista lannistunutta toivoa uuteen eloon. Hänen suonissaan juoksee Franskalaisen ritarillista verta, siitä virtaa maallisten tunteitten innostus hänen sydämmeensä, eksyttäen häntä viihtymään näissä näkyväisissä. Maailman julki syntisiä pyrinöitä ja nautinnoita hän kyllä ylönkatsoo, mutta kun ne pukeutuvat kristillisyyden pukuun, niin hän ei enää erota niitä tämän maailman ilmiöistä, vaan tahtoo niitä Jumalan valtakunnan aarteina omistaa. Tämmöinen aarre on hänen silmissään semminkin pyhä maa, vaikka sen kurja tilakin selvään osottaa Herran siitä poistuneen. Bernhard korottaa äänensä, vaatien kristikuntaa varustautumaan puolustamaan tätä kallista omaisuutta. Vaikka hän on hengen mies, jonka tulisi luottaa ainoastaan hengellisiin aseisiin, kehottaa hän kristikuntaa tarttumaan miekkaan puolustaaksensa Palestinaa vihollisten hyökkäyksiltä. Tämän eksytyksen vaurastuttamana syntyi ja kehittyi *hengellisten ritarikuntain aate*, ja v. 1119 perusti *Payensin Hugo "Temppeliherrain ritarikunnan"* pyhiin vaeltajain ja pyhän maan suojelukseksi. Innostuneena valmisti Bernhard sille sääntöjen suunnitelman. "Jalo" huudahtaa hän "on tuommainen kaksinkertainen taistelu lihaa, verta ja pahuuden hengellisiä valtoja vastaan. Siinä kestääkseen pukeutuu Herran sotilas sisällisesti uskoon, ulkonaisesti turvautuu hän miekkaan. Varma on hän autuudestaan, kun hän kaataa vihollisen, mutta vielä varmempi, kun hän itse taistelussa kaatuu. Miten Juuda iloitsee, kuinka Jerusalemin tyttäret riemuitsevat." — — "Minun valtakuntani ei ole tästä maailmasta," — — "Kaikki, jotka miekkaan rupeevat, ne miekalla hukkuvat" kuuluu Herran todistus.

Temppeliherrain ritarinvala sitoi hänen olemaan ensimmäisenä taisteluun ryhdyttäessä, viimeisenä, sotajoukon peräytyessä. Aseissakin ollessaan ja sotarivissä seisoessaan, tuli hänen veisata määrätty virtensä. Puku oli valkea ja varustettu punaisella ristillä. — Kun tämän ritarikunnan kukoistus oli korkeimmallaan, kuului siihen noin 20,000 sotilasta. V. 1291, jolloin kristittyjen viimeinen linna Palestiinassa joutui uskottomain käsiin, siirtyivät Temppeliherrat Franskaan.

Samana vuonna kuin Temppeliherrain ritarikunta perustettiin, syntyi toinenkin samankaltainen munkkikunta nim. *Johanniitain ritarikunta*. Senkin jäsenet olivat suurimmaksi osaksi Franskalaisia. Myöhemmin aikoina oli Kypro, sittemmin Malta, tämän ritarikunnan varsinaisena kotina.

Mutta miten suuriin ponnistuksiin kristikunta ryhtyikin puolustaaksensa valtaansa Palestiinassa: alusta alkaen paljasti koko tämä yritys tuon tuostakin mahdottomuutensa. Jo kahdennentoista vuosisadan alkupuolella näytti Jerusalemin kuningaskunnan tila hyvin toivottomalta. Ei siinä kylliksi että pyhiinvaeltajain luku vähenemistään väheni, kun uskottomain väijyvä viha ja saaliinhimo jälleen alkoi heitä väijyä: Mosulin urhoollinen hallitsija *Nureddin* valloitti vankan *Edessan* ja lähestyi verenhimoisine sotajoukkoineen Jerusalemin kuningaskunnan rajaa. Tämä sanoma herätti surua ja hämmästyä kaikkialla kristikunnassa, vaan keski-ajan uskonnollinen innostus ja ritarillinen mieli ei ollut altis vähällä luopumaan toivonsa, rakkautensa pyhästä maasta. Mielikuvituksensa pettämänä on se vielä toista vuosisataa pitkittävä tätä turhaa taistelua, ennenkuin se uupuneena sen vaivoista ja aavistaen erehdyksensä vihdoin peräytyy taistelutantereelta. Edessan menettäminen ja Nureddinin uhkaavat sotajoukotkin olivat vain omiaan herättämään sen miekkailuhulun uuteen eloon. Bernhard kulki kaupungista kaupunkiin, valtakunnasta toiseen, innostuttaen kaunopuheliaisuudellaan kansoja varustautumaan tuohon pyhään sotaan. Niissäkin paikoin, missä ei hänen sanojansa ymmärretty, sai hänen silmänsä kirkas loisto, hänen kärsimisistä ja ruumiinkidutuksista kalpeat kasvonsa sekä koko hänen esiintymisensä, jolle hänen ääretön maineensa oli valmistanut tietä, sydämet sykkimään. V. 1147 nähtiin jälleen suurten ristijoukkojen vaeltavan itäänpäin taistelemaan uskottomia vastaan. Niitä

johdattivat Franskan kuningas *Ludvig VII* ja Saksan kuningas *Konrad III*. Mutta huonosti päättyi tämä *toinen ristiretki*. Suuret joukot surmasivat Turkkiilaisten miekat, tuhansia kuoli nälkään ja kulkutauteihin, toiset jäivät Aasiaan kitumaan uskottomain orjina. Tyhjin toimin täytyi molempien kuningasten palata maihinsa. Jerusalemin horjuvan kuningaskunnan tila kävi tämän onnettoman retken kautta yhä surkeammaksi vain.

Ennen pitkää sai Bernhard kokea, miten tämä yritys, josta hän oli niin paljon toivonut, oli päättynyt. Eikä siinä kylliksi. Kristikunnan valituksesta kuului mitä katkerinta moitetta tämän ristiretken toimeenpanijoita vastaan. Bernhard oli masentunut. Voittoa oli hän ennustanut, häpeään olivat hänen lupauksensa joutuneet. "Kansojen synnit ovat kääntäneet Jumalan tahdon tappioksi" huokasi hän haikein sydämin. Hänen voimansa ovat murtuneet, surun pilviin peittyä hänen elämänsä ilta. Mutta loppuun asti on hän sama kuin ennen, valliten aikansa taistelut, vastustaen vääryyttä sekä kehottaen ihmisiä sanoillaan ja esimerkillään itsensäkieltämisen tiellä palvelemaan Herraa. Ja jälleen leviää hänen maineensa kaikkialle, hänelle omistetaan miltei jumalallinen kunnioitus.

Kun vuosisatojen etäisyydestä arvostelemme tätä merkillistä miestä, supistuu suuressakin määrässä hänen oman aikansa kiitos, mutta siitä jää kuitenkin paljon, jota kirkkohistoria aina on lehdillään säilyttävä. Bernhard on *tahtonut* uhrata koko sydämensä sille Herralle, jota hän rakasti, ja maksoi minkä maksoi, kieltää itsensä Kristuksen tähden. Ei hän omaa etuansa katsonut: Herran kunnia oli hänen elämänsä silmämääränä. Joka niin elää, hänen elämäntyönsä viittaa siihen autuaalliseen kotiin, missä ajan sumut ja ihmisten keksimät eksytykset eivät enää estä näkemästä Jumalan kirkkautta. — Bernhard kuoli v. 1153.

VIII.

Paavikunnan valta kasvaa.

Parempi on nöyränä olla siveitten kanssa, kuin jakaa suurta saalista ylpeitten kanssa. San. l. 16: 19.

Jo Gregorius VII:n ajoista oli paavikunta valvonut valtaansa kristikunnan kaukaisimmissakin maissa lähettämällä kaikkialle lähettäjiä eli *legaateja*, jotka, toimien paavin nimessä, säätivät lakeja etäälläkin asuvien kansojen noudatettaviksi. Täten pakotettiin kirkolliset olot kaikkialla noihin paavin määräämiin ja hänen valtaansa kartuttaviin kaavoihin, joiden rasittamana keskiajan kirkko vuosisatojen kuluessa turhaan vapautta huokaelee. Kaukaiseen Skandinaviaankin saapui jo kahdennellatoista vuosisadalla tällainen legaati järjestämään sikäläisen kirkon oloja. Hänen nimensä oli *Nikolaus Breakspear* eli *Nikolaus Albanensis*, joksi häntä tavallisesti kutsutaan, hän kun tähän aikaan oli *Alban* kardinaalipiispana. V. 1152 saapui hän Norjaan. Hän järjesti tämän maan kirkollisia oloja, saavuttaen vakaalla ja lempeällä käytöksellään yleistä mieltymystä kansassa. Nikolauksen Norjassa käynnin huomattavin tulos oli se, että tämä maa nyt julistettiin riippumattomaksi Bremenin hiippakunnasta, kun näet *Trondhjemin* piispa vihittiin Norjan arkkipiispaksi.

Yhtä johdonmukaisen valtioviisauden kuin kunnianhimon ohjaamana, esti paavikunta mahtavia arkkipiispoja saavuttamasta valtaa, joka voisi olla sen omalle vallalle haitallinen. Mitä erittäin Bremenin hiippakuntaan tulee, oli tämä aikojen kuluessa kohonnut hyvinkin mahtavaksi. Niinpä oli esim. kuuluisa *Adalbert*, joka Hildebrandin aikoina edusti tätä hiippakuntaa, työskennellyt korottaaksensa sitä itsenäiseksi, Roomasta riippumattomaksi patriarkakunnaksi. Tämänkaltaiset yritykset, joihin mahtavain ja vallanhimoisten hengellisten hankkeet siellä täällä tähtäsivät, kehottivat paaveja rajoittamaan ja supistamaan mahtavimpain arkkipiispojen valtaa perustamalla uusia arkkipiispanistuimia. Matkallaan Pohjois-Euroopassa koetti Nikolaus myöskin Ruotsille toimittaa oman arkkipiispan. Saavuttuaan viimmemainittuun maahan, piti hän kirkolliskokouksen *Linköpingissä* (1152). Tässä tilaisuudessa laadittiin monta Ruotsin kirkolle varsin tärkeää ja hyödyllistä päätöstä, jotka liittyivät sen likempään yhteyteen länsimaiden muun kristikunnan kanssa. Muun ohessa määrättiin, että Ruotsin kirkon vastedes tuli suorittaa n.s. *Pietarin veroa* Roomaan, jota maksamaan paavikunnan muutkin maat olivat velvoitetut. Mutta kysymys arkkipiispan määräämisestä Ruotsille raukesi tällä kertaa tyhjiin. *Svealaiset* ja *Göotalaiset*, joiden vanhaa, pakanuuden ajoilta perittyä riitaa yhä kesti, eivät sopineet miehestä eivätkä uuden arkkipiispan asuinpaikasta, ja turhaan koetti Nikolaus kehottaa heitä yksimielisyyteen.

Kaksi vuotta myöhemmin tapaamme Nikolauksen Roomassa. Siellä olivat olot hyvinkin rauhattomat. Tuo ennen mainittu Arnold Brescialainen oli palannut takaisin, herättäen innostuneella ja rohkealla

saarnallaan yhä suurempaa levottomuutta kristikunnan pääkaupungissa. Eugenius III:nen oli täytynyt kokea, miten oikeassa jalo ystävänsä Bernhard Klairvauxlainen oli, varoittaessaan häntä turvaamasta maalliseen valtaan ja etsimästä maallista rikkautta. Uhkaavana oli Rooman kapinallinen väestö pakoittanut hänen luopumaan vaatimuksistaan ja pakenemaan. Hänen sijaansa valittiin nyt (1154) Nikolaus Albanensis paaviksi. Semmoisena on hän tunnettu nimellä *Hadrianus IV*.

Saksan kuninkaana oli tähän aikaan *Fredrik I Barbarossa*, tuo jäntevä *Hohenstaufi*, joka oli alottava mainion sukunsa 50 vuotista jättiläistaistelua paavikuntaa vastaan. Järjestettyään valtakuntansa oloja ja turvattuaan sen rajoja, saapui Fredrik Pohjois-Italiaan vaatimaan sikäläisiä ruhtinaita ja kaupunkeja, jotka kasvavan voimansa kiihottamina jo kauan olivat pyrkineet itsenäisyyteen, vannomaan uskollisuudenvallaa. Mutta *Ronkalin kentällä*, minne hän tässä tarkoituksessa oli kutsunut Lombardian ylimykset ja missä hän tavallisuuden mukaan piti sotaväen-tarkastusta täytyi hänen kokea uhkaavaa vastarintaa (1154). Mahtavin ja keisarin vallalle vaarallisin Pohjois-Italian kaupungeista oli *Milano*. Ambrosiuksen kirkossa olisi Fredrik tahtonut asettaa Lombardian kuningaskruunun päähänsä, vaan hän ei uskaltanut lähestyä kaupunkia. Hänen täytyi tyytyä siihen, että kruunaus toimitettiin *Paviassa*, joka oli hänen puolellaan.

Samaan aikaan taisteli uusi paavi Rooman kapinoitsevaa väestöä ja mahtavia ylimyksiä vastaan. Valtansa vahvistaminen hänelläkin oli silmämääränä, kunnian kukkulalle hänkin pyrki. Mutta jo itävät kansojen syvissä riveissä uudet aatteet, jotka eivät ole alttiit mukautumaan hänen vaatimustensa mukaan. Kaukana on kyllä vielä se aika, jolloin nämä aatteet, päästyään selville tarkoitustensa suhteen ja kypsyttyään, riistävät paavikunnan raskaan ikeen kansojen niskoilta ja luovat heille valoa pimeässä, mutta näiden aatteiden enteet ilmenevät jo nyt siksi selvinä, ettei paavin käy niiltä silmiään ummistaa. Kaksi mahdollisuutta oli kristikunnan hengellisillä johtajilla tarjona. Toinen vaati luopumaan maallisen vallan lumoavasta loistosta, luvaten sitä voittoa, joka Herran palvelijoille on tarjona itsensäkieltämisen ja ristin tiellä, toinen kehotti jatkamaan taistelua, kunnes paavi kristikunnan itsevaltiaana kenenkään häntä vastustamatta laatisi lakeja maailmalle. Kummanko tien paavikunta valitsee? Jos milloinkaan, niin esiintyy tämä jo monesti ennen uudistunut painava kysymys selvänä Hadrianus IV:nen aikana. Varoittavana äänenä kaikuu Arnold Brescialaisen innostunut saarna maasta maahan, kaupungista toiseen, eikä saata kukaan kieltää tuon ankaran munkin monessa suhteessa olevan oikeassa, ja uhkaavina vastustavat kapinalliset Roomalaiset paavia, mutta Hadrianus päättää noudattaa edeltäjäinsä esimerkkiä ja jatkaa taistelua. Hän sulkee Arnoldin kirkon yhteydestä ja julistaa pyhän kaupungin kiroukseen.

Kasvamistaan kasvoi häiriö, kunnes Rooman riitaiset puolueet pyysivät keisaria välittäjäksi. Tämä ratkasi asian paavin eduksi. Ystäväinsä hylkäämänä pakeni Arnold kaupungista. Matkalla joutui hän paavin lähettämien vainoojien käsiin, vaan eräs Kampanialainen kreivi, joka kunnioitti häntä profeetana, tarjosi hänelle turvapaikan linnassaan. Täällä hän ei kuitenkaan saanut kauan olla. Fredrik oli näet saapunut Roomaan ja solmittuaan ystävyydenliiton Hadrianuksen kanssa suostunut noudattamaan tämän pyyntöä, että Arnold oli tuotava Roomaan rangaistavaksi. Tuon urhoollisen saarnaajan, jonka silmässä välkkyi onnellisemmän ja vapaamman ajan toivo, vaikka keski-ajan sumut vielä estivät häntä näkemästä sitä tietä, jota hänen olisi tullut vaelttaa, täytyi astua keisarin ja paavin uhkaavan tuomioistuimen eteen. Hän hirtettiin Roomassa v. 1155 ja hänen ruumiinsa poltettiin.

Ennen pitkää sai maailma kokea, miten epäluotettava keisarin ja paavin solmima liitto itse teossa oli. Tuskin oli näet Fredrik, saatuaan paavilta keisarinkruunun, saapunut kotia, ennenkuin tuo vanha eripuraisuus kristikunnan mahtavain yliherrojen välillä jälleen rikkoi rauhan. Kumpikin alkoi ilmaista tyytymättömyyttensä syyttämällä vastustajaansa velvollisuuksien laiminlyömisestä, ja *Besansonissa* v. 1152 pidetyillä *ruhtinastenpäivillä* leimahti riita ilmituleen. Tässä tilaisuudessa, jossa Burgundin ylimykset kunnioittaen tunnustivat mahtavan Fredrikin yliherruutta, esiintyi myöskin kardinaali *Roland Bandinelli*, antaen hänelle kirjeen paavilta. Siinä syytettiin keisaria kiittämättömyydestä paavia kohtaan, joka hänelle oli jakanut niin suuria "beneficejä." [Sana merkitsee sekä "hyvää työtä" että "läänitystä".] Kirje herätti tyytymättömyyttä, koska paavi tällä sanalla silminnähävästi tarkoitti, että keisarikunta oli pidettävä paavin läänityksenä, ja kun rohkea kardinaali selitykseksi kummastellen lausui: "keneltä sitten saa keisari kruununsa, ellei paavilta?" ilmaisivat saapuvilla olevat ruhtinaat mielipahansa mitä selvimmällä tavalla. Kiiwas *Otto Wittelsbach* veti miekkansa surmataksaan Bandinellin, joka töintuskin hengissä pääsi pois.

Noudattaen Gregorius VII:nen rohkeata esimerkkiä, koetti Hadrianus saada Saksan ruhtinaita ja papistoa kapinaan Fredrikiä vastaan, siten masentaaksensa mahtavan vastustajansa. Mutta keisarin vakaat sanat: "en ole saanut kruunuani paavilta, vaan Jumalalta," tekivät valtaavan vaikutuksen hänen alamaisiinsa. Hadrianuksen rohkea yritys raukesi tällä kertaa tyhjiin. Vaan ei luovu paavikunta vieläkään toiveistaan päästä mahtavammaksi tämän maailman valtakunnista. Valtioviisauden neuvomana hieroi Hadrianus sovintoa Fredrikiltä ja saikin jonkinmoisen rauhan solmituksi. Sen pettäviin lupauksiin mieltyneenä, valmistautui hän uusiin taisteluihin tämän maailman mahtavain taistelutantereella, kun äkillinen kuolema tempasi hänen tuonelaan (1159).

Kirkollisen puolueen kardinaalit korottivat yllämainitun Ronald Bandinellin, joka paavina on tunnettu nimellä *Aleksanteri III*, keisarillismieliset *Viktor IV:n*en paavinistuimelle. Kun keisarin *Paviaan* v. 1160 kokoonkutsuma kirkolliskokous kannatti Viktoria, näytti Aleksanterin tappio varmalta. Mutta mahtava Hohenstaufi oli ennen pitkää kokeva, että hänen vastustajansa ei vielääkään aikonut luopua Besansonin ruhtinastenpäivillä länsimaataan rohkeista mielipiteistä. Aleksanterin kyllä täytyi poistua Roomasta ja ajaksi luovuttaa valtansa keisarin asettamille paaveille, vaan tämä näennäinen tappio oli ennen pitkää tuottava hänelle loistavan voiton. *Sensin* kaupungissa Franskassa, missä hän maanpakolaisena oleskeli, seurasi karkoitettu paavi tarkasti ajan vaiheita, taitavasti valmistuen tappiota voimalliselle vastustajalleen. "Jakaaksensa suurta saalista ylpeitten kanssa" hän taistelee, kunnianhimo ohjaa hänen tuumansa, valtioviisaus määrää aseet. Ja kuitenkin luulee hän edustavansa Jesuksen Kristuksen valtakuntaa maan päällä ja valvovansa sen etuja!

Uhkaavana seisoj Fredrik keisari Lombardiassa, pyrkien päästä Italian kaikkien tunnustamaksi yliherraksi. Kuuliaisena noudattaa Viktor IV hänen käskyjään, ja Lombardian mahtavat kaupungitkin nöyryvät toinen toisensa perästä. Milano yksin tekee vastarintaa, vaan jo v. 1162 täytyy senkin avata porttinsa voittajalle. Mutta voitonriemua häiritsee ja uusia taisteluja ennustaa *Aleksanteri III:n*en Franskasta julistama kirous, joka seuraavana vuonna kohtaa keisaria ja hänen asettamaansa paavia. Tuskin oli Fredrik palannut Saksaan, ennenkuin hänen jälleen täytyi valmistautua retkelle Italiaan. Viktor IV kuoli nim. jo v. 1164, vaan ennenkuin keisarin hänen jälkeisekseen määräämä paavi *Paskalis III* ehti astua virkaansa, saapui Aleksanteri Roomaan, ja senaatti tunnusti hänen kirkon päämieheksi. Jo välkky jälleen siellä täällä kapinan liekki Lombardiassa, vaikka keisarilliset ylivoudit ovat koettaneet sitä tukahduttaa, eikä aikaakaan, ennenkuin koko Pohjois-Italia on solminut liiton riistääkseenä tuota saksalaisten raskasta ijestä niskoiltaan. Taitavasti on Aleksanteri maanpakolaisuudestaan viritellyt tätä kapinaa, nyt häntä koko Lombardia kiittäen ylistää, tarjoutuen puolustamaan häntä kirkon ja vapauden vihattua sortajaa vastaan. Sodan verinen lippu liehuu jälleen Italiassa, kehottaen kirkonkin edustajia turvautumaan miekan terään. Johtaen voimallista sotajoukkoa lähestyy Fredrik Roomaa. Kaupungin porvarijoukko, joka yritti vastarintaa, lyötiin verisessä tappelussa, Aleksanteri pakeni Normannilaisten turviin, ja Paskalis toimitti Pietarinkirkossa ylistysrukouksen Jumalalle, joka oli suonut siunauksensa Fredrikin aseille. Lannistunut oli kaikki vastarinta, itse Lombardian urhoolliset kaupungitkin tottelivat jälleen nöyrinä keisarillisten voutien käskyjä. Mutta äkkiarvaamatta muuttuivat olot. Tuskin oli Fredrikin sotajoukko valloittanut Rooman, ennenkuin kauhea rutto alkoi raivota sen riveissä. Tätä vihollista vastaan ei auttanut sotilasten urhoollisuus, ei sitä miekka karkoitetuksi saanut: hävittävä kuumetauti tempasi tuonelaan tuhansia sotilaita, niiden joukossa monen uljaan ritarin ja hyvän päällikön. Keisarilla ei ollut muuta neuvoa kuin vetäytyä pois pelastaaksensa edes osan tuosta urhoollisesta sotajoukosta, jonka voitto vasta oli korottanut hänen kunnian kukkulalle. "Sanherib pakenee pyhän kaupungin edustalta" riemuitsivat hänen vastustajansa, ja kun keisari lähestyi Pohjois-Italiaa, olivat nuo uppiniskaiset kaupungit solmineet liiton, vannoen uhrata kaikki vapautensa edestä. Töin tuskin pääsi Fredrik hengissä Saksaan (1168). Vaa ei luopunut tuo jäntevä Hohenstaufi vielääkään toivostaan Italian suhteen. Järjestettyään Saksan oloja ja vahvistettuaan valtaansa Unkarissa ja Puolassa, kokosi hän voimallisen sotajoukon pakoittaaksensa Lombardialaiset vihdoinkin tunnustamaan hänen yliherruuttaan. V. 1174 marssi hän jälleen Alppien yli uudistaaksensa valtakuntansa hävinnyttä valtaa Pohjois-Italiassa. Mutta eivätpä olleet Lombardian kaupungitkaan ristissä käsin käyttäneet rauhan aikaa. Ne olivat päinvastoin laajentaneet ja vahvistaneet liittoansa sekä rakentaneet uuden linnan, jolle keisaria vihoittaakseen olivat antaneet nimen *Alessandria*. Tätä linnaa kohti suunnitteli Hohenstaufi retkeään. Neljä kuukautta sitä turhaan piiritettyään, täytyi hänen alkaa rauhaa hieroa, kun näet sotajoukkonsa melkoisesti oli heikontunut eikä hän saamatta apua Saksasta uskaltanut antautua ratkaisevaan taisteluun. Yhä vaikeammaksi kävi hänen asemansa, kun eräs hänen mahtavimmista ruhtinoistaan kieltäytyi lähtemästä Saksasta häntä auttamaan, ja saapunut apujoukko tämän kautta supistui odottamattoman pieneksi. Oliko hänen luopuminen taistelusta, täytyikö hänen jälleen voitettuna palata kotia? Varovaisuus kehotti häntä siihen ja keisarin urhoollisimmatkin neuvonantajat vaativat samaa. Mutta uljaan Hohenstaufin kunnianhimo ei enää kestänyt näin kovia iskuja, kostonhimo valtasi hänen sydämensä ja hän päätti turvata voittoisan miekkansa onneen. *Legnanon* luona ryntäsi hän Lombardialaisten paljoa voimallisempaa sotajoukkoa vastaan (1176). Urhoollisesti taistelivat Saksalaiset, Fredrik itse nähtiin aina tappelun tulisimmissa liekeissä, vaan turhat olivat kaikki ponnistukset. Lombardialaiset saivat loistavan voiton.

Näiden vaiheiden ohessa oli Aleksanteri III ihmeteltävän taitavasti säilyttänyt asemaansa keisarin asettamia vastapaaveja vastaan, odottaen viisaan valtiomiehen tavoin sitä hetkeä, jolloin hän saisi koko maailmalle näyttää, kummanko puolella voitto oli. Anagin kaupungista, missä hän tähän aikaan oleskeli, oli hän tarkkaan seurannut sodan vaiheita. Nyt saapuivat hänen luokseen keisarin lähettiläät, jotka tunnustivat hänen kirkon lailliseksi päämieheksi sekä vakuuttivat Fredrikin luopuvan keisarillisesta suojelusherruudestaan Roomassa. Aleksanteri suostui rauhaan näillä ehdoilla, tarjoutuen puolestaan rauhan välittäjäksi keisarin ja Lombardialaisten välillä. Seuraavana vuonna vahvistettiin *Venedigissä* juhlallisesti tämä paavin ja keisarin solmima liitto. Markuksen-kirkon portailla otti Aleksanteri vastaan Fredrikin, joka nöyrytyneenä suuteli hänen jalkojaan. Sitte mentiin kirkkoon, missä tuon ylpeän

Hohenstaufin täytyi kuunnella paavin nuhdesaarnaa. Kun Jumalan palvelus oli päättynyt, astui Aleksanteri ratsun selkään, keisari käveli vieressä jalastinta pitäen.

Tämän maailman valtakuntien olosuhteisin takertuneena ja niiden turmelemana pyrkii paavikunta kunnian kukkulalle. Näiden aikojen kirkkohistoria on sen vuoksi suureksi osaksi valtiollista historiaa. Jumalan valtakunnan ja maailman välistä rajaa ei näe kuin siellä täällä, ja niihinkin paikkoihin, joissa sanan miekka vielä on estänyt sitä kasvamasta kokonaan umpeen, luovat kirkon synty ja maailman turmelus synkät varjonsa. Mistä koittaa valo pimeässä? "Minä olen maailman valkeus," todistaa Herra. Auttamatonko on kirkon turmelus? "Minulle on annettu kaikki voima taivaassa ja maan päällä" vakuuttaa sama Herra. Se totuus juuri, ettei Jumalan valtakunta milloinkaan voi sortua, luo kirkkohistorian pimeimmillekin lehdille niin ihmeellisen lohdullista valoa.

Aleksanteri III:n aikana saavutti paavikunta toisenkin loistavan voiton taistelussaan valtiota vastaan. Siihen aikaan, jolloin paavi maanpakolaisena oli Franskassa, tapaamme hänen luonsa Englannin arkkipiispan *Thomas Becketin*. Hänkin on riitaantunut maallisen vallan kanssa, hänkin tarjoutuu korottamaan paavikuntaa maallista valtaa mahtavammaksi. Becket oli monta vuotta kanslerina uskollisesti palvellut Englannin kuningasta Henrik II:ta, ja tämä oli kiitollisuudesta määrännyt hänet Kanterburyn arkkipiispaksi (1162). Tuskin oli Becket päässyt uuteen arvoonsa, ennenkuin hän esiintyi kerrassaan toisena kuin ennen. Halveksien kaikkea tuota ulkonaista loistoa, jonka koristamana hän valtion palveluksessa oli prameillut, pukeutui hän munkin halpaan pukuun, osottaen koko käytöksellään tästälähin aikovansa asettua mitä jyrkimpään vastarintaan maailman tapojen ja valtion suhteen. Kirkon etu ja kunnia oli tästä hetkestä oleva hänen silmämääränään. Kiivaasti vaati hän kuninkaalta takaisin niitä tiluksia, joita valtio oli riistänyt Kanterburyn arkkihiippakunnalta. Kuningas, joka nyt selvään näki, miten oli erehtynyt toivoessaan saada Becketistä kuuliaista piispaa, kutsui valtakuntansa mahtavat *Klarendoniin* asiasta tuumimaan (1164). Täällä supistettiin pappien oikeudet suuressa määrässä muun ohessa senkin säädännön kautta, joka kielsi heitä kuninkaan tuomiosta vetoamasta paaviin. Kaikki piispat kirjoittivat nimensä uuden lain alle. Becket, joka kuninkaan ja piispojen pakottamana oli suostunut tähän kirkonvaltaa solvaavaan myöntymiseen, katui heti heikkouttansa ja pakeni Franskaan saadaksensa paavilta synninpäästöä. "Pietarin jälkeiseltä" rukoili hän saavansa mitä ankarimmalla parannuksella sovittaa syntinsä, eikä ollut tämä tyhjää puhetta, sillä säälimättä hän kidutti ruumistansa kauan aikaa. Vasta kun paavi oli päästänyt hänen synnistä, oli hän altis ryhtymään taisteluun kirkon puolesta. Peläten että suuttunut Henrik rupeisi liittoon Fredrik Barbarossan kanssa, koetti paavi saada Becketiä sopimaan edellisen kanssa. Franskan kuninkaan Ludvig VII:n välityksellä saatiinkin sopimus aikaan, vaan se oli yhtä epäluotettava kuin lyhyt. Becket palasi Englantiin, kansa otti hänen vastaan suurilla kunnianosoituksilla; mutta jos kuningas alussa koettikin salata vihaansa tuota paavikunnan taipumatonta puolustajaa kohtaan, kävi asema yhä vaikeammaksi, kun näet arkkipiispan kannattamat mielipiteet mitä johdonmukaisimmalla tavalla pyrkivät saada valtion ja kuninkuuden etuja luovuttamaan alaa kirkon kasvavalle vallalle. "Eikö toki kukaan noista kurjista, jotka syövät minun leipääni, voi vapauttaa minua kapinallisesta papista" huudahti Henrik kerran, kun hänelle kerrottiin Becketin rohkeista tuumista. Muutamat ritarit, jotka kuulivat nämä sanat, riensivät nopeasti Kanterburyyn ja surmasivat piispan kirkon alttarilla, hänen paraikaa jakaessaan Herran ehtoollista (1170). Aavistaen sanojensa onnetonta vaikutusta, oli kuningas heti lähettänyt sanansaattajat estämään ritareja verta vuodattamasta, mutta kun sanansaattajat heidät saavutti, oli rikos jo tehty. Katkerasti täytyi Henrikin katua varomatonta pikaisuuttaan. Paavi julisti Becketin pyhimykseksi, Englannin kansa kunnioitti häntä veritodistajana, asettuen uhkaavaan asemaan hallitusta vastaan, eikä aikaakaan, niin nostivat kuninkaan pojat kapinan isäänsä vastaan. Ei ollut turvattomalla Henrikillä muuta neuvoa kuin nöyrtyä kerjäämään armoa samalta kirkolta, jonka kasvavaa valtaa hän vasta oli luullut voivansa masentaa. Peruuettuaan Klarendonissa tehdyt päätökset, vaelsi hän avojaloin Becketin haudalle, missä paljasti selkänsä munkkien ruoskittavaksi. Syvään nöyrtyi siis Englantikin paavikunnan valtaistuimen juuressa.

Becketiä on moni historioitsija arvostellut ylpeäksi ja petolliseksi mieheksi, jonka silmämääränä oli oma etu ja välikappaleina monesti hyvinkin epärehelliset tuumat. Epäilemättä on tässä arvostelussa liikaa moitetta. Päinvastoin hän uskollisesti elämänsä loppuun taisteli keski-ajan kirkon puolesta, sen maallista mahtavuutta hän tehokkaasti puolusti. Mutta kristityksi papiksi häntä ei myöskään saa sanoa. Becket on tuon eksyneen kristikunnan jäseniä, joka ei käsittä Kristuksen valtakuntaa hengelliseksi valtakunnaksi, sentähden että paavikunnan maallinen mahtavuus häikäisee sen silmiä. Se aate, jonka toteuttamiseksi hän uhraisi elämänsä työn ja jonka marttyyrinä hän kuoli, on kyllä maailmallisessa mielessä suuri aate, mutta varkaan tavoin on se yön pimeässä tunkeunut Herran seurakuntaan eksyttämään sitä väärälle uralle. Ventovieras Jesuksen Kristuksen hengelliselle valtakunnalle on tämä aate, eikä kirkkohistoria milloinkaan aseta sen edustajia, miten uskollisesti nämä sitten ovatkaan taistelleet, Herran veritodistajain riveihin.

Saman aatteen kannattajana seisoo Aleksanteri III:kin jälkimaailman tuomion edessä. Viisaat olivat hänen tuumansa, taitavasti hän valvoi paavikunnan etuja sen taistelussa valtiota vastaan, tehokkaasti ja

voittoisasti valmistaa sitä aikaa, jolloin Rooma jälleen on maailman pääkaupunkina ja kaikki ruhtinaat ja kansat nöyrinä tottelevat sen käskyjä, mutta ei tarkoittanut kirkon Herra tämänkaltaista voittoa, lausueessaan: "älä pelkää, piskuinen lauma! sillä teidän isällänne on hyvä tahto antaa teille valtakunnan." Ja niinäkin aikoina, joina paavikunta voitollisesti edistyy mahtavuudessa, ilmaantuu sen heikkous tuon tuostakin. Kyllä esim. Aleksanteri III:n valta hänen hallituksensa loppupuolella näyttää hyvinkin loistavalta, hänen v. 1179 *kolmannessa suuressa lateraanikokouksessa Roomassa* 300 hengellisen läsnäollessa laatiessaan lakeja paavikunnan tukeeksi, mutta hänen täytyi heti tämän jälkeen taas paeta pyhästä kaupungista, ja kun hän kaksi vuotta myöhemmin kuoli ja hänen ruumiinsa tuotiin Roomaan siunattavaksi maan lepoon, saattoi kansa kirouksilla ja kivenheittämisillä häntä hautaan. Jo kiehuu kansan syvissä riveissä vihaa paavikuntaa vastaan, vaikka tämä viha, ollen maailmallista sekin, taipuu kuuliaisuuteen, kun paavikunnan ulkonainen mahtavuus sen jälleen pakoittaa asettumaan. Vaan ei ole vapautteen luotu ihmishenki aina tyytyvä tähän orjuuteen, se on vihdoin särkevä kahleensa ja kostava sortajilleen. Ainoastaan se valta, joka perustuu Herran horjumattomaan sanaan, pysyy ijankaikkisesti, sillä se on rakennettu kalliolle. Paavikunta rakentaa sannalle: "sade on lankeava, virrat tulevat ja tuulet puhaltavat ja sitä huonetta sysäävät, ja se on kukistuva ja sen lankeemus on oleva suuri."

IX.

Ensimmäinen ristiretki Suomeen.

Ja minä tahdon sen itselleni pitää siemeneksi maan päällä, ja tahdon sitä armahtaa, jota ei ole armahdettu. Ja sanon hänelle, joka ei ollut minun kansani: sinä olet minun kansani, ja hänen. pitää sanoman: sinä olet minun Jumalani. Hos. 2: 23.

Monta vuosisataa kului umpeen, ennenkuin kristinuskon valo loi ensimmäiset säteensä Suomen syrjäiseen maahan. Ei tiennyt kristitty Euroopa pitkään aikaan mitään pakanallisista esi-isistämme, ja vielä tänään piiloutuu kertomus heidän elämänsä vaiheista suureksi osaksi muinaisuuden äänettömään pimeään. Heidän haudoillansa sammuu historian tulisoitto, ja muinaistutkijan on tyytyminen sadun monesti eksyttävään kuutamoon ja runon salaperäisesti etäiseen kaikuun. Mutta miten vajavaiset tietomme Muinais-Suomalaisten elämästä ja tavoista ovatkin, kuvaa kuitenkin heidän ihmeen kaunis runoutensa, jonka katkonaiset, toisistaan jo irtautuneet säveleet uuden Suomen isänmaanrakkaus on koonnut ja yhteensovittanut, miten hartaasti he kaipasivat sitä viisautta, joka ainoana voi tyydyttää ihmishengen syvintä tarvetta. Vaan mahdoton oli heidän omin voimin päästä totuuden osallisuuteen ja elävän Jumalan tuntemiseen. Heidän uskontonsa pääpiirteet ovat meille säilyneet Kalevalan runoissa.

Alkuansa palvelivat pakanalliset esi-isämme luonnon esineitä semmoisinaan, vaan tämän alkuperäisen luonnonuskon vallasta kohosivat he aaterikkaammalle kannalle, jolta olivat näkevinään, miten henkiset voimat, jotka heidän mielikuvituksensa olennoitsi ja joille se loi mitä vaihtelevimmat muodot, ympäröi heitä kaikkialla. Maailma oli heidän luulonsa mukaan täynnä *Haltijoita*, joilla eri olopaikkojensa ja toimiansa mukaan oli eri nimensä: *Ilmatar, Päivätär, Kivutar, Terhenetär* y.m. Veden Jumala oli *Ahti*, metsien hallitsija *Tapio*. Voimallisimmin kaikista oli taivaan, "yli-ilmojen" jumala. Häntä nimitettiin alkuansa nimellä *Jumala*, vaan kun tätä sanaa myöhemmin alettiin käyttää merkitsemässä luonnonhaltijaa yleensä, annettiin sen sijaan maailman korkeimmalle hallitsijalle nimi *Ukko*. Puhtaampana kuin useat muut pakanakansat on siis Suomen kansa selvittänyt käsityksen yhdestä ainoasta Jumalasta, vaikkei tämä käsitys vielä ole kuin himmeä aavistus vain kristinuskon elävästä Jumalasta. Ukko asui taivaan keskustassa, häntä kutsuttiin "yli-Jumalaksi" ja hänen vaikutuksensa ulottui kaikkialle, Muut jumalat toimivat kuitenkin vapaina, hänestä riippumatta.

Koko sivistynyt maailma ihailee esi-isiamme ihmeen kauniita unelmia noina heidän pakanuudenaikansa öisinä hetkinä. Ja syytä tähän ihailuun kyllä löytyy, kun runouden kannalta asiaa tarkastelemme. Eikä siinä kylliksi. Täytyypä meidän myöskin myöntää, että Kalevala sisältää monta syvää ajatusta, monta ihmeen valosaa aavistusta, joille aniharvojen kansojen muinaisuuden unelmat voivat vetää vertoja. Kuinka ylevä on esim. Muinais-Suomalaisten käsitys äidinrakkaudesta, miten syvä heidän uskonsa laulun, *sanan* voimasta! Mutta kuinka viehättävän kauniilta ja henkisesti rikkaana Suomen kansan muinaisuus monessa suhteessa esiintyykin runon kertomuksessa, kuulemme miltei joka säveleessä tuota synnin tuottamaa ristiäänisyyttä, jota ei taitavinkaan laulaja, ei Väinämöinenkään, tuo "tietäjä ijänikuinen" saa soitannostaan poistumaan. Kuinka onnetonta elämä täällä maan päällä usein oli, miten mahdoton löytää kaikkia noita "syntyjä syviä," jotka vaarat estäisivät, tuskat lievittäisivät ja kuinka toivottoman kolkko oli *Tuonela*, kuolleitten asunto! Ihmissydämmen ristiriitaiset ajatukset,

"jotka keskenänsä itse päällensä kantavat," eivät pääse sopusointuun kuin Jesuksen Kristuksen ristin ja Hänen tyhjän hautansa ääressä, vaan kaukana olivat nämä pyhät paikat Suomen syrjäisestä maasta, eikä ollut kukaan vielä sen pakanallisille asukkaille kertonut sanaakaan Hänestä, joka yksin on "tie, totuus ja elämä" ja jota he, vaikka tietämättänsä, olemuksensa syvyydessä kaipasivat. Kummastelisimmeko tuota salaperäistä suruvoittoisuutta, joka on niin omituista esi-isiemme koko katsantotavalle? Ei kuule maailma heidän huokauksiaan, eivät he itsekään niitä käsitä, mutta Yksi ne kuulee ja tietää: Hän, joka on pelastuksen Jumala. Kauan on Suomen kansa istunut pimeydessä ja kuoleman varjon maassa, mutta ennenkuin kahdestoista vuosisata kuluu loppuun, alkaa sillekin aamu koittaa.

Vähitellen oli pakanuuden valta Ruotsissa murtunut. Vaikeata on tietysti tarkkaan määrätä, milloin tämä tärkeä käänne naapurikansamme historiassa tapahtui, vaan ainakin sen voi varmuudella päätätä, että kristinuskon voitto maassa yhdenentoista vuosisadan loppupuolella oli taattu. Ennen on kerrottu paavin lähettilään Nikolauksen käynnistä Skandinaviassa sekä huomautettu siitä, että Ruotsin kirkko silloin liitettiin likeisempään yhteyteen Rooman ja sen kautta koko läntisen kirkon kanssa. Maan kuninkaana oli siihen aikaan *Sverker* (k. 1155). Jo ennen hänen kuolemaansa olivat Svealaiset, vihoissaan siitä, että hän aina oleskeli Götanmaalla, valinneet oman kuninkaan nimeltä *Eerik*, historiassa tunnettu nimellä *Eerik IX Pyhä*, joka nyt sai koko valtakunnan haltuunsa. Häntä kiitetään hyvin hurskaaksi mieheksi, jonka päätoimena oli kristinuskon edistäminen. Miten epäluotettavat sen aikuiset tarinantapaiset kertomukset pohjolan oloista ovatkin, voi kuitenkin varmuudella päätätä, että "Pyhä Eerik" tehokkaasti vaikutti pakanuuden kukistamiseen etenkin Pohjois-Ruotsissa. Ensimmäisenä maan kristityistä kuninkaista asui hän Sveanmaalla, tuossa vanhassa Upsalassa, jonka kuuluisaa temppeleä jo ennen hänen aikojaan oli ruvettu muodostamaan kirkoksi. Innostuksella jatkoi Eerik tätä työtä, kirkko valmistui, ja jumalanpalvelus järjestettiin kristinuskon ohjeiden mukaan. Uskollisena apumiehenä näissä toimissa oli hurskaalla kuninkaalla Upsalan piispa *Henrik*, jonka kerrotaan olleen kotoisin Englannista sekä saapuneen Ruotsiin kardinaali Nikolauksen seurassa.

Olemme maininneet kaksi nimeä, jotka lähtemättömästi ovat piirretyt Suomen varsinaisen historian ensimmäiselle lehdelle. Koettakaamme tulkita tämän puutteellisen lehden vaillinaisia lauseita, sillä se kertoo kristinuskon aamukoitosta pakanallisten esi-isiemme "pimeässä pohjolassa."

Samoin kuin Skandinaviaiset viikingit ennen olivat häirinneet Etelä-Euroopan rannikoita, olivat myöhemmin Suomalaisten hävitysretket suureksi rasitukseksi semminkin Ruotsalaisille. Kun Eerik kuningas sen ajanhengen innostuttamana, joka vaati kristityitä taisteluun pakanoita vastaan, päätti lähteä ristiretkelle Suomeen, oli hänellä luultavasti silmämääränä se valtiollinen etu, jonka Suomalaisten taivuttaminen kristinuskoon hänelle tuottaisi. Niin vaillinaiset ovat tiedot Eerikin retkestä Suomeen, ettei aikaakaan, jolloin hän lähti tälle merkilliselle matkalle, voi tarkkaan määrätä. Luultavasti tapahtui tämä v. 1156 tahi 1157. Ei sitäkään varmuudella tiedetä, missä Eerik sotajoukkoineen astui maalle. Moni seikka viittaa kuitenkin jokseenkin selvään siihen, että paikka oli *Aura-joen* suu eli nykyisen *Turun* seutu.

"Kaks oli pyheä miestä,
Kaksi kansan ruhtinasta
Ristiveljeä jaloa;
Yksi kasvoi Ruotsinmaalla,
Toinen maalla vierahalla.
Lapsi maalta vierahalta
Se on Hämeen Henterikki,
Vaan joka Ruotsissa yleni,
Se on Eerikki ritari,
Ruotsin kuuluisa kuningas."

Näin laulaa Eerik kuninkaasta ja hänen piispastansa vanha runo, joka jälkimaailmalle on säilyttänyt Muinais-Suomalaisten ensimmäisen tunnetun tunnustuksen kristinuskon siunauksesta. Mutta näin ei kuulunut heidän todistuksensa ristijoukon ensin saapuessa tänne

"Paikalle papittomalle,
Maalle ristimättömälle,
Kivikirkot teettämähän
Kappelit rakentamahan."

Eerikin kerrotaan tarjonneen Suomalaisille rauhaa, jos he suostuisivat antamaan kastaa itsensä ja vastaanottaisivat kristinuskon. Uhkaavana seisoi valloittaja Suomen rannalla, miekka toisessa, risti toisessa kädessä, tarjoten raa'alle ja vapaalle kansalle aarretta, jonka arvoa se ei osannut aavistaakaan — vaan samalla vieraan vallan herruutta, jonka ikeen alle sen jäykkä niska ei vielä konsanaan ollut nöyryntynyt. Suomalaiset asettuivat vastarintaan: verinen tappelu eikä vapaaehtoinen myöntyminen oli

ratkaseva heidän kohtalonsa. Ruotsalaiset saivat loistavan voiton: taistelutantereella makasi joukottain kaatuneita suomalaisia ja jällellä olevat pakotettiin taipumaan kristinuskoon. Vanhan tarun mukaan kastettiin ensimmäiset suomalaiset Kupittaaan lähteen luona lähellä Turkua. Ristijoukko riemuitsi, mutta Eerikin sanotaan vuodattaneen kyöneleitä, ajatellessaan miekkansa surmaamia pakanoita, "jotka olisivat saaneet ijankaikkisen elämän, jos olisivat kääntyneet kristinuskoon, vaan jotka nyt olivat joutuneet kadotukseen." Se oli hänen keskin aikainen käsityksensä pelastuksen Jumalan neuvosta, mutta miten vajava se olikin, siunaa Suomen kansa sitä hetkeä, jolloin nämä sanat lausuttiin. Jo kaikui ijankaikkisen elämän sana Suomenkin rannalla, kutsuen sen asukkaita pakanuuden pimeydestä Herran ihmeelliseen valoon. Uusi aika on koittamassa syrjäiselle isänmaallemme, vaikka yön sumut vielä estävät meitä näkemästä, että tuo heikko, taivaan reunaalla ruskottava valo todellakin ennustaa aamua.

Vielä samana kesänä purjehti Eerik takaisin Ruotsiin, jättäen Suomeen Henrik piispan sekä muita pappeja lähetyssaarnaajain vaikeata työtä toimittamaan. Kuinka vähän tiedämmekin tuon kuuluisan piispan elämänvaiheista ja hänen toimestaan täällä pakanallisten esi-isiemme keskuudessa, on ainakin selvä, että hän oli noita keski-ajan urhoollisia lähetyssaarnaajia, jotka olivat alttiit uhraamaan kaikki suuren tehtävänsä edestä. Historia omistaa hänelle kunnianimen "Suomen lähetyssaarnaaja," ja siinä on todistusta kylliksi, miten vaillinaiset aikakirjojen kertomukset hänestä sitten ovatkin. Semmoista mainetta, semmoista nimeä ei saavuteta kuin ankaran itsensäkieltämisen vaikealla tiellä. Ei liioittele legenda ["Pyhän Henrikin elämä ja ihmetyöt."] lausuessaan Henrikistä: "miten suuri oli usko ja jumalallisen rakkauden liekki hurskaan piispan sydämessä, hänen luopuessaan ylöllisyydestä, ystävistään ja loistavasta asemastaan, jota kaikkea hänellä oli tarjona Upsalassa, ja pelastaaksensa muutamia köyhiä lampaila antautuessa lukemattomiin vaaroihin, joissa kuolema häntä uhkasi. Hän noudatti paimenen esimerkkiä, joka jätti nuo yhdeksänkymmentä ja yhdeksän korpeen etsiäksensä tuota ainoata kadonnutta lammasta ja, löydettyään sen, omalla olkapäällään kantoi sen lammashuoneeseen". Joka luotettavien historiallisten yksityisseikkojen puutteen vuoksi ei ole altis myöntämään tätä arvostelua oikeaksi, hän ei aavistakaan, miten vaikea lähetyssaarnaajan koruton työ raakojen pakanoiden keskuudessa on. Että Henrik todellakin on julistanut evankeliumia Jumalan valtakunnasta pakanallisille suomalaisille, sen todistaa tuo tunnettu "Piispa Henrikin surma" niminen runo, josta vasta kerroimme muutamat säveleet. Sen saduntapainen luonne, jossa taikauskoinen mielikuvitus todellisuudesta huolimatta vapaana sanelee, ei suinkaan ole omiansa tarjoamaan luotettavia tietoja Henrikin lähetystoimesta, vaan ainakin se käy siitä selväksi, että hän pelkäämättä astui Suomen synkkiin saloihin, saarnaten niiden asukkaille pelastuksen sanomaa. Mahdotonta olisi olettaa Henrikin niihin määrin saavuttaneen Suomalaisten kunnioitusta, että heidän taipumuksensa pukea tunteensa ja ajatuksensa laulun muotoon hänen vaiheistaan olisi saanut aiheita sepittää tuon merkillisen runon, ellei hän todellakin olisi sitä ansainnut. Älkäämme halveksiko tuota esi-isiemme Suomen ensimmäisestä lähetyssaarnaajasta antamaa todistusta, vaan seuratkaamme sen runollista kertomusta Henrik piispan viimeisistä elämänvaiheista. Se on opas, joka ei tahdo meitä pettää, jos kohta se lapsellisessa herkkäluulossaan monesti eksyy kauaskin todellisuuden vakavalta tieltä. Runo kertoo Henrikin kerran talvella matkoillaan saapuneen erälle *Köyliöjärven* saarelle, missä *Lallin* talo oli. Emäntä oli yksin kotona, ja häneltä pyysi piispa ostaa ruokaa. Kun sitä ei hänelle annettu, käski hän palvelijansa ottaa, vaan jätti lähtiessään maksun kaikesta. Saavuttuaan kotia ja kuultuaan vieraan talossa käynnistä, lähti Lalli heti piispaa takaa ajamaan. Eräs latinalainen legenda kertoo Lallin verenhimoisen vihan syyksi senkin seikan, että piispa oli tuominnut hänen maksamaan sakkoa miestaposta. Oli miten olikaan, ainakin se lie varma, että Suomen ensimmäinen lähetyssaarnaaja sai surmansa tämän miehen kädestä. Jääkööt tässä kertomatta runon tarinat tämän tapauksen yksityisseikoista ja Lallin kohtalosta, sillä ne astuvat rohkeasti todellisuuden rajojen ulkopuolelle. Kerrassaan arvottomiksi niitä ei kuitenkaan saata väittää, koska ne osottavat minkä rajattoman kunnioituksen Henrik piispa vaivaloisilla ja vaarallisilla lähetysmatkoillaan saavutti kansassa. Ei hän tätä kunnioitusta kaipaa, se on kyllä totta: evankeliumin marttyyriin kunnia on suurempi ja ohjaa ajatuksemme eksyvän ihmisten todistuksista uskollisen Jumalan todistukseen, mutta kiittäen ihmeiden Herraa viittaa Suomen kirkon historia kuitenkin näihinkin runon taikauskoihin liiallisuuksiin, sillä nekin ennustavat uutta aikaa isänmaallemme ja sen kansalle.

Henrik piispa näkyy työskennelleen koko sillä alalla, joka oli Varsinais-Suomalaisten hallussa. Kenties kävi hän Kokemäellä saakka. Niin ainakin tarina kertoo, ja vielä tänä päivänä löytyy viimemainitussa pitäjässä vanha lato, jossa Henrikin sanotaan saarnanneen. Sen suojaksi on kivistä rakennettu pieni kirkon näköinen rakennus.

"Pyhän Henrikin" muisto saavutti jo varhain suuren maineen, ja häntä alettiin kunnioittaa kristityn Suomen suojelushaltijana. Taikauskoinen kansa rukoili häneltä apua tuskissaan, ja legenda kertoo monesta hänen tekemästään ihmetyöstä. Mainittakoon tässä pari semmoista, kertomukset kun samalla kuvaavat sen aikuisen kristinuskon eksynyttä kantaa. Eräs tyttö, Lucia Antintytär Vehmaalta, kuoli. Vanhemmat surivat katkerasti lastaan, he rukoilivat pyhää Henrikkiä avukseen, ja hänen ihmevoimansa vaikutuksesta virkosi kuollut jälleen. Kyröstä kotoisin oleva vaimo, joka jo vuoden ajan oli ollut ihan sokea, sai näkönsä, kun hän avukseen huusi tuota merkillistä pyhimystä, joka oli tuonut kristinuskon

Suomeen ja kansan varman luulon mukaan nyt taivaassa rukoili heidän puolestaan. *Nousiaisten* kirkolle, missä piispan ruumista ensin säilytettiin, saapui ihmisiä läheltä ja kaukaa voittaaksensa hänen suosiotaan, ja nämä häntä tarkoittavat pyhiinvaellukset kävivät yhä yleisemmiksi, kun tuo kallis pyhänjäännös v 1300 muutettiin Turkuun. — Henrikin muistoksi vietettiin katoolisella aikakaudella kaksi juhlaa: Tammikuun 19 p., jota sanottiin hänen syntymäpäiväkseen, koska hän kertomuksen mukaan sinä päivänä kärsi marttyyrikuoleman ja silloin muutti uuteen elämään, ja Kesäkuun 18 p., jona päivänä hänen maalliset jäännöksensä muutettiin Turkuun. Vielä meidän aikoinamme muistuttavat Turun markkinat, joita pidetään Tammikuun 19 p:nä, Henrik piispasta, jonka kunniaksi keskiaikana mainitussa kaupungissa sinä päivänä vietettiin loistava juhlallisuus Turun tuomiokirkossa. Silloin kokoontui kaupunkiin paljo väkeä ihailemaan jumalanpalveluksen loistoa. Pyhän Henrikin muistosta kertoo myöskin Turun tuomiokapitulin sinetti, jossa on katkaistu peukalo sormuksineen. Legenda tietää, että marttyyrin peukalo, jonka Lallin kirves oli katkaissut, kevään tullessa, löydettiin vedellä liikkuvalla jääkappaleelta. Korppi, joka sitä noukki, oli näet herättänyt ihmisten huomion ja siten ilmiantanut kalliin löytynsä.

Älkäämme tästä kuitenkaan päättäkö, että kristinusko tässä katoolisessakaan muodossa pääsi heti juurtumaan pakanallisten esi-isiemme sydämissä. Päinvastoin. Hitaasti iti Jumalan sanan siemen Suomen kylmässä maassa. Kauan vielä oli isänmaamme ulkomuodoltaankin miltei kokonaan pakanamaan näköinen. Niinpä ei siinäkään osassa maata, jossa Henrik oli saarnannut, pitkään aikaan löytynyt kuin muutamia pieniä puukirkkoja, jos noita halpoja jumalan palvelusta varten hankittuja rakennuksia ensinkään saattaa kirkoiksi nimittää. Ensimmäiset rakennettiin luultavasti *Nousiaisiin* ja *Räntämäelle*. Aurajoen suussa kohosi kyllä jo siihen aikaan kristittyjen pystyttämä vankempi ja komeampi rakennus, mutta se ei ollut pyhitetty hartaudelle eikä rauhan evankeliumin saarnalle. Tarkoitamme *Turun linnaa*, tuota Ruotsin vallan myöhempinä aikoina niin kuuluisaa tuotetta Suomessa. Sen voimaan turvautui maamme pieni seurakunta vielä kauan. Samoin kuin kirkko miekan terällä oli valloittanut itselleen alaa pakanallisten Suomalaisten maassa, puolusti se itseään ja laajensi valtaansa kauan samankaltaisilla aseilla. Älkäämme tätä oudoksuko, älkäämme epäilkö armon ja voiman Jumalaa, miten ventovierasta tämä onkin pelastuksen sanoman pyhälle saarnalle, joka kovimmassakaan taistelussa ei saa turvautua kuin totuuden omaan sisälliseen voimaan. Ajanhenki oli semmoinen, ja sen orjaksi oli, kuten tiedämme, katoollinen kirkko sortunut. Jumala on ihmeiden Jumala ja armon. Hän on kaiken inhimillisen heikkouden ja turmeluksen uhallakin siunaava senkin sanansa siemenen, jonka Hän tuona historiamme sumuisena ja hyisenä kevät-aamuna kätki isiemme maahan.

X.

Tieteellisiä pyrintöjä kahdennentoista vuosisadan loppupuolella

Kaikki minun puheeni ovat oikeat: ei ole siinä mitään petosta eli vääryyttä;

Ne kaikki ovat selkeät niille, jotka niitä ymmärtävät, ja oikeat niille, jotka taidon löytävät. San. l. 8: 8-9.

Nähtyämme kristinuskon himmeän aamukoiton Suomessa, palajamme jälleen silmäilemään Jumalan valtakunnan vaiheita Euroopan sivistysmaissa. Miten erinkaltaista on näköala! Jo aikoja sitten kukistetut ovat täällä pakanuuden muistomerkit kaikkialla: kirkko yksin hallitsee, ja ihmiset noudattavat nöyrästi sen käskyjä. Vaan turmeltunut on tämä kirkko, yhä suuremmissa määrässä se eksyy Jumalan sanan osottamalta tieltä. Ei siinä kylliksi, että paavin ja muun papiston kasvava maallinen valta sekä tuo tämän maailman mukainen kirkollinen hallitus painaa vieraan leiman Herran seurakunnan ulkomuotoon: kirkon oppikin eksyy eksymistään, salaten ihmisiltä pelastuksen tien. Viimmemainitun paheen synä on epäilemättä ainakin suuressa määrässä tuo keski-ajan oppimattomuus ja alhainen sivistys, joka estää ihmisiä perusteellisesti tutkimasta ja tehokkaasti vastustamasta kirkon traditsioonin erehdyksiä. Nekin harvat henkilöt, jotka tähän aikaan uskonnollisten kysymysten suhteen pyrkivät päästä totuutta käsittämään ja omistamaan, olivat arveluttavan suuressa määrässä ajanhengen orjia. Ei kiellä kukaan mystikkojen ja skolastikkojen suurta merkitystä kirkon kehkeymisen historiassa, mutta kuinka paljon hyvää he ovatkin toimittaneet, on moni arveluttava erehdyskin juuri heidän kautta juurtunut kristikunnan katsantotapaan ja kirkon oppiin. Paitse ennen mainittuja skolastikkoja ja mystikkoja esiintyy kahdennellatoista vuosisadalla muitakin heidän hengenheimolaisiaan, joista tässä muutamat mainittakoot.

Kun Abailardin loistavat luennot alkoivat himmentää tuon ennen kuuluisan Vilhelm Champeauxlaisen mainetta, vetäytyi tämä Pariisiin läheisyydessä olevaan *p. Viktor* nimiseen kappeliin, missä hän perusti koulun. Tämä luostarintapainen opinahjo, joka on tunnettu nimellä *p. Viktorin koulu*, saavutti ennen pitkää suuren maineen. Sinne tulvasi oppilaita läheltä ja kaukaa, ja etenkin Englannissa pidettiin sitä suurella arvossa. Sen kuuluisin edustaja oli *Hugo* (k. 1144). Hän oli syntyperältään saksilainen ja ryhtyi ensimmäisenä germanilaisesta kansanheimosta keski-ajan tieteelliseen työhön, jota siihen saakka yksinomaan romanilaiset kansat olivat edustaneet. Pian kohosi hän oppilaan alhaisesta asemasta opettajaksi, vaan luostarin johtajaksi ei hän milloinkaan päässyt. P. Viktorin Hugo on keski-ajan kuuluisimpia mystikkoja. Hänelle omistettiin kunnianimi "toinen Augustinus." Tämän miehen povessa sykkii harras sydän, jossa keski-aikainen usko vaikutti suuria. Hänen ovat nuo syvät sanat: "me tunnemme Jumalan samassa määrässä kuin Häntä rakastamme; jokainen älyää niin paljon totuudesta, kuin hän itse on totuus." Hugo koetti yhdistää skolastisuuden oppia ja järjellisyttä mystisismin syvämielitteisyyteen ja sydämen elävään uskoon Jumalaan. Hänen sivistyksensä oli hyvin monipuolinen, vaan se ei eksyttänyt häntä uskon salaisesta, järjelle käsittämättömästä yhteydestä Herran kanssa. Se vain esti häntä antautumasta tunteitten ja mielikuvituksen valtaan, jonka orjina myöhemmän ajan mystikot niin monesti suistuivat kauas tuon raittiin, p. raamatun mukaisen uskon tieltä. "Jos näet, niin se ei ole uskoa," oli hänen lempilauseensa. Mystikkojen tapaan puhuu Hugokin ihmisten erinkaltaisista kyvyistä, erottaen toisistaan "aistillisen silmän," jolla näemme ulkopuolellemme olevat esineet, "järjen silmän," joka näkee mitä meissä on, sekä "miettimisen silmän," jolla pääsemme jumalalliset asiat käsittämään; mutta ollen Augustinuksen oppilas, ei hän itseltään salaa sitä totuutta, että itse tuo "miettimisenkin silmä" on synnin himmentämä ja turmelema eikä siis erehtymätön. Ennenkuin ihminen voi päästä varmaan tietoon Jumalasta, on hänen *uskossa* edistyminen. Usko on Hugon käsityksen mukaan välittävä aste horjuvan luulon ja varman tiedon välillä. Että skolastisuus on vaikuttanut häneen, se ilmaantuu muun ohessa myöskin siinä, että hän on hyvin taipuvainen jaoittelemaan käyttämiään käsitteitä alaluokkiin, joita hän sitten käyttää merkitsemään käsitteiden eri asteita. Siitä riippuu hänen määräämänsä erehdyttävä erotus *luulon*, *uskon* ja *varman* vakuutuksen välillä, joka häneltä monesti himmentää tosi uskon oikean luonteen. — P. Viktorin Hugo oli aikansa lapsi hänkin, mutta yksi niitä, joissa keski-aika voimallisesti viittaa totuuden kaivattuun valoon. Hänen monista teoksistaan mainitsemme tässä ainoastaan tuon hänen nerokkaan ja syvämielitteisen kirjansa "*Sielun pantista*."

Samaan suuntaan kuin Hugo työskenteli p. Viktorin toinen kuuluisa edustaja *Rikhard*. Hän pääsi v. 1160 luostarinsa johtajaksi ja hoiti tätä virkaa kuolemaansa asti v. 1173. Hänenkin ainoa ilonsa olivat miettimisen hiljaiset hetket. Ihmisen suurin autuus — niin opetti Rikhard — on siinä, että hänen henkensä kokonaan sulaa yhteen Jumalan hengen kanssa, niin että Jumalan rauha käsittää kaiken hänen miettimisensä, tahtomisensa ja pyrkimisensä. Tähän onnelliseen tilaan päästäksemme täytyy meidän puhdistaa henkemme peili, jotta Jumalan kuva siinä näkyisi. Vaan tämä ei onnistu, ellemme pakene maailman saastaisista ja meluavista oloista, sillä ainoastaan yksinäisyydessä voimme luoda silmämme omaan itseemme ja puhdistua syntisistä himoista.

Näissä mietteissä ilmenee terveellinen totuus, huomattava etenkin aikana, jolloin ihmiset luulivat saavuttavansa Jumalan suosion noudattamalla ulko-elämää koskevia sääntöjä. Kaiken haaveksimisen ja erehdyksen uhallakin virittivät mystikot paljon tosivaloa hedelmättömiin sääntöihin jähmettyvään kirkkoon, estäen hengellistä elämää kokonaan kuolemasta yön pitkinä, kylminä hetkinä. Ellei heitä olisi löytynyt, olisi skolastikkojen järjenmukainen uskonto ennen pitkää tukehuttanut kaiken hengellisen elämän, joka oli kirkon uudistumisen tärkein ehto silloin, niinkuin aina muulloinkin. Ihmeellinen on Herran kuljetus, käsittämättömän viisaat Hänen neuvonsa pimeimpinäkin aikoina!

Silmäillessämme kahdennentoista vuosisadan tieteellisiä pyrinnöitä, vaatii huomiotamme etenkin Pariisin piispa *Pietari Lombardus* (k. 1164). Hän oli köyhän miehen poika Novaran kaupungista ja sai kasvatuksensa p. Viktorissa. Lempeällä ja vaatimattomalla luonteellaan, ahkeruudellaan ja suurella kyvyllään saavutti hän jo varhain monta ystävää, ja perehdyttyään opintoihin aikoi hän tuolla väsymättömällä innolla ja uutteruudella, jolla keskiajan tiedemiehet voittivat niin monet esteet, sepittää mainiota teostaan "*Libri IV sententiarum*" (neljä mietelmisen kirjaa), joka on keski-ajan tärkeimpiä kirjallisia tuotteita. Skolastikkojen tapaan koettaa Lombardus yhdistää kirkon ja raamatun oppia. Kirjansa tarkoituksen sanoo hän olevan uskon suojelemisen lihallisten ihmisten erehdyksiltä. Se saavutti ennen pitkää tavattoman suuren maineen ja sitä käytettiin sitten koko keski-aikana oppikirjana uskonnossa. Lombardus tukee väitteensä raamatun ja kirkon opin todistuksilla, jotka hänestä ovat yhdenarvoiset. Hän antautui ajanhengen uskolliseksi palvelijaksi, puolustaen yhtä hartaasti kaikkia noita arveluttavia erehdyksiä, joihin silloisen kirkon oppi oli takertunut, kuin niitä totuuksia, joita tämä oppi vielä kaiken turmeluksen uhallakin sisälsi. Varsinaisen, mystisyydestä eronneen skolastisuuden perustajana on hän luonut opinjärjestelmän, jonka pettäväälle perustukselle hänen jälkeiset hengenheimolaiset sittemmin rakensivat nuo ulkonäöltään komeat tieteelliset järjestelmänsä, joiden tukemana kirkon horjuva oppi pitkät ajat vallitsi sivistyneidenkin ihmisten omattunnot. Missä määrässä Pietari Lombardus on vastauksen alainen niistä erehdyksistä, joiden puolustajaksi ja kehittäjäksi hän

antautui, sen tietää yksin Herra, sydänten tutkija, kaikkietävä, vanhurskas tuomari.

Alussa vastustettiin Lombarduksen mietteitä, vaan jo seuraavan vuosisadan alussa pääsivät ne, kuten vasta saamme nähdä, ehdottomasti voitolle. Hänen vastustajistaan mainittakoon p. Viktorin johtaja *Valter* (k. noin 1180), joka Rikhardin kuoltua sai hänen virkansa. Tulisella innolla kirjoitti hän skolastisuuden erehdyksiä vastaan, moittien yhtä rohkeasti kunnioitettua Lombardusta, kuin harhaoppisena pidettyä Abailardia.

Samaan aikaan kuin nämä miehet käsittelivät kirkon oppia ja uskonnon syviä salaisuuksia, kuului kristikunnassa etenkin yksi ääni, joka ei suinkaan ole suotta kaikunut, miten vähäpätöisiltä sen vaikutukset sitten monen mielestä tuntunevatkin. Se on kyllä vaatimattoman naisen ääni, joka ei suinkaan tahdo herättää suurta melua, mutta puhdasta ja ihmeen syvää on sen kaiku. Tarkoitamme *Eibingenin* naisluostarin johtajataria, "pyhää" *Hildegardia*. Jo lapsena jätettiin hän tätinsä kasvatettavaksi, joka oli naisluostarin johtajattarena. Hildegard mieltä luostarin hiljaiseen, Jumalalle pyhitettyyn elämään ja päätti ruveta nunnaksi. Tätinsä kuoltua v. 1148 lähti hän yhdentoista benediktiläis-nunnan seuraamana Bingeniin, missä hän perusti yllämainitun luostarin, jota hän sitten erinomaisella taidolla ja kristillisellä viisaudella johti kuolemaansa asti (v. 1179). Hän on kuuluisa etenkin lausumistaan ennustuksista kirkon tulevaisuudesta. Ihmeen selvästi näkee tämän jalon naisen kirkas silmä, miten turmeltunut kirkko on, eikä hän pelkää tätä totuutta julki lausua. Mutta yhtä ihmeteltävä on hänen horjumaton luottamuksensa kirkon tulevaisuuden suhteen, vaikka hän tuon tuostakin varoittaen puhuu niistä kovista koetuksista, joiden alaiseksi sen täytyy joutua. Näistä koetuksista — niin hän ennustaa — on Herran seurakunta astuva esille puhtaampana ja jalompana, kun uusi, valoisampi aika koittaa. Ja etteivät hänen mietteensä olleet vain haaveksivan mielikuvituksen tuloksia, sitä todistavat semminkin hänen noille uteliaille ihmisille, jotka häneltä etsivät tyydytystä taikauskolleen, antamansa neuvot. Hildegard kehotti heitä nim. tutkimaan p. raamattua, josta kaikki tosi viisaus valuu. Itse oli hän paljon lukenut tuota kirjojen kirjaa, sen valossa oli hän löytänyt *Kristuksen*. Hänen luoksensa, joka on ainoa välittäjä Jumalan ja ihmisten välillä, kehotti hän ihmisiä rientämään, jotta he saisivat sen rauhan, jota ei kukaan muu antaa voi. Vaikka Hildegard tarkkaan noudatti luostarin sääntöjä, ei hän eksynyt tyytymään noihin hyviin töihin, joiden sannalle senaikuiset ihmiset perustivat ijankaikkisen elämän toivon. Hänen turvansa oli Jesus Kristus, ja tällä kalliolla tahtoi hän *uskossa* kilvoitella loppuun asti.

Hildegard oli kirjevaihdossa etevimpäin tiedemiesten ja ruhtinasten kanssa, ja hänen syvät sanansa herättivät huomiota kaikkialla. Bernhard Klairvauxlainen piti häntä erinomaisessa kunniaassa; hänen ehdotuksestaan julisti paavi Trierin kokouksessa (1147) Hildegardin profetissaksi. Mutta paremman muistopatsaan on kirkkohistoria hänelle pystyttänyt, kun se todistaa hänen kannattaneen niitä horjumattomia totuuksia, joiden helmasta uskonpuhdistuksen kirkas aurinko nousi.

XI.

Harhaoppisia lahkoja. Valduslaiset.

Kuulkaa Herran sanaa te, jotka Hänen sanaansa pelkätte; teidän veljenne, jotka teitä vihasivat, ja erittivät teidän heistänsä minun nimeni tähden, he sanovat: olkoon Herra ylistetty! vaan ilmaantukoon Hän teidän iloonne; mutta heidän pitää häpiään tuleman. Jes. 66: 3.

Olemme nähneet, miten paavien hallitsema kirkko yhä arveluttavammassa määrässä mukaantui ihmisten laatimain sääntöjen mukaan. Hengelliseen uneen uupunut kristikunta harjaantui vähitellen tyytymään tuohon ulkonaiseen pyhyyteen, jonka lohdutuksena oli maallisesti mahtavan kirkon suosio. Mutta vaikka kaikki näyttää tyyneeltä, vaikka paavikunnan ies painaa ihmisten hartioilla niin raskaana, että vapautuminen tuntuu miltei mahdottomalta, ei vapauteen luotu ihmishenki kuitenkaan voi taipua tuohon kirkon vaatimaan ehdottomaan kuuliaisuuteen, vaan jo varhain huomaamme vapautumisen pyrinnöltä. Ne ennustavat uutta aikaa kristikunnalle, vaikka niiden edustajat monesti eksyvät arveluttaville harhateille. Omantunnon oikeus on Jumalan määräämä oikeus, eivätkä riitä ihmisvoimat sitä masentamaan. Kaikkina aikoina on tämä totuus nähtävänä, vaikka se tietysti erinkaltaisissa olosuhteissa ilmaantuu eri tavoin. Jo ennen olemme nähneet, miten puhtaamman hengellisen elämän tarve sekä tyytymättömyys vallitseviin oloihin siellä täällä herätti ihmisiä vastustamaan kirkkoa. Kahdentoista vuosisadan kuluessa ilmaantui tämä vastarinta paitse yksityisten henkilöiden esiintymisessä myöskin muutamissa lahkoissa, jotka olivat omiansa herättämään suurta huomiota.

Älkäämme kuitenkaan olettako näiden lahkojen aina edustaneen totuuden jaloa taistelua kirkon vääriä oppia ja sen jäsenten turmelusta vastaan. Päinvastoin sortuivat ne monesti arveluttaviinkin erehdyksiin ja muodostuivat usein tosi kristillisyyden irvikuviksi, kuinka he sitten ylpeytensä pettäminä kerskasivatkin ylönluonnollisesta valosta ja viisaudesta, joka heitä muka elähytti. Mutta semmoisinkin ovat ne suuresta merkityksestä kirkon kehkeymiselle, sillä ne ovat olleet tuomiona tuolle elävältä kuolleelle kristikunnalle, pakottaen kaikkia, jotka eivät vielä kokonaan olleet antauneet unen valtaan, "ajattelemaan mitä heidän rauhaansa sopi." Näissäkin eksytyksissä ja häiriöissä huomaamme Jumalan viisaat neuvot, ja jota vaarallisemmille teille lihallisen mielen synnyttämät lahkot joutuivat, sitä likempänä oli totuuden Henki silloinkin kaikkia niitä, jotka Hänelle sydämensä avasivat. Kuinka usein nähdään kirkkohistoriassa, että Jumalan valtakunnan kunnia loistaa kirkkaana juuri synkimmän pimeyden läheisyydessä! Kuollessa, ulkomuotoihin jähmettyneessä itäisessä kirkossakin ilmaantui yhdennentoista vuosisadan loppupuolella eräs lahko, jonka edustajat ankarasti moittivat kirkkoa, vaikkeivät julkisesti uskaltaneet sitä tehdä. He ovat tunnetut nimellä *Bogomilit*. Muistuttaen itäisen kirkon vanhoista harhaopeista, niinkuin Gnostisismistä, Montanuslaisuudesta y.m., opettivat he, että *Kristus*, "Jumalan toinen poika," valeruumiissa tuli maailmaan vapahtamaan ihmisiä synnin vallasta, johon nämä Jumalan langenneen pojan *Satanaelin* vaikutuksesta olivat joutuneet. Erottuaan valeruumiistaan, astui Kristus taivaasen, josta hän Pyhän Hengen kautta vaikuttaa maailmassa, kooten itsellensä langenneesta ihmissuvusta pienen joukon *henki-ihmisiä*, joita hän valmistaa pääsemään korkeimman Jumalan yhteyteen. Kirkon toimittama kaste oli heistä arvoton. He hyväksyivät ainoastaan *n.s. henkikasteen*, jonka he toimittivat laskemalla kätensä kastettavan pään päälle. Inhoen katoollista kirkkoa, hylkäsivät Bogomilit kuvien ja pyhänjäännösten palvelemisen, vastustivat avioliittoa ja vaativat ankaraa lihan kidutusta. — Kauan toimivat Bogomilit hiljaisuudessa, etenkin Trakiassa ja Vähässä-Aasiassa kirkon heistä tietämättä, kunnes he huomattiin. Kirkko ryhtyi heti ankariin toimiin masentaaksensa tätä lahkoa: heitä suljettiin vankiloihin, karkotettiin maanpakoon tahi väijytettiin muulla tavoin, ja heidän johtajansa *Basilius* kuoli roviolla Konstantinopolissa v. 1119. Vielä kolmannellatoista vuosisadalla löytyi heitä kuitenkin siellä täällä itämaissa.

Likeistä sukua Bogomilein kanssa olivat ne harhaoppiset lahkot, jotka kahdennellatoista vuosisadalla *Katharein* [Nimi johtuu kreikkalaisesta sanasta, joka merkitsee puhdas.] nimellä esiintyivät länsimaissa. Nämä muodostivat yhdistyksiä Etelä-Franskassa, Espanjassa, Italiassa, vieläpä Saksassa ja Englannissakin. Heidän oppinsa, joka perustui Gnostikkojen katsantotapaan, pukeutui monenkaltaisiin muotoihin, keksien jos kuinka monta totuuden tieltä kauvas johtavaa harhapolkua. Hyödytöntä olisi luetella näitä eksytyksiä, etenkin koska samankaltaisista ennen on kerrottu, jota paitse ne eivät suinkaan ole omiaan ylentämään mieltämme, vaan päinvastoin. Painavin ja kristikunnan kehitykselle tärkein totuus, joka on havaittavana Katharein opissa, on heidän väitteensä, että kirkko on turmeltunut eikä semmoisena voi olla Kristuksen seurakunta. Kerskaton puhtaudesta ja pitäen itseään Herran ainoana seurakuntana, tahtoivat he uudistaa alkuperäistä, puhdasta kristinuskoa, jonka sanoivat kirkon turmelleen. Jaloa on aikana, jolloin kaikki ehdottomasti tottelivat maallisesti mahtavaa kirkkoa, omantunnon vaatimana uskaltaa iskeä sen mätähaavoihin, tahtoa panna maallisen onnensa alttiiksi totuuden tähden, mutta Katharit eivät ammentaneet viisautta Jumalan sanasta, vaan noudattivat oman lihallisen mielensä ohjeita, ja sentähden he eksyivät mitä arveluttavimmille teille, joilla heidän hyvät tarkoituksensa eivät voineet tuottaa kuin pahoja hedelmiä. Heidän ankara kirkonkurinsa, jossa dualistinen periaate kaikkialla ilmenee, ei voinut estää heitä eksymästä yhä vaarallisempiin erehdyksiin kristinuskon päätötuksien suhteen, ja hengellinen ylpeys painoi leimansa heidän lahkoihinsa todistukseksi, etteivät he suinkaan, kuten luulivat, edustaneet Herran tosi seurakuntaa maan päällä. Hekin puhuivat paljon henkikasteesta, vaan kaikki todistaa, etteivät aavistaneetkaan, mikä tämä kaste on.

Opettavaa on nähdä, miten kirkon turmelus ja sen puutteet kaikkina aikoina jossain määrin ilmaantuvat niissä harhaoppisissa lahkoissakin, joissa eksyneet ihmiset koettavat löytää mitä tuo kuolematon henki kaipaa. Todisteena on kahdennentoista vuosisadan lahkotkin, miten kauas useimmat heistä sitten ovatkin eksyneet raamatun raittiin sanan osottamalta tieltä. Apostoli todistaa: "ei kukaan taida kutsua Jesusta Herraksi paitse Pyhän Hengen kautta." Pimeydessä on jokainen, jolla ei ole tätä Henkeä, luulouden pettämänä hän haparoitsee sinne tänne, tietämättä mikä on totuus. Vieraantunut oli kristikunta Jumalan Pyhälle Hengelle, joka sitä menneinä aikoina niin voimallisesti elähytti, että pakanatkin ihmetellen kunnioittivat Jesuksen tunnustajia. Itse saarnakin oli miltei kokonaan unohtanut Helluntaipäivän ihmeen. Henki oli salattu seurakunnalta, Hän ei saanut vaikuttaa, kuin siellä täällä niissä harvoissa, jotka, ollen totuudesta, Hänelle sydämensä avasivat. Mutta totuuden kaipuu tuntui itse noina öisinä hetkinä unessakin, ja tämä kaipuu, joka oli pyhän Hengen työtä sekin, sai sokeatkin ihmiset ainakin aavistamaan mikä puuttui. Vaan kun ei Henki saa työtänsä jatkaa, käyttäen sielunvihollinen tilaisuutta, luoden valekuvan tuon kaivatun totuuden sijaan. Lahkojen historia on tässäkin suhteessa varoittavan opettava. Ei Henkeä kukaan saa perustamalla eriseuroja ja antaumalla lahkojen valtaan; se vain pääsee tämän Hengen osallisuuteen, joka rukoillen Häntä etsii ja kuuliaisena Herran kuljetukselle Häntä vartoen halajaa. Herran herättäminä alkoivat ihmiset kahdennellatoista vuosisadalla ikävöidä Hänen Henkeänsä ja tästä Hengestä utellen puhua, mutta kun he ryhtyivät

lahkoja perustamaan, ollaksensa "henki-ihmisiä," poikkesivat he jo oikealta tieltä ja kadottivat mitä he etsivät, sillä "ei Jumalan valtakunta tule niin, että se taitaisiin nähdä."

Kuinka taipuvainen aika muutoin oli käsittelemään oppia Pyhästä Hengestä, todistaa sekin seikka, että muutamat oppineetkin perustivat lahkon, joka kirkkohistoriassa on tunnettu nimellä *Pyhän Hengen lahko* ja jonka opin pääkohtana juuri tämä kysymys oli. Parisin yliopiston teologit *Amalarik Benasta* ja *David Dinantosta* julistivat nimittäin sitä panteismiin perustuvaa villioppia, että Jumala kaikkina aikoina on ilmaantunut ihmisissä. Niin oli Isä ilmoittanut itsensä Abrahamissa, ja Uuden Testamentin aikana Jumalan Poika Kristuksessa. Nyt — niin he opettivat — on jumalallisen ilmestyksen kolmas aikakausi, jolloin Pyhä Henki on tullut lihaksi. Ennen oli Jumala ilmaantunut ainoastaan muutamissa harvoissa, nyt on suuri käänne tapahtunut, nyt on Hänen Henkensä kaikissa uskovaisissa. Perustuen tähän väitteeseen hylkäsi lahko armonvälikkappaleet ja kaiken ulkonaisesti järjestetyn jumalanpalveluksen. Paavia pitivät he Antikristuksena, kirkon he kutsuivat Babeliksi. — Amalarikin täytyi vähää ennen kuolemaansa (1204) peruuttaa vaaralliset väitteensä, mutta lahkon toinen perustaja yllämainittu David Dinantosta, jatkoi hänen tointansa yhä hurjemmalla innolla, kooten ympärilleen melkoisen joukon lahkolaisia. V. 1209 tuomitsi Pariisiin kokoontunut synodi Amalarikin opin harhaopiksi, ja tämän jälkeen joutui "Pyhän Hengen lahko" vainon alaiseksi, joka sen ennen pitkää kerrassaan hävitti.

Samaan aikaan, jolloin keski-ajan kirkko alkoi saada opinjärjestelmänsä valmiiksi ja harhaoppiset lahkot turhaan taistelivat kristikunnan turmelusta vastaan, astui näyttämölle eräs maallikko, p. raamattu kädessä, elävää uskoa säteilevin silmin, taistellaksensa hänkin Jumalan valtakunnan puolesta, Tämä mies oli *Pietari Valdus*. Hän oli menestyksellä harjoittanut kauppiaan ammattia Lyonin kaupungissa, kunnes hänessä v. 1170 yhtäkkiä heräsi elämän ja kuoleman painava kysymys. Syyksi sanovat toiset erään hänen ystävänsä äkillisen kuoleman, toiset väittävät hänen heränneen suruttomuudenunesta kuullessaan saarnaa rikkaasta nuorukaisesta. Oli miten olikaan, Valdus päätti myydä kaiken omaisuutensa, lahjottaa rahat köyhille ja uhrata elämänsä Jumalan valtakunnan palvelukseen. Haikein sydämin näki hän kirkon turmeluksen, papiston epäsideellisyys ja kykenemättömyys koski häneen syvästi, ja hän alkoi Lyonissa saarnata evankeliumia. Ei ollut hänen sanansa tuota pintapuolista, kurjaan tekopyhyyteen kehottavaa ja ihmissäntöihin perustuvaa oppia, jota siihen aikaan kirkon saarnatuoleilta julistettiin, eikä siinä kuulunut lahkolaisten kiihkoisia, harhateille eksyttäviä yllytyksiä: Valdus ammensi p. raamatun kirkaasta lähteestä, hän puhui siitä parannuksesta, joka Jumalalle kelpaa, ja uskosta Jesukseen Kristukseen, jonka hän tunsikin ainoana välittäjänä Jumalan ja ihmisten välillä. Ja voimallinen oli hänen saarnansa vaikutus, se herätti lukemattomia synnin unesta elävää Jumalaa hengessä ja totuudessa palvelemaan. Levottomina katselivat nuo suruttomat papit, joiden pettäminä sokeat ihmisraukat siihen asti nöyrinä olivat nukkuneet hengellisen välinpitämättömyyden kamalaa unta, miten Valduksen kuuliakunta päivä päivältä karttui ja heidän oma maineensa väheni, vieläpä oli joutua kokonaan häpeään. Valdus kehotti sanankuulijoitaan tutkimaan kirjojen kirjaa, eikä aikaakaan, niin löytyi heidän keskuudessaan raamatunkäännöksiä kansan omalla kielellä, niin että jokainen Herran omasta sanasta itse sai tutkia, millainen hänen uskonsa perustus oli sekä tämän sanan valossa arvostella kirkon tilaa. Ihmeteltävän nopeasti oppivat Valduslaiset lukemaan ja kirjoittamaankin, ja tuon tuostakin toimittivat he muitakin evankelisen hengen elähyttämiä pieniä kirjoja herätykseksi ja lohdutukseksi niille, jotka Herraa etsivät. Se on kevään salaisuus, että muutamat lämpöiset päivät saavat laaksot kukkimaan ja nurmet viheriöitsemään. Ne kevätpäivät, joista tässä on kysymys, saivat suuria aikaan, sillä niitä valaisi armonaurinko Jesus Kristus.

Alussa rajoittivat Valduslaiset vaikutuksensa Lyoniin. Kaupungin arkkipiispa kielsi heitä saarnaamasta, mutta he vastasivat: "enemmän tulee kuulla Jumalaa kuin ihmisiä," eivätkä pelänneet uhkauksia. Kun he sitten saman arkkipiispan toimesta karkoitettiin kaupungista, siirtyivät he maaseudulle jatkaen voittoretkeään, joka ennen pitkää oli hämmästyttävä koko katolista kirkkoa. Kun Aleksanteri III v. 1179 Roomassa piti kolmannen lateraanikokouksen, josta ennen on kerrottu, esitettiin hänelle kaksi kirjaa, jotka ennustivat perikatoa koko keski-ajan paavikunnalle, nim. kaksi Valdulaisten toimittamaa franskalaista raamatunkäännöstä, jolle nämä pyysivät vahvistusta. Tämäkin seikka todistaa selvään, etteivät nämä evankeliumin julistajat tahtoneet erota kirkosta, vaikka tietysti kysymys ei voinut muuten kuin erolla päättyä. Mutta tämä ei ollut Valduslaisten syy, vaan kirkon, joka maailmallisen mielensä ja ylpeytensä pettämänä pakkokeinoilla luuli voivansa sammuttaa kaiken tosi valon, tukehuttaa kaiken hengellisen elämän. Lateraanikokous ei suostunut Valduslaisten pyyntöön; eräs pappi lausui: "he esiintyvät nyt nöyrinä, mutta jos annamme heidän rauhassa toimia, niin he vielä karkoittavat meidät." Mikä kurjan voimaton arvostelu niistä, jotka eivät pyytäneet kuin saada viljellä Jumalan sanaa ja elää sen mukaan! Turhaan koetti kirkko Valduslaisilta sammuttaa Jumalan sanan valon; eivät kiellot, eivät vaivatkaan voineet tätä aarretta heiltä riistää. Ja turhaan koetettiin heille näyttää toteen, että muka olivat väärässä. He olivat löytäneet totuuden sanan ja turvallisesti he siihen ainoaan luottivat, todistaen raamatusta: "se on Jumalan sana, sielun pelastus, isoovain ravinto, uskollisten opetus, särjettyin lohdutus; kun luemme raamatua, niin Jumala meille itse puhuu." Mutta jota laajimmissa piireissä Valduslaiset, tottelematta kirkon kieltoa, levittivät evankeliumia kansassa,

sitä kiivaammin vastustivat heitä papit. Epäilemättä oli tämän vihan pääsyynä se, että Valduslaiset, terottaen sanankuulijoihinsa apostolisen aikakauden tapoja, vaativat ihmisiä luopumaan maailman ylellisyydestä ja turhista menoista, kuolemaan synnille ja elämään vanhurskaudelle. Tämmöistä saarnaa ei suruton maailma voi kuulla, eikä ollut kahdennentoista vuosisadan papisto, joka ylpeänä kilpaili maailman mahtavain kanssa loistossa ja prameudessa, altis luopumaan suurista maallisista eduistaan elääksensä apostolein tapaan köyhänä ja maailman silmissä halpana. Tuon tuostakin toimitettiin valituksia Roomaan, kunnes paavi *Lucius III Veronan* kirkolliskokouksessa julisti Valduslaiset pannaan (1184).

Valduslaiset hajosivat nyt Rhein-laaksoon, Italiaan, Espanjaan y.m. Valduksen sanotaan saapuneen Böhmiin ja siellä kuolleen Herran kiitos huulillaan v. 1179. Minne vain nämä keskiajan ensimmäiset evankeliset saarnaajat saapuivat, siellä syttyi monessa sydämessä ijankaikkisen elämän valo. Siitä ajasta alkaen, jolloin kirkko sulki heidät yhteydestään, koettivat he muodostaa pientä itsenäisiä uskonnollisia yhdistyksiä, vaikka tämä tietysti niiden vainojen tähden, joiden alaisiksi he ennen pitkää joutuivat, oli hyvinkin vaikeata. Nämä yhdistykset saavuttivat kaikkialla kunnioitusta; vihollisetkin kiittivät monesti Valdulaisten kristillistä perhe-elämää ja nuhteetonta vaellusta. "Ei sitä kaupunkia taideta peittää, joka vuorella on."

Mitään tarkkaan määrättyä opinjärjestelmää eivät Valduslaiset tietysti voineet luoda. Kuvataksemme heidän opetustapaansa, kokoamme tähän lyhennyksessä muodossa muutamia heidän saarnoissaan käyttämiään lempilauseita:

"Roomalainen kirkko ei ole Kristuksen kirkko, vaan kaikkien eksytysten äiti; paavi ei ole Kristuksen sijainen. Uskovain kastettujen seurakunnalla on korkein valta. Te katolilaiset kiellätte hurskaita maallikoita saarnaamasta, vaikka vanhimman kirkon aikana sekä papit että maallikot opettivat. Teidän pappinne ovat fariseusten ja kirjanoppineiden kaltaiset, teidän kirkollismenonne villityksiä täynnä. Pyhiinvaellukset, paastoomiset, messut kuolleiden puolesta, pyhimysten palvelemiset eivät tuota autuutta, vaan ne ovat keksityt papiston eduksi. Parannus vain ja tosi usko saattavat autuaaksi. Kiirastulta ei löydy, lapsenkaste ei semmoisena auta ketään, leipä ja viini eivät muutu Kristuksen ruumiiksi ja vereksi Herran ehtoollisessa. Toimittaessanne loistavaa jumalanpalvelusta ja laatiessanne tarkkoja sääntöjä kristittyjen noudatettaviksi, jätätte sydämen pyhityksen sikseen. Yhtä hyvin voi rukoilla taivasalla tahi tallissa kuin kirkossa, sillä tosi kirkko ei ole kivistä, vaan se on pyhain ihmisten yhteys. Kaikki erehdyksenne vuotavat siitä, ettette yksinomaan turvaa raamattuun. Ainoastaan mitä raamatussa löytyy, se kuuluu uskoon; vaan te vetoatte suullisiin kertomuksiin ja kaikellaisiin taruihin. Sentähden me luovomme teistä, opettaen että uusisyntyminen tapahtuu ainoastaan uskon kautta ja että synnit uskovaisille annetaan anteeksi Jesuksen Kristuksen kautta. Hän on ainoa välittäjä, Häneen ainoaan me turvaamme. Kun niin teemme, tulee oikea kuri ja siveellisyys itsestään, rauha säilyy, emme Hänen yhteydessään ollen rakasta maailmaa, laiskuus pakenee, sydän puhdistuu; Hänen seuraamisessa me ristiinnaulitsemme lihamme, kartamme pahoja seuroja ja joutavia, syntisiä huveja, opimme armeliaisuutta harjoittamaan, nöyrinä kärsimään ja totuutta rakastamaan."

Tähän tapaan todistivat Valduslaiset ristiinnaulitusta Herrasta, kahdennentoista vuosisadan pimeinä hetkinä. Mikä ihmeellinen valo, mikä ihmeellinen herätyssaarna! Joko seisomme uskonpuhdistuksen kynnyksellä, joko nousee uuden ajan aurinko, poistaen keski-ajan sumut? Ei, pitkä on matka vielä ja pimeä tie! Ei ole aika vielä kypsynyt. Valo, jonka tässä näemme, ennustaa keski-ajan marttyyriaikaa, ja semmoisina aikoina välkkyvät totuus aina kirkkaana.

XII.

Kirkon oppi ja jumalanpalvelus.

Minä vihaan ja hyljään teidän juhlapäivänne, en myös tahdo haistaa teidän uhrienne.

Vie pois minun edestäni sinun virtes jyrinä; sillä en minä voi sinun kanteleittes laulua kuunnella. Am. 5: 21-23.

Monet olivat syyt noihin keski-ajan lukemattomiin erehdyksiin ja kirkon niistä riippuvaan väärään oppiin, jonka kahlehtimana kristikunta valheen ja pimeyden orjana huokaeli. Emme kuitenkaan erehtyne, jos sanomme pääsyyn olleen sen seikan, että p. raamattua niin vähän tutkittiin ja että muille todistuksille annettiin sama arvo kuin Jumalan erehtymättömälle sanalle. Missä tätä sanaa ei viljellä,

siinä on inhimillisen synnin tähden aina erehdys jossain muodossa valmiina. Ylpeä katolinen kirkko, joka rohkeasti väitti Pyhän Hengen yhä edelleen johdattavan seurakuntaa samoin, kuin apostolisen aikakauden vaiheissa, ei peruuttanut sanaakaan, vaan kehitti johdonmukaisesti niitä vääriä periaatteita, jotka sen helmassa itivät ja kypsyivät. — Silmäilkäämme tässä niitä erehdyksiä, jotka näihin aikoihin ovat huomattavina katolisen kirkon opissa.

Suurimmalta kirkkoisältään, Augustinukselta, oli läntinen kirkko perinyt opin synnistä ja armosta, jonka perustukselle, raamatun mukaan rakentaen, se olisi voinut kehittyä kirkkaudesta toiseen. Mutta tuon syvämietteisen, Herran koulussa kasvatetun opettajan opinjärjestelmä ei ajanpitkään soveltunut kristikunnan yhä pintapuolisemmaksi käyneeseen katsantotapaan. Kirkko vieraantui sille jo varhain, muodostaen käsityksensä synnin ja armon painavan kysymyksen suhteen semipelagianismin pettäväin ohjeiden mukaan. Ei Augustinuksen oppia vääräksi sanottu — sitenhän kirkko olisi joutunut ristiriitaan itsensä kanssa, se kun väitti Pyhän Hengen aina laatineen sen päätökset, siis senkin, joka, hyväksyen Augustinuksen opin, oli tuominut hänen vastustajansa harhaoppisiksi — mutta totuutta kiertämällä suistivat kirkon johtavat henkilöt, ajanhengen kannattamina, vähitellen opin mainittuun suuntaan. Tiedemiehetkin harjaantuivat liikkumaan pinnalla ja siten karttamaan itse kysymyksen ydintä. Ja kun tuo painava totuus, että syntinen ihminen vanhurskautetaan Jumalan edessä uskon kautta Kristukseen, ilman lain töitä, katosi kristikunnan tajunnasta, niin ryhtyi kirkko määräämään kaikkia noita lukemattomia ansiokkaita töitä, joiden ies yhä raskaampana painoi ihmisten hartioilla, estäen heitä lähestymästä armonistuinta ja Häntä, joka yksin on "tie, totuus ja elämä." Omatunto nuhteli synnistä, mutta sitä esteltiin heräämästä sillä valheellisella lupauksella, että ihminen omin voimin ainakin jossain määrin voi tyydyttää Jumalan vaatimuksia. Kirkko määräsi tehtävät, papisto valvoi että ne suoritettiin, ja pettyneet ihmiset tottelivat uskoen. Tällä tavoin kehittyi vähitellen keski-ajan oppi katumuksesta ja parannuksesta, joita alettiin pitää *sakramenttina*.

Vielä yhdennellätoista vuosisadalla oli se käsitys yleinen, että Jumala yksin antaa synnit anteeksi, mutta jo silloin oli syntien anteeksisaaminen *ansaittava* rukouksella, paastoomisella, almujenantamisella y.m. hyvillä töillä. Kahdestoista vuosisata lisäsi tähän käsitykseen sen luulon, että syntien anteeksisaamisen peruuttamattomana ehtona myöskin on niiden tunnustaminen papille. Ei mikään paremmin soveltunut kunnianhimoisen papiston ohjelmaan kuin tämä käsitys. Se oli tietysti omiaan kartuttamaan n.s. hengellisten jo ennen suurta valtaa. Eikä siinä kylliksi. *Neljäs lateraanikokous Roomassa*, joka v. 1215 laati lakeja kristikunnalle, määräsi: "jokaisen täysi-ikäisen uskovaisen tulee vähintään kerran vuodessa salaa papillensa tunnustaa syntinsä ja voimainsa mukaan koettaa täyttää tämän määräämät rangaistukset; pappi olkoon varovainen ja harvapuheinen, jotta hän kokeneena lääkärinä voisi vuodattaa viiniä ja öljyä haavoihin. Tarkkaan hän tutkikoon kaikki hänelle tunnustettuun syntiin kuuluvat yksityisseikatkin, jotta hän tietäisi, mitä hänen tulee antaa, mitä armonvälikappaleita käyttää." Pappi on siis välittäjänä Jumalan ja ihmisten välillä, vieläpä sielujen lääkärinäkin. Häneen luo pettynyt kristikunta silmänsä; hänen sanoihinsa luottaa kevytmielisesti maailman suruton lapsi, joka, totellen kirkon lakia, hänelle tunnustaa jonkun törkeän synnin, hänen suustansa odottaa tuo katuvainen syntinen, joka kyöneleet silmissä hänelle huolensa valittaa, lohdutusta särjetylle omalletunnollensa, alttiina toimittamaan jos kuinka vaikeita tehtäviä, kun vain saa kaikki sovitetuksi ja syntinsä anteeksi.

Mutta aavistaen, ettei tämä kaikki, miten tarkkaan kirkon sääntöjä ja rippi-isän määräämiä rangaistuksia sitten noudatettiin, riittänyt puhdistamaan synnistä, turvautui kristikunta noiden lukemattomani pyhimysten esirukouksiin, joiden voimasta ja toimittamista ihmetöistä löytyi jos minkälaisia kertomuksia, Etenkin pidettiin neitsy Mariaa jo varhain suuressa kunniaassa, ja tämä kunnioitus kasvoi keski-ajan kuluessa julkiseksi epäjumalanpalvelukseksi. Niin lausui esim. Bernhard Klairvauxlainen: "kenties pelkää Kristuksen jumalallista kunniaa, Hän kun ei milloinkaan lakannut olemasta Jumala, vaikka Hän tuli ihmiseksi. Halajatko puolustajaa Hänenkin luona? Pakene neitsy Marian puoleen; Poika on kuuleva äitinsä esirukouksen, ja Isä on antava mitä Poika anoo." Ken voi luetella kaikkia villityksiä, joihin tämänkaltaiset, kristikunnan katsantotapaan yhä syvempään juurtuvat luulot antoivat aihetta? Pyhän neitsyn kunniaksi seipitettiin virsiä, häntä rukoiltiin ja palveltiin jos kuinka loistavilla juhlamenoilla. Muiden pyhimysten jo ennen tavattoman suureksi karttunut luku kasvoi kasvamisestaan, heidän muka toimittamisestaan ihmetöistä seipitettiin uusia, entisiä rohkeampia taruja, ja näiden tarujen *n.s. legendain* opettaminen kansalle oli miltei ainoa uskonnollinen tieto, jota keskiaika ihmisille tarjosi. Näihin eksytyksiin liittyi vielä pyhänjäännöstenkin palveleminen. Johdonmukaisesti vaati nimittäin ajan katsantotapa ihmisiä etsimään välittäjiä taivaassa asuvain pyhimysten ja uskovaisten ihmisten välille, ja tällä tavoin tuli pyhänjäännösten kokoaminen, säilyttäminen ja palveleminen yhä yleisemmäksi. Ennen pitkää harjoitettiin mitä törkeintä petosta kaikenkaltaisilla esineillä, joille tällainen uskonnollinen arvo keksittiin. Niin esim. säilytettiin parrankarvaa, jota erään hurskaan kreivin sanottiin pitäneen kaulansa ympärillä, se kun muka oli Jesuksen parrankarvoja, toisessa paikassa kivi, jota perkele, kiusatessaan Herraa, kehotti Häntä muuttamaan leiväksi, neitsy Marian maitoa, maankappale josta Aadam luotiin, Herran hame, Hänen ristinsä kappaleita y.m.s., puhumattakaan taikauskon vielä raaemmista keksinnöistä. Sivistyneet ja hurskaat henkilöt kyllä koettivat vastustaa näitä hurjia väärinkäytöksiä ja tätä törkeätä petosta, vaan ajan luonne oli

semmoista, eikä taipunut pahojen henkien valtaan sortunut kristikunta uhraamasta näille taikauskonsa luomille kultaisille vasikoille.

Kirkon pintapuolisesta parannus- ja katumusopista kehittyi Vähitellen myöskin *anekauppa*. Parannuksen tärkeimpänä kohtana pidettiin alussa sydämmen katumusta. Kirkko tahtoi tähän kuuluvilla määräyksillä luoda katuvaisen sisällistä tilaa osottavan näkyväisen muodon. Vaan kun kaikkea tätä, niinkuin jo mainitsimme, aljettiin pitää Jumalan silmissä ansiokkaana, muuttui katumus ulkonaiseksi tekopyhyydeksi, joka salaamistaan salasi ihmisiltä Kristuksen ja riisti uskon armonlahjan heidän sydämmistään. Kirkon määräämät rangaistukset, joiden kautta kristityt luulivat voivansa sovittaa syntinsä, olivat alussa monesti hyvinkin ankarat. Aikojen kuluessa myönsi höltynyt kirkonkuri vähitellen yhä suurempaa lievitystä rangaistusten suorittamisessa. Määrättyä rangaistusta saattoi katumuksenalainen näet joko vaihtaa toiseen tahi kokonaan siitä päästä, jos hän nimittäin suostui maksamaan määrätyn rahasumman. Tämä turmiollinen väärinkäytös, joka kerran oli oleva uskonpuhdistuksen lähinnä syynä, on kirkkohistoriassa tunnettu nimellä *anekauppa*. Sitä puolustettiin seuraavaan tapaan. Kristus ja pyhimykset ovat tehneet enemmän kuin Jumala heiltä vaati; samoin myös kaikki, jotka, noudattaen esim. munkkilupauksia, ovat *liikatöitä* toimittaneet. Näistä hyvistä töistä on kokoontunut loppumaton aarre, jonka omistajana ja hoitajana kirkko on. Se saa käyttää tätä aarretta sillä täyttääkseen mitä heikkojen ihmisten parannuksesta puuttuu. Näin jyrkässä muodossa ei kyllä ainakaan anekaupan ensi aikoina asiaa selitetty, päinvastoin tehtiin tarkka erotus kirkon tuomitsemain rangaistusten ja Jumalan anteeksiantamisen välillä, jota viimmemainittua ei suinkaan saavutettu toimittamalla muutamia hyviä töitä, vaan yleisestä katsantotavasta katosi ennen pitkää tämä erotus, eikä kirkon tämän maailman mukainen hallitustapa suinkaan vaatinut pappeja sitä kansalle terottamaan. Päinvastoin tuli *anekauppa* juuri tällä tavoin käsitettynä yhä yleisemmäksi, raha riitti sovittamaan veripunaisetkin synnit. — Suuri on Jumalan kärsivällisyys ja pitkämielisyys!

Ennen on kerrottu, kuinka ehtoollisoppikin vähitellen muuttui keski-ajan maallisen katsantotavan mukaiseksi. Turhaan oli Berengarius Toursilainen y.m. valistuneet miehet koettaneet estää tämän kalliin opin suistumista sille väärälle uralle, johon ajanhenki sitä pakottaen työnsi. Papin siunauksen kautta — niin opetti kirkko — *muuttuvat* leipä ja viini Kristuksen ruumiin ja veren aineeksi. Herran ehtoollisen ytimenä pidettiin yhä edelleen Kristuksen verisen uhrin veretön toistaminen, jonka vaikuttimena oli papillinen siunaus. Sakramentin nauttimista tärkeämpää oli papin toimitusta tarkkaan katsominen ja messua kuuleminen. Tämä katsantotapa hyväksyttiin kirkon opiksi neljännessä lateraanikoukussa, joka myöskin vahvisti muuttumisopin. Muuten arvosteltiin tätäkin pyhää toimitusta saman maallisen laskutavan mukaan, joka esim. keksi opin *liikatöistä*. Laajuus määrää kaikki, ei laatu. Jotta ei ehtoollista jaettaessa joku pisara Kristuksen kalliista verestä joutuisi hukkaan, kiellettiin maallikoilta kalkin nauttiminen. Väärinkäytöstä muka puolustettiin sillä, että Kristuksen ruumiissa myöskin on hänen vertansa. Tämä käsitystapa pääsi jo varhain vallalle läntisessä kirkossa, vaikka vasta Kostnitzin kokous hyväksyi sen (1415). — Huomattava on, että itäinen kirkko, vaikka se kyllä omisti muuttumisopin, jyrkästi hylkäsi länsimaisen kristikunnan siitä johtamat johtopäätökset, jakaen esim. maallikoille Herran ehtoollisessa sekä leipää että viiniä.

Olemme maininneet, että katumusta aljettiin pitää sakramenttina. Ei kaipaa kukaan, joka vähänkin on perehtynyt raamattuun, todistusta siihen, miksi tämä käsitys on väärä, ja yhä selvemmäksi käy hänelle katolisen kirkon erehdys, kun kahdennentoista vuosisadan kirkkohistoria hänelle kertoo, miten sakramenttien luku kasvoi seitsemäksi. Paitse *kastetta*, *Herran ehtoollista* ja *katumusta* omisti yleinen katsantotapa sakramentin arvon ja nimen seuraaville kirkollisille toimituksille: *papiksi-vihkimiselle*, *konfirmatsioonille* (kasteenliiton vahvistaminen), *avioliiton-vihkimiselle* ja *viimmeiselle voitelemiselle*, jolla viimmemainitulla toimituksella kirkko otti turvataksensa ijankaikkisuuteen muuttavan autuaallista kuolemaa. Ensimmäinen, joka tieteellisesti esitti tämän sakramenttiopin, oli Pietari Lombardialainen. Hän kannatti tätä oppia ja ilmaisi siten mitä yleinen mielipide jo ennen hänen aikojaan vaistomaisesti oli miettinyt, ja kirkko hyväksyi hänen selityksensä oikeaksi. Ei ollut keski-aika raittiin, raamatun mukaisen kritiikin aika.

Länsimaiden rakennustapa, jonka, merkillisimpänä tuloksena olivat keski-ajan jalot kirkot, oli yhdeksänestä vuosisadasta alkaen *romaaninen*. Basilika kyllä pysyi vielä rakennustaiteellisen, suunnitelman perusmuotona, mutta tuon vaakasuoran katon muodostaminen puolipyöreäksi ristiholviksi antoi koko rakennukselle uuden muodon. Kolmannellatoista vuosisadalla antoi tämä rakennustapa sijaa *gotilaiselle* eli *germaanilaiselle n.s. teräväkaaraiselle rakennustavalle*. Hylkäämällä entisen raskasmuotoisen kupurakennuksen, joka kokosi kaiken painon ja voiman yhteen paikkaan, ruvettiin käyttämään keveitä ja solakasti ylös pyrkiviä teräviä kaaria, jotka antoivat kirkkoille erinomaisen ylevän muodon. Koko rakennusta sievisteltiin runsailla vertauksellisilla koristuksilla ja niihin liitettiin korkealle ilmaan kohoavat tornit kellotapuleilleen. Kirkkojen rakentaminen todistaa keski-ajan uskonnollisesta innostuksesta. Se luulo, että Jumala papin sanan kautta oli aistillisesti läsnä alttarilla, kehotti ihmisiä rakentamaan yhä kauniimpia kirkkoja. Ei mitään uhrauksia pidetty liiaksi suurina, kun tämmöinen työ oli kysymyksessä. Se sukupolvi, joka oli alottanut kirkonrakennuksen, ei

monesti toivonutkaan nähdäksensä sitä valmiina, vaan luovutti kernaasti tämän ilon lapsille ja lastenlapsille, jotta siitä tulisi Hänelle otollinen asunto, jonka kunnia täyttää taivaat ja maan ääriin ulottuu. Muuten ei tarvinne huomauttaakaan, että kirkkoja rakentamista pidettiin hyvin ansiokkaana työnä; moni ruhtinas ja rikas mies luuli sillä sovittavansa suuret synnit. Usein määräsivätkin papit tämän työn sovittavaksi katumus-rangaistukseksi. Kirkkojen sisustamisessa tehtiin se muutos, että *saarnatuoli* asetettiin jonkun sivupilarin ääreen, sekä että yhä useampia alttareita hankittiin monien messujen vuoksi, Kuuluisimmat kirkot, joiden rakentamiseen keski-aikana ryhdyttiin, ovat Magdeburgin tuomiokirkko, p. Elisabetin kirkko Marburgissa, Freiburgin, Strassburgin ja Kölnin tuomiokirkot. Viimmemainittua, jota pidetään maailman kentiesi jaloimpana rakennuksena, ruvettiin rakentamaan v. 1240. Vasta viime aikoina on se täydellisesti valmistunut. Pohjoismaissaakin nähtiin jo keski-aikana ainakin muutamia kauniita kirkkoja. Kuuluisimmat näistä ovat Trondjemin ja Upsalan tuomiokirkot.

Keski-aikana olivat muutkin taiteet kirkon palveluksessa. Tämä kuuluu kyllä kauniilta ja jalolta, mutta jos asiaa likemmin tutkimme, ilmaantuu juuri tuossa taiteitten väsymättömässä viljelemisessä katolisen kirkon heikkojakin puolia. Kaikki pyrkii nim. tekemään uskontoa niin aistillisesti käsitettäväksi kuin suinkin, jumalanpalvelus muuttuu yhä enemmän sielulliseksi, se pyytää tunteita liikuttaa, vaan jättää omantunnon rauhassa nukkumaan. Yhä edelleen säilytettiin Gregorius Suuren asettamaa laulukuntaa, joka jumalanpalveluksessa yksin veisasi latinalaisia virsiä, Semmoisia sepitettiin paljon keski-aikana; toiset niistä, niinkuin esim. Bernhard Clairvauxlaisen kirjoittamat, ovat hyvin kauniita ja sisällyksensäkin puolesta eteviä. Tavaksi tuli myöskin ylistää Jumalaa ja pyhimyksiä äidinkielellä, vaan yhteisessä jumalanpalveluksessa ei näitä kansan sepittämiä virsiä saatu käyttää, paitse yhtä, tuota tunnettua "Kyrie Eleison", johon saksalaiset sanat toimitettiin. Hengellisiä äidinkielisiä virsiä veisattiin sitä useammin muissa tilaisuuksissa, niinkuin pyhiinvaellus-retkillä, hautausmatkoilla y.m. senkaltaisissa juhlatiloissa. Kuvanveistotaide ja maalaustaide asettuivat nekin nimenomaan uskonnon ja kirkon palvelukseen. Jos jo raamatun kertomusten kuvaaminen ja hengellisten salaisuuksien maallisen silmän nähtäväksi asettaminen on arkaluontoista ja ainakin monesti arveluttavaa semminkin kaikkien niiden mielestä, jotka tahtovat palvella Jumalaa "hengessä ja totuudessa", niin ilmaisee keski-ajan rohkea hengellinen taide usein hyvinkin loukkaavalla tavalla, miten vaarallista tämä uskonnolliselta kannalta on. Ja tältä kannalta kaiketi on asia arvosteltava, sillä muutoin sortuu uskonto taiteen välikappaleeksi, ja sen tarkoituksena on silloin lihallisten ihmisten miellyttäminen, esteellisen nautinnonhimon tyydyttäminen. Keski-aika oli tässä kohden yhtä suvaitsevainen, kuin se omantunnon vapauden ja sekoittumattoman totuuden suhteen oli suvaitsematon. Mielikuvituksen suomalla rajattomalla rohkeudella koristi silloinen kristikunta komeita kirkkojaan noilla kuuluisilla kuvilla ja maalauksilla, joita maailma vielä tänään ihailee, vaan joita kristikunta vuosisatojen kuluessa polvistuen palveli. Mitä törkeintä aistillisuutta ja raainta taikauskoa ilmaisivat nämä taideteokset monesti, kuten olettaa sopiinkin, kun ajattelemme, kuinka alhaisella kannalla silloisten ihmisten uskonnollinen tieto oli. Mitä muuten tulee maalaus- ja kivenveistotaiteeseen, niin on huomattava, että niiden kukoistus kuuluu keski-ajan kolmanteen aikakauteen. Olemme kuitenkin tahtoneet asiasta jo tässä huomauttaa, koska jo toinen aikakausi selvään osottaa, mihin suuntaan ajanhenki alkaa toimia.

Jota suuremman vallan ja loistavamman muodon jumalanpalveluksen ulkomenot saavuttivat, sitä harvinaisemmaksi kävi saarna. Silminnähtävästi ryhtyivät papit ainoastaan poikkeustilassa selittämään Jumalan sanaa kirkkoon saapuneille ihmisille. Jumalanpalveluksen tärkein osa oli messu-uhri, joka vihki leivän ja viinin Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Salaperäisen juhlalliselta kuuluu papin ääni, kun hän tuolla vieraalla kielellä rukoilee kuolleitten edestä ja siunaa leivän ja viinin, laulukunnan hiljaa veisatessa. Kun hän on päättänyt tämän toimituksen, ilmoittaa pieni kello, että ihme, s.o. leivän ja viinin muuttuminen on tapahtunut. Peite, joka tähän asti on estänyt kansaa näkemästä, mitä alttarilla on, poistetaan nyt, hyvänhajuinen savu levittää tuoksuansa kirkon kaukaisimpiin holviin, Herran ruumis ja veri viedään juhlasaatossa seurakunnan nähtäväksi ja palveltavaksi. Ja ihmetellen kansa polvistuu, tunteittensa valtaamana se vapisee, jättäen mielikuvituksensa selitettäväksi uskonnon suuret salaisuudet, Toisen alttarin luona kuiskaa joku katuvaainen synnintunnustuksensa sielunpaimenen korvaan, toisessa paikassa määrää toinen kaikkivaltias pappi, millä tavoin jonkun muun parannusta tekevän synti on sovittettava.

Messut olivat kahta lajia: elävien puolesta ja kuolleitten edestä. Viimmemainitut saivat alkunsa siitä luulosta, että toiset ihmiset kuoltuansa joutuivat *kiirastuleen*. Jolleivät nimittäin eläessään olleet tehneet kylliksi parannusta eivätkä sovittaneet syntejään, täytyi heidän kuoleman ja viimeisen tuomion välillä olevassa tuonelassa kärsiä paljon tuskia puhdistuakseen synneistänsä. Lievittääksensä näitä heidän tuskiansa, toimitti kirkko tuon tuostakin messuja heidän puolestaan. Miten turmiollinen tämä käsitys oli, nähdään siitäkin, että aljettiin toimittaa muitakin "hyviä töitä" kuolleitten hyväksi, ja kun messuista maksettiin, tuli se luulo ennen pitkää hyvinkin yleiseksi, että rikkaan ihmisen sukulaiset hänen kuoltuansa voivat kirkon välityksellä sovittaa kaikki hänen syntinsä ja siten hankkia rauhan hänen kiirastuleessa tuskittelevalle sielulle.

Kun tähän vielä lisäämme, että jumalanpalveluksen pienimmillekin sivuseikoille, papin puvulle, kirkon

astioille, oville ja seinille, sanalla sanoen kaikelle, jota silmä näki ja korva kuuli tässä kirjavassa monenkaltaisuudessa, omistettiin joku muka hengellinen, salaperäisesti syvä merkitys, jota sitten mielikuvitus ja taikausko kilvan selittelivät, sekä että joskus kirkoissakin toimitettiin noita uskonnollisia näytelmiä, johon keski-aika oli niin taipuvainen, olemme viitanneet ainakin uskonnollisen katsantotavan ja jumalanpalveluksen pääpiirteisin, jommoisina nämä jo kahdennentoista vuosisadan kuluessa ilmaantuivat.

Haikein sydämmin muistelemme tässä vanhan kirkon yksinkertaista jumalanpalvelusta ja sen syvää hengellistä elämää. Kauas on kirkko eksynyt raamatun osottamalta tieltä, röyhkeästi on turmelus astunut kaikkein pyhimpään. Ei riitä tuo ulkonainen loisto, joka silmiämme häikäsee keski-ajan komeissa kirkoissa, salaamaan sitä totuutta, että Henki on poistunut seurakunnasta. Mutta syy siihen, ettei vanhurskaan Jumalan lopullinen tuomio vielä kohtaa kristikuntaa, vaikka Hän vihaa semmoisia epäjumalaisia juhlia ja uhria, on se, että tuossa eksyneessä laumassa, jota sudet raatelevat maailman korvessa, löytyy monta, monta, jotka Hän vielä tuntee omiksensa.

XIII.

Paavi Innocentius III.

— — — kansain kuninkaat hallitsevat heitä, ja joilla valta on heidän ylitsensä, ne kutsutaan armollisiksi herroiksi.

Mutta ette te niin; vaan joka teistä suurin on, se olkoon niinkuin nuorin, ja joka ylimmäinen on, se olkoon niinkuin se, joka palvelee. Luuk. 22: 25-26.

Voimatta lopullisesti ratkaista tuota jo kauan kestänyttä jättiläistaistelua paavikunnan ja maallisen vallan välillä, lähestyy kahdestoista vuosisata väsyneenä loppuansa. Mutta ennenkuin se lakkaa sankaritoillään maailmaa hämmästyttämästä, luo se silmiemme eteen vielä etenkin yhden taistelun, joka on omiaan sekin muistuttamaan meitä, miten vääärälle uralle kirkon pyrinnot ovat eksyneet, miten maallinen valta, suuruus ja loisto painaa leimansa kristikunnan uskonnolliseen katsantotapaan. Tarkoitamme *kolmatta ristiretkeä*, joka jälleen kokosi Euroopan parhaat sotavoimat tuohon turhaan taisteluun pyhän maan omistamisen edestä, joka taistelu niin monesti vieroitti kristikuntaa sille totuudelle, ettei Jumalan valtakunta ole tästä mailmasta.

Nureddinin maaherra *Saladin* oli v. 1187 valloittanut miltei kaikki kristittyjen Palestinessa ja sen läheisyydessä omistamat maat ja kaupungit. Itse Jerusaleminkin oli kolmen viikon kestäneen piirityksen jälkeen täytynyt antautua voittajalle. Tämä sanoma herätti kaikkialla Euroopassa hämmästyä ja toivottomuutta; paavi *Urbanus III:n* kerrotaan kuolleen surusta (1187), kun hän sai kuulla, että pyhä hautakin jälleen oli uskottomain hallussa. Vaan ei vallinnut tämä alakuloinen mieliala kauan Euroopan ruhtinaita ja kansoja, ennenkuin yleinen innostus valloittaa pyhät seudut uskottomain käsistä valtasi koko kristikunnan. V. 1189 lähtivät Franskan kuningas *Filip II* ja Englannin kuningas *Rikhard I* liikkeelle, marssittaen suuret armeijansa itäänpäin, ja heihin liittyi tuo vanha sotasankari Fredrik Barbarossakin, vaikka hän siihen aikaan jo oli 70 vuoden ikäinen. Jo ennenkuin nämä varsinaiset sotajoukot saapuivat Aasiaan, oli Euroopasta joukko toisensa perästä joko omilla tahi Välimeren rantakaupunkien laivoilla rientänyt itämaille taistelemaan uskottomia vastaan. Muutta kuinka suuri innostus olikin ja miten vankat ne sotavoimat, jotka se sai liikkeelle: voimaton oli kristikunta Saladinin valtiovaisautta ja Muhammedilaisten hurjaa taistelunhimoa vastaan. Koko yritys raukesi tyhjään, ruhtinaat palasivat, voimatta mitään toimittaa, kotia, Filip v. 1191 ja Rikhard 1192. Vanha Fredrik oli jo sitä ennen päättänyt vaiherikkaan elämänsä. Hän näet hukkui Kalykadnus-jokeen, johon hän, halaten taistelua, maltittomana kannusti ratsuaan (1190). Vuosisatoja eli Saksan kansassa se tarina, että salainen voima oli temmannut hänen pois ihmisten ilmoilta ja että hän kerta vielä oli palajava isänmaansa ikionneksi. — Ristiretken ainoana näkyväisenä tuloksena oli *Saksan ritarikunnan* perustaminen v. 1190. Se oli alkuansa yhdistys pohjois-saksalaisten ristiretkeläisten sairasten auttamista ja hoitamista varten.

Kerrottuaan kristikunnan turhista ponnistuksista Muhammedilaisia vastaan, kääntää kirkkohistoria huomionsa jälleen tuohon paavikunnan ja maallisen vallan taisteluun maailman herruudesta. Fredrik Barbarossa oli kuollut, mutta hänen poikansa *Henrik VI*, joka isän vielä eläessä oli valittu hänen seuraajakseen valtaistuimella, uhkasi paavikuntaa suuremman vallan voimalla kuin kukaan ennen häntä, Hän oli nim. naimisissa Neapelin ja Sicilian perintöruhtinattaren Konstantian kanssa, aikoen

yhdistää nämäkin maat jo ennen mahtavaan valtakuntaansa. Turhaan koetti paavi *Celestius III* (1191-1198) estää häntä ottamasta näitä maita haltuunsa: Henrik valloitti puolisonsa perintömaat, siirsi kirkkovallan rajat pyhän kaupungin edustalle, vaati ja sai hätääntyneeltä paavilta keisarikruunun sekä pakotti Rooman asukkaatkin kuuliaisuuteen. Paavikunnan vallanhimoiset tuumat olivat joutua kokonaan tappiolle, kun äkkiarvaamatta merkillinen muutos tapahtui taistelun vaiheissa. V. 1197 kuoli nim. Henrik VI, ja seuraavana vuonna sammui vanhan paavinkin elämä.

Levoton oli aika, ikäänkuin olisi se aavistanut, että ratkaisun hetki oli lähellä. Vuosisatoja oli paavikunta työskennellyt saavuttaaksensa vihdoinkin maailman herruutta, kirkon oppi oli muodostunut tämän aatteen mukaiseksi, papisto, tiede, munkkilaitos y.m. uskonnollisen elämän ilmiöt olivat alttiit sitä kannattamaan ja maallisen vallan puolelta uhkaava vaarakin oli jälleen poistettu — vaan oliko paavikunta kuitenkin nytkään pääsevä tarkoituksensa perille? Jo ovat kristityt siellä täällä alkaneet vastustaa turmeltunutta kirkkoa — vielä on tilaisuutta ainakin ajaksi masentaa tämä vastarinta, mutta ennen pitkää on se mahdotonta. Ei uhkaa maallinen valtakaa tällä hetkellä paavikuntaa — Hohenstaufien edustaja *Fredrik II* lepää vielä pienenä lapsena kehossa — vaan pian on hänkin osottava, että Sakarein verta juoksee hänen suonissaan. Tilaisuus on suotuisa paavikunnalle, mutta nyt jos milloinkaan tarvitaan myös mies, joka pystyy sitä käyttämään.

Kun Celestius III oli kuollut, kokoontuivat kardinaalit Tammikuun 8 p. 1198 uutta paavia valitsemaan. Heidän joukossaan oli eräs nuori mies nimeltä Lotar, joka nerollaan ja opillaan oli saavuttanut virkaveljiensä yksimielisen kunnioituksen, vaikka hän siihen aikaan oli vasta 37 vuoden ikäinen. Ollen mahtavaa *Conti*-sukua, oli hän ollut tilaisuudessa kehittämään suurta kykyään ja esteettömästi harjoittamaan opintoja maailman etevimmissä sivistysajoissa. Roomassa, Pariisissa ja Bolognassa oli hän tavattomalla menestyksellä lukenut jumaluusoppia ja tutkinut kanoonista lakia, kunnes hän 30 vuoden ikäisenä etevyytensä tähden ja mahdollisen sukunsa vaikutuksesta pääsi kardinaaliksi. Tämän miehen valitsivat kardinaalit nyt yksimielisesti paaviksi. Lotar hämmästyen epäili, sillä jos kukaan, piti hän kirkon korkeinta virkaa arvossa, vaan luottaen "Häneen, joka raadollisille on armollinen", astui hän Pietarin istuimelle, ottaen nimekseen *Innocentius III*.

Järjestettyään taloudelliset asiansa ja määrättyään yksityisen elämänsä mitä yksinkertaisimpain vaatimusten mukaiseksi, ryhtyi Innocentius turvaamaan valtaansa. Hänen täytyi päästä muista riippumattomaan asemaan Italiassa, voidakseen saavuttaa sitä maailmanvaltaa, johon hän alusta alkaen pyrki tuolla tavattomalla nerolla ja voimalla, jonka vertaista maailma ei milloinkaan ollut kokenut paavien istuimelta. Jo hallitusaikansa toisena päivänä pakotti Innocentius Rooman kaupungin prefektin vannomaan uskollisuudenvalan sekä karkoitti Keski-Italiassa hallitsevat saksalaiset herrat, siten osottaen, kuka tästä alkaen oli oleva pyhän kaupungin ja sen ympäristön hallitsijana. Kaikkialla vetosi hän Italialaisten vapaudentuntoon, sanoen paavin velvollisuudeksi lähinnä valvoa tämän maan etua. Sen jälkeen loi hän silmänsä Ala-Italiaan. Siellä olivat olot hänelle hyvin suopeat, ja taitavasti hän niitä hyväksensä käytti. Kansa, joka vihasi julmaa Henrik VI:tta vielä hänen kuolemansakin jälkeen, uhkasi nim. karkottaa Konstantian ja hänen lapsensa, *Fredrik II:sen*, maasta, ja säilyttääksensä asemaansa pyysi turvaton ruhtinatar paavia vahvistamaan nuoren Hohenstaufin valtaa Etelä-Italiassa. Innocentius puolestaan pakotti Konstantian luovuttamaan kirkolle sicilialaisten ruhtinasten entiset oikeudet, Eikä siinä kylliksi. Käyttäen hyväkseen tilaisuutta, menetteli hän, niin taitavasti, että Konstantia jätti lapsensa hänen holhottavakseen. Täten joutui koko Etelä-Italia Innocentiuksen käsiin (1198).

Äitinsä ja kirkon hoitamana sai Fredrik verraten hyvän kasvatuksen, mutta hänen suonissaan juoksi Hohenstaufein verta, ja epäilyksellä seurasi hän paavin tuumia. Ja olipa hänellä kyllä syytä epäluuloonkin, sillä Innocentius tarkoitti kaikkialla saksalaisen vallan supistamista. Monenmutkaiset olivat Saksan sisälliset olot, mutta taitavasti valvoi paavi etuaan. Jo v. 1198 valitsivat muutamat saksalaiset ruhtinaat nuoren Fredrikin sedän Schwabin herttuan *Filipin* kuninkaaksi. Welfiläinen puolue taas kannatti *Otto IV:tä*, ja näiden välillä syttyi kymmenen vuotta kestävä sisällinen sota, joka arveluttavassa määrässä kysyi Saksan jo ennen masentuneita voimia. Innocentius lähetti erään piispan Saksaan julistamaan Oton kuninkaaksi. Hän kyllä myönsi ruhtinaille oikeuden valita kuninkaan, vaan ilmoitti jyrkästi, että vaalin vahvistaminen ja keisarikruunun antaminen kokonaan riippui hänestä. "Vanhan liiton papit", niin kuuluvat hänen sanansa, "eivät antaneet, vaan ottivat kymmenyksiä, he vihkivät ja voitellivat, vaan heitä ei vihitty eikä voideltu; sentähden ovat he korkeammat kuin ne, jotka vihitaan ja voidellaan. Kristus on sanonut Pietarille, etteivät helvetin portit ole kirkkoa voittavat; ruhtinasten valta käsittää ainoastaan tämän maailman, pappien ulottuu taivaasen. Edelliset vallitsevat ruumista, viimmemainitut sielua; edellisten vallassa ovat yksityiset maakunnat ja valtakunnat, Kristuksen sijaisena hallitsee paavi koko maanpiiriä. Pappuus on Jumalan asettama, maallinen valta perustuu Nimrodin, tuon voimallisen metsästäjän, anastukseen. Kuninkuus määrättiin Juutalaisille rangaistukseksi heidän Jumalasta luopumisen tähden, paavikunta on Jumalan lahja kansojen pelastukseksi. Missä vain maallinen valta on uskaltanut kirkkoa vastustaa, on se sortunut, Koranin lahkoon yrityksestä hamaan tähän päivään".

Mutta jyrkästi vastusti Filipin puolue paavin sekaantumista maallisen vallan asioihin. Se toimitti

Innocentiukselle kirjoituksen, jossa ankarasti moitittiin hänen legaatiensa käytöstä Saksassa. Puolue vaati itselleen täydellistä vapautta kuninkaanvaalin ratkaisemisessa. Tyytymättömyys karttui niihin määriin, että joukko Saksan mahtavimmista papeistakin liittyi Filipin puolueeseen. Taitavan valtiomiehen tavoin alkoi Innocentius nyt solmia sovintoa kuninkaanehdokkaiden välillä. Tällä kannalla olivat asiat, kun Filip odottamatta poistui näyttämöltä. Hän näet sai surmansa murhaajan kädestä (1208). Nyt julisti Innocentius Saksan kansalle, joka ainakin hetkeksi oli kyllästynyt noihin alituisiin sisällisiin taisteluihin, että "Jumalan tuomio oli määrännyt Oton kuninkaaksi". V. 1209 vihki hän Roomassa juhlallisesti tämän ruhtinaan keisariksi, ja napisematta suostui siihen Saksan kansa. Vaan ennen pitkää ilmaisi welfiläinen keisari hyvinkin selvästi, ettei hän suinkaan aikonut olla niin kuuliaisena paaville, kuin tämä oli olettanut. Huolimatta sovinnonehdoista marssi hän sotajoukkoineen Italiaan, laskeakseen valtansa alle kirkkovallan ja paavin muut omistamat maat, jotka oli luvannut kirkolle. Lisäksi koetti hän liittää valtakuntaansa Sicilian kuningaskunnankin, riistääksensä sen Rooman suojelusherruudesta ynnä paavin ja Hohenstaufein yhteisestä läänityskuninkuudesta. Rohkea yritys, jonka Innocentiuksen valtioviisaus ja rautainen voima ennen pitkää oli tekevä tyhjäksi! Nuori Fredrik oli juuri tähän aikaan päässyt lailliseen ikään. Innocentius julisti Oton pannaan ja lähetti holhottinsa Saksaan valvomaan Hohenstaufien sorrettuja oikeuksia (1210). Laajentaen kirkkovaltaa ja tukien muutenkin asemaansa Italiassa, odotti Innocentius tyyneenä Oton perikatoa. Fredrik otettiin riemulla vastaan; turhaan koetti Otto häntä, tuota mainehikkain esi-isäin toivorikasta, paavin siunaamaa ja tukemaa nuorukaista vastaan asemaansa säilyttää. Supistumistaan supistui hänen puolueensa, kunnes *Fredrik II Hohenstaufi* v. 1214 tunnustettiin yksimielisesti Saksan kuninkaaksi ja kruunattiin keisariksi Achenissa (1215).

Innocentius oli voittanut: paavikunnan yliherruus Saksansa oli syvään juurtunut kansan katsantotapaan. Mutta etäämmälle loi hän silmänsä. Tarkkaan seurasi hän koko kristikunnan vaiheita, sillä kaikkia sen maita piti hän suurena valtakuntanaan, niiden ruhtinaita ja kuninkaita palvelijoinaan, joiden lakina hänen käskynsä oli oleva. Onneton se, joka uskalsi vastustaa; kaikkein täytyi taipua, nöyrtyä. Portugalin ja Arragonian kuninkaat pakotettiin suostumaan vuotuisen veron suorittamiseen, Puolan, Unkarin, Böhmin, Serbian ja Bosnian ruhtinaille laati hän lakeja. Kuninkaiden ja kansain hyvät niinkuin pahat ominaisuudet, ystävydenliitot ja rauhat, väkivaltaiset pakkokeinot ja vapaudenyritykset, sanalla sanoen kaikki valtiollisenkin elämän ilmiöt käytti hän Rooman maailmanvallan hyväksi.

Semminkin on Innocentiuksen suhde Englantiin omiansa osottamaan, että paavikunta, hänen kirkkoa hallitessa, oli kohonnut kunnian ja mahtavuuden kukkulalle, jos nim. sen kunnia ja mahtavuus mitataan tämän maailman pettäväällä mittanuoralla. Viimmemainitussa maassa hallitsi siihen aikana *Juhana maaton*. Kun Kanterburyn arkkipiispa v. 1205 kuoli, eivätkä sikäläiset tuomioherrat sopineet hänen jälkeistään valittaessa, määräsi Innocentius kenestäkään huolimatta kardinaali *Tapani Langthonin* virkaan (1207). Kun kuningas ei tahtonut suostua tähän laittomuuteen, kirjoitti Innocentius hänelle uhkaavan varoituksen: "Rakas poikani, älä paaduta itseäsi äläkä syöksey arvaamattomaan onnettomuuteen; sillä vaikka sinua rakastamme ja vaikka et kernaasti joutuisi kirkon rangaistuksen alaiseksi, niin täytyy meidän, ellet kolmen kuukauden sisään ole täyttänyt tahtoamme, erottaa sinut uskovaisten yhteydestä. Katso, joutsu on jännitetty, pakene, pakene sitä nuolta, joka ei lennä taaksepäin, jotta se ei iskisi sinuun syvää haavaa, jonka arpi ei katoa, vaikka haava paranisikin". Eikä ollut tämä vain tyhjä uhkaus. Kun ei Juhana taipunut näistäkään sanoista, julisti paavi hänen ja koko hänen maansa kirkonkiroukseen. Yhä vaan vastusti kuningas. Mutta Innocentius, jonka tapana ei ollut luopua vaatimuksistaan, vapautti nyt hänen alamaisensa uskollisuudenvälästä sekä kehotti Franskan kuningasta Filipiä valloittamaan Englannin. Joka ottaisi osaa tähän valloitusretkeen, saisi kaikki syntinsä paavilta anteeksi. Uhkaava vaara sai kehnon kuninkaan pelosta vapisemaan: hän oli altis suostumaan vaikka kuinka suuriin myönnytyksiin. Hierottuaan sovintoa paavin kanssa, vannoi hän tämän legaatile tyytyvänsä kirkon tuomioon ja antoi hänelle näin kuuluvan kirjoituksen: "Olen rikkonut kirkkoa vastaan; saadakseni Jumalalta armaa, luovutan minä — en pakosta enkä pelosta, vaan Pyhän Hengen vaatimana — koska ei minulla ole parempaa antaa, omien ja sukuni syntien lunnaaksi, Jumalalle ja Hänen apostoleilleen, Pietarille ja Paavalille, äidilleni, pyhälle roomalaiselle kirkolle, herralleni, paavi Innocentiukselle ja hänen katolisille seuraajilleen Englannin kuningaskunnan ynnä Irlannin, vasallina vastaanottaakseni nämä maat Jumalalta ja roomalaiselta kirkolta" (1213). Sitte lähti hän kirkkoon, riisui siellä kruunun ja muut kuninkaallisen vallan merkit päältänsä sekä vannoi omansa ja jälkeläistensä puolesta vasallivalan paaville. Ylpeänä tallasi paavin legaati Juhanan veronalaisuuden merkiksi hänelle antamat rahat jalkojensa alle. Vasta kun kuningas oli kutsunut takasin maanpakoon karkoitettun Langthonin, vapauttivat piispat Innocentiuksen käskystä Englannin kirkonkirouksesta. Mutta kohtasipa riemuitseva paavikunta juuri tässä maassa, jossa se vietti suurimman voittonsa, vastarinnan, jota vastaan se aikojen kuluessa oli oleva kerrassaan voimaton. Tarkoitamme uuden ajan vapaudenhenkeä, joka juuri samaan aikaan ensi kerran ilmenee, Ei suostunut Englannin kansa siihen orjanasemaan, johon kehnosta hallitsija oli sen koettanut laskea. Muutamat mahtavat paroonit ottivat Lontoon haltuunsa ja pakottivat Juhanan kirjoittamaan nimensä tuon kuuluisan *Magna Cartan* alle, joka on Englannin vapaan hallitusmuodon perustus (1215). Innocentius kirosi tapansa mukaan, kielsi Juhanaa pannaan uhalla voimassa pitämästä *Magna Cartan* määräämiä kansan oikeuksia, vaati uppiniskaisia parooneja kuninkaalta pyytämään rikoksensa anteeksi sekä toimittamaan lähettiläitä

Koomaan paavin suusta kuulemaan, kummoinen Englannin hallitus oli oleva. Samalla verrattomalla johdonmukaisuudella ja rautaisella voimalla kuin aina muulloinkin masensi Innocentius tämänkin vastarinnan. Masennettuna, maahan tallattuna, täytyi Englannin totella. Mutta jos Innocentius olisi kuullut ja ymmärtänyt Englannin kansan tukehutetun vapauden huokaukset, niin olisi hän kauhistuen tietänyt, että ne valmistivat perikatoa sille aatteelle, jonka toteuttamiselle hän uhrasi neronsa ja voimansa. Mutta ei kuullut hänen korvansa näitä huokauksia eikä nähnyt hänen silmänsä noita uuden ajan valon enteitä, joita jo alkaa näkyä keski-ajan pilviin peittyneen taivaan reunalla.

Jo ennenkuin Innocentius ryhtyi yllämainittuun taisteluun Englannin kanssa, oli hän pakottanut Franskan mahtavan kuninkaan Filipinkin tunnustamaan, että kirkon valta oli kaikkea maallista valtaa suurempi. Filip oli nim. saanut piispansa julistamaan laittomaksi hänen tanskalaisen prinsessin *Ingeborgin* kanssa, johon hän oli kyllästynyt, solmimansa avioliiton, sekä mennyt uusiin naimisiin. Tanskan kuningas *Knut*, joka oli Ingeborgin veli, pyysi Innocentiusta puolustamaan syyttömästi hyljätyn kuningattaren oikeutta. Heti vaati Innocentius Filipiä luopumaan luvattomasta avioliitostaan ja ottamaan Ingeborgin puolisoikseen. Kuningas ei huolinut paavin uhkaavasta vaatimuksesta senkään verran, että olisi saapunut *Dijonin* kirkolliskokoukseen, missä asia oli tutkittava. Hänen valtuuttamana esiintyi sen sijaan lähetyskunta, jyrkästi vastustaen kirkolliskokouksen oikeutta sekaantua koko kysymykseen. Mutta Innocentius oli edeltäpäin antanut legaatileen käskyn epäröimättä ryhtyä mitä ankarimpiin toimiin. Puoliyön aikana ilmoitti kirkonkellojen kumiseva ääni, että kirkon tuomio uhkasi Franskan kansaa. Sitten lähdettiin tulisoittojen valaisemassa juhlasaatossa tuomiokirkkoon, missä legaatti alttarilta "Jesuksen Kristuksen nimessä" julisti Franskan kuninkaan koko maan kirkonkiroukseen. Päätös ilmoitettiin 20 päivän perästä koko maassa. Kaikki jumalanpalvelus lakkautettiin, ainoastaan välttämättömimmät kirkolliset toimitukset toimitettiin ja nekin hiljaisuudessa, ikäänkuin varkain. Synkkämielinen alakuloisuus valtasi koko kansan, uhkaamalla uhaten milloin tahansa purkautua ilmi kapinaan. Mutta vielä oli kuningas taipumaton, väijyen leppymättömällä vihalla niitä pappeja, jotka, kuuliaisina paaville, tarkkaan noudattivat kirkonkirouksen määräyksiä. Vaan ei aikonut Innocentius peräytyä. Vielä oli hänellä yksi keino käyttämättä, joka oli masentava kopean kuninkaan. Filip tiesi sen, hän älysi, että koko kansa nostaisi kapinan häntä vastaan, jos paavi julistaisi *hänen* pannaan. Peläten tätä iskua, lähetti hän lähettiläitä Roomaan pyytämään, että riitakysymystä uudestaan tutkittaisiin. Jyrkästi kieltäytyi Innocentius, mitään peruuttamatta vaati hän ehdotonta kuuliaisuutta. Vihasta kuohuen huudahti rohkea kuningas, tuo uljas ristiretkeläinen: "ennen tahdon ruveta uskottomaksi. Kuinka onnellinen on Saladin, hänellä ei ole paavia!" Mutta tämä oli hänen viimeinen paavia vastaan lausumansa uhkaus. Jo v. 1201 sopi Filip julkisesti Ingeborgin kanssa ja rikkoi julkisesti toisen avioliittonsa.

Tällä tavoin hallitsi Innocentius tämän maailman mahtavia, kaikkialla toteuttaen periaatettaan: "hengellinen valta on aurinko, maallinen kuu, joka loistaa vain lainatulla valolla". Ennenkuin päätämme tämän merkillisen miehen elämäkerran, tulee meidän vielä silmäillä, miten hän valvoi kirkon hengellisiä etuja ja kristikunnan sisällistä kehkeytymistä. Tälläkin alalla esiintyy hän tuona voimallisena johtajana ja itsevaltiaana hallitsijana, joka säätää maailmalle lakeja. Vaan näissäkin toimituksissaan kääntää hän aikansa huomion ulospäin tuohon ulkonaiseen loistoon ja mahtavuuteen, johon koko hänen elämänsä työ tavalla tahi toisella tähtää. Taistelun melske estää ihmisiä kuulemasta sydämen syvimpiä tykityksiä, ulkonainen loisto häikäsee heidän silmänsä, jos Jumalan sanan valossa tahtovat tutkia mitä tuon kiiltävän kuoren alla on. Tahallansako tahtoi Innocentius hallitsemaltaan kristikunnalta, joka polvistui hänen valtaistuimensa juuressa, salata totuuden, jotta pääsisi toteutumaan hänen lempiaatteensa: hengellisen vallan korottaminen kunnian ja mahtavuuden kukkulalle? Koettakaamme vastata tähän kysymykseen tarkemmin silmäilemällä hänen vaikutustaan kristikunnan edustajana ja kirkon johtavana henkilönä.

Olemme nähneet, miten kristikunta murtunein voimin palasi kolmannelta ristiretkeltä. Jo hallituksensa ensimmäisenä vuotena kehotti Innocentius länsimaiden mahtavimpia ruhtinaita lähtemään uudelle ristiretkelle, jotta kristikunta vihdoinkin saisi omikseen nuo pyhien muistojen maat. Viittaamalla Jesuksen sanoihin: "joka minua tahtoo seurata, hän ottakoon ristinsä päällensä", esitti hän kehotuksensa ristin Herran ehdottamana vaatimuksena, väittäen noiden sanojen nimenomaan tarkoittavan juuri ristiretkiä uskottomia vastaan. Valtioviisauttako, tahallista Jumalan sanan väärentämistäkö oli tällainen puhe? Joka niin arvelee, hän ei muista, että Innocentius oli eksyneen aikansa lapsi, ja että häntä tässä elähyttää ajatus, jota ei ainoakaan hurskas ihminen siihen aikaan olisi tahtonut vastusta. Että tähän sitten epäilemättä liittyi vallanhimoisiakin tuumia, se on toinen asia, vaan se ei koske arvostelun ydintä. Ettei Innocentiuksen hallitsijasydän jäänyt kylmäksi tuolle keski-ajan monessa suhteessa valtaavan jalolle uskonnolliselle innostukselle, joka sai risti-joukot liikkeelle, se ei suinkaan tahrannut hänen mainettaan, sillä keski-ajan kristittynä on hän tietysti arvosteltava. Eikä sekään seikka alenna Innocentiusta jälkimaailman silmissä, ettei tämäkään ristiretki tuottanut mitään pysyväisiä hedelmiä, että se oli turha ponnistusta, niinkuin edellisetkin olivat olleet. Tuohan oli koko aikakauden yhteinen erehdys, josta ei häntä saa syyttää enemmän kuin muita sen ajan johtavia henkilöitä. Uskonnollinen innostus esti heitä ottamasta lukuun varovaisuuden ja maltillisen

valtioviisauden vaatimuksia.

Mitä muutoin tämän *neljännen ristiretken* vaiheisin tulee, ovat sen pääpiirteet seuraavat. Ristijoukot kokoontuivat *Venedigin* mahtavaan merikaupunkiin, jatkaaksensa sieltä meritse matkaansa itämaihin. Autettuaan kaupungin hallitsijaa eräässä sodassa, antoivat ristiretkeläiset houkutella itsensä asettamaan Konstantinopolin karkoitettun keisarin *Iisak Angeluksen* hänen valtaistuimelleen. Mutta kun heille luvattua rahasummaa ei maksettu, valloittivat he Konstantinopolin, joka nyt tuli uuden n.s. *latinalaisen keisarikunnan* pääkaupungiksi (1204). Liiaksi varhain riemuitsi Innocentius tästä näennäisestä voitosta, sillä uusi valtakunta ei pystynyt mitään toimittamaan Palestinan valloittamiseksi. Vaan tästä huolimatta kehotti hän kristikuntaa jatkamaan taistelua uskottomia vastaan, luvaten jokaiselle Palestinaan rientävälle ristiretkeläiselle tahi yritystä muulla tavoin kannattavalle täyden synninpäästön. Mikä eksyttävä, vaarallinen lupaus! Jos Innocentius armonkerjäläisenä olisi nöyrytnyt Hänen eteensä, jolla ainoalla on valta antaa synnit anteeksi, niin ei olisi hän tähän tapaan puhunut. Mutta hän on pyrkinyt ja päässyt hallitsijan asemalle, jolta hän ei voinut käsittää evankeliumin salaisuutta, vaikka Valduslaiset sitä juuri siihen aikaan totuuden Hengen kutsumina maailmalle julistivat. — — Että Innocentius, innostuttaessaan kristikuntaa taisteluun uskottomia vastaan, edustaa sen ajanhengen vaatimuksia, joka ei vähällä aivo luopua pyhän maan omistamisesta, sen todistaa ennen kaikkea n.s. *lasten ristiretki*. Meidän raitisjärkisen aikakauden ihmisten on vaikea uskoa todeksikaan, että monta kymmentä tuhatta alaikäistä jätti hyvästi vanhemmilleen ja kodilleen uhrataksensa itsensä tuon saman suurin tavottavan aatteen edestä. Eräs franskalainen paimenpoika hänen nimensä oli *Tapani* — kulki v. 1212 kylästä kylään, kaupungista toiseen, kehottaen poikia ja nuorukaisia seuraamaan häntä ristiretkelle Palestinaan. "Herra Jesus Kristus anna meille pyhä risti", kaikui hänen hento äänensä, ja ennen pitkää oli hänen seuraajiensa luku kasvanut 30 tuhanteen. Kun heiltä kysyttiin, minne matkustivat, vastasivat he säteilevin silmin: "me menemme luokse Jumalan ja tahdomme etsiä ristiä tuolla puolen merta". Mutta väleen oli katkera todellisuus poistava nämä kauniit toiveet heidän sydämmistään. Saavuttuaan Marseilleen, joutuivat he orjankauppiasten käsiin. Viisi laivaa vei suurimman osan näistä keski-ajan mielikuvituksen eksyttämistä uhreista Egyptiin, missä he myytiin orjiksi, muut kaksi joutuivat haaksirikkoon Sardinian luona. Samaan aikaan lähti Mainzin seuduilta toinen parvi — sen lukua arvostellaan 7,000 — Genuaan, mistä jumalallisen ihmeen kautta toivoivat pääsevänsä pyhään maahan. Nämäkin lapset joutuivat matkalla rosvojen käsiin, ei ainoa heistäkään saanut nähdä pyhien toivojensa ihmemaata. — "Nämä pojat ovat nuhteena meille" lausui Innocentius III, saatuaan kuulla tämän lasten ristiretken ihmeellisistä vaiheista. Älkäämme vastustako hänen sanojaan, vaikka ne suureksi osaksi perustuvatkin keski-ajan erehdyksiin, sillä ne sisältävät herättävän totuuden, joka meillekin voi paljon opettaa, jos vain oppia tahdomme.

Innocentius III:n aika on ristiretkien aikakausi. Paljon verta silloin vuodatettiin "Jesuksen nimessä". Paitse noita varsinaisia ristiretkiä pyhään maahan, kertovat silloiset aikakirjat muistakin verisistä taisteluista pakanoita vastaan. V. 1202 astuu taistelutantereelle silloin perustettu *Kalpaveljesten ritarikunta*, joka tulella ja miekalla levitti kristinuskoa *Virossa, Liivin ja Kuurinmaalla*. Yhdyttyään Saksalaisten ritarein kanssa (1237), pakottivat he myöhemmin *Preussinkin* pakanalliset asukkaat, joiden keskuudessa jo aikuisemmin kristinuskoa oli saarnattu, kovan ja pitkällisen taistelun jälkeen nöyrytymään kirkon orjuuttavan ikeen alle. Sanomme sitä orjuuttavaksi ikeeksi, sillä semmoiselta se näistä pakosta kääntyneistä ihmisistä kauan tuntui. Vasta heidän lapsensa, jotka jälleen saivat autioksi hävitetyn maan kasvamaan, oppivat valistuneemman ajan koittaessa vähitellen käsittämään Jesuksen sanoja: "minun ikeeni on sovelias, ja minun kuormanani on keveä". — Innocentiuksen kunniaksi tulee meidän mainita, että hän, monesti ankarasti moittien kristittyjen julmuutta, kehotti ristiretkeläisiä sääliväisyydellä kohtelemaan pakanoita.

Mutta kertoopa kirkkohistoria toisestakin "ristiretkestä", jossa tuo mainehikas paavi ei suinkaan esiintynyt sääliväisenä ja jonka veriset vaiheet tuomiten todistavat häntä vastaan. Olemme kertoneet Valduslaisista ja heidän keski-ajan yön pimeässä virittämästään kirkkaasta valosta. Tätä valoa ei kirkko suvainnut, sillä säälimättä se paljasti eksyneen kristikunnan paheet, vetäen niitä Jumalan sanan tuomioistuimen eteen. Paavin kiellosta huolimatta jatkoivat he siunauksesta rikasta työtään, kooten evankeliumin saarnalla yhä enemmän sieluja Herralle. Etenkin huomattavana oli heidän vaikutuksensa Etelä-Franskassa, missä heitä *Albigeois* nimisen maakunnan mukaan kutsuttiin *Albigenseiksi*. Tuon tuostakin valittivat piispat paaville "harhaoppisuuden" leviämistä, eikä ollut Innocentius III, jonka tuumiin näiden evankeliumin julistajain toimet eivät ensinkään soveltuneet, hidas ottamaan valituksia korviinsa. Ratkaisun hetki tuli, kun eräs hänen Albigensein luo lähettämänsä legaati matkallansa murhattiin. Tietysti syytettiin Albigensejä murhasta, ja Innocentius uskoi syytöksen todeksi, vaikka se oli aivan perätön. Hän tarttui kynään ja kirjoitti: "aseisiin kristityt sotilaat, ja sinä, kristitty kuningas [Hän tarkoitti Franskan kuningasta Filipiä, jota hän ennenkin oli muistuttanut kirkon ystävään velvollisuuksista harhaoppisten kukistamiseksi.], kuule, miten veren ääni vaatii kostoa". Kaikille seikkailijoille antoi hän luvan ryöstäen hyökätä Albigensein rikkaisin maihin — lupasipa heille synnit anteeksi, kun vain ottaisivat hävittääkseen nuo kirkon kirotut vastustajat. Saaliinhimo ja eksynyt, hurja uskonnollinen into kokosi ennen pitkää 100,000 miehen suuruisen ristijoukon, joka julman *Simon*

Montfortilaisen johtamana v. 1209 alkoi kauheaa verityötä noiden jalojen totuuden puolustajain riveissä. Albigensit, joiden päällikkönä oli *Toulousen* kreivi *Raimund*, tuon ennenmainitun kuuluisan ristiretkeläisen polvelainen, koettivat puolustaa itseään, vaan kaatuivat joukottain totuuden marttyyreina. Sen voiton Herra heille soi, ja se on voitoista suurin. Etenkin verinen oli *Beziersin* kaupungin valloitus. Kun ristijoukko rynnäköllä oli saanut kaupungin haltuunsa, alkoi kauhea hävitys; taistelussa kaatuneitten, poltettujen tahi muulla tavoin surmattujen luku oli 20,000. Joskus epäilivät itse nuo raa'at sotamiehetkin jatkaisivatko veristä työtä, koska kaupungissa saattoi löytyä oikeauskoisiakin, vaan paavin lähettiläs *Arnold*, joka tarkkaan valvoi herransa julistaman tuomion toimittamista, kehotti heitä vaatimalla tehtävänsä toimittamaan, lausuen: "surmatkaat, surmatkaat, kyllä Herra löytää ja tuntee omansa". Tällaiset kehotukset poistivat jälleen tuon hetkisen sääliväisyyden heidän sydämmistään. Nehän olivat paavin, Kristuksen sijaisen lähettilään sanoja! Julmemmin ei pakanallinen Rooma muinoin vuodattanut Jesuksen tunnustajain verta, kuin kristitty Rooma tässä tilaisuudessa. Veritodistajain kirkosta on tullut julma itsevaltias, joka säälimättä tahraa kätensä viattomalla verellä. Oi, että se toki jo näkisi, "mistä se on langennut", tahi ainakin lakkaisi vainoomasta tuota pientä joukkoa, joka, kuuliaisena Herran sanalle, virittää evankeliumin valoa yön pimeässä! Vaan se ei näe surkeata tilaansa, sillä se ei tahdo sitä nähdä, eikä lakkaa se Albigensejä vainoomasta. Raimund kreivi koetti aikaansaada sovintoa, ja itse Innocentiuskin näytti olevan siihen taipuvainen, mutta Simon Montfortilainen, joka paavin suostumuksella oli ottanut Albigensien alueen haltuunsa ja salaa oli liitossa tuon julman Arnoldin kanssa, esitti vastustajalleen niin ankarat ehdot, että Albigensit päättivät taistella viimeiseen asti. Yhä hurjemmaksi kävi taistelu; mitä hirvittävimpiä ilkitekoja tehtiin molemmin puolin. Ihmisiä poltettiin, hirtettiin ja mestattiin joukottain, ei enää sääliitty niitäkään, jotka, peläten kuolemaa, lupasivat olla kirkolle kuuliaiset. Tuon tuostakin koetettiin saada aikaan rauhaa, vieraat ruhtinaatkin puuttuivat tässä tarkoituksessa asiaan, vaan vallanhimoisen Simon kreivin verenhimo ei tyytynyt, ennenkuin Albigensit olivat kokonaan masennetut ja heidän maansa autiona erämaana. Kaksikymmentä vuotta kesti tätä veristä näytelmää. Sen loppuvaiheet eivät enää kuulu Innocentiuksen aikakauteen, jonka vuoksi niistä paremmin sopii kertoa toisessa paikassa, Kylliksi olemmekin silmäilleet tämän taistelun kauhuja, voidaksemme arvostella Innocentiuksen kantaa ajan painavimman kysymyksen suhteen. Totuuden Henki vaikutti voimallisesti näissä Albigenseissä, mutta — miksi epäilimme sitä lausua — Innocentius rakasti enemmän pimeyttä kuin valkeutta. Ankaralta kuuluu tämä tuomio, vaan ken voi väittää, etteivät nämä samat ainakin suuressa määrässä sovellu häneen. Ylpeästi hän nimitti itseään Pietarin seuraajaksi, vaan miten noudatti hän Herran tälle apostolille lausumaa kehotusta: "ruoki minun karitsojani, kaitse minun lampaitani?" Parhaan ravinnon hän laumaltaan kielsi, karkottaen sitä miekka kädessä Jumalan sanan viheröitsevältä lautumella takaisin erämaahan. Totta on, ettei hän itse tätä laidunta tuntenut, mutta siitä emme saa yksin syyttää sitä eksynyttä aikaa, jonka lapsi hän oli. Vaan mihin määrin hän on syyllinen, sen tietää yksin sydänten tutkija, kaikkinäkevä Jumala. Hänen on lopullinen tuomio, eikä ihmisten.

Seitsemäntoista vuotta oli Innocentius johtanut kristikuntaa, verrattomalla nerolla ja taidolla oli hän korottanut kirkon ennen arvaamattomaan mahtavuuteen, vaan toteuttamatta oli vielä hänen lempitoivonsa: Herran haudan vapauttaminen uskottomain käsistä. Ei tahtonut hän luopua tuosta toivosta, ja siinä tarkoituksessa kutsui hän koko kristikunnan suureen kokoukseen Roomaan. Se pidettiin v. 1216 ja on kirkkohistoriassa tunnettu nimellä *neljäs lateraanikokous*. Ei milloinkaan ennen ollut maailma niin loistavaa kokousta nähnyt. Itämainen kirkkokin oli noudattanut kutsumusta, vaikka se jo aikoja sitten oli rikkonut kaiken yhteyden roomalaisen kirkon kanssa. Tämän vaikutti yhteinen vihollinen idässä, latinalaisen keisarikunnan perustaminen, joka liitti länsi- ja itämaat entistä likempään yhteyteen toisiinsa, vaan epäilemättä suuressa määrässä myöskin Innocentiuksen tavaton maine, joka täytti koko maailman hämmästyksellä ja uteliaisuudella. Nuo neljä patriarkkaakin olivat joko itse saapuneet Roomaan tahi lähettäneet edustajia. Paitse heitä nähtiin kokouksessa 71 arkkipiispaa ja metropoliittaa, 412 piispaa, 900 abottia, miltei kaikkein länsimaisen kristikunnan ruhtinasten lähettiläitä y.m. — yhteensä 2,283 henkeä. Innocentius avasi kokouksen juhlallisella puheella, jossa hän, viitaten ajan paheisiin, etenkin lahkolaisten karttuvaan lukuun, moitti, pappia velvollisuuksien laiminlyömisestä ja kehotti heitä paremmin kuin ennen valvomaan kirkonkuria sekä ahkerammin saarnaamaan. Ei häntä pilkattu, hänen näitä lausuessaan, sillä hän oli itse etevä saarnaaja ja järjestyksen mies, joka inhosi epäsiiveyttä ja jumalatonta menoa. Kuten edellisestä luvusta tiedämme, vahvasti kokous kirkon silloisen opin ja muun tavaksi tulleen järjestyksen. Moni näistä päätöksistä luo synkät varjot Innocentiuksen aikakauteen, vaan toiset olivat suureksi siunaukseksi keski-ajan kansoille, jotka vasta olivat oppimassa kristinuskon alkeita ja jotka sen mukaan olivat johdatettavat. — Tuumiessaan yleistä ristiretkä pyhään maahan, jonka ajatuksen innostuttamana kristikunta vielä lähes sata vuotta oli taisteleva, erehtyi kokous niinikään, vaan tämä erehdys on aivan toista laatua kuin siihen liittyvä tuuma, tulella ja miekalla taistella "harhaoppia vastaan", johon tuumaan kirkon johtajat nyt yksimielisesti sitoutuivat. Nuo kristikunnan turhat verenvuodatukset itämaissa eivät syökse kirkkoa perikatoon — ne yritykset raukeavat itsestään, sillä ne perustuvat ihmisten unelmiin, jotka jo raitis järkikin ennen pitkää älyää vääriksi. Mutta totuuden vainoominen on perkeleen työtä, ja se seurakunta, joka hänen peittäjänä näin julkisesti ottaa toimittaakseen tätä työtä, on perikadon partaalla.

Innocentius III on ihmiskunnan merkillisimpiä henkilöitä. Hänen tavaton hallitsijakykynsä laski maailman kansat ja ruhtinaat hänen valtaistuimensa juureen, nöyryyttäen heitä palvelemaan sitä aatetta, jonka toteuttamiseksi hän uhrasi kaikki voimansa. Tämä aate on paavikunnan korottaminen mahtavuuden ja kunnian kukkulalle. Arvosteltuna paavikunnan kannalta on Innocentius suuri, verrattoman suuri. Mutta itse aate on väärä, sillä se sotii kristinuskoa vastaan, ja on siis sortuva, miten jaloilta ja historiallisesti oikeutetuilta sen ilmiöt sitten monesti näyttänevätkin. — Joka kieltäen itsensä ja maailman seuraa Jesusta, hän ei puhu eikä toimi Innocentiuksen tapaan. Pieneksi supistuu kristinuskon kannalta tämän paavikunnan mahtavimman edustajan maine.

Innocentius III kuoli Heinäkuun 16 p. V. 1216, 56 vuoden ikäisenä. Äkillinen kuumetauti tempasi hänen tämän elämän varjoelosta, missä silmä peittää ja lukemattomat äänet eksyttävät, todellisuuden vakaviin oloihin, missä erehtymätön *totuus* yksin on tuomarina.

XIV.

Suomen kirkko kahdennentoista vuosisadan lopulla.

Raadolliset ja köyhät etsivät vettä, ja ei ole; heidän kielensä kuivettuu janosta; mutta minä, Herra, tahdon heitä kuulla, minä Israelin Jumala en tahdo heitä hyljätä. Jes. 41: 17.

Kun kirkkohistorian suurelta näyttämöltä Euroopan sivistysmaissa palajamme syrjäiseen Suomeen, nähdäksemme mitä hedelmiä Henrik piispan täällä kylvämä siemen on kantanut, aukeaa eteemme kolkko näköala. Pakanain ympäröimänä ja monen myrskyn hävittämänä taistelee tuo pieni seurakunta kovaa taistelua, jossa sen heikot voimat monesti ovat kokonaan uupua. Historia ei pitkään aikaan kerro paljon mitään Suomen seurakunnan vaiheista Henrik piispan surman jälkeen, ikäänkuin epäilisi se lukea omakseen kansan, joka tällä tavoin on kohdellut evankeliumin saarnaajaa. Äänetönnä toimittaa pitkä hallayö tuhotöitään kirkon pienellä viljavainiolla esi-isiemme maassa. Toivottomalta näyttää pitkään aikaan kristinuskon tulevaisuus Suomessa.

Niistä niukoista tiedoista Suomen seurakunnan vaiheista Henrik piispan kuoleman jälkeen, jotka ovat tarjona venäläisissä aikakirjoissa ja muutamissa paavien kirjeissä, käy selville, että alituiset sodat hävittäen estivät kristinuskon juurtumista maassa. Pakanalliset Hämäläiset ja Karjalaiset, joihin Venäläiset monesti liittyivät, tekivät tuon tuostakin hävitysretkiä Lounais-Suomeen, eivätkä pysyneet Suomalaisetkaan alallaan, vaan hätyyttivät usein itäisiä naapureitaan sodalla. Niin tekivät he v. 1164 laivoilla jonkunlaisen ristiretken noita Ruotsin vallan yhteisiä vihollisia vastaan, tunkeutuen Nevajokea myöten aina Laatokan kaupunkiin, missä he kuitenkin lyötiin. Tämä retki on merkillinen siitäkin syystä, että se oli ensimmäinen noista Ruotsin ja Venäjän välisistä sodista, joiden hävitysten alaisena isänmaamme sittemmin niin monesti oli. Ruotsin hallituksen toimeenpanema retki ei kuitenkaan liene ollut, vaan kirkonmiesten ja yksityisten ristiretkeläisten. Tästä emme suinkaan saa päättää kristinuskon vakaantuneen Varsinais-Suomessa. Kaikki osottaa päinvastoin, että itse kansa hyvinkin vastahakoisesti taipui uuden uskonnon ja vieraan vallan alle.

Miten tarkkaan Rooman paavit seurasivat lähetystointia etäisissäkin maissa, todistaa se seikka, että jo Aleksanteri III eräässä kirjeessä vuodelta 1171 tahi 1172 puhuu Suomen nuoresta seurakunnasta. Valittaen Suomalaisten epäuskollisuutta, kertoo kirje, miten he, vihollisten heitä hätyyttäessä, turvautuivat Ruotsalaisiin, vakuuttaen pysyvänsä kristittyinä ja pyytäen saarnaajia, jotka heille opettaisivat kristinuskoa, vaan että he, saatuansa rauhan vihollisiltaan, heti olivat alttiit luopumaan kirkosta. Aleksanteri kehottaa Ruotsalaisia pakottamaan Suomalaisia papeille luovuttamaan kaikki varustetut paikkansa, jos heillä semmoisia oli, tahi ainakin vaatimaan heiltä semmoista takausta, etteivät enää voisi peittää kirkkoa. — Tämä merkillinen kirje osottaa selvästi, miten vaikea Suomen heikon seurakunnan tila oli noiden alituisten sotien hurjassa melskeessä. Jos sen säilyminen olisi riippunut ihmisten takauksista ja lupauksista, olisi se ollut perikadon oma, vaan sen tulevaisuus oli Herran hallussa ja sentähden se ei ollutkaan toivoton, vaikka kuinka pimeältä näyttikin.

Silminnähtävästi ei Suomi vielä siihen aikaan ollut eri hiippakuntana. Se näkyy selvästi yllämainitusta paavin kirjeestä, jossa puhutaan Ruotsin arkkihiippakunnasta. Sen alle kuuluvina sanotaan nim. *Skaran*, *Linköpingin* ja *Vesteråsin* hiippakuntain olevan, vaan Suomen piispaa ei mainita. Epäilemättä kuului Suomen seurakunta silloin vielä Upsalan hiippakuntaan, jonka piispa *Stefanus* v. 1164, Aleksanteri III:n ollessa maanpaossa Franskassa *Sensin* kaupungissa, vihittiin Ruotsin arkkipiispaksi, kuitenkin sillä ehdolla, että hän ja hänen jälkeisensä yhä edelleen olisivat Lundin arkkipiispan ylivallan

alaisina. Mainitaan kyllä kaksi Ruotsin miestä, *Rudolf* ja *Folkvinus*, jotka p. Henrikin jälkeen paimenina hoitivat Suomen seurakuntaa, mutta vaikka heidän jälkeistään, piispa *Tuomasta*, Ruotsin piispankronikassa nimitetään Suomen neljänneksi piispaksi, olivat he selvästikin ainoastaan Upsalan piispan tänne lähettämiä lähetysaarnajia. Semmoisena vaikutti Rudolf Suomessa vuosina 1158-1178, vaan mitä hän tällä rauhattomalla ajalla sai aikaan Suomen sorretun seurakunnan hyväksi, siitä emme mitään tiedä. Yksi tieto hänestä on kuitenkin säilynyt. Se todistaa, että hän uskollisesti hoiti vaikeata paimentointaan loppuun asti, pakenematta niitä vaaroja, jotka alituisesti uhkasivat hänen piensä laumaansa. V. 1178 kävivät Karjalaiset — niin kertoo kronika Suomen seurakunnassa, veivät Rudolfin vankina muassaan ja surmasivat hänen. Moni kuuluisa uskonsankari on turhaan toivonut saavansa tämmöistä muistopatsasta haudalleen!

V. 1186 tekivät Novgorodilaiset ryöstöretken Hämäläisten maahan. Kentiesi tarkoittivat Venäläiset jo tällä sotaryityksellä estää Ruotsin vallan leviämistä itäänpäin, taikkapa oli se vain noita tavallisia eri heimojen ja kansakuntien otteluja, joista keskiajan historia miltei joka lehdellä kertoo. Edellistä otaksumista kannattaa se seikka, että Karjalaiset, epäilemättä Novgorodilaisten yllytyksestä, tekivät sotaretken Ruotsiin asti. Eivätkä olleet nämä roomalaisen kirkon viholliset pohjassa vähäpätöisiä vihollisia, joita oli helppo pakottaa peräytymään. Ruotsinkin, joka siihen aikaan jo saattoi turvautua jonkunmoiseen sivistykseen ja jossain määrin järjestettyihin yhteiskunnallisiin oloihin, täytyi monesti pelätä heidän hurjaa sotaintoaan. Viimmemainitulla retkellään he esim. Polttivat kukoistavan *Sigtunan* kaupungin ja surmasivat Upsalan silloisen arkkipiispan *Johanneksen*, joka silloin sattui olemaan niillä seuduin. Miten vaikea Suomen turvattoman, oman onnensa nojaan jätetyn seurakunnan asema oli näissä myrskyisissä oloissa, on helppo arvata. V. 1191 purjehtivat Novgorodilaiset ja Karjalaiset jälleen länteenpäin, ryöstäen ja hävittäen Hämäläisten aluetta, ja muutamia vuosia myöhemmin, v. 1198 uhkasivat he Suomen kirkkoa täydellisellä perikadolla. Suomalainen piispankronika kertoo nim., että he viimmemainittuna vuonna saapuivat *Turkuun* [Ruotsiksi Abo, Åbo. Turku pidettiin jo tähän aikaan Suomen pääkaupunkina, vaikka nimi vasta sanotussa piispankronikan kertomuksessa ensi kerran mainitaan historiassa.], jolla nimellä tarkoitetaan linnan ympärille vähitellen syntyneitä kaupunkeja. Maahan tasotettiin nyt tämä Ruotsin vallan ja kristinuskon vankin tue Suomessa. Seurakunnan esimiehenä oli siihen aikaan Rudolfin jälkeinen Folkvinus. Mahdollisesti sai hän surmansa tässä tilaisuudessa, koskei hänen kuolemastaan missään mainita.

Tämmöisten koetusten myrskyissä laskettiin Suomen kirkon perustus. Kolmannentoista vuosisadan koittaessa, näkyi täällä kristinuskosta tuskin jälkiäkään enää. Hyödyllistä on meidän, koetuksiin harjaantumattomien, jotka nautimme tämänkin kovan taistelun hedelmiä, muistaa, miten vaikea kristinuskon istutus isiemme maassa oli. Totta on, että tämmöiset muistot eivät ole omiaan täyttämään sydämiämme suruttomuuden kevytmielisellä riemulla, vaan nöyrytymisen tie onkin ainoa, jolla pääsemme käsittämään ja ylistämään Jumalan käsittämätöntä armoa. — Opettakoot nämäkin Suomen kirkon kovat koetusvuodet, joiden verisiä vaiheita nyt olemme silmälilleet, meitä salmistan kanssa tunnustamaan: "ei meille Herra, ei meille, vaan sinun nimelles anna kunnia, sinun armos ja totuutes tähden".

Etteivät vihollisten hävitysretket kuitenkaan saaneet kristinuskon valoa Suomessa kokonaan sammutetuksi, todistaa se seikka, että suomalainenkin mies mainitaan niiden lähetysaarnajaa joukossa, jotka kolmannentoista vuosisadan alussa levittivät kristinuskoa *Vrossa*. Hänen nimensä oli *Pietari Kaikkivalta*. Mutta tämä onkin ainoa tähän suuntaan viittaava näiltä ajoilta säilynyt todistus. Toisenkin kertomuksen ovat aikakirjat säilyttäneet, vaan se on aivan toista laatua. Tarkoitamme Innocentiuksen kirjettä Lundin arkkipiispalle vuodelta 1209. Siinä kuvataan Suomen seurakunnan tilaa mitä synkimmillä väreillä. Kysymys piispan eli seurakunnan johtajan asettamisesta isänmaahamme näkyy olleen paavin tarkoitus. Moittien Suomalaisten uppiniskaisuutta ja valittaen maan kovaa ilmanalaa, puhuu Innocentius sielunpaimenen vaikeasta asemasta tuossa pakanallisessa maassa, pitäen kelpo miehen saamista tähän vaikeaan virkaan miltei mahdottomana asiana. Vaikeuksien pakosta vapauttaa hän erään miehen, joka, vaikka olikin syntynyt laittomasta avioliitosta eikä kirkon sääntöjen mukaan äpäränä olisi saanut papinvirkaa toimittaa, muutamia vuosia oli Suomessa saarnannut kristinuskoa ja jota kirjeessä sanotaan hyvinkin kykeneväksi, siitä kiellosta, joka esti häntä sielunpaimenen työtä toimittamasta, sekä määräsi hänen Suomen piispaksi Kuka tämä mies oli, sitä ei tiedetä, ja vielä seitsemän vuotta myöhemmin näyttää Suomen kirkko olleen järjestämättä. V. 1216 kirjoittaa nim. Sama paavi Ruotsin silloiselle kuninkaalle *Eerik Knuutinpojalle*, antaen hänelle apostolisen vahvistuksen sen maan omistamiseen, "jonka kuninkaan edeltäjät ovat pakanain vallasta temmanneet". Sama kirje sisältää senkin määräyksen, että Suomeen oli asetettava yksi tahi kaksi piispaa, joiden lähinnä tarkastajana oli oleva Upsalan arkkipiispa.

Kauan etsivät nuo harvat Suomen kirkon raunioilla huokaelevat kristityt ravintoa sieluilleen, mitään löytämättä. Mutta "ei tahtonut Israelin Jumala heitä hyljätä", vaikka Hän heiltä kauan oli kasvonsa salannut. Väleen oli Hän jälleen korottava kätensä Suomen sorretun kirkon avuksi.

XV.

Fransiskus Assisista ja hänen perustamansa munkkikunta.

Kuule minun rukoukseni, Herra, ja ota minun huutoni korviisi, ja älä vaikene minun kyynelteni tähden; sillä minä olen muukalainen sinun tykönäs ja vieras, niinkuin kaikki minun isäni. Ps. 39: 13.

Keski-aika on vastakohtien aika. Tämä totuus ilmaantuu selvästi uskonnollisenkin elämän ilmiöissä. Ulkonaisesti mahtavan kirkon helmassa pukeutuu kristillisyyden kernaasti loistavaan muotoon, mutta ajanhenki synnyttää ennen pitkää aivan vastakkaisiakin pyrinnoita, kehottaen ihmisiä etsimään tyydytystä sielullensa mitä ankarimman itsensä kiduttamisen koruttomalla tiellä. Jos kukaan, niin on se mies, jonka elämäkertaa tässä aivomme silmäillä, omiaan edustamaan viimmemainittua katsantotapaa.

"Pyhä" *Fransiskus* syntyi Assisin kaupungissa v. 1182. Hänen isänsä oli rikas kauppias. Pojan omituinen, eriskummallisiin taipuva luonne ja vilkas äly herättivät jo varhain vanhempain ja perheen tuttavain huomion. Jotain hänen hehkuva mielikuvituksensa halasi, vaan mitä, sitä ei hän eivätkä muut vielä tietäneet; tulevaisuus oli sen osottava. Nuorukaisena eli Fransiskus muutamia vuosia hyviä tuhlaavaisesti ja hurjasti. Muut moittivat häntä siitä, arvelleen hänen ennen pitkää joutuvan haaksirikkoon, mutta hänen äitinsä (tarkka on äidin silmä!) Lausui: "hänenstä tulee vielä Jumalan lapsi". Yhtäkkiä tapahtui Fransiskuksessa perinpohjainen muutos, vaan vielä toivottomammalta näytti monenkin silmissä nyt hänen tulevaisuutensa. Tuo suruton, elämän nautintoihin mieltynyt nuorukainen, alkoi näet käydä arveluttavan mieltäväiseksi ja alakuloiseksi. Ei häntä enää nähty tämän maailman iloisissa huvituksissa, vaan aivan toisenkaltaisissa toimissa. Kieltäytyen elämän välttämättömmistäkin tarpeista, etsi hän, kerjäläisen pukuun puettuna, kurjimpia sairaita, etenkin semmoisia, jotka sairastivat inhottavia tauteja. Näitä hän lähestyi ja hoiti mitä hellimmällä rakkaudella; ilosta säteili hänen silmänsä, kun hän esim. Suuteli spitaalisten haavoja. Turhat olivat kaikki varoitukset ja nuhteet, eivät saaneet isän ankarat rangaistuksetkaan Fransiskusta luopumaan tuosta kummallisesta käytöksestä. Ihmiset pitivät häntä mielipuolena. Eräänä päivänä saapui hän kotikaupunkinsa *Portiunkula* nimiseen kirkkoon, jonka hän oli lahjaksi saanut ja sittemmin korjannut ja kauniiksi koristanut. Siellä kuuli hän saarnan, jonka ohjeena olivat Jesuksen opetuslapsilleen lausumat sanat: "Ei teidän pidä varustaman itseänne kullalla eikä hopealla, eikä vaskea teidän vyöllenne, eikä. Evässäkkiä. Matkalle, eikä kengillä eikä sauvalla". Innostuksen tuli silmissään huudahti Fransiskus: "juuri tuota minä halajan", päättäen siitä hetkestä, kuuliaisena Herran käskylle ja luottaen yksin Hänen apuunsa, saarnata parannusta suruttomuuteen vaipuneelle kristikunnalle. Hän ei aivo omistaa *mitään* maallista omaisuutta, sillä semmoiseen itsensäkieltämiseen vaativat Fransiskuksen käsityksen mukaan nuo Herran opetuslapsilleen lausumat sanat, vaan kurjimman kerjäläisen muodossa, eläen almuista, kulkea kylästä kylään, kaupungista kaupunkiin, herättääksensä ihmisiä synnin unesta. "Köyhyys on Kristuksen morsian, kaikkien hyveiden juuri ja kulmakivi. Älköön kukaan hävetkö kerjätä, sillä kerjäläinen valmistaa antajalle autuutta, koska Kristus on sanonut: autuaampi on antaa kuin ottaa" — niin kuului tuon alttiiksiantavan Herran palvelijan eksynyt todistus. Ei mikään ravinto hänestä ollut niin hyvää kuin kerjätty leipä. Täydellä syyllä sanoo eräs kirkkohistorioitsija Fransiskusta kerjäläislevän ahmatiksi. Miten taitavasti kietoo sielunvihollinen nöyryyden ansaan!

Fransiskuksen esiintyminen, hänen nöyrä, ehdoton alttiiksiantavaisuutensa, joka tyytyväisenä kärsi jos minkälaisia solvauksia, hänen vakaat, pilkkaajille ja vihollisille yhtä ystävällisesti kuin ystäville kaikkialla lausumansa tervehdys sanat: "rauha olkoon teille" ja ennen kaikkea tuo innostunut, sydämmeän tähtäävä parannussaarna teki valtaavan vaikutuksen lukemattomiin. Moni heräsi synnin unesta todistukseksi, että tuo omituinen parannussaarnaaja kaiken eksytyksen uhallakin oli elon Herran viinimäkeensä lähettämä työmies. Jo v. 1210 oli Fransiskus koonnut ympärilleen 11 oppilasta, joiden joukossa oli yksi pappikin. Hän lähetti heidät, Herran esimerkkiä noudattaen, kaksittain maailmaan julistamaan ihmisille pelastuksen sanomaa. Heidän ohjesääntönsä oli yhtä yksinkertainen kuin se oli tarkkaan noudatettava. Se vaati *puhtautta, kuuliaisuutta ja köyhyyttä*. Etenkin terotti Fransiskus munkeilleen viimmemainittua määräystä, pitäen sitä perustamansa munkkikunnan perustuksena ja voimana. "Palatsista on vaikeampi päästä taivaaseen kuin mökistä. *Alastonna* tulee sinun heittäytyä Vapahtajan syliin" lausui hän. Eräs toinen hänen todistuksensa kuuluu: "Jumalan Pojan kautta, joka meidän tähtemme tuli köyhäksi, on köyhyys tullut kuninkaalliseksi avuksi, valittujen leimaksi. Köyhä ihminen on Kristuksen kuva; joka köyhää soimaa, hän pilkkaa Kristusta. Köyhyys on munkkiyhdistyksen perustus. Jos munkit luopuvat köyhyyden vaatimuksista, kukistuu koko yhdistys".

Fransiskus on virittänyt uuden aatteen munkkilaisuuden historiassa. Kieltäen maailman, olivat munkit siihen asti eläneet erikseen muista ihmisistä, hankkien itselleen elatusta viljelemällä luostareinsa maita. "Ulos maailmaan" kuului Fransiskuksen kehoitus, ja hänen munkkiensa saarna kaikui ennen pitkää

kristikunnan kaikissa maissa. Mutta Fransiskanit eivät saaneet omistaa *mitään*; minkä elatukseen tarvitsivat, tuli heidän kerjäämällä hankkia.

Y. 1210 saapui Fransiskus pienen seuransa kera Roomaan, saadakseen paavin vahvistusta perustamansa munkkiyhdistyksen säännöille. Innocentius kohteli häntä ensin hyvin kopeasti, jyrkästi kieltäytyen hyväksymästä hänen esitystään. Pelkäsikö tuo mahtava paavi, joka oli pakottanut koko kristikunnan nöyrään kuuliaisuuteen, noita kurjannäköisiä kerjäläisiä, jotka pyysivät saavansa saarnata Jumalan sanaa ihmisille? Oliko hänen syytä olettaa, että he Valduslaisten tapaan vastustaisivat kirkkoa ja paavikuntaa? Fransiskuksen munkkisäännöissä oli määräys, joka riitti kumoamaan kaikki senkaltaiset epäilykset. Hän velvoitti nim. Munkkinsa uskolliseen kuuliaisuuteen kirkolle sekä sen määräämän opin ehdottomaan noudantaan. Hän vaati heitä jyrkästi vastustamaan kaikkea harhaoppisuutta, sitoen heidät lujilla siteillä katoliseen kirkkoon. Kirkkohistoria todistaakin, että harhaoppisuus väheni ja katolilaisuuden aate juurtui syvempään ihmisten sydämiin kaikkialla, missä nämä munkit vain liikkivat. Ei Innocentiuskaan heitä pelännyt, jos kohta se epäluulo, että kirkkoa vastustava henki, jonka vaikutus jo siihen aikaan siellä täällä ilmaantui, Fransiskaneinkin kautta pääsisi vaikuttamaan kansan syvissä riveissä, alussa häntä arvelutti. Silmännähtävästi ei häntä miellyttänyt Fransiskuksen kurjan halpa ulkomuoto, ja mitä uuden munkkikunnan sääntöihin tulee, piti hän niitä luonnottoman ankarina; niiden noudattaminen oli hänestä mahdotonta. Vihdoin hän kuitenkin antoi Fransiskaneille luvan saarnata. Heidän tuli vain joka paikassa, minne saapuivat, papistolta pyytää lupaa, ennenkuin saisivat esiintyä. Vaikkei Fransiskus vielä saanut vahvistusta säännöilleen, huomasi hän selvästi, että paavin mieli oli muuttunut. "Menkää" — niin lausui Innocentius nim., jättäessään hyvästi Fransiskaneille — "saarnatkaat parannusta. Jos Jumalan armo lisää lukuanne, niin ilmoittakaat se meille; siinä tapauksessa myönnämme teille enemmän".

Lisääntymistään lisäntyi Fransiskanein luku, ja valtaava oli heidän vaikutuksensa katolisen kirkon palveluksessa, Etenkin oli perustajan esiintyminen omiaan herättämään ihmisiä välinpitämättömyyden unesta. Fransiskuksesta löytyy mitä kummallisimpia kertomuksia, joiden todenperäisyyteen emme suinkaan saa ehdottomasti luottaa, koska legendat ovat hänen elämäkertansa ylinmäärin koristaneet. Vaan löytyypä paljon tosikertomuksiakin, ja nämä osottavat selvään, ettei hän suinkaan ollut mikään tavallinen mies, vaan yksi niitä, jotka todellakin ansaitsevat huomiotamme. Fransiskus oli harvinaisen runollinen henkilö. Itse hänen elämäkertansa heikkoihin puoliin, jotka monesti tekevät hänen esiintymisensä naurettavaksikin, painaa viehättävä, sydämmeemme vaikuttava runollisuus sovittavan leimansa, ohjaten ajatuksemme jokapäiväisen elämän pienistä oloista aatteiden yli-ilmoille. Joka näki hänen säteilevät silmänsä ja älysi mikä niille tuon omituisen loiston antoi, hän ei inhonnut Fransiskuksen ruokotonta ulkomuotoa, ei tuota pitkää, takkuista partaa eikä hänen kalpeita, kärsimisistä rujostuneita kasvojaan eikä halveksinut hän miehen ryysyistä ja likasta munkkipukua. [Fransiskanit käyttivät harmaata pukua, johon oli liitetty niskassa riippuva päähine. Vyön verosta käyttivät he köydenpäätä. Jalat olivat paljaat. Mallin sai Fransiskus Assisin seudun paimenilta, joiden puku oli semmoinen.] Päinvastoin oli hän altis kunnioittaen palvelemaan tuota "pyhää" miestä, jonka innostuneet sanat polttavan tulen tavoin tunkeutuivat sydämmeen, vaatiensa valtaavalla voimallaan sanankuulijoita kieltämään itsensä ja pyhittämään elämänsä Jumalalle. Vielä voimallisemmin kuin sanoillaan, jotka hänen kyneleensä monesti keskeyttivät, saarnasi Fransiskus hurskaalla elämällään surutonta maailmaa vastaan. Yksinäisyyteen vetäytyi hän kernaasti, vaan ei hän silti yksinänsä ollut. Semmoisina hetkinä hän puhutteli Jumalaa ja pyhimyksiä, ja harrasta oli hänen rukouksensa. Monet yöt hän tällä tavoin vietti, antaen hehkuvalla mielikuvitukselleen rajattoman vallan, luoden itselleen jos kuinka autuaallisia hetkiä. Tällä tavoin harjaantui hän valittamatta kiduttamaan ruumistansa mitä luonnottomimmalla tavalla, vieläpä pitämään kituvan ruumiinsa tuskia nautintonaakin. Näin eksyi Fransiskuksen hehkua rakkaus, joka ei pitänyt mitään uhria liika suurena, keski-ajan pimeyden pettämänä, arveluttavan väärälle uralle. Mutta miten pimeä yö olikaan ja kuinka vaarallinen hänen erehdyksensä, ei sammunut tuo hänen palava rakkautensa Jumalaan ja lähimmäiseen, joka on lain ydin. Herra itse oli sen syyttänyt ja Hän tahtoi sitä myös varjella haaksirikkoon joutumasta maailman tohinassa ja eksytysten aavalla merellä.

Perustettuaan useita luostaria Italiassa ja jätettyään munkkikuntansa johdannon *Elias* nimiselle veljelle, lähti Fransiskus v. 1219 muutaman munkin seuraamana matkalle itämaihin julistaaksensa pelastuksen sanomaa pakanoillekin. Muut tahtoivat miekalla taistella "uskottomia" vastaan, Fransiskuksen lämmin sydän paloi rakkaudesta heihin. Egyptissä joutui hän sultaani Malek al Kamelin vangiksi, vaan hänen sanansa: "en tule ihmisten, vaan Jumalan lähettämänä näyttämään sinulle ja kansallesi autuuden tietä" sekä hänen muutenkin jalo käytöksensä tekivät sultaaniin syvän vaikutuksen, ja Fransiskus sai vapaasti jatkaa matkaansa. Muuten on tämä kronikan kertoma retki mitä yksityisseikkoihin tulee, niin epäluotettava, ettei kirkkohistoria siitä sen enempää kerro.

Palattuaan kotia, sai Fransiskus kuulla, että eripuraisuuden myrkyllinen siemen oli itämässä hänen munkkikunnassaan. Sen oli kylvänyt yllämainittu Elias, joka oli koettanut lieventää munkkikunnan ankaria sääntöjä. Etenkin tahtoi hän myöntää veljille maallista omaisuutta. Vastustajain johtajana oli

Antonius Paduasta, joka saarnaajana oli saavuttanut äärettömän maineen ja jyrkästi vaati Fransiskuksen sääntöjen noudattamista, semminkin ehdotonta köyhyyttä koskevaa määräystä tahtoi hän säilytettäväksi. Fransiskus erotti Eliaksen yhdistyksestä, vaan sopi ennen kuolemaansa hänen kanssaan. Ajan höltynyt kuri, joka kaikkialla pyrki vallalle uskonnollisellakin alalla, valmisti kuitenkin ennen pitkää sijaa Eliaksen mielipiteille Fransiskaneinkin keskuudessa, etenkin kun paavitkin edustivat samaa katsantotapaa. Seuraus oli, että Fransiskanein luostarit, jotka tuon vaatimattoman perustajan määräyksen mukaan alussa olivat halpoja, mökin tapaisia rakennuksia, pian kasvoivat hyvinkin komeiksi ylöllisyyden kodeiksi. Tuota tarkkaa määräystä ehdottomasta köyhyydestä oli helppo kiertää. Luostari — niin arveltiin — sai olla rikas, kun vain sen asukkaat olivat köyhät.

Monta kertaa koetti Fransiskus turhaan saada paavin vahvistusta säännöilleen. Niitä pidettiin liika ankarina. Vasta *Honorius III* vahvisti Fransiskanein munkkikunnan v. 1223. Perustuskirjassa sanotaan nimenomaan, etteivät munkit millään ehdolla saisi vastaanottaa rahoja eivätkä mitään omistaa, jota paitse heitä veloitetaan kuuliaisuuteen paaville. Sillä välin oli munkkikunta jo levinnyt useihin maihin. Paitse Italiassa omisti se jo siihen aikaan luostareita Espanjassa. Franskassa, Kreikassa, Englannissa ja Unkarissa, ja v. 1220 päätti munkkikunnan yleinen kokous Roomassa lähettää saarnaajia Syyriaan, Egyptiin ja Airikaan.

Miten taipuvainen ajanhenki oli kannattamaan Fransiskuksen aatetta, näemme siitäkin, että jo v. 1213 syntyi *nunnayhdistyksen*, joka oli järjestetty *kerjäläismunkkien* [Tällä nimellä kutsuttiin niitä munkkeja, jotka sitoutuivat elämään almuista. Niinkuin vasta saamme nähdä, syntyi samaan aikaan muitakin semmoisia munkkiyhdistyksiä.] Ohjesääntöjen mukaan. Eräs rikas 18-vuotias neiti Italiasta — hänen nimensä oli *Klara* — joka oli tunnettu kauneudestaan, päätti nim. Jättää hyvästi maailmalle ja rikkaalle kodilleen pyhittääksensä elämänsä Herralle ja edistääksensä Hänen valtakuntaansa. Klaran esimerkin viehättäminä ja omantunnon rauhaa kaivaten, kokoontui hänen luoksensa muitakin naisia. Ennen pitkää muodostivat nämä pienen *kerjäläis-nunnayhdistyksen*, jonka johtajattareksi Klara rupesi. He ovat kirkkohistoriassa tunnetut nimellä *Klaralais-nunnat*. Asettuun Fransiskuksen ylitarkastuksen alle, sai tämä nunnayhdistys häneltä vahvistuksen säännöilleen (1224).

Fransiskuksen tarkka silmä huomasi pian, etteivät kaikki, jotka pyrkivät hänen munkkikuntaansa, suinkaan ajanpitkään olisi alttiit noudattamaan hänen sääntöjään. Näitä kaikkia varoitti hän luopumasta omaisuudestaan, yhteiskunnasta ja perhe-elämästä, kehottaen heitä vain määrääaikoina pukeutumaan katumuspukuun sekä muuten laikkaan noudattamaan hartautta ja tosi kristillisyyttä. Tällä tavoin syntyi hänen vaikutuksestaan maailman ja varsinaisen munkkikunnan välillä toimiva liitto, joka viritti sekini uutta elinvoimaa kuolleisiin ulkomuotoihin jähmettyneeseen kirkkoon. Se on tunnettu nimellä *Tertiarein* yhdistys.

Jo varhain alkoivat Fransiskuksen puutteesta ja alituisista kidutuksista riutuneet voimat uupua. Niitä kulutti sitä paitse mielikuvituksen hehkuva tuli, jonka uhriksi hän yhä innokkaammin antautui. Fransiskus eli täydestä sydämmestä tuota keski-ajan omituisen runollista uskonnollista elämää, joka, vieraana raittiin, Jumalan sanan määräämän totuuden vaatimuksille, ei älyä, että Herra itse tahtoo määrätä jokaisen kristityn ristin ja itse sen kantamiseen voimaa antaa. Fransiskus rukoili ja rukoili hartaasti, hän sepitti hengellisiä runoja, liikkui mielikuvituksessaan henkimaailman yli-ilmoissa; kaikki, aurinko, kuu, tähdet, eläimet, puut olivat hänestä hengen salaperäisiä ilmiöitä, joiden kanssa hän oli likeisesti sukua. Mutta miten lähellä hänestä Jumala olikin ja miten hänen sydämmensä riemuitsikin tuossa luulossa, oli hän kuitenkin kaukana totuuden oikeasta tunnosta. "Hän oli muukalainen ja vieras Herran tykönä, niinkuin kaikki hänen esi-isänsä", joiden eksynyt lapsi hän oli. Älkäämme silti häntä tuomitko. Jumala katsoo sydämmeen, ja Fransiskuksen sydän paloi rakkaudesta Häneen. Joka Jumalan sanan valossa tarkemmin tutkii tämän merkillisen miehen elämänvaiheita, hän ei voi muuta ajatella. Kernaasti unohtukoot Fransiskuksen taikauskoisen ajan väitteet, että hänen jaloissaan ja käsissään nähtiin ristiinnaulitun Herran merkit, jommoisilla kertomuksilla katolinen kirkko monesti on koettanut todistaa "pyhimysten" erinomaista pyhyyttä: mutta kirkkohistorian todistus hänen sydämmensä uhraavaisesta rakkaudesta, joka "kaikki uskoi, kaikki toivoi, kaikki kärsi, eikä koskaan väsynyt", ei ole milloinkaan unohtuva.

Fransiskus kuoli 45 vuoden ikäisenä v. 1226. Hän oli saapunut Portiunkulakirkkoon rukoilemaan, että "sisarensa", kuolema, tulisi. Hänen kuihtuneita jäseniään peitti erään veljen puku. Vielä kuollessaan saarnasi hän köyhyydestä.

Fransiskanein munkkikunta on merkillinen ilmiö kirkkohistoriassa, niinkuin sen perustajakin epäilemättä on keski-ajan huomattavimpia henkilöitä. Herätyssaarnallaan ovat he vaikuttaneet arvaamattoman paljon hyvää aikana, jolloin kirkon hengellinen elämä oli kokonaan kuolla. Kuuluisin kaikista Fransiskanein lukuisista saarnaajista oli *Bertold Regensburgista* (k. 1272). Häntä kuulemaan kokoontui monesti kymmeniä tuhansia ihmisiä. Hänen saarnansa, joista muutamia on säilynyt, olivatkin monessa suhteessa ihmeteltävän etevät.

Mutta ennen pitkää paljasti Fransiskanein munkkikunta maailman nähtäväksi ja pilkattavaksi sen turmeluksen hedelmiä, joiden siemenet jo alusta alkaen olivat itäneet sen helmassa. Ei tiennyt "pyhä" Fransiskus, kuinka turmeltunut ihmissydän on!

Pukunsa tähden olivat Fransiskanit tunnetut nimellä "*harmajat veljet*"; vaatimattomuuden osotteeksi käyttivät he itse niinään "*pienemmät veljet*". Tavattoman nopeasti kasvoi tämä munkkikunta, Jo kolmannentoista vuosisadan loppupuolella omisti se noin 8,000 luostaria ja siihen kuului 200,000 munkkia.

XVI.

Albigensilais-sodan loppu. Toulousen kirkolliskokous (1229).
Dominikanit.

— teidän kätenne ovat saastutetut verellä, ja teidän sormenne vääryydellä; teidän huulenne puhuvat valhetta, ja teidän kielenne latelevat vääryyttä.

Ei ole yhtään, joka saarnaa vanhurskautta eli tuomitsee uskollisesti. Turhuuteen luotetaan ja puhutaan kelpaamattomia; onnettomuudesta ovat he raskaat ja, synnyttävät tuskan. Jes. 59: 3-4.

Neljäs lateraanikokous määräsi Simon Montfortilaisen Albigensein maan omistajaksi. Lukemattomain onnettomain verellä ja kyynelillä oli tämä omistusoikeus ostettu, vaan ei hän vielä saanut sitä rauhassa nauttia. Kirkko oli päättänyt kerrassaan sammuttaa sen tulen, jonka Valduislaiset ja heihin liittyneet uskonsankarit olivat virittäneet Etelä-Franskassa. Ristiretkä jatkettiin. Sitä johti yhä edelleen Montfortin verinen kreivi. Mutta Raimundinkin lippujen alle kokoontui sotilaita; viimeiseen asti tahtoivat Albigensit puolustaa uskoansa. Simonin sotajoukko karkoitettiin Toulousesta ja hän itse sai surmansa kaupungin edustalla. Mutta vähän sen jälkeen kuoli urhoollinen Raimundkin, eikä voinut hänen poikansa asemaansa säilyttää. Franskan kuningas *Ludvig VIII*, joka halvasta voitonhimosta otti toimittaaksensa kirkon verituomion, valloitti *Avignonin* (1226), ja kun hän saapui Toulousen edustalle, luopui toivoton nuori *Raimund* vastustuksesta, luovuttaen maansa Franskan kruunulle, Kaupunki toisen perästä antautui; Albigenseista pakenivat toiset Italiaan, toiset kääntyivät pakosta katoliseen uskoon, toiset taas koettivat salaa yhä edelleen palvella Jumalaa Valduslaisten opetuksen mukaan. Mutta löytyipä paljon niitäkin, jotka kärsimisiä ja kuolemaa pelkäämättä uskonsankareina ylistivät Herraa vankiloissa, mestauslavoilla ja rovioilla. Vasta v. 1229 päättyi tämä verinen sota. Sitä oli kestänyt 20 vuotta! Katolinen kirkko pystytti lippunsa Albigensein hävitettyssä maassa, joka nyt oli autiona erämaana. Mutta noiden lukemattomani uskonsankarein veri huusi kosta paavikunnalle ja totuuden sortajille. Ei kuullut turmeltunut kirkko sitä huutoa, mutta Herra kuuli sen. Koston päivä oli tuleva.

Jo neljäs lateraanikokous laati sääntöjä, joista nuo julmat *inkvisitsiooni-oikeustot* ennen pitkää saivat alkunsa. V. 1229 *Touloussessa* pidetyssä *kirkolliskokouksessa* määrättiin asia tarkemmin. Tuskin on katolinen kirkko milloinkaan pahemmin tahrannut mainettaan kuin tässä tilaisuudessa. Ei siinä kylliksi, että kaikki kansan kielellä löytyvät raamatut päätettiin poltettaviksi ja maallikkoja ankarasti kiellettiin lukemasta kirjojen kirjaa: Toulousen kokous on myöskin perustanut järjestetyn *inkvisitsioonilaitoksen* "harhaoppisuuden" hävittämiseksi. Se nim. Päättyi, että joka pitäjän piispan tuli asettaa vakituinen toimikunta, jonka tehtävänä oli "harhaoppisten" etsiminen ja oikeuden eteen vetäminen. Jokaiseen tällaiseen toimikuntaan määrättiin kuuluviksi yksi pappi ja muutamia vannotettuja miehiä.

Mutta kaikkien inkvisitsioonin väkivaltaisuuksien uhallakin, ja vaikka kirkko tarkkaan piti huolta siitä, etteivät totuuden sorretut puolustajat saisi ravintoa sieluilleen Jumalan erehtymättömästä sanasta, ei Valduslaisten virittäjä tuli milloinkaan kokonaan sammunut. Franskan ja Italian välisessä vuoristossa säilyi pieniä valduslaisia seurakuntia kautta vuosisatojen, ja ken arvaa, kuinka suuri heidän osuutensa on tuossa *vastustamattomassa* herätyshuudossa, joka uuden ajan koittaessa saa paavikunnan perustukset horjumaan? Sitä totuutta, jonka perustuksena on Jumalan sana ja kallio Jesus Kristus, ei voi kukaan masentaa. Turhaan koettavat maailman myrskyt, turhaan helvetin portit sitä kukistaa.

Kun eivät piispat kirkon johtavaan vallanpitäjään mielestä kylliksi ankarasti vainonneet harhaoppisia, tehtiin inkvisitsioonin suhteen muutoksia. V. 1232 asetti paavi *Gregorius IX* uudet inkvisitsiooni-oikeustot. Näiden oikeustojen jäsenten tuli paavin nimessä vangita jokainen epäluulonalainen henkilö, kidutuksilla pakottaa häntä tunnustamaan harhaoppinsa sekä polttaa tällä tavoin sylliseksi tuomittu roviolla. Maallinen oikeus oli auttava tuomion toimeenpanemista. Tämä kauhea valta uskottiin

Dominikanimunkkeille, jotka hoitivat sitä säälimättömällä julmuudella. Emme siis väärin kohtele tätä uutta munkkikuntaa, jos kerromme sen synnystä yhteydessä niiden veristen muistojen kanssa, joita tässä luvussa olemme silmäilleet.

Dominikanein munkkikunnan perustaja on espanjalainen *Dominikus Guzman*. Hänen vanhempansa määräsivät hänen varhain "hengellistä säätyä" varten ja antoivat hänelle hyvän kasvatuksen. Jo nuorena oli Dominikus hyvin ankara itseänsä kohtaan. Köyhille oli hän armelias. Päätettyään opintonsa, aikoi hän ruveta Cistersiensein munkkikunnan jäseneksi, mutta samaan aikaan kutsui *Osman* piispa *Diego* hänen tuomiokapitulinsa jäseneksi. Dominikus antoi vihkiä itsensä papiksi ja vastaanotti tämän viran. Muutamia vuosia myöhemmin tapaamme hänen piispansa seurassa matkoilla Etelä-Franskassa (1204). Katolisen kirkon surkea tila ja "harhaoppisten" yhä kasvava luku koski syvästi häneen. Oi, jos olisi hän laskenut totuuden sanan, joka tällä matkalla kaikkialla oli hänelle tarjona, sydämmeensä, sillä tuo oli ratkaisun aika hänen elämässään! Mutta hän tukki korvansa sen ääneltä ja eksyi kauas rauhan tieltä. Montpellierin kaupungissa tapasi Dominikus muutamia Cistersiensimunkkia, jotka olivat sinne saapuneet Diegon kanssa keskustelemaan, mihin toimiin kirkon tulisi ryhtyä "harhaoppisten" kääntämistä varten. "Te kuljette" lausui hän "hevosilla, jotka kantavat vaatteenne ja ruokanne; sentähden vastustavat harhaoppiset teidän saarnaanne, lausuen: katsokaat, miten nuo ritarit saarnaavat Kristuksesta, Hänestä, joka matkusti jalkasin, huomатkaat, miten nuo rikkaat herrat kunnioittavat köyhiä ja ylenkatsottuja! Jos tahdotte nähdä työnne hedelmiä, niin täytyy teidän luopua kaikesta prameudesta ja apostolein tavoin kulkea seudusta toiseen halvissa vaatteissa ja avojaloin. Jos niin tekisitte, niin tekin saarnallanne jotakin vaikuttaisitte". Siitä hetkestä alkaen alkoi Dominikus harjoittaa ankaraa itsensäkidutusta, valiten monesti leposijakseen jonkun kirkon kovan kivilaattian. Hänen ihanteensa oli ankara munkkielämä. Päätettyään jäädä Etelä-Franskaan saarnaamaan eriuskolaisia vastaan, muodosti hän jonkun ajan kuluttua muutamien ystävien kera pienen munkkiyhdistyksen, jolle muutamit Toulousen varakkaat lahjoittivat kaupungin lähellä olevan talon. Mutta tänne ei Dominikus kuitenkaan jäänyt, hän lähti katsomaan tuon verisen taistelun vaiheita, seuraten saarnaajana Simon Montfortilaisen sotajoukkoa. Mutta saarnaajasta tuli ennen pitkää inkvisitori: Dominikus tutki harhaoppisuudesta syytettyjä, tuomitsi heitä kuolemaan ja valvoi tarkkaan tuomion toimeenpanemista. Hän on astunut veriselle tielle, jolta hän ei enää palaja!

Kuten tiedämme, ei ollut Innocentius III halukas vahvistamaan Fransiskuksen munkkikunnan sääntöjä. Epäilemättä olisi hän kieltänyt suostumasta Dominikuksenkin tuumaan perustaa munkkiyhdistys, ellei Anjoun piispa *Fulko*, joka säälimättä vainosi Albigensilaisia, innokkaasti olisi sitä kannattanut. Paavi suostui ehdotukseen, vaan vasta Honorius III antoi *Dominikanein munkkikunnalle* vahvistuskirjan (1216). Ankara itsensäkieltäminen, köyhyys, paastominen ja vaitioleminen olivat sääntöjen päämääräykset.

Jos toisiinsa vertaamme nämä molemmat kuuluisimmat kerjäläis-munkkikunnat, jotka niin tehokkaasti ottivat osaa kirkon vaiheisiin keski-ajan loppupuolella, ilmaantuu jo niiden synnyssä suuri erotus. Perustajain aivan erinkaltainen luonne painaa kumpaankin omituisen leiman. Fransiskus oli lempeä, runollinen henkilö, tunteiden mies kokonaan; Dominikus synkänluontoinen, mieltävä, kova. Edellisen silmät säteilivät mielikuvituksen haaveksivaa toivoa, viimmemainitun katseessa kuvastui jääkylmä järki. Jo varhain ilmaantui Fransiskaneissa taipumusta kevytmielisyyteen ja harhaoppisuuteen. Dominikanein huomattavin ominaisuus oli julma suvaitsemattomuus. Vaikka vakuuttivat taistelevansa saman aatteen toteuttamista varten, vaikka katolisen uskon levittäminen ja harhaoppisuuden vastustaminen oli kummankin silmämääränä, huomaamme jo varhain kateutta heidän välillään, ja siitä syntyvä eripuraisuus synnyttää ennen pitkää kiivaita riitoja itse uskonnon pääkysymyksistä. Eivät voineet kerjäläismunkit uudistaa kristikuntaa, ne päinvastoin paljastivat vuosi vuodelta sen paheita mitä selvimmällä tavalla.

Sekä Fransiskanit että Dominikanit saavuttivat etenkin saarnaajina ja rippi-isinä tavattoman suuren maineen. Edelliset, jotka olivat maallikoita, vaikuttivat pääasiallisesti kansan syvissä riveissä, viimmemainitut sitä vastoin ylhäisissä säädyissä. Mutta muillakin aloilla saavuttivat he tavattoman suuren maineen ja vallan. Saarna, katumus, ruhtinasten opetus, kansojen johdatus, ulkonainen ja sisäinen lähetystoimi oli kolmannellatoista vuosisadalla suurimmaksi osaksi heidän, hallussaan. Moni heistä sai etevän sijan tiedemiesten riveissä, moni hallitsi paavina maailmaa. Mutta sannalle he rakensivat, ja lukemattomat veripunaiset synnit tahraavat heidän nimeänsä kirkkohistorian lehdillä. Olemme jo viitanneet näihin synteihin; tulevien aikojen vaiheet ilmaisevat niitä vielä selvemmin.

Näistä munkkikunnista kertoessamme, emme saa unohtaa *Augustinuksen* munkkiyhdistystä, joka myöskin oli sitounut noudattamaan kerjäläismunkkien elämäntapaa, Se perustettiin myöhemmin, vasta v. 1256, on siitä merkillinen, että Luther kuului siihen.

XVII.

Thüringin kreivitär Elisabet.

Autuaat ovat laupiaat; sillä he saavat laupiuden. Math. 5: 7.

Historia ei aina liiku julkisen elämän alalla, tarkastaen ainoastaan noita suuria, silmäänpistäviä tapahtumia, jotka herättävät ajattelemattomienkin huomioa; se kuvaa joskus yksityisen elämänkin näennäisesti vähäpätöisiä ilmiöitä, ikäänkuin kehottaen meitä hetken levähtämään kodin lämmittävän lieden ääressä. Älkäämme ylönkatsoko näitä historian meluavan taistelun riehussa meille tarjoomia hiljaisia lepopaikkoja, sillä niihin poikkeaminen ei suinkaan ole arvotonta. Tuon hiljaisen kotilieden valossa näemme monen jalon henkilön, jonka nimen aikakirjat ovat säilyttäneet, vaikka hän ei liikkunut julkisen elämän meluavalla näyttämöllä. Moni harras rukoilija, moni hurskas äiti ja tosi kristitty neitsy, jonka sydän vuosisatoja sitten lakkasi tykkimästä, lähestyy meitä muinaisuuden hämärästä, kertoen meille elämänsä vaiheet, kuvaten samalla sitä aikaa, joka niihin leimansa painoi. Keski-aika ei suinkaan ole köyhä tämmöisistä henkilöistä. Esimerkiksi mainittakoon tässä ainoastaan yksi noista monista jaloista naisista, jotka kodin syrjäisissä oloissa ovat edistäneet Jumalan valtakuntaa: *Thüringin kreivitär Elisabet*.

Tämä merkillinen nainen, joka oli Unkarin kuninkaan *Andreas II:sen* tytär, syntyi Pressburgissa v. 1207. Jo neljän vuoden ikäisenä täytyi hänen jättää hyvästi lapsuutensa kodille, sillä hän oli kihlattu Thüringin 6 vuotta häntä vanhemmalle kreiville *Ludvigille*, ja ajan tavan mukaan oli Elisabet kasvatettava ylkänsä kodissa. Varhain täytyi siis tuon herttaisen lapsen oppia itsensäkieltämisen vaikeaa läksyä, ja joka vuosi kysyi häneltä tätä taitoa yhä suuremmassa määrässä. Thüringin hovissa elettiin kevytmielisen surutonta elämää, johon kaino ja alakuloinen Elisabet ei milloinkaan voinut harjaantua. Häntä alettiin senvuoksi katsella karsain silmin, ja nuoren kreivin äiti koetti kaikin tavoin saada kihlausta rikotuksi. Alituiset kokkapuheet, selkkaukset ja juonet ryöstivät Elisabetilta lapsuuden viattoman ilon ja nuoruuden toiveet. Mitä hän kärsi, sen tiesi yksin Herra. Hän kuuli onnettoman huokaukset ja otti hänen omakseen, harjoittaen häntä jo lapsuudesta tyytyväisenä vaeltamaan ristin tietä.

Vuodesta 1216, jolloin Ludvigin isä, kreivi *Herman I* kuoli, oli hänen leskensä koettanut saada poikaansa luopumaan tuosta ikävästä morsiamesta, jonka jumalanpelko ja alakuloisuus häiritsi hovin iloa. Nuori kreivi, joka jo isänsä kuollessa oli täysi-ikäiseksi julistettu, ei kuitenkaan tähän suostunut. Päivä päivältä rakastui hän yhä hellempin morsiamensa, oppien häneltä tuntemaan Herraa. Molemmat antoivat sydämensä Jesukselle, pyytäen Häneltä siunausta aivotulle avioliitolleen, jota eivät hovin juonet saaneet estetyksi. Se solmittiin v. 1221. Ludvig oli silloin 20, Elisabet 14 vuoden ikäinen.

Onnellinen se avioliitto, joka solmitaan Herrassa, kun Hän yhä edelleen saa sitä ohjata! Monet viholliset, jotka kadehtivat Ludvigin ja Elisabetin onnea, koettivat jos kummoisilla kujeilla sitä sortaa, vaan Herra antoi heille voimaa kristillisellä mielellä kärsimään ja kestäämään kaikki vastukset eikä sallinut epäluulon siemenen, jota etenkin koetettiin kylvää nuoren ruhtinaan sydämeen, itää. Ennen oli Thüringin hovi tunnettu jumalattomuudesta, nyt se muuttui kristityksi kodiksi, levittäen siunausta ja herättäen hartautta maan asukkaissa. Etenkin kuuluisa on Elisabetin armeliaisuus köyhille. Miehensä suostumuksella kannatti hän Tertiarein yhdistystä sekä perusti *Eisenachiin* fransiskaniluostarin, joka oli ensimmäisiä Saksassa. Samassa kaupungissa syntyi hänen toimestaan myöskin armeliaisuuslaitos köyhiä sairaita varten. Unohtaen ylhäisen säätynsä, kävi Elisabet itse sairasten luona, lieventäen heidän tuskiaan ja vuodattaen lohdutuksen öljyä heidän sydämensä haavoihin. Ei niin kurjaa köyhää, että hän olisi epäillyt astua hänen likaiseen mökkiinsä, eikä niin inhottavaa tautia, että hän sitä olisi kammoksunut. Eikä ollut tuo teeskenneltyä nöyryyttä, se oli sydämen rakkautta, Kristuksen rakkautta. Monesti pilkkasi maailma häntä, vaan tuo ei häntä epäilyttänyt, sillä hän palveli Herraa. — Jos kaikki ruhtinattaret, luopuen maailman syntisistä huveista, tällä tavoin olisivat käyttäneet tavaransa, niin olisivat lukemattomat tuskan katkerat kyynelet muuttuneet ilonkyyneleiksi, monet kamalat kostonhuudot vaienneet ja antaneet sijaa siunauksille ja Herran kiitokselle. Suuri on kristillisen rakkauden voima. Se estää arvaamattomat onnettomuudet. Ja "autuaat ovat laupiaat, sillä he saavat laupiuden".

V. 1227 kohtasi Elisabetia kova isku. Hänen rakas puolisonsa, joka oli lähtenyt ristiretkelle Palestinaan, kuoli nim. Saavuttuaan Apuliaan. Suruun vaipuneen ruhtinattaren viholliset saivat nyt täyden vallan. He karkottivat Elisabetin pois hovista, kieltäen häneltä suojan Eisenachin vaivaislaitoksessakin, ja kerjäläisenä täytyi onnettoman etsiä suojavaikkoa mistä sai. Semmoisen tarjosi turvattomalle ruhtinattarelle hänen enonsa Bambergin piispa *Ekbert*, vaan uudet koetukset odottivat Elisabetia hänen kodissaan. Ekbert koetti nim. Pakottaa nuorta sukulaistaan menemään uuteen

avioliittoon, ja paljon täytyi tuon tuskista uupuvan kärsiä, ennenkuin sai enonsa luopumaan tästä tuumasta. Mutta ihmeellisesti kesti hän tässäkin taistelussa, tyytyen Herran ihmeelliseen kuljetukseen. Ei valittanut hän toivoton silloinkaan, kun Ludvigin maatuva ruumis tuotiin kotia. Kirstu asetettiin Bambergin tuomiokirkkoon, ja polvistuen sen ääressä rukoili Elisabet turvallisesti, uskoen puolisonsa ja itsensä Herran armon turviin. Jumala oli hänen sydäntänsä suurempi!

Jo v. 1225 oli *Konrad Marburgista* päässyt Thüringin hovin rippi-isäksi, ja hänelle oli Ludvig Elisabetin pyynnöstä, lähtiessään tuolle viimeiselle retkelleen, uskonut puolisonsa. Konrad oli etevä saarnaaja, oppinut, lahjakas mies, vaan samalla säälimätön, suvaitsematon ja luonnottoman kova. Yksityisessä elämässään oli hän nuhteeton ja itseänsä kohtaan ankara. Sydämmestään rakastaen katolista kirkkoa ja pyrkien parhaan ymmärryksensä mukaan valvomaan sen etua, oli hän vastaanottanut inkvisitioniviran Saksassa. Hänen ihanteensa oli ankara munkkielämä, itsensäkiduttamisen piti hän autuuden välttämättömimpänä välikappaleena ja ehtona. Säälimätön oli hänen sydämensä, rautainen hänen kätensä. Ainoastaan keski-ajan eksynyt katsantotapa voi kärsiä hänen julmuuksiaan, eikä sekään kauvan niitä kärsinyt. Hän sai surmansa salamurhaajain kädestä v. 1233.

Tämän miehen johdatettavana oli Elisabet 6 vuotta. Mitä Konrad vaati, sen oli hän altis täyttämään. Olihan rippi-isää ehdottomasti totteleminen, niinhän opetti pyhä, erehtymätön kirkko, ja mikä oli tämä elämä? Lyhyt vaellus surun ja murheen laaksossa ijankaikkisuutta kohti! Elisabetin taipumus itsensäkidutuksiin, jota haaksirikkoon joutuneet toiveet ja eksynyt mielikuvitus olivat kiihottamistaan kiihottaneet, yltyi tuon luonnottoman miehen koulussa jos mihin luonnottomuuksiin. Jotta ei mikään sitoisi ruhtinatarta tähän elämään, vaati Konrad häntä luopumaan pienistä lapsistansakin ja jättämään nämä muiden kasvatettaviksi. Suuri oli uhri! Tuo helläsydäminen äiti, joka väsymättömällä rakkaudella oli hoitanut maansa köyhiä orpolapsia, ei saisi enää nähdäkään omia lapsiaan. Mutta kirkko vaati, ja nöyränä totteli Elisabet, vaikka hänen sydämensä oli särkyä surusta ja kaipuusta. Hänen ainoana lohdutuksenaan oli se, että hän noudatti Herran tahtoa, ja tuokin oli luuloa, eksytystä vain. Tuommoiseksi muuttui keski-ajan pimeinä vuosisatoina autuuden tie, kun eivät evankeliumin säteet päässeet sitä valaisemaan. Se on ihmeiden Jumalan salaisuus, että noiden parannusta tekevän, kirkon lain rautaisen ikeen alle nääntyväin kyyneleissä vielä säteilee toivon valoa.

Nuori leski ja lapseton äiti saattoi nyt maallisten huolten häntä estämättä tehdä parannusta Konradin neuvon mukaan. Ja kovaa oli tämä parannus. Säälimättä Elisabetin riutuneita voimia, vaati rippi-isä mitä luonnottominta itsensäkidutusta; monesti paljasti tuo uupuva uhri verisen selkensä hänen ruoskittavakseen. Keski-ajan uskonnollisiin erehdyksiin perustuva luonnon julmuus: ja ehdoton alttiiksiantavaisuus tarjosivat toisillensa kättä. Kuinka kauhea on valheen valta maan päällä!

Pian loppuivat Elisabetin voimat. Herra vapautti hänen tämän elämän tuskista v. 1231. Hän oli silloin vasta 24 vuoden ikäinen. Siunaten korotti kirkko hänen pyhimysten joukkoon. Se oli hänen monen kyyneltensä ja kovien kärsimisiensä helposti maksettu maallinen palkka. Mutta hellemin häntä siunasivat kaikki nuo lukemattomat onnettomat, joita hän oli ruokkinut, pukeut, hoitanut, ja se palkka oli ylhäältä, sillä siinä kuului sen Herran kiitos, jolle Elisabet oli neuvonut holhottiansa sydämensä antamaan ja jota ainoata hän oli kehottanut heitä ylistämään.

XVIII.

Gregorius IX ja Fredrik II. Viides ristiretki.

Senkaltaisen, viheliäisen vaivan on Jumala antanut ihmisten lapsille, että he siinä itseänsä vaivaisivat. Saarn. 1: 13.

Innocentius III:tta seurasi paavien istuimella lempeä ja hyväntahtoinen *Honorius III* (1216-1227). Edeltäjältään oli hän perinyt tuon kristikunnan päättämän suuren ristiretken toimeenpanemisen, ja pyhän maan valloittaminen uskottomain käsistä näkyikin olleen hänen päähuolenaan. Paavikunnan kasvanut maallinen valta, johon hänkin sydämmestään oli mieltynyt, olikin omiaan eksyttämään häntäkin hänen edeltäjänsä maailmallisia pyrintöjä kannattamaan. Saksan keisarina oli tähän aikaan *Fredrik II Hohenstauffi*. Äidiltään oli tämä ruhtinas perinyt etelämaalaisen tulisen rohkeuden ja epäluuloisuuden, isältään saksalaisen itsepäisyyden ja uljaan voiman. Karsain silmin katseli hän paavikunnan mahtavuutta, odottaen sitä hetkeä, jolloin saisi jatkaa tuota sukunsa jättiläistaistelua kirkon maallista valtaa vastaan. Mutta Honorius ei antanut hänelle tilaisuutta ryhtyä tähän taisteluun,

jotta keisari häiritsemättä saisi valmistautua tuohon suureen ristiretkeen, johon hän jo aikuisemmin oli sitoutunut. Vaan turhaan odotti Honorius vuosi vuodelta, että Fredrik vihdoinkin valmistuisi. Kun hän v. 1227 kuoli, ei keisari vielääkään ollut täyttänyt kirkolle antamaansa lupausta. Paavin istuimelle astui nyt *Gregorius IX*. Hän oli silloin jo 80 vuoden ikäinen, mutta teräväjärkinen, voimakas ja kiivas. Innocentius III:n aatteen innostuneena, aikoi tämä mies uhrata kaikki voimansa täydentääksensä ja vahvistaaksensa paavin ylivaltaa kristikunnassa. Fredrik huomasi piankin, ettei uutta paavia ollut yhtä helppo kauniilla lupauksilla tyydyttää kuin Honoriumista, sillä Gregorius vaati jyrkästi häntä täyttämään tuota kirkolle antamaansa lupausta. Hän lähtikin matkalle jo samana vuonna, vaan sairastui heti kun laiva oli purjehtinut Brundisiumin satamasta, jonka vuoksi päätti lykätä yrityksensä toistaiseksi. Selityksistä huolimatta julisti Gregorius keisarin pannaan ja vapautti hänen alamaisensa heidän uskollisuudestaan, väittäen Fredrikin esteitä tekosyiksi, joilla tuo kavala viekottelija yhä edelleen aikoi kirkkoa pettää. Fredrik vetosi ruhtinaiisiin, joille hän katkerilla sanoilla valitti paavin röyhkeyttä. Kuvattuaan kirkon menetystapaa, päätti hän kirjeensä näillä sanoilla: "Siten Rooma menettelee, sen tiedän omasta kokemuksesta. Kavalien sanojen takana, joissa on hunajaa ja öljyä, piileilee kauhea veren-imijä; nimittäen itseään äidiksi, kohtelee kirkko minua äitipuolen tavoin. Kun viholliset ja uskottomat hätyyttävät Roomaa, ryhtyy keisari aseisiin, tietäen mitä hänen virkansa ja kunniansa häneltä vaativat, mutta mitä me teemme, kristikunnan isän, Pietarin jälkeisen, Kristuksen maaherran meitä hätyyttäessä?"

Paavin kirouksesta huolimatta lähti Fredrik aivotulle ristiretkelle v. 1228. Hänen onnistui aikaansaada 10 vuotinen aselepo uskottomain kanssa. Mutta kun voittaja saapui pyhän haudan kirkkoon, ei ainoakaan pappi siunaten astunut häntä kohtaan, ei mitään jumalanpalvelusta toimitettu, äänetön hiljaisuus kaikkialla! Fredrikhän oli kirkonkirouksen alainen, ken olisi tahtonut häntä ystävänä lähestyä? Kun hän sitten palasi kotia, oli Apulian väestö paavin yllyttämänä nostanut kapinan häntä vastaan. Uusia vaikeuksia vain oli ristiretki hänelle tuottanut. "Kirottu olkoon rauha Kristuksen ja Belialin välillä" oli Gregorius lausunut, kuultuaan keisarin verraten onnellisista toimituksista itämaissa. Seuraavana vuonna solmivat nuo mahtavat viholliset kyllä rauhan, vaan heidän sydämissään kyti leppymätön viha. Uudet rettelöt rikkoivat muutamien vuosien kuluttua tuon heikon ystävydenliiton: v. 1239 julisti Gregorius jälleen Fredrikin pannaan. Kaikki viittaa yhä selvemmin siihen, ettei taistelu voi loppua, ennenkuin toinen noista mahtavista vihollisista on sortunut. Ja "tässä viheliäisessä vaivassa vaivaavat itseänsä" kristikunnan johtavat henkilöt vuosisatoja! Mutta näiden vaiheiden vaihtelevissa ilmiöissä, joissa inhimillinen turhuus ja kunnianhimo kuluttaa kristikunnan voimia, valmistaa "herrojen Herra, ja kuningasten kuningas" uutta, onnellisempaa aikaa eksyneelle ihmissuvulle.

Sekä paavi että keisari koetti kaikkialla kristikunnassa levittämillään kirjoituksilla voittaa yleistä mielipidettä puolelleen. Edellinen syytti vastustajaansa jumalanpilkkajaksi, väittäen hänen monessa tilaisuudessa lausuneen harhaoppisia ja julki jumalattomia mielipiteitä kristinuskon päätötuuksista; keisari puolestaan nimitti Gregoriumista Antikristukseksi, sovittaen häneen Ilmestyskirjan varoittavat ennustukset. Kaikin tavoin koettivat he saattaa toisiaan epäluulonalaisiksi kristikunnan silmissä. Etenkin silminnähtävä on Gregoriumuksen kiivaus ja viha. Ei hänen korkea ikänsäkään saa häntä luopumaan taistelusta; hän aikoo sitä jatkaa viimeiseen asti. Kerrassaan kukistaaksensa vastustajansa kehottaa hän legaattiansa kautta Fredrikin alamaisia ehdottamaan uutta keisaria. Vaan ei menestynyt tämä rohkea yritys. Ruhtinaat vastustivat sitä jyrkästi, ja siellä täällä asettui papistokin vastarintaan. Niinpä lausui esim. Salzburgin arkkipiispa *Eberhard* Baierin piispojen kokouksessa v. 1241 seuraavat merkilliset sanat: "jolleme ole sokeita, näemme julman suden piileilevän paimenen puvussa. Roomalaiset papit ovat tarttuneet aseisiin, käyttäaksensä niitä kaikkia kristityltä vastaan. He surmaavat lampaat, karkottavat rauhan ja yksimielisyyden maan päältä, hankkien alituisesti uusia sotia ja kapinoita helvetin kidasta. Nuo Babelin papit tahtovat yksinänsä hallita eivätkä lepää, ennenkuin ovat anastaneet kaiken vallan ja kunnioituksen itselleen. Tyydyttämätön on heidän rahanpyyntönsä ja kunnianhimonensa. Anna heille yksi sormi, niin he pyytävät koko käden. Hän, joka nimittää itseään palvelijain palvelijaksi, pyrkii päästäksensä herrojen herraksi, puhuen suuria, niinkuin olisi hän todellakin herra. Hänen otsallansa on kirjoitettuna tuo herjaava nimi: minä olen Jumala enkä saata erehtyä". — Miten oli taistelu päättyvä?

Ennen pitkää täytyi Gregoriumuksen huomata, että hän oli ollut liika rohkea. Useimmat ruhtinaat olivat häntä vastaan, niihin liittyi Franskan kuningas *Ludvig IX:kin*, ja Fredrikin sotajoukot piirittivät Roomaa. Turhaan koetti hän saada Fredrikiä saapumaan yleiseen kirkolliskokoukseen Roomaan, missä riitakysymys oli tutkittava: Hohenstaufi ei totellut, hän sulki sotamiehillä Italiaan johtavat solat ja otti vangiksi kokoukseen pyrkiviä pappeja. Ei jaksanut vanha paavi kantaa tätä tappioa. — Toivottomuuteen päättyi varsinaisen inkvisitsioonin perustajan elämä! Gregorius IX kuoli surusta ja mielipahasta v. 1241.

XIX.

Hohenstaufien perikato taistelussa paavikuntaa vastaan.

Herra, kuin minä ajattelen, kuinka sinä maailman alusta tuominnut olet, niin minä lohdutetaan. Ps. 119: 52.

Gregoriuksen jälkeläinen hallitsi ainoastaan 14 päivää, ja hänen kuolemansa jälkeen kului kaksi vuotta, ennenkuin kardinaalit saivat uuden paavin valituksi. On meistä kuin olisivat he epäilleet, kenelle uskaltaisivat uskoa tuon suuren taistelun jatkamisen. Vihdoin korottivat he paavinistuimelle *Innocentius IV:n* (1243). Jo nimikin, jonka tämä paavikunnan uusi johtaja oli valinnut, osotti selvästi minkä hengen lapsi hän oli. Paettuuan rauhattomasta Roomasta Lyoniin, kutsui Innocentius kokoon kirkolliskokouksen viimmemainittuun kaupunkiin v. 1245, missä paavikunnan Fredrikiä vastaan tekemät vanhat syytökset olivat tutkittavat. Fredrik ei itse saapunut kokoukseen, mutta hänen edustajansa todisti selvään, että kanteet olivat perättömät. Sopisi olettaa, että Innocentius olisi tähän tyytynyt, etenkin kun keisari tarjosi hänelle sovintoa edullisilla ehdoilla, ja että rauha ainakin ajaksi tekisi lopun tuosta pitkästä taistelusta. Niin ei kuitenkaan käynyt. Uusi paavi oli rohkea, hän aikoi korottaa hengellisen vallan vielä suurempaan mahtavuuteen kuin hänen edeltäjänsä Pietarin istuimella. Hän sai kokouksen, joka oli loukkaantunut muutamista Fredrikin lähettilään käyttämistä sanoista, puolelleen ja julisti keisarin pannaan. Toimitus oli hyvin juhlallinen. Siihen otti osaa monta kardinaalia, jotka, kuvaten paavin tuomion voimaa, sammuttivat tulisoittonsa, lausuen: "niin hänen valtansa sammukoon". Saatuaan tämän kuulla, lausui Fredrik: "nyt on asemani paljon parempi, nyt ovat kaikki kunnioituksen ja ystävyuden siteet katkaistut", ja laskien kruunun päähänsä, huudahti hän, tulista vihaa sädehtivin silmin: "ken uskaltaa minulta tämän kruunun ryöstää?"

Urhoollisesti puolusti Fredrik sankarisukunsa mainetta. Turhaan koettivat paavin asettamat vastakuninkaat säilyttää asemaansa: he sortuivat taistelussa toinen toisensa perästä. Näin kului muutamia vuosia, ja niiden vieressä joutui Fredrikin elämän ilta. Hän kuoli v. 1250. Mitä hänen suhteeseen kirkkoon semmoisena tulee, täytyy myöntää, ettei hän siitä paljon näy välittäneen. Huomattava on kuitenkin eräs hänen Englannin kuninkaalle Henrik III:lle kirjoittamansa kirje, jossa tapaamme nämä sanat: "aina olen koettanut saada kaikkia pappeja, semminkin mahtavimpia, vaeltamaan apostolein tavoin ja noudattamaan Herramme esimerkkiä nöyryydessä ja itsensäkieltämisessä". Monella tavalla on tämän kuuluisan miehen uskonnollista kantaa arvosteltu, etenkin mikäli asia koskee hänen elämänsä viime aikoja, jolloin hän, puettuna cistersiensimunkin halpaan pukuun, katumusta tehden kehotti poikaansa luovuttamaan kirkolle kaikki maallisen vallan siltä vääryydellä ryöstämät oikeudet. Mutta ken ei kernaammin muistele hänen eroaan tämän elämän vaihtelevista vaivoista, kuin hänen vastustajansa loppua? Fredrik II:sen kuolinvuoteelta kuuluu kumminkin jonkunlainen parannuksen huokaus, Innocentius IV kerskaa loppuun asti mahtavuudestaan, sillä hänen todistuksensa kuuluu: "Kristus perusti papillisen kuningaskunnan ja antoi sekä taivaan valtakunnan että maallisen vallan avaimet p. Pietarille".

Pannaan julistettuna kuoli Fredrik II:sen poika *Konrad IV* v. 1254, ja samana vuonna katkesi Innocentius IV:nkin elämänlanka. Paavikunnan taistelu Hohenstaufeja vastaan likenee loppuansa sekin, vaan ennenkuin se päättyy, luo se silmiemme eteen vielä yhden surunäytelmän, jonka tärkeimmät kohdat ovat seuraavat. Konradin pojan *Konradinin* puolesta, joka vielä oli alaikäinen, koetti *Manfred*, viimmemainitun velipuoli, saada Sicilian valtakuntaa haltuunsa. Yritys onnistui: Manfred kruunautti itsensä Sicilian kuninkaaksi (1258). Mutta kun hän ei suostunut paavi Aleksanteri IV:n (1254-1261) vaatimukseen, alkoi tämä kaikin tavoin virittää kapinaa häntä vastaan, tarjoen Sicilian kruunun Franskan kunikaan Ludvig IX:n veljelle *Kaarle Anjoulaiselle*. Näitä toimia Hohenstaufien kukistamiseksi jatkoi vielä leppymättömämmällä vihalla *Urbanus IV* (1261-1264). Kaarle Anjoulainen kokosi suuren sotavoiman ja ryntäsi Manfredia vastaan. Tämä ei voinut kestää taistelussa monta vertaa voimallisempaa vihollista vastaan, vaan puolusti itseään kuitenkin sankarin urhoollisuudella, kunnes kaatui *Beneventumin* tappelussa (1266). Paavi *Klemens IV* (1265-1268) kruunasi Kaarlen Sicilian kuninkaaksi. Ei häntä huolettanut Manfredin vaimon ja lasten kovat kärsimiset Kaarlen vankiloissa eikä muut julmuudet, joita valloittaja harjoitti. "Kristuksen sijainen" ajatteli valtaansa eikä onnettomain kyneleitä!

Raskaana painoi voittajan ijes Sicilialaisten niskoilla; moni heistä muisteli kaipuulla Hohenstaufien aikaa. Tuskissaan kääntyivät he nuoren Konradinin puoleen, joka ainoana vielä oli jälellä tuosta mainiosta suvusta. Saksassa ei ollut hallitsijaa; ruhtinasten eripuraisuus, jota paavit taitavasti olivat pitäneet vireillä, oli kieltänyt häneltä tämän isiensä maan, Lombardilaiset vastustivat häntä myös, he pyrkivät vapaiksi Saksalaisten vallasta: Konradin päätti lähteä valloittamaan Hohenstaufien perintöä Ala-Italiassa. Voitollisesti marssi hän eteläänpäin, riemulla otettiin hän vastaan itse Roomassakin, ja v.

1267 oli hän astunut Neapelin rajan yli. Mutta hän tunkeutui eteenpäin liika rohkeasti, hänen sotajoukkonsa lyötiin, hajoitettiin, ja hänen täytyi etsiä suojaa Asturan kaupungissa. Täältä Kaarle Anjoulainen pian sai hänen käsiinsä ja tuomitsi hänen mestattavaksi (1268). Tuomio pantiin toimeen Lokakuun 29 päivänä.

Tällä tavoin sammui tuo mainio suku, joka toista vuosisataa voimallisesti oli vastustanut Rooman vallanhimoisia tuumia. Paavikunta oli voittanut. Mutta täyttymäisillään oli sen syntimitta, ja horjuva, heikko sen valta. Pari viikkoa Konradinin surman jälkeen kuoli Klemens IV. Se ei ole sattumusta vain, että jalon Konradinin verinen haahmo näkyy historian näyttämöllä juuri samaan aikaan, vaatien kosta paavikunnalle. Koko tuota suurta taistelua jonka viimeisiä vaiheita tässä olemme silmälleet, samoinkuin kaikkia sen yksityisseikkoja, ohjasi Hän, "joka maailman alusta on tuominut".

XX.

Tuomas piispa ja hänen työnsä Suomen seurakunnan hyväksi.

— ei hän köyhää peräti unohda; ja raadollisten toivo ei huku ijankaikkisesti. Ps. 9: 19.

Jota toivottomammalta tulevaisuus näyttää, sitä likempänä on Herra niitä, jotka Häntä odottavat. Tämä totuus on selvillä kirjaimilla kirjoitettu Suomenkin historian lehdille. Ei Jumala tätä köyhää kansaa milloinkaan ole unohtanut, vaikka Hän on sitä kasvattanut kärsimisten koulussa, jotta se nöyrytyneenä Hänelle ainoalle kunnian antaisi. Hänen voimansa tuki sitä koetusten pimeimpinäkin hetkinä, kunnes päivä jälleen valkeni. Totta on, että yö monesti oli pitkä, vaan sitä seurasi kuitenkin aina aamu.

Olemme nähneet, miten surkea Suomen seurakunnan tila oli kolmannentoista vuosisadan alkaessa. Vaan "ei hukunut raadollisten toivo" silloinkaan. Noin v. 1220 sai Suomen sorretti kirkko paimenen, joka ihmeteltävällä jänteveydellä ryhtyi parantamaan sen tilaa. Tämä mies oli ensimmäinen varsinainen piispamme *Tuomas*. Hän oli kotosin Englannista ja kuului Dominikanein munkkikuntaan. Ennenkuin Suomen seurakunnan hoito hänelle uskottiin, oli hän kaniikina palvellut Upsalan tuomiokirkossa.

Löytyy useita paavien kirjeitä, jotka luovat valoa Suomen seurakunnan tilaan Tuomaan aikoina. Jo se seikka, että sen ajan paavit, joiden huomio, kuten tiedämme, oli kiinnitetty tuohon suureen taisteluun maailman mahtavimpia ruhtinaita vastaan, tuon tuostakin muistivat tätä syrjäistä maata, osottaa selvästi, miten tehokkaasti uusi piispa hoiti virkaansa. Saadaksensa apua kristikunnan pääkaupungista, piti hän nim. Huolta siitä, että Suomen seurakunnan ahdinko tuli Rooman tiedoksi. Ja myöntää täytyy, etteivät paavit olleet kuroja täällä pohjan perillä asuvien kristittyjen valituksille, vaan että he koettivat pitää silmällä Suomenkin kirkkoa sekä tehdä minkä voivat sen tilan parantamiseksi. Niinpä ilmaisee esim. Honorius III Tuomaalle v. 1221 kirjoittamassaan kirjeessä ilonsa siitä, että Suomen seurakunta uudestaan oli päässyt totuuden tuntoon, huomauttaen samalla siitä ahdingosta: jonka alaisena tämä seurakunta oli, sitä kun barbarikansat yhä edelleen kovasti ahdistivat. Jotta pakanain väkivalta edes jossain määrin asettuisi, kieltää kirje kirkonrangaistuksen uhalla kristityltä pitämästä mitään kaupankäyntiä heidän kanssaan. Vaan ettei Suomen pieni seurakunta tällöisten kieltojen turvaamana, jos niitä olisikin voitu noudattaa, ajan pitkään olisi saattanut viihtyen vaurastua, on selvä. Tehokkaampiin toimiin oli ryhtyminen, jotta se pääsisi kohoamaan siitä uupumistilasta, johon se pakanain hätyyttämänä oli sortunut, Tuomas älysi sen ja hän tiesi myöskin, että kristinuskon levittäminen Suomessa oli ainoa keino, joka voisi luoda pysyväistä tulevaisuutta Henrik piispan alottamalle työlle. Hän toimitti lähetyssaarnaajia Hämäläisten maahan, ja heidän työnsä näkyy aluksi menestyneen hyvinkin hyvästi. Vaan uusi vaara idästä uhkasi kuitenkin ennen pitkää jälleen Suomen seurakuntaa. Levottomina olivat Novgorodilaiset seuranneet roomalaisen kirkon leviämistä Suomen lahden pohjoispuolella, etenkin kun tämä kirkko samaan aikaan levitti valtaansa Itämerenmaakunnissa, uhaten siis Venäjän valtakuntaa ja uskontoa kahdelta taholta. Tämän uhkaavan vaaran estämiseksi lähettivät he pappeja kastamaan Karjalaisia kreikkalaisen kirkon uskoon, ja samaan aikaan toimitettiin meritse sotaretki Hämäläisten kukistamiseksi. Nämä yritykset olivat suureksi haitaksi Tuomas piispan aikeille. Kreikkalaiset lähetyssaarnaajat kastoivat paljon Karjalaisia, "miltei koko kansan", käyttäöksemme venäläisen kronikan sanoja, ja Hämäläisiä vietiin joukottain pois vankeina. Suomesta tehtiin kyllä jo seuraavana vuonna kostoretki itäänpäin. Vaan se päättyi onnettomasti: Suomalaiset voitettiin verisessä taistelussa, jossa he menettivät paljon väkeä, ja heidän täytyi tyhjin toimin palata kotia. Melkein varmaan saatamme olettaa, että Tuomas piispa oli tämän retken alkuunpanija, vaikkei sitä missään nimenomaan mainita.

Masentumatta kuitenkin näistäkin vastuksista jatkoi Tuomas vaivaloista työtään. Hänen sydämensä kristillisyydestä emme varmuudella tiedä mitään, sillä aikakirjat eivät siitä kerro, vaan että hän oli erinomaisen jäntevä mies, joka väsymättömällä uutteruudella suoritti tehtävänsä, siitä ei voi olla kuin yksi mielipide. Suomen hajonneesta seurakunnasta koetti hän rakentaa pysyvaisen kokonaisuuden, ja ihmeellisesti nämä pyrinnot onnistuivatkin, vaikka esteet olivat monet ja suuret. Että kristinusko Varsinais-Suomessa Tuomaan aikana ja hänen toimestaan pääsi vakaantumaan kansassa, todistaa muun ohessa Gregorius IX:n kirje Tammikuun 31 p:ltä 1229, Tämä kirje vahvistaa nim. Suomen kirkon omistamisoikeuden niihin lehtoihin ja pyhiin paikkoihin, joissa pakanat ennen olivat toimittaneet jumalanpalvelustaan, vaan jotka muutamat Tuomaan kääntämät kristityt olivat kirkolle lahjoittaneet. Uuttera piispa oli ilmoittanut asiasta paaville, joka ei ollut hidas vahvistamaan hänen esitystään, etenkin koska tämä esitys hyvästi soveltui ajan katsantotapaan. Köyhässä Suomessa, missä kirkon aineellinen toimeentulo tietysti monesti oli hyvinkin vaikea, oli tämä Tuomaan toimi epäilemättä suureksi hyödyksi kristinuskon edistymiselle täällä pohjan perillä.

Toiset arvelevat, että Tuomas näillä ja muilla toimillaan koki saada Suomesta vapaan, Ruotsista riippumattoman hengellisen ruhtinaskunnan, joka paavin välittömän suojeluksen turvaamana saavuttaisi suurta mahtavuutta, vaan tämä otaksuminen tuntuu meistä oudolta. On kyllä totta, ettei hän Ruotsista pyytänyt apua Suomen seurakunnalle, vaikka itäiset naapurit kovasti sitä ahdistivat, totta sekin, että piispa *Albrecht* vähän ennen Kalpaveljesten avulla oli perustanut tuommoisen hengellisen ruhtinaskunnan, *Riika* keskustana, ja että tämä esimerkki tavallaan oli omiaan kehottamaan Suomen jäntevää piispaakin samoja tuumimaan, vaan nämä seikat eivät riitä kysymyksessä olevaa olettamista puolustamaan. Kun Ruotsin puolelta pitkään aikaan tuskin mitään oli tehty Suomen seurakunnan suojelukseksi, ei ole kummallista, ettei Tuomas sieltä apua toivonut, ja mitä *Albrechtin* yritykseen tulee, oli se siksi vähän tunnettu ja laadultaan miltei ainoa, ettei se voinut muuttaa Ruotsista tulleen keski-ajan miehen katsantotapaa näin tärkeässä asiassa. Että Tuomas piti Suomea eri hiippakuntana, kutsuen itseään "Suomen ja Turun piispaksi", on aivan toinen asia, joka ei millään tavoin todista hänen pyrkieneen erikseen Upsalan arkkipiispan esivallasta. Olihan Ruotsissakin eri hiippakuntia — niiden luku oli siihen aikaan 5 — vaan ne olivat kaikki Upsalan arkkipiispan johdannon alaisina, ja viimeksi mainittu itse riippui Lundin arkkipiispasta eli *primaksesta*, joksi häntä nimitettiin. Miltei mahdotonta on olettaa, että Tuomas, päästyään Suomen seurakunnan johtajaksi, niihin määrin olisi vieraantunut tuolle katsantotavalle Pohjoismaiden piispojen suhteesta toisiinsa, johon hän Ruotsissa ollessaan oli harjaantunut, että olisi koettanut katkaista sen siteen, joka kiinnitti hänen Ruotsin kirkkoon. Eivätkä paavit, joiden erinomaisessa suosiossa Suomen uusi piispa silmännähtävästi oli, millään tavoin kirjeissään ilmaise, että semmoinen tuuma olisi ollut tekeillä. Gregorius IX sanoo kyllä eräässä kirjeessä vuodelta 1229, että hän oli ottanut Suomen piispan, papiston ja kansan apostolisen istuimen suojaan, uhaten kirkon kirouksella jokaista, joka millään tavoin uskaltaisi häiritä heitä, vaan tämä ei mitenkään osota hänen tahtoneen välittömästi hoitaa tätä hiippakuntaa. Huomattava on nim., että lännestäkin, etenkin *Gottlannista*, vielä tuon tuostakin oli tehty ryöstöretkiä kristittyjen Suomalaisten alueelle. Näitä Ruotsin kristityltä häpäseviä retkiä, eikä mitään muuta, tarkoittavat selvästi paavin vasta mainitut sanat, niinkuin muutkin näiltä ajoilta säilyneet paavinkirjeet huomauttavat samasta ikävästä epäkohdasta.

Todistukseksi siihen, ettei ainakaan Gregorius IX tahtonut erottaa Suomen seurakuntaa Ruotsin kirkosta, on eräs hänen kirjeensä Tammikuun 23 p:ltä, v. 1229. Siinä kehoitetaan *Linköpingin* piispaa ja kahta muuta Ruotsin kirkon pappia tiedustelemaan, missä löytyisi hyvä paikka Suomen tuomiokirkolle, sekä toimittamaan, että, tämä rakennus saisi mukavamman aseman, koska "Suomen piispa oli ilmoittanut, että tuomiokirkko silloin kuin kristinusko ensin istutettiin maahan, oli rakennettu varsin huonolle paikalle, ja siitä syystä pyytänyt piispanistuimen muuttamista, koska katolinen usko Jumalan armosta niillä seuduilla oli yhä levinnyt ja varttunut ja monta tuomiokirkolle sopivaa paikkaa löydetty". Useat todistukset viittaavat siihen, että Suomen piispanistuim, joka sitä ennen luultavasti oli ollut *Nousiaisissa*, Tuomas piispan toimesta ja mainitun paavinkirjeen johdosta, nyi muutettiin *Räntämäelle*. Mahdollisesti ruvettiin jo siihen aikaan rakentamaan Turun tuomiokirkkoa.

Vaikka Tuomas väsymättömällä innolla ja jäntevyydellä valvoi Suomen seurakunnan parasta, näytti katolisen kirkon tulevaisuus maassamme monesti hyvinkin epätietoiselta. Itäisten naapurein hyökkäykset uudistuivat näet uudistumistaan, estäen kristinuskon leviämistä etenkin *Hämeessä*. Eräs paavinkirje vuodelta 1230 valittaa pakanain kristittyjä vastaan tekemäin ryöstöretkien niihin, määrin uhkaavan Suomen kirkkoa, että oli pelkääminen kristinuskon häviämistä koko maasta, elleivät katolisen uskon puolustajat miehissä tarttuisi miekkaan ja vastustaaksensa näitä hurjia vihollisia. Paavi kehottaa mainitussa kirjeessä Upsalan arkkipiispaa ja kaikkia, hänen alapiispojaan vaatimaan Ruotsin asukkaita taisteluun pakanoita vastaan. Huomattava on, että kirje, joka luettelee moniaita Suomen kirkkoa väijyviä pakanakansoja, ei näiden joukossa mainitse *Hämäläisiä* eikä *Satakuntalaisia*. Tämä seikka todistaa, että kristinusko Tuomas piispan väsymättömien toimien kautta niihin määrin oli päässyt varttumaan *Hämeessä* ja *Satakunnassa*, että näiden maakuntien asukkaat eivät tähän aikaan ottaneet osaa itäisten naapuriensa ryöstöretkiin kristittyyn Suomeen, vaan päinvastoin itse olivat näiden retkien

esineenä. Muistakin viimmemainitun kirjeen sanoista näkyy selvästi, että Suomen seurakunnan johtaja miehen tavoin oli vaikeaa paimentointaan hoitanut.

Kun ei yllämainituista paavien kehotuksista pakanoitten vastustamiseen ollut apua, kääntyi Gregorius IX Kalpaveljesten puoleen, pyytäen heitä lähtemään Suomeen ja käyttämään voittoa miekkaansa siellä sorretun katolisuuden puolustukseksi (1232). Hän pyysi heitä neuvottelemaan Suomen piispan kanssa, miten tehokkaasti voitaisiin vastustaa noita voimallisia vihollisia, luvaten heille täydellisen synninpäästön, jos lähtisivät semmoiselle ristiretkelle. Nämä toiveet eivät kuitenkaan toteutuneet. Päinvastoin luopuivat tähän aikaan Hämäläisetkin kristinuskosta, harjoittaen mitä kauheinta raakuutta ja väkivaltaa kristittyjen veljiensä alueilla. Gregorius kertoo eräässä kirjeessä vuodelta 1237, että he lähikansojen yllytyksistä olivat kiihtyneet aivan hillitsemättömään vihaan kristityltä kohtaan, uhranneet kastetuita lapsia epäjumalilleen, ajaneet aikaihmissä puiden ympäri, kunnes heittivät henkensä, puhkaisseet papeilta silmät, silvonneet jäsenet sekä polttaneet toisia oljilla peitettyinä tulella. "Herran käsi" huudahtaa vanha paavi "on istuttanut viinimäen, jota Hänen poikansa veri on kostuttanut, jotta istutus Vapahtajan kyljestä juoksevan puron hedelmöittämällä kasvaisi viiniä, jonka suloinen neste tuottaisi puutarhan korkealle istuttajalle iloa; mutta, oi surkeutta! Tätä viinimäkeä hävittää nyt metsäsika perin pohjin; peto turmelee sitä. Sillä kansa nimeltä Hämäläiset, joka suurella vaivalla ja innolla joku aika sitten saatiin kääntymään katoliseen uskoon, on nyt lähellä asuvien ristin vihollisten yllyttämänä palannut entisen villityksensä uskottomuuteen ja muutamien barbaarien kera perkeleen avulla juurinensa hävittänyt Jumalan kirkon uuden istutuksen Hämeessä". Gregorius pyytää Ruotsin pappeja kaikkialla varoittaen kehottamaan mannermaan ja saariston kristityltä ristisotaan noita uskonheittoja ja barbaareja vastaan, luvaten jokaiselle ristiretkeläiselle synninpäästön. Vihdoinkin ryhdyttiin tehokkaisiin toimiin, niin että v. 1240 suuri ristijoukko saatiin kokoon. Siinä kerrotaan olleen paitse Ruotsalaisia ja Norjalaisia myöskin Varsinais-Suomen ja Hämeenkin miehiä sekä joukko pappajakin. Tarkoitus oli näet kastaa voitettut pakanat ja kreikanuskoon kuuluvat katolisen kirkon uskoon. Jättäen pakanalliset Hämäläiset sikseen, kulki ristijoukko Novgorodia kohti. Syytä oli toivoa hyvää menestystä tälle yritykselle, sillä juuri samaan aikaan uhkasivat *Mongolilaisetki*, jotka vastikään olivat laskeneet melkein kaikki Venäjän ruhtinaskunnat valtansa alle, Novgorodia. Mutta Herra oli toisin päättänyt. *Aleksanteri Newski* kokosi Novgorodilaisten sotavoimat, joilla hän perin pohjin voitti ristiarmeijan Nevajoen luona. Tappelun kerrotaan olleen hyvin verisen ja Ruotsalaisten sotajoukosta kaatuneen paljon miehiä. Murtunein voimin täytyi ristijoukon paeten palata kotia. Yhtä huonosti päättyi saksalaisten ritarein Virosta seuraavana vuonna Novgorodilaisia vastaan tekemä ristiretki. Murtumatonna uhkasi pakanoisuus yhä edelleen kristittyjen Suomalaisten itäistä rajaa, ja kreikkalainen kirkko levitti oppiansa Itä-Suomessa. Katolisen kirkon tulevaisuus maassamme peittyi jälleen epätoivon pimeään.

Näiden kovien onnettomuuksien häiritsemänä likeni Tuomas piispan elämän ilta. Monissa myrskyissä, joissa tavalliset miehet heti olisivat sortuneet, oli hän seisonut jäykkänä, murtumattomana, vaan jo alkoi hänkin horjua. Itseään säästämättä oli hän uhrannut kaikki voimansa Suomen kirkon hyväksi, toivoen saavansa nähdä vaivaloisen työnsä hedelmiä. Vaan mitä oli hän saanut aikaan, kuinka surkeasti olivat hänen toiveensa pettyneet! Hävittävä rajuilma likeni likenemistään Suomen kirkkoa, uhaten perikadolla hänen työtään. Miten voimaton hän oli, kuinka kykenemätön vaaraa estämään! Neuvotonna seisoi nyt tuo tähän asti jäntevä piispa, turvatonna kuni häälyvä ruoko ajan myrskyissä. Ja kaikkiin näihin onnettomuuksiin liittyi vielä omantunnon syyttävä ääni, joka nuhteli veripunaisista synneistä. Tuomas oli nim. Väärentänyt erään paavinkirjeen ja jossakin tilaisuudessa, kentiesi papillista tuomarinvaltaansa harjoittaen, antanut silpoa muutamaa ihmistä niin kovasti, että onneton seurauksista kuoli. Haikein sydämmin tunnusti hän paaville syntinsä, pyytäen eroa virastaan. Tämä pyyntö myönnettiin, ja v. 1245 luopui Tuomas murtunein voimin Suomen hiippakunnan hoidosta.

Suuren miehen vaikuttimia ei ole helppo arvostella, etenkin kun hänen tekonsa yksityisseikat ovat vähän tunnetut. Emme kuitenkaan erehtyne, jos väitämme, että Tuomas piispan katumus, joka silminnähävästi oli tehokkaana synnä hänen eronpyyntönsä, ei ollut tuota tavallista laatua, joka saa pintapuoliset ihmiset piankin syntinsä unohtamaan, vaan syvempää. Kernaasti myönnettäköön, että yllämainittu julma teko, joka kuitenkin sekin on arvosteltava keski-ajan katsantotavan mukaan, todistaa Tuomaan olleen rajuluontoisen miehen, vaan mies hän oli, ja ennenkuin hän tunnusti itsensä mahdottomaksi istumaan piispanistuimella, jota hän niin suurella kunnialla oli edustanut, oli hänen täytynyt nöyrytyä ja nöyrytyä syvään. Sillä epäluotettavalta näyttää se luulo, että toivottomuus Suomen kirkon tulevaisuuden suhteen olisi ollut pääsyytä hänen luopumiseensa piispanvirasta. Kolmattakymmentä vuotta oli Tuomas piispa vaaroja pelkäämättä seisonut, taistelutantereella miten olisi hän vanhoilla päivillään pelosta lähtenyt pakoon? Mutta kun omatunto saa synnistä tuomita, silloin uupuu rohkeakin uskalaisuus. Ja tältä kannalta tahdomme arvostella Suomen ensimmäistä varsinaista piispaa, seurattessamme häntä *Visbyn* luostariin, missä hän vielä muutamia vuosia munkkina taisteli sisällistä, ihmisiltä salattua taistelua, jonka tuomarina Herra yksin on. Tuomas kuoli Visbyssä v. 1248.

Birger jaarlin ristireti Suomeen.

Herra tekee pakanain neuvot tyhjäksi: Hän saattaa kansain ajatukset turhaksi. Ps. 33: 10.

Jos milloinkaan, tarjosi aika Tuomas piispan virastaan luopumisen jälkeen tilaisuutta Suomen pakanallisille asukkaille ja heidän itäisille liittolaisilleen tarttumaan aseisin maan lounaisessa osassa asuvia kristityltä vastaan. Ristijoukon suuri tappio Nevajoen luona teki katolisen kirkon ystävät toivottomiksi, lisäten samassa määrässä heidän vihollistensa urhoollisuutta, eikä kuulunut enää Turun piispanistuimelta Tuomaan urhoollisuuteen kehottava ääni. Poistunut on näyttämöltä tuo jäntevä paimen, joka Aurajoen rannalta puhui vakavia sanoja taisteluun vihitylle laumalleen, ja masentuneet ovat hänen seurakuntansakin voimat. Mutta miten uhkaava vaara olikin, ei sortunut Suomen seurakunta nytkään. Herra riensi sen avuksi, "tehden pakanain neuvot tyhjiksi".

V. 1248 kävi paavin legaatti, Sabinan kardinaali-piispa *Vilhelm* Ruotsissa, tarkastamassa maan kirkollisia asioita. Pitkälliset sisälliset metelit olivat nim. Suuressa määrässä häirinneet kristinuskoa läntisessä naapurimaassamme sekä estäneet sikäläisen kirkon järjestämistä kristikunnan erämaissa käytännössä olevien ohjesääntöjen mukaan. Vilhelm piti kirkolliskokouksen *Skenningen* kaupungissa (1248), missä maan kirkolliset olot tarkemmin määrättiin. Muun ohessa säädettiin tässä tilaisuudessa pappien naimattomuus Ruotsissakin noudatettavaksi laiksi. Kun kokous oli päättänyt työnsä, kävi kardinaali erittäin kuninkaan puheilla, ja luultava on, että hän kehotti häntä ristiretkeen Hämäläisiä vastaan, sillä näiden luopuminen kristinuskosta ja Suomen kirkon tukala asema oli, kuten tiedämme, Roomassa hyvin tunnettu.

Ruotsin mahtavin mies oli siihen aikaan Bjälbon jaarli *Birger Maununpoika*. Hän oli nainut kuninkaan sisaren, ja maan hallitus oli kokonaan hänen käsissään. Vilhelm Sabinalainenkin mainitsee eräässä *Skenningen* kokouksen jälkeen kirjoittamassaan kirjeessä, että Birger melkein yksin hallitsi Ruotsia. Järjestettyään valtakunnan sisällisiä oloja, päätti tämä mahtava ja jäntevä mies lähteä ristiretkelle Suomeen. Siihen vaativat häntä tehokkaasti Ruotsin valtiollinen etu ja uskonnollisiin urotöihin taipuva ajanhenki, jonka lapsi hän oli.

Ruotsalainen kronika pukee kertomuksen tästä ristiretkestä, joka tehtiin v. 1249, runon viehättävään muotoon. Se kertoo, miten sankarit, suuren tehtävänsä innostuttamina, ottivat isien ruostuneet miekat seinästä taistellaksensa Jumalan kunniaksi, jättäen vaimonsa ja morsiamensa rannalle itkemään ja purjehtien iloisina vieraille maille. Onnellisesti saapui Birgerin laivasto matkansa perille. Paikasta, jossa maalle astuttiin, ei kronika anna mitään tietoja. Eräs myöhempi kirjailija sanoo Birgerin saapuneen "Hämäläisten satamaan", vaan missä tämä oli, sitä ei ole voitu varmuudella päättää. Luultavinta on kuitenkin, että tuolla nimellä tarkoitetaan jotakin paikkaa Suomenlahden rannalla Hankoniemen itäpuolella. Hämäläiset asettautuivat vastarintaan, mutta joutuivat taistelussa tappiolle. Voitollisesti tunkeutui ristijoukko heidän sydänmaihinsa. Joka suostui antamaan kastaa itsensä, sai pitää henkensä ja tavaransa, joka yritti vastarintaa, sai surmansa ristiretkeläisten miekasta. Väkivalta tuki saarnaa, ja vastahakoisesti taipuivat Hämeen vapaat asukkaat vieraan vallan ja tuntemattoman uskonnon kuuliaisuuteen. Kolkko ja sumuinen on kristinuskon aamu Suomen synkissä saloissa, mutta päivä, jonka koittoa se ennustaa, on poistava sumut, sillä se on Herran armonpäivä.

Saavuttuaan Vanajanreitin varrelle, alkoi Birger rakennuttaa linnaa kristinuskon ja Ruotsin vallan tukeeksi Hämeessä. Vielä tänä päivänä kertovat tämän linnan, *Kruununlinnan* eli *Hämeenlinnan* vankat muurit kristityn Suomen asukkaille, miten sitkeä pakanuuden valta isiemme maassa muinoin oli.

Tästä ajasta alkaen taipuivat Hämäläiset vähitellen kristinuskoon. Ainakaan eivät aikakirjat enää kerro heidän yrittäneenkään mitään yleisempää kapinaa Ruotsin valtaa vastaan. Jätettyään "kristittyjä miehiä maahan", purjehti Birger jaarli seuraavana vuonna takaisin Ruotsiin, jonka valtiolliset olot vaativat hänen läsnäoloaan. Kirkollisessa suhteessa liitettiin Hämäläisten maa Suomen hiippakuntaan, joka samassa tuli likeisempään yhteyteen Ruotsin valtakuntaan. Birger omisti nim. Ruotsin kruunulle sen veron, jonka Suomalaiset siihen asti olivat maksaneet piispallensa. Muuten on tunnettu, että tämä merkillinen mies, jonka nimi on etevimpiä Ruotsin historiassa keski-aikana, laati valtakunnalle monta aivan tärkeää lakia, joiden suojassa kristinuskolle koitti turvallisempi tulevaisuus. Hän näet sääti, että sisaren (naisilla ei sitä ennen ollut mitään perimisoikeutta) piti periä puolet veljen osasta, sekä vahvisti "koti-, kirkko- ja nais-rauhan". Nämä lait, joita vähitellen aljettiin noudattaa Suomessakin, tarjosivat kirkollemme vielä vankemman tukeen, kuin Kruununlinnan kivimuurit, valmistaen samalla kansan sydämissä jaarlille muiston, joka on valloittajan mainetta suurempi.

Kristikunnan viimeiset ponnistukset pyhän maan omistamiseksi.

— — — miksi te eläviä kuolleitten seassa etsitte?

Ei hän ole täällä, mutta nousi ylös. Luuk. 24: 5-6.

Maallisen kunnian ja mahtavuuden kukkulalle oli paavikunta kohonnut. Miltei koko kristikunta oli nöyryntynyt ehdottomaan kuuliaisuuteen. Kukistunut oli Hohenstauffien suku, Saksassa vallitsi ääretön sisällinen sekasorto, joka kauan oli uuvuttava sen voimia, Englanti oli Rooman yliherruuden alaisena, voimatta sitä vastustaa, puhumattakaan pienemmistä valtakunnista, joiden korkein laki paavin käsky oli. Yksi ainoa valtakunta oli vielä kukistamatta, nim. Franska. Mutta juuri tästä maasta oli paavikunta ennen pitkää saava kovia iskuja, joita kostamaan sen voimat eivät riittäneet. Ennenkuin tämä taistelu alkaa, vallitsee muutamia vuosikymmeniä näennäinen rauha, jonka kestäessä "Pietarin jälkeiset" laativat lakeja maailmalle. Mutta että paavikuntaa uhkaava käänne on tapahtumaisillaan kristikunnan koko katsantotavassa, sen näemme vuosi vuodelta yhä selvemmin. Ei voi paavikunta enää estää ajan virtaa etsimästä uutta uraa. Vahvat ovat salvat, vaan nuo kohoavat aallot särkevät ne vihdoinkin.

Kolmannentoista vuosisadan keskipaikoilla hallitsi Franskaa *Ludvig IV*, joka historiassa on tunnettu liikanimeltä "*Pyhä*". Arvosteltuna keski-ajan katsantotavan mukaan ansaitsee hän epäilemättä tämän nimen. Lapsuudestaan oli hän oppinut rakastamaan Herraa ja karttamaan syntiä, ja kuninkaaksi päästyään (1226), pyrki hän aina ollaksensa kansallensa kristityn esikuvana. Hän oli lempeä ja armelias kärsiviä ja köyhiä kohtaan, jumalattomille ankara. Ei kirousta milloinkaan kuulunut hänen huuliltaan, vaan usein nähtiin hänen rukoilevan ja ylistävän Jumalaa. Myötä- ja vastoinkäymiset piti hän Herran armonosotteina, tyytyen kärsimisten päivinä Hänen kuljetukseensa ja nöyryyden menestyksen aikoina kiittämään kaikkien hyvien lahjojen antajaa. Pyhän kirkon kuuliaisena poikana tunnusti hän kerta viikossa rippi-isälleen syntinsä, paljastaen vapaaehtoisesti usein selkensä hänen ruoskittavakseen. Sanalla sanoen, Ludvig oli keski-ajan kristityn ruhtinaan kaunis esikuva.

Tämmöinen mies oli omiaan jatkamaan kristikunnan vielä ratkaisematonta taistelua uskottomia vastaan, hän kun sitä paitse oli mahtavan valtakunnan hallitsija. Ludvig sairasti paraikaa kovaa tautia, kun Euroopaan saapui se surusanoma, että *Kovaresmialaiset*, eräs raaka ja sotaisa kansa, jonka Egyptin hallitsija oli ottanut palvelukseensa, olivat valloittaneet Jerusalemin, surmanneet sen asukkaat, hävittäneet pyhän haudan ja kaivaneet kuningasvainajain luut haudoista (1244). Tämän kuultuansa, vaati hurskas kuningas heti, että hän merkittäisiin ristinkuvalla, päättäen lähteä taisteluun uskottomia vastaan. Tultuansa terveeksi, ryhtyi hän heti toimiin. Mutta aika oli jo muuttunut. Vaikea oli hänen saada valtakuntansa mahtavia yritystä kannattamaan. Jo alkoi kristikunta kyllästyä noihin turhiin taisteluihin Palestinan omistamista varten. Tuo rajaton uskonnollinen innostus, joka ennen sai jos kuinka suuret ristijoukot liikkeelle, on ollut unennäköä vain. Sen viehättävät kuvaelmat alkavat haihtua, kun yö vähän valkenee. Ludvig sai kuitenkin vielä kokoon melkoisen ristijoukon. Se lähti liikkeelle v. 1248. Uhaten lähestyi se Egyptiä, joka oli kokonaan joutua sen käsiin. Mutta Kairon luona kärsi Ludvigin armeija kovan tappion, ja hän itse joutui tuhansien sotilasten kera vangiksi. Kun hän sitten, suuret lunnaat maksettuaan, pääsi vapaaksi, jatkoi hän matkaa Palestinaan. Siellä viipyi hän neljä vuotta, tuumien kristittyjen vallan vahvistamista itämaissa, kunnes loppuneet varansa, pieneksi supistunut sotajoukkonsa sekä sanoma äitinsä kuolemasta pakottivat hänen palajamaan kotia (1254).

Mitä Ludvigin suhteeseen paaviin tulee, sopisi olettaa hänen nöyrästi mukaantuneen Rooman vallanhimoisten vaatimusten mukaan. Niin ei kuitenkaan ollut laita. Päinvastoin vastusti hän jyrkästi esim. Niitä veronmaksuja, joita paavi tapansa mukaan vaati Franskastakin. Hänen jumalanpelkonsa oli syvällistä laatua, se vaati häntä suojelemaan alamaisiaan Rooman saaliinhimolta. Tässäkin huomaamme sen ajan enteitä, joka omantunnon vaatimana pyrkii vapaaksi Rooman orjuudesta. Vastarinta ei koske kristinuskoa eikä kirkkoa, sillä ken on ehdottomammin tahtonut olla niille kuuliaisena, kuin tämä kuningas, vaan Roomaa, paavikuntaa. Se on merkillinen ajan enne, että hurskas Ludvigkin asettuu tälle kannalle.

Mutta elämänsä viimeiset päivät uhrasi Ludvig kuitenkin kuolemaan tuomitun aatteen hyväksi. Haikein sydämmin muisteli hän pyhää maata, joka nyt miltei kokonaan oli uskottomain käsissä. Vaikka hänen ruumiinvoimansa jo olivat niihin määrin riutuneet, ettei enää auttamatta päässyt hevosen selkään, päätti hän vielä lähteä ristiretkelle. Näin asiain ollen, ja kun sitä paitsi ei Franskan kansa yritystä kannattanut, ei ollut siitä paljo toivomista, Ristijoukko lähti kuitenkin liikkeelle v. 1270. Kaikki hämmästyivät, kun huomasivat, että kuningas pyrkikin *Tunesiaan*, ja ennustivat onnetonta loppua koko yritykselle. Syynä tähän omituiseen matkasuunnitelmaan oli se, että Kaarle Anjoulainen oli kehottanut veljeään, Ludvig IX:ttä, pakottamaan Tunesian hallitsiaa, joka ennen oli maksanut Sicilialle veroa, vaan

lakannut sitä suorittamasta, kuuliaisuuteen. Laivasto saapui onnellisesti Afrikan rannalle, vaan kun Siciiliasta luvattua apua ei kuulunut, alkoi yritys päivä päivältä näyttää yhä toivottomammalta, etenkin kun rasittava kuumuus synnytti vaarallisia tauteja Ludvigin armeijassa. Vihdoin sairastui kuningaskin. Tämän elämän eksyttävät unelmat poistuivat poistumistaan hänen mielestään, antaen sijaa ijankaikkisen autuuden tosi toivolle. Luoden silmänsä taivasta kohti, odotti hurskas kuningas kädet ristissä rinnallaan pelastumisensa hetkeä. Se joutui Elokuun 29 p. 1270. Hänen viimeiset sanansa olivat: "Herra, minä lähden sinun huoneesesi; sinun pyhässä temppelissäsi tahdon minä rukoilla ja ylistää sinun nimeäsi".

Paavien istuimelle, joka Klemens IV:n kuolemasta asti oli ollut avoinna, korotettiin v. 1271 *Gregorius X*. Hän koetti tukea paavikunnan horjuvaa valtaa määräämällä muun ohessa tarkkoja sääntöjä siihen suuntaan, ettei paavin valitsemista vastedes saataisi viivytellä. Lyonin kirkolliskokouksessa v. 1274 tehtiin se päätös, että paavinvaali oli toimitettava siinä kaupungissa, missä edellinen paavi oli kuollut. Niinikään laadittiin tässä tilaisuudessa ankaria sääntöjä, jotka estivät kardinaaleja viivyttelämästä paavia valittaessa, ja maallista valtaa veloitettiin tarkkaan valvomaan näiden sääntöjen noudattamista. Tämä kyllä vielä ilmaisee paavikunnan mahtavuutta, vaan samassa kokouksessa lausuttiin myöskin mielipiteitä, jotka todistivat, että aika oli muuttunut. Kun nim. Kysymys ristiretkien jatkamisesta otettiin keskusteltavaksi, tuli piankin ilmi, ettei kristikunta enää kannattanut näitä yrityksiä. Kaikenkaltaisia esteitä tuotiin esille, jotka selvään osottivat, että innostus pyhän maan valloittamisen suhteen oli lannistunut, vieläpä kokonaan kuollut. Toiset vastustivatkin suoraan ristiretkiä, väittäen niiden olevan Jumalan tahtoa vastaan. Ja tämä oli kova isku paavikunnalle, joka juuri ristiretkien aikana ja suureksi osaksi niiden kautta oli kohonnut mahtavuuden kukkulalle.

Tämän jälkeen eivät Europan kansat enää tee yrityksiäkään puolustaaksensa kristikunnan yhä pienemmäksi supistuvaa valtaa itämaissa. Kaupunki toisen perästä antautui pakanain käsiin, kunnes ainoastaan muutamat paikat, niiden joukossa *Ptolemis*, enää oli jälellä. V. 1291 ryntäsivät *Sarasenilaiset* viimmemainittua kaupunkia vastaan. Asukkaat taistelivat toivottomuuden hurjalla urhoollisuudella, mutta heidän täytyi antautua Toukok. 18 p:nä 1291 sekä luovuttaa nuo muutkin pienet turvapaikkansa, jotka tähän asti vielä olivat muistuttaneet kristittyjen vallasta Syyriassa, voittajalle.

Tällä tavoin päättyi tuo kristikunnan pitkä taistelu itämaissa, jonka tarkoituksena oli pyhän maan omistaminen. Sitä oli kestänyt 200 vuotta, ja noin 6 miljoonaa ihmistä oli siinä henkensä uhrannut. Ja turhat olivat kaikki nämä verrattomat ponnistukset: Palestina jäi pakanain käsiin. Niin — turhaa kyllä oli taistelu ollut, jos sitä vain tältä kannalta arvostellaan, vaan jos likemmin silmällemme ristiretkien seurauksia, oli tämän taistelun tulos äärettömän suuri. Yleinen historia opettaa meille, että ristiretket vaikuttivat tärkeitä muutoksia miltei kaikilla aloilla, laajentaen ihmisten katsantotapaa, luoden uusia oloja ja valmistuen uutta aikaa. Mutta koskepa kysymys suoraan kirkkohistoriaakin. Kristikunta oppi ristiretkien kautta pitämään itseään yhtenä suurena kokonaisuutena, jonka tehtävänä oli taistella pimeyden valtaa vastaan. Se eksyi, luullessaan Jumalan valtakunnan ilmaantuvan tuommoisessa ulkonaisessa, silmin nähtävässä muodossa, jonka voima on miekassa ja sotajoukkojen paljoudessa, vaan tämän erehdyksen tähden emme saa itse ajatusta semmoisena halveksien tuomita. Todistaahan Herran sana, että Hänen seurakuntansa on yksi, ja Hän ennustaa itse, että vielä on tuleva aika, jolloin sanan täydellisessä merkityksessä on oleva "yksi lammashuone". Ristiretkien kautta juurtui tämä syvä totuus, joka kansainvaelluksen myrskyissä miltei kokonaan oli kadonnut kristikunnan katsantotavasta, uudelleen ihmisten sydämiin, opettaen heitä veljinä tuntemaan toisiaan. Totta on, että paavit, jotka olivat näiden retkien alkuunpanijat, arvaamattoman suuressa määrässä niiden kautta kartuttivat valtaansa, salaten ihmisiltä yhä enemmän sen totuuden, ettei Herran valtakunta ole maallinen valtakunta, ja salaten heiltä Kristuksen, neuvomalla heitä polvistumaan "Pietarin jälkeisen" valtaistuimen juuressa. Mutta juuri ristiretket saarnasivat valtaavasti paavia vastaan, ja kun kristikunta vihdoin toivotonni niistä luopui, niin oli sen luottamus paaviin saanut tuntevan iskun. Hän ei enää ollut sen silmissä erehtymätön.

Kauan etsi eksynyt, henkimaailman salaisuuksille vieraantunut ja maallisiin mieltynyt kristikunta Herraa haudasta. Mutta niinkuin vanhan liiton hämärä käsitys tämän haudan ääressä kirkastui pääsiäisaamun valossa, niin oppi keski-ajan kristikuntakin siellä käsittämään tuota suurta sanomaa "ei hän ole täällä, mutta nousi ylös". Mieltien tätä totuutta, luopuu se hakemasta Herraa paavikunnan neuvomalla tiellä ja, luoden silmänsä taivasta kohti, etsii se rukoillen ja kolkuttaen hengessä, kunnes se vihdoin Hänen löytää.

Kolmanneltoista vuosisadan etevimmät tiedemiehet. Tuomaslaiset ja Skotuslaiset.

— mistä taito löytään, ja kussa on ymmärryksen sija? Job. 28: 12.

Skolastisuuden nuoruudenaikaa, jonka etevimmistä edustajista ennen olemme kertoneet, seurasi sen varsinainen kukoistus. Aristoteleksen teokset, joista skolastikot, niinkuin jo ennen on mainittu, lainasivat järjestelmänsä muodon, tulivat latinalaisen keisarikunnan synnyttyä tunnetuiksi länsimaissakin, näitä teoksia kun nyt aljettiin kääntää latinaksi. Ne herättivät tiedonhalua ja loivat uutta elinvoimaa tieteellisiin harrastuksiin, kääntäen ihmisten huomioa elämän meluavista ulko-oloista miettimisen hiljaiseen työnalaan, joka, jos mikään, kaipasi viljelyä. Suuri on tieteen merkitys inhimillisen kehityksen historiassa aina ollut, mutta semminkin kaipasi mielikuvituksen ja luulojen valtaan eksynyt keski-aika kipeästi tieteellisen miettimisen apua voidaksensa huomata ajan kipeimpiä tarpeita uskonnollisellakin alalla. On kyllä totta, että skolastikkojen mietteet tarjosivat kättä uskonnon erehdyksille, ne kun ottivat kannattaaksensa ja tukeaksensa kirkon väärälle uralle eksynyttä oppia, mutta juuri tällä tavoin valmistivat ne, niinkuin jo ennen olemme huomauttaneet, tietä uskonpuhdistukselle, vaatien ihmisiä myöntämään, että moni kirkon kannattama uskonkappale järjenkin vaa'alla punnittuna oli arveluttavan keveä. Jo tästäkin syystä ovat keskiajan tieteelliset yritykset, puhumattakaan niitten suoranaisesta hyödyistä uskonnon palveluksessa, erinomaisen tärkeät. — Mainittakoot tässä muutamia kolmanneltoista vuosisadan etevimmistä tiedemiehistä.

Ensimmäinen skolastikko, joka, käyttäen hyväkseen koko Aristoteleksen filosofiaa, tieteellisesti tarkkaan esitteli kirkon opin, oli *Aleksanteri Halesista* (k. 1245). Ottaen selvittääksensä kuuluisan Pietari Lombarduslaisen mietteitä, kehitti hän laveassa teoksessa tämän mielipiteitä, asettuen jyrkkään silloisen katolisuuden kannalle muidenkin opinkohtien suhteen, joiden johdonmukaista esittelemistä Lombarduslainen vielä oli epäillen karttanut. Aleksanteri oli hyvin oppinut mies, ja hänen teoksessaan tapaamme monen syvämietteisen ja valoisan ajatuksen, vaan huomaammepa siinä monta arveluttavan heikkoakin puolta. Ei siinä kylliksi, että hän kirkon opin kuuliaisena kannattajana monessa kohden puhui raamattua vastaan, hänen miettimisensä keksi uusiakin erehdyksiä, joista ei kirkkoa saa syyttää. Oudolta tuntuu tosiaan, kun kuulemme tämän etevän tiedemiehen, joka on ottanut selvittääkseen ja tarkemmin määrätäkseen kirkon opinjärjestelmää ja esim. Uskon ja tieteen suhteesta toisiinsa lausuu niin monta jaloa ajatusta, eksyvän tutkimaan, millä tunnilla Aadam lankesi syntiin, liikuttiko käärme itse kieltään vai perkelekö y.m. Senkaltaisia hyödyttömiä ja harhateille johtavia kysymyksiä, joista ei voi olla kuin haittaa ja vahinkoa.

Kolmanneltoista vuosisadan tiedemiehet olivat kerjäläismunkkeja. Aleksanteri Halesista esim. Kuului Fransiskanein munkkikuutaan, ja vähän myöhemmin astui Dominikaneinkin riveistä esille eteviä oppineita. Emsimmäinen näistä oli *Albertus*, joka suuren oppinsa ja terävän järkensä tähden sai liikanimen "Suuri". Suurimman maineensa saavutti hän opettajana Pariisissa ja Kölnissä. Hänenkin teoksissaan tapaamme kuitenkin tiedemiehen syvien mietteiden rinnalla monesti lapsen turhia loruja. Albertus kuoli v. 1280.

Dominikanein etevin teologi oli *Tuomas Aqvinolainen*. Hän vaikutti opettajana monessa kaupungissa, Pariisissa, Roomassa, Neapelissa y.m., ja tavattoman lukuisa oli aina hänen kuulijakuntansa. Vaikka hän edustaa ajan uskonnollista katsantotapaa ja yleensä hyvinkin orjallisesti kehittää kirkon kuolleisin kaavoihin jähmettynyttä oppia, lausuu hän toiselta puolen joskus siitä jyrkästi poikkeaviakin mielipiteitä. Tämä ristiriitaisuus ei kuitenkaan tuottanut hänelle vainoa kirkon puolelta, joka seikka on sitä huomattavampi, kun hänen poikkeuksensa katolisesta opista eivät suinkaan koske syrjäkysymyksiä. Tuomas oli hyvin mieltynyt Augustinukseen. Hän kannatti esim. Suuren kirkkoisän oppia perisyntistä, jolle katsantotavalle kirkko, kuten tiedämme, jo aikoja sitten oli vieraantunut. Vanhurskauttamisesta puhuessaan, eksyi hän kuitenkin siihen sekottamaan oppia pyhityksestä, siten himmentäen itseltään ja muilta sen suuren totuuden, että ihminen vanhurskautetaan Jumalan edessä ainoastaan uskon kautta Jesukseen Kristukseen. Yhteydessä tämän erehdyksen kanssa ovat hänen väitteensä kirkon liikatoiden koskevan opin puolustukseksi.

Tuomas Aqvinolainen oli tavattoman tuottelias kirjailija. Etenkin siveysopin alalla on hän vaikuttanut paljon. Epäilemättä on hän tiedemiehenä toimittanut paljon hyvää, mutta aikansa kipeintä uskonnollista tarvetta ei hän nähnyt. Ei tiede semmoisena voinut kristikuntaa herättää synnin unesta, ei uskonnollinenkaan tiede, vaikka kuinka syviä kysymyksiä se olisikin miettinyt, kun se nimittäin ei etsinyt viisautta ensiksi ja viimeiseksi pyhästä raamatusta, joka on elävän totuuden ainoa lähde. Senaikuiset ihmiset, kertovat Tuomaan joka päivä polvillaan rukoilleen Pyhän Hengen valoa Jumalalta. Mihin määrin tämä valo, jota Herra kaikille ihmisille tarjoo, pääsi valaisemaan hänen omaa sydäntänsä, sen tietää vanhurskas tuomari yksin, mutta että keski-ajan pimeys luo synkät varjonsa hänen kirjoihinsa, estäen ihmisiä niistä löytämästä evankeliumin aarretta, se on kirkkohistorian todistus tästä oppineesta, syvämietteisestä tiedemiehestä. Tuomas Aqvinolainen kuoli v. 1274 matkalla Lyonin

kirkolliskokoukseen.

Samana vuonna siirtyi ajasta ijankaikkisuuteen eräs toinen etevä tiedemies, fransiskanimunkki *Bonaventura*. Häntäkin kiitetään erinomaisen hurskaaksi mieheksi. Ihalilijansa sanoivat häntä "Israelitaksi, jossa ei Aadam ole syntiä tehnyt". Tuo on keskiajan pintapuolista, synnin painavalle kysymykselle vieraantunutta puhetta, joka ei kaipaa vastaväitöstä, vaan vaativatpa hänen kirjansa ja hänen sepittämänsä virtensä, joita on käännetty monelle kielelle, jälkimaailmankin myöntämään, ettei hän suinkaan ollut vieras kristinuskon salaisuuksille, vaan päinvastoin niihin hyvinkin perehtynyt. Niinpä on hän esim. Lausunut monta syvää ajatusta Jumalan rakkaudesta. Bonaventura oli hyvin taipuvainen mystillisyyteen ja puhuu usein mystikkojen tapaan, vaikka hän noudattaa skolastikkojen tieteellistä esitystapaa ja senvuoksi luetaan näihin. Vuosi vuodelta ilmaantui Dominikanein ja Fransiskanein katsantotavassa yhä enemmän erinkaltaisuutta. Edelliset omistivat Tuomas Aqvinolaisen opin, viimmemainitut sitä vastoin ottivat kannattaaksensa niitä mielipiteitä, joita tapaamme fransiskanimunkin *Johannes Duns Skotuksen* (k. 1308) opinjärjestelmässä. Täten jakaantui skolastisuus kahteen toinen toistansa vastustavaan oppikuntaan, *Tuomaslaiset* ja *Skotuslaiset*. Kehittäen oppi-isänsä Tuomas Aqvinolaisen katsantotapaa, koettivat Tuomaslaiset ainakin pintapuolisessa muodossa säilyttää Augustinuksen oppia perisyntistä ja jumalallisen armon välttämättömyydestä, jota vastoin Skotuslaiset, noudattaen Johannes Skotuksen mielipiteitä, opettivat Semipelagianismin tapaan. Toinen näiden oppikuntain välillä ilmaantuva erimielisyys koskee käsitystä neitsy Mariasta. Vapahtajan äidin kunnioittaminen oli, kuten tiedämme, vuosi vuodelta käynyt yhä epäjumalallisemmaksi. Jo Bernhard Klairvauxlainen sanoi Marian olleen synnittömän, vastustaen kuitenkin niitä, jotka väittävät hänen siinseen ylönluonnollisella tavalla. Tälle kannalle asettuivat Skotuslaiset. Poistaen kaikki epäilykset, lausuvat he rohkeasti, että "pyhä äiti" sikisi ja syntyi perisyntittä. Tuomaslaiset sitä vastoin vastustivat tätä harhaoppia.

Omituista on nähdä, miten tuo eriuskolaisia kohtaan suvaitsematon kirkko ystävällisesti kohtelee kumpaakin oppikuntaa, vaikka niiden välinen eripuraisuus monesti esiintyy hyvinkin selvästi. Aavistaen oman oppinsa ristiriitaisuuden, ei uskalla se ryhtyä asiaa likemmin tutkimaan. Heikko on paavien kirkko, vaikka se on päässyt suureen ulkonaiseen mahtavuuteen! Lukittu on siltä raamatun pyhä, erehtymätön sana, ruostunut on sen kädessä hengen miekka valheiden ja erehdysten sumuisessa ilmassa.

XXIV.

Räntämäen piispat.

Näin sanoo Herra Zebaoth: tässä paikassa, joka autiona on, niin ettei ihmisiä eikä karjaa siinä ole, ja kaikissa hänen kaupungeissaan, pitää vielä nyt paimenten huoneet oleman, jotka ruokkivat laumoja. Jer. 33: 13.

Sortunein mielin oli Tuomas piispa luopunut seurakuntansa vaikeasta paimenvirasta. Mutta Herra ei jättänyt Suomen voimallisia vihollisia vastaan taistelevaa kirkkoa oman onnensa nojaan. Muutamia vuosia Tuomaan virasta luopumisen jälkeen näyttää kyllä Turun [Tätä nimeä käytettiin, kuten jo ennen olemme maininneet, jo Tuomaan aikana ja sittemmin, vaikka piispanistuin vasta myöhemmin muutettiin Turkuun.] Piispanistuin olleen avoinna, vaan jo Birger jaarlin hallituksen alussa oli Suomella jälleen oma piispa. Hänen nimensä oli *Bero*. Hän oli syntyperältään ruotsalainen ja oli muutamia vuosia ollut kuningas Eerik XI:n kanslerina. Mahdollista on, että hän v. 1249 jaarlin kanssa saapui Suomeen. Luovuttaen Suomalaisten piispalleen siihen asti maksaman veron kruunulle, johon kirkkomme muuttuneeseen asemaan Ruotsin suhteen jo ennen olemme viitanneet, koetti hän tukea monen vaaran uhkaamaa hiippakuntaansa. Tämä on kyllä ihan vasten silloista hierarkkista katsantotapaa, joka ei suinkaan ollut altis luovuttamaan maalliselle vallalle kirkon etuja, vaan väärin olisi häntä siitä moittia. Siihen pakotti häntä Suomen seurakunnan turvaton asema, joka puolustukseksi tarvitsi Ruotsin kuninkaan miekkaa. Kristinuskon neuvo on kyllä aivan toista laatua, se kun kaikkialla viittaa vain rukouksen voimaan ja sanan kaksiteräisen miekan apuun, vaan tälle käsitykselle oli koko keskiajan maalliseen mahtavuuteen turvaava kristikunta hyvin vieras; miksi ahdistetun Suomen hiippakunnan piispalta muuta vaatisimme? Arvosteltakoon hänen tekoansa sitä paitse senkin käskyn mukaan, joka kuuluu: "antakaat keisarille ne, kuin keisarin ovat". — Bero kuoli luultavasti v. 1250 ja haudattiin Räntämäellä.

Hyvin vajavat ovat yhä edelleen aikakirjojen muistiinpanot Suomen kirkon vaiheista. Sitä tärkeämmät

ovat sentähden verraten vähäarvoisetkin tiedot, sillä ne luovat kuitenkin vähän valoa kristinuskon hämärään aamukoittoon isiemme maassa. Silmäilkäämme niitä siis.

Beron jälkeinen Turun piispanistuimella oli *Ragvald I* (1258-1266). Hänkin oli Ruotsista kotosin ja oli ollut kuninkaan kanslerina. Ragvald pani alkuun n.s. "ruokalisän" eli vapaaehtoiset lahjat kirkolle, joista piispa sai osan, seurakunnan pappi loput. Muuta ei piispankronika mainitse hänen työstään Suomen seurakunnan johtajana. Epäilemättä oli Ragvald kykenevä mies, koska häntä käytettiin valtiollisissakin toimissa. Hän kuoli v. 1266 ja sai hautansa hänkin Röntämäen kirkossa.

Miten tarkkaan Ruotsin hallituskin jo tähän aikaan piti Suomen kirkollisia oloja silmällä, näkyy siitäkin, että kuninkaan kansleri jälleen määrättiin Turun hiippakunnan johtajaksi. Miehen nimi oli *Katillus*. Hänen aikanaan lakkautettiin Ruotsin kuninkaan omavaltainen oikeus määrätä Suomelle piispa. Jo v. 1250 oli paavi Innocentius IV Ruotsin kirkon noudatettavaksi määrännyt, että kaikki piispat olivat asetettavat virkaansa kanonisen vaalijärjestyksen asetuksen mukaan sekä ettei kuninkaalla, valtakunnan mahtavilla eikä talonpojilla olisi mitään oikeutta kutsua tahi valita piispaa, vaan että *tuomiokapituleilla* yksin olisi tämä oikeus. Sama bulla määräsi myöskin, että tuomiokapitulit toimitettaisiin kaikkiin hiippakuntiin, joissa semmoisia ei vielä löytynyt, jotta kirkon hengellinen valta, jonka oikeuksia ei maallinen valta millään ehdolla saisi itselleen anastaa, olisi kaikkialla tunnustettu. Jokaiseen tuomiokapituliin piti kuulua yksi pappi ja vähintään viisi kaniikia eli tuomioherra. Näitä määräyksiä ryhtyi Katillus, piispaksi tultuaan, panemaan käytäntöön Suomessakin. Hän sai aikaan tuomiokapitulun, johon kuului viisi miestä, nim. Piispa ja neljä kaniikia. Viimmemainittujen tehtävänä oli yksissä piispan kanssa valvoa hiippakunnan hoitoa sekä hänen kuoltuaan valita hänen jälkeisensä. Täten toimitettu piispanvaali, johon ei kuningas saanut millään tavoin sekaantua, oli viimeksi lykättävä paavin vahvistettavaksi [Tätä lakia sopii pitää lisäyksenä Skenningen kirkolliskokouksessa tehtyihin päätöksiin.] — Piispa Katillus, joka kuoli v. 1286, haudattiin, samoin kuin hänen edeltäjänsäkin, Röntämäen kirkkoon.

Suomen ensimmäinen, kanonisen lain mukaan valittu piispa oli *Johannes I* (1286-1290), joka ennen oli ollut Sigtunan dominikaniluostarin priiorina. Hänen vaikutuksestaan Turun hiippakunnan johtajana ei löydy minkäänlaisia tietoja. Sen vain tiedämme, että paavi *Nikolaus IV* v. 1290 päästi hänen "siitä siteestä, jolla hän oli Turun seurakuntaan sidottu", Johannes kun näet samana vuonna oli valittu Upsalan arkkipiispaksi, johon virkaan hän nyt siirrettiin. Hän kuoli jo seuraavana vuonna.

Röntämäen piispojen aikana ei vielä löytynyt kuin yksi ainoa, luostari Suomessa, nim. Dominikaniluostari Turussa. Vuosilukua, jolloin se perustettiin, ei varmuudella voida määrätä. Mahdollista on, että se syntyi jo Birger jaarlin ristiretken aikana. Se oli tietysti aivan vähäpätöinen ja köyhä, niinkuin se maa, jossa se sijaitsi. Mutta sekin todistaa kuitenkin, että katolinen kirkko oli päässyt juurtumaan Suomessa. Jo kohosivat Aurajoen rannalla myöskin Turun tuomiokirkon korkeat seinät, vaikka rakennus vasta muutamia vuosia myöhemmin valmistui. Herra piti huolta istutuksestaan, lähettäen tänne paimenia ja siunaten heidän työtään.

XXV.

Torkel Knuutinpojan ristiretki Suomeen.

Jumala! Me olemme korvillamme kuulleet, meidän isämme ovat meille luetelleet, mitä heidän aikansa ja muinoin tehnyt olet.

Sinä olet ajanut pakanat pois kädellä; mutta heitä sinä olet istuttanut jälteensä: sinä olet kansat kadottanut mutta heitä sinä olet levittänyt. Ps. 44: 1-2.

Katolisen kirkon varttuessa maamme lounaisosassa, oli itäsuomi vielä pakanuuden pimeässä. Sitä paitse koetti kreikkalainen kirkko, joka levitteli oppiansa länteenpäin, saada uskontoaan istutetuksi Karjalaisiin, jotka siten olisivat tulleet erotetuiksi muusta Suomesta. Itäpuolelta alituisesti uhkaava vaara oli kehottanut Ruotsalaisia levittämään valtaansa ja tukemaan sitä naapurien hyökkäyksiä vastaan. Näin asiain ollen, ei sovi kummastella, että Venäläisetkin puolestaan asemaansa suojellaksensa koettivat turvata valtakuntansa itäistä rajaa. Karsain silmin he katselivat Ruotsin kasvavaa valtaa, joka likenemistään likeni heitä. Noiden kahden Pohjois-Europan herruuteen pyrkivän valtakunnan huomio, johon liittyi kahden toisilleen vieraantuneen ja riitaisen kirkon lähetystoimi, kääntyi yhä suuremmassa määrässä Itä-Suomeen. Karjalaisten kohtalo oli nyt ratkaistava.

Kuollessaan oli Ruotsin mainio kuningas *Maunu Latolukko* alaikästen lastensa hoitajaksi määrännyt *Torkel Knuutinpojan* (1290). Parempiin käsiin eivät valtionohjat olisi voineet joutua. Torkel oli voimakas ja älykäs mies, joka uhrasi kaikki voimansa valtakunnan eduksi. Hän päätti heti ryhtyä toimiin rakentaakseen salpoja Novgorodilaisten alituisille ryöstöretkille. Luultavasti oli Ruotsissa jo edellisinä vuosina tuumittu ristiretkä Karjalaan, vaan tuumasta ei ollut valmista tullut, vaikka Suomen itäiset naapurit tuon tuostakin olivat sen tarpeellisuudesta uhaten muistuttaneet. Kuinka julmasti Novgorodilaiset jälleen olivat kohdelleet kristittyjä Suomalaisia, käy selville eräästä paavi *Gregorius X:n*en kirjeestä noin vuodelta 1270. Siinä kerrotaan, miten Karjalaiset olivat polttaen ja hävittäen hyökänneet Ruotsalaisten alueelle, kauheasti surmanneet kristityitä, solvanneet heidän jumalanpalvelustaan ja pyhiä paikkojaan sekä vieneet muassaan kastetuita lapsia, kasvattaaksensa heitä "jumalattomassa opissaan". Kirje kehottaa Ruotsalaisia ristiretkeen näitä kirkon julmia vihollisia vastaan. Kun jäntevä Torkel Knuutinpoika pääsi hallitukseen, ei hän viivyttellyt hanketta. Siihen häntä kehotti sekin seikka, että Karjalaiset juuri siihen aikaan osottivat taipumusta luopumaan liitostaan Novgorodilaisten kanssa ja liittymään Ruotsalaisiin. Koottuaan melkoisen sotajoukon, purjehti hän v. 1293 itäänpäin. Viipurin lahden rannalla astuivat ristiretkeläiset maalle. Karjalan avara maa oli nyt valloitettava Ruotsin kruunulle, sen pakanallisen kansan sydämmet voitettavat katoliselle kirkolle. Kertomus tästä vaikeasta tehtävästä kuuluu miltei kokonaan yleiseen historiaan. Se käsittää monta verellä kirjoitettua lehteä, joihin rauhan evankeliumi ei säteitään luo kuin vilahdukselta vain.

Ruotsin vallan ja katolisen kirkon turvaksi Karjalassa rakennutti Torkel Knutinpoika *Viipurin linnan*. Vielä samana kesänä palasi hän takaisin Ruotsiin. Lähetystointa johtamaan oli hänen muassaan seurannut Vesteråsin piispa *Pietari*, vaan eivät kerro aikakirjat mitään tämän miehen vaikutuksesta. Ettei hän voinut paljo toimittaa, on helposti ymmärrettävä siitäkin, että ei osannut kansan kieltä. Alituiset sodat Ruotsalaisten ja Venäläisten välillä, joiden esineenä ja näyttämönä Karjalan maa pitkät ajat oli, tekivät lähetystoimen monesti sittemminkin miltei mahdottomaksi. Myöhään juurtui kristinusko Itä-Suomen pakanallisiin asukkaisiin. Mutta sotajoukkojen Jumala, joka hallitsee kansojen vaiheet, kukisti kuitenkin pakanuuden vallan sielläkin, levittäen katolisen kirkon alaa isänmaassamme — sen kirkon alaa, jonka helmassa uskonpuhdistuksen siemen iti. Väinön kannel vaikenä vähitellen Itä-Suomen saloissa; Saima-vetten saarilta ja Vuoksin rannoilta haihtuivat, vaikka myöhään, pakanuuden öiset unelmat, ja Karjalankin kansan huulilta alkoi kuulua elävän Jumalan ylistys.

XXVI.

Paavi Bonifacius VIII. Paavinistuini siirretään Avignoniin.

Sinun sydämmes ylpeys on sinun vietelleyt, että vuorten rotkoissa asut, sinun korkeissa linnoissas, ja sanot sydämmessäs: kuka taitaa minun syöstä maahan?

Vaikka ylös korkialle menisit niinkuin kotka, ja tekisit pesäs tähtein keskelle; niin minä kuitenkin syöksen sinun alas sieltä, sanoo Herra. Obad. 3-4 v.

Monesti oli maalliseen mahtavuuteen pyrkivä paavikunta, niinkuin tiedämme, joutunut Italian herruudesta taistelevain ruhtinasten ja valtiollisten puolueiden orjaksi. Kaiken tuon suuren valtansa uhallakin täytyi sen turvautua ystäviin, jotka ennen pitkää esiintyivät sen ilmi vihollisina. Itse mahtavuutensa aikanakin sortui paavikunta usein maallisen vallan voimattomaksi leikkikaluksi. Kolmannenkintoista vuosisadan vaiheet ilmaisevat selvään, miten mutkainen ja epäluotettava se tie oli, jolla "Pietarin jälkeiset", edeltäjänsä tuumaa noudattaen, koettivat valtaansa säilyttää ja kartuttaa. Tappion enteitä ilmaantuu tuon tuostakin, vaan paavikunta noudattaa samaa ohjelmaa yhä edelleen, kunnes Herra sen syöksee maahan.

Kun *Nikolaus IV* v. 1292 kuoli, kului kaksi vuotta, ennenkuin uusi paavi valittiin hänen sijaansa. Lyonin kirkolliskokouksen määräystä, jonka mukaan vaali heti olisi ollut toimitettava, ei voitu noudattaa muutamain Rooman ylimyssukujen eripuraisuuden tähden. Vihdoin sopivat keskenään eripuraiset puolueet valitsemaan *Coelestinus V:n*en, tämä kun oli alakuloinen, erakkoelämään taipuvainen vanhus, jolta ei ollut mitään pelättävää. Mutta samaan aikaan esiintyy näyttämöllä mies, joka koettaa korottaa paavikuntaa sille mahtavuuden kukkulalle, jolta se viime aikoina oli alkanut painua alaspäin. Tämä mies oli kardinaali *Gaetani*. Äärettömän kunnianhimonsa kiihottamana ja kavaluutensa neuvomana, sai hän Coelestinuksen pois viralta ja astui nyt itse nimellä *Bonifacius VIII* paavinistuimelle v. 1294. Neapelista, missä edellinen paavi oli asunut, saapui vallananastaja tavattoman komeassa juhlasaatossa Roomaan. Neapelin ja Unkarin kuninkaas taluttivat hänen kullalla ja hopealla koristettua ratsuaan,

lukematon väkijoukko seurasi tulisoitot kädessä. Kevytmieliset Roomalaiset riemuitsivat, ja vallanhimoinen Bonifacius unohti, että "Jumala seisoo ylpeitä vastaan".

Uuden paavin ensimmäinen toimi todistaa selvästi, minkä hengen lapsi hän oli. Saatuaan vihiä siitä, että eräs häntä vastustava puolue aikoi korottaa Coelestinuksen valtaistuimelle, antoi hän sulkea vanhuksen, jonka käytös ei millään tavoin antanut aihetta epäluuloihin, kehnoon vankilaan, missä onneton kärsimisistä masentuneena pian heitti henkensä. Muillakin väkivaltaisilla toimilla koetti hän alusta alkaen tukea valtaansa, käyden yhä rohkeammaksi, jota paremmin hänen vallanhimoiset juonensa onnistuivat. Kuollessaan sanotaan Coelestinuksen hänestä lausuneen: "Bonifacius anasti valtansa ketun kavaluudella, hän hallitsee jalopeuran tavoin ja on kuoleva kuin koira". Jos kertomus onkin myöhemmin keksitty, niinkuin toiset väittävät, ansaitsevat nämä sanat huomioa, sillä ne kuvaavat sattuvasti Bonifaciuksen elämänvaiheita.

Noudattaen Gregorius VII:n ja Innocentius III:n periaatteita, aikoi Bonifacius "asua korkeassa linnassa". Häntä ei enää jalostuta edes paavikunnan suuruus semmoisena: oma kunnia ja korkeus on hänen silmämääränään. Ja muuttunut on aikakin. Tuo kuolemaan tuomittu maallinen Kristus-valtakunta, jonka loiston häikäseminä länsimaiden kansat siihen asti olivat kannattaneet paavien vaatimuksia, ei enää innostuta unen vallasta heräjäväää kristikuntaa, ja aikansa lapsena vieraantuu paavikin itse aatteelle semmoisena, Mutta ei hän silti vaatimuksistaan luovu. Asettuen mitä alastomimman kunnianhimon kannalle, kysyy hän ylpeämmin kuin kukaan ennen häntä: "kuka taitaa minun syöstä maahan?"

Bonifaciuksen vaarallisin vastustaja oli Franska, Tämän maan hallitsijana oli siihen aikaan *Filip IV Kaunis*. Hän oli vallanhimoinen ja juonikas, niinkuin paavikin. Kumpikin pyrki mahtavuuteen. Tuo pitkä, kautta vuosisatojen kestänyt taistelu paavikunnan ja maallisen vallan välillä, on vihdoinkin joutunut niin pitkälle, että ratkaisun hetki on käsissä.

Filip kävi sotaa Englantia vastaan. Saadaksensa rahoja sen jatkamiseen, oli hän kiskonut Franskan kirkolta suuria veroja. Tämä seikka tarjosi Bonifaciuksen vallanhimolle tilaisuutta koettamaan rajoittaa kuninkaan kasvavaa valtaa. Hän kielsi jyrkästi Filipiä vaatimasta kirkolta veroa ja Franskan papistoa noudattamasta kuninkaan käskyä (1296). Jokaista uppiniskaista uhkasi hän pannalla. Filip vastasi: "kirkkoon kuuluu sekä hengellisiä että maallikkoja; kirkon vapaus on jaettuna kummankin säädyn välillä". Huomattuaan, ettei Franskan papistokaan ollut altis kannattamaan hänen tuumaansa, peräytti Bonifacius vaatimuksensa. Taitavasti salasi hän tappionsa, koettaen ystävyyden-osoitteilla kietoa kuningasta verkkoon. Hän pääsikin niin pitkälle, että Filip suostui lykkäämään sotansa Englannin kuninkaan kanssa paavin ratkaistavaksi. Mutta kun Bonifacius ei ollut taipuvainen valvomaan Franskan etua kuninkaan vallanhimoisten tuumien mukaan, lykkäsi tämä lopullisen rauhanteon Englannin kanssa kuukaudesta toiseen, osottaen sen ohessa ystävyyttä Bonifaciuksen vihollisille sekä solmien liiton *Albrekt Itävaltalaisen* kanssa, jonka valitsemista Saksan kuninkaaksi paavi jyrkästi vastusti. Yhä vaikeammaksi kävi asema, kiihtymistään kiihtyi riita. Kumpi on sortuva taistelussa, Filip vai Bonifaciusko, kuninkuus vai paavikuntako? Kolmatta mahdollisuutta ei aika enää ota kannattaakseen.

Ylpeänä, maailmallisen kunniansa loistavaan pukuun puettuna, valmistautui paavikunta ratkaisevaan taisteluun. Tammikuussa v. 1300 liikkuvat lukemattomat väkijoukot pyhän kaupungin kaduilla. Semmoista oli kyllä ennenkin uuden vuosisadan alkaessa nähty Roomassa, vaan ei milloinkaan ennen ollut pyhiinvaeltajain luku ollut niin suuri. Kristikunnan etäisimmistäkin maista saapui ihmisiä Roomaan: lapsia ja täysi-ikäisiä, miehiä ja naisia, ylhäisiä ja alhaisia. Eräs historioitsija, joka oli juhlassa saapuvilla, arvelee kaupungissa joka päivä olleen 200,000 vierasta. Bonifacius VIII oli nim. kirkollisesti vahvistanut tämän kristikunnan vanhan tavan, luvaten jokaiselle, joka nyt, vuosisatoin vaihtuessa, kävisi jossain määrättyssä Rooman kirkossa, synnit anteeksi. Tälle juhalle antoi hän historiallisen nimen "riemuvuosi", verraten sitä vanhan testamentin riemuvuoteen, jolloin kaikki velat annettiin anteeksi. Maailman ruhtinaana esiintyi paavi kansan ihailtavaksi, rukoiltavaksi. Hänen edellensä kannettiin miekkaa, valtakunnan omenaa ja valtikkaa, ja kuuluttaja huusi: "kas, tässä on kaksi miekkaa! Tässä Pietarin seuraaja! Tässä Kristuksen sijainen!" Riemastuneet pyhiinvaeltajat lahjoittivat tavattomat rahasummat paavin rahastoon, mieltymys oli yleinen, ja entistä rohkeampana loi Bonifacius silmänsä tulevaisuuteen. Pettävä toivo, sannalle rakennettu valta!

Näiden vaiheiden ohessa oli Filip Kaunis asettautunut yhä jyrkempään vastarintaan. Bonifacius, joka tarkkaan seurasi hänen hankkeitaan, päätti Innocentiuksen tavoin kerrassaan masentaa uppiniskaisen vastustajansa. Uhaten kielsi hän Franskan pappeja kuninkaalle veroa maksamasta, ja kun tämä kielto ei auttanut, vaati hän heitä kirkolliskokoukseen Roomaan, missä asia oli lopullisesti tutkittava, julistaen jokaisen, joka ei noudattaisi viimmemainittua käskyä, kerettiläiseksi (1302). Filip julmistui. "Joka ei älyä, että kuningas maallisissa asioissa on kaikista ihmisistä, siis paavistakin, riippumaton, hän on hassu" lausui hän paavin vaatimusten johdosta. Sitten kutsui hän säädyt (aateliston, papiston ja porvarit) Pariisiin (1302). Kokouksessa oli yleinen mielipide ehdottomasti kuninkaan puolella. Mutta vaikka Bonifacius tiesi sen, laati hän samaan aikaan, tuon röyhkeän "Unam sanctam" [paavien bullien —

käytetään niitä sanoja, joilla ne alkavat.] nimisen bullan, jonka vertaista paavikunta ei ennen ollut julistanut. Sen pääkohdat ovat seuraavat:

"Löytyy pyhä, apostolinen ja katolinen kirkko, jolla ei ole kahta päätä, vaan yksi, nim. Kristus ja Kristuksen sijainen, Pietari ja hänen jälkeisensä. Evankeliumeista tiedämme, että kirkolla on kaksi miekkaa, toinen hengellinen, toinen maallinen. Sillä kun apostolit lausuvat Herralle: katso, tässä on kaksi miekkaa, niin ei Hän vastannut: se on liiaksi, vaan: se on kylliksi. Kumpikin miekka on kirkon palveluksessa, hengellistä käyttää kirkko itse, maallinen on käytettävä kirkon puolesta, edellistä hoitaa pappi, viimmemainittua kuninkaan käsi sodassa, vaikka kuitenkin ainoastaan papin viittauksen mukaan. Mutta toisen miekan täytyy olla alistetun toisen alle, maallinen valta on hengellistä valtaa alhaisempi. Järjestys häviäisi, ellei toinen olisi toista korkeampi. Jos maallinen valta eksyy oikealta tieltä, on hengellinen valta sen tuomarina. Mutta jos korkein hengellinen valta erehtyy, niin tuomitsee sitä Jumala yksin, niinkuin apostoli todistaa: 'hengellinen tuomitsee tosin kaikkia, vaan ei kukaan häntä tuomitse' (1 Kor. 2: 15). Joka vastustaa Jumalan asettamaa valtaa, hän vastustaa Jumalan määräämää järjestystä, Manilaisten tavoin olettaen löytyvän kaksi perusvoimaa. Sentähden säädämme, lausumme, julistamme ja määräämme, että ehdoton kuuliaisuus on jokaisen ihmisen pelastumisen välttämätön ehto".

Vielä hillitsi Franskan kuningas vihaansa, mutta kun Bonifacius uhkasi häntä kirkon kirouksella, ellei hän nöyrytyisi, ei Filip enää aikomustaan salannut. Syyttäen vastustajaansa jos minkälaisista rikoksista, vaati hän häntä yleiseen kirkolliskokoukseen puhdistamaan itseään koko kristikunnan nähden ja kuullen. Nämä syytökset olivat kyllä yhtä perättömät kuin vallanhimoisen kuninkaan aivottu päätös oli mielivaltainen, vaan ei ollut Bonifacius syytön siihen Jumalan tuomioon, joka näissä vaiheissa hävittävänä rajuilmana uhkasi häntä ja koko paavikuntaa. Hän päätti kuitenkin taistella viimeiseen asti. Hän päätti julistaa Filipin pannaan. Juhlallisuus oli toimitettava Syyskuun 8 p. 1303. Mutta edellisenä, päivänä hyökkäsi kuninkaan lähetystö, johon oli liittynyt Bonifaciuksen vihollisia Italiasta sekä paljo rahalla ostetuita ihmisiä, paavin asuntoon. Ulkonäöltään arvokkaana odotti vanhus, paavilliseen viittaansa puettuna, kuolemaa tuon jumalattoman joukon kädestä. "Minä olen petetty, niinkuin Kristuskin petettiin, ja altis: kuolemaan, niinkuin Hän", lausui hän kynelet silmissä, vaan tyyneenä, vakavana. Mutta Herra ei suonut hänelle tätä näennäistäkään voittoa. Filipin lähetystö sulki hänen vankilaan. Sieltä hän kyllä pääsi pakenemaan, vaan jo oli hänen aikansa loppunut masennettuna, "maahan syöstynä" päätti Bonifacius VIII, joka, röyhkeästi oli sanonut itseään "elävien ja kuolleitten tuomariksi", päivänsä jo Lokakuussa v. 1303.

Loppuansa likeni paavikunnan mahtavuuden-aikakin. Raskaana painoi sitä vanhurskaan Jumalan rankaiseva käsi. Bonifaciuksen jälkeinen, *Benediktus XI*, kyllä koetti korvata edeltäjänsä toimia tekemällä myönnytyksiä Franskalle, siten turvataksensa paavikunnan horjuvaa voimaa, mutta äkillinen kuolema tempasi hänen pois, ennenkuin hän oli ehtinyt saada mitään aikaan. Vallanhimoinen Filip käytti tilaisuutta kerrassaan masentaaksensa paavikuntaa. Hän kutsui luoksensa Bordeauxin piispan *Bertrandin*, jonka valitsemista paaviksi hän oli valmistanut, kiihotti hänen kunnianhimoaan vakuuttamalla, että hänellä, kuninkaalla, oli valta korottaa hänen paavinistuimelle. Tätä valtaansa lupasi hän käyttää, jos vain Bertrand, paaviksi päästyään, sitoutuisi noudattamaan kuninkaan käskyä. Kurja piispa suostui ja valittiin Lyonissa paaviksi nimellä *Klemens V*. Viekas kuningas oli voittanut. Se oli vanhurskaan tuomarin sallimus. Klemens V jäi Franskaan ja v. 1309 määräsi hän julkisesti *Avignonin* paavinistuimen kodiksi. Suuri käänne on tapahtunut: Gregorius VII:n, Aleksanteri III:n, Innocentius III:n, Bonifacius VIII:n y.m. Noiden mahtavaan paavien aika on loppunut. Herra syöksi paavikunnan mahtavuuden korkealta kukkulalta alas maahan.

XXVII.

Turun tuomiokirkko.

Turvatkaat hänen muurinsa, vahvistakaat hänen salinsa, että te sitä juttelisitte tulevaisille sukukunnille. Ps. 48: 14.

Terveellistä on meidän, suopeamman ajan lasten, muistella esi-isien kovia taisteluja menneiden vuosisatojen kovaonnisina päivinä. Se hillitsee tuota monesti kevytmielistä iloamme ja vaatii meitä miettimään, miten olemme säilyttäneet ja kartuttaneet heidän meille jättämänsä perintöä. Eikä puutu meiltä kehotuksia siihen. Isänmaallisen sivistyksen yhä laajenevalla viljavainiolla kuulemme aina, jos vain kuulla tahdomme, historian vakaan äänen kertovan, miten vaikea viljelyksen auran aluksi oli

pystyä Suomen karkeaan maahan, ja siellä täällä näkee silmä poisvierineiden vuosisatojen pystyttämiä muistomerkkejä, jotka puhuvat muistojen valtaavan mykkää kieltä isiemme taisteluista, heidän työstään ja vaivoistaan. Näistä muistomerkeistä on *Turun tuomiokirkko* kuuluisin.

Ensi kerran mainitaan tämä merkillinen rakennus eräässä paavinkirjeessä vuodelta 1258. Siinä luvataan 40 päivän synninpäästö jokaiselle, joka vuosittain kävisi Turun kirkossa p. Markuksen kunniaksi vietettävänä juhlina. Miltei varmaan voi kuitenkin olettaa, ettei kirkko siihen aikaan vielä ollut valmis, sillä, niinkuin tiedämme, oli piispanistuinkin vielä Röntämällä. Ajatellessamme sen ajan myrskyisiä vaiheita, jolloin alituiset sota- ja ryöstöretket niin monesti tekivät kaikki rauhalliset toimet ja työt mahdottomiksi, ja muistaessamme silloisten Suomalaisten aineellista ja henkistä köyhyyttä, emme ole alttiit oudoksuen kummastelemaan, että semmoinen rakennus, joksi Turun tuomiokirkkoa aivottiin, vaati pitkät ajat valmistuakseen. Päinvastoin ihmettelemme esi-isiemme uhraavaista alttiutta ja väsymätöntä uutteruutta, kun he kaikkien noiden suurten vaikeuksien uhallakin ryhtyivät semmoiseen työhön ja esteistä huolimatta suorittivat sen. Tuo keski-ajan ihmeteltävä uskonnollinen innostus, joka muiden urotöiden kera on luonut kristikunnan jaloimmat, Jumalalle pyhitetyt huoneet, alkoi vaikuttaa Suomessakin, vaatien sen asukkaita uhraamaan kaikki voimansa kirkon hyväksi. Jo kolmannentoista vuosisadan loppupuolelta kertovat aikakirjat erään tilaisuuden, josta voimme päätätä, että Turun tuomiokirkko siihen aikaan oli valmis tahi ainakin alkoi valmistua. Tätä tuossa muistorikkaassa kirkossa tapahtunutta ensimmäistä tunnettua historiallista tapahtumaa sopii meidän tässä silmällä.

Kun piispa Johanneksen jälkeinen kanonisen lain määräyksen mukaan oli valittava, saapuivat valitsijat Turkuun tärkeää tehtäväänsä toimittamaan. Varojen puutteen vuoksi ei Suomessa vielä siihen aikaan, niinkuin tuomiokapituleja koskevat säännöt määräisivät, löytynyt erityisiä kaniikeja, vaan näiden virkaa toimittivat neljän lähiseudun pitäjän pastorit. Tammikuun 25 p:nä v. 1291 kokoontuivat nämä uuden tuomiokirkon sakaristoon. Ensin veisattiin virsi Pyhän Hengen kunniaksi, sitten luettiin kappale raamatusta. Kun kaniikit täten olivat ylhäältä pyytäneet valoa ja viisautta, Jotta Herran mielen mukaan voisivat tehtävänsä toimittaa, pyysivät he yksimielisesti *Laurentius* nimistä kaniikia ehdottamaan ja yksin valitsemaan piispaa. Emme tiedä, mistä syystä ei sillä kertaa noudatettu tavallista vaalijärjestystä. Luultavasti oli *Laurentius* kaniikeista vanhin ja mahdollisesti oli hän Johannes piispan muutettua Upsalaan väliaikaisesti toimittanut Turun tuomiokapitulin puheenjohtajan virkaa. Oli miten olikaan, *Laurentius* ehdotti Suomen piispaksi *Maunu I:stä*, joka heti astuikin virkaansa. Tämä mies oli jo ennen Turun tuomiokapitulin kaniikina tutustunut kirkkomme hoitoon, mutta sitä paitse oli hän sen kansan omia lapsia, jonka painavin paimentoimi hänelle nyt uskottiin. Hän oli näet kotosin Ruskon kappelin Märtilän nimisestä talosta, ollen siis ensimmäinen suomalainen mies Turun piispanistuimella. Monesta syystä on kysymyksessä oleva vaali tärkeä. Siitä näemme muun ohessa, etteivät muukalaiset vain siihen aikaan enää edustaneet kristinuskoa maassamme, vaan että ijankaikkinen totuus oli juurtunut itse kansaankin, vaatien sen omia poikiakin julistamaan elämän sanaa Herran ihmeelliseen valoon kutsutuille veljilleen.

Maunu piispa näkyy ahkeraan toimineen saaduksensa Turun tuomiokirkkoa valmiiksi. Jo v. 1292 määräsi paavi 400 päivän aneet kaikille "katuvaisille ja syntinsä tunnustaneille", jotka suurina juhlina palvelivat Jumalaa tuossa uudessa, "neitsy Marian ja p. Henrikin kunniaksi" rakennetussa temppelissä. Eräs toinen kirje vuodelta 1296 lupaa samoja etuja. Epäilemättä antoi Maunu tuon tuostakin Roomaan tietoja siitä, miten tuo Suomen silloisille oloille suuri lyö edistyi, hurskaan katolisen piispan hartaudella odottaen sitä hetkeä, jolloin kirkko valmistuisi ja tuomiokapitulikin pääsisi muuttamaan Turkuun.

Näiden vaiheiden ohessa kului kolmastoista vuosisata kovine taisteluineen ja verisine muistoinen umpeen. Kun seuraavan vuosisadan koittaessa luomme silmämme Suomeen, seisoo Unikankarin kunnaalla jo valmiina Turun arvokas tuomiokirkko. Kirjoitetaan vuosiluku 1300. Euroopan vanhoista sivistysmaista, joissa tuskin enää muistetaan pakanuuden kolkkoja aikoja, rientävät ihmiset kilvan Roomaan viettämään paavin määräämää suurta riemujuhlaa. Yleinen innostus vallitsee kaupungeissa ja maalla: kirkkojen kellot soivat, sodat ja taistelut unhotetaan, juhlavirret kaikuvat pyhiinvaeltajain huuilta, heidän matkustaessaan pyhään kaupunkiin, missä heitä odottaa ennen aavistamaton loisto ja runsasvarainen armo. Isänmaallisen sivistyksen yhä laajenevalla viljavainiolla kuulemme aina, jos vain kuulla tahdomme, historian vakaan äänen kertovan, miten vaikea viljelyksen auran aluksi oli pystyä Suomen karkeaan maahan, ja siellä täällä näkee silmä poisvierineiden vuosisatojen pystyttämiä muistomerkkejä, jotka puhuvat muistojen valtaavan mykkää kieltä isiemme taisteluista, heidän työstään ja vaivoistaan. Näistä muistomerkeistä on *Turun tuomiokirkko* kuuluisin.

Ensi kerran mainitaan tämä merkillinen rakennus eräässä paavinkirjeessä vuodelta 1258. Siinä luvataan 40 päivän synninpäästö jokaiselle, joka vuosittain kävisi Turun kirkossa p. Marian kunniaksi vietettävänä juhlina. Miltei varmaan voi kuitenkin olettaa, ettei kirkko siihen aikaan vielä ollut valmis, sillä, niinkuin tiedämme, oli piispanistuinkin vielä Röntämällä. Ajatellessamme sen ajan myrskyisiä vaiheita, jolloin alituiset sota- ja ryöstöretket niin monesti tekivät kaikki rauhalliset toimet ja työt mahdottomiksi, ja muistaessamme silloisten Suomalaisten aineellista ja henkistä köyhyyttä, emme ole alttiit oudoksuen kummastelemaan, että semmoinen rakennus, joksi Turun tuomiokirkkoa aivottiin,

vaati pitkät ajat valmistuakseen. Päinvastoin ihmettelemme esi-isiemme uhraavaista alttiutta ja väsymätöntä utteruutta, kun he kaikkien noiden suurten vaikeuksien uhallakin ryhtyivät semmoiseen työhön ja esteistä huolimatta suorittivat sen. Tuo keski-ajan ihmeteltävä uskonnollinen innostus, joka muiden urotöiden kera on luonut kristikunnan jaloimmat, Jumalalle pyhitetyt huoneet, alkoi vaikuttaa Suomessakin, vaatien sen asukkaita uhraamaan kaikki voimansa kirkon hyväksi. Jo kolmannentoista vuosisadan loppupuolelta kertovat aikakirjat erään tilaisuuden, josta voimme päätätä, että Turun tuomiokirkko siihen aikaan oli valmis tahi ainakin alkoi valmistua. Tätä tuossa muistorikkaassa kirkossa tapahtunutta ensimmäistä tunnettua historiallista tapahtumaa sopii meidän tässä silmällä.

Kun piispa Johanneksen jälkeinen kanonisen lain määräyksen mukaan oli valittava, saapuivat valitsijat Turkuun tärkeää tehtävänsä toimittamaan. Varojen puutteen vuoksi ei Suomessa vielä siihen aikaan, niinkuin tuomiokapituleja koskevat säännöt määräisivät, löytynyt erityisiä kaniikeja, vaan näiden virkaa toimittivat neljän lähiseudun pitäjän pastorit. Tammikuun 25 p:nä v. 1291 kokoontuivat nämä uuden tuomiokirkon sakaristoon. Ensin veisattiin virsi Pyhän Hengen kunniaksi, sitten luettiin kappale raamatusta. Kun kaniikit täten olivat ylhäältä pyytäneet valoa ja viisautta, jotta Herran mielen mukaan voisivat tehtävänsä toimittaa, pyysivät he yksimielisesti *Laurentius* nimistä kaniikia ehdottamaan ja yksin valitsemaan piispaa. Emme tiedä, mistä syystä ei sillä kertaa noudatettu tavallista vaalijärjestystä. Luultavasti oli *Laurentius* kaniikeista vanhin ja mahdollisesti oli hän Johannes piispan muutettua Upsalaan väliaikaisesti toimittanut Turun tuomiokapitulun puheenjohtajan virkaa. Oli miten olikaan, *Laurentius* ehdotti Suomen piispaksi *Maunu I:stä*, joka heti astuikin virkaansa. Tämä mies oli jo ennen Turun tuomiokapitulun kaniikina tutustunut kirkkomme hoitoon, mutta sitä paitse oli hän sen kansan omia lapsia, jonka painavin paimentoimi hänelle nyt uskottiin. Hän oli näet kotosin Ruskon kappelin Märtilän nimisestä talosta, ollen siis ensimmäinen suomalainen mies Turun piispanistuimella. Monesta syystä on kysymyksessä oleva vaali tärkeä. Siitä näemme muun ohessa, etteivät muukalaiset vain siihen aikaan enää edustaneet kristinuskoa maassamme, vaan että ijankaikkinen totuus oli juurtunut itse kansaankin, vaatien sen omia poikiakin julistamaan elämän sanaa Herran ihmeelliseen valoon kutsutuille veljilleen.

Maunu piispa näkyy ahkeraan toimineen saadaksensa Turun tuomiokirkkoa valmiiksi. Jo v. 1292 määräsi paavi 400 päivän aneet kaikille "katuvaisille ja syntinsä tunnustaneille", jotka suurina juhlina palvelivat Jumalaa tuossa uudessa, "neitsy Marian ja p. Henrikin kunniaksi" rakennetussa temppelissä. Eräs toinen kirje vuodelta 1296 lupaa samoja etuja. Epäilemättä antoi Maunu tuon tuostakin Roomaan tietoja siitä, miten tuo Suomen silloisille oloille suuri työ edistyi, hurskaan katolisen piispan hartaudella odottaen sitä hetkeä, jolloin kirkko valmistuisi ja tuomiokapitulikin pääsisi muuttamaan Turkuun.

Näiden vaiheiden ohessa kului kolmastoista vuosisata kovine taisteluineen ja verisine muistoinen umpeen. Kun seuraavan vuosisadan koittaessa luomme silmämme Suomeen, seisoo Unikankarin kunnaalla jo valmiina Turun arvokas tuomiokirkko. Kirjoitetaan vuosiluku 1300. Euroopan vanhoista sivistysmaista, joissa tuskin enää muistetaan pakanuuden kolkkoja aikoja, rientävät ihmiset kilvan. Roomaan viettämään paavin määräämää suurta riemujuhlaa. Yleinen innostus vallitsee kaupungeissa ja maalla: kirkkojen kellot soivat, sodat ja taistelut unhotetaan, juhlavirret kaikuvat pyhiinvaeltajain huuililta, heidän matkustaessaan pyhään kaupunkiin, missä heitä odottaa ennen aavistamaton loisto ja runsasvarainen armo. Mutta aikakirjat kertovat, että lukemattomat ihmiset sieltä palasivat turmeltuneina, siellä kun juotiin syntiä niinkuin vettä. Se juhla ei ollutkaan kristillinen juhla, vaikka ihmiset niin olivat luulleet, ei elähyttänyt se, se vain nukutti, paadutti. Jos sen toimeenpanija, Bonifacius VIII, olisi ymmärtänyt sitä oikein arvostella, niin olisi hän lausunut noille lukemattomille juhlavierailleen: viettäkäämme paavikunnan mahtavuuden hautajaispitoja, sillä sen kunnia on kuolemaan tuomittu. — Vuonna 1300 vietettiin juhlaa köyhässä Suomessakin, ei läheskään niin loistavaa, se on totta, mutta paljon parempaa ja onnellisempaa, ei kevytmielisiä peijaiskemuja, vaan toivorikkaan tulevaisuuden riemujuhlaa. Paljo kansaa on kokoontunut Turun tuomiokirkkoon, joka nyt on vihittävä Herran huoneeksi. Jalon temppelin vankat muurit, sen juhllallisesti kaartuvat holvit, joita sekä gotilainen, että roomalainen rakennustapa olivat valmistaneet, sen kalliit alttariastiat, nuo lukemattomat kynttilät, pyhä savu, jota papit suitsuttivat kaikkialle — kaikki teki valtaavan vaikutuksen erämaiden vähävaraisten mökkien asukkaisiin. Ihmetellen he katselivat kristinuskon ja viljelyksen voittoa Suomessa. Ei yksikään heistä enää tahdo puolustaa Lallin veristä työtä, vaan siunaten ajattelevat he pakanallisten isiensä ensimmäistä opettajaa, p. Henrikkiä, jonka maalliset jäännökset, kätkeytyinä hopea-arkkuseen, ovat muutetut uuteen kirkkoon. Uusi päivä on koittanut Auran rannalla, kallisten toivojen pyhä päivä. On kyllä totta, että katolisen kirkon erehtynyt oppi, pyhimysten palveleminen, synninaneet, latinalaiset messut ja rukoukset y.m. Vielä kauan salaavat Suomen kansalta kristinuskon oikean valon, mutta juuri Turun tuomiokirkossa on kahden vuosisadan kuluttua vielä kaikuva uskonpuhdistuksen ensimmäinen suomenkielinen saarna siunaukseksi nouseville sukupolville. Ensin on Suomen kansa katolisen kirkon kasvatuslapsena neuvottava ja opetettava, ennenkuin Herran viisas kuljetus suo sille paremman kasvattajan. Älkäämme halveksien tuomitko tätä kansamme kasvatusäitiä, vaikka hän monesti erehtyikin, sillä paljo hän isillemme opetti.

Turun tuomiokirkon aikuisimpiin vaiheisiin liittyy likeisesti Maunu piispan muisto. Vähän hänestä tiedämme, mutta todistaapa jo tuomiokirkon valmistuminen ja sen vihkiminen sekä tuomiokapitulin muuttaminen Turkuun, ettei hän ollut mikään toimeton mies. Kaikki voimansa uhrasi hän lavean hiippakuntansa hyväksi, joka näkyy siitäkin, ettei hän ensinkään sekaantunut Ruotsin valtiollisiin rettelöihin. Karjalaisen lähetystoimenkin kunnian luovutti hän, kuten edellisestä tiedämme, Vesteråsin piispalle, voidaksensa Turussa jotakin pysyväistä saada aikaan. Maunu piispa näkyy olleen lempeäluonteinen mies, jonka silmämääränä ei ollut oma etu. Kun esim. Venäläiset hänen aikansa olivat kovasti hävittäneet Hämmäläisten maata, niin hän viimmemainituille soi sen lievityksen, että niistä neljästä oravannahasta, jotka jokainen täysikasvanut mies vuosittain maksoi piispalle, neljännen nahan maksaminen toistaiseksi annettiin anteeksi. — Maunu I kuoli v. 1308 ja haudattiin Turun tuomiokirkkoon.

XXVIII.

Katsahdus keski-ajan toiseen aikakauteen.

Katso, minä tulen tykös, sinä vahingollinen vuori, joka koko maailman turmelet, sanoo Herra, ja ojennan minun käteni sinun ylitses, ja vieritän sinun alas vuorelta, ja teen poltetun vuoren sinusta. Jer. 51: 25.

Ken ei ole altis ihmetellen muistamaan kirkon vaiheita keskiajan toisen suuren aikakauden merkillisinä vuosina, mutta ken ei samalla myöskin kauhistuen ajattele kaikkia noita veripunaisia syntejä, joilla turmeltunut kristikunta saman aikakauden kuluessa lisäsi syntimittansa? Levoton oli tämä aika, jättiläisvoimia pani se liikkeelle päästäksensä aavistamiensa tarkoitusten perille — ja kuitenkin täytyi sen väsyneenä luopua monesta yrityksestä, johon se innostuneena oli yhtynyt. Voimallisena seisoo aikakauden kynnyksellä Gregorius VII, vaatien mahtavimpia ruhtinaitakin nöyrinä tunnustamaan Rooman yliherruutta. Hän sortuu taistelussa, mutta aate jää eloon, saavuttaen yhä innokkaampia edustajia. Askel askeleelta kohoaa paavikunta mahtavuuteen, väsymättä pyrkii se eteenpäin, hämmästyttäen kristikuntaa voitoillaan. Kuinka monta suurta valtiomiestä, miten monta valtaavan voimallista hallitsijakykyä esiintyy tänä paavikunnan mahtavuuden-aikana "Pietarin istuimella!" Kuka hallitsija on taitavammin valvonut valtakuntansa etuja kuin Aleksanteri III, ken voimallisemmin pakottanut mahtavat ruhtinaat kuuliaisuuteen kuin Innocentius III, ken on rohkeammin kuin Bonifacius VIII jatkanut voitollisten edeltäjäin työtä? Niin — hämmästyttävän suuri oli näiden miesten nero, valtaava heidän voimansa. Mahtavimmat ruhtinaat kukistuivat taistelussa heitä vastaan, voimallisimmat valtakunnat taipuivat, nöyrtyivät. Masentuneena sortui Hohenstaufien sankarisuku, armoa kerjäksi voitettu Englanti, voimatonna huokaeli Saksa sisällisten, paavien virittämien eripuraisuuksien raatelemana, veroa maksoivat Unkarit, Portugaalit, Siciliat. Mitä hillitsemättömmimpiin taisteluihin harjaantunut keski-aika, jota eivät urhoollisimmat ruhtinaat voineet taivuttaa kuuliaisuuteen, tyyntyy, rauhoittuu — sen riehuvat aallot asettuvat "Pietarin jälkeisen" käskystä ja laskeuvat lepoon paavien valtaistuimen juureen. Ristiretkeläisten miekat linjoittavat vastustajain, noiden pannaan julistettujen "kerettiläisten" rivit, inkvisitsioonin roviot pakottavat "harhaoppiset" saarnaajat vaikenemaan. Kenen on tämä vastustamaton valtakunta, mikä masentumaton voima Rooman herruutta tukee ja kannattaa? Kummastelisimmeko, että paavikunnan loiston häikäisemä kristikunta, jota keski-ajan pimeä yö pitkät vuosisadat on nukuttanut, uskoen tunnusti: se on Kristuksen valtakunta, Jumalan voima?

"Ei minun valtakuntani ole tästä maailmasta" kuuluu Herran todistus. Jesus Kristus, joka on "sama eilen ja tänäpäpä ja niin ijankaikkisesti", ei tunnustanut omakseen tuota maailmallista Kristus-valtakuntaa, jolle paavikunta varkaan tavoin oli anastanut "kunnian ja voiman". Likenemistään likenee sen tuomio, ja tuomarina on Hän, "jolle on annettu kaikki voima taivaassa ja maan päällä". Hän "vierittää alas vuorelta" paavikunnan ja paljastaa sen häpeän. Neljäntoista vuosisadan alkaessa loppuu Rooman mahtavuuden-aika.

Missä raamatun sana on tuntematon, siinä usko eksyy. Koettaessaan hyvillä töillään päästä Jumalan suosioon, antautui hartaus joko luulojen valtaan, kuvaten tuon kirkolle kuuliaisen tilan jos kuinka autuaaksi, tahi sortui se toivotonna valittamaan vain, kun lain ijes yhä raskaampana painoi maahan, suomatta lepoa ja virvoitusta koskaan. Sumuinen oli mystikon luultu taivas maan päällä, rauhaton munkin kolkko kammio. Eikä voi kirkon loistava jumalanpalveluskaan, miten viehättävään muotoon se sitten pukeutuukin, antaa, mitä kuolematon ihmishenki aavistaen kaipaa. Turhaan lisätään juhlapäivien lukua, turhaan keksitään uusia, entisiä rohkeampia kertomuksia pyhimysten ihmetöistä, pappien

vallasta, "Kristuksen sijaisen" erehtymättömyydestä: syvä huokaus, monesti toivoton valitus, jolle ei kirkko neuvoa tiedä, kuuluu kaikkien tosi kristittyjen huulilta. Mutta juuri tämä huokaus, jolle mahtavuuteen kohonnut kirkko käy yhä kuurommaksi. Juuri tuo vankien valitus on paavikunnan tuomio. Kirkko on maallisesti rikastunut, tavattomat rahasummat kiskoo se vuosittain ruhtinailta ja kansoilta, mutta hengelliset aarteensa on se tuhlassin tai kaivanut maahan. Sentähden vastasi Tuomas Aqvinolainen eräälle ylimykselle, joka, osottaen kullalla täytettyä vihkivesiastiaa, hänelle lausui: "katsokaa, arvoisa isä, nyt ei saata p. Pietari enää sanoa: hopeaa ja kultaa ei minulla ole": "vaan ei hän myöskään voi sanoa: nouse ja käy".

Mutta vaikka kirkko onkin turmeltunut, vaikuttaa ihmeiden Jumala kuitenkin suuria sen kautta. Paavikunnan mahtavuudenaikana, jolloin kristikunta oli nääntynä lain raskaan ikeen alle, viritti lähetystökin kristinuskon valoa kaukaisissa, ennen tuskin nimeksikään tunnetuissa pakanamaissa, uusia yliopistoja syntyi, tieteet ja taiteet virkistyivät uuteen eloon, armeliaisuuslaitoksia perustettiin, tavat kävivät hienommiksi, sivistys tuli yleisemmäksi, samalla kuin aavistus uskonpuhdistuksen tarpeellisuudesta vähitellen alkoi varttua itsetietoiseksi vaatimukseksi. Mitä erittäin meihin Suomalaisiin tulee, on historiamme ensimmäisille lehdille kirjoitettuna se totuus, että elämän sana juuri tuona paavikunnan mahtavuudenaikana, joka tuon tuostakin eksyi mitä vaarallisimmille harhateille, ensi kerran tarjottiin Suomen kansalle ja pääsi juurtumaankin esi-isiemme sydämiin.

Turhat olisivat ihmisten ponnistukset olleet, yön ja valheen valtaan olisi kirkko jäänyt, ellei Herra, joka ei lupastaan milloinkaan unohda, olisi ollut sitä läsnä. Hän kutsui eksynyttä kristikuntaa pois Jerusalemin raunioilta, Rooman meluavilta kaduilta, skolastikkojen eksyttäviltä poluilta ja mystikkojen luulojen varjostuttamilta teiltä oman erehtymättömän sanansa ääreen. Hän on kuullut kaikkien niiden rukoukset, jotka keski-ajan öisinä hetkinä sydämestään ovat huoanneet: "lähestyköön Sinun valtakuntas". Se lähestyy tämä valtakunta, vaikkei se tule niin, että sen nähdä? Voi, eikä sillä tavoin, kuin lyhytjärkiset ihmiset odottavat. Se lähestyy hiljaa ja ulkonaisesti loistotta, mutta vastustamattomalla voimalla ja katoomattomalla kunnialla. Sokeaksi käynyt kristikunta ei pitkään aikaan Herran tuloa huomaa, se luo vielä kauan silmänsä maahan kukistettuun paavikuntaan, odottaen siltä, apua, vaikka Herra on riistänyt koristukset "Pietarin istuimesta" ja paljastanut sen häpeän kaikkien nähtäväksi.

Mutta Jumala on uskollinen, kärsivällinen ja sangen hyvä, Hän toimittaa työtänsä monessa särjetyssä sydämessä, valmistuen vanhurskaudessa ja armossa uutta, valoisampaa aikaa kirkollensa.

Minä neuvon sinua minultani ostamaan kultaa tulella
Selitettyä ettäs rikastuisit, ja valkiat vaatteet
Joillas sinus pukisit, ettei sinun alastomuutes
Häpy näkyisi; ja voitele silmäs
Voiteella ettäs näkisit.

Ilm. k. 3: 18.

III.

Kolmas aikakausi (1309-1500).

I.

Avignonin paavikunta.

Näin sanoo Herra, Herra: voi niitä hulluja profeetoja, jotka heidän omaa henkeänsä seuraavat, ja ei ole mitään nähneet!

Israel, sinun profeetat ovat niinkuin ketut korvessa.
Hes. 13: 3-4.

Samana vuonna, jolloin ihmiset kokoontuivat Roomaan viettämään Bonifacius VIII:n julistamaa suurta riemuvuotta, alkoi mainio italialainen runoilija *Dante* (k. 1321) sepittää kuuluisaa "*Jumalallista komediaansa*". Merkkillinen sattumus tuo! Verrattomalla nerollaan kuvaa Dante runossaan aikakauden ristiriitaiset ilmiöt, luoden rohkean mielikuvituksensa, jota kyllä katolisen kirkon oppi eksyttään kiihottaa, vaan sen ohessa myöskin koittava sivistys ja puhtaamman uskonnon aavistus virkistytään elähyttää, ijankaikkisuuteen, missä ihmisten rikokset rangaistaan, hyveet palkitaan ja synnit tuomitaan. Monesti iskee hän kovastikin paavikuntaan, ennustaen muun ohessa, että Rooman kirkko, joka toisiinsa sekoittaa kahdenkaltaisen vallan, hengellisen ja maailmallisen, velkoineen, kuormineen on lokaan uupuva. Jo alkaa kristikunta aavistaa, miten onneton kirkon tila on. Vapauteen pyrkii aika, mutta millä tiellä se on saavutettava, sitä ei vielä tiedetä. Ei kelpaa Dantenkaan valtaava nero oppaaksi, ei runous, eivät tieteet eivätkä taiteet. Mutta niidenkin kautta valmistaa Herra uutta, onnellisempaa aikaa kristikunnalle, joka jo alkaa herätä pitkästä unestaan.

"Pietarin jälkeinen" oli Avignonissa Franskan kuninkaan vankina. Kauan on maallisen vallan täytynyt kantaa paavikunnan rasittavaa ijestä; nyt se kostaa ja kostaa kovasti. 70 vuotta kestää tätä paavien orjuudenaikaa. Se on historiassa tunnettu nimellä, *paavikunnan 70 vuotinen Baabelin vankeus*.

Johdonmukaisesti jatkoi vallanhimoinen Filip Kaunis taistelua sortaaksensa kirkkoa ja turvataksensa omaa valtaansa. Eikä epäillyttänyt häntä välikappaleet, kun vain saavutti tarkoituksensa. Sen näemme esim. Hänen käytöksestään Temppeleiherrain ritarikuntaa kohtaan. Nämä olivat kyllä irstaan elämänsä ja muun siveettömyytensä tähden joutuneet pahaan maineesen ja siihen katsoen kypsyneet Jumalan tuomiolle, vaan tämä seikka ei suinkaan ollut sen vainon syynä, jonka alaisiksi he Filipin toimesta joutuivat. He omistivat paljon rikkauksia, ja niitä kuningas tahtoi. Sitä paitse muodosti ritarikunta, joka pyhän maan menettämisen jälkeen suurimmaksi osaksi oli asettunut Franskaan, oman pienen valtakunnan, jonka itsevaltiaana ruhtinaana heidän suurmestarinsa oli. Filip, jonka silmämääränä oli kuninkuuden korottaminen ja rikastuttaminen, päätti anastaa Temppeleiherrain tavarat ja tehdä lopun heidän yhdistyksestään. Äkisti vangitutti hän ritarikunnan suurmestarin *Jaakop Molayn* ynnä kaikki Franskassa silloin oleskelevat ritarit (1307). Englanninkin kuninkaan sai hän taivutetuksi samoin kohtelemaan hänen maassaan asuvia Temppeleherroja. Syyttäen vainotuita jos minkälaisista rikoksista, joita hän kuninkaallisten julistusten ja kerjäläismunkkien saarnojen kautta kaikkialla koetti saada tunnetuiksi, valmisti hän veristä loppua ritarikunnalle. Inkvisitsioonin kidutuskoneet pantiin käytäntöön, jotta onnettomilta saataisiin ongituksi niitä tietoja, joita heidän kuolemaan tuomitsemista varten tarvittiin. Klemens paavi koetti estää vainoa, vaan mitä hän voi vaikuttaa? Voimaton oli paavikunta, kykenemätön sorrettu kirkko rakentamaan salpoja kuninkuuden kasvavalle vallalle. Samaan aikaan otti Filip puheeksi Bonifacius VIII:tta vastaan tehdyt syytökset, joita ei vielä oltu tutkittu. Klemens älysi tuskallisen asemansa. Bonifacius vainajan tuomitseminen olisi ollut koko paavikunnan mitättömäksi julistamista. Yritys jäi kuitenkin sikseen, kun Temppeleiherrain sääliittävä kohtalo alkoi herättää yhä yleisempää mielipahaa koko kristikunnassa, ja valtioviisaus kehotti Filipiä vähän varovammin kohtelemaan paavia. Kiitollinen Klemens suostui sen sijaan puolustamaan Temppeleiherrain sortamista. Kun useat näistä, kärsittyään mitä kauheinta kidutusta, olivat saaneet surmansa, otti Pariisin kirkolliskokous tutkiaksensa nääntyvää ritarikuntaa vastaan nostettuja kanteita. Edellisiä kauheimmat kidutukset ja uudet roviot julistivat onnettomille kokouksen tarkoituksen ja päätöksen. Eikä siinä kylliksi. *Viennen* kirkolliskokouksessa lakkautti Klemens kokonaan Temppeleiherrain ritarikunnan (1312). Toisia ritareja otti hän itse tuomitakseen, muut jätettiin maallisen oikeuden käsiin. Edellisten joukossa oli Jaakop Molay. Hänen sekä muutaman muun ylhäisen ritarin tuomitsi Klemens elinkautiseen vankeuteen. Mutta kun onneton vakuutti ritarikunnan olevan syyttömän sitä vastaan tehtyihin syytöksiin, ratkasi Filip äkkiä hänen kohtalonsa. Kaksi rovia valmistettiin; toiselle täytyi Molayn astua, toiselle eräs ritari, joka oli puhunut samaan tapaan (1314). Kuollessaan ennusti Molay Jumalan kosta julmalle Filipille ja tuolle kurjalle paaville, joka kokonaan riippui kuninkaan mielivallasta. Hän ei erehtynyt. Ennenkuin vuosi ehti kulua umpeen, oli vanhurskas Jumala kutsunut sekä Filipin että Klemensin tuomioistuimensa eteen.

Kaksi vuotta oli Avignonin häväisty paavinistuon ollut edustajatta, kun paaviksi valittiin *Juhana XXII*. Miten voimattomilta kuuluvat tämän vaatimukset, kun hän, rohkeasti sekaantuen Euroopan valtiollisiin oloihin, alkaa uudistaa Innocentius III:n ja Bonifacius VIII:n vaatimuksia! Franskan hallitukselle eihän mitään voi, sen suhteen täytyy hänen nöyränä vaieta, mutta sitä ylpeämmin koettaa hän muissa maissa korottaa paavikunnan masentunutta valtaa. *Ludvig Baijerilainen* ja *Fredrik Itävaltalainen* taistelivat Saksan kruunusta. Viimmemainittu joutui tappiolle, mutta Juhana julisti voittajan ja hänen alamaisensa kirkonkiroukseen (1324). Ludvig vetosi yleiseen kirkolliskokoukseen, sanoen paavia kerettiläiseksi. Siellä täällä alkoi kuulua yhä jyrkempiä väitteitä paavikuntaa vastaan, vaan Juhana ei tahtonut mielettömistä vaatimuksistaan luopua. Miten muuttunut ajanhenki oli, todistaa paraiten erään Ludvigin ystävän *Marsilius Padualaisen* juuri siihen aikaan kirjoittama kirja nimeltä "*Rauhan*

Puolustaja". Tekijä lausuu suoraan sen ajatuksen, että pelastuksen saavuttamiseen ei ole välttämätöntä totella paavia. Erehtymättömän totuuden omistaa hän ainoastaan raamatulle ja ensimmäisten vuosisatojen kirkolliskokousten päätöksille. Toinen piispa ei ole toista piispaa korkeampi, piispa ei ole presbyteriä arvokkaampi niin jatkaa kirja, kysyen: miksi olisi Rooma Antiokiaa ja Jerusalemiä etevämpi, kun Pietari on molemmissa viimmemainituissa kaupungeissa piispana vaikuttanut? Lisäksi lausuu Marsilius myöskin tuon painavan sanan, jonka herätyshuuto myöhemmin sai koko kristikunnan liikkeelle: riitaiset kysymykset ovat ratkaistavat yleisessä kirkolliskokouksessa, jonka keisarin tulee kutsua kokoon. Huonoja enteitä paavikunnan tulevaisuudelle! Vielä kyllä veisattiin tuota vanhaakin virttä paavien muka rajattomasta vallasta, mutta se pukeutui yhä röyhkeämpään muotoon, siten yhä selvemmin vain paljastaen mitättömyyttään. Niinpä kirjoitti esim. Kerjäläismunkki *Augustinus* "Rauhan Puolustajaa" vastaan kirjaseen, joka kannattaa sitä mielipidettä, että paavi on oikeutettu pitämään huolta kaikista kuningaskunnista, koska Jumala on niiden perustaja ja hallitsija. Tämän aatteen innostuttamana omistaa hän paaville nimityksen: "Herra, meidän Jumalamme maan päällä". Pitkälle on ehditty!

Yleisen mielipiteen kannattamana marssi Ludvig Baijerilainen, sovittuaan Fredrikin kanssa, Roomaan, missä hän antoi kruunata itsensä keisariksi. Kaksi piispaa toimitti kruunauksen. Avignonin vanki ei voinut sitä estää.

Juhana XXII kuoli v. 1334. Hän jätti jälkeensä voimattomien ylistysten pilkkaaman, vallanhimoisen muiston ja — runsaan, miljooniin nousetan rahaston. Paavikunnan vallanhimolle tarjosi tästä alkaen kättä ääretön, mitä halveksittavimpaan muotoon pukeutuva ahneus, joka kiskomistaan kiskoi uusia veroja kristikunnalta. Rikkaus synnytti ylöllisyyttä, ylöllisyys juoppoutta ja muuta törkeää epäsiiveyttä. Jatkaessaan kertomustaan Avignonin paavikunnasta, paljastaa kirkkohistoria lukijalle vuosi vuodelta yhä selvemmin inhimillisen turmeluksen pohjatonta kuilua.

Näiden vaiheiden ohessa pyrki maallinen valta yhä voitollisemmin vapaaksi paavikunnan liiherruudesta. Niin esim. Päätivät Saksan kuuriruhtinaat *Rensenin* kokouksessa (1338), että keisarin valitseminen riippui heistä eikä ensinkään kaivannut paavin vahvistusta. Paavina oli siihen aikaan *Benediktus XII*. Hän kyllä koetti puolustaa asemaansa Saksassa, vaan ei hänen äänensä kauas kuulunut.

V. 1342 astui *Klemens VI* paavinistuimelle. Se uupui hänen hallituksensa aikana, jota kesti 10 vuotta, yhä syvempään. Kun paavikunnan tulot Italiasta vähenemistään vähenivät, kirkkovaltakun oli jaettuna pieniin, miltei aivan itsenäisten ruhtinasten hallitsemiin alueisiin, täytyi yhä ylöllisempään elämään harjaantuneitten paavien koettaa hankkia itselleen varoja muualta. Klemens VI oli tässä suhteessa hyvin toimelias. Ei häntä huolestuttanut paavikunnan sorrettu asema, ei sen maanpakolaisuus eivätkä muut uhkaavat ajanenteet. Noudattaen edeltäjänsä katsantotapaa, päätti hän rikastua ja Franskan kuninkaan turvissa elää iloisia päiviä Avignonissa.

Menneiden päivien muistojen ja tulevaisuuden toiveiden välillä horjuu kristikunta sinne tänne, tietämättä mihin toimiin on ryhtyminen. Kaikkialla taistelua vain, tyytymättömyyttä vallitseviin oloihin ja levottomuutta tulevaisuuden suhteen. Klemens ei ajatellut ajan suuria kysymyksiä, hän vain mietti, miten voisi tulojaan, kartuttaa. V. 1348 osti hän Neapelin ja Unkarin kuningattarelta, jota epäiltiin miehensä murhaajaksi, vaan jonka hän oli vapauttanut omantunnon nuhteista ja kirkon rangaistuksesta, Avignonin kaupungin ynnä siihen kuuluvan alueen. Kaksi vuotta myöhemmin (1350) julisti hän riemuvuoden vietettäväksi koko kristikunnassa. Bonifacius VIII, joka oli pannut nämä paavikunnan rahankiskomiselle edulliset juhlat alkuun, oli kyllä määrännyt, että ne olivat vietettävät joka vuosisadan alkaessa, vaan Klemens tarvitsi rahoja ja lyhensi sentähden aikaa 50 vuodella. Kevytmielinen aika hyväksyi hänen keksimänsä kehnot selitykset. Ja kuitenkin painoi vanhurskaan Jumalan rangaistus juuri siihen aikaan kristikuntaa, tarkoittaen sen herättämistä synnin unesta. "*Hirmukuolema*" levitti kauhujaan Euroopan maissa, temmaten tuonelaan monessa paikassa puolen osan ihmisiä, toisissa paikoissa vielä enemmän. Milloin on onneton kristikunta vihdoinkin huomaava, "mitä sen rauhaan sopii?"

Vähän paremman maineen saavutti *Innocentius VI* (1352-1362). Hän eli säästäväisesti ja koetti ylläpitää kirkonkuria, vaan kristikunnan kurjaa tilaa ei hän voinut auttaa. Vielä vähemmin pystyi hän hankkimaan Avignonin häväistylle paavinistuimelle arvoa kristikunnan silmissä. Sen maine oli siksi tahrattu, ja tuo alentava vankeus Franskan kuninkaan maassa siksi julkinen, ettei sillä voinut tulevaisuutta olla. Kun sentähden kuuluisa runoilija *Petrarka* (k. 1374), joka monta kertaa oli kehottanut paaveja palajamaan "väärän lemmikin luota (Avignonista) laillisen, vaan hyljätyn puolison, Rooman, syliin", v. 1366 kirjoitti *Urbanus V:lle* (1362-1370): "paavi olet sinä kaikkialla, mutta Roomassa olet vain piispa; näytä että olet hyvä paimen etkä mikään palkkalainen" — ja kun lisäksi Roomalaisten tyytymättömyys alkoi käydä yhä huolettavammaksi, päätti Urbanus lähteä pyhään kaupunkiin. V. 1367 toimitti hän messun Pietarinkirkossa. Bonifacius VIII:n ajoista asti eivät Roomalaiset olleet paavia kaupungissaan nähneet. Riemu oli rajaton. Miten vähään he tyytyivät!

Urbanus palasi kuitenkin takaisin Avignoniin, missä hän kuoli (1370). Hänen jälkeisensä *Gregorius XI*, joka oli hyväntahtoinen mies, ei saattanut olla kuurona niille alituisille kehotuksille, jotka rukoilemalla ja vaatimalla pyysivät häntä muuttamaan paavinistuinta Roomaan. Hän lähti sinne v. 1377. Kuollessaan (1378) sanotaan hänen katuneen, että oli noudattanut ihmisten neuvoja ja muuttanut paavinistuimen Roomaan, sekä ennustaneen siitä syntyvän arvaamattomia haittoja ja vaaroja kirkolle.

Häväistynä, äärettömän syntivelan rasittamana säilyy Avignonin paavikunnan muisto historian lehdillä. Täydellisempi kertomus siitä olisi vain inhimillisten himojen keksimien paheiden kuvaamista.

II.

Neljännentoista vuosisadan etevimmät Mystikot.

— halajatkaat sitä terveellistä sanan rieskaa, niinkuin äskensyntyneet lapsukaiset, että te sen kautta kasvaisitte. 1 Piet. 2: 2.

Turhaan olivat skolastikot koettaneet virittää eloa elävältä kuolleen kristikuntaan. Jo neljännellätoista vuosisadalla alkoi koko se tieteellinen menetystapa, jota he noudattivat, vähitellen joutua huonoon maineesen, kun skolastisuuden heikot puolet vuosi vuodelta yhä selvemmin ilmaantuivat. Sitä suurempaa huomiota herättää sitä vastoin mystisyys. Kirkon kurja tila, sen veltostunut kuri, tuo yhä pintapuolisemmaksi käynyt oppi hyvistä töistä, tyhjiä loruja sisältävät saarnat, pappien karttuva turmelus ja seurakuntien kasvava siveettömyys — kaikki kehottikin jokaista ajattelevaa ihmistä rukouksen ja hurskaan miettimisen hiljaisina hetkinä etsimään sitä sydämen pyhyttä, jota paitse ei kukaan saa Jumalaa nähdä, ja sitä rauhaa, jota Hän yksin voi antaa. Eipä kummallista, että mystisyyden varsinainen kukoistus juuri tähän aikaan alkaa. Saksalaisten taipumus syvään miettimiseen, vaan ennen kaikkea ajanhengen vaatimus loi neljännellätoista vuosisadalla monta jaloa mystikkoa, joiden syvät, Jumalaan pyrkivät mietteet kaikkien erehdyksiensä uhallakin ovat ajan turmeluksen ja kevytmielisyyden virkistyttävänä vastakohtana.

Ensimmäisenä saksalaisista mystikoista vetää *Eckart* huomiomme puoleensa. Hän syntyi luultavasti Thüringissä noin v. 1260. Saksalaiset Dominikanit, jotka eivät yleensä, niinkuin heidän romaanisissa maissa asuvat veljensä, antauneet kirkon opin jyrkiksi puolustajiksi ja inkvisitsioonin välikappaleiksi, vaan olivat taipuvaiset mystilliseen elämään, miellyttivät Eckartia, ja hän päätti ruveta heidän munkkikuntansa jäseneksi. Hän oleskeli sittemmin monessa paikassa, milloin toimittaen jonkun luostarin priorin virkaa, milloin vaikuttaen opettajana Pariisissa, Strassburgissa, Kölnissä y.m., saavuttaen kaikkialla rakkautta ja kunnioitusta. Ja epäilemättä hän monesta syystä tämän ansaitsikin. Hän oli erinomaisen syvämietteinen mies; aatteiden yli-ilmoissa liikkui hänen totuutta etsivä henkensä, ja sinne tahtoi hän muitakin maan tomusta nostaa.

Eckartin uskonopillista kantaa, jota semminkin hänen saarnansa kuvaavat, on arvosteltu eri tavalla. Toiset ovat väittäneet hänen edustaneen mitä jyrkintä panteismia, toiset sitävastoin arvostelleet häntä kirkon opille uskollisena mystikkona, jonka ainoana silmämääränä on itse päästä ja johdattaa muita tosi kristityn elävään yhteyteen Jumalan kanssa. Jos olisimmekin alttiit asettumaan viimmemainittujen kannalle, ei meidän kuitenkaan sovi heidän kanssaan sanoa Eckartin panteismin esiintyvän vain muutamissa liiallisissa sanoissa, joita hän ei tarkoin punninnut, sillä epäilemättä oli juuri siihen suuntaan tähtäävä erehdys hyvin syvään juurtunut koko hänen katsantotapaansa. Mutta kaikessa tapauksessa tapaaamme hänen teoksissaan, joita vasta viime aikoina on koottu ja tarkemmin tutkittu, paljon hyvääkin. Niin lausuu hän esim. Rakkaudesta: "ei millään koeta Jumala meitä niin puoleensa vetää, kuin rakkaudellaan. Rakkaus on kuin kalastajan onki. Ei saa kalastaja kalaa, ennenkuin se on tarttunut onkeen. Mutta kun se on kiinni koukussa, niin tietää kalastaja sen omistavansa, miten se sitten ponnistaakin vastaan. Semmoinen on rakkauskin. Jonka se on vanginnut, hän kantaa kestävä, vaan samalla suloista ijestä. Ei mikään niin tee sinua Jumalan omaksi eikä Jumalaa sinun omaksesi, kuin tämä suloisen kahle. Joka on tämän tien löytänyt, hän ei toista etsi; joka on kiinni siinä koukussa, hänen jalkansa, kätensä, suunsa ja sydämensä, sanalla sanoen koko hänen olemuksensa on Jumalan oma. Tässä rakkaudessa lepääminen tuottaa enemmän autuutta ja on Jumalalle otollisempaa, kuin kaikki hyvät työt ja kaikki hurskaat toimitukset, jotka eivät valu rakkauden elävästä lähteestä".

Jos näistä ja muista Eckartin saarnoissa tuon tuostakin esiintyvistä samankaltaisista sanoista päättäisimme hänen olleen kokonaan välinpitämättömän kristinuskon käytännöllisille kysymyksille, niin suuresti erehtyisimme. Hän päinvastoin teroitti niitäkin, etenkin armeliaisuutta köyhiä kohtaan

sanankuulijoilleen. Niinpä lausuu hän esim.: "jos joku saisi kokea pyhää innostusta, vaikka semmoista, jonka valtaamana Paavali oli, kun hän temmattiin kolmanteen taivaaseen, ja hän tietäisi jonkun köyhän tarvitsevan ruokaa, niin palvelisi hän Jumalaa paremmin luopumalla innostuksestaan ja auttamalla tuota köyhää, kuin viihtymällä autuaallisissa näyissä". Ei — Eckart tahtoi noudattaa kristinuskon vaatimuksia jokapäiväisissäkin oloissa ja toimissa. Mutta niin usein kuin Herra sen hänelle soi etsi hän yksinäisyyttä, miettiäksensä hengellisen elämän salaisuuksia ja nähdäksensä noita autuaallisia unia, joita hänen tavattoman rikas mielikuvituksensa, milloinkaan väsymättä, aina oli altis luomaan.

Olemme viitanneet Eckartin uskonnollisen katsantotavan varjopuoliin. Tunteittensa viehättämänä eksyi hän monesti luulojen sumuiseen ilmaan, missä hän ei enää nähnyt tuota ääretöntä pyhän Jumalan ja syntisen ihmisen välistä erotusta. Siinä suhteessa edustaa hän mystisyyden arveluttavinta erehdystä. Ja juuri tämä seikka esti häntä näkemästä ajan kipeintä tarvetta ja häntä itseä halajamasta ennen kaikkea Jumalan "sanan terveellistä rieskaa".

Eckartin mielipiteet herättivät monessa paikassa epäluuloakin, jos kohta hänen ihailijaansa luku olikin suuri. Juhana XXII tuomitsi 17 hänen mietteistään harhaoppisiksi. Ennenkuin tämä paavin päätös tuli hänen tiedokseen, kuoli Eckart v. 1327.

Ennen pitkää syntyi uskonnollisia yhdistyksiäkin, jotka niinkään pyrkivät tuohon salattuun, välittömään yhteyteen Jumalan kanssa, jonka etsiminen on mystisyyden varsinainen tuntomerkki. Kuuluisin näistä yhdistyksistä on neljännellätoista vuosisadalla ilmaantunut "*Jumalan ystäväin*" liitto. Ankaran itsensäkieltämisen tiellä pyrkivät he maistamaan, kuinka suloinen Herra on. Turvaten Pyhän Hengen valistukseen ja Herran välittömiin ilmoituksiin enemmän kuin Jumalan sanaan, eksyivät he monesti haaveilun sumuisille teille, mutta ijankaikkisuus oli silmämääränä, ja "Jumalan rakkaus, joka kaiken ymmärryksen ylitse käy", elähytti heitä. "Luovu kaikesta omastasi ja vaivu Jumalan pohjattomaan armahtavaisuuteen, niin olet löytävä mitä etsit" oli heidän tapansa sanoa Itä-Franskassa, Pohjois-Italiassa, Schweitzissä y.m. Löytyi heitä paljo. Yleensä pitivät he liittoaan salassa, mutta heidän vaikutuksensa ulottui kuitenkin kauas yhdistyksen rajojen ulkopuolellekin, "Jumalan ystävät" saarnasivat nim. Kansalle, ollen monelle rasetitulle ja totuutta etsivälle sielulle jumalallisen armon välikappaleina! Sitä paitse vaikuttivat he paljon hyvää levittämällä hengellisiä kirjoja kuolleitten paimenten unohtamissa seurakunnissa. Yhdistyksen johtajana oli tuo kuuluisa mystikko *Nikolaus Baselista*. Paljon olisi hänestä kertomista, jos historia olisi lehdillensä säilyttänyt mitä hän pitkällä matkoillansa Saksassa, Italiassa, Franskassa, Unkarissa y.m. Vaikutti Jumalan valtakunnan palveluksessa, mutta hänen työnsä oli ainakin suureksi osaksi tuota maailmalta salattua työtä, jonka suurimmat voitot ovat historialle tuntemattomat. Nikolaus kyllä monesti puhui herätyksen sanoja suurille ihmisjoukoille, vaan enimmäkseen työskenteli hän kaukana julkisuudesta, puhuen elämän sanaa sairastavien kuolinvuoteen ääressä, luostarein hiljaisissa kammioissa ja yksityisten kodeissa.

Nikolaus ei ollut noita pintapuolisia, omaa kunniaansa etsiviä saarnaajia, jotka heti tahtovat nähdä työnsä hedelmän. Hän tyytyi odottamaan, uskoi, vaikkei hän suuria nähdä saanut, rukoili ja teki työtä, jättäen myötä- ja vastoinkäymiset, tappiot ja voitot sen Herran haltuun, jonka palveluksessa hän oli.

Semmoinen mies, kuin "Jumalan ystävä" Nikolaus oli, ei saattanut olla näkemättä kirkon turmelusta. Haikein sydämmin huomasi hän, miten paavikunta vuosi vuodelta yhä syvempään uupui lokaan, ja kristikunnan surkea tila koski kipeästi hänen hellään, Pyhän Hengen koulussa valistuneeseen sydämmeensä. Vaan ei hän silti epätoivoon sortunut. Hänen tarkka silmänsä näki ijankaikkisen elämän valon säteilevän monesta silmästä, ja se todisti, ettei pelastuksen Jumala vielääkään ollut seurakuntaansa hyljännyt. Nikolaus jatkoi työtään. Yhä valtaavammaksi kävi hauen saarnansa, yhä voimallisempaan kaikui hänen herätyshuutonsa. Köyhäin mökeissä kuului hänen äänensä, kehottaen ihmisiä Kristuksen seuraamiseen, ruhtinasten loistavissa saleissa puhui hän vakavia sanoja tämän elämän turhuudesta ja ijankaikkisuuden painavasta todellisuudesta. Ihmissydämmen salaisimpiinkin koteroihin loi hän tarkan, ylönluonnollisen valon valaiseman silmänsä, ja ihmeellisesti olivat henget hänelle alamaiset. Viisaan sielunpaimenen tavoin älysi hän mitä kukin paraiten tarvitsi, sovittaen taitavasti sanansa ihmisten erinkaltaisen tilan mukaan.

Kauan tarvitsi Herra Nikolausta viinimäensä työssä, mutta jota vanhemmaksi tämä uskollinen palvelija tuli, sitä innokkaammin hän vain jatkoi työtään. Mystisyyden haaveksivat mietteet, jotka neuvoivat häntä uskomaan noita mielikuvituksensa kauniita unelmia Jumalan hänelle suomiksi välittömiksi ilmoituksiksi, eksyttivät hänen epäilemättä monesti harhateille, mutta että Herran armo tuki hänen työtään, sen todistavat monessa paikassa tapahtuneet herätykset, joiden siunauksesta rikasta vaikutusta tulevien aikojen suureen tehtävään ei kukaan arvaa. Paras todistus on kuitenkin Nikolauksen kuolema. Vähän siitä, etteivät aikakirjat varmuudella tiedä mainita hänen kuolinvuottaan. Pääasia on, että hän totuuden tunnustuksen tähden, jota eivät kirkon suruttomat johtajat ajanpitkään kestäneet kuulla, inkvisitsioonin tuomitsemana poltettiin. Nikolaus on siis luettava niiden joukkoon, joiden marttyyrikuoleman kautta Herra valmisti uskonpuhdistuksen suurta aikaa.

Saksalaisen mystisyyden etevin edustaja oli *Tauler* (k. 1361). Samoin kuin Eckart, kuului hänkin Dominikanein munkkikuntaan. Jo monta vuotta oli hän hämmästyttänyt maailmaa voimallisella saarnallaan, kun hän v. 1346 tutustui Nikolaus Baselilaisen kanssa. Tauler oli siihen aikaan 50 vuoden ikäinen. Tuo kuuluisa "Jumalan ystävä" oli kuullut paljon puhuttavan hänestä ja saapui hänen luoksensa Strassburgiin, kuullaksensa "mainion mestarin" saarnaa. Tauler saarnasi, vaan Nikolaus, joka ei tyytynyt tavallisten ihmisten vaatimuksiin, lausui suoraan, ettei saarna miellyttänyt häntä. Ei häntä viehättänyt tuon ylistetyn puhujan loistava esitystapa eikä hänen verraton taitonsa saksankielen käyttämisessä saarnasta puuttui hänestä henkeä, jota paitse kauniimmatkin sanat ovat tyhjää ihmispuhetta vain. Tauler pyysi vierastansa viipymään luonansa, lausuen sen toivon, että hän pitemmän ajan kuluessa saisi kuulla ainakin jonkun saarnan, johon hän mieltäisi. Nikolaus vastasi: "te olette kyllä kunnan pappi ja oppinut mies, vaan te ette elä, niinkuin saarnaatte. Ette ole vielä maistaneet Pyhän Hengen suloisuutta, te riiputte lain puustavista ja olette farisealainen". Nämä sanat, joiden painavaa, sydämmen sisimpään tähtäävää totuutta puhujan ankarana vakaa käytös tuki. Tekivät syvän vaikutuksen Tauleriin. Suuri muutos tapahtui hänessä: hän nöyrtyi totuuden tuomittavaksi. Hengellinen köyhyys, se köyhyys, joka on Herran mielen mukaan, oli tämän nöyrytyksen seuraus, uusi elämä Jesuksessa Kristuksessa sen hedelmä. Kahteen vuoteen ei Tauler uskaltanut saarnata, ja kun hän vihdoin sanankuulijoihensa suureksi iloksi astui saarnatuoliin, niin ei hän saanut mitään sanotuksi: kyynelet tukehuttivat hänen äänensä.

Dominikanit suuttuivat kovasti, kun heidän etevin puhujansa kykenemättömyys yhtäkkiä tuli yleiseksi puheenaineeksi koko kaupungissa, ja pilkkaavia huhuja levitettiin Taulerista kaikkialle. Mutta tämä ei masentanut häntä, eikä hän ehtinyt kuunnella maailman ivaa, sillä hän oli alituisesti sen Herran seurassa, joka hänen oli kutsunut "pimeydestä ihmeelliseen valoonsa". Ja jos vanhat ystävät hänen ylenkatseellisesti hylkäsivätkin, niin olipa sama Herra pitänyt huolta siitäkin, että hänellä nyt oli ystävä, joka paremmin kuin muut ihmiset ymmärsi hänen surunsa ja hänen ilonsa: tuo jalo totuuden puolustaja Nikolaus Baselista. Hänelle uskoi Tauler luottamuksella kaikki huolensa, hänen kauttansa sai hän monen taistelun helteessä kokea Herran armoa syntisiä kohtaan.

Jota todellisempaa Taulerin kääntyminen oli, sitä parempia hedelmiä oli se ennen pitkää vaikuttava muissakin, sillä sen ytimenä oli Herran voima. Tauler astui jälleen saarnatuoliin, ja nyt täytyi suruttomimpainkin ihmisten myöntää, ettei hän milloinkaan ennen ollut niin valtaavan voimallisesti saarnannut. Tekstinä oli Math. 25:n luvun 6 värssy: "katso ylkä tulee, menkää ulos häntä vastaan". Tauler puhui uskovaisen likeisestä yhteydestä Herran kanssa ja siitä vuotavasta riemusta, joka saa ihmisen kaikki unohtamaan. "Se on totta" kuului liikutuksesta vapisevan äänen todistus, ja lausuja, eräs mies, kaatui tainnoksissa lattialle. Tauler vain jatkoi saarnaansa. "Lakkaa, lakkaa" huudettiin väkijoukosta, "sillä hän kuolee käsiimme". Mutta saarnaaja vastasi: "jos ylkä tahtoo viedä morsiamensa kotia, niin tahdomme kernaasti siihen suostua". — Voimallinen oli tämä saarna, ja yhtä valtaavasti saarnasi Tauler monesti sittemminkin, herättäen lukemattomia synnin, unesta ja vuodattaen lohdutuksen öljyä moneen särjettöön sydämmeen.

Tauler oli syvämielinen mies sanan oikeassa merkityksessä. Hänessä pääsi evankeliumin valo, joka keski-ajan pimeinä vuosina oli useimmilta hurskailtakin ihmisiltä miltei kokonaan salattu, suuria, vaikuttamaan. Sillä jos meidän täytyykin myöntää, että tuo painava totuus "Kristus meidän edestämme" ei pääse täyteen oikeuteensa hänen uskonnollisessa katsantotavassaan, on tämä katsantotapa, epäilemättä monessa suhteessa raamatun mukainen ja ihmeteltävän syvä. Etenkin, tutki Tauler Herran kärsimisen historiaa. Se oli hänen "yliopistonsa", jonka rinnalla kaikki muut opinahjot olivat verrattoman köyhät. "Synti ja sen viettelykset katoavat Herramme haavoissa. — Niinkuin lumi sulaa tulen ääressä, niin sulaa syntikin Jesuksen rakkautta hehkuissa haavoissa. Rakkaus nielee ne kaikki" niin kuuluu hänen todistuksensa, ja se on saavutettu kokemuksen kautta, rukouksissa ja kilvoittelevan uskon kapealla tiellä. Kirkon määräämiä n.s. hyviä töitä ei hän saarnoissaan teroittanut ihmisiin; päinvastoin puhui hän vakavia, uskonpuhdistuksen aamukoiton valaisemia sanoja tekopyhyyttä ja itsevanhurskautta vastaan. Eipä kummallista, että myöhempien aikojen jaloimmat henkilöt, niinkuin Arndt, Spener, Luther y.m. ovat pitäneet tätä keski-ajan mystikkoa mitä suurimmassa arvossa, monesti kertoen hänen syviä, sisälliseen uskonelämään perehtyneitä mietteitään. Taulerin kuuluisimmat teokset ovat hänen saksankielellä pitämänsä saarnat sekä "*Jesuksen köyhän elämän seuraamisesta*" niminen kirja. Lainaamme tähän otteen viimeisimmästä kirjasta:

"Suurten kiusausten hetkinä ottaa Jumala ihmiseltä kaikki mitä Hän ennen hänelle on antanut. Hän vaatii silloin ihmistä syvään miettimään, millainen hänen tilansa on, jotta ihminen itse näkisi ja tunnustaisi, mitä hänellä itsellä on ja mitä hän oman voimansa turviin jätettynä voipi. Silloin jää ihminen aivan yksinään, niin ettei hän Jumalasta mitään tiedä, ei tunne armoa ensinkään, ei lohdutusta eikä mitään, jota hänellä ennen on ollut. Sillä kaiken tämän salaa Jumala meiltä, niin ettemme tiedä, minne kääntyä. Semmoisina hetkinä on tärkeätä, että ihminen käyttäytyy Jumalan tarkoituksen mukaan, kuuliaisena antautuen Hänen vapaalle tahdolleen ja tuomiolleen. Suuri oli pyhien veritodistajain uhri, kun antoivat henkensä totuuden puolesta, vaan heillä oli kuitenkin Jumalan

sisällinen lohdutus, niin että tuskia pilkaten iloisina kärsivät kuoleman, mutta ei mikään kärsiminen ole verrattava sen ihmisen tuskaan, jonka koetusten hetkinä täytyy kaivata Jumalan lohdutusta. Se tuska on kaikista tuskista suurin. Sillä silloin heräävät sydämessä kaikenkalaiset onnettomat ajatukset, kaikki synnit ja kiusaukset, jotka ihminen jo ennen on voittanut; ne ahdistavat häntä uudelleen paljoa kovemmin kuin konsanaan ennen, paljoa kiivaammin kuin siihen aikaan, jolloin hän vielä synneissään makasi. Tämmöisinä hetkinä tulee ihmisen kärsivällisesti odottaen antautua Jumalan tahdolle niin kauan kuin Hän tahtoo".

Samaan suuntaan kuin Tauler puhui ja kirjoitti *Henrik Suso*. Mutta hän ei ollut läheskään niin syvä ja lahjakas eikä hän ole luonut paljo itsenäistä. Jo lapsena rupeasi hän Dominikanein munkkikunnan jäseneksi, tutkien innostuksella etenkin Salomonin kirjoja. Suso vaikutti pääasiallisesti naisiin, jotka rakastivat hänen lempeää, sydämen hellimpiin tunteisin tähtäävää, vertauksista rikasta saarnaansa. Mutta ei häntä silti lihan evankeliumin pintapuoliseksi julistajaksi saa sanoa. Päinvastoin. Ristin tien osottajana hänkin esiintyi, parannuksesta ja elävästä uskosta hänkin puhui. Suso kuoli v. 1365. — Suson elämäkerran kirjoitti hänen ystävänsä *Elisabet Stigel*, joka oli nunnana Toessin luostarissa. Monta kaunista kertomusta sisältää hänen kirjansa. Tekijä kertoo muun ohessa, että Suso kielsi nunnia antaumasta tuon rajattoman itsensäkidutuksen uhriksi, joka siihen aikaan etenkin naisluostareissa oli hyvin yleistä. "Rakas Vapahtaja" niin oli Suso lausunut "ei sanonut: ottakaat minun ristini päällenne, vaan Hän sanoi: jokainen ottakoon ristinsä päällensä".

Saksalaisista mystikoista puhuessamme, emme saa unohtaa erästä kirjaa, joka on tunnettu nimellä "*Saksalainen Teologia*". Se sisältää paljon hyvää ja on vaikuttanut suuria Jumalan valtakunnan palveluksessa. Luther piti sitä erinomaisen suuressa arvossa ja luki sitä ahkeraan. — Kirjan tekijä on tuntematon.

Likeisesti sukua näiden saksalaisten mystikkojen kanssa oli *alamaalainen Juhana Ruysbrock* (k. 1381). Yksinäisyydessä vietti tämä haaveksivaan uskonnolliseen elämään mieltynyt, luultujen ylönluonnollisten ilmoitusten viehättämä mystikko onnellisimmat hetkensä. Käytännölliselle kristinuskolle hän vieraantumistaan vieraantui. Messuakin toimittaessaan saattoi hän niihin määrin joutua tunteittensa valtaan, että hän tainnoksissa kannettiin pois kirkosta. — Ruysbrockin paras kirja on "*Hengellisten häitten kunnia*".

Paljon olisi sanomista näistä keski-ajan syvän miettimisen merkillisistä edustajista. Se siemen, jonka he kylvivät ihmisten sydämiin, iti ja kantoi rikkaita hedelmiä kristikunnassa. Mutta valitettavasti he eivät päässeet käsittämään p. Raamatun ääretöntä arvoa, sillä he eivät ymmärtäneet, että totuus löytyy ehdottomasti puhtaana ainoastaan tässä elävässä lähteessä, "isällinen sana" eli "valo", johon he luottivat, johdatti heitä sitä vastoin monesti väärälle tielle. Mutta älkäämme unohtako, minkä ajan lapsia he olivat, jotta emme eksyisi heihin sovittamaan meidän aikamme katsantotapaa, jota he rukouksissa taistellen ja uskossa kilvoitellen ovat valmistaneet.

III.

Juhana Vikleff.

— älkää antako missään peljättää teitänne vastaanseisojilta. Joka tosin heille kadotuksen merkki on, mutta teille autuudeksi ja se on Jumalalta.

Sillä teille, on lahjaksi annettu Kristuksen puolesta, ei ainoasti että te hänen päällensä uskotte, mutta myös kärsitte hänen tähtensä. Filipp. 1: 28-29.

Ylpeästi oli Innocentius III laskenut Englannin paavikunnan valtaistuimen juureen, vastaanottaen sen kuninkaalta vasallivalan. Mutta jo siihen aikaan ilmaantui, kuten ennen on mainittu, tuon syvään nöyryytetyn kansan riveissä heräjävän vapauden vastarintaa, joka aikojen kuluessa oli kasvava vastustamattomaksi voimaksi. Kovan sorron alaisena oli Englanti kuitenkin vielä kauan. Paavit kiskoivat suuria veroja, kerjäläismunkkien vaatimukset kasvoivat kasvamistaan, ja taitavasti sammuttelivat papit siellä täällä syttyvää valoa, masentaen vastarintaa. Yhä edelleen koettivat he nukuttaa kansaa kuolleella, raamatusta poikkeavalla saarnallaan, yhä rohkeammin turmelivat he sanankuulijoitaan ylöllisellä ja epäsiiveillisellä elämällään. Niin — keski-ajan yön pimeässä nukkuu vielä Britanniankin kansa, mutta joka tarkkaan katselee sen maita, hän huomaa, että Pyhän Hengen tuulahdus alkaa poistaa sumut tuon kuuluisan saariston rannoilta, ja näkee, miten taivaan reunalla päivä jo vähän ruskottaa. Siellä täällä heräävät ihmiset, ja väleen kuuluu sorretun Siionin muureilta vartijan ääni,

jonka vertaista ei keskiaika konsanaan ennen ole kuullut. Raamattu kädessään astuu Herran voiman tukemana taistelutantereelle alkavan uskonpuhdistuksen ensimmäinen varsinainen edustaja *Juhana Vikleff*.

Vähän tiedämme tämän merkillisen miehen aikuisemmista elämänvaiheista. Kun hän noin v. 1360 alkoi julkisesti esiintyä, oli hän jo 36 vuoden ikäinen. Hirmukuolema oli syvämieliseen nuorukaiseen tehnyt valtaavan vaikutuksen. Nöyrtyen pyhän Jumalan edessä, rukoili hän hartaasti viisautta ja valoa ylhäältä, jotta hän löytäisi elämän tien. Sen rukouksen kuuli Herra. Raamatusta, jota Vikleff siitä alkaen ahkeraan luki, löysi hän mitä hänen totuutta etsivä henkensä kaipasi. Jota enemmän hän viljeli tätä kirjojen kirjaa, sitä selvemmin hän huomasi, kuinka kauas katolinen kirkko oli poikennut totuuden tieltä. Yhä paremmin älysi hän jokaisen kristityn vastuunalaisuuden Jumalan edessä ja yhä selvemmin kuuli hän Hengen kehottavan vaatimuksen: ryhdy taisteluun valheen ja pimeyden valtoja vastaan. Vaan Vikleff ei ollut noita pintapuolisia, omaan voimaansa luottavia profeetoja, jotka heti luulevat kaikki tietävänsä ja kaikkeen pystyvänsä. Hän kävi Pyhän Hengen koulua, jossa ei silmänräpäyksessä valmistuta. Hän kasvoi viisaudessa ja varttui hengessä totuuden suurta taistelua taistelemaan.

Harjoitettuaan opintoja Oxfordissa, pääsi Vikleff Baliolin kollegion esimieheksi v. 1361. Kaksi vuotta myöhemmin sai hän teologian tohtorin arvon, joka oikeutti häntä pitämään luentoja uskonopissa. Päästyään Kanterburyn kollegion esimieheksi (1365), alkoi Vikleff yhä rohkeammin Jumalan sanan valossa kateederista julistaa uskonnon totuuksia, jonka ohessa hän monesti saarnatuolistakin kylvi totuuden siemeniä kansalaistensa sydämiin. Hänen esityksensä oli valtaavan voimallista, opettavaa ja syvää, ja kauas kuului hänen sanojensa kaiku, sillä niitä kannatti totuuden oma sisällinen voima.

Vikleffin julistamat mielipiteet paavikunnan mielivaltaisista, vaatimuksista, joita jo ennen hänen aikojaan Englannissa oli vastustettu, juurtuivat juurtumistaan tuohon itsetietoisuuteen heräjävään kansaan. Valtion johtavat henkilöt asettuivat hänen puolelleen, valmistautuen vastarintaan. Kun Urbanus V v. 1365 yhä jyrkemmin alkoi vaatia tuon ennen suostutun veron maksamista paavikunnalle, kieltäytyi kuningas *Edvard III* parlamenttinsa tukemana yhtä jyrkästi sitä maksamasta. Vikleff puolusti kateederista parlamentin päätöstä. Turhaan raivosivat Rooman ystävät, turhaan koettivat he näyttää toteen, että paavi, joka muka oli Englannin läänitysherra, kanoonisen lain mukaan olisi oikeutettu vaatimaan jos mitä. Heitä ei enää uskottu, sillä uusi aika oli jo koittanut, ja koko paavikunnan perikatoa ennustivat Vikleffin sanat: "kanooninen laki ei merkitse mitään, jos se Jumalan sanaa vastustaa". Urbanuksen täytyi luopua läänitysveroa Englannilta vaatimasta, eikä koko kysymystä sittemmin kukaan hänen jälkeisistäänkään ainakaan julkisesti ottanut puheeksi.

Vikleffin herätyshuutojen innostuttamana alkoi Englannin hallitus ja kansa yhä jyrkemmin vastustaa katolista kirkkoa. V. 1375 lausuttiin alahuoneessa: "Rooman lähettämät hengelliset miehet ovat kuningaskunnalle vaarallisemmat kuin Juutalaiset ja Sarasenit. Jokainen paavin lähettiläs, joka Englannissa oleskelee, ja jokainen Englantilainen, joka Rooman hovissa oleskelee, on kuolemalla rangaistava". Samaan aikaan saarnasi Vikleff: "evankeliumi on uskonnon ainoa lähde. Rooman paavi on varas, eikä hänellä suinkaan ole oikeutta koko maailmaa rangaista, vaan päinvastoin saavat alhaisemmat papit, jopa maallikotkin, häntä nuhdella". Huonoja enteitä katolisen kirkon tulevaisuudelle Englannissa!

V. 1375 sai Vikleff *Lutterworthin* kirkkoherrakunnan. Siellä asui hän siitä alkaen enimmäkseen ahkeraan saarnaten ja muutenkin uskollisesti hoitaen paimenvirkaansa, pitäen sen ohessa yhä edelleen luentoja Oxfordissa, missä hän ajottain oleskeli. Herättääksensä tietämättömyyteen ja hengelliseen välinpitämättömyyteen uupunutta kansaa, päätti Vikleff lähettää saarnaajia maan kaikkiin osiin julistamaan evankeliumia ihmisille. "Jos munkit" sanoi hän "kulkevat pitkin maata, kaikkialla saarnaten pyhimysten taruja ja Trojan sodan seikkailuja, niin tulee meidän Jumalan kunniaksi tehdä mitä he säkkiensä täyttämiseksi tekevät. Meidän tulee panna toimeen laaja ja matkustava evankeliumin saarnaaminen sielujen kääntämiseksi Jesuksen Kristuksen tykö". "Köyhät papit", joiksi Vikleffin lähettämiä saarnaajia nimitettiin, vaikuttivat monissa paikoin suuria Englannin kansassa. Heillä olikin tämä opettajansa terottama jalo käsky: "lähtekää saarnaamaan! Tämä on kaikkein korkein työ; mutta älkää tehkö niinkuin papit, jotka saarnattuansa istuvat ravintoloihin ja pelipöydän ympärille tahi kuluttavat aikansa metsästykseen. Kun olette saarnanne päättäneet, niin käykää sairasten, vanhusten, köyhien, sokeiden ja ontuvien luona ja auttakaat heitä kykyenne mukaan". — Mutta ennen kaikkea tahtoi Vikleff kaikkien luettavaksi avata kirjojen kirjan, jotta jokainen itse saisi tutkia, mikä Jumalan hyvä ja täydellinen tahto on. Hän ei osannut raamatun alkukieliä, mutta hän hankki itselleen versio vulgatan (katso I osa) paraat käsikirjoitukset, joita hän alkoi kääntää kansansa kielelle.

Ei saattanut katolinen kirkko tyyneenä katsella tätä uskonpuhdistuksen yhä kirkastuvaa aamukoittoa. Papit ja munkit olivat raivoissaan: tavalla tahi toisella oli Vikleff pakotettava vaikenemaan. Se oli heidän voimaton tuumansa — Herra oli päättänyt toisin.

Toukokuun 30 p:nä 1377 julisti Gregorius XI, jolle Englannin papit ja munkit olivat toimittaneet

otteita tuon rauhanhäiritsijän luennoista ja saarnoista, hänen kerettiläiseksi. Hän määräsi niinkään, että Vikleff heti oli vangittava ja oikeuden edessä tutkittava. Väkivaltaisiin toimiin eivät asianomaiset kuitenkaan saattaneet ryhtyä, kun, valtio ja kansa kannatti tuota suurta opettajaa. Uskonpuhdistaja kirjoitti kirjan puolustukseksi ja saapui Lontooseen vastaamaan sanoistansa (1378). Kokous oli meluinen ja keskustelu kiivasta. Molemmiin puolin lausuttiin uhkaavia, intohimojen synnyttämiä sanoja. Vikleff yksin pysyi maltillisena ja tyyneenä, mutta samalla horjumattoman vakaana. Kokous ei voinut mitään aikaansaada, kun näet hallitus vaati piispoja lakkauttamaan kaikki hankkeet uskonpuhdistajaa vastaan. Uhkaavia sanoja kyllä kuului katolisen kirkon puolustajain joukosta, vaan ei siitä apua ollut: Vikleff poistui kokouksesta voittajana.

Yhä rohkeammin vain jatkoi uskonpuhdistaja työtään. Raamatun erehtymätön sana johdatti häntä kirkkaudesta toiseen, opettaen häntä vakavin askelin kulkemaan eteenpäin. Vikleff tiesi, että Herra oli hänen kanssansa. Sentähden hän ei horjunut, vaikka tulevaisuus monesti näytti hyvinkin pimeältä. Kun hän esim. kerran kovasti sairastui, ja kerjäläismunkit, joita vastaan hän usein ankarasti oli puhunut, saapuivat hänen luoksensa, vaatien häntä ainakin ijankaikkisuus silmien edessä, peruuttamaan oppinsa, vastasi sairas ylönluonnollista vakuutusta säteilevin silmin: "minä en kuole, vaan elän ja olen munkkien pahoja tekoja ilmi tuova". Niin kävikin. Vikleff parani ja väleen kaikui hänen valtaava äänensä vielä voimallisemmin kuin ennen kauhistukseksi kaikille niille, jotka, vihaten valkeutta, koettivat karttaa hengen miekkaa, joka kirkkaana välkkyi uskonpuhdistajan kädessä.

Vuosi 1380 on tärkeä vuosi koko kristikunnan ja etenkin Englannin kansan historiassa. Silloin valmistui nim. Vikleffin raamatunkäännös. Munkit valittivat: "evankeliumin helmeä heitetään kaikkialle, ja siat tallaavat sitä", ja moni uskonpuhdistajan ystävästikin piti raamatun kääntämistä kansan kielelle rohkeana, miltei turmioa tuottavana tekona. Mutta Vikleff ei epäillyt, vaikka häntä yhä kiivaammin ahdistettiin ja kerettiläisyydestä syytettiin. "Tahdotteko kerettiläiseksi tuomita Jumalan pyhää Henkeä, joka antoi apostoleille evankeliumin kaikilla kielillä?" kysyi hän totuuden valistuneen puolustajan vakaalla luottamuksella. Selvänä on hänellä jo se horjumaton totuus, että Jumalan sana on ihmisten ainoa erehtymätön ohje, ja tätä totuutta, johon koko uskonpuhdistuksen aate perustuu, aikoo hän puolustaa viimeiseen hengenvetoonsa asti. Ja saman sanan valossa näkee hän yhä selvemmin, miten väärin katolinen kirkko käsittää etenkin synnin ja armon painavan kysymyksen, ja hänen sydämissään vakaantuu vakaantumistaan uskonpuhdistuksen toinenkin suuri perusaate, se nim., että ihminen vanhurskautetaan Jumalan edessä *uskon*, eikä lain töiden kautta. Hän on päässyt sille kalliolle, jonka nimi on Jesus Kristus, eivätkä helvetin voimat voi häntä temmata alas.

Pintapuolisesti me Vikleffin tehtävää arvostelisimme, jos sitä kummastelisimme, että hän muutamissa opinkappaleissa erehtyi. Keski-ajan yö loi pimeät varjonsa hänen kirjoituspöydälleen, himmentäen häneltä joskus Jumalan sanan valon, jonka ääressä hän työskenteli. Niin kävi esim. Hänen tutkiessaan ehtoollisopin syvää salaisuutta. Hyläten muuttumisopin, eksyi hän näet siihen katsantotapaan, etteivät ehtoollisvieraat nauti kuin kirkastetusta Vapahtajasta valuvaa voimaa ja että leipä ja viini siis ainoastaan *kuvaavat* Kristuksen ruumista ja verta. Sanan valossa älyten, miten mielivaltaisesti katolinen kirkko oli käsitellyt pyhän ehtoollisen asetussanoja, eksyi Vikleff vastakkaiseen erehdykseen, jota jo Berengarius Toursilainen y.m. vallanhimoisen katolisen kirkon sortamat vastustajat erehtyivät puolustamaan. Niinkään kannatti hän Augustinuksen armonvalitsemisoppia sekä piti kirkkoa ainoastaan valittujen yhdistyksenä. "Kuinka voi häntä (paavia) pitää päänä, joka voipi tulla perkeleeksi helvetissä, mitenkä kirkkona sitä, joka on luopunut, harhaoppinen ja täynnä Jumalan pilkkaa?" kysyi Vikleff. Oudoksuimmeko että hän taistelun helteessä, katolisen kirkon turmeluksen ympäröimänä ja totuuden rikollisten väijymättä, joskus oli liika rohkea hävittäessään kristikunnan turmeltunutta opinjärjestelmää ja rakentaessaan uutta?

Vikleff oli lausunut niin rohkeita sanoja ja hänen suuri työnsä uhkasi siksi selvästi keski-ajan koko katsantotapaa perikadolla, ettei kirkko saattanut jättää häntä rauhaan. Uskonpuhdistajan mainetta ei saavuta kukaan kokematta oman aikansa vihaa. Semmoiset miehet ovat vihityt taisteluun, ja tämä taistelu on samassa määrässä kovaa, kuin he, ihmisiä pelkäämättä, puhuvat totuuden vakaata kieltä. Vikleff ei ole poikkeuksena tästä historian muuttumattomasta todistuksesta.

Kiivain kaikista Vikleffin vastustajista oli Kanterburyn arkkipiispa *Villiam Kourtenay*. Jo kauan oli hän koettanut rakentaa salpoja uskonpuhdistuksen kasvavalle virrälle, jonka kohoavat aallot uhkasivat Englannin katolista kirkkoa perikadolla. Toukokuun 17 p. 1382 kokoontuivat valtakunnan piispat ja muut mahtavat henkilöt Lontooseen tutkimaan Vikleffin "harhaoppisia" kirjoja ja tuomitsemaan niiden tekijää. Kymmenen Vikleffin väitteistä, joista etenkin hänen ehtoollisoppinsa herätti suurta melua, julistettiin harhaoppisiksi. "Jos tämä kerettiläinen" lausui arkkipiispa, "alati saa vedota kansan intohimoihin, niin on perikatomme varma", vaatien hallitusta ryhtymään tehokkaisiin toimiin Vikleffiä vastaan. Kuningaskin liittyi vastustajiin, antaen luvan heittää vankeuteen jokaisen, joka uskaltaisi tuomituita väitteitä puolustaa.

Ihmeellisesti hoitaa Herra omiansa täällä muukalaisuuden maassa. Etenkin on Hänen merkillinen

kuljetuksensa nähtävänä noiden suurten uskonsankarien elämänvaiheissa, jotka Hän asetti totuuden puolustajain eturiviin. Yksi niitä oli Vikleff. Jota likemmäksi hänen elämänsä lähestyi loppuansa, sitä kovemmaksi kiihtyi taistelu. Jo Lontoon kokouksessa täytyi hänen kokea, että ystävä toisen perästä luopui hänestä juuri silloin, kuin hän ihmisten käsityksen mukaan olisi ystäviä tarvinnut. Kalpeat ovat hänen kasvonsa, taisteluista ja väsymättömästä työstä riutuneet hänen voimansa, mutta voimallisempina kuin ennen, jolloin lukuisat ystävät häntä innostuksella puolustivat, seisoo hän nyt yksin Herran tukemana kokouksen edessä. Vakaana korottaa hän valkosta päätään, lausuen tyyneesti: "evankeliumin oppi ei ole koskaan hukkuva".

Vaikka kuningas ja lordit olivat piispojen puolella, ei Vikleffin sortamisesta kuitenkaan sillä kertaa mitään tullut, sillä parlamentin alahuone, johon hän vetosi, kannatti häntä. Viekas Kourtenay ei kuitenkaan siitä masentunut. Hän lähti heti Oxfordiin saadaksensa yliopistoa puolelleen. Yritys onnistui. Vikleffin täytyi kokea, että sama opinahjo, jossa hän niin ahkeraan oli virittänyt uuden ajan valoa maailmalle, asettui totuuden vastustajain puolelle. Sitä urhoollisempina vain odotti vanhus lähestyvää myrskyä. Vaikka hänen ruumiinvoimansa jo olivat hyvin masentuneet, saapui hän Kourtenayn Marraskuussa samana vuonna toimeenpanemaan kokoukseen Lontooseen. Siellä hän piti ankaran puheen katolisen kirkon turmeluksesta. Se päättyi näillä sanoilla: "totuus on voittava". Ikäänkuin aavistaen, että lukematon, vaikka näkymätön vartijajoukko suojeli Vikleffiä, ei kukaan läsnäolijoista koettanutkaan häntä estää, kun hän, päätettyään puheensa, tyyneenä poistui kokouksesta. — Hän palasi Lutterworthiin jatkamaan keskeytettyä työtään.

Ennen pitkää ryhtyi paavikin taisteluun. Hän kutsui Vikleffin Roomaan, vaan uskonpuhdistaja ei noudattanut käskyä. Ei ihmispelko häntä estänyt lähtemästä — Vikleff ei pelännyt ihmisiä! — vaan hänen yhä heikommaksi käynyt terveytensä teki matkan mahdottomaksi. Mutta kyllä paavi silti sai kuulla Vikleffin puolustuksen. Lutterworthista kirjoitti uskonsankari: "Minä uskon, että Rooman paavi ennen kaikkia muita on velvollinen rupeamaan Kristuksen evankeliumin alamaiseksi, sillä suurin ei ole se, joka itsellensä kokoo korkeimpia maallisia arvonasteita, vaan se, joka uskollisimmin Herraa seuraa. Ei kenenkään uskovaisen pidä paavia seurata, jos ei paavi Jesusta Kristusta seuraa. Paavin täytyy Jesuksen Kristuksen esimerkin mukaan valtiolle antaa takaisin maallinen valtansa ja voimakkaasti kehottaa papistoansa tekemään samaa. Jos oman tahtoni mukaan saattaisin ruumistani käskeä, niin tulisin todellakin Rooman paavin luokse, mutta Herran kuritukset ovat minulle muuta osottaneet ja opettaneet minua enemmän tottelemaan Jumalaa kuin ihmisiä".

Jos kenenkään elämänvaiheissa, niin toteutuvat Vikleffin taistelussa totuuden puolesta Herran sanat: "Eikö kaksi varpuista yhteen ropoon myydä? ja yksi heistä ei putoa maan päälle ilman teidän Isättänne. — — — Älkääät siis peljätkö: te olette paremmat kuin monta varpuista". Ken on voimallisemmin iskenyt paavikunnan paheisin, ken säälimättömimmin paljastanut katolisen kirkon turmeluksen, sen papiston synnit, jumalanpalveluksen maailmalliset, ihmissääntöihin perustuvat turhamieliset menot ja opin suuret erehdykset, kuin hän — ja kuitenkin: ei yksikään koskenut häneen! On kyllä totta, että hänen täytyi paljon kärsiä, että marttyyrikuoleman kauhut tuon tuostakin, etenkin hänen elämänsä viimme vuosina uhaten likenivät Lutterworthin pappilaa, missä uskonpuhdistaja kirjoituspöytänsä ääressä viritti evankeliumin valoa kristikunnalle, mutta Herra poisti kaikki vaarat. Pimeyden vallat eivät voineet estää Vikleffiä valmistamasta tuota jaloa teosta, johon hän elämänsä illalla oli ryhtynyt ja jonka kautta hän vielä kauan kuolemansa jälkeen oli saarnaava uskonpuhdistuksen suurta aatetta maailmalle. Sen nimi on *Trialogus*. Käyttäen puheenvaihdon kuvaavaa muotoa, asettaa Vikleff "*totuuden*" kysymyksiä esittämään, "*valheen*" vastaväitteitä tekemään sekä "*ymmärryksen*" edustamaan puhdasta oppia. Valtaava nero, tosi kristityn valistus ja totuuden puolustajan urhoollisuus tukee tämän mainion, Herran armon turvissa syntyneen kirjan sanoja.

Mutta jo lähestyi se hetki, jona Herra oli kutsuva tuon uskollisen palvelijansa lepoon. Oli Joulukuun 29 päivä 1384. Vikleff oli kirkossa, missä vietettiin "viattomain lasten juhlaa". Hän oli juuri nauttinut Herran pyhää ehtoollista, kun hän halvattuna vaipui alttarin kivipermannolle. Haikein sydämmin kantoivat muutamat seurakuntalaiset tuon kunnioitetun, hellästi rakastetun paimenen kotia. Vielä pari päivää viiپی väsynyt matkamies ystävänsä luona, odottaen lopullisen pelastuksensa autuaallista päivää. Uudenvuoden-aattona muutti hän sen Herran luokse, josta hän pyhitetyllä elämällään ja voimallisilla sanoillaan loppuun asti uskollisesti oli todistanut.

IV.

Minä annoin heidän vetää ihmisen ijestä, ja käydä rakkauden ohjissa, ja minä autin heitä, otin ikeen heidän kaulastansa ja annoin heille elatuksen. Hos. 11: 4.

Myöhään oli Suomen kansa päässyt kristinuskon osallisuuteen, ja myöhemmin kuin muissa katoliseen kirkkoon kuuluvissa maissa juurtui keski-ajan uskonnollinen katsantotapa esi-isiemme sydämiin. Kun uskonpuhdistuksen edelläkävijät jo hämmästyttivät Euroopan emäkaita herätysaarnallaan, varttui ja edistyi katolisuus vielä syrjäisessä Suomessa. Tämä tulee meidän muistaa, kun noiden suurten sivistysmaiden oloista käännyimme silmäilemään Suomen kirkon samanaikuisia vaiheita.

Maunu I:sen kuoltua kokoontuivat Turun tuomiokapitulin jäsenet piispanvaalia toimittamaan. Piispaksi valittiin Ragvald II (1309-1321), joka oli kotosin Ahvenanmaalta ja siihen aikaan oli Turun tuomiokirkon kaniikina. Eräs kirje mainitsee, että kaniiki *Laurentius*, mahdollisesti sama mies, jonka ehdotuksesta Maunu I määrättiin Suomen piispaksi, heti ilmoitti vaalin päätöksen Ruotsin arkkipiispalle. Sama kirje kertoo myöskin, että Upsalasta saapuneen käskyn johdosta Ragvaldin valitseminen julkisesti ilmoitettiin Turussa, sekä tuomiokirkossa että Dominikanein luostarikirkossa, jotta jokainen, jolla oli muistuttamista sitä vastaan, voisi valittaa arkkipiispalle, ennenkuin tämä oli vahvistanut vaalin. Nähtävästi muistutuksia ei tehty, sillä Ragvald astui virkaansa heti tämän jälkeen.

Vähän tiedämme Ragvald II:sen vaikutuksesta Suomen kirkon johtajana. Sen vain huomaamme, että hän koetti Turunkin piispanistuimelle hankkia niitä maallisia tukeita, joiden turvissa keski-ajan piispat miltei kaikkialla pääsivät mahtaviksi herroiksi. Hän näet ryhtyi rakentamaan *Kuusiston linnaa* (1317) samannimisen kartanon maalla, joka jo ennen oli Turun hiippakunnan oma. Hän aikoi sitä Turun piispojen rauhalliseksi asunnoksi, johon he, milloin vain tahtoivat, saattaisivat vetäytyä julkisuuden rasittavista oloista virvoitusta etsimään, sekä turvaksi sodan aikoina. Mutta linna oli puusta eikä semmoisena voinut ainakaan viimmemainittua tarkoitusta vastata. Se nähtiin jo seuraavana vuonna, jolloin Venäläiset sen polttivat. Tuomiokirkkokin joutui silloin vihollisten raa'an ryöstön alaiseksi. Ragvaldin paimenvirka ei siis ollut koetuksia vailla, miten vähän me sitten hänestä tiedämmekin.

Kuinka suureen mahtavuuteen katolinen kirkko jo siihen aikaan oli Suomessa kohonnut, todistaa sekin seikka, että maamme valtiolliset rajat ulottuivat juuri niin pitkälle, kuin Turun hiippakunta. Missä vain Suomen piispan käskyjä noudatettiin, nimitettiin asujamia "Itämaalaisiksi". Tältä ajalta alkaa Suomen kansan historia; sitä ennen ei voi puhua kuin eri suomalaisista heimokunnista. Turun hiippakuntaan kuuluivat silloin Varsinais-Suomi, Satakunta, Uusmaa, Häme, läntinen Karjala ja läntinen Savo. Milloinkaan Ahvenanmaata, joka alkunsa oli yhdistettynä Upsalan hiippakuntaan, ruvettiin pitämään Suomen kirkon alueena, ei voi tarkemmin määrätä. Muutos lienee tapahtunut neljännen toista vuosisadan alussa. Mahdollisesti sai jo Ragvald II, joka oli kotosin Ahvenanmaalta, sen aikaan. Pohjan päin levisi Turun hiippakunta Pohjanmaalla.

Vaikka siis Turun piispan ala oli hyvin laaja, ei hän varallisuuden suhteen millään tavoin voinut vetää vertoja muiden maiden piispoille. Kirkon ja papiston tuloja koetettiin vähitellen tarkemmin määrätä, ja siitäkin syystä jaettiin maa pitäjiin, jotka olivat velvolliset papeillensa suorittamaan kymmenykset ja "ruokalisät", kukin seutu pääelinkeinonsa tuotteista. Monesti syntyi rettelöitä ja riitoja papiston ja kirkon saatavien johdosta. Niinpä mainitsevat aikakirjat esim. Ragvald II:sen työskennelleen saadaksensa Uusmaalaisia taipumaan papistolle maksamaan määrättyä "ruokalisää", josta kauan oli kiistelty. Hän sai tämän riidan asetetuksi. Kymmenysten suorittaminen järjestettiin kuitenkin vakavalle kannalle vasta seuraavan piispan, *Benediktuksen*, aikana.

Tämä mies, joka oli Ruotsista kotosin ja ennen oli ollut kaniikina Upsalassa, näkyy omistaneen tiluksia Suomessa ja siitä syystä tulleen Turun tuomiokapitulin jäsenten tuttavuuteen. Päästyään Turun piispaksi, ryhtyi Benediktus lujittamaan katolisuuden valtaa maassamme. Hän oli tarkka järjestyksen mies ja hänen silmämääränään oli Suomen kirkon korottaminen etenkin aineellisen toimeentulon puolesta. Kymmenysmaksujen suhteen tehtiin eri maakuntain kanssa eri sopimukset. V. 1329 vahvisti hallitus Karjalaisten, Savolaisten sekä Kemin ja Salon kirkollismaksujen perustukset, v. 1331 Uusmaalaisien ja v. 1334 Hämmäläisten. Ei sovi kummastella että näiden määräysten toimeenpaneminen ainakin alussa herätti tyytymättömyyttä ja vastarintaa kansassa. Niinpä tiedetään, että Hauhon pitäjän asukkaat jonkun aikaa olivat kirkon pannan alaisina, he kun eivät olleet taipuneet kirkollisverokaan suorittamaan. Jäntevästi valvoi Benediktus kirkon maallisia etuja. Kun esim. Hämmäläiset vastustivat tuon "neljännen oravannahan" maksamista, josta, kuten ennen on kerrottu, Maunu piispa köyhän ajan vuoksi oli heidät vapauttanut, pakotti hän hallituksen avulla uppiniskaiset taipumaan. Vuosi vuodelta yhä kuuluvammin saarnattiin Suomessakin sitä oppia, että hengellinen valta on maallista valtaa korkeampi, että maallikkojen ehdottomasti täytyisi totella "hengellisten", etenkin piispan käskyjä. Niinpä kirjoitti jo Benediktus esim. Ahvenanmaan asukkaille: "vaikka maallikot olkoot jos kuinka hurskaita, eivät he saa mitään määrätä kirkollisissa asioissa, sillä heidän tulee totella eikä ole heillä valtaa käskää, niin tahdomme kuitenkin kernaammin lempeydellä kuin ankaruudella kehottaa *alamaisiamme* noudattamaan oikeutta". "Ihmisten ijes" on laskettu Suomalaisten niskoille, vaan se on Jumalalta, jonka "rakkauden ohjissa he käyvät". Kun Hänen viisaat aikomuksensa täytetään, ottaa hän

ikeen pois.

Kaikin tavoin koetti Benediktus järjestäen vahvistaa kirkon asemaa. Hän perusti kaksi uutta kaniikivirkkaa niiden neljän lisäksi, jotka Katillus oli asettanut, sekä piti vuosittain pappeinkokouksia Turussa. Ryöstetyn tuomiokirkon kuntoonsaamista varten teki hän ahkeraan työtä, kehottaen hiippakunnan asukkaita, varojen keräyksillä yritystä auttamaan. Tämän piispan toimista katoolisen kirkon hyväksi ansaitsee huomioa sekin, että Turun luostariin hänen aikanaan asetettiin johtajan- eli priiorinvirka. Benediktus kuoli v. 1338.

Suomen kirkon etevin piispa neljännenlätoista vuosisadalla oli epäilemättä *Hemming* (1338-1366). Hänkin oli kotosin Ruotsista. Turun tuomiokapitulिन jäsenenä oli hän ainakin jossain määrin ehtinyt perehtyä maamme oloihin, kun hän Benediktuksen kuoltua yksimielisesti valittiin Turun piispaksi. Siitä hetkestä alkaen uhrasi hän kaikki voimansa katolisen kirkon edistämiseksi Suomessa.

Heti piispaksi päästyään alkoi Hemming tuumia tuomiorovastin viran asettamista Turkuun. Jo v. 1340 oli hän ehtinyt niin pitkälle, että uuteen virkaan asetettiin kaniiki *Elavus*. Tuomiorovastin palkaksi määrättiin muutamain läheisyydessä olevain pitäjain kirkollisverot. Asetuskirje kuvaa, miten arka Hemming oli piispallisen arvonsa suhteen. Se säätää nim. muun ohessa, että "tuomiorovastin tulee olla piispan korvana ja piispan ratkaistaviksi lykätä kaikki asiat sekä ettei hän saa ryhtyä mihinkään piispaa vastustavaan toimeen, vaan hänen tulee totella kaikkia hänen käskyjään". Samaan tapaan puhuu Hemming niissä *kirkollissäännöissään*, jotka hänen toimestaan saatiin aikaan v. 1352. Ne ovat Suomessa ensimmäiset laatuaan ja siitakin syystä tärkeät.

Pääkohdat ovat seuraavat:

Pyhäpäivinä tulee jokaisen papin, pyhään pukuun puettuna, siunata pyhä suola ja vesi [Tätä vihittyä suolaa annettiin kastetta toimitettaessa lapsille suuhun, jota paitse sitä tarjottiin niille, joita valmistettiin Herran ehtoollista ensi kerran nauttimaan. Kummassakin tapauksessa käytettiin sitä korvauksena niille, jotka eivät saaneet nauttia siunattua leipää ja viiniä. Siunattua vettä taasen tarvittiin kasteeseen, priiskotuksiin jumalanpalveluksen aikoina y.m. kirkollisiin toimituksiin.] Kirkon sakramentit ovat toimitettavat suurimmalla tarkkuudella; siunattua leipää ei saa säilyttää kuin korkeintaan 15 päivää sitä varten tehdyssä rasiassa, vaan tämän määräajan kuluttua ovat jäännökset hävitettävät ja niiden sijaan toiset ehtoollisleivät hankittavat ja siunattavat. Ehtoollisaineita ja alttarinvaatteita pidettäköön puhtaina ja kiiltävinä. Eri rippi-isää älköön kukaan piispan luvatta käyttäkö, ja älköön yksikään pappi ripittäkö toisen seurakuntaan kuuluvaa henkilöä, jollei tämän oma pastori siihen suostumustaan anna. Älköön kukaan piispan luvatta kerätkö almuja seurakunnissa. Jokaisen kirkkoherran tulee piispalle toimittaa luettelo kirkkonsa omistamista maista, kirjoista, vaatteista ja koristuksista. Ei kukaan piispan suostumuksetta saa vaihtaa kirkon maita, taloja ja rakennuksia muihin. Ainoastaan 23 vuoden ikäiset ovat velvolliset öisinä paastonaikoina olla nauttimatta muuta kuin leipää ja vettä. Pienempinä juhlapäivinä olkoon kylväminen ja leikkuu luvallista, vaan ei milloinkaan pyhä- eikä suurempina juhlapäivinä. Vihkimättömille alttareille asetettakoon piispan siunaama kivi, joka on oleva niin suuri, että nekin ehtoollisleivät, jotka Pääsiäisenä siunataan, sen päälle mahtuvat. — Piispan käskyttä älköön ketään suljettako seurakunnan yhteydestä eikä Herran ehtoollisen nauttimisesta. Jokainen pappi, joka laiminlyö kirkon omistamain maiden hoidon, on erotettava virastaan, kunnes hän on vahingon korvannut. Piispan kirjeet ovat pian toimitettavat seurakunnasta toiseen. Jokaisen papin tulee vuosittain pidettäviin kirkolliskokouksiin tuoda kirkkonsa piispalle suoritettava maksu. Pappi on velvollinen omalla kustannuksella käymään köyhäin sairasten luona; älköön hän myöskään köyhien hautaamisesta maksua vaatiko. Jokaisen papin tulee niin varhain saapua kirkolliskokoukseen, että hän voi olla saapuvilla kokouksen alussa pidettävässä messussa.

Pintapuolisilta kuuluvat meistä nämä Hemmingin toimittamat säännöt. Mutta muistakaamme, että ne laadittiin aikana, jolloin kirkkomme ulkonainen järjestyskin vielä oli aivan epävakaisella kannalla. Pakanuudesta myöhään käännetyn kansamme sivistyttämiseksi ja kasvattamiseksi olivat ne epäilemättä suuresta arvosta, jos kohta moni määräys olikin omiansa ohjaamaan esi-isiemme uskonnollista käsitystä väärälle uralle. Mutta erehdykset ovat noita samoja aikakauden varjopuolia, joiden pimittämällä koko kristikunta huokaelee. Arvostellessamme esim. Hemmingin vallanhimoista ylpeyttä, tulee meidän muistaa, minkä ajan lapsi hän oli.

Senaikuisen Suomen papiston siveellisyys ei näy olleen juuri kiitettävällä kannalla. Etenkin oli sen käsitys kuudennen käskyn pyhydestä hyvinkin löyhä. Skenningen kokouksen ajoilta oli Suomessakin koetettu noudattaa sitä lakia, joka kielsi pappeja menemästä avioliittoon. Sen sijaan tulivat luvattomat yhteydet hyvinkin yleisiksi. Eräässä kirjeessä vuodelta 1350 kieltää Hemming pannankirouksen uhalla pappeja pitämästä lapsiaan kotona. Hän ei tarkoitannutkaan asian siveellistä puolta, sillä siihen kirje tuskin sanallakaan viittaa, vaan sitä aineellista tappioa, jota kirkko tulisi kärsimään, jos sen tuloja käytettäisiin suurten perheiden ylläpitämiseen. Kirkkoruhtinaan vallanhimo pimittää hänen silmänsä.

Turun tuomiokirkkoa koetti Hemming koristaa kaikin tavoin, ja jumalanpalveluksen menot tulivat

entistä loistavammiksi. Hän kyllä v. 1353 valittaa paaville, että hänen tuomiokirkossaan vielä näkyi 1318 vuoden hävityksen jälkiä, mutta varmaan tiedetään kirkossa jo siihen aikaan löytyneen monta alttaria ja kuoria, jotka todistavat, että jumalanpalvelus oli järjestetty kristikunnan suurten kirkkojen loistavan tavan mukaan. Hemming lahjoitti Turun piispanistuimelle hiipan ja piispansauvan sekä kirkolle kirjaston, jossa oli 40 eri teosta, niiden joukossa raamattu, virsikirja, Vanhan ja Uuden Testamentin tekstiä käsitteleviä postilloja y.m. Sitä paitse toimitti uuttera piispa paavilta synninaneita niille, jotka olivat alttiit koristamaan Turun tuomiokirkkoa. Kaksi Avignonissa kirjoitettua bullaa, toinen vuodelta 1342, toinen annettu yhdeksän vuotta myöhemmin, sisältävät semmoisia määräyksiä. Hemmingin aikana ja hänen piispanistuimensa turvissa syntyi myöskin Suomen ensimmäinen koulu. Nämäkin toimet todistavat, miten väsymättömästi hän työskenteli katolisuuden palveluksessa.

Hemmingin valta Suomessa oli tavattoman suuri. Onneton se, joka ei totellut hänen käskyjään. Ruotsin kuninkaankin täytyi vaieten kokea, miten Turun mahtava piispa kumosi hänen määräyksiään, esim. kun oli kysymys kirkon saatavista. Ainoastaan kymmeneen pitäjään sai kuningas määrätä papin; muiden seurakuntien opettajat asetti piispa heidän virkoihinsa. Tämä sopimus tehtiin vuonna 1352. Ainoastaan yhdessä kirkkonsa etua koskevassa kysymyksessä osotti Hemming liiaksikin suurta myöntöväisyyttä. Hän suostui nim. siihen kuningas *Maunu Eerikinpojan* määräykseen, että Räävelin hiippakunnan *Paadisten* Cistersiensiluostarille luovutettiin koko Porvoon pitäjä ja sen kappelit. Täten irroitettiin melkoinen osa maatumme Turun hiippakunnasta vieraan maan luostaria rikastuttamaan. Korvaukseksi perusti mainittu kuningas kaksi uutta kaniikivirkkaa Turun tuomiokirkkoon, määräten niiden omistajille muutamia kruunun tiluksia. Vaan jos Hemming olisi käsittänyt, miten riittämätön tuo korvaus rahallisessakin suhteessa oli, niin ei olisi hän varmaankaan koko asiaan suostunut.

Kaikkiällä koko maassa koetti Hemming pitää silmällä seurakuntien tilaa. Tuon tuostakin kävi hän tarkastusmatkoilla, saapuen kerran Tornioon asti, missä hän erään vanhan kertomuksen mukaan muun ohessa vihki hautausmaankin. Samalla matkalla kerrotaan hänen Ruotsin puoliselällä rannalla kohdanneen Upsalan arkkipiispan, jonka nimi myöskin oli Hemming, sekä sopineen hänen kanssaan heidän hiippakuntien välisistä rajoista. — Hemmingin väsymättömän työn hedelmiä olivat myöskin nuo monet uudet kirkot, jotka hänen aikanaan rakennettiin maan eri osissa.

Keski-ajan vaatimusten mukaan oli Hemming hurskas mies. Jo hänen oma aikansa piti häntä erinomaisessa arvossa. Niinpä oli hän esim. likeisessä ystävyudessa Ruotsin kuuluisan pyhimyksen Birgittan kanssa. Muun ohessa löytyy Birgittan n.s. "Ilmestyksissä" seuraava kertomus [Biografinen Nimikirja siv. 287.]: "Kerran Kristuksen morsian (Birgitta) istui pidoissa Turun piispan Hemmingin kanssa ja söi Jumalan kunniaksi esiintuotuja herkkuja, jolloin piispa ajatteli sydämessään: miksi tämä rouva, jolla on Pyhän Hengen lahja, ei pidätä itseään herkullisia ruokia syömästä. Birgitta ei silloin mitään tiennyt hänen ajatuksistaan; vaan illalla rukouksissa ollessa hän kuuli hengessä äänen, joka hänelle ne ilmoitti, ja nyt hän heti piispalle kertoi tämän ilmestyksen. Mutta kun piispa tämän kuuli, tunnusti hän niin pöydässä ajatelleensa, jonka tähden hän nöyrytyneenä ja anteeksi anoen pyysi Birgittaa rukoilemaan edestänsä. Kolmantena päivänä, kun sama Birgitta rouva rukoili, ilmestyi pyhä neitsy Maria hänelle, lausuen: sano piispalle, koska hänen on tapana alottaa kaikki saarnansa minua ylistämällä, ja koska se tuomio, jonka hän sinusta pöydän ääressä lausui, ei lähtenyt kateudesta, vaan rakkaudesta, ja rakkaus ansaitsee lohdutusta — sano hänelle siis, että minä tahdon olla hänelle äitinä ja esittää hänen sielunsa Jumalalle ja olen hänelle selvittävä, että hän itse on seitsemäs eläin niistä eläimistä, jotka ennen olen sinulle osottanut, ja että hänen pitää tuoman Jumalan sanoja kuningasten ja paavien eteen". Semmoista oli ajan uskonnollinen katsantotapa. Mielikuvituksen kiihottamana liikkui se rohkeasti luulojen maailmassa, ymmärtämättä sitä sanaa, joka on "meidän jalkaimme kynttilä ja valo meidän tiellä".

Kaikki voimansa uhrasi Hemming piispa saadaksensa legendain uskontoa juurtumaan Suomalaisten sydämiin, koettaen sen ohessa, kuten olemme nähneet, kaikin tavoin mahtavuuteen korottaa sitä kirkkoa, jonka aistillisen, loistavaan ulkomuotoon pukeutuneen jumalanpalveluksen turvissa ihmiset olivat alttiit jos mitä uskomaan. Kuoltuaan saavutti Hemming, kuten vasta saamme nähdä, vielä suuremmassa määrässä kuin eläessään, eksyneen keski-ajan kunnioituksen. Historia on vähentänyt tätä liiallista kunnioitusta, mutta se todistaa kuitenkin, että Hemming eksyneen katsantotapansa uhallakin on vaikuttanut paljon hyvääkin Suomen kirkollisten asiain järjestäjänä, aikana, jolloin kansamme ulkonaisten sääntöjen kautta oli kasvatettava tulevaisuudessa käsittämään kristinuskon hengellistä, uudestasynnyttävää voimaa.

Hemmingin jälkeinen piispa oli *Henrik Hartmanninpoika*. Epäilemättä on tämä mies sama Henrik Hartmanninpoika, joka v. 1340 valittaa paaville, että Turun dominikanimunkit kulkivat pitäjästä toiseen, pitäen jumalanpalvelusta ja messuja kannettavien alttarien ääressä ja kiskoien kansalta rahaa, siten ryöstäen itselleen papeille maksettavat palkat. Hän oli siihen aikaan kirkkoherrana Sääksmäellä. Viisi vuotta myöhemmin tavataan hän tuomiorovastina Turussa. Piispaksi päästyään matkusti Henrik Avignoniin. Matkan tarkoituksena oli silminnähävästi rahalla saada paavia suostumaan Turun tuomiokapitulin vaaliin. Urbanus V oli nim. jo ennen Hemmingin kuolemaa pidättänyt itselleen

oikeuden yksin määrätä hänen jälkeisensä. Paavikunta tarvitsi rahoja, ja köyhä Suomikin oli kartuttava sen äärettömiä tuloja! Henrik kuoli kotimatalla Avignonista (1368), ostettuaan piispanvirkansa paavilta. Muuta hänestä ei tiedetä.

Saatuansa tiedon Henrik Hartmanninpojan kuolemasta, kokoontuivat Turun tuomiokapitulin jäsenet uutta piispaa valitsemaan. Useimmat äänet sai *Johannes II Pietarinpoika*. Hän oli kotosin Ruotsista ja oleskeli siihen aikaan Franskassa, harjoittaen opintoja Pariisin yliopistossa, jonka rehtoriksikin hän samaan aikaan kolmeksi kuukaudeksi oli valittu. Paavi julisti nytkin Turun tuomiokapitulin vaalin mitättömäksi, vaan Johannes kiiruhti Roomaan, missä paavi silloin oleskeli, ja sai häneltä Turun piispanviran.

Johannes Pietarinpoika oli jäntevä mies, joka vielä jyrkemmin kuin Hemming puolusti kirkon oikeuksia maallista valtaa vastaan. Paavikunnan silloinen kurjuus ei näkynyt kaukaiseen Suomeen, eivätkä tänne kuuluneet Vikleffin y.m. herätyshuudot: "Pietarin istuimen" vanhojen muistojen turvissa hallitsivat Turun piispat vastustusta tuskin kokemattakaan katolisen kirkon vallanhimoisen papiston ohjeiden mukaan. Kun esim. Viipurin linnan päällikkö *Sune Hakoninpoika* ei taipunut kirkolle luovuttamaan muutamia tiluksia, julisti piispa hänen kirkonkiroukseen. Muillakin keinoilla kartutti Johannes Pietarinpoika kirkon tuloja ja papiston etuja, lisäten jumalanpalveluksen loistoa perustamalla muun ohessa kaksi uutta alttaria tuomiokirkkoon. Nousiaistenkin kirkkoa koristeli hän, etenkin sitä paikkaa, jossa "pyhän" Henrikin maallisia jäännöksiä oli säilytetty, ennenkuin ne muutettiin Turkuun. — Johannes Pietarinpoika kuoli v. 1370.

Ihmeteltävällä sitkeydellä koetti kurja paavikunta yhä edelleen vain valvoa etujaan Suomessakin. Kun Turun tuomiokapituli v. 1370 valitsi uuden piispan, julisti paavi vaalin mitättömäksi. Luultavasti käytettiin jälleen rahoja, koska valittu, *Johannes III Westfal* (1370-1384), kuitenkin jäi virkaansa. — Uusi piispa, joka oli suomalainen syntyperältään ja sitä ennen oli ollut kaniikina, myöhemmin tuomiorovastina Turussa, astui edeltäjänsä jälkiä. Kirkon ulkonainen mahtavuus ja papiston maalliset edut ovat hänen silmämääränään. Tuomiokirkon kuoreja ja tiluksia lisätään, papiston saatavat turvataan, piispanistuimen loisto karttuu, vaan Jumalan sana on kansalle yhtä tuntematon kuin ennen, Suomen kansa vain harjaantumistaan harjaantuu katolisen kirkon ijestä kantamaan. Milloin on aamu vihdoin koittava, koska Suomessakin herätyshuuto kaikuva? "Minun ajatukseni ei ole teidän ajatuksenne, ja teidän tienne ei ole minun tieni, sanoo Herra".

Piispa Johannes Westfalin ajoilta on kuitenkin säilynyt yksi kertomus, joka ansaitsee suurempaa huomiota. Olemme maininneet miten Hemming sopi Ruotsin silloisen arkkipiispan kanssa Turun ja Upsalan hiippakuntien välisistä rajoista. Johannes Westfalin aikana syntyi riita saman kysymyksen johdosta. Arkkipiispa hänen nimensä oli *Birger* — väitti Upsalan hiippakunnan ulottuvan Oulujokeen ja samannimiseen järveen asti, vaan, perustuen vanhojen ihmisten todistukseen ja omaan varmaan tietoonsa, näytti Johannes Westfal toteen, että Kemin, Iin, Oulujoen y.m. niillä seuduin löytyvät seurakunnat aina olivat kuuluneet hänen hiippakuntaansa. Mahtavan *Bo Joninpojan Gripin* avulla sai hän asian niin ajetuksi, että Kaakamajoki määrättiin rajaksi. — — Jo oli siis ristinmerkki pystytetty Suomen pohjoisimmissakin osissa! Hän, jonka armosta se tänne tuotiin, oli myös opettava pohjolan asukkaita sen merkitystä uskossa käsittämään.

V.

"Pyhä" Birgitta.

Rukoillessani kuule minua, minun vanhurskauteni Jumala, joka minun lohdutat ahdistuksessani: ole minulle armollinen ja kuule minun rukoukseni. Ps. 4: 2.

Jota suuremmassa määrässä kristikunnan turmelus karttui, sitä hartaammin etsivät kaikki hurskaat ihmiset sitä pyhitystä, jota paitse ei kukaan saa Jumalaa nähdä. Niidenkin joukossa, jotka eivät asettuneet taisteluun kirkon erehdyksiä vastaan, vaan kuuliaisina mukaantuivat sen ohjeiden ja määräysten mukaan, syttyi keskiajan loppupuolella siellä täällä uskon sammuva lamppu uudelleen todistukseksi, ettei Herran Henki vieläkään ollut kokonaan poistunut seurakunnasta. Neljäntoista vuosisadan hurskaista ihmisistä vetää muiden kera huomiomme puoleensa "pyhä" *Birgitta* [Tämä oli hänen alkuperäinen nimensä, vaikka sen verosta hyvin usein tavataan toinenkin muoto nim. *Brigitta*.].

Harvat naiset ovat saavuttaneet niin suuren maineen, kuin tämä Ruotsin kuuluisa pyhimys. Kaikkialla oli hänen nimensä tunnettu ja kunnioitettu. Birgitta oli ylhäistä sukua, vaan tämän maailman kunnia ei

milloinkaan viehättänyt häntä. Jo lapsena loi hän silmänsä taivasta kohti, etsien Jumalan valtakuntaa ja sen katoomattomia tavaroita. Nuorena meni Birgitta naimisiin *Ulf* nimisen korkeasukuisen laamannin kanssa. Heidän avioliittonsa oli onnellinen, sillä Ulfkin oli noita keski-ajan hurskaita, jotka tahtoivat antaa paraan rakkautensa Herralle. Heillä oli monta lasta, joita he kasvattivat "kurituksessa ja Herran pelvossa". Birgitta oli 40 vuoden ikäinen, kun hän v. 1344 miehensä ja muutamien lastensa seurassa teki pyhiinvaellusretken Espaniassa löytyvään *Kompostellaan*, missä vanhan tarun mukaan apostoli Jaakopin hauta oli. Ulf palasi Ruotsiin ja rupesi munkiksi Alvastran luostarissa, missä hän lyhyen ajan kuluttua kuoli, vaan Birgitta lähti Roomaan. Siellä saavutti "pyhä rouva" vuosi vuodelta yhä suuremman maineen. Roomalaiset ihmettelivät kaukaisen vieraansa hurskasta, itsensäkieltämisen koulussa kehittyvää elämää ja tuota salaperäistä, kristillistä valistusta, joka ilmaantui hänen sanoissaan. Itse väitti Birgitta saavansa välittömiä ilmoituksia Jeesukselta, jolle hän oli sydämensä pyhittänyt. Monta vuotta oleskeli hän pyhässä kaupungissa, puhuen usein rohkeita sanoja paavikunnan turmeluksesta ja ennustaen ihmisille vanhurskaan Jumalan uhkaavia tuomioita. "Koko maailma on kypsynyt perikatoon syöstäväksi", huudahtaa hän "mutta tuomio on Jumalan huoneesta alkava".

Jo kauan oli Birgitta miettinyt uuden nunnayhdistyksen perustamista, jonka turvissa hurskaat naiset kaukana maailman turmeluksesta saattaisivat Herraa palvella. V. 1370 vahvisti Urbanus V tämän yhdistyksen säännöt. Jokaisessa *Birgittiniläisluostarissa* oli asuva 60 nunnaa, joiden johtajana oli *abedissa*, ja sitä paitse eri rakennuksessa 17 papiksi vihittyä, priorin johtamaa munkkia, sekä 8 maallikkomunkkia. Emäluostariksi määrättiin kuningas *Maunu Eerikinpojan* v. 1346 perustama *Vadstenan* luostari. Sen ensimmäinen abedissa oli Birgittan tytär *Katarina*, joka jo vuodesta 1357 muutamien sinne asettuneiden nunnien kera oli siellä oleskellut.

V. 1370 teki Birgitta pyhiinvaelluksen Jerusalemiin. Siellä vietti hän sanomattoman onnellisia päiviä. Pyhät muistot täyttivät hänen sielunsa ja mielikuvituksessaan näki hän siellä "kauniimman ihmisten lapsista". Ijankaikkisen autuuden esimaku sydämessään palasi Birgitta halpaan huoneesensa Roomaan, missä hän, hartaasti rukoiltuaan ja kilvoiteltuaan uskossa Herraan, v. 1373 kuoli. Jonkun ajan kuluttua muutettiin hänen luonsa Vadstenaan.

Vaikka tämä merkillinen nainen suuressa määrässä olikin antautunut keski-ajan mystisyyden haaveksivain unelmain valtaan, edustaa hän monessa suhteessa aikakautensa paraimpia ajatuksia. Hänen silmissään säteili monesti uskonpuhdistuksen koittava valo, eikä pelännyt hän julkisesti lausua mitä hänen sydämessään liikkui. Anekaupasta lausui hän: "tuolla taas Juudas myy Kristuksen; kaikki lain käskyt uupuvat tuohon yhteen: maksakaat rahoja". Kristuksen nimessä puhuu hän Gregorius XI:lle: "miksi minua vihaat ja ryöstät laumani? Melkein kaikki johdatat sinä helvetin tuleen". Birgittan luonteessa oli jotain profeetallista; ihmeteltävän tarkat olivat monesti hänen aavistuksensa tulevien aikojen vaiheista. Monesta historiallisesta tapahtumasta, niinkuin esim. Konstantinopolin valloituksesta, ennusti hän selvillä sanoilla. Mutta etenkin koskivat hänen uhkaavat ennustuksensa turmeltuneen, lokaan uupuneen paavikunnan kukistumista.

Birgittan ajatukset ovat meille säilyneet hänen "Ilmestyksissään", jotka hän itse ainakin suureksi osaksi kirjoitti ruotsiksi. Ne käännettiin sittemmin latinaksi. Sydäimestään luottaen kirkkoon, ei hän sen opin puutteita nähnyt, ollen tässä suhteessa kokonaan eksyneen aikansa kannalla. Tuohon pintapuoliseen käsitykseen, että ihminen hyvillä töillään ansaitsisi Jumalan armon ja ijankaikkisen autuuden, ei hän kuitenkaan sortunut. Hänen parannuksensa kyllä ulkonaisesti pukeutui ruumiin kidutuksiin y.m. senaikuisiin hartausmenoihin, mutta se oli *sydämmen* parannusta myöskin, sitä parannusta, jonka kyyneleet Jesus Kristus yksin kelpaa pyhkimään pois. Huomaamatta kuinka paljon hän erosi kirkon silloisesta opista, perusti Birgitta autuutensa toivon Jumalan armoon Jeesuksessa Kristuksessa. Sentähden lausui hän myöskin: "jos ihminen tuhat kertaa antaisi surmata itsensä Jumalan tähden, niin hän ei kuitenkaan voisi ainoatakaan syntiä sovittaa. Kaikki on armoa vain. Itsestäni en voi muuta kuin syntiä tehdä".

Ei kukaan väijynyt Birgittaa; vapaasti sai hän ajatuksensa ilmaista, vaikka ne monesti säälimättä paljastivat kristikunnan, semminkin paavikunnan paheita. Tuo ihmeteltävä pyhimys kaukaisilta mailta, joka kristikunnan pääkaupungissa pyhitetyllä elämällään ja salaperäisen viisailta sanoillaan niin voimallisesti saarnasi Kristuksesta, voitti Roomalaisten ja koko kristikunnan yksimielisen kunnioituksen. V. 1391 korotettiin Birgitta pyhimysten joukkoon.

VI.

— Herra pysyy ijankaikkisesti, hän on valmistanut istuimensa tuomioon.

Ja hän tuomitsee maan piirin vanhurskaudessa, ja hallitsee kansat oikein. Ps. 9: 8-9.

Nimettömän tuskan valtaamana etsi neljännentoista vuosisadan kristikunta valoa pimeässä. Mystikkojen syvät huokaukset, "Jumalan ystävain" herättävät saarnat, Vikleffin jalo taistelu totuuden puolesta — nämä, samoin kuin lukemattomat muut samaan suuntaan tähtäävät ilmiöt, ennustavat suurta muutosta kirkon vaiheissa. Mutta ennen kuin tämä muutos tapahtuu, paljastaa katolinen kirkko yhä selvemmin kykenemättömyytensä tyydyttää kristikunnan heräävän omantunnon vaatimuksia. Levoton on aika, täynnä tuskaa ja kaikenkaltaista onnettomuutta. Hirmukuoleman kauhut saarnaavat voimallisesti tämän elämän katoavaisuudesta ja Jumalan vanhurskaudesta, pakottaen lukemattomien sydämmestä tuon tuskallisen kysymyksen: mitä minun pitää tekemän, että ijankaikkisen elämän saisin? Paaviin, "Pietarin jälkeiseen", "Kristuksen sijaiseen", luo pimeydessä haparoiva kristikunta silmänsä, pyytäen neuvoa, huutaen apua; vaan siksi surkea on paavikunnan alentuminen, siksi julkinen paavien vankeus Avignonissa, että oppimattomatkin alkavat epäillä. Ja kun ei apua missään näy, kun turmeltunut kirkko ei voi johdattaa korvessa vaeltavaa kansaa, silloin syntyy jälleen uusia lahkoja, toinen toistaan kamalampi, tuomioksi elävältä kuolleelle kristikunnalle. Neljännentoista vuosisadan vaiheissa hämmästyttävät *Flagellantit* (ruuskijat) maailmaa hurjalla herätyshuudollaan, ja samaan aikaan ilmaisee *Tanssijain* lahko mitä surkeimmalla tavalla, kuinka kauas kristikunta on eksynyt raittiin ja raamatun mukaisen kristinuskon suoralta tieltä. Tunteamatta "Jumalan karitsaa, joka poisottaa maailman synnin", koettivat edelliset tyydyttää omaatuntoansa ruumiinkidutuksilla. Suurissa joukoissa kulkivat he seudusta toiseen, ruoskien verisiä selkiään ja veisaten jyrkyttäviä katumusvirsiään. Paavi Klemens VI kielsi v. 1350. Flagellantteihin retket, vaan tämä ei auttanut. Kuni lumivyöry kasvoi heidän joukkonsa, yhä hurjimmiksi kiihtyivät heidän meluavat huutonsa. Ennen pitkää kuului heidän huuliltaan mitä ankarinta moitetta kirkkoa ja sen turmeltuneita, nautintoon ja hekumaan uupuneita paimenia vastaan. Ainoastaan säälimättömät ruumiinkidutukset — niin he saarnasivat — kelpaavat synnit sovittamaan. Vaikka inkvisitsioonin verikoirat ahkeraan koettivat heitä pakottaa vaikenemaan, ei liikettä saatu kokonaan masennetuksi: Flagellantteihin kamalat huudot kuuluivat siellä täällä uskonpuhdistuksen aikoihin asti.

Yhtä raivoisa kuin Flagellantteihin liitto oli Tanssijain lahko, vaikka sen erehdykset pukeutuivat toiseen muotoon. Hurjasti huutaen tunkeutuivat he kirkkoihin ja muihin julkisiin paikkoihin, kuohuttaen mieltään ja väsyttäen ruumistaan huimaavalla tanssilla, kunnes monesti pyörtyneinä kaatuivat maahan. Vielä viidennellätoista vuosisadalla tavataan heitä paljo.

Herra se on, joka näin "tuomitsee maan piirin vanhurskaudessa". Eikö paavikunta, joka yhä edelleen säätää turmiollisia lakejaan kristikunnan noudatettaviksi, vihdoinkaan ole ajatteleva mitä sen rauhaan sopii? Kirkkohistoria vastaa tähän kysymykseen kertomalla paavien istuimen vaipumisesta vielä surkeampaan alentumisillaan.

Ainoastaan kuolema oli estänyt Gregorius XI:ttä muuttamasta takaisin Avignoniin, sillä tukalalta tuntui hänestä Roomassa olo. V. 1378 kokoontuivat kardinaalit uutta paavia valitsemaan. "Me tahdomme roomalaista paavia, surmatkaat nuo franskalaiset koirat!" huudettiin kaduilla. Useimmat äänet sai neapelilainen *Urbanus VI*. Hän oli ankara itseänsä kohtaan, oppinut ja tavallansa kykenevä mies, mutta samalla raaka ja maltiton. Koettaen parannella kirkon hallitusta, kartutti hän vain onnettomuutta, hankkien itselleen katkeria vihamiehiä etenkin franskalaisissa kardinaaleissa. Nämä pakenivat Roomasta, julistivat Urbanuksen vaalin mitättömäksi ja valitsivat *Klemens VII:n* paaviksi (1378). Urbanusta kannattivat Saksa, Englanti, Tanska, Norja, Ruotsi, Suomi, Puola, Preussi ja Italia: jota vastoin Länsimaiden muu kristikunta oli Klemensin puolella, joka otti asuakseen Franskassa. Ääretön sekasorto oli tämän paavikunnan kahtia hajoomisen seurauksena. Toinen paavi kirosi toisen, julistaen vastustajansa puolustajat pannaan. Onnettomat ihmiset eivät tienneet, kenen puoleen kääntyä, keneen turvata; ei löytynyt sitä ihmistä, joka ei olisi ollut kirkonkirouksen alaisena. Moni hurskas mies ja nainen kuoli epätoivoon, toiset ostivat synninaneet milloin miltäkin paavilta, kirkon jo ennen keho kuri lannistui lannistumistaan, kerjäläismunkkien paheet kävivät julkisemmiksi, lahkolaisten huudot yhä hurjemmiksi. Ikään kuin kuolemaan vihittyinä huokaa kristikunta syntivelkansa tuomitsemana. Koko ilma on myrkytetty.

Tarpeetonta on mainita kaikkien niiden kurjien paavien nimet, jotka tänä onnettoman aikana, toisiaan kiroten, julistaen kansoja pannaan ja kiskoen rahaa kristikunnalta, edustavat paavikunnan surkeutta. Todistukseksi miten alastomana turmelus esiintyi, mainittakoon vain, ettei kenenkään enää tarvinnut itse lähteä paavin luokse häneltä saadakseen synninaneet; ken ainoastaan "Pietarin jälkeiselle" lähetti sen summan, joka olisi kulunut matkaan, hän oli kaiken vanhurskauden täyttänyt. Jotta enemmän rahoja karttuisi, lyhennettiin riemuvuosien välinen aika 83 vuodeksi, "koska Jesus oli vaeltanut maan päällä 33 vuotta".

Mutta jo alkavat ihmiset kyllästyä tuohon paavien kurjaan riitaan, jota paitse koko kristikunnan karttuva turmelus vaati kaikkia ajattelevia ihmisiä taisteluun häväistyn kirkon pelastamiseksi. Semminkin Pariisin yliopistosta kuuluu yhä voimallisempia herätyshuutoja, ja niiden kaiku herättää ennen pitkää koko kristikunnan unesta. Jo v. 1381 oli *Henrik Langensteinistä*, joka oli teologian professorina mainitussa yliopistossa, sydämmeän koskein sanoin puhunut paavikunnan turmeluksesta ja kirkon onnettomasta tilasta, vakaasti vaatien ruhtinaita ja papistoa, ylhäisiä ja alhaisia, rikkaita ja köyhiä tekemään parannusta, koska kaikkien yhteinen synti oli onnettomuuden syynä. Eikä siinä kyllyiksi. Yliopiston mainio kansleri *Juhana Charlier*, tavallisesti tunnettu nimellä *Gerson*, otti johtaaksensa taistelua paavikuntaa vastaan, todistaen puheilla ja kirjoituksilla, että yleinen kirkolliskokous on paavia korkeampi ja siis oikeutettu ottamaan kirkon häiriön tutkittavakseen. Häntä kannatti tehokkaasti *Nikolaus Clémangesta*, jota pidettiin Pariisin etevimpänä opettajana. Avignonin paavi *Benediktus VIII* kohteli yliopiston vaatimuksia mitä ylönkatseellisimmalla tavalla, pyytäen muun ohessa pilkallisesti Pariisin teologeja rukoilemaan paavin puolesta, koska heillä muka oli kirkon korkein valta ja voima. Yhä rohkeammaksi tuli yliopiston vastarinta. V. 1395 se julkisesti kieltäysi paavia tottelemasta. Pitkien rettelöiden jälkeen, joiden kestäessä paavikunnan kurjuus tuli yhä julkisemmaksi, vastustus yhä vakaammaksi, lupasi yliopisto v. 1403 totella Benediktusta, kuitenkin sillä ehdolla, että hän viimeistään vuoden perästä kutsuisi kokoon yleisen kirkolliskokouksen sekä panisi sen päätökset toimeen. Saman lupauksen antoi kardinaaleinsa pakottamana, myöskin Rooman paavi. Paavinistuimen hätyytetyt edustajat alkoivat nyt tuumia, mihin toimiin olisi ryhtyminen. Kumpi oli kutsuva vaaditun kirkolliskokouksen kokoon? missä oli se pidettävä? mikä valta sillä oli oleva? — nämä y.m. arveluttavat seikat, joista tehokkain tietysti oli paavien keskinäinen viha, viivyttelevät asian ratkaisua vuosi vuodelta. Sitä jyrkemmin vain vaati etenkin Pariisin yliopisto tuon kauan kaivatun yleisen kokouksen kokoonkutsumista, jotta tuo ilettävä kakspaavisuus vihdoinkin saataisiin lakkautetuksi ja muut paheet poistetuksi Herran seurakunnasta. Vihdoin saatiin asia ajetuksi niin pitkälle, että kardinaalit kutsuivat kristikunnan yleiseen *kirkolliskokoukseen*. Se pidettiin *Pisassa* v. 1409.

Kuten jo mainitsimme, oli Gerson, joka kokouksen kokoontuessa oli kardinaalina, ollut näiden tuumien varsinaisena johtajana. Merkillisin muista saapuvilla olevista oli Pariisin yliopiston silloinen kansleri *Pietari d'Ailly*. Kokous, joka alkoi Maaliskuun 25 p:nä, oli hyvin loistava ja sitä kesti Elokuuhun asti. Paitse 22 kardinaalia, 16 arkkipiispaa, 80 piispaa ja 300 poissa olevien piispojen ja luostarinjohtajain valtuuttamaa edustajaa oli kokoukseen saapunut 300 jumaluusopin tohtoria, lähetyskuntia monesta hovista ja yliopistosta y.m. Ensin haastettiin molemmat paavit kokoukseen vastaamaan siitä sekasorrosta, jonka alaisena kirkko, kahden paavin johtamana kuin se oli, niin kauan oli kärsinyt. Gerson oli jo ennen ilmaissut muutamissa kirjoissa mitään peittelemättä koko kristikunnan mielipahan, lausuen muun ohessa sen ajatuksen, että Kristus itse yksin on kirkon pää sekä että yleinen kirkolliskokous on oikeutettu erottamaan paavin hänen virastaan, koska sen valta on paavin valtaa korkeampi. Vaikkei hän itse sitä mielipidettä kannattanut, oli hän kirjoissaan myöskin antanut sijaa niidenkin väitteille, jotka arvelivat, että koko paavikunta oli lakkautettava. Uuden ajan henki alkaa jo liikkua kristikunnassa, vaatien sitä vihdoinkin särkemään kahleensa. Ja tätä henkeä uskaltavat nuo molemmat kurjat paavit niihin määrin vastustaa, etteivät edes kokoukseen saavu! Lyhyt oli heitä koskeva keskustelu. Kokous päätti yksimielisesti, että molemmat paavit olivat virastaan erotettavat ja jokainen pannan uhalla kiellettävä heitä tottelemasta. "Nyt on Lusifer syösty alas" huudahti Gerson. Mutta varhaista oli hänen riemunsa.

Kokous määräsi *Aleksanteri V:n* kristikunnan paaviksi. Hän oli jo 70 vuoden ikäinen eikä mitenkään pystynyt asemaansa puolustamaan. Eikä ollut Pisan kokouksestakaan apua, miten paljon siitä oli toivottukin. Aleksanteri julisti sen päätetyksi, ennenkuin mitään parannusta oli saatu aikaan, luvaten kolmen vuoden kuluttua jälleen kutsua kristikunnan kokoon. Virastaan erotetut paavit eivät luopuneet, niin että kahden paavin sijaan oli saatu kolme. Sekasorto tuli vain yhä arveluttavammaksi.

Pisan kokous oli ensimmäinen noista kolmesta suuresta yleisestä kirkolliskokouksesta, jotka ottivat uudistaaksensa rappiotilaan joutunutta kirkkoa. Ne ovat kirkkohistoriassa tunnetut nimellä "*reformeeraavat* (parantavat) *kokoukset*". Jossain määrin ansaitsevat ne tämän nimen, sillä epäilemättä ovat nekin valmistaneet tietä uskonpuhdistuksen suurelle työlle, mutta keski-ajan kuolemaan tuomittu katsantotapa painoi niihinkin leimansa, sen eksynyt henki johdatti monet päätökset aivan väärään suuntaan. Reformeeraavat kokoukset ottivat turvataksensa vain kirkon häiriöön joutunutta ulkonaista järjestystä, mutta mikä todellisuudessa oli kirkon rappiotilan syynä, sitä ne eivät älynneet, siinä suhteessa olivat niiden edustajat arveluttavan sokeat. Tärkeä oli tuo painava sana: "yleinen kokous on paavia korkeampi", sillä se lausuu keski-ajan paavikunnan kuolemantuomion, tärkeä myöskin yritys tehdä loppu tuosta onnettomasta kakspaavisuudesta, jonka turmelemana kristikunta vuosikymmeniä oli ollut, jota paitse emme suinkaan saa halveksia kokouksen tarkoitusta puhdistaa kirkkoa "pään (paavin) ja jäsenten suhteen", mutta sannalle olivat kuitenkin kaikki nämäkin tuumat rakennetut. Syvempään oli synti juurtunut, tehokkaampaa uskonpuhdistusta kirkko kaipasi. Jos milloinkaan soveltuivat kristikuntaan viidennellätoista Vuosisadalla profeetan tuomitsevat sanat: "mitä varten teitä enemmän löydään, koska te aina harhalette? Koko pää on sairas, ja koko sydän on väsynyt".

VII.

Juhana Hus.

— valistakoon teidän valkeutenne ihmisten edessä, että he näkisivät teidän hyvät työnne, ja kunnioittaisivat teidän Isäanne, joka on taivaissa. Math. 5: 16.

Vaiennut oli Vikleffin ääni, mutta toinen uskonsankari oli astuva hänen sijalleen taistellaksensa vielä valtaavammin kuin hän sorretun totuuden puolesta. Ei Herralta konsanaan välikappaleita puutu; kun Hänen hetkensä on tullut, löytää Hän ne aina. Älkäämme myöskään kummastellen sitä oudoksuko, että keski-ajan suurin uskonsankari astuu esille syrjäisestä Böhmistä. "Tuuli", Pyhän Hengen tuuli, "puhaltaa kussa hän tahtoo".

Toiset ovat arvelleet, että osa vainotuita Valduslaisia pakeni Böhmiin, virittäen siellä aikojen kuluessa uskon sammuvaa lamppua, kunnes sen valo keski-ajan loppupuolella kirkkaana loisti koko kristikunnan nähtävänä. Oli miten olikaan: jo neljännentoista vuosisadan keskipaikoilla kaikui sieltä voimallisia, suuria ennustavia herätysshuutoja, vaikkei niiden merkitystä vielä siihen aikaan Euroopassa ymmärretty. Keisari *Kaarle IV:n* v. 1348 perustamassa *Pragin* yliopistossa virkistivät tieteelliset harrastukset ennen pitkää arvaamattomaan eloon, innokkaasti kannattaen tuota heräävää uskonnollista elämää, jonka jaloksi edustajaksi Herra oli valinnut *Tsjekien* pienen kansan. *Konrad Waldhausenista* (k. 1369) saarnasi kerjäläismunkkien jumalattomuudesta kuni Elias Baalin profeetoja vastaan, ja *Miliks Kramsierista* (k. 1374) ennusti voimallisesti, että Herra väleen oli rakentava Siionin hävitetyt muurit. Etenkin *Pragin* ylioppilaat kuuntelivat innostuneina näitä uuden ajan vartijaääniä, ja niiden kaiku sai itse kansankin monessa paikoin ihmetellen kyselemään: "vartija mitä yö kuluu?" Vielä rohkeammin kuin nämä uskonsankarit puhui *Mattias Janov*, jonka tapana oli sanoa: "toiset kantakoot rinnallaan pyhänjäännöksiä; minä kannan kädessäni raamattua, tuota pyhiinvaellukseni uskollista ystävää". Taistellessaan kirkon turmelusta vastaan, jonka hän Jumalan sanan valossa näki ihmeen selvästi, loi hän uskonsa kirkkaan silmän tulevaisuuteen, odottaen turvallisesti apua Herralta. "Nostakaat päänne ylös, sillä teidän lunastuksenne lähestyy" todisti hänen profeetallinen äänensä. Janov kuoli v. 1394.

Näiden herätysshuutojen kaikuessa, syntyi v. 1369 *Husineksin* kylässä talonpoikaisista vanhemmista, jotka eivät ole nimeksikään tunnetut, uskonsankari *Juhana Hus*. "Jotka alimmaisesta suvusta ovat ja ylönkatsotut maailmassa on Jumala valinnut, ja ne, kuin ei mitään ole, että hän ne, jotka jotakin ovat, turhaksi tekisi".

Husin nuoruudenajasta emme mitään tiedä, kunnes hän, harjoittaessaan opintoja *Pragin* yliopistossa, alkaa vetää ihmisten huomion puoleensa. Tutkittuaan etenkin jumaluusoppia, sai hän maisterinarvon v. 1396. Hän oli siihen aikaan vielä harras katolilainen, koettaen tyydyttää omaatuntoansa tarkkaan noudattamalla kirkon vaatimuksia. Kun riemuvuotta vietettiin v. 1393, uhrasi hän viimeiset roponsa ostaaksensa synninpäästön. "Oi, miten pettyvät kaikki" kirjoittaa hän sittemmin, sokeuttaan ajatellessaan, "jotka polvistuvat paavin eteen, pitäen oikeana kaikki mitä hän säätää! Niin minäkin tein, ennenkuin tunsin pyhän raamatun ja kalliin Vapahtajani". Muistellessaan entistä elämätään, valittaa hän sitäkin, että kernaasti käytti kauniita vaatteita sekä monesti tuhlassi aikaansa turhamieliseen pakinaan, peleihin ja muihin syntisiin toimiin. Tuo on heränneen, Pyhän Hengen koulussa araksi käyneen omantunnon valitus, sen tunnustusta, joka tietää, että "kaikki, kuin ei uskosta ole, se on synti". Maailman vaatimusten mukaan eli Hus nuorena nuhteettomasti.

Vikleffin mielipiteet olivat jo siihen aikaan hyvin tunnetut *Pragissa*, ja hänen kirjojaan luettiin ahkeraan yliopistossa. Epäilemättä oli syynä siihen muun ohessa seikka, että likeinen liitto vasta oli solmittu Böhmin ja Englannin hovien välillä. Viimmemainitun valtakunnan kuningas *Rikhard II* oli nim. nainut keisari *Kaarle IV:n* tyttären *Annan*, joka oli Böhmin prinsessa. Sitä paitse oli hyvin tavallista, että *Pragin* ylioppilaat harjoittivat opintoja *Oxfordissakin*, missä etenkin jumaluusopin tutkiminen ripeästi oli edistynyt. — Vuodesta 1398 alkoi Hus pitää luentoja *Pragissa*. Ei ollut vaikea huomata, että hän oli hyvin mieltynyt; tuohon Englannin kuuluisaan uskonpuhdistajaan, vaikkei hän suinkaan ottanut kannattaakseen kaikkia tämän mielipiteitä. Vikleffin suuri elämäntyö teki Husiin syvän vaikutuksen, ja jota paremmin hän siihen tutustui, sitä innokkaammin antautui hänkin totuuden suureen taisteluun. V. 1401 sai Hus *Betlehemin-kappelin* [Monessa paikassa oli kristikunnassa yksityisten toimesta perustetta laitoksia, joissa Jumalan sana saarnattiin kansan kielellä. Semmoinen oli *Betlehemin-kappeli* *Pragissa*.] saarnaajaviran ja vihittiin samana vuonna papiksi. Sen ohessa piti hän luentoja yliopistossa, ollen siihen aikaan myöskin filosofisen tiedekunnan dekaanuksena. Augustinuksen ja Vikleffin kirjoituksia tutki hän ahkeraan, mutta etenkin luki hän raamattua, rukoillen valoa Herralta ja kehittyen kirkkaudesta toiseen. Innokkaasti kannatti häntä tuo sittemmin kuuluisa *Hieronimus*, joka vasta oli palannut *Pragiin*, harjoitettuaan opintoja *Oxfordin* yliopistossa. Yhä syvempään juurtuivat Vikleffin jalot aatteet Böhmiläisiin, niin että yliopiston jäsenet jyrkästi kiellettiin julkisesti tahi salaa

lukemasta 45 harhaoppiseksi tuomittua englantilaisen uskonpuhdistajan väitettä (1408). Husin välityksestä muutettiin tämä päätös kuitenkin niihin määrin, ettei kukaan harhaoppisessa tahi muuten loukkaavassa tarkoituksessa saisi noita kielletyiltä lauseita levitellä.

Rohkealla saarnallaan oli Hus hankkinut itselleen monta vihamiestä. Praginin piispakin *Sbynko*, joka alussa kannatti häntä, alkoi vähitellen kuunnella vastustajain yhä karttuvaa moitetta. Ketään säälimättä ja ihmisten mieltä kysymättä iski Hus nim. hengen miekalla ajan paheisin, vetäen munkkien ja papiston synnit, kansan surkean tilan ja kirkon turmeluksen Jumalan muuttumattoman sanan tuomion eteen. Kauas kuului hänen valtaavan saarnansa kaiku, herättäen hämmästyystä uskonpuhdistuksen ystäväissäkkin, leppymätöntä vihaa totuuden vastustajissa.

Praginin yliopistoon kuului paitsi Böhmiläisiä myöskin paljon Saksalaisia. Ajan ristiriitaiset olot synnyttivät ennen pitkää eripuraisuutta näiden kansanheimojen välillä. Hus rakasti isänmaatansa jalonsydämisen palavalla rakkaudella. Kaikki voimansa oli hän altis uhraamaan korottaaksensa kansansa siveellistä tilaa. Hän tahtoi sitä vapauttaa taikauskon ja tietämättömyyden orjuudesta virittämällä sille Jumalan sanan valoa, joka yksin pimeyden varjot poistaa. Suuret ja monet olivat esteet, mutta ikäänkuin iloiten vain siitä, että niin paljon oli tehtävänä, ryhtyi hän innosta sykkivin sydämmin vaikeaan työhönsä. Samoin kuin Vikleff, asettui hän kansan oikeuksien puolustajana taisteluun noita mahtavia sortajia vastaan. Jos mikään, niin oli uskonpuhdistuksen työ kansallinen työ, jos ketkään, olivat uskonpuhdistajat kansallismielisiä miehiä. Jo kauan olivat yliopiston saksalaiset jäsenet karsain silmin seuranneet Böhmiäisten heräävää kansallistunnetta ja Husin yhä kasvavaa mainetta. Häiriötä kartuttamassa oli kaksipaavisuus, jonka tuottamat haitat, niinkuin tiedämme, siihen aikaan olivat nähtävinä miltei kaikkialla. Sbynko ja suurin osa Böhmin papistoa kannatti Rooman paavia. Heihin liittyi Praginin yliopiston saksalainen puolue, jota vastoin Husin johtamat Tsjekkiläiset vaativat yliopistoa asettumaan puolueettomalle kannalle koko kysymyksen suhteen. Yliopiston päätös oli ratkaistava äänestyksen kautta, vaan saksalaisella osastolla, johon kuuluivat Puolalaiset, Baijerilaiset ja Saksilaiset, oli kolme ääntä, Tsjekkiläisillä ainoastaan yksi. Hus huomasi, että Saksalaiset, joita arkkipiispa ja papisto kannattivat, yhä tehokkaammin vastustelivat uskonpuhdistuksen alkavaa työtä Böhmissä. Vasta oli Sbynko heidän kehottamana julkisten, Praginin kirkkojen oville naulattujen julistusten kautta häväisten tuominut hänen kerettiläiseksi, ja nyt hän koetti sortaa Böhmiäisten oikeuksia heidän omassa yliopistossaan, vaatimalla heitä kokonaan mukaantumaan Saksalaisten mielipiteiden mukaan. Ja nämä mielipiteet kannattivat sitä paitsi tuota vanhaa, mädännyttä katolisuutta, jonka raskaan ikeen alaisena Böhmin heräävä kansa huokaeli ja jolle hän Jumalan sanan valaisemana ja omantuntonsa vaatimana oli julistanut sotaa. Siihen asti oli Hus toivonut saavansa aikaan jonkunlaisen uskonpuhdistuksen parantelemalla vallitsevaa järjestystä ja sen avulla; nyt alkoi hän yhä selvemmin nähdä, että tuo oli mahdotonta. Sankarin urhoollisuudella kääntää hän aseensa itse tuota kirkon lahonnutta hallitusmuotoa vastaan, jonka turvissa valhe niin kauan oli kristikuntaa turmellut, ja kaikkia niitä vastaan, jotka sen puolustamina harjoittivat pimeyden töitä. Böhmin kansa oli vapautettava paavikunnan turmiollisesta vallasta, maalliseen mahtavuuteen turvautuvan ahneen papiston sorrosta, ja tulevaisuus perustettava raamatun erehtymättömän sanan kalliolle. Eikä oman kansan onni yksinään ollut hänen silmämääränään: koko kristikunnan johdattamista orjuudesta vapauteen, pimeydestä Herran ihmeelliseen valoon hän tarkoittaa tuo urhoollinen uskonsankari, jonka ääni viidennentoista vuosisadan koittaessa kaikuu Böhmin vuoristossa. Turhaan koetti Sbynko virittää juoniaan, turhaan oli hän kieltänyt Husia saarnaamasta. Uskonpuhdistaja ei totellut, ja hänen ystävänsä luku kasvoi päivä päivältä. Ja kun Praginin yliopiston paavikuntaa koskeva päätös oli tehtävä, ratkasi kuningas *Wenseslav*, joka, samoin kuin Hus ja hänen ystävänsä, tahtoi pysyä puolueettomana, Saksalaisten ja Böhmiäisten välisen riidan siten, että edellisillä oli oleva ainoastaan yksi ääni, viimmemainituilla sitä vastoin kolme. Suuri muutos tapahtui nyt yliopiston oloissa. Noin 2000 saksalaista ylioppilasta lähti pois Pragista, jatkaaksensa opintojaan muualla (1409). Muukalaisuus Böhmissä sai tuntevan iskun ja heräävä kansallisuus virkosi uuteen eloon. "Jumala olkoon kiitetty, nyt olemme sulkeneet Saksalaiset pois" lausui Hus, ennustaen suurta tulevaisuutta Praginin yliopistolle ja Böhmin kansalle. Eikä hän pettynyt, sillä suuri oli todellakin tuon pienen kansan tehtävä uskonpuhdistuksen jalossa työssä oleva. Mutta taisteluilla ja kovilla kärsimisillä oli tämä maine ostettava!

Vielä samana vuonna määrättiin Hus Praginin yliopiston rehtoriksi. Häneen loivat kaikki silmänsä, hän oli, niinkuin eräs senaikuinen kirjailija sattuvasti lausuu, "Israelin sotajoukon johtaja". Muukalaisuuden rakentama salpa, joka oli estellyt Praginin yliopiston taistelua totuuden puolesta, oli särjetty, ja Hus saattoi nyt vapaasti jatkaa työtään. Mutta poismuuttaneet Saksalaiset kiihottivat myöskin kaikkialla uskonpuhdistajaa vastaan karttuvaa vihaa, herättäen katolisuuden vallanhimoisia puolustajia vihdoin näkemään, mitä tuolla syrjäisessä Böhmissä oli tekeillä. Hus älysi jo siihen aikaan selvästi, että taistelu oli kiihtyvä yhä kiivaammaksi, monesti aavistaen, että marttyyrikuunu oli oleva hänen palkkansa.

Heti kun Aleksanteri V oli valittu paaviksi, toimitti Praginin toimielias arkkipiispa lähetystön Roomaan. Se valitti "Pietarin jälkeiselle", että Vikleffin harhaoppi levisi Böhmissä ja Mährissä. Paavi kiitti Sbynkoa hänen tehokkaista toimistaan harhaoppisuuden estämiseksi, käskien häntä sen ohessa vaatimaan

asianomaisilta Vikleffin kirjoituksia. Niinikään kiellettiin kaikkia Jumalan sanaa julistamasta muissa kirkoissa kuin niissä, joissa vanhoista ajoista oli saarnattu. Hus antoi itse arkkipiispalle noin 200 nidosta Vikleffin kirjoituksia, vakuuttaen, että hän julkisesti oli tunnustava vääräksi kaikki niissä tavattavat harhaoppiset väitteet, jos niin semmoisia löytyisi. Ei tarvinnut Sbynkon ja hänen hengenheimolaistensa kauan etsiä huomataksensa harhaoppisuutta Vikleffin teoksissa. Kesäkuun 10 p:nä 1410 tuomitsi Pragissa pidetty kirkolliskokous kirjat poltettaviksi, jota paitse kappeleissa saarnaaminen ankarasti kiellettiin. Päätöksestä huolimatta julisti Hus Betlehemin-kappelissa autuuden sanomaa kansalle, iskien vielä rohkeammin kuin ennen katolisen kirkon turmelukseen. Niin hän esim. eräessä saarnassa suoraan lausui että paavin bulla, johon perustuen arkkipiispa ja Pragin kirkolliskokous oli ryhtynyt noihin väkivaltaisiin toimiin, oli rahalla ostettu. Kun Sbynko arkkipiispallisen talonsa kartanolla juhlallisesti poltti nuo harhaoppisiksi tuomitut kirjat, ei enää voitu hillitä kansan vihaa. Julkisesti laulettiin Pragin kaduilla pilkkalauluja arkkipiispasta, ja kun tämä Heinäkuun 22 p:nä toimitti messua, hyökkäsi raivoisa ihmisjoukko kirkkoon, josta Sbynko töin tuskin pääsi pakenemaan. Samaan aikaan oli eräs toinen pappi saada surmansa kiihkoisan kansan kädestä. Ihmeteltävällä maltilla esiintyi Hus näissä melsekeissä. Hän kyllä. joskus kiivastui saarnatessaan, lausuen esim. kerran: "välttämätöntä on totisesti, että vyötämme kupeemme, niinkuin Mooses vanhanliiton aikana käski, ja tartumme miekkaan puolustaaksemme Jumalan lakia", vaan tuo oli lihallisen mielen hetkistä voittoa vain, jota kannattamasta hän kaikkia vakaasti varoitti. Hengen miekkaan hän turvautui ja totuuden omaan isälliseen voimaan. Jo sekin seikka, että hovi puolusti Husia, todistaa selvästi, ettei hän väkivaltaista uskonpuhdistusta tarkoittanut.

Vaikka sekä hovi että Pragin kaupungin maistraatti koetti puolustaa Husia Roomassa, tuomitsi paavi hänen kirkon kiroukseen. Päätös julaistiin Pragin kirkoissa Maaliskuun 15 p:nä 1411. Kun ei sekään auttanut, vaan Hus yhä edelleen raamattu kädessä taisteli vainotun totuuden puolesta, julisti Sbynko koko kaupungin pannaan. Kaikki oli turhaa: voimallisemmin vain kaikui uskonpuhdistajan ääni, ja sykkivin sydämmin kuuntelivat sitä yhä suuremmat väkijoukot. Tällä kannalla olivat asiat, kun Sbynko kuoli (1411).

Aleksanteri V:nen jälkeinen *Juhana XXIII* tarvitsi rahoja puolustaakseen asemaansa Pisan kokouksen erottamaa Rooman paavia vastaan, joka ei vielääkään ollut vallastaan luopunut. Hän toimitti suuret anekapat, ja kauppiaat saapuivat ennen pitkää. Böhmiinkin. Voimallisesti taisteli Hus saarnatuolista ja kateederista tuota törkeää väärinkäytöstä vastaan. "Paavin aneet" — niin hän todisti — "eivät ihmisiä hyödytä, elleivät sitä ennen ole kääntyneet Jumalan puoleen. Kristuksen viisaat papit eivät ehdottomasti sano katuvalle: sinä olet syntivelastasi vapaa, vaan he lisäävät tämän ehdon: jos kadut syntisi etkä enää tahdo syntiä, tehdä ja turvaat Jumalan armoon. Ei Rooman paavi eikä kukaan muu pappi ole oikeutettu pyrkimään maalliseen valtaan ja rikkauteen, sillä Kristus sanoo: 'kansain kuninkaat vallitsevat heitä, ja joilla valta on heidän ylitsensä, ne kutsutaan armollisiksi herroiksi. Mutta te ette niin'. Miksikä ei Rooman paavi pelkää aneristin pystyttämällä suostua lukemattomien ihmisten kuolemaan, hän kun on tilaisuudessa lupaamaan sitä suurempaa synninpäästöä, jota useimmat ihmiset hän surmauttaa? Hän ei ole noudattanut Jesuksen esimerkkiä, joka, kun viholliset hätyyttivät Häntä ja Hänen vapisevaa joukkoansa, lausui: 'jos minua etsitte, niin antakaat näiden mennä', vaikka Hänellä oli valta ainoalla sanalla lyödä kaikki maahan. Moni oppimaton maallikko luulee tietämättömydessään, ettei kukaan saa paavia vastustaa. Mutta se väite, ettei paavi saata erehtyä, on väärä ja Jumalaa pilkkaava väite, sillä muutoin olisi hän synnitön, niinkuin Kristus; joka viisas on, hän kysyy ensin mitä raamattu todistaa ja luottaa siihen. Kristuksen opetuslapsen tulee hengessä valvoen tutkia paavin bullia. Jos hän niissä huomaa semmoista, joka sotii Kristuksen lakia vastaan, niin tulee hänen urhoollisesti seisoen Kristuksen puolella, bullia vastustaa". Samaan tapaan puhui Hieronymus ja böhmiläisen herätyksen muut johtavat henkilöt. Kuin mahtava kevättulva kasvoi uskonpuhdistuksen ystävään innostunut joukko. Paavin bulla poltettiin, ja kolmessa kirkossa keskeyttivät huudot: "sinä valehtelet; semmoista ei ole Hus meille opettanut" anekapppia saarnat. Kirkon mahtavat hallitsijat turvautuivat väkivaltaan, pakottaaksensa kansaa kuuliaisuuteen: kolme nuorta miestä, jotka olivat vastustusta johtaneet, tuomittiin kuolemaan. 200 ylioppilaan kera saapui Hus raadin eteen, rukoillen armoa tuomituille. Se oli turhaa: nuorukaiset mestattiin. Haikein sydämmin saattoi kansa nuo veriset uhrin Betlehemin-kappeliin, missä ruumiit siunattiin haudan lepoon.

Taistelun helteessä vahvistui Hus suurta työtänsä jatkamaan. Herra puhdistamistaan puhdisti hänen uskoansa lihallisen innostuksen kiivaudesta, johon hän alussa joskus eksyi, jotta hänen silmästään säteilisi ainoastaan uskonpuhdistajan kirkas, Pyhän Hengen virittämä valo. Se näkyi, tämä valo, kauas, eivätkä sietäneet totuuden vastustajat sitä katsella. Roomasta saapui v. 1412 uusi bulla. Se tuomitsi Husin valtionkiroukseen, säätäen, että tuomio oli juhla- ja pyhäpäivinä julistettava kaikissa kirkoissa, sekä uhaten pannalla jokaista maata, kaupunkia, kylää, joka ottaisi kiroton vastaan. Böhmin kansa uhkasi nostaa kapinan. Sitä estääksensä poistui Hus kuninkaan pyynnöstä Pragista, kunnes myrsky vähän asettuisi. Mutta ei hän silti vaiennut. Monesti kaikui hänen valtaava äänensä maaseudulla, missä hän taivasalla saarnasi Kristusta lukemattomille väkijoukoille. Pragiin saapui tuon tuostakin uskonpuhdistajan ystävilleen kirjoittamia kirjeitä. Ne puhuivat valistuneen kristityn, urhoollisen

uskonsankarin jaloa kieltä. Odottaessaan likenevää myrskyä, lausui hän muun ohessa: "tietäkää, etten ole pakeneva, jos kohta minun täytyisikin antaa tämä kurja ruumiini kuolemaan, sillä minä tiedän, että evankeliumin totuus päivä päivältä yhä leviää". Samaan aikaan kirjoitti Hus myöskin merkellisimmän kirjansa: "*Kirkosta*". Perustuen Vikleffin oppiin, puolustaa hän sitä käsitystä, että tosi kirkko, johon näkyväinen ja turmeltunut täällä ajassa on yhdistetty, on Kristuksen ruumis ja valittujen yhdistys. Jos hän kehittäessään tätä katsantotapaa joskus eksyikin halveksimaan näkyväistä kirkkoa, sai hän kuitenkin lausutuiksi uskonpuhdistuksen opin pääpiirteet. Tiedemiehenä hän ei ole saavuttanut Vikleffin mainetta, mutta saarnaajana on hän vaikuttanut sitä enemmän.

Näiden vaiheiden ohessa alkoi kristikunnassa jälleen kuulua kehotuksia kirkon edustajille kokoontumaan yleiseen kirkolliskokoukseen. Se kehotus koski Husiakin, kutsuen häntä koko kristikunnan, kuullen puolustamaan sitä oppia, jota hän syrjäisessä Böhmissä oli saarnannut. Rukoillen ja ammentuen viisautta ja voimaa Jumalan sanan elävästä lähteestä, valmistautui uskonpuhdistaja tuohon viimeiseen suureen taisteluun. "Meidän kanssamme" kirjoitti hän ystävilleen "on totinen Jumala, kaikkivaltias ja vanhurskas auttaja, joka on vakuuttanut: katso, minä olen teidän kanssanne joka päivä maailman loppuun asti".

VIII.

Kostnitzin kirkolliskokous. Husin viimeinen taistelu. Hieronymus Pragilaisen marttyyrikuolema.

Joka voittaa, hänen minä teen patsaaksi minun Jumalani temppelissä, ja ei hänen pidä silleen sieltä lähtemän ulos ja tahdon kirjoittaa hänen päällensä minun Jumalani nimen ja minun kaupunkini, sen uuden Jerusalemin nimen, joka taivaasta, minun Jumalaltani tuli alas, ja minun uuden nimeni. Ilm. k. 3: 12.

Mitään aikaansaamatta kirkon tilan parantamiseksi kuoli paavi Aleksanteri V v. 1410. Hänen jälkeisekseen valittiin raaka, oppimaton ja siveetön Juhana XXIII. Yhä edelleen koettivat Pisan kokouksen erottamat paavit säilyttää asemaansa, ja toinen heistä, Gregorius XII, sai Neapelin kuninkaan avulla Juhanan karkoitetuksi Roomasta. Karttumistaan vain karttui kirkon häiriö, ja yhä kuulummmin vaadittiin uuden, yleisen kirkolliskokouksen kokoonkutsumista, jotta vihdoinkin tuo onneton monipaavuus saataisiin poistetuksi. Turhaan koetti kurja Juhana lyödä tuuleen näitä vaatimuksia. Hän pelkäsi tilintekoa ja noita paavikuntaa uhkaavia uuden ajan ääniä, mutta valtaansa ei hän tahtonut menettää ja, suostuen keisari *Sigismundin* vaatimukseen, kutsui hän kristikunnan yleiseen kirkolliskokoukseen. Tukulalta hänestä kyllä tuntui etenkin se käsky, että kokous oli pidettävä Saksanmaalla eikä, niinkuin hän oli toivonut, Italiassa, missä hänellä oli enemmän kannatusta, vaan siihenkin täytyi hänen taipua. Joulukuussa v. 1413 kutsui hän kristikunnan edustajat *Kostnitzissa* pidettävään kirkolliskokoukseen. Avauspäiväksi määräsi hän Marraskuun 1 p. 1,414.

Uteliana loivat ihmiset silmänsä tuohon Bodenjärven kuuluisaan kaupunkiin. Kaikki ajattelevat älysivät kokouksen tehtävän tärkeäksi, painavaksi. Läheltä ja kaukaa lähtivät kristikunnan johtavat henkilöt matkalle korjatakseen Siionin hajonneita muureja. Loistavan saattojoukon seuraamana — siinä kerrotaan olleen 1600 hevosta — saapui Juhana XXIII Kostniziin. "Tuohan on kuin kuoppa, jossa kettuja pyydetään" sanotaan hänen huudahtaneen, katsellessaan Rhein-virran laaksoa, missä kaupunki sijaitsee.

Valmistuksiin kului muutamia päiviä. Vasta Marraskuun 5 p:nä avasi paavi kokouksen. Harvoin, jos milloinkaan ennen, oli kirkko lumonnut maailmaa suuremmalla ulkonaisella loistolla kuin tässä tilaisuudessa. Kokoukseen oli saapunut 33 kardinaalia, 346 arkkipiispaa ja piispaa, kuuluisimpain yliopistojen edustajia, lukuisa joukko, abbotteja, tohtoreita ja munkkeja sekä lähes 2000 ruhtinasta, kreiviä, ritaria y.m. korkea-arvoisia herroja. Alussa keskusteltiin keskustelujärjestyksestä, äänestystavasta ja muista valmistavista kysymyksistä. Paavin valtaa koetettiin kaikin tavoin rajoittaa. Jo neljännessä istunnossa julistettiin kristikunnan päätöksensä se väite, että kokous oli *yleinen kirkolliskokous*, koska sen jäsenet olivat kokoontuneet Pyhän Hengen nimessä, Siihen tapaan oli kyllä jo ennenkin kirjoitettu ja puhuttu, vaan kristikunnan päätöksensä ei tätä väitettä milloinkaan vielä paavikirkon aikana oltu lausuttu. Tärkeä oli tämä päätös, sillä se vaati jokaista, itse paaviakin, ehdottomasti tottelemaan kokouksen päätöstä. "Jumalalta" — niin lausuttiin — "on Kostniziin kokoontunut kristikunta saanut vallan tutkia kirkon tilaa ja ratkaista kaikki uskontoa koskevat kysymykset; jokaisen täytyy noudattaa sen erehtymättömiä päätöksiä". Ei aivo kristikunta enää kantaa

paavikunnan raskasta ijestä; vapaamman ajan henki on jo vaikuttamassa maailmassa, vaatien ihmisiä vihdoin särkeämään nuo orjuuden alentavat kahleet, joiden pakottamina he kautta vuosisatojen ovat polvistuneet paavin valtaistuimen juuressa. Tuo oli ehdottomasti oikeutettua, jaloa, jos asiaa maailman mielen mukaan arvostelemme, vaan jos yritystä Jumalan sanan valossa tutkimme, täytyy meidän suuressa määrässä rajoittaa tämä kiitoslause. Paavikunnan syntimitta on kyllä täysi, sen tuomitsemisen hetki on joutunut, vaan tuomarina on ihmisviisaus, eikä Jumalan erehtymätön sana. Luuloukon ohjaamana ja ihmishengen neuvomana aikoo kristikunta ryhtyä korjalemaan Siionin muureja; parannusta tekemättä toivoo se paranevansa, totuuden sanaa tottelematta luulee se voivansa erehtymätöntä totuutta maailmalle julistaa. Se kyllä näkee kirkon silmiinpistävimät paheet ja on ne tuomitseva, mutta sen tuomion alaiseksi on myöskin puhdas p. raamattuun perustuva totuus sortuva. Kostnitzin kokous on kyllä tavallaan oleva uskonpuhdistava kokous, vaan keski-ajan valetotuuden peittämänä on se toimittava monta pimeyden tekoa.

Ensimmäiseksi tehtäväkseen oli kokous määrännyt monipaavisuuden poistamisen. Se mielipide lausuttiin, että noiden kolmen paavin tulisi viipymättä luopua virastaan. Mutta liittyen Pisan kokouksen päätökseen, jonka mukaan Juhana XXIII oli pidettävä ainoana laillisena paavina, kääntyi kokouksen huomio nimenomaan häneen. Lyöden tuuleen ajan painavat kysymykset, oli Juhana siveettömällä elämällään röyhkeästi pilkannut levottoman, paavikunnan paheisin kyllästyneen kristikunnan luottamusta, ja turhat olivat hänen yrityksensä koettaa säilyttää asemaansa. Eivät auttaneet uhkaukset: uuden ajan henki pakotti ne vaikenemaan; eikä ollut hänellä apua tuosta viekkaasta tekopyhydestä, jonka kirjavaan vaippaan paavit niin monesti olivat pukeutuneet ja jolla hänkin vielä keski-ajan paavikunnan haudan partaalla koetti verhota itseään. Kostnitzin kirkolliskokous riisti sen hänen hartioiltaan ja asetti hänen alastomana kristikunnan tuomioistuimen eteen. Vakavia, uhkaavia sanoja lausuttiin hänestä jo ensimmäisissä istunnoissa. Kokouksen johtavat henkilöt, d'Ailly, Gerson y.m. vaativat jyrkästi hänen erottamisensa. Ei ollut Juhanalla ennen pitkää muuta neuvoa kuin luvata luopua virastaan. Vaan ei hän silti aikonut lupaustaan täyttää. Eräänä iltana, kun kokouksen jäsenet olivat katselemassa kaupungin läheisyydessä toimeenpantuja turnaajapeliä, pakeni hän salaa Itävallan herttuan luo, joka oli luvannut suojella häntä. Kokous ei kuitenkaan tästä hämmästynyt; se jatkoi työtään, väittäen voivansa suorittaa tehtävänsä ilman paavittakin. Toukokuun 29 p:nä 1415 julisti se Juhanan virkansa menettäneeksi. Näin uhkaavaan vastarintaan paavikuntaa vastaan ei ollut keski-ajan kristikunta vielä asettunut. Eipä kummallista, että myöskin Gregorius XII ja Benediktus XIII, jotka, huolimatta Pisan kokouksen päätöksestä, siihen asti olivat koettaneet varjo-valtaansa puolustaa, alkoivat taipua. Edellinen luopui vapaaehtoisesti Heinäkuun 4 p:nä, jälkimmäinen pyysi kokoukselta valtakirjaa, ja kun ei siihen suostuttu, täytyi hänenkin tyytyä erottamistuomioon, joka julistettiin pari viikkoa myöhemmin.

Näin suoriutui kokous ensimmäisestä tehtävästään. Monipaavisuus oli poistettu kirkosta. Mutta pieni oli tämä voitto eikä suinkaan omiaan antamaan keski-ajan sairaalle, kuumeenkaltaisesta unestaan heräjäväälle kristikunnalle sitä rauhaa, jota se kaipasi. Arveluttavampaa laatua oli kirkon turmelus — ei ollut se autettavissa kuin perinpohjaisen parannuksen nöyryttävällä tiellä. Onko Kostnitzin kokous, kuuliaisena yksin Herran kutsuvalle äänelle, altis särkeämään synnin kahleet, onko keski-ajan erehdyksiin perehtynyt kristikunta nyt vihdoin "ymmärtävä totuuden" ja siten vapautuva valheen orjuudesta? Kostnitzin kaduilla liikkuu iloisia ihmisiä, satoja porttoja on saapunut kaupunkiin, ravintolat ovat täynnä meluvia ihmisiä, ruoka- ja juomatavaroitten menekki kauhean suuri. Kaikki todistaa, etteivät nuo arvokkaat isät, jotka ovat ottaneet parantaakseen kirkon vammoja, aivo tehtävänsä toimittaa itsensäkieltämisen tukalalla tiellä. Mutta kaiken tämän mieltä masentavan turmeluksen uhallakin näemme kuitenkin siihen aikaan Kostnitzissa koittavan aamunkin enteitä. Kolkossa vankilassa huokaelee kahleissa mies, joka on syvään perehtynyt parannuksen tien salaisuuksiin. Kristikunnan surkea tila on kipeämmin koskenut häneen kuin keneenkään sen ajan ihmisistä, ja hänkin on ryhtynyt taisteluun sorretun totuuden puolesta. Mutta hän taistelee toisilla aseilla ja paremmalla menestyksellä kuin kokous. Häntä vastaan on suruton maailma, paavikunta, kirkko — vieläpä Kostnitzin kokouskin, mutta hänen kanssaan on se Herra, joka on heikoissa voimallinen. Mies on Juhana Hus.

Mitä suurinta huomioa oli tuo valtaava böhmiläinen herännäisyys, jonka pääpiirteistä edellisessä luvussa kerroimme, herättänyt miltei kaikkialla kristikunnassa. Sen vaiheita oli keisari Sigismundkin levottomuudella seurannut, sen johtajia kun syytettiin jos minkälaisesta kerettiläisyydestä. Saatuaan aikaan Kostnitzin kokouksen, antoi hän tämän tehtäväksi muun ohessa tutkia myöskin Husia ja hänen puoluelaisiaan vastaan tehtyjä syytöksiä. Noudattaen Sigismundin kutsumusta, lähti Hus viipymättä matkalle. Uskonsankarin luottamuksella loi hän vakaan katseensa Kostnitzia kohti, missä lukemattomat viholliset häntä odottivat. Keisari oli luvannut hänelle suojeluskirjan, jonka turvaamana hänen muka ei tarvitsisi mitään pelätä, vaan ei hänen urhoollisuutensa siitä riippunut eikä muista maallisista tukeista: häntä tuki elävä usko Jesukseen Kristukseen, jonka sorrettua totuutta hän syrjäisestä isänmaastaan nyt lähti tämän maailman mahtaville tunnustamaan. Hus oli vakuutettu siitä, että tämä matka oli hänen viimeinen matkansa, vaan eivät masentaneet kuolemanaavistukset hänen mieltään — ne päinvastoin puhdistivat hänen uskoaan ja valmistivat häntä siihen suureen taisteluun, johon Herran armo oli hänen

valinnut. Ristiinnaulitun kuninkaan sankarit ovat kehittyneet kirkkaudesta toiseen juuri kuolema silmiensä edessä, ja yksi niitä oli Hus. "Lähden nyt monta ja mahtavaa vihollista vastaan", kirjoitti hän. ystävilleen Pragiin "mutta minä turvaan pelastukseni Jumalaan. Rukoilkaat, rakkahani, väsymättä minun edestäni, että lujana pysyisin Hänen totuudessaan. Jos kuolemani on Hänelle kunniaksi, niin hän sitä jouduttakoon. Vaan jos palajaminen teidän luoksenne on pelastukselleni hyödyllistä, niin rukoilkaamme, että palajan kokouksesta synnittä s.o. niin, ettei evankeliumin arvo minun kauttani ole tullut häväistyksi". Joka näin puhuu, hän on oppinut rukoilemaan: "tapahtukoon Sinun tahtosi", ja joka niin rukoilee, hän ei voi häpeään joutua.

Keisarin käskystä seurasi Husia matkalla böhmiläinen suojelusjoukko, jota paitse muutamia hänen ystäviään, niiden joukossa jalomielinen ritari *Juhana von Chlum*, oli liittynyt seuraan. Uteliaina tunkeutuivat ihmisjoukot kaikkialla katselemaan tuota kuuluisaa miestä, joka ketään pelkäämättä lähti taistelemaan totuuden suurta taistelua. Jo Marraskuun 3 p:nä saapui Hus Kostniziin. Kaksi päivää myöhemmin annettiin hänelle Sigismundin suojeluskirja. Minkä arvoinen se oli, sai hän piankin kokea.

Niinkuin tiedämme, oli Hus puolustamalla oman kansansa oikeuksia Pragin yliopistossa kipeästi loukannut Saksalaisten ylpeyttä. He vihasivat häntä siitäkin syystä katkerasti. Miettien kosta, olivat sitä paitse muutamit hänen omista kansalaisistaan, jotka totuuden tähden vihasivat häntä, kiiruhtaneet Kostniziin tehdäkseen uskonpuhdistajan aseman niin vaikeaksi kuin mahdollista. Heidän toimestaan naulattiin kokouksen ensi päivinä kaikkien kirkkojen oville ilmoituksia Husin kerettiläisyydestä, jotta yleinen mielipide heti alussa olisi häntä vastaan. — "Autuaat olette te, koska he pilkkaavat ja vainoovat teitä, ja puhuvat kaikkinaista pahuutta teitä vastaan, valhetellen minun tähteni".

Husin vihamiesten toimesta levisi kaupungissa jo kokouksen alussa se huhu, että hän aikoi paeta Kostnitzista. Huhu oli kerrassaan perätön, mutta vihamiehet älyivät käyttää sitä hyväksensä. Marraskuun 28 p:nä kutsuttiin uskonpuhdistaja piispan asuntoon, missä Juhana XXIII:kin siihen aikaan asui. Chlum kielsi Husia lähtemästä, vaan tämä noudatti käskyä. Kardinaalit olivat koossa, ja uskonpuhdistajalle ilmoitettiin, että häntä oli syytetty kerettiläisyydestä. Lyhyt oli tutkinto. Chlum, joka vetosi keisarin suojeluskirjaan, sai käskyn poistua, ja sotilasten vartioimana vietiin Hus ensin erään Kostnitzin tuomioherran asuntoon ja sieltä kaupungissa olevan Dominikani-luostarin vankilaan, joka oli mitä kolkkoimpia ja inhottavimpia. "Nyt olet meidän vallassamme" sanottiin hänelle "etkä pääse pois, ennenkuin olet maksanut viimmeisen rovon". — "Vanhurskaalle tapahtuu paljo pahaa, mutta Herra hänen niistä kaikista päästää".

Jo matkalla Kostniziin sai Sigismund kuulla, miten Husia oli kohdeltu. Hän toimitti heti käskyn kaupunkiin, että uskonpuhdistaja laskettaisiin vapauteen, uhaten väkisin avata vankilan, ellei hänen tahtoansa noudatettaisi. Samaan aikaan naulasi Chlum tuomiokirkon ovelle vastalauseen valtakunnan lakien solvausta vastaan. Ei mikään auttanut. Turhaan koetti Sigismund, saavuttuaan kaupunkiin, vaatimustaan uudistaa. Hänelle selitettiin, että kirkon oikeus kerettiläisen suhteen oli ruhtinaan sanaa korkeampi sekä että uskonheittiölle antaman lupauksen pitäminen ei suinkaan ollut velvollisuutta, vaan päinvastoin syntiä. Kun Sigismundia vielä uhattiin silläkin, että kokous, jolta hän toivoi suuria, olisi hajoava, jos hän häiriten estäisi sen toimia, luopui hänkin uskonpuhdistajan oikeutta valvomasta. — "Ota vaari minun rukouksistani, sillä minua vaivataan sangen: pelasta minua vainollisistani, sillä he ovat minua väkevämmät".

Kirkas on marttyyrein kruunu taivaan hääsalissa: ei saavuteta sitä kuin syvimmän itsensäkieltämisen tiellä. Mitä Hus kurjassa vankilassaan kärsi, sen tietää yksin Herra. Historia todistaa ainoastaan, että uskonpuhdistajan terveys tuossa kauheassa luolassa ennen pitkää kävi niin huonoksi, että varovaisuus vaati asianomaisia siirtämään häntä parempaan vankilaan. Jo ennenkuin keisari oli myöntänyt Husin asian tutkimista, pidettiin hänen kanssaan yksityinen tutkinto Joulukuun 1 p:nä. Hän pyysi saada käyttää asianajajaa avukseen, vaan kun siihen ei suostuttu, lausui hän turvallisesti: "olkoon sitten Jesus Kristus, jonka tuomioistuimen eteen teidän kerta täytyy esiintyä, minun asianajajani. Hänelle olen asiani uskonut, niinkuin Hän uskoi asiansa Isällensä". Keskustelu oli yhtä lyhyt kuin hyödytön, niinkuin muutkin hänen kanssaan pidetyt samankaltaiset. Niiden päätarkoitus olikin vain tuskauttaa tuon vihatun miehen taistelua vankilan yksinäisyydessä. — "Älkää oudoksuko sitä hellettä kuin teille tapahtuu, että teitä koetellaan, niinkuin teille jotakin outoa tapahtuisi; vaan iloitkaat, että te Kristuksen kanssa kärsitte, että tekin ajallansa hänen kunniansa ilmestyksessä iloitsisitte ja riemuitsisitte".

Tuskin oli Hus ehtinyt koota vähän voimia sairautensa jälkeen, ennenkuin hänen vastattavikseen lähetettiin 42 kirjallisesti tehtyä syytöstä, jotka perustuivat osittain vihamiesten kertomuksiin, osittain hänen lausumiinsa väitteisin. Hänelle ilmoitettiin myös, että kokous oli tuominut Vikleffin kerettiläisistä pahimmaksi, jotta Hus älyäisi, että hänen asiansa oli käsiteltävä yhteydessä tuon vihatun englantilaisen uskonpuhdistajan kirottujen väitteiden kanssa. Kesäkuun 5 p:nä esiintyi Hus ensi kerran kokouksen edessä. Kalpeat olivat hänen kasvonsa, vaan ylönluonnollista urhoollisuutta ja horjumatonta vakavuutta säteili hänen katseensa. Kokouksessa huudettiin ja meluttiin niihin määrin, ettei Hus saanut sananvuoroakaan. Hän lausui kummastuksensa siitä, ettei voitu ylläpitää parempaa järjestystä. Kaksi

päivää myöhemmin tuotiin Hus toistamiseen kokouksen tutkittavaksi. Muun ohessa syytettiin häntä siitäkin, että hän, perustuen Vikleffin oppiin, hylkäsi muuttumisopin. Hus vakuutti tämän syytöksen olevan perättömän, sanoi päinvastoin aina hyväksyneensä kirkon ehtoollisopin, sillä poikkeuksella kuitenkin, että hän kannatti Böhmiläisten tapaa jakaa kalkkia maallikoillekin. [Tämän johdosta otti kokous kysymyksen keskusteltavakseen, tullen siihen päätökseen, josta ennen (katso II osa) on mainittu.] Vaan ei hän silti suurta edeltäjäänsä kieltänyt. Päinvastoin tunnusti hän rohkeasti, että hän monessa suhteessa oli aivan samaa mieltä kuin englantilainen uskonpuhdistaja. Kun häneltä kysyttiin, oliko hän lausunut tahtovansa olla siellä, missä, Vikleff oli, ja hän siihen myöntämällä vastasi, kaikui kokoussali ivallisen ilon purkauksista. Asiallista väittelyä ei ensinkään tarkoitettu, Husia vaadittiin vain luopumaan "harhaoppisista väitteistään". Turhaan vakuutti uskonpuhdistaja, ettei hän suinkaan ollut saapunut Kostniziin itsepäisesti puolustaaksensa mielipiteitään, vaan että hän oli altis kuulemaan, missä hän mahdollisesti oli erehtynyt sekä luopumaan kaikesta, joka ei ollut p. raamatun mukaista. Tuolla ylönkatseellisella ylpeydellä, jolla totuuden vastustajat kaikkina aikoina ovat lyöneet tuuleen kohtuullisimmatkin vaatimukset, jotta heidän luultu rauhansa ei joutuisi kerrassaan häpeään, kohdeltiin Husiakin tässä tilaisuudessa. Sigismundkin uhkasi peruuttaa suojeluskirjansa, ellei hän taipuisi. Vaan ei horjunut uskonsankarin usko. Sanaakaan peruuttamatta poistui hän kokoussalista. "Rohkeutta, mestari Hus" lausui hänelle ovelta jalo ystävänsä Chlum "luopukaa kernaammin hengestänne kuin totuudesta". "Autuas on se mies, joka kiusauksen kärsii; sillä koska hän koeteltu on, niin hänen pitää elämän kruunun saaman, jonka Herra niille luvannut on, jotka häntä rakastavat".

Seuraavana päivänä tuotiin Hus jälleen kokouksen eteen. Tällä kertaa koskivat syytökset pääasiallisesti hänen kirkosta lausumiaan mielipiteitä. Vetäen puolustukseensa muun ohessa Augustinuksen ja Bernhard Klairvauxlaisen käsityksen, tunnusti hän suoraan, ettei kukaan ole tosi kristitty sillä perusteella vain, että hän kuuluu kirkkoon, vaan ainoastaan se, joka seuraa kristuksen askeleita. Kuinka vähän Hus pelkäsi tämän maailman mahtavia, todistaa sekin seikka, että hän, viitaten Herran Saulille lausumiin sanoi: "että sinä olet minun sanani hyljännyt, niin minäkin olen sinun hylkäävä", yllämainittuun rohkeaan väitteesensä lisäsi tämänkin: "ei ole kukaan kuningas Herralle otollinen, joka elää synnissä". Sigismund säikähtyi, vaan d'Ailly lausui: "ei siinä kylliksi, että olet kirkkoa solvannut, sinä asetut vielä kuninkuuttakin vastustamaan". Suurta vihaa herätti uskonpuhdistaja silläkin väitteellään, että paavikuntaa ei ensinkään tarvittaisi, "koska lukemattomat hurskaat paimenet menneinä aikoina ovat voineet hoitaa Herran seurakuntaa paavin välityksettä". Husille ilmoitettiin, että 60 oppinutta tohtoria, joille kokous oli uskonut hänen oppinsa tutkimisen, olivat päättäneet, että hänen tulisi tunnustaa erehtyneensä, valalla vakuuttaa ainaiseksi luopuvansa harhaopistaan, julkisesti peruuttaa se sekä tulevaisuudessa puolustaa kirkon oppia; ellei hän siihen suostuisi, odottaisi häntä suuri vaara. Turhaan rukoili Hus, ettei häntä pakotettaisi valehtelemaan, vaan turhaan koetettiin myöskin saada hänen vakuutustaan horjumaan. Hän ei taipunut kokouksen päätökseen, vaan vastusti sitä, vakuuttaen alistuvansa ainoastaan raamatun sanan alle. Tällä jalolla tunnustuksellaan viittaa hän uskonpuhdistuksen aamukoittoon, jonka julistajana hän, keski-ajan pimeää pelkäämättä, kirkon ja maailman pilkkaamana ja näennäisesti Herrankin hylkäämänä, voimallisena uskossa Jesukseen seisoo Kostnizin kokouksen edessä. Poistuessaan kokoussalista, lausui hän tyyneesti: "olen vedonnut Kristukseen. Hänen tuomioonsa minä tyydyn, sillä Hän ei perusta sitä vääriin todistuksiin eikä tuomitse kirkkoisienkään väitteiden mukaan, sillä hekin ovat joskus erehtyneet, vaan Hän tuomitsee totuudessa". — "Jos te maailmasta olisitte, niin maailma omaansa rakastaisi; mutta ette ole maailmasta, vaan minä valitsin teidän maailmasta, sentähden maailma vihaa teitä".

Seuratkaamme uskonsankaria hänen vankilaansa. Ei se lihaa ja verta miellytä, mutta uskon silmä tajuaa sen rauhan satamaksi, monen palavan rukouksen todistuksenmajaksi. Kaikki kertoo kärsimisistä ja taisteluista, vaan samalla autuudesta ja voitosta. Usein on tässä kolkossa vankilassa kuulunut kilvoittelevan uskon huokauksia, mutta monesti myöskin ristin Herran ylistystä. Ihmeellisesti asettui täällä Husin ennen joskus liaksi kiiwas luonto, nöyrtyi ja tyyntyi Pyhän Hengen koulussa. Sen huomaamme semminkin niistä kirjeistä, joita hän "kahleissa ja odottaen kuolemaa" täältä kirjoitti ystävilleen Böhmiin. Ne sisältävät horjumattoman uskon kiitosta sille Herralle, joka koetuksen pätsissä valmistaa syntisiä ihmisraukkoja perimään taivaan ikuista iloa. Ei ainoatakaan katkeraa sanaa vihollisista, ei kostonhimoa eikä tyytymättömyyttä: esirukousta, rakkautta vain ja kärsivällisyyden toivorikasta kieltä! Se on Herran voitto, jota heikot ihmissanat älkööt yrittäkö kuvata! — Turvallisesti odotti Hus uskossa Jesukseen marttyyrikuoleman kauhuja. Eikä epäillyt hän totuuden voittoa, vaikkei hän saisi uskonpuhdistuksen aamua nähdä. Niinpä kirjoittaa hän vankilastaan: "hanhi [Tällainen sana hus merkitsee hanhi.] on hiljainen eläin, joka ei pääse korkealle lentämään; sentähden se ei voi siteitään rikki repiä. Mutta tulee toisia lintuja, jotka Jumalan sanan voimalla kohoavat korkeammalle, ja ne tekevät lopun vihollisten hyökkäyksistä". Eräässä toisessa kirjeessä lausuu hän saman turvallisen toivon näillä sanoilla: "toivon Jumalaan, että Hän minun jälkeeni on lähettävä urhoollisempia sankaria kuin nyt löytyy, jotka paremmin pystyvät ihmisille todistamaan antikristusta vastaan". — "Ja minä näin toisen enkelin lentävän taivaan keskitse, jolla ijankaikkinen evankeliumi oli, jota hänen pitää niille ilmoittaman, kuin maan päällä asuvat, ja kaikille pakanoille ja sukukunnille ja kielille ja kansoille".

Oli Heinäkuun 6 p. 1415. Kristikunnan edustajat olivat kokoontuneet Kostnitzin tuomiokirkkoon langettamaan Husin tuomioa. He istuivat korkeilla tuoleilla ja vielä korkeammalla keisari Sigismund, Pidettiin messua. Marttyyri odotti kirkon esihuoneessa: kerettiläisenä hän ei saanut olla saapuvilla niin pyhässä toimituksessa. Vasta sen päätyttyä tuotiin hän sisälle. Keskellä kirkkoa oli pöytä, jolle oli asetettu pappispuku. Hus asettui sen ääreen. Eräs piispa astui saarnatuolille. Saarnatekstinä oli Room. 6: 6 "me tiedämme, että meidän vanha ihminen on ristiinnaulittu Kristuksen kanssa, että synnin ruumis pitää turmeltuman". Näitä pyhiä sanoja sovitteli saarnaaja Husiin, jota hän sormellaankin osotti, kehottaen keisaria hävittämään kerettiläisyyttä ja luvaten hänelle suurta nimeä aikakirjoissa, jos hän surmauttaisi tuon turmion tuottavan miehen. Turhaan koetti marttyyri puolustaa itseään. Kun ei häntä kuultu, lankesi hän polvilleen ja rukoili hetken hiljaa. Kun häntä syytettiin siitäkin, että hän oli kokouksen päätöksestä vedonnut Kristukseen, lausui hän tyyneesti: "katso, Herra Jesus Kristus, miten tämä kirkolliskokous ylönkatsoo sinun lakiasi". Nyt astui paavin tuomari esille, ilmoittaen että Hus oli tuomittu virkansa menettäneeksi ja maallisen oikeuden huostaan annettavaksi. Saatuansa tietää että kirjansakin olivat tuomitut poltettaviksi, kysyi marttyyri: "mitenkä saatatte kirjojani kirota? Minä vain soisin, että niitä korjattaisiin p. raamatun mukaan. Ettehän niitä tunne, moni niistä on kirjoitettu Böhmin kielellä, jota ette ymmärräkään". Kaikki turhaa. Marttyyri polvistui jälleen, rukoillen niiden puolesta, jotka hänen näin julki väärin todistusten perusteella tuomitsivat. Kirkon holvit kaikuiivat paatuneitten naurusta! Tämän jälkeen puettiin Hus pöydällä olevaan pukuun ja hänelle annettiin kalkki käteen sillä kehotuksella, että hän vihdoinkin peruuttaisi harhaoppinsa. Kun hän yhä vain pysyi lujana uskossa, riistettiin häneltä pappispuku sekä kalkki näillä sanoilla: "kirottu Judas, me otamme sinulta tämän kalkin, jossa on Kristuksen veri maailman lunastukseksi". Marttyyri vastasi: "ja minä turvaan Jumalaani ja Vapahtajaani ja olen varma, ettei hän milloinkaan ole minulta ottava pois pelastuksensa kalkkia. Varmaan uskon, että vielä tänä päivänä saan siitä juoda Hänen valtakunnassaan". Husin päähän pantiin perkeleitten kuvilla maalattu paperilakki, johon oli kirjoitettu: "pääkerettiläinen", ja hänelle lausuttiin: "me annamme sielusi perkeleelle". Hän vastasi: "minä uskon sen hyvän Vapahtajamme Jesuksen Kristuksen käsiin. Minun kurjan syntisen tähden on Hän kantanut orjantappurakruunua. Sentähden kannan minä Hänen nimensä kunniaksi ja Hänen totuutensa tähden kernaasti tätä kruunua — se on paljon keveämpi!" — "Tästedes on minulle tallelle pantu vanhurskauden kruunu, jonka Herra, vanhurskas tuomari, sinä päivänä minulle antaa, mutta ei ainoastaan minulle, vaan myös kaikille, jotka hänen ilmestystänsä rakastavat".

Maallisen oikeuden rangaistavana vietiin Hus kaupungin ulkopuolelle, missä rovio oli pystytetty. Jätettyään hyvästi vankilan vartijoille, joita, hän hellästi kiitti hyvästä kohtelusta, astui marttyyri, suuren aseellisen vartijaston ja lukemattoman kansanjoukon saattamana, vakavin askelin kohti kuolemaa. Saavuttuaan paikalle, rukoili hän polvistuen. Pyöveli vaati häntä nousemaan ylös ja satoi hänen rautaisilla ketjuilla paaluun. Kauas kuuluivat marttyyrin sanat, kun hän korkealla äänellä lausui: "Herra Jesus Kristus, kernaasti ja nöyrästi tahdon kärsiä tämän kauhean kuoleman Sinun pyhän evankeliumin ja totuuden julistamisen tähden". Rovio sytytettiin. Liekeistä kuului marttyyrin veisuu: "Jesus, elävän Jumalan Poika, armahda minua". Hetken kuluttua se vaikenä. Kun rovio oli palanut maahan, viskattiin tuhka Rheinvirtaan. — "Ja he huusivat suurella äänellä sanoen: autuus olkoon meidän Jumalallemme, joka istuimella istuu, ja Karitsalle!"

Juhana Husin nimi on kirkkohistorian jaloimpia. Urhoollisesti hän taisteli keski-ajan koko katsantotapaa vastaan, kehottaen kristikuntaa särkemään niitä raskaita kahleita, joilla paavikunta ja kirkon hengellinen ylimyskunta oli sen vanginnut. Syrjäisessä isänmaassaan puolusti hän rohkeasti kansan oikeutta päästä pimeydestä itsetietoisuuteen ja valoon, saarnaten ja kirjoittaen sen omalla kielellä, jota hänen ihmeellisesti valistunut mielensä koetti korottaa kirjakieleksi, niinkuin se hänen kauttansa tavallaan semmoiseksi kohosikin, mikäli siihen aikaan vielä mahdollista oli. Tässäkin suhteessa on hän raivannut tietä uskonpuhdistukselle. Vaan paljon enemmän on hän toimittanut. Hänen kauttansa on evankeliumin valo ihmeen kirkkaana loistanut maailmalle, ennustaen turmeltuneelle kirkolle paavikunnan perikatoa, unestaan heräjävälle kristikunnalle onnellisempaa aikaa. Semminkin kehottaa hänen viimeinen taistelunsa meitä kiittämään ja ylistämään kirkon uskollista Herraa, jonka lähettiläs hän oli.

Ei tyytynyt Kostnitzin kokous Husin marttyyrikuolemaan, sen sokeus ja Kristus-viha vaati toisenkin uhrin. Olemme ennen puhuneet Hieronymus Pragilaisen jalosta taistelusta totuuden puolesta. Hän oli seurannut Husia Kostniziin, vaan kun näki, ettei voinut auttaa jaloa ystävänsä, poistui hän salaa kaupungista. Pian saavuttivat kuitenkin lähetetyt vainoojat hänen, ja hän tuotiin vankina takaisin. Yöt päivät kiusattiin häntä vankilassa, kunnes hän häätyi kieltämään uskonsa. Vapauteen häntä ei kuitenkaan laskettu, sillä arvokkaat isät huomasivat, että miehen sydämissä liikkui toisia ajatuksia kuin hän pakosta oli lausunut. Eräänä päivänä, kun hän jälleen oli kutsuttu kokouksen tutkittavaksi esittämään epäiltyä uskoansa, poisti Herran pelko ihmispelon hänen sydämmestään. Valtaavan kaunopuheliaasti tunnusti Hieronymus kyynelsilmin heikkoudesta ja kuolemanpelosta kieltäneensä totuuden ja luopuneensa jalosta ystävästään, joka urhoollisesti oli kestänyt marttyyrikuoleman kauhut. Rukouksissa oli hän vankilassa taistellut Herran kanssa ja saanut Häneltä syntinsä anteeksi: nyt hän ei

enää pelännyt, nyt oli hän altis kuolemallaan vahvistamaan sitä uskoa, jota hän oli saarnannut Böhmissä. Koettamattakaan vihaansa hillitä, tuomitsi kokous Hieronymuksen heti poltettavaksi. Sääliväisyydestä tahtoi pyöveli sytyttää rovion takapuolelta, vaan Hieronymus esti häntä sitä tekemästä, lausuen: "ei niin, jos olisin kuolemaa peljännyt, en olisi tänne tullut". Tämä tapahtui Toukokuun 30 p:nä 1416.

Sokeuden pimittämänä kokosi Kostnitzin kokous syntiä synnille. Sitä kesti vielä kaksi vuotta: vasta Toukokuun 16 p:nä 1418 julisti paavi *Martinus V*, joka monien rettelöiden jälkeen oli valittu Juhana XXIII:nen jälkeiseksi, sen päätyneeksi. Turhaan koetettiin päättäjisjuhlallisuuksia tehdä mitä loistavimmiksi: haikein sydämmin valittivat kaikki ajattelevat ihmiset, ettei kristikunta Kostnitzissa mitään pysyvää hyvää ollut saanut aikaan. Vaan ei kuulu vieläkään synnintunnustus kristikunnan huuilta, vaikka marttyyrien veri huutaa kosta Jumalalle. Kuinka pimeä on vielä keski-ajan yö, miten kovat ihmisten sydämmet! Ylpeänä ratsasti uusi paavi kaupungista loistavan saattojoukon seuraamana. Sigismund talutti hänen hevostaan, kaksi muuta ruhtinasta kannattivat jalustimia — mutta Husin isänmaassa nousi kansa kostamaan marttyyrein kuolemaa, ja vanhurskaan Jumalan tuomio likeni likenemistään keski-ajan turmeltunutta kirkkoa.

IX.

Husilaiset. Baselin kirkolliskokous.

— Herran ja Gideonin miekka. Tuom. k. 7: 20.

Monesti oli Böhmin herännyt kansa koettanut suojella suurta uskonpuhdistajaansa Kostnitzin kokouksen väkivallalta. Vastaukseksi lähetti sille kokous kertomuksen Husin tuomiosta sekä ankaran uhkauksen kaikille, jotka eivät heti luopuisi hänen kirotusta opistaan. Semminkin vaadittiin Böhmin husilaismielisiä pappeja jakamaan Herran ehtoollista kirkon säätämän tavan mukaan, jonka Kostnitzin kokous oli vahvistanut. Toiset heistä olivat nim. p. ehtoollisessa jakaneet viiniä maallikoillekin. Mahtisanallaan luulivat nuo arvoisat isät voivansa masentaa vapautteen pyrkivän kansan pyhimpiä oikeuksia ja tukehuttaa sen evankeliumin valosta syttynyttä uskonnollista innostusta! Lyhytjärkinen tuuma! Böhmiläiset asettuivat vastarintaan kostaaksensa rakastetun Husin kuolemaa ja puolustaaksensa vapauttaan. Katolismielisiä munkkeja, piispoja ja pappeja karkotettiin, heidän asuntojaan hävitettiin, ja moni heistä pelasti tuskin henkensä. Kuningas *Wenzeslaw*, Sigismundin veli, ei tehnyt mitään estääksensä näitä väkivaltaisuuksia. Päinvastoin syytti hän keisaria lupauksenrikosta, kartuttaen tällä sytykkeellä kapinan tulta yhä enemmän. Hänen suostumuksellaan kokoontui böhmiläinen ja mähriläinen aatelisto Syyskuun 2 p:nä 1415 Pragiin laatimaan vastausta Kostnitzin kokouksen kirjoitukseen. Kokouspaikaksi määrättiin Betlehemin-kappeli. Husin kallis muisto, josta kaikki täällä kertoi, jalostutti hänen tänne saapuneita surevia kansalaisiaan, kehottaen heitä urhoolliseen taisteluun sorretun totuuden puolesta. Vaatien Kostnitzin kokoukselta tiliä Husin tuomiosta, vakuutti tänne kokoontunut aatelisto hänen saarnanneen ja kirjoittaneen p. raamatun mukaan. Niinikään lausui se vakaan, uhkaavan vastalauseen sitä kohtelua vastaan, jonka alaisena Hieronymus juuri siihen aikaan huokaeli, valittaen pelkäävänsä pahinta hänenkin suhteen. Kirje päättyy sillä ilmoituksella, että Böhmin ja Mährin kansa oli altis mitään vaaraa pelkäämättä viimeiseen verenisaraan puolustamaan kaikkia hurskaita evankeliumin julistajia. Hieronymuksen kuolema todistaa, etteivät kirkon mahtavat ylimykset ensinkään ottaneet kuullaksensa niitä totuuden varottavia ääniä, joiden kaiku Böhmin vuoristosta jo kuului koko Euroopassa. Ei ollut vaikea aavistaa, mitä tämmöinen menettely oli vaikuttava uskonnollisen ja kansallisen herännäisyyden jalostuttamaan, vaan vielä tunteittensa vallassa olevaan kansaan — mutta Kostnitzin kokous ei aavistanut mitään! Se oli paatunut Husin rovion ääressä.

V. 1419 kuoli kuningas *Wenzeslaw*. Vihattu keisari Sigismund, joka oli veljensä valtikan perillinen, tahtoi nyt omistaa Böhmin kruunun. Sitä solvausta eivät enää kestäneet Husin kansalaiset. He tarttuivat aseisin vapauden ja totuuden mahtavia sortajia vastaan. Böhmiläisten vastarinta ryhmittyi kahden puolueen taisteluksi. Toisen muodosti aatelisto, toisen kansa. Edellisen pääpaikkana oli Pragin kaupunki ympäristöineen, jälkimmäinen kokoontui *Taborin* vuorelle, jolle se rakensi samannimisen kaupungin. Sotajoukon johtajaksi rupesi *Juhana Ziska*. Hän oli siihen aikaan jo 60 vuoden ikäinen, vaan nuoruuden innostuksesta tykki sydämmensä. Hämmästynyt paavi antoi saarnata ristiretken noita uppiskaisiä vastaan, jotka, huolimatta yleisen kirkolliskokouksen päätöksestä, uskalsivat puolustaa kuolemaan tuomittua kerettiläistä ja kannattaa hänen harhaoppiaan. Saksalaiset olivat hyvinkin alttiit noudattamaan tätä kehotusta, semminkin Sigismund, joka ei tahtonut menettää Böhmin

kuningaskruunua ja sitä paitse oli ruvennut "harhaoppisuuden" kiivaaksi vastustajaksi. Böhmiläisiä vastaan lähetettiin sotajoukko toisen perästä, vaan mahdoton oli niiden rakentaa salpoja tuon pienen kansan yhä vain hurjistuvalle voittoretkelle. Keisarin veltostunut ritaristo ja kurittomat palkkajoukot eivät voineet vastustaa taitavan Ziskan urhoollisia sotilaita, jotka taistelivat jalojen aatteiden innostuttamina, *Deutschbrodin* verisessä tappelussa (1422) lyötiin valtakunnan yhtyneet sotajoukot, ja Böhmiläiset alkoivat tunkeutua rajamaihinkin. Lukien ahkeraan Vanhan Testamentin sotahistoriaa, pitivät Husilaiset itseään Jumalan kansana, joka oli kutsuttu kostamaan Filistealaisille, Moabilaisille, Midianilaisille y.m., kuten he vihollisiaan nimittivät. Ei lannistunut heidän uskonnollinen innostuksensa, sillä se oli alkunsa, saanut totuuden elävästä lähteestä ja imi siitä vieläkin nestettä, vaikka se valitettavasti vuosien kuluessa eksymistään eksyi ammentamaan voimia muualtakin. Missä Böhmiläisten liput, jotka olivat merkityt kalkin kuvalla, liehuivat, siellä vapisivat kaupungit ja kylät, sillä niiden perikato oli varma.

Vähitellen tapahtui kuitenkin käänne sodan vaiheissa. Löytyi Husilaisia, jotka eivät hyväksyneet sitä jyrkkää kantaa, jolle kansallisuolue oli asettunut. Semminkin Ziskan kuoleman jälkeen (1424) vieraantuivat molemmat husilais-puolueet toisilleen. Sävyisempi, joka on tunnettu nimellä *Kalikstinit*, [Nimi johtuu latinalaisesta sanasta calix, joka merkitsee kalkki.] oli taipuvainen solmimaan rauhaa kirkon kanssa, jos sille myönnettäisiin muutamia tärkeitä oikeuksia; toinen puolue, *Taborilaiset*, sitä vastoin asettui yhä jyrkemmin raamatun puustavin kannalle, hyljäten ehdottomasti kaikki, jota ei raamattu suoraan käske. Sodan melskeissä hurjistuneena ja voitoistaan yltyneenä, ei tahtonut se rauhasta ensinkään tietääkään, ennenkuin vapaasti saisi järjestää jumalanpalveluksensa oman katsantotapansa mukaan. Sota jatkui ja kävi vuosi vuodelta yhä verisemmäksi. Arveluttava oli paavin asema. Ei hän kernaasti olisi tahtonut kutsua levotonta kristikuntaa uuteen kirkolliskokoukseen, vaikka Kostnitzin kokouksessa tehty päätös velvoitti häntä sitä tekemään, vaan Husilaisten voittoretket kävivät siksi uhkaaviksi ja kirkollismielisten vaatimukset jyrkiksi, ettei hänellä ajanpitkään muuta neuvoa ollut. Martinus V kutsui kristikunnan yleiseen kirkolliskokoukseen. Se oli pidettävä *Baselissa* ja alkava v. 1431. Kuolema vapautti hänen kuitenkin tuolle vastahakoiselle matkalle lähtemästä. Kokouksen toimeenpaneminen jäi Martinuksen jälkeisen, paavi *Eugen IV:n*en toimeksi.

Baselin kirkolliskokous ei alkanut läheskään niin loistavasti kuin edellinen. Ikäänkuin aavistaen koko tuuman mitättömyyttä, eivät saapuneet kirkon edustajat kokoukseen kuin hyvin harvalukuisasti. Mutta etenkin oli paavilla ja hänen kannattajillaan syytä tyytymättömyyteen. Kokous näet ryhtyi heti hieromaan rauhaa noiden kirottuja Husilaisten kanssa. Saatuansa tämän tietää, lähetti Eugen bullan kokoukseen, vaatien sen lakkauttamista. Syyksi sanoi hän Baselin husilaissodan vuoksi vaarallisen aseman. Vaan paavin kiellosta ei huolitettu. Kokous jatkoi tointaansa, ja v. 1433 saapui Baseliin 300 Husilaisten edustajaa ilmoittamaan, millä ehdoilla Böhmiläiset suostuisivat rauhaan. Uteliaisuudella ja levottomuudella olivat kirkon edustajat odottaneet noita urhoollisia sankareita, joiden nimi siihen aikaan täytti koko Euroopan pelvolla. Lähetystä kohdeltiin kuten voittajaa ainakin. Salataksensa omaa kurjuuttaan, olivat kirkon edustajat määränneet, että kaikki huvitukset, joita tämänkin kokouksen aikana arvokasten isien viihtymisen vuoksi tuostakin pantiin toimeen, lakkautettaisiin, kunnes Böhmiläiset olivat poistuneet kaupungista. "Eivät jumalattomat kestä tuomiota, eivätkä syntiset vanhurskusten seuraa". Lähetystä, jonka johtajana oli tuo pelätty sotapäällikkö *Prokopius*, kohdeltiin suurella kunnioituksella. Husilaisten käsitys uskonnollisissa asioissa erosi kuitenkin siksi paljon kirkon edustajain kuolleista kaavoihin ja muotoihin jähmettyneestä, kauas totuuden sanasta eksyneestä katsantotavasta, ettei vielä saatu sopimusta aikaan, vaikka keskustelua kesti 50 päivää. Kyllästyneinä lähtivät Böhmiläiset pois Baselista, suostuen kuitenkin siihen ehdotukseen, että kokous saisi lähettää lähetystön Pragiin asiasta likemmin keskustelemaan. Miten muuttuneet olivat olot Kostnitzin kokouksen ajoilta! — Hartaasti toivoen tuota uhkaavaa husilaissotaa loppuvaksi, käytti Baselin kokous hyväkseen Böhmiläisten lupaa, jonka mukaan Husilaisten vaatimuksista vielä keskusteltiin Pragissa. Vaan ei sielläkään ollut helppo saada rauhaa aikaan. Kaikin tavoin koettivat kuitenkin katolisuuden ystävät tarkoitustaan saavuttaa. Kun eivät muut keinot auttaneet, alkoivat he yllyttää Kalikstinein ja Taborilaisten välillä vallitsevaa erimielisyyttä, kunnes se kiihtyi eripuraisuudeksi ja katkeraksi vihaksi. Tähän ansaan kietoutuneina, suostuivat Kalikstinit (1433) solmimaan rauhaa kirkon kanssa seuraavilla ehdoilla: 1:ksi: Jokainen Böhmiläinen on oikeutettu p. ehtoollisessa nauttimaan viiniäkin; kuitenkin tulee papiston opettaa kansalle, että kirkon tapa jakaa alttarin sakramenttia on yhtä oikea ja tuottaa yhtä suurta siunausta. 2:ksi: Esimiestensä asettamat papit julistakoot vapaasti ja uskollisesti Jumalan sanaa. 3:ksi: Papiston paheet ovat rangaistavat jumalallisen lain ja kirkkoisien määräysten mukaan. 4:ksi: Papit ovat oikeutetut hoitamaan kirkon tiluksia, vaan heiltä vaadittakoon siinäkin toimessa uskollisuutta.

Paljon jyrkemmät olivat Husilaisten vaatimukset v. 1421, jolloin he, kokoontuneena Pragiin, keskustelivat ja päättivät, millä ehdoilla he suostuisivat sopimaan kirkon kanssa. Vaan ei ilmaisekaan sopimus tuo kuin Kalikstinein laimeaksi käynyttä vastarintaa. Että Taborilaisten katsantotapa oli sama kuin ennenkin, se tuli piankin ilmi. Pragissa v. 1434 pidetyillä valtiopäivillä lausuiivat he mitä jyrkimmän vastalauseen kirkon kanssa solmittua liittoa, vastaan, kielsivät kerrassaan paavin oikeuden määrätä

mitään hengellisissä asioissa, vaatien näiden alistamista ainoastaan raamatun sanan alle. Vihan vimmassa poistuivat he valtiopäiviltä, uhaten epäluotettavia kansalaisiaan verisellä kostolla. Kalikstineillä ei ollut muuta neuvoa kuin joko luopua päätöksestään tahi ryhtyä taisteluun Taborilaisia vastaan. He vetosivat miekkaan, eikä aikaakaan, ennenkuin Husin urhoolliset kansalaiset, joita tämän maailman mahtavat siihen asti turhaan olivat koettaneet masentaa, seisovivat aseissa toisiaan vastaan. Sigismundin sodan alussa lausuma ennustus: "Böhmiläisiä eivät voi kukistaa muut sotajoukot kuin heidän omansa" toteutui *Böhmischbrodin* verisessä tappelussa (1434). Kalikstinit voittivat, Prokopius ja hänen veljensä, jotka johtivat Taborilaisten sotajoukkoa, kaatuivat ja heidän kera suuria osa noita urhoollisia sankareita, jotka olivat vannoneet viimeiseen verenpisaraan puolustaa Böhmin uskonnollista vapautta kirkon ylimyksiä ja tämän maailman mahtavia vastaan. Erämaana oli Husin isänmaa, raunioina sen kaupungit ja kylät, hävitetyt sen pellot, hautausmaina sen nurmet ja laaksot. Kenen oli syy? Keski-ajan turmeltunut kirkko, joka ei aavistanutkaan omaa syntivelkaansa, todisti: "Jumala on tuominut kerettiläiset", vaan Herran todistus kuuluu: "joka paljon on rakastanut, hänelle monta syntiä annetaan anteeksi".

Näiden vaiheiden ohessa oli Baselin kokous jatkanut pintapuolista työtään. Eugen IV, joka, kuten mainitsimme, jo alussa julisti sen lakkautetuksi, koetti vastakokouksilla tehdä Baselissa laaditut päätökset mitättömiksi. Ensimmäin kutsui hän kannattajansa *Ferraraan* (1438), josta kaupungista kuitenkin rutto heidät ennen pitkää karkotti. Seuraavana vuonna kokoontuivat he *Florensiin* jatkamaan työtään. Eugen julisti Baselin kokouksen pannaan. Tämä vastasi valitsemalla uuden paavin, herättäen siten hetkeksi uuteen eloon monipaavisuuden onnettomuutta, jonka poistamista varten kristikunta niin kanan oli taistellut. Surkea on todellakin kirkon tila! Eikä sitä paranna tuo paavin miltei naurettava yritys koettaa tukea valtaansa solmimalla liittoa itäisen kirkon kanssa. Turkkien ahdistamana oli näet Itä-Roman keisari *Juhana VII Paleologus* etsinyt turvaa länsimaan kristikunnalta. Kauan epäiltyään, kummanko puoleen hän kääntyisi, Baselin kokouksen vai paavinko, solmi hän vihdoon liiton viimmemainitun kanssa (1439). Vaan ei ystävyttä kauan kestänyt, eikä siitä muuta apua ollut kuin muutamia turhia juhlamenoja, joilla keski-ajan turmeltunut kirkko vielä koetti maailmaa lumota. Tuo kirkkojen entinen yksimielisyys ei ollut saavutettavissa muutamilla myönnytyksillä ja sopimuksilla — sen aikaansaaminen edellytti silloin, niinkuin aina, ehdotonta kuuliaisuutta yksin totuuden erehtymättömälle sanalle!

Turhaan ponnisti Baselin kokous viimeiset voimansa näyttääksensä kristikunnalle, että "yleinen kirkolliskokous on paavia korkeampi". Kun sen jäsenet vihdoin (1443) hajosivat, oli Eugen IV yhä edelletä paavina. Näyttää siis kuin olisi paavikunta voittajana suoriutunut noista yleisistä kirkolliskokouksista, joista olemme kertoneet. Hämmästyttävällä röyhkeydellä olivat paavit tämän taistelun vaiheissa julistaneet muuttumattomia vaatimuksiaan kristikunnalle, ja näyttipä hetkeksi kuin olisi Herran seurakunta yhä edelleenkin tuomittu näihin vaatimuksiin suostumaan. Niin ajattelivat ainakin paavit itse, sillä he eivät huomanneet, että "yö kului". Mutta historia todistaa, että ihmiskunnan kehitys alkaa kulkea uutta uraa, jolla se on valmistava perikatoa keski-ajan paavikunnalle. Aamuruskon koittaessa näkyy kaikkivaltiaan Jumalan käsi. Se tarttuu kirkon eksyneen laivan peräsimeen ohjatuksensa sen kulkua kohti rauhan satamaa.

X.

Turun piispanistuvin viidennentoista vuosisadan alussa.

— Jokainen luulee tiensä oikeaksi, vaan Herra koettelee sydämmet. San. 1. 21: 2.

Olemme viitanneet paavien väsymättömiin pyrintöihin säilyttää hallitsija-asemaansa kristikunnassa. Siitä he eivät vielä siihen aikaankaan luopua tahtoneet, kuin jo kaikki enteet ennustivat perikatoa tälle yritykselle. Ei niin kaukaista maata Euroopassa, etteivät "Pietarin jälkeiset" koettaneet sen oloja halliten johtaa. Niinpä tiedämme esim. että he, halveksien Turun tuomiokapitulia, koettivat anastaa itselleen oikeuden yksin asettaa virkaansa Suomen piispan. Vaan taitavasti valvoi kapitulikin puolestaan etujaan, jos kohta se ajanhengen tahrana ei suinkaan ollut arka keinojen suhteen. Tämän näemme selvästi Juhana Westfalin kuoleman jälkeen. Hänen jälkeisekseen valitsivat Turun kaniikit *Bero Balkin*, joka heti vaalin jälkeen riensi Avignoniin saadaksensa paavin vahvistusta. Ei hän sinne tyhjänä lähtenyt — se olisi tosiaan ollut hukkamatka! — vaan varustettuna hyvällä kukkarolla. Hankkiaksensa valitsemalleen piispalle riittäviä lunnaita, oli kapitulin kiireessä täytyntä myydä tuomiokirkon tiluksiakin. Paavi tyytyi rahasummaan: Turun piispaksi pääsi *Bero II Balk* v. 1385.

Tämä mies oli syntynyt Vehmaan pitäjän Palkisten talossa. Viimmemainittu nimi muistuttaa tuosta vanhasta aatelissuvusta, johon hän kuului. Nuorena oli hän harjoittanut opintoja ulkomaan yliopistoissa ja saanut maisterin arvon, mutta noita jaloja herätyshuutoja, joita siellä siihen aikaan jo kaikui, "ei hän kuulevin korvin kuullut". Hänen toimensa piispana osottavat selvään, että hän oli vento vieras kirkon jo alkaneelle suurelle uudistamistyölle. Bero oli noita keski-ajan sokeita paimenia, joiden silmämääränä oli loistava jumalanpalvelus ja kirkon maallinen valta. Semmoisena oli hän kyllä utterta, vaan ei ole todistus tämä omiaan ennustamaan valoisampaa tulevaisuutta syrjäisen Suomen Siionille. Kerrassaan arvottomiksi emme kuitenkaan saa Bero piispan toimia tuomita. Niidenkin kautta valmisti kaikkivaltias Jumala isänmaatamme uskonpuhdistuksen aikaa vastaanottamaan, vaikka ne aivan toista tarkoittivat.

Jotta Turun tuomiokapituli paremmin voisi tehtäviään toimittaa, perusti Bero siihen arkkidiakoninviran (1389), toimittaen sen omistajalle useita lahjamaita. Tuomiokirkon rikastuttaminen ja siellä pidettävän jumalanpalveluksen korottaminen mitä suurimpaan loistoon näkyy olleen hänen hartain huolensa, ja paljon hän siinä suhteessa vaikuttikin. Ollen hyvässä sovussa kuningas *Eerikin* ja *Margareeta* kuningattaren kanssa, sai hän heiltä suurta rahallista apua pyrinnoilleen. V. 1403 lahjoittivat nämä ruhtinaat Turun tuomiokirkolle 300 naulaa hopeaa (noin 14,000 nyk. Smk.) sillä ehdolla, että "tuomiopäivään asti" kerta päivässä *missa aurorae* [Latinalainen sana *aurora* merkitsee aamunkoitto. Kysymyksessä oleva messu sai tämän nimen, koska se määrättiin toimitettavaksi varhain aamulla.] niminen messu kirkossa luettaisiin heidän, heidän vanhempainsa ja ystäväinsä sielujen edestä. Tuomiokirkkoa koristettiin ja laajennettiin. Niinpä rakennettiin siihen vanhojen lisäksi uusia, komeita kuoreja ja niihin hankittiin alttareita messujen toimittamista varten. Tällä tavoin karttui myöskin tuomiokirkossa palvelevien pappien luku. Heidän palkkaamiseksi lahjoittivat hurskaat ihmiset, yhä uusia elatus- ja palkkatiloja.

Muistellessamme Turun silloisen tuomiokirkon sen ajan oloihin katsoen melkoisen suureksi kasvanutta omaisuutta, emme suinkaan saa unohtaa niitä pyhäinjäännöksiä, joita siinä säilytettiin. Meidän käsityksemme mukaan ei niiden arvo ollut suuri, vaan keski-aika piti niitä tavaroista kalliimpina. Todistuksena on sekin seikka että niiden kunnioittamista varten Beron aikana määrättiin eri juhlapäivä (1396). Jotka saapuivat tähän juhlaan ja oikeassa mielessä sitä viettivät — niin sanottiin — he pääsivät pyhimysten ansion ja siitä vuotavan ilon osallisuuteen. Miten lukemattomia eksytyksiä on katolinen kirkko totuuden nimessä kylvänyt meidänkin esi-isiemme sydämiin!

Bero piispa ei pitänyt huolta ainoastaan Turun tuomiokirkosta: hän valvoi myöskin laajan hiippakuntansa parasta, koettaen kaikkialla saada katolisuuden valtaa maassa turvatuksi, taatuksi. Suomen sydänmaissa ja sen pohjoisimmissakin osissa syrjäytyi hänen aikanaan pakanaus kristinuskon tieltä. Hänen ajoiltaan mainitaan monta uutta kirkkoa (Ruskossa, Säkylässä, Köyliössä, Laitilassa, Pälkäneellä y.m.), joista useat epäilemättä syntyivät utteran piispan toimesta.

Valtiollisellakin alalla esiintyi Bero. Hän matkusti muutamia kertoja Ruotsiin, missä otti osaa verraten tärkeitäkin kysymyksiä ratkaistaessa. Suurempaa etevyyttä hän ei kuitenkaan näissä toimituksissa näy osottaneen, vaan hallituksen suosiossa hän elämänsä loppuun asti pysyi. Sen huomaamme siitakin, että hän v. 1409 sai Maskun ja Piikkiön pitäjät lahjaksi.

Bero Balk kuoli Kesäkuun 29 p:nä 1412.

XI.

Piispa Maunu II Olavinpoika Tavast.

— vartija, mitä yö kuluu? Jes. 21: 11.

Tämä mainio mies syntyi Mynämäen pitäjän Alasjoen talossa Lokakuun 14 p:nä 1357. *Tavastien* suku oli jo siihen aikaan mahtava. Maunun isä, *Olavi Tavast*, joka oli rikas rälssimies, oli hänen syntyessään Hemming piispan voutina Kuusiston linnassa. Tämä seikka määräsi epäilemättä suureksi osaksi pojan tulevaisuuden. Varmaan huomasi tuo kirkon etuja tarkkaan valvova piispa nuorukaisen suuret lahjat, eikä suinkaan tunnu oudolta erään historioitsijan oletus, että Maunu hänen kehotuksestaan päätti ruveta papiksi. Vaan oli miten olikaan: ei erehtynyt Kuusiston linnanvoudin poika valitessaan tämän elämänuran, sillä hänestä tuli Suomen kirkon mainehikkain katolinen piispa.

Maunun nuoruudenaika on kokonaan tuntematon. Sitä tärkeämpi on ensimmäinen hänen miehuudenajaltaan säilynyt tieto, semminkin kun se on omiaan muistuttamaan meitä siitä armosta, joko

"koittona ylhäältä etsi" 14:n ja 15:n vuosisadan kristikuntaa. Kirkkomme aikakirjoihin on merkitty, että Maunu Tavast sai maisterin arvon Pragin yliopistolta v. 1398. Mahdoton on olettaa, ettei tuo tavattoman lahjakas mies, jonka tietohalu oli ohjannut hänen askeleensa syrjäisestä Suomesta Böhmin kuuluisaan opinahjoon, tutustunut Husiin ja kuunnellut hänenkin luentojaan. On kyllä totta, että nämä luennot alkoivat vasta viimmemainittuna vuonna, totta myöskin, etteivät tuon suuren uskonpuhdistajan mielipiteet siihen aikaan vielä olleet vakaantuneet vaan olipa Pragin yliopistossa jo ennen hänen esiintymistäänkin uuden ajan hengen tuulahdus vaikuttanut etenkin nuorisoon, vaatien sitä taisteluun pimeyden ja valheen varjovaltoja vastaan: ken pystyy väittämään, ettei Herra näissä vaiheissa etsinyt sitäkin miestä, jonka elämäkertaa tässä silmäilemme? Minkä vastauksen oli Maunu Tavast, palattuaan takaisin Suomeen, antava pimeässä haparoivan kansansa utelemaan kysymykseen: "vartija, mitä yö kuluu?"

Luultavasti oli Maunu Tavast, lähtiessään Pragiin opintojaan jatkamaan, kaniikina Turussa. Sittemmin oli hän jonkun aikaa kuningas *Erik Pommerilaisen* kanslerina, vaikka tämä eräässä kirjeessä vuodelta 1406 nimittää häntä ainoastaan "rakkaaksi papiksensa". V. 1410 pääsi Maunu Turun tuomiokirkon arkkidiakoniksi ja kaksi vuotta myöhemmin, kun Suomen piispanistuin Beron kuoleman kautta tuli joutilaaksi, Turun piispaksi. Noudattaen edeltäjäinsä esimerkkiä, matkusti hän Roomaan, missä hän paavi Juhana XXIII:n käskystä vihittiin virkaansa p. Katarinan kirkossa (1412).

Maunu II Olavinpoika Tavast oli jo 55 vuoden ikäinen, kun hän ryhtyi johtamaan Suomen kirkkoa. Mutta eivät ilmaise hänen toimensa ikäkulun väsymystä, vaan päinvastoin innostuneen miehen murtumatonta voimaa. Käydessään ulkomailla oli hän nähnyt, kuullut ja oppinut paljon eikä aikonut hän olla sitä käyttämättä Suomen kirkon hyväksi. Vaan ristiriitaisia olivat äänet, joita hän kristikunnan emämaissa kuuli, monenkaltaiset ne opetukset, joita häntä oli kehotettu noudattamaan. Etenkin Roomassa käydessään oli hän kokenut, miten levoton aika oli. Husin herätyshuutojen kaiku kuului kaikkialle, herättäen innostusta, hämmästyttä ja vihaa; Pisan kokous oli puhunut rohkeita, ennen kuulumattomia sanoja turmeltunutta paavikuntaa vastaan, ja Pariisissa, johon kaupunkiin Maunu paluumatkalla poikkesi, puhuttiin uudesta yleisestä kirkolliskokouksesta, joka oli ryhtyvä yhä tehokkaampiin toimiin puhdistuksensa kirkkoa "pään ja jäsenten suhteen". Suomessa ei näistä painavista kysymyksistä paljo tiedetty, täällä oltiin entisillään tahi oikeammin: katolisen kirkon erehdykset juurtuivat juurtumistaan kansaan. Oliko Suomen uusi piispa hoitava kirkkonsa peräsintä niin, että tuo uuden ajan tuulahduskin, jonka virkistytävää ilmaa hänkin oli vähän hengittänyt, pääsisi vaikuttamaan laivan purjeisiin, vai oliko hän ohjaava sen kulkua samaa sumuista tietä, jota se niihin asti oli kulkenut? Vastauksena ovat miehen vaikutus ja toimet Turun piispana, joita tässä lyhyesti tahdomme tarkastaa.

Palattuaan kotia Roomasta, ryhtyi Maunu Tavast heti jatkamaan edeltäjäinsä toimia. Niiden silmämääränä oli, kuten tiedämme, hankkia Suomen kirkolle maallista rikkautta, loistoa sen jumalanpalvelukselle, arvoa ja valtaa sen papistolle. Johdonmukaisemmin ja tuntuvammin kuin kukaan ennen häntä työskenteli Maunu Tavast tuohon suuntaan, eikä ole kukaan kirkkomme paimenista sittemminkään niin tehokkaasti toiminut katolisuuden palveluksessa.

Jo edellisten piispojen aikana olivat ihmiset harjaantuneet pitämään kirkolle annettuja lahjoja erinomaisen ansiokkaina ja Jumalalle otollisina. Maunu Tavast ei suinkaan tätä eksynyttä ajanhenkeä vastustanut. Päinvastoin koetti hän sekä kehotuksilla että omalla esimerkillään saada sitä juurtumaan yhä syvempään Suomalaisten sydämiin. Eikä hän turhaan työtä tehnyt, jos asiaa katolisen kirkon kannalta arvostelemme. Miltei kaikki Suomen Siionia koskevat, niiltä ajoilta säilyneet kirjeet, ovat lahjakirjoja kirkon hyväksi. Ne kartuttivat ennen arvaamattomassa määrässä sen omaisuutta, antaen sille siten tarpeellista alueellista apua, vaan eksyttivät samalla esi-isiämme yhä pitemmälle keski-ajan vaarallisimman erehdyksen mutkaisella polulla. Piispa itse kulki oppaana edellä. V. 1421 rakennutti hän tuomiokirkkoon "omansa ja vanhempainsa sielujen pelastukseksi, kaikkien pyhien enkelien ja pyhän Birgittan kunniaksi" *pyhän ruumiin kuorin*. Siinä palvelevan papin tehtävänä oli usein lukea messuja kuorissa. Perustuskirja säätelee, että pyhän ruumiin kuorin pappisvirka etupäässä oli uskottava Tavastein suvun jäsenelle. Piispa oli yksissä tuomiokapitulin kanssa hänen valitseva. Varojaan säästämättä lahjoitti Maunu, joka erinomaisella lemmellä näkyy suosineen etenkin tätä perustamaansa laitosta, sen alttarille monesti suuria lahjoituksia. — Monta muuta uutta alttaria syntyi Suomen emäkirkossa Maunu Tavastin aikana. Niistä mainittakoot Johanneksen, p. Annan, p. Andreaan, Pietarin, Paavalin ja p. Kolminaisuuden alttarit. Tietysti oli Maunun mahdoton itse kustantaa kaikkia näitä laitoksia, sillä niihin yhdistetyt pappisvirat kysyivät päivä päivältä yhä suurempia varoja, vaan hänen ei tarvinnutkaan sitä tehdä. Ruhtinaat ja ruhtinattaret, valtakunnan mahtavat ylimykset, virkamiehet, porvarit, talonpojat kaikki kiiruhtivat kilvan rikastuttamaan kirkkoa, siten päästäksensä Turun mahtavan piispan suosioon ja hankkiaksensa sieluillensa rauhaa elämässä ja kuolemassa. Täten kohosi semminkin tuomiokirkon komeus ennen aavistamattomassa määrässä. Kaniikein luku karttui kuudesta kymmeneen, ja heitä auttamaan liittyi kuoripappien yhä lukuisammaksi kasvava joukko, joka ihanalla veisullaan sai jumalanpalveluksen viehättävän kauniiksi. Messuja pidettiin joka päivä aamusta iltaan, ja joka

tuomiokirkossa tahi muualla tuon kuuluisan piispan näki, huomasi miehen koko käytöksestä ja erittäin siitä hartaudesta, jota hän jumalanpalvelusta toimittaessaan aina osotti, ettei hän tavan ja maallisen etunsa vuoksi vain paimenvirkaansa noin hartaasti toimittanut. Ankarasti hän valvoi kirkon kuria, vaatien etenkin itseltänsä tarkkaan sitä pyhyyttä, jolla keski-ajan hurskaat pyrkivät Jumalan ja pyhimysten suosioon. Piispanistuimensa ja isältään perimänsä talojen tulot käytti hän paitse kirkon rikastuttamiseksi suureksi osaksi myöskin köyhien hyväksi, rakensi sairashuoneita, puolusti sorretuita, tuki orpoja ja vaivaisia, holhoi ja, kieltäen itseään, autti. Aikakirjoihimme on myöskin merkitty, että raskasten verojen ijäs Maunu Tavastin toimesta nostettiin monen köyhän seudun asukasten niskoilta, hallitus kun miltei aina oli altis noudattamaan Turun jalon piispan esityksiä. Etenkin jos otamme huomioon, miten irstaisuus, voitonpyyntö ja muut silmiinpistävät paheet olivat yleiset sen ajan papistossa (Maunu Tavastin oma arkkipiispa, Upsalan piispa *Johannes Jerechini* esim. erotettiin virastaan siveettömän elämänsä tähden), ei ole kumma, että hän vuosi vuodelta tuli yhä kuuluisammaksi. Piispankronika kertoo hänen istuneen "kuin toinen Joosef ylimysten ja valtaneuvosten kesken" sekä ihmisten "palvelleen häntä kuin kuninkaallista majesteettia". Hän oli — niin todistaa sama kronika — "suuri toimissaan, niinkuin nimeltäänkin" [Latinalainen sana *magnus* (Maunu) merkitsee suuri.].

Maunu Tavastin mainetta kartutti arvaamattoman suuressa määrässä hänen pyhiinvaellusretkensä Palestinaan, jolle matkalle hän piispana ollessaan lähti. Vaikka vuosiluku on tuntematon, on kertomus täysin luotettava. Sekin todistaa Maunu piispan olleen noita keskiajan hurskaita, jotka, kuuliaisina katolisen kirkon erehtyneelle uskolle, olivat alttiit sitä sydämmestään kannattamaan ja sille uutta elinvoimaa hankkimaan vielä silloinkin, kun totuuden Henki yhä kuuluvammin vaati kristikuntaa astumaan pimeydestä Herran ihmeelliseen valoon. — Matkalla kävi Maunu myöskin Venedigin rikkaassa kaupungissa. Siellä hän osteli kaikenkaltaisia koristuksia ja kalleuksia tuomiokirkkonsa tarpeeksi. Niistä ansaitsevat etenkin muistamista: iso hopearisti, moniaat puhtaasta kullasta tehdyt astiat p. ehtoollista varten, hopea-kotelot, joihin p. Henrikin luut kätkettiin, kalliit kirkonvaatteukset, hopealla koristetut evankeliumi- ja epistolakirjat sekä arvokas kirjakokoelma, sisältävä jumaluustiedettä ja kirkkolakia käsitteleviä kirjoja.

Luonnollista on, että Turun tuomiokirkon komeus ja sen jumalanpalveluksen loisto kehottivat esisiämme koettamaan saada köyhän Suomen muitakin Jumalalle pyhitettyjä rakennuksia edes jossain määrin tuon kuuluisan emäkirkon kaltaisiksi. Uusia kirkkoja rakennettiin monessa paikoin, vanhoja laajennettiin ja koristettiin. Niin esim. perusti kuningas *Kaarle Knuutinpoika* Viipurin kirkkoon kolme alttaria. Ne pyhitettiin Johannekselle, p. Katariinalle ja p. Annalle. Kaikkialla oli Maunu piispan uskonnollinen innostus, hänen esimerkinsä ja valtaava henkensä kehottamassa, johtamassa. Jota vanhemmaksi hän tuli, sitä innokkaammin vain hän valvoi katolisuuden etuja laajassa hiippakunnassaan. Todistuksena on muiden utterain tointen kera seuraavakin. Ennen on kerrottu, miten koko Porvoon pitäjä Hemmingin aikoina joutui Paadisten luostarin haltuun. Kun kuningas Maunu Eerikinpoika, joka, kuten tiedämme, sai mainitun piispan tähän lahjoitukseen suostumaan, syöstiin valtaistuimelta, korjasivat Viipurin linnan haltijat kysymyksessä olevan alueen kruunulle. Paadisten luostari ei tietysti ollut siihen tyytyväinen, vaan uudisti tuon tuostakin vaatimuksiaan, tottunut kuin se oli hyväksensä käyttämään tuon verraten varakkaan alueen veroja. Epäilemättä olisi tämän johdosta syntynyt pitkiäkin rettelöitä, ellei Maunu Tavast olisi ryhtynyt tehokkaisiin toimiin niiden estämiseksi. Hän käytti nim. tuosta kuningas Eerikin ja Margareeta kuningattaren lahjoituksesta melkoisen summan (noin 2000 nyk. S. markkaa), ostaen sillä Porvoon pitäjän ainaiseksi vapaaksi Paadisten luostarin vaatimuksista. Tuossa ruhtinaallisessa lahjoituksessa siten syntynyt vailinki korvattiin hiippakunnalle takaisin saadun alueen maksamilla veroilla.

V. 1429 hävitti tulipalo suurimman osan Turku. Liekit eivät säästäneet tuomiokirkkoakaan, ne painoivat siihenkin hävityksen leiman. Vaan ei masentanut tämäkään kohta murtumattoman piispan intoa. Muutaman vuoden kuluttua korotti hänen rakas kirkkonsa entistä komeampana huippuaan taivasta kohti, läheltä ja kaukaa jälleen kutsuen ihmisiä messuja kuulemaan ja lumoavaa hartautta nauttimaan Suomen kuuluisimpain pyhimysten muistorikkaassa temppelessä. Mahdollisesti lähti Maunu yllämainitulle matkalleen pyhään maahan juuri tämän tulipalon johdosta, Herran haudalla etsiäksensä lohdutusta surussaan ja hankkiaksensa kirkollensa koristuksia tulen hävittämien kalleuksien sijaan. Vaan olkoon asian laita miten tahansa, sen ainakin varmaan tiedämme, että Suomen asukkaat hänen toimestaan heti ryhtyivät kuuluisaa tuomiokirkkoansa korjaamaan ja kauniiksi sisustamaan. Yksissä Ruotsin piispojen kanssa julisti Maunu Tavast v. 1441 40 päivän synninaneet kaikille, jotka määrättyinä juhlapäivinä saapuivat tuomiokirkkoon tahi Suomen hiippakunnan muihin kirkkoihin ja niitä lahjoituksilla muistivat. Vielä anteliaampi oli Baselin kirkolliskokous. Se lähetti seuraavana vuonna kirjeen Suomeen, luvaten synninpäästöä aina 20 vuodeksi jokaiselle, joka oli altis uhraamaan rahoja tulen turmeleman tuomiokirkon hyväksi. Muitakin samankaltaisia kirjeitä saapui katolisen kirkon ylimyksiltä Maunun aikana ja epäilemättä etenkin hänen ilmoitustensa johdosta Turkuun. Eivätkä ne vaikutuksetta olleet: köyhän Suomen kirkko rikastumistaan rikastui. Tämä seikka kyllä taivutti kansan mieltä siihen käsitykseen, että kaikki maallinen työ ja toimi on velvollinen etupäässä tarkoittamaan

kirkon etua, siten opettaen esi-isiämme sielunsa autuudeksi uhraamaan kaikki, mutta he eksyivät samalla myöskin yhä kauemmas siitä sanasta, joka todistaa: "Jumala on henki ja oikeat rukoilijat rukoilevat häntä hengessä ja totuudessa".

Olemme nähneet, miten uutterasti Maunu piti huolta katolisuuden voitosta Suomessa. Häntä uskollisemmin ei ole kukaan palvellut tätä aatetta, eikä pysty kukaan todistamaan, että hänen mielensä tässä palveluksessa yltyi vallanhimoisen kirkkoruhtinaan kovasydämmisyydeksi ja ylpeydeksi, kuten useampain keski-ajan eteväin piispojen kävi. Omaa etuansa valvoi hän ainoastaan niihin määrin, kuin hänen käsityksensä kirkon kunniaa sitä vaati. Arka oli hän kyllä piispallisen arvonsa suhteen, vaan kirkon eikä oman maineensa tähden. Ja ken uskaltaa väittää, ettei tuo kaunis liekki, joka säteili hänen silmistään, hänen harjoittaessaan verratonta armeliaisuuttaan köyhiä kansalaisiaan kohtaan, rukoillessaan tahi jumalanpalvelusta toimittaessaan, ollut rakkauden Herran virittämä, vaikka siihen liittyikin paljo keski-ajan eksyneen hengellisyyden valevaloa?

Mainitseminen todistuksiin Maunu Olavinpojan Tavastin toimista Turun hiippakunnan piispana, liittyy vielä semminkin yksi, jota emme saa unohtaa. Tarkoitamme hänen laajassa hiippakunnassaan toimittamiaan tarkastusmatkoja. Miten vaivaloiset nämä, matkat olivat, voimme päättää esim. siitä, että Maunun toimesta rakennettiin majatalo sille 18 peninkulmaa pitkälle asumattomalle taipaleelle, joka siihen aikaan erotti Sysmän ja Savon kirkot toisistaan. Semmoisissa erämaissa liikkui hän vielä päälle 80 vuoden vanhana, tarkastaen pappien työtä, varottaen, nuhdellen, neuvoen ja kehottaen seurakuntia. Missä tahansa hän levähti, jos erämaan synkissä saloissa tahi asutuissa seuduissa, siihen asetettiin hänen pieni kappelinsa, ja muassaan olevat papit toimittivat siinä jumalanpalvelusta, jota hän itse aina johti. Ihmetellen, kunnioittaen katseli kansa kaikkialla tuota Suomen kirkon hurskasta piispaa, jonka esimerkki niin valtaavasti kehotti kaikkia irtautumaan maallisista ja ylentämään sydäntään Herran puoleen. Hän oli — niin arveltiin — likeisesti sukua niille pyhimyksille, joista hän puhui ja joiden kanssa hän niin ahkeraan seurusteli. Ei kuulunut Suomen erämaihin husilais-sodan melskeen kaikua eikä niitä ääniä, jotka vaativat kristikunnan kansoja taisteluun paavikirkon valeita vastaan: täällä polvistuivat ihmiset nöyrinä vanhan piispansa kera pyhimysten kuvien edessä keski-ajan yön kuutamossa. Mutta siunausta siitäkin oli, sillä "laupias ja armollinen on Herra, kärsiväinen ja aivan hyvä".

Vähitellen oli Suomessa ruvettu perustamaan koulujakin lasten opettamista varten. Ne olivat tietysti siihen aikaan vielä hyvinkin vähäpätöisiä, vaan arvaamattoman suuresta merkityksestä kuitenkin. Maunu Tavast kannatti niitä kaikin tavoin, hankkien muun ohessa paavilta anekirjoja niille, jotka rahalla, ruualla tahi vaatteilla auttoivat köyhiä koululaisia. Että Suomessakin tietohalu vähitellen alkoi herätä, huomaamme semminkin siitä, että moni nuorukainen täältä matkusti ulkomaille, Pariisissa, Pragissa y.m. opintojaan jatkaakseen. Tuo on unestaan heräjävän kansamme totuuden kaipua, joka sillekin ennustaa uskonpuhdistuksen aamun koittoa.

Myöhään oli Suomi päässyt kristinuskon osallisuuteen. Sentähden eivät katolisen kirkon laitokset täällä saavuttaneet sitä kukoistusta, kuin Euroopan sydänmaissa. Niinpä löytyi täällä ennen Maunu Tavastin aikoja esim. ainoastaan viisi luostaria. Näistä olemme jo maininneet Turun Dominikani-luostarin. Myöhemmin perustettiin Viipuriin kaksi luostaria, toinen noudattava Dominikanein, toinen Fransiskanein ohjesääntöjä. Viimmemainittuun munkkikuntaan kuuluivat niinkään muut kaksi, Rauman ja Ahvenanmaan luostarit. Kuten olemme nähneet, edustaa Maunu Tavast kaikissa toimissaan keski-ajan uskonnollista katsantotapaa, suosien sydämmestään myöskin munkkilaitosta, vaikka uuden ajan heräjävä tuulahdus jo monessa paikoin tuomiten likenee luostarien muureja, uhaten paljastaa näiden takana piileilevät paheet. Uuden luostarin perustaminen köyhään Suomeenkin oli jo kauan ollut hänen hartain toivonsa. Etenkin viehätti Maunua Birgittan maine: hänen perustamansa munkki- ja nunnayhdistykseen kuuluvaksi aikoi vanha piispa aikomaansa luostaria, jos hänen onnistuisi saada se aikaan. V. 1438 sai hän asian niin pitkälle ajetuksi, että Ruotsista saapui kirje, joka kehotti häntä Suomen valtiomiesten kera valitsemaan paikkaa aivotulle luostarille. Muutaman vuoden kuluttua (1443) perustettiin Raision pitäjään, nyk. *Naantalin* alueelle, *Vallis gratiae* [Vallis gratiae merkitsee armon laakso; siitä ruotsalainen niini Nådendal (Naantali).] niminen *Brigittiläis-luostari*. Maunu piispa oli ensimmäinen toimessa. Hänen kustannuksellaan rakennettiin luostarikirkon pääkuori ja sakaristo, jota paitse hän kehotuksillaan sai ihmisiä lahjoittamaan laitokselle maita ja muita lahjoituksia.

Maunu Tavastin toimet valtiollisella alalla eivät kuulu kirkkohistoriaan. Se kuitenkin mainittakoon, että hän monesti otti valtionkin asioihin osaa, osottaen aina horjumaton uskollisuutta kuninkaallensa. Vielä v. 1448 kävi hän Ruotsissa, ollen saapuvilla kuningas *Kaarle Knuutinpojan* kruunajaisissa. Tämän jälkeen hoiti hän vielä kaksi vuotta paimenvirkaansa, kunnes hän, väsyneenä raskaasta elämäntyöstään ja 93 ikävuoden painamana, luopui piispanvirastaan 1450. Turkuun rakentamastaan komeasta piispantalosta siirtyi hän nyt Naantaliin, missä oli valmistanut itselleen pienen asunnon lähellä luostaria. Siellä sammui vanhuksen elämä v. 1452. Hän haudattiin pyhän ruumiin kuoriin.

Olemme viitanneet siihen, että Maunu Tavast oli yksi niitä, joiden aikaa uskonpuhdistuksen aamukoitto valaisi. Sen merkitys ei hänelle kirkastunut, vaikka hän kävi sitä läheltä katsomassa.

Raamattu todistaa: "joka on totuudesta, hän kuulee totuuden äänen". Mihin määrin näiden sanojen tuomitseva puoli soveltuu häneen, sen tietää Herra yksin. Vaan emme silti saa jättää niitä huomioon ottamatta, arvostellessamme Suomen katolisen ajan etevintä piispaa. Hänen monessa suhteessa jalo muistonsa on oikeutettu sitä vaatimaan. Ja jos sen kautta himmeneekin tuon maineen loisto, niin ei vähene sen Herran kunnia, jonka viinimäessä Maunu Tavast verrattomalla ahkeruudella teki työtä. Ei voinut vielä tämäkään Suomen Siionin vartija vastata esi-isiemme huokaukseen: "mitä yö kuluu?" mutta horjumaton oli Herran lupaus "nouse, ole kirkas; sillä sinun valkeutes tulee, ja Herran kunnia koittaa sinun ylitses".

XII.

Tuomas Kempiläinen.

— me otamme siitä vaarin, ja sitä pyytelemme, että me Herran tuntisimme, sillä hän koittaa niinkuin kaunis aamurusko, ja hän tulee meille niinkuin sade, niinkuin ehtoosade aikansa maan päälle. Hos. 6: 3.

Monenkaltaisia aseita käytti Herra keski-ajan loppupuolella herättääksensä nukkuvaa kristikuntaa synnin unesta. Eivät ansaitse huomiota ainoastaan nuo suuret uskonsankarit, jotka julkisesti uskalsivat vastustaa kirkon turmelusta: moni muu totuutta etsivä henkilö, jonka maine ei ole niin kuuluisa, on heidän kera valmistanut uskonpuhdistuksen suurta aikaa. Kernaasti myönnettäköön, etteivät, nämä Siionin muurien vartijat niin selvään kuin nuo taistelun suuret johtajat käsittäneet aikansa kipeintä tarvetta eivätkä niin rohkeasti astuneet sorrettua totuutta puolustamaan, vaan ei heidän työnsä silti hedelmätön ollut. Tarkoitamme semminkin yhä edelleen kukoistavan mystisyyden edustajia ja heidän syvää, hartaiden rukousten pyhittämää miettimistään Jumalan sanan ääressä. Heidän hiljaisista kammioistaan on moni valonsäde lähtenyt ulos meluavaan maailmaan herättämään ja virkistyttämään pimeässä haparoivaa kristikuntaa ja johdattamaan ihmisten askeleita rauhan tielle. Yksi näitä miehiä oli *Tuomas Kempiläinen*.

Semminkin Alamaissa virkistyi mystisyys keskiajan loppupuolella uuteen eloon. Hurskaat, syvämietteiset henkilöt liittyivät siellä monessa paikoin yhdistyksiinkin, edistääksensä sitä jumaluusoppia, jonka pääasiana on sydämmen hartaus ja elämän yhteys Jumalan kanssa. Kuuluisin näistä yhdistyksistä oli *Deventerin* koulu, jonka perusti ennen mainitun Ruysbrockin hengenheimolainen *Gerhard Groot* (k. 1384). Laitos, jonka jäsenet ovat tunnetut nimellä "yhteisen elämän veljekset", saavutti ennen pitkää suuren maineen. Grootin kuoltua rupesi yhdistyksen johtajaksi *Florentinus Radewyns*. Etenkin hänen aikanaan vaikutti se suuria. Monessa paikoin liittyi näet hurskaita, taivaan valtakunnan aarteita etsiviä nuorukaisia toisiinsa, muodostaen Deventerin koulun mallin mukaan pieniä, yhteistä hartautta ja uskonnollista miettimistä varten perustettuja yhdistyksiä, joiden tarkoituksena oli säilyttää ja kirkkaammaksi kehittää ajan uupuvaa uskoa, toivoa ja rakkautta. Arvaamattoman suuri oli näiden yhdistysten työn siunaus. Keskiajan laskeva aurinko loi siihen kaunista valoa. Hiljaa työskentelivät noiden vaatimattomien yhdistysten jäsenet, vaan paljon he saivat aikaan. He lukivat ahkeraan, mieltivät, saarnasivat, perustivat kouluja ja levittivät pieniä hartauskirjoja siunaukseksi ja kehotukseksi aikakauden levottomille, kirkon turmelukseen ja alituisiin riitoihin kyllästyneille ihmisille.

Eräänä päivänä v. 1393 saapui "yhteisen elämän veljesten" luo eräs 13 vuoden ikäinen poika, etsien rauhaa tykkivälle sydämmelleen, ravintoa isovalle sielulle. Hän oli kotosin lähellä Kölniä olevasta pienestä Kempenin kaupungista. *Tuomaan* — se oli pojan nimi — vanhemmat olivat hurskaita eivätkä tahtoneet estää, poikaansa lähtemästä hakemaan viisauden helmiä, vaikka he olivat varattomia eivätkä voineet hänen koulunkäyntiään kustantaa. Kenties aavistivat he, että Herra oli ottanut pitääkseen huolta lapsen kasvatuksesta, toimittaaksensa hänen kauttansa suuria valtakuntansa palveluksessa. Tarkka on hurskaan äidin silmä, eikä rakenna Jumalaa pelkäävän isän toivo sannalle.

Florentinus otti Tuomas Kempiläisen Deventerin kouluun, antoi hänelle kirjoja sekä hankki hänelle ylläpidon erään hurskaan rouvan kodissa. Nuorukainen edistyi tavattoman nopeasti, saavuttaen nöyrällä ja hurskaalla käytöksellään ennen pitkää "veljesten" ystävyyden ja rakkauden. Seitsemän vuotta harjoitettuaan opintoja Deventerissä, rupesi Tuomas Florentinuksen kehotuksesta *Zwollen* lähellä olevan p. Agneksen luostarin munkiksi. Siellä hän siitä alkaen oleskeli elämänsä loppuun asti. Hän kuoli v. 1471.

Näin lyhyt on tämän miehen elämäkerta, ja kuitenkin on hänen nimensä tunnettu, hänen maineensa suuri koko kristikunnassa. Hän on nim. kirjoittanut erään kirjaseen *"Kristuksen seuraamisesta"*, jonka vertaisia ei löydy montaa. Siitä on ilmaantunut tuhansia eri painoksia, jotka, käännettyinä kaikille euroopalaisille kielille, ovat kertoneet maailmalle mitä tuo ihmeellisen syvämielinen, ristin tien salaisuuteen perehtynyt hurskas munkki mielti pienessä kammiossaan Zwollen luostarissa. Väittäkööt meidän aikamme pintapuoliset kristityt, joiden nautinnonhimoinen uskonto pyrkii yhä enemmän vapautumaan Herran todistuksesta: "joka tahtoo minun opetuslapseni olla, hän kieltäköön itsensä, ottakoon ristinsä joka päivä päällensä ja seuratkoon minua", Tuomas Kempiläisen kirjan kaipaavan "Jumalan lasten uskon rohkeutta" ja evankeliumin lohdutusta: jotka niin puhuvat, he eivät tiedä mitä sanelevat. On kyllä totta, ettei Tuomas, keski-ajan sumujen ympäröimänä kuin oli, pystynyt täydellisesti kehittämään esim. vanhurskauttamisoppia, mutta kaikkialla hän kuitenkin sen ytimeen tähtää eikä hän ketään harhateille johdata silloinkaan, kun hän selvään ilmaisee, minkä ajan lapsi hän on. Elämän tien pääpiirteet kirkastuivat hänelle rukouksissa Herran puoleen monesti ihmeen kirkkaiksi, ja hänen ajatuksensa ja sanansa saivat Pyhän Hengen koulussa, jota hän uskollisesti kävi, tuon pyhän leiman, jossa Herran työ tunnetaan. Miten ihmeellisesti Herra ohjasi häntä, hänen kirjoittaessaan tätä, tuhansien luettavaksi määrättyä kirjaa, näkyy siitäkin, ettei siinä ainoassakaan paikassa puhuta Marian avuksiuuttamisesta, vaikka Tuomas Kempiläinen oli tämän pyhimyksen mitä hartaimpia ihailijoita. Tuomas Kempiläinen on itse kokenut mitä hän on kirjoittanut. Siitä hänen kirjansa herättävä voima ja vakuuttava uskottavuus. Lukemattomat suruttomat on se herättänyt synnin unesta, lohduttanut murheellisia, tukenut horjuvia, rauhoittanut rauhottomia, luonut totuuden valoa ristin tiellä vaeltavien askeleita valaisemaan. Ja sama voima on sillä vielä tänä päivänä, sillä tämä voima on Herran salatun viisauden voima. Ei istunut sen tekijä turhaan kirjoituspöytänsä ääressä!

Paitse yllämainittua kirjaa löytyy muitakin Tuomas Kempiläisen kirjoittamia teoksia, sillä ei hän muuta tehnyt pitkän elämänsä aikana kuin luki, rukoili, mielti ja kirjoitti. Sentähden sanotaan hänen myöskin erään kuvansa alle, jonka muuan munkki löysi, kirjoittaneen nämä sanat: "olen etsinyt rauhaa, vaan en löytänyt sitä kuin yksinäisyydessä ja kirjojeni ääressä". — Lainaamme tähän lyhyen otteen Tuomas Kempiläisen etevimmästä teoksesta, yllämainitusta "Kristuksen seuraamisesta" nimisestä kirjasta:

"Sieluni, jos omistaisit kaikki maalliset tavarat, niin et kuitenkaan saattaisi olla onnellinen ja autuas, sillä kaikki onnesi ja autuutesi on Jumalassa, joka on kaikki luonut. Tätä autuutta eivät tämän maailman hullut kiitä, vaan Kristuksen uskolliset odottavat sitä, ja ne, jotka ovat puhtaat sydämestään ja pitävät kanssakäymistä taivaissa, nauttivatkin joskus sen esimakua. Turha on kaikki inhimillinen lohdutus eikä sitä kauan kestä; autuaaksi tekevä ja totinen se lohdutus, jonka totuudesta sisällisesti saamme. Hurskaalla on aina lohduttajansa Jesus, jolle hän sanoo: ole, Herra Jesus, aina ja joka paikassa minua läsnä. Ja jos lohdutuksesi minulta puuttuisikin, niin olkoon tahtosi ja sallimasi koetus paras lohdutukseni. Sillä et Sinä aina riitele etkä vihastu ijankaikkisesti." (Ps. 103: 9).

XIII.

Paavikunta keski-ajan iltahämärässä.

Voi kauheata, rietasta ja väkivaltaista kaupunkia!

Ei hän tahdo kuulla, eikä antaa, itseään kurittaa; ei hän tahdo uskaltaa Herran päälle, eikä pidä itseään Jumalan tykö.

Hänen päämiehensä ovat hänessä niinkuin kiljuvat jalopeurat, ja hänen tuomarinsa niinkuin sudet ehtoolla, jotka ei mitään jätä huomeneksi. Sef. 1: 1-3.

Kovia iskuja oli paavikunta saanut noilta yleisiltä kirkolliskokouksilta, jotka viidennentoista vuosisadan alkupuolella kokoontuivat puhdistamaan turmeltunutta kirkkoa "pään ja jäsenten puolesta". Sopisi odottaa, että "Pietarin jälkeiset" vihdoinkin alkaisivat huomata, "mitä heidän rauhaansa sopi", etenkin kun samaan aikaan Vikleff, Hus y.m. Herran valitut lähettäjä yhä kuuluvammin vaativat ajan ilmiöitä Jumalan erehtymättömän sanan tuomioistuimen eteen, mutta entistä hurjemmin vain kulki paavikunta eteenpäin onnettomalla tiellään. Synnin viinistä juopuneina kuin ovat, eivät paavit huomaa, miten heidän valtaistuimensa perustukset horjuvat. "Jumala itse on lähettänyt heille väkevän eksytyksen", etteivät he enää mitään pelkää. Yhä edelleen luulee Rooma voivansa maailmaa hallita, vaikka Herran tuomio likenemistään likenee sen veripunaisten syntien tahraamaa piispanistuinta. "Voi

kauheata, rietasta ja väkivaltaista kaupunkia!"

Taitamattomasti menetteli Baselin kokous taistelussa Eugen IV:ttä vastaan. Tiedustelematta Euroopan kansojen mielipidettä, asiasta, erotti se hänen virasta (1439), luullen mahtisanallaan voivansa pakottaa kristikuntaa kuuliaisuuteen. Työläästi se muutamia vuosia pysyi koossa, kunnes sen jäsenet hajosivat, turhaan ponnistettuaan heikkoja voimiaan valitsemansa paavin suojelukseksi. Ei siinä kylliksi, että Eugenin onnistui pysyä paavina: paavikunnan mahtavuus sai uuden tukeen tästäkin voitosta, vaikka voitto kyllä itse teossa oli enemmän kuin epäiltävä. Eräs sen ajan kuuluisimpia henkilöitä *Eneas Sylvius*, joka Baselissa oli esiintynyt Eugenin kiivaana vastustajana, meni ensin keisarin palvelukseen, vaan lähti myöhemmin Roomaan, polvistui paavin eteen ja sai häneltä piispanhiipan palkinnoksi. Samaan tapaan menetteli moni muukin Eugen IV:n vastustajista. Turvallisempi oli ajan turmeltuneista lapsista paeta paavikunnan kehnoon satamaan kuin lähteä taistelemaan ristiriitaisten aatteiden kuohuvalle merelle! Näin asiain ollen onnistui paavikunnankin vielä muutamia vuosia säilyttää näennäistä valtaansa. Eugenin jälkeisen *Nikolaus V:nen* (1447-1455), jonka siveellisyys on ajan turmeluksen, semminkin paavien siveettömän elämän ilahuttavana vastakohtana, ei enää tarvinnut kokea mitään vastarintaa: yksimielisesti tunnusti kristikunta hänen johtajakseen. Kyllä koettivat muutamat ruhtinaat saada paavikuntaa kirkon lakina tunnustamaan, että yleinen kirkolliskokous on paavia korkeampi, mutta jo Nikolaus V:nen jälkeinen *Kalikstus III* todisti pelkäämättä keisari *Fredrik III:lle*, ettei hän aikonut noudattaa Kostnitzin ja Baselin kokousten päätöksiä. Vielä rohkeammin edusti yllämainittu Eneas Sylvius, päästyään paaviksi v. 1458, samaa turmiollista valtiotaitoa. Hän on paavina tunnettu nimellä *Pius II*. Nuoruudessaan oli hän elänyt hyvin siveettömästi, eikä suinkaan hänen elämänsä sittemminäkään ollut nuhteetonta; päinvastoin edustaa hän vielä paavinakin aikansa kevytmielistä, mädännyttä katsantotapaa. Sitä paitse oli hän myöskin luopumalla Baselin kokouksessa lausumistaan mielipiteistä pilannut maineensa, vaan eivät riittäneet nämäkään seikat miehen rohkeutta masentamaan. Utterasti hän työskenteli heikontaaksensa yleisten kirkolliskokousten vaikutusta ja saadaksensa maailmaa jälleen taipumaan Rooman yliherruutta nöyrästi tunnustamaan, kuten muinoin noina paavikunnan mahtavuuden aikoina.

Näiden vaiheiden ohessa oli uhkaava pilvi idästä noussut turmeltunutta kristikuntaa varoittamaan. Turkkiilaisten kasvava valta likeni likenemistään Itä-Rooman vanhaa pääkaupunkia valloittaaksensa senkin Muhamedin uskonnon kodiksi. Kautta vuosisatojen oli Konstantinuksen mainehikas kaupunki voitollisesti luotaan torjunut vihollisjoukkojen rynnäköt, vaan jo oli sen perikadon hetki joutunut. Voidaksensa rakentaa salpoja Islamin tunnustajain voittoretkelle, oli kreikkalainen kirkko, kuten tiedämme, siihen aikaan osottanut suurta myöntöväisyyttä liittymään roomalaiseen, joka koetti sitä ystäväkseen saada, vaan juopa oli aikojen kuluessa käynyt niin suureksi, ettei pysyvää liittoa saatu aikaan. Kuitenkin olivat paavit yhä edelleen hyvinkin alttiit kehottamaan läntisen kristikunnan kansoja auttamaan Konstantinopolin keisaria hänen taistelussaan uskottomia vastaan. Siihen heitä kehotti Turkkiilaisten kasvava valta, joka uhkasi Roomankin kirkkoa perikadolla. He kehottivat kristikuntaa tarttumaan aseisiin, jotta yhteinen vihollinen saataisiin karkoitetuksi, siten koettaen eloon virittää tuota ristiretkien aikakauden innostusta, jonka turvissa paavikunnan maine muinoin oli niin suureksi kasvanut. Mutta valjenneet olivat nuo kristikunnan nuoruudentoiveet vuosisatojen rasittavissa vaivoissa, laskemassa keski-ajan aurinko. Eivät saavuttaneet paavien kehotukset mitään yleisempää kannatusta. Siellä täällä vain ryhdyttiin toimiin, vaan vaikuttimena oli voitonhimo tahi joku muu itsekkäinen etu. Niin esim. varustivat Venedigin ja Genuan kaupungit melkoisen laivaston puolustaaksensa Itä-Rooman keisarikuntaa, sillä Turkkiilaisten rynnäköt tuottivat tappioa heidän kukoistavalle kaupalleen. Ainoastaan Unkarilaisissa huomaamme uskonnollistakin innostusta, heidän seurattessaan urhoollisen *Juhana Hunyadin* lippuja, jotka väleen voitollisina liehuivat taistelussa Islamin hurjia tunnustajia vastaan. Vaan Itä-Rooman perikatoa eivät hekään voineet estää. Huhtikuussa v. 1453 saapui 250,000 miehen suuruinen turkkilainen sotajoukko Konstantinopolin edustalle, ryhtyen kaupunkia piirittämään. Urhoollisesti taisteli kuuluisan valtakunnan viimeinen keisari *Konstantinus XI* pienen sotajoukkonsa kera voimallista vihollistaan vastaan, vaan turhaa oli tämä taistelu. Toukokuun 29 p:nä tekivät Turkkiilaiset suuren rynnäkön, joka heille kaksi tuntia kestävä kovan taistelun jälkeen avasi kaupungin portit. Urhoollisesti oli keisari taistellut, virittäen loistoa ikivanhan valtakunnan viimeisille päville. Hän otettiin vangiksi ja mestattiin. Hänen kera sai surmansa 2,000 kristittyä. Kaupungin kaikista kirkoista paitse yhdestä, joka ikäänkuin pilkaksi jätettiin Jesuksen tunnustajille, riistettiin ristin merkki ja niistä tehtiin muhammedilaiset moskeat. — Vanhurskaudessa kosti Herra, jonka pitkämielisyyden turvissa Itä-Rooman keisarikunta niin kauan oli säilynyt, vihdoin tämän turmeltuneen valtakunnan suuret synnit. Ei saanut Sofiankirkko enää nimeksikään olla Hänen kunniansa todistuksenmajana!

Konstantinopolin valloitus vaikutti huomattavan käänteeseen länsimaiden oloissa. Turkkiilaisten ikeen alla eivät kristityt helposti viihtyneet, vaikei heitä väkivallalla pakotettu uskonnostaan luopumaan. Etenkin oppineet ja sivistyneet kammoksivat noita raakoja pakanoita, jotka säälimättä tallasivat heidän kalliimmat muistonsa jalkojensa alle. Sentähden he joukottain siirtyivät kristittyihin maihin, vieden muassaan sivistyksensä aarteet. Siten koteutui kreikkalakien sivistys semminkin Italiaan, missä

jo ennestään vanhan klassillisen kirjallisuuden tutkiminen oli vireillä. Kotimaastaan paenneet Kreikkalaiset kartuttivat tätä ihmiskunnan kehitykselle niin tärkeää innostusta, virittäen tieteen valoa oppimattomuuden pimeästä pyrkivän ihmiskunnan tielle. Siten syntyi humanismi, tuo sivistyshistorian huomattava ilmiö, joka koetti saada yleisinhimillistä sivistystä elpymään muinaisen kreikkalaisen ja roomalaisen kirjallisuuden kasvavasta juuresta. Yleensä humanismin edustajat kyllä vieraantumistaan vieraantuivat kirkolle, luoden monesti kristinuskolle hyvinkin vaarallisia. Jumalan sanaa vastustavia tuotteita, vaan heidän kauttansa levisi myöskin vanhojen kielten taito, jota paitse uskonpuhdistuksen suuri työ olisi ollut mahdoton. Huomattava on myöskin, että karttuva sivistys jo semmoisenaankin oli omiaan poistamaan lukemattomia ennakkoluuloja, joiden sumuisessa ilmassa keski-ajan uskonnolliset erehdykset olivat syntyneet ja karttuneet, "Herra on valmistanut istuimensa taivaassa, ja hänen valtakuntansa hallitsee kaikkia".

Vaikka Konstantinopolikin oli Turkkilaisten hallussa, niin eivät paavit luopuneet toiveistaan saada tätä kristikunnan uhkaavaa vihollista Euroopasta karkoitetuksi. Pius II meni innostuksessaan niin pitkälle, että itse lupasi ruveta ristijoukon johtajaksi, vaan ei auttanut sekään. Eikä olisi hänen persoonansa tosiaankaan ollut omiaan innostuttamaan sotilaita. Kun yleisestä ristiretkestä ei mitään tullut, pyysi hän ainakin saada seurata erästä venetialaista laivastoa, joka lähti Turkkilaisia hätyyttämään, vaan kuoli (1464), ennenkuin ehti satamaan, missä laivasto oli. Häntä seurasi paavina ensin *Paavali II* ja tämän jälkeen *Siktus IV*. Molemmat elivät hyvin siveettömästi, ikäänkuin uhalla kartuttaen paavikunnan jo ennen kauhean suurta syntivelkaa. Viimmemainittu esim. rohkeni kartuttaa paavinistuimen tuloja verottamalla Rooman porttoloita, ja ikäänkuin pilkataksensa vanhurskaan Jumalan lähenevää tuomioa, ryhtyi hän komeilla palatseilla koristamaan turmeltunutta pääkaupunkiaan. Yhä syvempään vain uupui paavinistuin irstaisuuden ja muiden syntien lokaan hänen jälkeisensä *Innocentius VIII:n* aikana. Julkisesti harjoitti hän mitä ilkeintä siveettömyyttä, toimittaen monille lapsilleen hyvää toimeentuloa vatikaanin runsaista varoista. Vaan ei hän silti luopunut edeltäjänsä unelmista saada kristikuntaa lähtemään ristiretkelle Turkkilaisia vastaan. Kunnioitusta hänkin vaati paavin arvolle, kuuliaisuutta käskyilleen! Innocentius VIII on kuuluisa siitäkin, että nuo hirveät noitatuomiot hänen käskystään tulivat yleisiksi. Katolinen kirkko ei näet ollut voinut poistaa noitumisen pakanuuden ajoilta perittyä taikauskkoa, kristikunnasta, vaan sitä harjoitettiin paljon vielä viidennellätoista vuosisadalla. Etenkin olivat naiset alttiit luottamaan loihtimisen tenhovoimaan, herättäen salaperäisillä noitatempuillaan monessa, paikassa hämmästyttä, levottomuutta. Moni etevä mies oli koettanut saada näitä kirkkoa ja kristinuskkoa solvaavia tapoja hävitetyiksi kristikunnasta, vaan turhaan. Eikä tuo kummaa ollutkaan. Kun totuuden tunnustajat poltettiin roviolla, kirkon oppi erehtymistään erehtyi ja paavinistuin uupui yhä inhottavampaan lokaan, kun luostarit turmeltuivat, papit tahrasivat maineensa synnin poluilla ja inkvisitsioonin kidutuskoneet vain vaativat ihmisiä uskomaan — silloin säilyi, vieläpä yltyikin ajan levottomissa aalloissa tuon yleisen tyytymättömyyden rinnalla taikauskokin. Luonnollista on, että Innocentius VIII:n sen kukistamiseksi määräämät pakkokeinot ainoastaan lisäsivät onnettomuutta. Lukemattomia noitia kidutettiin, poltettiin tahi surmattiin muulla tavoin paavin käskystä. Eivät olleet vatikaanin salit, eivät Rooman porttolat omiaan häntä muistuttamaan, miten kauhean suuri semminkin hänen syynsä taikauskon yhä karttuvaan valtaan oli. Eivätkä tuohon suuntaan myöskään ajatelleet inkvisitsioonin verikoirat, he vain kylmäkiskoisesti tekivät tehtävänsä autuaaksitekevän kirkon, nimessä. Mutta ei nukkunut Hän, "joka maan piirin vanhurskaudessa tuomitsee".

Jo joutui keski-ajan ilta, vaan tilintekoa pelkäämättä harjoitti Rooman paavi veripunaisempia syntejä kuin konsanaan ennen. "Pietarin istuimella" istui siihen aikaan *Aleksanteri VI* (1492-1503). Tässä hirviössä olivat kaikki paheet ikäänkuin solmineet liiton. Ei ainoatakaan valonkohtaa hänen hallituksessaan: kaikki on pimeää, kuni synnin yö. Turhaan koettaisimme kuvata paavinistuimen kurjaa tilaa tämän viidennentoista vuosisadan viimeisen paavin aikana. Tuo olisi vain mitä inhottavimpien syntien ja rikosten luettelemista. Kauhistuksella kuuli maailma kertomuksen paavin ja hänen lastensa, *Lucretia Borgian*, *Caesar Borgian* y.m., hurjasta elämästä kristikunnan pääkaupungissa. Turhatko olivat siis ponnistukset olleet, kun sielunvihollinen saavutti yhä suurempaa valtaa? Toivottomuuteenko oli kristikunta tuomittu nääntymään, synnin lokaanko oli kirkko ainaiseksi vajoova? Tuohon suuntaan eksyi ajatuksissaan moni hurskas ihminen, nähdessään keski-ajan kauniiden unelmain ja toiveiden haihtuvan ja tähtien sammuvan sen taivaalla. Mutta horjumattomana pysyi silloinkin raamatun todistus: "Jumalan merkit ovat suuret ja hänen ihmeensä voimalliset; hänen valtakuntansa on ijankaikkinen valtakunta, ja hänen valtansa pysyy suvusta sukuun".

XIV.

Böhmin veljet.

Ei heidän pidä hukkaan työtä tekemän, eikä turmeluksessa synnyttämän; sillä he ovat Herran siunattuin siemen ja heidän jälkeentulevaisensa heidän kanssansa. Jes. 65: 23.

Työläs oli Böhmin tointua husilais sodan iskemistä vammoista, ja vielä kolkommalta näytti sen tulevaisuus hengellisessä suhteessa.

Taborilaisten nimi katosi ennen pitkää historiasta, eivätkä voineet Kalikstinitkaan säilyttää saavuttamaansa itsenäisyyttä: he uupuivat väleen väsyneinä katolisen kirkon helmaan. Vaan jos tarkemmin silmällemme Husin isänmaan oloja Böhmischbrodin tappelun jälkeen, huomaamme kuitenkin tuossa monen kovan onnen kestäneessä kansassa pienen jäännöksen, joka yhä edelleenkin "säilyttää Herran kärsivällisyyden sanan".

V. 1436 pääsi vihattu Sigismund Böhmin kuninkaaksi. Hän kyllä hallitsijavalallaan vakuutti noudattavansa Baselin kokouksen Husilaisille lupaamia rauhanehtoja, vaan ei estänyt valakaan häntä toimimasta katolisen kirkon ohjeiden mukaan. Seurauksena oli uusia levottomuuksia. Sigismundin seuraavana vuonna sattunut kuolema lisäsi vain häiriötä: onnetonta maata hävittivät jälleen kansallissodat, kun näet ei sovittu uuden kuninkaan vaalissa. Siihen aikaan oli piispana Pragissa kalikstini *Juhana Rokynczana*. Hän saarnasi rohkeasti katolisen kirkon turmeluksesta, moittien semminkin papiston maailmallista mieltä, ylöllisyyttä ja muita syntejä. Nämä saarnat sekä ennen kaikkea menneiden aikojen jalot muistot synnyttivät kalikstineissa puolueen, joka ei ollut altis suostumaan tuohon kirkon kanssa solmittuun rauhaan, vaan vaati Herran turmeltuneen seurakunnan perinpohjaista puhdistamista. Rokynczanan ystäväin luku karttui päivä päivältä. Kuuluisin heistä on *Pietari Keltschitzista*. Tämä mies, joka jonkun aikaa, oli harjoittanut opintoja Pragin yliopistossa, kylvi lukuisilla kirjoittamillaan kirjoilla, josta semminkin "Uskon verkko" niminen oli omiaan herättämään suurta huomiota, herätyksen ja virkistyksen siemeniä Husin uupuneisiin kansalaisiin. Asettuen paljoa jyrkemmälle kannalle kuin Kalikstinit, ei hän toiselta puolen hyväksynyt Taborilaistenkaan katsantotapaa, vaan koetti saada vielä hereillä olevia kansalaisiaan luopumaan viimmemainittujen liiallisuuksista. Semminkin vastusti hän kaikkia lihallisia keinoja evankeliumin sanaa puolustettaessa. Luoden Jumalan sanan ääressä valistuneen katseensa kristikunnan menneisin vaiheisin, väitti Pietari Keltschitzilainen kirkon turmeluksen alkaneen Konstantius Suuren ajoista. "Silloin" — niin kuuluvat hänen sanansa — "teki paavi keisarin, joka pakanana ja uskoansa muuttamatta otettiin kirkon yhteyteen, osalliseksi Kristuksesta, ja Konstantinus puolestaan teki paavin maailmasta osalliseksi. Siitä ajasta alkaen ovat paavikunta ja keisarikunta toisiaan tukeneet". Herran painava sana "minun valtakuntani ei ole tästä maailmasta" kirkastui ihmeen selvästi tälle miehelle, ja hän herätti monta sen totuutta miettimään. Ei saattanut Rokynczanakaan, joka itse kiivaasti taisteli kirkon turmelusta vastaan, nimittäen muun ohessa paavia antikristukseksi, olla mieltymättä Pietari Keltschitzilaisen jyrkkään katsantotapaan, vaan ei uskaltanut hän silti liittyä siihen pieneen joukkoon, joka otti sitä elämässään noudattaakseen. Ja kuitenkin todisti hän itsekin samaan aikaan: "me kalikstinit emme suinkaan vielä ole saavuttaneet oikeaa oppia. Me kiinnitämme huomiomme ulkonaisiin seikkoihin, moitimme noita huonoja hedelmiä, vaan emme uskalla itse juureen koskea. Mutta meistä on lähtevä kansa, joka tähtää syvempään. Se kansa on toimittava Jumalalle otollisen ja ihmisille siunausta tuottavan teon". Miten vaikea on totuuden ystäväinkin Herran tähden "myydä kaikki!"

V. 1457 erosivat Pietari Keltschitzilaisen mielipiteen tunnustajat kirkosta. He ovat tunnetut nimellä *Böhmin veljet*. Rukoilemalla olivat he pyytäneet yleisesti kunnioitettua Rokynczanaa rupeamaan johtajakseen, muistuttaen häntä kristityn pyhästä velvollisuudesta, joka vaati häntä kärsimään pilkkaa ja vainoa Herran ylönkatsotun ja köyhän kansan kera. Piispa ei tahtonut virastaan luopua ja koetti kaikin tavoin vakuuttaa noita jyrkän totuuden edustajia siitä, että hänen luopumisensa kirkosta vain tuottaisi hänelle, niinkuin heille itsellekin, uusia vaikeuksia. Heidän ystävänsä lupasi hän kuitenkin aina pysyä. Veljeskunnan johtajiksi rupesivat sittemmin Rokynczanan sisarenpoika *Gregorius* sekä *Mikael Bradacz*.

Tuosta vähäpätöisestä juuresta elpyi ennen pitkää tuuhea puu. "Veljiin" liittyi Valduslaisia ja Taborilaisia. Viimmemainittujen kuvaus ja lihallinen mieli oli palanut koetusten pätsissä, ja veljeskunnan tosi kristillinen elämä, johon ristin Herran nöyryys ja rakkaus painoi leimansa, pyhitti heitä yhä edelleen. Miten kaukaa tämä Böhmin veljien liittoon yhtynyt Taborilaisten pieni jäännös oli sukua noille hurjille sotilaille, jotka husilais sodan aikana saivat niin monet kristityt seudut pelosta vapisemaan, todistaa etenkin se seikka, että nimeä "Taborilainen" veljeskunnan jäsenistä oli mitä pahimpia haukuntanimiä. — Tämän ohessa todistaa kirkkohistoria Böhmin veljien ahkeraan ammentaneen viisautta Jumalan elävästä sanasta, jonka neuvoja ja vaatimuksia he tarkkaan sovittivat kaikkiin oloihin. Veljeskunnan seurakuntien kuri oli vakaa vieläpä ankarakin. Siinäkin suhteessa koettivat he noudattaa apostolisen aikakauden esimerkkiä.

V. 1461 tapahtui "Böhmin veljien" vaiheissa tärkeä käänne. Kun heidän lukunsa päivä päivältä karttui,

luovutti nim. kuningas *Yrjö Podiebrad*, joka neljä vuotta sitä ennen oli päässyt Böhmin kuninkaaksi, Rokynczanan ehdotuksesta heille syrjäisen seudun Glatz nimisessä kreivikunnassa, siten estääksensä heitä muualla oppiansa levittämästä. Vaan ei auttanut tämä keino häntä pitkälle. Tuskin olivat näet "veljet" ehtineet vähän kotiutua uusiin asumapaikkoihinsa, ennenkuin heidän luoksensa joukottain riensi totuutta etsiviä ihmisiä, pappeja, porvareita, talonpoikia, kaikkialta. Kuningas säikähtyi. Miten suureksi oli tuo maan uskontoon tyytymätön joukko lopulta kasvava ja mitä valtiollisia häiriöitä oli se vielä vaikuttava? Löytyi yksi keino, monesti koetettu ja taattu tuon "liiallisen uskonnollisuuden" masentamiseksi: väkivalta. Podiebrad vetosi siihen. Vaan eivät turvanneet nämä Husilaiset enää miekan terään, niinkuin heidän veljensä muinoin. Hengen miekka oli heidän aseensa, usko heidän kilpensä, rukous ja Herran ylistys heidän linnansa. Moni "veli" heitti henkensä rovion tulella, toisia mestattiin tahi surmattiin muulla tavoin. Urhollisesti kestivät veljet vainon kauhut, saarnaten marttyyrikuolemallaan maailmalle, ettei Husin henki vielääkään ollut Böhmissä kuollut. Vuorirotkoissa ja muissa piilopaikoissa rukoilivat eloon jääneet "veljet" apua siltä Herralta, joka on luvannut auttaa kaikkia vainottuja ja sorrettuja. Miten virkistivät rukoukset, kuinka voimallinen oli Herra heidän heikkoudessaan! Vainojen riehussa valitsivat "veljet" ensimmäiset "vanhimpansa", jotka eräs valduslainen piispa vihki virkaan.

Vähitellen koitti Böhmin veljille rauhallisempi aika, jonka kestäessä he yhä lisääntyivät ja kehittivät seurakuntaelämänsä. Viidennentoista vuosisadan lopussa oli heillä Böhmissä ja Mährissä yhteensä lähes 400 seurakuntaa. Yksityisseikoissa heidän oppinsa kyllä monesti eksyy harhateille, vaan pääsuunta on oikea. Älkäämme sitä oudoksuko, että uskonpuhdistuksen kirkkokin monesti on tuominut Böhmin veljiä hyvinkin ankarasti, sillä niin jyrkkään itsensä- ja maailmankielteeseen kuin he, ei se milloinkaan kokonaisuudessaan ole ollut altis suostumaan. Joka Jumalan sanan valossa tutkii tämän historian suurelta näyttämöltä siimekseen pakotetun veljeskunnan vaiheita, hänen täytyy myöntää sen vaikuttaneen suuria totuuden taistelussa maan päällä. Semminkin huomaamme viidennentoista vuosisadan lopussa, jolloin *Lukas Pragilainen* ryhtyi puhdistamaan Böhmin veljien tunnustusta ja uudestaan järjestämään heidän seurakuntaelämänsä, heissä paljon tosikristillisyyden hedelmiä, joita silloisessa kristikunnassa turhaan muualta etsimme. Vielä uusimman ajan historia kertoo Böhmin veljistä todistukseksi, että se seurakunta, joka rakentaa Jumalan sanan horjumattomalle kalliolle, ei ole kuolemaan tuomittu, miten pimeyden varjovallat koettavatkaan sitä sortaa. Böhmin veljiin soveltuvat profeetan sanat: "ei heidän pidä hukkaan joutuman eikä turmeluksessa synnyttämän; sillä he ovat Herran siunattuun siemen ja heidän jälkeentulevaisensa heidän kanssansa".

XV.

Suomen kirkko viidennentoista vuosisadan lopussa.

Moni sanoo: kuka osottais meille hyvää? Mutta nosta sinä Herra meidän päällemme sinun kasvois peite. Ps. 4: 7.

Olemme nähneet, miten kristinusko vähitellen kotiutui Suomeen. Monen erehdyksen turmelemana oli kyllä se pelastuksen sanoma, jota katolisen aikakauden vaiheissa esi-isillemme julistettiin, vaan se oli kuitenkin evankeliumin sanomaa taivaan valtakunnan lähestymisestä, eikä sen vaikutus täälläkään turha ollut. Eivät kansat muutaman vuoden kuluessa pääse pimeydestä Herran ihmeelliseen valoon: pitkä on matka ja vaivaloinen tie, ja sentähden edellyttää heidän kääntymisensä vuosisatoja kestäväää valmistusaikaa. Monen pitkän vuosisadan vaiheissa valmistui Suomen kansakin katolisen kirkon hoitamana totuuden puhdasta sanaa vastaanottamaan. Ennenkuin keski-aika kului umpeen, oli ristin merkki asutussa Suomessa kaikkialla osottamassa, etteivät esi-isämme enää olleet pakanoita. Suomen seurakuntien luku oli jo viidennellätoista vuosisadalla melkoisen suuri ei ainoastaan Varsinais-Suomessa, jonka asukkaat ensin kääntyivät kristinuskoon, vaan maan itäisissä ja pohjoisissakin osissa.

Suuri osa isänmaatamme oli siihen aikaan vielä asutonta erämaata. Etenkin Pohjois-, Itä- ja Keski-Suomen pitäjät, jos semmoisista ensinkään saattaa puhuakaan, olivat tavattoman laajat, jonka vuoksi niiden asukkaat itsekin joskus pyysivät uusien seurakuntien perustamista. Siinä tarkoituksessa saapui esim. Akkaan, Sääksmäen seurakuntaan kuuluvan kappelin asukkaita v. 1483 Turkuun sinne kokoontuneelta pappiskokoukselta pyytämään omaa kirkkoherraa, johon piispa yksissä tuomiokapitulin kanssa, tutkittuaan, voisiko tuo eri seurakunnaksi pyrkivä kappeli kirkkoherraa palkita ja olisiko se altis häntä kunnioituksella kohtelemaan, suostuikin.

Kun Maunu Tavast luopui piispanvirastaan, valitsi Turun tuomiokapituli hänen jälkeisekseen *Olavi*

Maununpojan, joka niinikään kuului Tavastein sukuun. Toiset arvelevat hänen olleen tuon kuuluisan piispan sisarenpojan, toiset hänen oman poikansa. Tämä mies on keski-aikamme historiassa saavuttanut suuren maineen semminkin siitä syystä, että hän kauan aikaa suurella menestyksellä harjoitti opintoja Pariisin yliopistossa. Hän saapui sinne noin v. 1425 ja sai maisterin arvon 1428. Kaksi eri kertaa oli hän tuon kuuluisan opinahjon rehtorinakin, ensikerran Joulukuun 15 p:stä 1432 Maaliskuun 24 p:ään 1433 sekä sittemmin Syyskuun 24 p:stä 1434 vuoden ajan. Tuo on epäilemättä omiaan herättämään huomioa, vaan Suomen kirkolle eivät Olavi Maununpojan tieteelliset pyrinnot eikä hänen ulkomailla saavuttamansa arvo näy tuottaneen suurta hyötyä. Ainakaan eivät aikakirjamme siitä mitään tiedä kertoa. Keväällä v. 1433 kävi hän Suomessa. Siihen aikaan nimitti hän itseään "Kirkkonummen kirkkopapiksi", josta, näkyy että hänelle opintojen harjoittamista varten oli annettu kirkollinen virka kotimaassa. Jotta köyhän ja syrjäisen Suomenkin miehet pääsisivät tilaisuuteen ulkomaan yliopistoissa seuraamaan ajan tieteellisiä pyrintöjä, oli näet lahjakkailla, kirkon palvelukseen pyrkivillä nuorukaisilla tämä etu monesti tarjona. Olavi Maununpojan elämänvaiheista, mikäli nämä koskevat kirkkohistoriaa, ei muuta tiedetä kuin että hän, v. 1438 oli tuomiorovastina Turussa sekä, kuten mainitsimme, v. 1450 valittiin piispaksi. Tuomiorovastinviran sai hänen jälkeensä Konrad Bitz. Olavi Maununpoika Tavast kuoli v. 1460 ja haudattiin suuren edeltäjänsä viereen p. ruumiin kuoriin. Hänen jälkeisekseen Turun piispanistuimelle valittiin *Konrad Bitz* (1460-1489), joka vihittiin virkaansa Sienan kaupungissa Italiassa.

Yhä tuntuvampaa haittaa kirkkomme rauhalliselle työlle tuottivat uniooni-aikakauden levottomat vaiheet. Ne vaativat pappejakin ottamaan osaa noihin alituisiin valtiollisiin rettelöihin ja mullistuksiin. Jo tuomiorovastina oli Bitz tehokkaasti toiminut valtiollisellakin alalla. Hän oli näet Olavi Maununpoika Tavastin ja muutamain muiden mahtavain Suomen miesten kera johtamassa tuota Juhannuspäivänä v. 1457 pyhän Gertrudin veljeyden salissa pidettyä kokousta, jossa Suomalaiset, liittyen Ruotsin arkkipiispan kapinallisiin hankkeisiin, suostuivat *Kaarle Knuutinpojan* erottamiseen Ruotsin hallituksesta ja *Kristian I:sen* unionikuninkaaksivalitsemiseen. Sittemmin esiintyi hän monesti vielä tuntuvammin valtiollisten taistelujen näyttämöllä, osottaen itsepintaista jäntevyyttä, vieläpä suurta sotataitoakin. Hänen toimestaan varustettiin tuomiokirkkokin suojelusmuurilla ja muilla sotavarustuksilla.

Emme ole maininneet näitä seikkoja ainoastaan täyttääksemme Suomen kirkkohistorian vajavia sivuja, vaan osottaaksemme, miten keski-ajan kirkko täälläkin takertui tämän maailman ansaan. Oudoksuimmeko, että maamme piispat ja sen papisto näissä meluavissa melskeissä kävivät yhä kuurommiksi ajan kipeimmälle tarpeelle?

Konrad Bitz oli oppinut mies. Kuten edeltäjänsä Turun piispanistuimella, oli hänkin nuoruudessaan harjoittanut opintoja ulkomailla. Leipzigin yliopisto oli hänelle antanut maisterin arvon noin v. 1438. Vaan ei tuonut hänkään kirkon emämaista kansallemme mitään tietoja uskonpuhdistuksen alkaneesta työstä. Kaikki toimensa piispana, puhumattakaan miehen esiintymisestä valtiollisella alalla, todistavat hänen olleen noita keski-ajan kirkkoruhtinaita, joiden pääpyrintönä oli kirkon maallisen mahtavuuden ja loiston korottaminen. Hänen toimestaan sai tuomiokirkko kaksi uutta kuoripappia sekä Pyhänmiesten nimisen kuorin. Niinikään rakennutti hän moneen seurakuntaan kivikirkot entisten kehojen puukirkkojen sijaan. Väsymättömällä innolla valvoi hän tämän ohessa myöskin kansan perehtymistä katoliseen uskontoon. Ensimmäinen Suomen kirkon tarvetta varten toimitettu kirjakin "Missalae ecclesiae Aboensis" (Turun kirkon messukirja) ilmaantui hänen aikanaan. Se painettiin Lybeckissä v. 1488. Nimilehti kuvaa p. Henrikiä, joka jaloillaan tallaa Lallia; viimmemainitun kädessä on piispanhiippa ja kirves. Oikealla puolella polvistuu Konrad Bitz, vasemmalla hänen tuomiorovastinsa. Itsekin tahtoi Konrad piispa elää jälkimaailman muistossa. Kirja lähetettiin kaikkiin Suomen seurakuntiin jumalanpalveluksessa noudatettavaksi. Joka kerta, kuin pappi siitä luki messun, sai hän, Konrad piispan lupauksen mukaan, 40 päivän synninaneet.

Tuomiokapitulिन työnjärjestys saavutti Konrad Bitzin aikana entistä paremman säännöllisyyden ja vakavuuden. Sen jäsenet, ajoista useat siihen asti olivat oleskelleet seurakunnissaan, velvoitettiin nim. aina asumaan Turussa. Jotta he voisivat tätä määräystä noudattaa, hankki Konrad piispa heille palkankorotuksen, luovuttaen heille osan tuomiokirkon kymmenyksistä. Miten suuri silloisten piispojen valta oli, näemme siitäkin, ettei tähän palkanmääräykseen vaadittu kansan eikä hallituksenkaan suostumusta. — Tuomiokapitulिन varsinaiseksi työpäiväksi määräsi Konrad Bitz keskiviikon, jolloin kaikkein jäsenten välttämättömästi tuli olla sen istunnossa saapuvilla.

Kristinuskon vaiheista isänmaassamme Konrad piispan aikana ansaitsee mainitsemista hänen riitansa. Naantalin luostarin kanssa. Se alkoi v. 1462. Syynä näkyy olleen luostarin höltynyt kuri. Piispan valituksen johdosta lähetti Vadstenan emäluostari kaksi miestä Naantaliin asiaa tutkimaan ja tarkemmin määräämään sikäläisten nunnien ja munkkien ohjesääntöjä. Koska Naantalin luostari, meidän oloihin katsoen, saavutti melkoisen maineen, vaikka sen aika olikin lyhyt, on syytä tässä vähän silmäillä sen asukasten elämää. Johtajatar eli abedissa oli tavallisesti aatelissukua. Hänen asetti virkaan Vadstenan luostari, jolle kuitenkin nunnat ja munkit ensin antoivat lausunnon ehdotetun

soveliaisuudesta. Samoin valittiin myöskin se munkki, joka yksissä abedissan kanssa valvoi luostarin järjestystä. Muista virkamiehistä mainittakoon toimitsija, jolle luostarin taloudenhoito oli uskottu. Hänen tuli tarkastaa luostarin tiluksia ja taloja, pitää kirjaa tuloista ja menoista sekä valvoa palvelijain työtä. Vuosittain oli hän velvollinen abedissalle tekemään tili toimestaan. Semminkin täytyi nunnien, joiden luku oli paljo suurempi kuin munkkien, tarkkaan noudattaa luostarin sääntöjä. Kaikki sopimaton, maailman tapoja muistuttava käytös, oli heiltä ankarasti kielletty. Ruualla oltaessa, luki yksi nunnista ääneen. Atrioitsevia valvoi abedissa sekä joku vanha, luotettava sisar, jota sanottiin priiorissaksi. Kun lukijattaren ääni abedissan viittauksesta vaikenä, korottivat kaikki kätensä taivasta kohti, lausuen kolmasti Ave Maria rukouksen. Luostarinkirkon jumalanpalvelus toimitettiin tietysti yleisen tavan mukaan. Nunnien täytyi aina olla heille määrättyillä paikoilla. He olivat ankarasti kielletyt katselemasta seurakuntaa; luoden silmänsä lattiaan, tuli heidän korottaa sydämiänsä Jumalan puoleen. Miten paljon teeskentelyä ja vilppiä tämäkin määräys oli omiaan synnyttämään ja kartuttamaan, on helppo aavistaa. Ja kuitenkin saapuivat juuri hurskaimmat ihmiset luostariin, siellä elääksensä ja sinne kuollaksensa. He etsivät totuutta ja olivat alttiit luopumaan jos mistä saavuttaaksensa vihdoinkin sitä rauhaa, jota ei maailma voi antaa. Miten suuri Naantalinkin luostarin maine oli, sen huomaamme noista runsaista lahjoituksista, joilla esi-isämme sitä tuon tuostakin muistivat. Niiden vaikuttimena oli monesti levottomuus lahjoittajan sielun kohtalosta kuoleman jälkeen. Sentähden määräsi moni lahjansa ehdoksi, että munkit ja nunnat sitoutuisivat rukoilemaan hänen edestänsä, pyysi saada viimeisen leposijansa luostarin pyhässä maassa, vaati itselleen oikeutta asua luostarissa sitoumatta noudattamaan munkki- ja nunnaelämän sääntöjä y.m.

Suomen vanhin koulu oli, kuten tiedämme, Turun katedraaliskoulu. Siinä opetettiin laulua, jotta saataisiin jumalanpalveluksen veisu paremmalle kannalle, latinan kielioppia, kaunopuheliasuutta sekä logiikan ajatusmuotoja. Rehtorina oli tavallisesti joku tuomiokapitulin jäsen. Sitä paitse löytyi luostarikouluja, tietämätöntä montako, sekä muutamia kaupunkikouluja. Kuten olemme maininneet, saivat oppilaat, jotka miltei kaikki olivat peräti köyhiä, lupa-aikoina kerjäämällä hankkia itselleen varoja koulunkäyntinsä jatkamiseksi. Rehtorin tuli heille kulloinkin määrätä joku pitävä tätä varojenkeräämistä varten. Tämä antoi monesti aihetta hyvinkin oikeutettuihin valituksiin sekä papiston että kansan puolelta. Teinit — niin nimitettiin koululaisia siihen aikaan — sekaantuivat, usein pappien toimiin, ottivat toimittakseen sakramentteja, antoivat ihmisille synninpäästön sekä harjoittivat väkivaltaa ja muuta ilkeyttä. Monesti tapahtui, että rehtorit anastivat itselleen teinein kokoamat varat, korvaten tätä vääryyttä ehdottamalla semmoisiakin papeiksi vihittäviksi, jotka olivat huononmaineisia eivätkä olleet ehtineet saavuttaa vaadittavia tietoja. Kirkkomme utterat piispat koettivat kyllä estää näitä, samoin kuin muitakin ajan raakuuden ja siveettömyyden turvaamia paheita, vaan ei ollut tuo mikään helppo tehtävä. Semminkin tiedämme Konrad Bitzin siihen suuntaan työskennelleen. Eräässä kirjeessä vuodelta 1482 nuhteli hän ankarin sanoin niitä rehtoreita, jotka yllämainitulla tavalla olivat väärinkäyttäneet virkaansa, uhaten heitä kirkon pannalla, jolleivät vastedes paremmin velvollisuuksiaan muistaisi. Etenkin moitti hän tuota turmiollista tapaa papiksi vihittäviksi ehdottaa "oppimattomia, siveettömiä, kivuloisia ja turmeltuneita koululaisia". "Epäilemättä" — niin lausuu hän muun ohessa — "tahtoo Jumala kirkkonsa palvelukseen kernaammin muutamia hyviä pappeja, kuin monta kelvotonta". Vaan miten ankarat nämä y.m. piispan uhkaukset olivatkin: raakuuden ja siveettömyyden vastarinta oli vielä sitkeämpää.

Konrad Bitzin toimesta ilmaantui moniaita uusia sääntöjä Suomen kirkon noudatettaviksi. Esipuheessa lausutaan muun ohessa: "koska useat kirkolliset oikeusjutut viime aikoina ovat olleet niin arveluttavaa laatua, että kirkon kurin voimaa väkivaltaisestikin on solvattu, on tuomiorovasti yksissä tuomiokapitulin kanssa päättänyt antaa vannotetun kirjurin tarkkaan kirjoittaa kaikki oikeusjutut, jotta eivät oppimattomat maallikot tässä suhteessa näyttäisi pappeja etevämmiltä. Älköön kukaan kuitenkaan siitä syystä, että näin myöhään olemme ryhtyneet tähän toimeen, syyttäkö meitä ja meidän edeltäjiämme huolimattomuudesta tahi laiskuudesta, sillä muinoinen kansa, joka oli uskollisen kuuliaisuuden ja suotavan rauhallisuuden lapsi, totteli ilolla ja vastustuksetta mitä vain pyhä äiti, kirkko, näki hyväksi sen noudatettavaksi säätää. Mutta nykyinen kansa, jonka hermot ovat raudasta, jonka otsa on kuparia ja rakkaus kylmyyttä, vihaa ruttotautisen tavoin jokaista, joka sitä tavottaa, yrittäen vastarintaakin, jos vain mahdollista on. Sentähden olemme hankkineet kolme kirjaa, johon tuomiokapitulin keskustelut ja päätökset merkitään: ensimmäinen on sisältävä kirkon säännöt, toinen kaikki kirkolliset ja kolmas kaikki yhteiskunnalliset oikeusjutut". Ja mitä sisältävät nämä Konrad piispan näin juhlallisesti julkaisemat säännöt? Vähäpätöisiä määräyksiä tuomiokapitulin jäsenten, kirkkoherrojen y.m. pappien sekä lukkarien velvollisuuksista ja oikeuksista. Ne muistuttavat hyvin paljon Hemmingin säännöistä, joista ennen olemme kertoneet. Samaa tarkkaa, huolenpitoa kirkon maallisesta mahtavuudesta, jumalanpalveluksen loistosta, papiston arvosta ja piispan vallasta tapaamme kaikkialla, vaan emme sanaakaan, joka ennustaisi valoisampaa aikaa Suomen syrjäiselle Siionille. Ja kuitenkin liikenee Suomenkin kansa likenemistään uuden ajan kynnystä!

Vastaanottaessaan virkansa paavilta, oli Bitz, noudattaen ajan tapaa, valalla vakuuttanut määräajan kuluttua käyvänsä paavin puheilla. Tätä lupausta hän ei täyttänyt. Pääsyynä oli epäilemättä maamme

syrjäinen asema, jota paitse meidän tulee muistaa, että myöskin tuomiokirkon riittämättömät varat sekä nuo alituiset sodat, jotka hänen piispana ollessaan rasittivat Suomea, olivat suureksi esteeksi tuommoiselle matkalle. Mahdollisesti oli tämä valanrikko syynä niihin tunnonvaihoihin, joiden rasittamana piispa elämänsä loppupuolella näkyy olleen. Vai kalvoiko noiden sotaisten yritysten muisto, joihin hän niin monesti oli ryhtynyt ja joissa niin moni hänen tähtensä oli verensä vuodattanut, hänen omaatuntoaan? Herra yksin tietää mitä ja kuinka hän katui. Historia kertoo ainoastaan, että Turun silloinen tuomiorovasti, *Maunu Stiernkors*, v. 1483 sai paavilta, jolle piispa oli hätäänsä valittanut, käskyn julistaa hänelle synninpäästön tavallisen kaavan mukaan. Myöskin vapautti paavin kirje Bitzin 5:ksi vuodeksi velvollisuudesta käymään Roomassa. — Konrad Bitz kuoli Kuusiston linnassa Maaliskuun 13 p:nä 1489.

Suomen kirkkohistoria keski-aikana on, kuten olemme nähneet, suurimmaksi osaksi piispojen historiaa. Tuota emme saa oudoksua, kun muistamme, että silloiset piispat olivat kirkon miltei itsevaltiaita hallitsijoita. Jota vähemmin muut pystyivät suunnittelemaan kirkot kehitystä, sitä selvemmin näkyy uskonnollisen elämän kaikissa ilmiöissä piispojen niihin painama leima. Ennenkuin päätämme tämän silmäyksen Suomen kirkon vaiheisin viidennellätoista vuosisadalla, tulee meidän vielä mainita yksi noista kirkkomme mahtavista johtajista. Tarkoitamme Konrad Bitzin jälkeistä, ennenmainittua Maunu Stiernkorsia, joka piispana on tunnettu nimellä:

Maunu III Stiernkors (1489-1500). Hän kuului Tavastein sukuun, sillä äitinsä oli Maunu Tavastin veljentytär. Olemme ennen huomauttaneet tuon suuren piispan hellyydestä sukulaisiaan kohtaan, eikä tarvinnut Maunu Stiernkorsinkaan kaivata hänen mahtavaa suosiotaan ja johdatustaan. Epäilemättä päätti nuorukainen muun ohessa juuri hänen kehotuksestaan ruveta papiksi. Ulkomailla oleskeli hän kauan ja pääsi noin v. 1457 maisteriksi Pariisissa, missä hän tämänkin jälkeen jatkoi lukujaan. Stiernkorsin luonne oli vakaa ja järkähtämätön, mutta samalla hellä ja sydämmellinen. Ellei hän olisi ollut pakotettu ottamaan osaa ajan valtiollisiin melskeisiin, olisi hän epäilemättä ehtinyt toimittaa paljon kansansa kasvatuksen tosi hyväksi, sillä selvemmin kuin kukaan hänen edeltäjistään älysi hän, mitä Suomi kaipasi. Mutta vaikeat olivat olot, ja synkältä näytti kansamme tulevaisuus. Stiernkors rakasti köyhää isänmaatansa, eikä hän saattanut olla välinpitämätön sen kovan kohtalon suhteen, kun nim. unioonitaistelujen lisäksi kirkon rauhallista työtä häiritsemään liittyivät Venäläisten kauheat sotaretket, jotka uhkasivat isänmaatamme perikadolla. Meidän, suotuisamman onnen lasten, on miltei mahdoton ensinkään laskea niitä valtiollisia vaikeuksia, joita vastaan Maunu Stiernkorsin täytyi taistella, hoitaessaan vartijatointaan sorretun Suomen muureilla. Älkäämme siis sitä kummastelko, että hän piispana sai verraten vähän aikaan.

Oltuaan monta vuotta tuomiorovastina, valittiin Stiernkors Konrad Bitzin kuoltua Turun piispaksi. Hän ei lähtenyt Roomaan vihittäväksi, vaan matkusti Upsalaan, jonka arkkipiispa paavin käskystä vihki hänet virkaan (1490). Jäntevästi puolusti hän kirkkonsa oikeuksia tämän maailman mahtavain väkivallalta. Kun esim. Sten Sture Vanhempi, joka paavilta oli hankkinut itselleen luvan saada mielensä mukaan asettaa muutamia piispanvirkoja, muiden kera Turunkin, ja luultavasti tämän luvan turvissa aikoi ryhtyä kirkkomme omaisuuttakin valtiolle anastamaan, sai hän kokea, että Turun piispanistuimella oli mies, jota ei sopinut kohdella miten tahtoi. Paaviakin uskalsi Stiernkors vastustaa, siten todistaen olevansa sen ajan lapsia, jonka taivaalla uskonpuhdistuksen koitto jo ruskotti. Huolimatta kanonisen lain määräyksestä oli näet "Pietarin jälkeinen" kysymättä Turun piispan ja tuomiokapitulin mielipidettä asettanut virkoihinsa muutamia pappia Suomessa ja Ruotsissa. Stiernkors kirjoitti heti arkkipiisपालensa, vaatien häntä valvomaan, ettei Ruotsin kirkko sortuisi väkivallan orjuuteen, ja kehottaen häntä tarkkaan pitämään huolta siitä, ettei muukalaisille sen virkoja uskottaisi. Vakaasti vakuutti hän aikovansa vastustaa paavin mielivaltaista menettelyä, jos kohta valtakunnan muut piispat siihen tyytyisivät km. "Omaisuuteni ja henkeni" — niin kuuluivat hänen sanansa — "olen valmis uhraamaan kirkon vapauden edestä".

Stiernkors älysi, ettei kirkon silloinen jumalanpalvelus, jonka, juhlamenojen merkityksestä oppimattomalla kansalla ei voinut olla kuin korkeintain himmeä aavistus, riittänyt neuvomaan ihmisiä, kristinuskon salaisuuksia käsittämään. Se kaipasi opetusta, tarvitsi tietoa perehtyäkseen uskonnon salaisuuksiin. Tästä painavasta asiasta nosti piispa kysymyksen Turussa v. 1492 pidetyssä pappiskokouksessa. Paljo valoa lähti tästä tuumasta Suomen synkkiin saloihin. Jo samana vuonna ilmaantunut uusi kirkkosääntö velvotti näet pappeja joka kerta jumalanpalveluksessa kansan omalla kielellä seurakunnilleen lukemaan "Isä meidän" ja "Ave Maria" rukouksen, apostolisen uskontunnustuksen sekä rippikaavan, jotta kansa ne oppisi ja pääsisi käsittämään kristinuskon pääkohdat. Muitakin Suomen kirkolle varsin tärkeitä sääntöjä sisältävät Stiernkorsin kirkkosäännöt. Vakaasti kehottavat ne muun ohessa sielunpaimenia viipymättä ja omaa etuaan katsomatta lähtemään sairasten, luo, etenkin jos nämä ovat köyhiä, "koska ei mikään ole Jumalan kuvaksi luotuja ja Kristuksen pelastamia sieluja kalliimpaa". Valoisamman ajan enteenä muistettava on niinkään se määräys, joka velvoittaa pappeja saarnatuoleilta neuvomaan seurakuntalaisiaan "Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen" kastamaan lapsiaan, jos kastetta toimittamaan ei ehditä saada pappia. Jos kykenemme

ajatuksissa asettumaan Stiernkorsin ajan kannalle, täytyy meidän myöntää, että nämä säädännöt ovat omiaan meissä herättämään kunnioitusta häntä kohtaan. Ne osottavat hänen todella tarkoittaneen kirkkomme parasta, jos kohta hän monessa suhteessa vielä onkin tuon eksyneen katolisen katsantotavan orjana. Hän ei tyydy siihen, että kansa ulkonaisesti vain taipuu kirkon käskyjä noudattamaan — hän tähtää syvempään, ollen altis tunnustamaan, että paljon, paljon vielä puuttui. Miten tarkkaan hän seurasi kaikkia oloja, todistaa sekin hänen kirkkosäännöissään tavattava määräys, etteivät papit vastedes muista erillään olevissa huoneissa saisi ripittää naisia, koska tuo oli antanut aihetta siveettömyyteen ja siten tuottanut pahennusta vain. Siveyden ja kristillisyyden vuoksi kielsi hän niinkään, heti piispaksi päästyään, nuo koululaisten monesta syystä moitittavat keräysmatkat, kehottaen sen sijaan kirkkoherroja "siivojen miesten kautta" kokoamaan teineille almuja sekä lähettämään siten hankitut varat Turkuun ansiokkaimmille jaettaviksi.

Maunu Stiernkorsin nimi on historiamme jaloimpia. Mitä hän noina kovina vuosina, jolloin Venäläiset hävittäen valloittivat suuren osan maatamme, teki Suomen puolustukseksi, ei ole konsanaan unohduksiin joutuva. Jos kukaan, niin on hän sanoillaan ja toimillaan osottanut rakastaneensa tätä köyhää maata ja sen koetuksen koulussa karastunutta kansaa. Mutta hänen toimensa viittaavat sitä paitse mihin suuntaan Suomi on kehittynyt voidaksensa luoda itselleen tulevaisuutta, jos kohta hän ei pystykään tietä raivaamaan. Stiernkors kuoli Maaliskuun 12 p:nä 1500.

Vielä näiden tapahtumain jälkeen viihtyivät pari vuosikymmentä katolisen kirkon erehdykset isiemme maassa. Kertomus tästä ajasta ei enää kuulu viidenteentoista vuosisataan, jonka vuoksi sen liitämme uuden ajan johdatukseen. — Miten vaillinaiset piirteemme kirkkomme vaiheista noina keski-ajan pimeinä vuosisatoina olivatkin olleet, näkynee niistäkin, ken kansan tosiparasta silloinkin valvoi. Häntä, esi-isiemme suurta, uskollista Jumalaa kiittäkäämme ja ylistäkäämme. Ja jos Hänen armostaan Suomen kansaan edes jossain määrin soveltuvat apostolein sanat "muinoin te olitte pimeys, mutta nyt te olette valkeus Herrassa", niin rukoilkaamme Häneltä armoa "vaeltamaan niinkuin valkeuden lapset".

XVI.

Juhana Wessel.

Joka totuuden puhuu, se vanhurskauden ilmoittaa. San. I. 12: 17.

"Me uskomme evankeliumiin Jumalan tähden, kirkkoon ja paaviin evankeliumin tähden, emmekä päinvastoin". Nämä sanat olivat ensi kerran luettavina eräässä noissa keski-ajan iltahämärässä ilmaantuneissa monissa kirjoissa, joiden tehtävänä oli ennustaa kristikunnalle valoisamman ajan koittoa, Kirjan tekijä — hänen nimensä oli *Juhana Wessel* — ei ollut noita julkisuuden taisteluissa kuuluisiksi tulleita sankareita, joiden ääni ukonjyrinän tavoin keski-ajan loppupuolella tuon tuostakin kuului nukkuvan kristikunnan maissa: hän työskenteli kirjojensa ääressä, ja kun hän saarnasi, kehotti hän rakkauteen ja rauhaan. Vaan paavikunnan perikatoa ennusti hänenkin hiljainen äänensä, ja suuria hän syrjäisessä asemassaan toimitti. Tehokkaasti otti hän osaa tuohon suureen tehtävään, jonka tarkoitus oli herättää kristikuntaa keski-ajan sitkeästä unesta. Silmäilkäämme sentähden miehen elämäntyötä.

Wessel oli alamaalainen ja yksi Tuomas Kempiläisen oppilaita. Jo tämä seikka oli omiaan kääntämään hänen huomionsa ijankaikkisen elämän salaisuuksiin. "Yhteisen elämän veljet" olivat, kuten tiedämme, kyntäneet syviä vakoja hänen isiensä maahan, ja semminkin kehotti häntä tuo hänen syvämielteen opettajansa jatkamaan tätä suurta työtä, etenkin koska inkvisitsioonin pakkokeinot olivat saaneet monen sikäläisenkin saarnaajan vaikenemaan. Wesselin luonnonlahjat olivatkin siihen erinomaisen sopivat. Hän oli lahjakas, hurskas ja opintoihin hyvin mieltynyt. Tutkittuaan skolastikkojen ja mystikkojen teoksia, saavutti hän ennen pitkää tavattoman maineen, ja hänen ympärilleen kokoontui läheltä ja kaukaa tiedonhalukkaita nuorukaisia. Mutta ei suuri oppinsa vain hänelle tätä mainetta hankkinut: se riippui ennen kaikkea hänen tosi kristillisestä valistuksestaan, ja sen hän oli saavuttanut rukouksissa kirjojen kirjan ääressä. Sentähden oli myöskin nöyryys hänen huomattavimpia ominaisuuksiaan. "Joka raamattua lukiessaan" — niin lausuu hän — "ei pidä itseään yhä vähäpätöisempänä eikä, tyytymättömänä itseensä, nöyryytymistään nöyryy, hänelle on noiden pyhien kirjojen lukeminen turhaa, vieläpä vahingoksikin".

Ollen Herran Hengelle kuuliainen, oli Wessel tullut siihen vakuutukseen, että ainoastaan Jumalan sana on ehdottomasti erehtymätön. Paavikin oli hänestä erehtyvä ihminen. Kaikki hänen toimensa,

samoinkuin kirkkoisien väitteet ja kirkolliskokousten päätökset, arvosteltakoot p. raamatun sanan mukaan. "Kirkko ei kyllä saata erehtyä" lausuu hän, "vaan mikä on kirkko? Se on pyhain ihmisten yhteys, johon kuuluvat kaikki tosi uskovaiset — ne, joilla on *yksi* usko, *yksi* toivo ja *yksi* rakkaus Kristuksessa". Rohkeita sanoja keski-aikana! Ne herättivätkin hämmästyä ja vihaa monessa paikoin, vaan ikäänkuin näkymättömän vartijajoukon suojelemana sai niiden lausuja rauhassa jatkaa paavikunnalle ja silloiselle uskonnolliselle katsantotavalle vaarallista työtään. Herra ei vaatinut häntä marttyyrikuoleman tuskia kärsimään. Kentiesi hän ei olisi niitä kestänyt!

Wessel edustaa myöskin uskonpuhdistuksen toista suurta perusaatetta: sitä totuutta, että ihminen ei pääse vanhurskaaksi Jumalan edessä lain töiden, vaan yksin uskon kautta. Mutta hän puhuu siitä hyvin varovasti, ikäänkuin kuiskaten. Sen totuuden julistaminen oli uskottu toiselle ja rohkeammalle miehelle. Sen sijaan on hän moittien kosketellut katolisen kirkon sakramenttioppia. Hyläten esim. muuttumisopin, kallistui hän Zwinglin sittemmin lausumaan käsitykseen, jonka mukaan leipä ja viini ainoastaan kuvaavat Herran ruumista ja verta.

Wessel kuoli Gröningenisissä v. 1489. Ettei häntä syyttä ole luettu uskonpuhdistuksen edelläkävijäin joukkoon, sen todistavat muun ohessa seuraavat Lutherin hänestä lausumat sanat: "jos olisin lukenut hänen kirjojaan, ennenkuin ryhdyin työhöni, näyttäisi kuin olisin ammentanut kaikki hänen teoksistaan, sillä niin likeisesti ovat henkemme sukua". — Eivät puhdistaa ilmaa ainoastaan myrskyt ja rajuilmat: hiljaa humiseva tuulonenkin karkottaa monet sumut ja vahingolliset huurut. Semmoisen hiljaisen tuulosen tehtävää toimitti viidennentoista vuosisadan iltana Juhana Wessel tosi hyödyksi monelle oman aikansa lapselle, siunaukseksi syntymättömille sukupolville.

XVII.

Girolamo Savonarola.

— — — rakkaus on väkevä niinkuin kuolema, ja kiivaus on vahva niinkuin helvetti: hänen hiilensä hehkuvat ja ovat Herran tuli. Kork. v. 8: 6.

Kirkon turmelus ja kristikunnan onneton tila oli nähtävänä semminkin Italiassa. Turhaan olivat nuo keski-ajan suurimmat runoilijat *Dante* (k. 1321), *Petrarka* (k. 1374) ja *Boccaccio* (k. 1375), jotka juuri tässä maassa virittivät säveleitään, koettaneet tyydyttää ajan tarpeita, johdattamalla ihmisiä mielikuvituksen kukkanurmille, turhaan yritti tuo suureksi osaksi heidän kauttansa herännyt sivistystyö, jota humanistat sittemmin jatkoivat, luoda onnellisempaa tulevaisuutta levottomalle kristikunnalle: toivotonna huokaeli ihmishenki, koditonna haparoi usko, eksyen monesti etsimään, leposijaa jumalankieltämisen autioilla kankaillakin. Todellisuuden tuuli oli poistanut unelmain näyt, osottaen kaikille ajatteleville, miten köyhä, onneton kristikunta oli. Mutta vielä silloinkin vaati kirkko ehdotonta kuuliaisuutta käskyilleen; Kristuksen nimessä sanoi lokaan uupunut paavikunta laativansa lakeja maailmalle. Onneton se, joka ei vastustamatta totellut, epäilyksettä uskonut!

Mutta mahdoton oli totuutta ainaiseksi kahlehtia. Jota surkeammaksi kirkon ja paavikunnan tila kävi, sitä kuuluvammin kaikui myöskin, kuten tiedämme, herätysaarnajain ääni, ja ennenkuin viidestoista vuosisata vieräi pois, täytyi "Pietarin jälkeisen" kokea, että tämä ääni uskalsi julistaa noita uhkaavia tuomionsanojaan aivan hänen läheisyydessäänkö. Aleksanteri VI:n tahrattua hallitsijaistuinta lähestyy tuon lukemattoman, kuuliaisuuteen yhä alttiin joukon kera eräs kalpea munkki. Vaan hän ei polvistu, kuten muut tekevät — hän korottaa uhkaavana kalean kätensä paavia kohti, ja kiivautta salamoit hehkuva katseensa. Italiakin on kutsuttu asettamaan herätysaarnajain uskonpuhdistuksen edelläkävijäin riviin, ja ylistäen Herraa piirtää kirkkohistoria lehdilleen *Girolamo Savonarolan* nimen.

Tämä merkillinen mies syntyi Ferrarassa v. 1452. Isänsä, joka oli rikas aatelismies, aikoi kasvattaa häntä maailmaa palvelemaan, vaan jo varhain osotti poika pyrkivänsä aivan vastakkaiseen suuntaan. Hän puhui vähän, oli synkkämielinen ja etsi tuon tuostakin yksinäisyyttä. Sisarustensa leikkiessä, istui hän kirjojensa ääressä tahi nähtiin hänet kyöneleet silmissä rukouksissa polvistuvan Herran edessä. Tuon suruttoman kodin ilma tuntui hänestä yhä tukalammalta, kunnes hän salaa lähti eränsä Bolognassa olevaan Dominikani-luostariin, siellä viettääksensä Herralle pyhitettyä elämää. Savonarola oli siihen aikaan 23 vuoden ikäinen. Hänen jo ennestään riutunut terveytensä heikontui heikontumistaan luostarielämän kärsimisistä, joiden alaiseksi hän säästämättä itseään säälimättä antautui, mutta sielunsa säikeet jännittyivät ja yhä rohkeampana kohosi henkensä henkimaailman yli-illoille. Nuori munkki luki ahkeraan Tuomas Aqvinolaisen. Augustinuksen y.m. kirkon etevimpäin

kirjailijain teoksia, mutta rakkain kaikista kirjoista oli hänelle raamattu, jonka hän muutaman vuoden kuluttua osasi miltei ulkoa. Semminkin mieltä hän profetain ennustuksiin ja Ilmestyskirjan näkyihin, sovittaen niitä yhä rohkeammin omaan aikaansa ja pyrkien niiden Jumalan valaisemain lähettiläin tavoin julistamaan turmeltuneelle kristikunnalle totuuden säälimätöntä saarnaa. Savonarola oli vakuutettu siitä, että Herra itse oli hänen kutsunut toimittamaan profetaan suurta tehtävää kristikunnassa, jotta ihmiset vihdoinkin alkaisivat ajatella, mitä heidän rauhaansa sopi.

Aluksi eivät Savonarolan saarnat miellyttäneet Italialaisia. Heidän korvansa olivat harjaantuneet runoilijain hienoihin, kauniisti sointuviin sanoihin: tuon ankaran parannussaarnaajan ääni oli karkea, loukkaavat hänen vertauksensa, korutonta kielensä. Harvat olivat alttiit sitä kuulemaan ja vielä harvemmat suostuivat hänen kehotuksiinsa luopumaan maailmasta ja ryhtymään taisteluun sorretun totuuden puolesta. Vasta v. 1484, jolloin Savonarola esiintyi saarnaajana Bresciassa, alkoi hän herättää huomioa. Jo siihen aikaan kokoontui tuhansia ihmisiä hänen saarnojaan kuulemaan.

V. 1489 kutsuttiin Savonarola Florensissa olevaan Dominikani-luostariin, jossa hänelle uskottiin nuorten munkkien opetus. Sitä paitse oli hän esiintyvä saarnaajana. Florens oli siihen aikaan suuressa maineessa. Siellä olivat näet kaupungin valtiollisen mahtavuuden kera tieteet ja taiteet päässeet verrattomaan kukoistukseen ja sen asukkaita kiitettiin mitä onnellisimmiksi ihmisiksi. Vaan tuon loistavan vaipan alla turmeli synnin rutto kansaa, neuvoen sitä yhä rohkeammin tukehuttamaan omantunnon ääntä ja leikkinä pitämään Jumalan pyhät vaatimukset. Savonarola älysi kansansa surkean tilan. Eikä siinä kylliksi: hänen Jumalan sanan ääressä kirkastunut silmänsä näki, miten turmeltunut, mädännyt koko kristikunta oli, älysi että kirkko, jota hän sydämestään rakasti, kaipasi perinpohjaista puhdistusta ja uudistusta. Hän ryhtyi taisteluun. Ennen pitkää kävi luostarikirkko liika ahtaaksi hänen yhä lisääntyvälle kuulijakunnalleen, eikä aikaakaan, niin tämä ei enää saanut sijaa kaupungin suuressa tuomiokirkossakaan. "Kirkko on uudistettava;" huusi hän pyhää kiivautta säteilevin silmin "väleen kohtaavat Jumalan rangaistukset koko Itaaliaa, Herran miekka on korotettu koko maanpiirin yli". Ei hän säästänyt ketään, sillä ei hän ketään ihmistä pelännyt. Semminkin iski hän kovasti pappien ja munkkien tekopyhyiden turvissa kopeileviin riveihin, ennustaen perikatoa paavikunnalle ja sen kurjalle palkkaväelle.

Oudolta kuuluivat tuon iloisen kansan korvissa, joka sukupolvesta toiseen oli harjaantunut tyhjentämään tämän maailman ilomaljoja ja häiriytymättä nukkumaan synnin unta, Savonarolan ankarat tuomiot. Moni mahtava herra suuttui ja mietti kosta, kansan huulilta kuului monesti uhkauksia, papisto oli raivossa ja vatikaanissa valmistettiin kirkonkirouksen bullaa, mutta yhä kirkaampana välkkyi sanan miekka tuon rohkean munkin kädessä. "Teidän syntinne" huusi hän Florensin asukkaille — ja rusentavan ukkosen tavoin tärisytti hänen sanansa kaiku koko Italiaa "teidän syntinne tekevät minusta profetaan. Tähän asti olen, toimittaen Joona profetaan virkaa, varoittanut Niniveä. Vaan minä sanon teille: jos ette tahdo minua kuulla, niin on minusta tuleva Jeremias profeta, joka ennustaa Jerusalemin perikatoa ja sitten itkee hävitetyn kaupungin raunioilla. Sillä Jumala tahtoo kirkkonsa uudistaa, eikä ole tuo vielä konsanaan verenvuodatuksesta tapahtunut".

Florensin hallitsijana oli siihen aikaan kuuluisa *Lorenzo Medici*. Kansalaisensa kiittivät hänen viisasta hallitustaan, kaukasiin maihin levisi hänen nimensä kunnia ja valtakuntansa maine. Savonarola ei ottanut osaa tuohon yleiseen ylistykseen, vaan moitti yhtä ankarasti kiitetyn ruhtinaan kuin muiden kansalaisten maailmallista mieltä ja kevytmielistä elämää, sillä ei riittänyt tieteiden ja taiteiden verho, ei maailman kunnia eikä mainehikkaan hallituksen loisto häneltä salaamaan syntiä, ja sitä vastaan hän taisteli, missä ikänä se majaili. Ei suostunut hän noudattamaan maailman lasten kohteliaisuutta, ei liehakoiden heitä palvelemaan. Kun Savonarola esim. valittiin luostarinsa priioriksi, ei hän taipunut käymään kunniaterveisillä Lorenzon luona, vaikka edeltäjänsä aina olivat tuota tapaa noudattaneet. Hän oli altis kunnioittaen palvelemaan ainoastaan niitä ihmisiä, jotka tahtoivat vaeltaa elämän kapealla tiellä. Turhaan koetti Lorenzo voittaa tuota ankaraa munkkia puolelleen: Savonarola kieltäytyi jyrkästi millään ehdolla solmimasta liittoa maailman kanssa. Ja turhaan koetti kurja Aleksanteri VI:kin, joka yhä levottomampana seurasi taistelun vaiheita, saada tuon vaarallisen rauhanhäiritsijän intoa asettumaan. Kun hän muun ohessa tarjosi Savonarolalle kardinaalinviran, sai hän vastaukseksi: "en pyydä muuta punaista hiippaa kuin marttyyrin".

Mutta miten todellista Savonarolan jumalanpelko oli ja miten altis hän olikin uhraamaan kaikki Herran tähden, ilmaantui vuosi vuodelta yhä selvemmin, että hän ainakin yhdessä suhteessa arveluttavasi erehtyikin. Nuo vaikeat olosuhteet, joissa hän eli, kiivas luontonsa ja hillitsemätön mielikuvituksensa estivät häntä maltillisesti muistamasta, "ettei Jumalan valtakunta tule niin, että sitä nähdä voidaan". Uskonnollisen innostuksensa valtaamana, ei hän. tyytynyt uskossa odottamaan, niinkuin "Herran kärsivällisyyden sana" vaatii, sekä eksyi tarkoituksensa saavuttamiseksi käyttämään semmoisiakin apukeinoja, joita sama sana kieltää Herran lähettilästä käyttämästä. Jos kukaan, tahtoi Savonarola tarkkaan erottaa, Jumalan valtakuntaa ja maailmaa toisistansa, mutta kun hän ryhtyi; taisteluun ajan turmelusta vastaan, sortui hän turvaamaan maallisenkin vallan miekkaan. Lujasti toivoi hän, että totuuden voitto ennen pitkää oli maahan kukistava kaikki pimeyden voimat, jos; kohta hänen

täytyisikin taistelussa kaatua. Siten takertui, kuten väleen saamme kokea, hänen jalo työnsä valtiollisten tuumien verkkoon eikä päässyt kristikunnalle tuottamaan uskonpuhdistuksen hedelmiä.

Lorenzo Medicin kuoltua (1492) syntyi Florensissa arveluttavia valtiollisia rettelöitä. Epäluotettava kansa sanoi Medicein suvun kukistaneen valtion vapauden ja syöksi Lorenzon pojan valtaistuimelta. Savonarola oli ennustanut tätä, samoin kuin muitakin siihen aikaan sattuvia tapahtumia, ja innostunut kansa, joka kunnioitti häntä Jumalan lähettämänä profeetana, uskoi hänelle kaupungin hallituksen. Toivoen Herran väellä voivansa pyhittää Florensia Jumalan valtakunnan kodiksi, ryhtyi Savonarola riemusta tykkivin sydämmin työhön. Eivätkä hänen toiveensa siihen rajoittuneet: koko kirkon uudistus oli hänen elämänsä päämääränä. Hän oli vakuutettu siitä, että Jumalan hetki oli tullut, ja profeetan horjumattomalla luottamuksella ennusti hän perikatkoa paavikunnalle ja koko keski-ajan turmeltuneelle katsantotavalle. Vaan hän unohti, että Herran valtakunta on hengellinen valtakunta, jonka edustajat eivät saa turvautua maailmallisiin apukeinoihin. Niinpä hän esim. tervehti Franskan kuningasta *Kaarle VIII:ttä*, joka sotajoukollaan siihen aikaan esiintyi Italiassa, näillä sanoilla: "Jumala tahtoo kirkkonsa uudistaa suurten onnettomuuksien kautta. Sinä olet se Jumalan rangaistuksen ase, josta ennustaen olen puhunut. Tulosi on täyttänyt kaikkien Kristuksen ystäväin sydämmet ilolla. Me toivomme, että Herra sinun käsivartesi kautta on kukistava ylpeät ja korottava nöyrät".

Aluksi onnistuivat Savonarolan toimet. Florensin asukkaat näyttivät olevan alttiit ehdottomasti noudattamaan jalon johtajansa opetusta: pelikortit, kevytmieliset kirjat, vieläpä runoilijain teoksetkin hävitettiin, teatterit suljettiin, kaikki julkiset huvit lakkautettiin, ylellisyys kiellettiin jyrkästi y.m. Veriviholliset syleilivät toisiaan, rikokselliset ilmoittivat rikoksensa, ollen alttiina jos kuinka luutuville uhrauksilla lähimmäisilleen tuottamiaan tappioita korvaamaan, tuon vasta niin kevytmielisen Florensin kadut kaikuivat ristin Herran ylistystä tahi kuului niillä särjettyjen sydänten rukousta: parannusta teki koko kaupunki. Itse tuon ankaran parannussaarnaajan, synkkämielisen Savonarolan silmä säteili iloa hänen nähdessään, miten kotikaupunkinsa oli muuttunut. Mutta ei hän siitä itseään kiittänyt, eikä tahtonut hän valtakunnan hallitsijana olla. Herralle ainoalle omisti hän kaiken kunnian, ja tuomiokirkon saarnatuolille kirjoitettiin hänen esityksestään: "Jesus Kristus on Florensin kuningas".

Suuren maineen ja vallan oli Savonarola saavuttanut, mutta suuret olivat myöskin ne vaarat, jotka häntä väijyivät. Solmimalla liiton Kaarle VIII:n kanssa, oli Florens saanut koko Italian viholliseksi, ja kun mainittu kuningas, jolta Savonarola oli niin suurta toivonut, palasi kotia osottamatta minkäänlaista taipumusta kirkon uudistamiseen, kävi tuon rohkean miehen asema yhä arveluttavammaksi. Paavikin liittyi nyt julkisesti hänen vastustajiinsa, kieltäen häntä pannaan uhalla enää saarnaamasta (1496). Savonarola ei säikähtynyt. "Minun täytyy saarnata" todisti hän, "sillä Jumala vaatii minua; jos kohta minun täytyisi taistella koko maailmaa vastaan, olen kuitenkin lopullisesti voittava". Ei aikaakaan, ennenkuin koko maailma todellakin asettui häntä vastaan. Kansan suosio alkoi horjua, ja taitavasti käytti Aleksanteri VI hyväksensä sen yhä muuttuvaa mielipidettä. Hän uhkasi Florensia kirkon rangaistuksella, ellei tuo häiritsevä melske lakkaisi. Samaan aikaan hän kuitenkin kiihotti Florensilaisten syvään juurtunutta, hetkeksi vain asettunutta vallan- ja saaliinhimoa lupaamalla heille rahaa, jotta saisivat Pisan kaupungin haltuunsa. Savonarola ei peräytynyt, vaikka hän selvään näki, miten hänen ystävänsä luku päivä päivältä väheni. "Usko" niin lausui hän eräässä saarnassaan "voi kaikki, se voittaa kaikki vastustukset ja ylönkatsoo maallista elämää, sillä se halajaa taivaallista. Se aika joutuu, josta olen teille sanonut: vaaran hetki on käsissä — se hetki, joka on ilmaiseva, ken todellakin on Herran puolesta. Ei yksikään ihminen koko maailmassa, eivät ylhäiset eivätkä alaiset saata kerskata siitä, että olisivat voineet minua estää tehtävääni toimittamasta. Olen valmis antamaan henkeni sen totuuden edestä, jota olen kutsuttu julistamaan. Vasta sitten olen vaikeneva, kun näen saarnani tuottavan vahinkoa". Mutta tuskin oli hän saanut nämä sanat lausutuiksi, ennenkuin kirkossa syntyi kauhea meteli. Kuului miekkojen kalsketta, rummut ja torvet soivat, ovet särjettiin, kuulijat karkotettiin paikoiltaan. Töintuskin pääsi Savonarola pakenemaan luostariinsa. Sen puutarhassa jatkoi hän keskeytettyä saarnaansa, lausuen muun ohessa sinne kokoontuneille munkeille: "jota kauemmin Herran päivä viipyy, sitä ankarammin on se ansion mukaan kostava jokaiselle. Jumalattomat eivät tahdo uskoa, eivät kuulla, mutta he kaatuvat siihen kuoppaan, jonka itse ovat kaivaneet, he uurtavat muurin alustaa, ja muuri on kaatuva heidän päällensä, ja silloin minä, ylistäen Herraa, ilolla muutan pois tästä elämästä".

Väsytettyä levittivät Savonarolan vihamiehet hänestä mitä valheellisimpia ja ilkeimpiä huhuja, toimittaen kostonhimoiselle paaville uusia syytöksiä, jotta tuo vihattu rauhanhäiritsijä vihdoinkin saataisiin poistetuksi. Vaikutus oli väleen nähtävissä: Aleksanteri VI julisti Savonarolan pannaan. Vaan ei vaiennut parannussaarnaaja vielääkään. Yhtä voimallisena kuin ennen puhui hän kirkon turmeluksesta, yhtä horjumaton oli hänen uskonsa totuuden voittoon. Kun hän maaliskuun loppupuolella v. 1498 viimeisen kerran seisoi saarnatuolilla, lausui hän: Jos minulta kysytte, miten tämä taistelu on päättyvä, niin vastaan: voitolla; vaan jos kysytte, mikä meitä lähinnä odottaa, vastaan: kuolema, sillä mestari heittää pois vasaran, kun Hän sitä on käyttänyt. — Rooma ei ole sammuttava tätä tulta, ja jos se sammuu, on Jumala sytyttävä toisen; — niin, toinen tuli on jo kaikkialla sytytetty,

vaikkeivät sitä tiedä.

Epäluotettava on ihmisten suosio, pettävä heidän ystävyytensä. Sama kansa, joka vasta oli ylistänyt Savonarolaa pilviin asti, pitäen häntä Jumalan lähettämänä profeetana, koetti nyt kilvan keksiä hänelle jos minkälaisia herjausnimiä. Eräänä yönä ryntäsi aseellinen joukko Savonarolan luostariin ja otti hänen vangiksi. "Hänen täytyy kuolla" oli Aleksanteri VI lausunut "oli hän sitten vaikka Johannes Kastaja". "Olen valmis, kun Herrani kutsuu" kuului marttyyrin vastaus.

Vankilassa valmistautui Savonarola rukouksissa tuohon viimeiseen suureen taisteluun. Jesukseen Kristukseen, jota hän vuosi vuodelta yhä selvemmin oli oppinut tunnustamaan langenneen ihmisen ainoaksi auttajaksi, turvasi hänen kilvoitteleva uskonsa. Turhaan koettivat vihamiehensä mitä julmimmilla kidutuksilla saada häntä peruuttamaan kirkosta lausumiaan sanoja. Uskonsankarin urhoollisuudella kesti hän kaikki tuskat. Kun hän sitten Toukokuun 23 p:nä vietiin surmattavaksi, todisti koko hänen käytöksensä, että Herra oli hänen "kruunaava armolla ja laupeudella". Florensin torille oli pystytetty hirttopuu, jonka juuressa oli rovio. Saapuvilla oleva piispa lausui Savonarolalle: "täten erotamme sinun taistelevasta seurakunnasta", vaan tyyneesti vastasi marttyyri: "niin, vaan ette kunnian seurakunnasta". Korottaen kätensä siunaukseksi, jätti Savonarola hirttopuusta hyvästi tuolle jumalattomalle joukolle, siten julistaen vielä kuolemassaan, että hänen myrskyisän elämänsä työ alusta loppuun asti oli tarkoittanut lähimmäistensä pelastusta. Kun rovio oli palanut maahan, viskattiin tuhka Arno-virtaan, jotta ei mikään enää muistuttaisi tuosta kirotusta kerettiläisestä, joka oli uskaltanut soimata tuota "ainoata, autuaaksi tekevää kirkkoa".

Savonarolan teoksista on "Ristin voittoriemu" kuuluisin. Se sisältää jaloja todistuksia kristinuskon puolustukseksi epäuskon hyökkäyksiä vastaan. Vankilassa ollessaan kirjoitti hän 51:sen salmin selityksen. Semminkin se todistaa, että hän katuvaishana syntisenä etsi ja löysi armoa sen Herran luona, joka todistaa: "maailmassa on teillä tuska, mutta olkaat hyvässä turvassa, sillä minä voitin maailman". — Kernaasti myönnämme, ettei Savonarolan taistelu ollut omiaan uudistamaan kirkkoa, mutta jos kohta hän ei kelvannutkaan uskonpuhdistajan suurta työtä toimittamaan, niin on hänen herätysshuutonsa voimallisesti raivannut tietä uskonpuhdistukselle, ja siinä on mainetta kylliksi vaatimaan hänen nimelleen huomattavaa sijaa kirkkohistoriassa. Hän kuoli totuuden veritodistajana, ja se kunnia on vielä suurempi, mutta sitä "ei ole silmä nähnyt eikä korva kuullut".

XVIII.

Katsahdus keski-ajan kolmanteen aikakauteen.

— — kaikki profeetain näyt ovat teille niinkuin lukitun kirjan sanat. Jos joku sen antais sille kuin lukea taitaa, ja sanois: lue tätä, niin hän vastaa: en minä taida, sillä se on lukittu.

Eli jos joku antais sille, joka ei lukea taida, ja sanois: lue tätä, niin hän vastaa: en minä taida ensinkään lukea.

Jes. 29: 11-12.

Olemme seuranneet kirkon vaiheita paavikunnan 70 vuotisen vankeuden jälkeen, kunnes näimme viidennentoista vuosisadan taisteluineen ja kärsimisineen kuluvaan umpeen. Nähdessämme totuuden tulisoiton tuon tuostakin yhä kirkkaammin valaisevan kristikunnan maita, kysyimme monesti: eikö jo sorru pimeyden valtakunta, eikö Herran kunnia väleen ilmaannu maan päällä? Ja kuitenkin kun uuden ajan kynnykseltä katselemme tuon pitkän taistelun vaivoista uupunutta kristikuntaa: mitä näemme? Sammuut on totuuden valo, ja orjana huokaelee kristikunnan usko paavikirkon kahleissa. Ne kestävät, nämä kahleet, yhä edelleen, eivätkä ihmiset enää näy koettavankaan niitä murtaa, vaikka ne ovat haurastuneet marttyyrien rovioiden tulussa ja ruostuneet heidän verestään. "Herra, kuinka kauan sinä tätä katselet?"

Kuten monesti olemme koettaneet osottaa, eksyi kirkko keskiajan pimeässä eksymistään pitämään koko kristittyä maailmaa näkyvänä Jumalan valtakuntana, vaatien itselleen yhä suurempaa valtaa kaikkialla. Hengellinen leima on painettuna kaikkiin ilmiöihin, turnaajapeleihin, niinkuin luostarielämään, valtion toimiin, kuten jumalanpalveluksen menoihin. Tieteet ja taiteet, trubadurien lemmentaulut ja virrensepittäjien säveleet, koulut, yliopistot, ammattikunnat, sanalla sanoen kaikki mahtui ja sopi tuohon maalliseen Kristus-valtakuntaan, jonka johtajana "Pietarin jälkeinen" oli. Monessa suhteessa jalo oli kyllä tuo keski-ajan rohkea ajatus saada koko maailmaa edustamaan Jumalan valtakuntaa, vaan kuolemaan oli se tuomittu, sillä Herra todistaa: "ei minun valtakuntani ole tästä

maailmasta". Vähällä ei kristikunta kuitenkaan tästä aatteesta luopunut. Innostuneen nuorukaisen tavoin taisteli se sen puolesta, kunnes tappiot alkoivat käydä siksi julkisiksi, että sen toivoton täytyi heittää aseensa maahan. Kirkko oli toivonut voittavansa maailman, vaan maailma olikin sen voittanut.

Niin — toivottomalta näyttää kirkon tila, jos katselemme ainoastaan tuon pitkän taistelun kaikille näkyvää tulosta, mikäli tämä tulos keski-ajan lopussa ilmenee, vaan jos asiaa likemmin tarkastamme, emme saata olla huomaamatta, että Kaikkivaltiaan viisas neuvo kaiken tuon nimettömän onnettomuuden uhallakin on pelastava Hänen kirkkonsa perikadosta ja luova kristikunnalle uuden, valoisamman tulevaisuuden. Vikleff on tuomittu kerettiläiseksi, Husin äänen ovat liekit tukehuttaneet ja tuo pieni joukko, joka hänen isänmaassaan jatkoi totuuden taistelua, on pakotettu peräytymään taistelutantereelta, mystikkojen leirissä sammuvat kynttilät, pimeyden ruhtinas riemuitsee Savonarolan rovion ääressä — mutta ajan suunta on kokonaan muuttunut, ja taivaan reuna ruskottaa. Varttunut sivistystyö uurtaa paavikunnan perustuksia, *Kolumbuksen* laivat laskeuvat ankkuriin Amerikan rannalla ja *Guttenbergin* suuri keksintö levittää tiedon aarteita kaikkialle, vaatien jokaista omatakeiseen miettimiseen, itsetajuntaan, vapauteen. Ja vaikka suurin osa ihmisiä ei vielä ensinkään osaa lukea, vaikka kirjojen kirja on "suljettu" niiltäkin, jotka ovat kutsutut muita neuvomaan, niin ovat kuitenkin ne ehdot jo olemassa, jotka kristikunta tarvitsee, voidaksensa ryhtyä uskonpuhdistuksen suureen työhön. Eikä ole Herran seurakunta niin turmeltunut, ettei se enää tahtoisi jatkaa totuuden suurta taistelua, eikä kirkko niin syvään lokaan uupunut, että tuo kauan aiottu uudistustyö, johon niin monesti turhaan oli ryhdytty, siitä syystä olisi mahdotonta. Herran armosta on säilynyt pieni joukko, jonka Hän vielä tuntee omaksensa. Jesuksen Kristuksen valtakunta ei ole kukistunut tuossa kovassa taistelussa, jonka alaisena se keski-ajan pitkien vuosisatojen vaiheissa on ollut. Sen voitto on ennen pitkää maailmaa hämmästyttävä, kun Herran hetki on tullut.

Vaikka kaikki ponnistukset kirkon uudistamiseksi näihin asti olivatkin olleet turhat, ei onnellisemman ajan toivo kuitenkaan vielä viidennentoista vuosisadan lopussakaan ollut kokonaan masentunut. Siellä täällä kuuluu ennustavia ääniä, jotka todistavat pian tapahtuvasta uskonpuhdistuksesta. Hus, Savonarola y.m. suuret uskonsankarit, joista ennen olemme kertoneet, eivät suinkaan olleet tuon keski-ajan onnellisimman toivon ainoat edustajat: lukemattomat muutkin ajattelivat samaan tapaan, ennustaen parempaa aikaa Herran taistelevalle seurakunnalle. Niinpä lausui esim. viidennentoista vuosisadan lopulla Fransiskani-munkki *Juhana Hilten*, joka moittien oli puhunut luostarinsa turmeluksesta ja siitä syystä suljettiin vankilaan: "kernaasti kärsin kaikki Kristuksen tähden, koska en ole vastustanut itse munkkilaitosta, vaan ainoastaan siinä ilmaantuneita paheita. Mutta v. 1516 on toinen tuleva; häntä ette voi masentaa, vaan hän on kukistava teidät". Eräs toinen munkki, *Andreas Proles* (k. 1503), joka oli *Himmelpforte* nimisen luostarin priori, puhui niinikään monta huomattavaa sanaa ennen pitkää tapahtuvasta uskonpuhdistuksesta, todistaen, että "paavin valta on sortuva, sillä se on kohonnut liika korkeaksi". Usein sanoi hän munkeilleen: "olette kuulleet raamatun todistuksen, että Jumalan armo olkoon ainoa kerskauksemme. Veljet, kristinusko kaipaa perinpohjaista uudistusta". Kun häneltä kysyttiin, miksi ei hän ryhtynyt kirkkoa uudistamaan, vastasi hän: "olen jo vanha ja sitä paitse semmoiseen työhön aivan kykenemätön. Mutta Jumala on herättävä nuoruuden voimalla ja hengellä varustetun sankarin, joka on alottava uskonpuhdistuksen ja vastustava erehdyksiä; te opitte käsittämään hänen siunausta tuottavaa virkaansa". — Tuommoiset ajatukset ovat koittavan aamun enteitä, miten pimeä vielä onkin. Hän, joka on "maailman valkeus", on nytkin virittämässä toivon valoa kristikunnassa, jotta Hänen omansa eivät uupuisi epätoivoon, kun keski-ajan kolkko ilta joutuu. Jesus Kristus ei ole kirkkoansa vieläkään hyljännyt, vaikka sen syntivelka onkin kauhean suuri. Hän on väleen kirkastava itsensä opetuslapsilleen ja opettava heitä käsittämään, miten uskollisesti Hän paavikirkonkin aikana, kaiken inhimillisen heikkouden, valheen ja turmeluksen uhallakin, valvoi valtakuntansa parasta vanhurskaudessa, totuudessa ja armossa.

Unohtaako vaimo lapsukaisensa, niin ettei hän
armahda kohtunsa poikaa? ja vaikka hän
unohtaisi, niin en minä kuitenkaan
sinua unohda. Katso käsiini olen
minä sinun kirjoittanut, sinun
muuris ovat alati minun
silmäini edessä.

Jes. 49: 15-16.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KERTOMUKSIA KIRKKOHISTORIAN ALALTA 2:
KESKI-AIKA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns

a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase

“Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE

LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any

particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.